Bosna i Hercegovina
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
FEDERALNO MINISTARSTVO PRAVDE
SARAJEVO

Save the Children

ZAŠTITA I POSTUPANJE SA DJECOM I MALOLJETNICIMA U KRIVIČNOM POSTUPKU

Izdavač:
Ministarstvo pravde Federacije Bosne i Hercegovine

Dizajn i priprema za štampu:
Triptih

Štampa:
Amos Graf

Tiraž:
200 komada.

Publikaciju pripremili: **Miralem Duranović**, **Samir Suljagić**, **Jasmina Ćosić**, **Adisa Begić** i **Sanin Pačariz**.
Dopunu publikacije su pripremili: **Samir Suljagić**, **Miralem Duranović**, **Jasna Pečanac** i **Slavica Džaferović**.

PRAVDA ZA SVAKO DIJETE

Publikacija je omogućena je uz pomoć UNICEF-a i Save the Children, odnosno, kroz projekat Pravda za svako dijete koji je podržan od Vlade Švicarske i Švedske agencije za međunarodni razvoj i saradnju (Sida). Sadržaj publikacije nužno ne oslikava stajališta UNICEF-a, Vlade Švicarske i Sida-e.

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

SWEDEN

unicef

Bosna i Hercegovina
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
FEDERALNO MINISTARSTVO PRAVDE
SARAJEVO

Save the Children

ZAŠTITA I POSTUPANJE SA DJECOM I MALOLJETNICIMA U KRIVIČNOM POSTUPKU

Sadržaj

PREDGOVOR 1

A) UVODNA IZLAGANJA 5

B) MEĐUNARODNOPRAVNI DOKUMENTI I PRAVNI STANDARDI POSTUPANJA PREMA MALOLJETNICIMA 9

1. Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima djeteta 10

2. Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za maloljetničko pravosuđe 12

3. Pravila Ujedinjenih nacija o zaštiti maloljetnika lišenih slobode 15

4. Smjernice Ujedinjenih nacija za prevenciju maloljetničke delinkvencije 20

5. Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za mjere alternativne institucionalnom tretmanu. 21

C) MALOLJETNIČKO PRIJESTUPNIŠTVO-PSIHOLOGIJA MALOLJETNIKA, FENOMENOLOGIJA I ETIOLOGIJA MALOLJETNIČKOG PRIJESTUPNIŠTVA 29

1. Pojmovno određenje prijestupništva mladih. 29

1.1. Kazneno zakonodavstvo u odnosu na maloljetnike 29

2. Poremećaji u ponašanju mladih 30

2.1. Pravni pristup 30

2.2. Medicinski pristup 31

2.3. Specijalno-pedagoški pristup 31

2.4. Empirijski pristup. 32

3. Faktori koji utiču na formiranje ličnosti maloljetnika 32

3.1. Naslijeđe i biološki faktori. 32

3.2. Faktori okoline u razvoju ličnosti 33

3.3. Agensi (posrednici) procesa socijalizacije 33

3.3.1. Porodica. 33

3.3.2. Vršnjaci 34

3.3.3. Škola 34

3.3.4. Sredstva masovne komunikacije 35

4. Karakteristike maloljetnih prijestupnika 35

4.1. Grupno vršenje krivičnih djela od strane maloljetnika 36

5. Recidivizam maloljetnika 36

6. Etiološke teorije o maloljetničkoj delinkvenciji. 37

7. Socio-kulturni uzroci prijestupničkog ponašanja mladih 39

7.1. Urbanizacija 39

7.2. Ekonomske krize i privredne depresije. 39

7.3. Porodični odnosi i prilike 40

7.3.1. Odnos između roditelja i djece 40

7.3.2. Roditeljska struktura 41

7.3.3. Sociopatološke pojave u porodici. 42

7.3.4. Kvalitet i način odgoja 42

7.4. Škola . . . 42
7.4.1. Maloljetni prijestupnici i problemi školovanja . . . 43
7.4.2. Škola i nasilje . . . 43
7.4.3. Od nasilja do kreativnosti . . . 44
7.5. Slobodno vrijeme i prijestupničko ponašanje mladih . . . 44
7.6. Sredstva masovne komunikacije . . . 45
7.7. Ostali uticaji društvenog karaktera . . . 46

D) MALOLJETNIČKO MATERIJALNO KRIVIČNO PRAVO . . . 49

1. Uopšte o krivičnom pravu i osnovnim funkcijama krivičnog prava, posebno maloljetničkog krivičnog prava . . . 49
2. Ukratko o maloljetničkoj delinkvenciji i granicama maloljetstva . . . 51
3. Pravni položaj maloljetnih učinilaca kaznenih delikata . . . 53
4. Organi maloljetničkog krivičnog pravosuđa . . . 55
4.1. Sudovi . . . 56
4.2. Tužilaštva . . . 58
4.3. Uloga policije i policijskih službenika u postupku prema maloljetnicima . . . 59
4.4. Organ starateljstva . . . 60
4.5. Specijalizacija svih službenih učesnika u postupku prema maloljetnicima . . . 61
4.6. Komisija za praćenje i unaprijeđenje rada organa krivičnog postupka i izvršenje krivičnih sankcija . . . 61
5. Uopšte o maloljetničkim mjerama i sankcijama . . . 62
5.1. Odgojne preporuke ili krivičnopravne mjere sui generis . . . 63
5.2. Krivične sankcije prema maloljetnicima . . . 65
5.2.1. Odgojne mjere . . . 66
5.2.1.1. Mjere upozorenja i usmjeravanja . . . 66
5.2.1.2. Odgojne mjere pojačanog nadzora . . . 68
5.2.1.3. Zavodske odgojne mjere . . . 69
5.2.1.4. Uslovni otpust iz zavodske ustanove . . . 70
5.2.2. Obustava izvršenja, zamjena izrečene odgojne mjere drugom odgojnom mjerom i ponovno odlučivanje o odgojnim mjerama . . . 71
5.2.3. Dejstvo kazne na odgojne mjere i izricanje odgojnih mjera za krivična djela u sticaju . . . 72
5.2.4. Evidencije o izrečenim odgojnim mjerama . . . 73
5.2.5. Maloljetnički zatvor . . . 73
5.2.6. Sigurnosne mjere . . . 77
5.2.6.1. Obavezno psihijatrijsko liječenje . . . 77
5.2.6.2. Obavezno liječenje od ovisnosti . . . 77
5.2.6.3. Obavezno liječenje na slobodi . . . 78
5.2.6.4. Zabrana upravljanja motornim vozilom . . . 78
5.2.6.5. Oduzimanje predmeta . . . 78
6. Primjena odredaba o maloljetnicima na punoljetna i mlađa punoljetna lica . . . 79
6.1. Mlađa punoljetna lica . . . 79

E) MALOLJETNIČKO KRIVIČNO PROCESNO PRAVO . . . 83

1. Osnovne odredbe . . . 83
2. Organi u postupku prema maloljetnicima . . . 84
3. Krivični postupak prema maloljetnicima . . . 85
3.1. Opšte odredbe . . . 85
3.2. Postupanje prije pokretanja pripremnog postupka . . . 86

3.3. Pripremni postupak . . . 88
3.4. Mjere za obezbjeđenje prisustva maloljetnika i uspješno vođenje krivičnog postupka . . . 88
3.5. Postupanje nakon okončanog pripremnog postupka . . . 90
3.6. Pravni lijekovi . . . 92
3.7. Nadzor suda nad sprovođenjem mjera . . . 93

F) MALOLJETNIČKO IZVRŠNO KRIVIČNO PRAVO . . . 97

1. Izvršenje krivičnih sankcija prema maloljetnicima . . . 97
2. Maloljetnik . . . 97
3. Prijestupničko ponašanje . . . 98
4. Izvršenje krivičnih sankcija prema maloljetnicima . . . 99
4.1. Izvršenje odgojnih mjera upozorenja i usmjeravanja . . . 100
4.1.1. Izvršenje odgojne mjere sudskog ukora . . . 100
4.1.2. Izvršenje odgojne mjere posebne obaveze . . . 100
4.1.3. Izvršenje odgojne mjere upućivanja u odgojni centar . . . 101
4.2. Izvršenje odgojnih mjera pojačanog nadzora . . . 102
4.2.1. Izvršenje odgojne mjere pojačanog nadzora roditelja, usvojitelja ili staratelja . . . 102
4.2.2. Izvršenje odgojne mjere pojačanog nadzora u drugoj porodici . . . 102
4.2.3. Izvršenje odgojne mjere pojačanog nadzora nadležnog organa socijalnog staranja . . . 103
4.3. Izvršenje zavodskih odgojnih mjera . . . 103
4.4. Prava maloljetnika za vrijeme izvršenja zavodske odgojne mjere . . . 104
4.5. Pogodnosti za vrijeme izvršenja zavodske mjere upućivanja u odgojno popravni dom . . . 105
4.6. Disciplinska odgovornost maloljetnika za vrijeme izvršenja zavodskih mjera . . . 106
4.7. Odlaganje izvršenja zavodske mjere . . . 106
4.8. Prekid izvršenja zavodske mjere . . . 106
4.9. Uvjetni otpust . . . 107
4.10. Otpuštanje maloljetnika iz ustanove . . . 107
4.11. Izvršenje mjere upućivanja u odgojnu ustanovu . . . 108
4.12. Izvršenje mjere upućivanja u odgojno-popravni dom . . . 108
4.13. Disciplinska odgovornost maloljetnika koji se nalaze na izvršenju zavodskih odgojnih mjera i izdržavanju kazne maloljetničkog zatvora . . . 109
4.14. Upućivanje u posebnu ustanovu za liječenje i osposobljavanje . . . 110
5. Maloljetnički zatvor . . . 111
6. Mjere sigurnosti . . . 112
7. Programski aspekti tretmana maloljetnih učinilaca krivičnih djela u zavodima-ustanovama za izvršenje krivičnih sankcija . . . 113
7.1. Pojam i vrste tretmana . . . 113
7.2. Programi tretmana . . . 115
8. Evaluacija procesa i efekata programa maloljetnika u zavodima ustanovama za izvršenje krivičnih sankcija . . . 118
8.1. Evaluacija programa tretmana . . . 118
8.2. Mjerenje uspješnosti tretmana . . . 122
9. Pomoć poslije izvršenja zavodskih mjera i kazne maloljetničkog zatvora . . . 123

G) ODGOJNE PREPORUKE KAO MJERE PREUSMJERAVANJA OD REDOVNOG KRIVIČNOG POSTUPKA 127

1. Modeli krivičnog pravosuđa 128

1.1. Model retributivnog pravosuđa 128

1.2. Model restorativnog pravosuđa 128

2. Pravni okvir i osnov za primjenu restorativne pravde 128

3. Sistem maloljetničkog pravosuđa 129

4. Diverzioni model u sistemu maloljetničkog pravosuđa 129

4.1. Primjena diverzionog modela na primjerima dobre prakse 130

5. Odgojne preporuke u domaćem zakonodavstvu 130

5.1. Odgojne preporuke kao mjere “sui generis” 130

5.2. Ciljevi primjene odgojnih preporuka. 130

5.3. Organi koji izriču odgojne preporuke 131

5.4. Izbor i trajanje odgojnih preporuka 131

5.5. Svrha odgojnih preporuka 131

5.6. Primjena odgojne preporuke kod nadležnog organa starateljstva 131

5.7. Principi primjene odgojnih preporuka 132

5.8. Zamjena i ukidanje odgojnih preporuka 132

5.9. Evidencija odgojnih preporuka 132

6. Uslovi primjene odgojnih preporuka 132

6.1. Razmatranje mogućnosti primjene 132

6.2. Razmatranje opravdanosti primjene. 133

7. Primjena odgojne preporuke 133

8. Edukacija posrednika organa starateljstva 134

H) ODGOJNA MJERA POSEBNE OBAVEZE KAO KRIVIČNA SANKCIJA PREMA MALOLJETNICIMA . 137

I) POLICIJSKO UPOZORENJE KAO POSEBNA MJERA ZA MALOLJETNE UČINIOCE KRIVIČNIH DJELA 143

J) PROGRAM EDUKACIJE O STICANJU POSEBNIH ZNANJA I KONTINUIRANOM STRUČNOM OSPOSOBLJAVANJU I USAVRŠAVANJU LICA KOJA RADE NA POSLOVIMA PRIJESTUPNIŠTVA MLADIH I KRIVIČNOPRAVNE ZAŠTITE DJECE I MALOLJETNIKA I NJEGOV DOPRINOS OSTVARENJU NAČELA SPECIJALIZACIJE SVIH SLUŽBENIH UČESNIKA U POSTUPKU PREMA MALOLJETNICIMA 149

Ažurirani i dopunjeni program edukacije uz model obuke 153

ZAKON O ZAŠTITI I POSTUPANJU SA DJECOM I MALOLJETNICIMA U KRIVIČNOM POSTUPKU I PODZAKONSKI AKTI 165

Predgovor

Politika postupanja prema maloljetnim učniocima krivičnih djela predstavlja kompleksan problem pa je uvijek aktuelna konstatacija o postojanju krize u smislu potrebe za uvođenjem promjena u postojeću praksu. Reforma institucionalnog tretmana maloljetnika u sukobu sa zakonom, primjena novog konceptualnog okvira, mogućnosti afirmisanja novih oblika i formi, a posebno mogućnost realizacije novih nastojanja u praksi su s pravom predmet interesovanja naučne i stručne javnosti.

Dugogodišnje zanemarivanje problema uspostave zakonom predviđenih institucija i nerješavanje problema transformacije postojećih institucija neminovno zahtjevaju hitnu i sveobuhvatnu akciju nadležnih organa. Problemi institucionalnog tretmana se manifestuju kroz zakonska nedorečenost u pogledu osnivanja, finansiranja i nadzora stručnog rada pojedinih ustanova te provođenja adekvatnih mjera institucionalnog tretmana mladih u sukobu sa zakonom što bitno utiče na očekivanu efikasnost institucija, njihovu programsku orjentaciju ili reflektuje različite pristupe na području FBiH

Prateći savremene tendencije i međunarodne pravne standarde u oblasti maloljetničkog pravosuđa, Federacija BiH je u mjesecu januaru 2014. godine donijela Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, koji svakako predstavlja značajnu reformu u oblasti maloljetničkog krivičnog prava.

Za razliku od ranijeg perioda kada je pitanje maloljetničkog prijestupništva tretirano kroz više propisa, ovaj Zakon objedinjuje odredbe o materijalnom i procesnom krivičnom pravu, zatim o organizaciji sudova za maloljetnike, o izvršenju krivičnih sankcija koje se izriču maloljetnim počiniocima krivičnih djela, kao i odredbe koje se odnose na krivična djela izvršena na štetu djece i maloljetnika.

Federalno ministarstvo pravde, kao predlagač Zakona, u periodu nakon njegovog usvajanja, bilo je nosilac i niza drugih aktivnosti u ovoj oblasti. Između ostalog, izvršavajući obavezu predviđenu članom 198. Zakona, donesen je podzakonski akt u vezi sa programom edukacije. Također, izvršene su pripreme i donesena su podzakonska akta koja su u nadležnosti ovog Ministarstva, i to: Pravilnik o primjeni odgojnih preporuka, Pravilnik o izvršenju odgojne mjere posebnih obaveza, Pravilnik o disciplinskoj odgovornosti maloljetnika na izvršenju zavodskih odgojnih mjera i kazne maloljetničkog zatvora.

Ministarstvo unutrašnjih poslova Federacije BiH je donijelo Pravilnik o primjeni mjere policijskog upozorenja, a Ministarstvo rada i socijalne politike je zaduženo za donošenje Uputstva o načinu vođenja evidencija o izrečenim odgojnim mjerama. Imajući u vidu da, u trenutku izrade prvobitnog programa obuke, prethodno pomenuti pravilnici nisu zvanično usvojeni, isti su sada uvršteni u dopunjeno izdanje programa obuke.

Shodno obavezi propisanoj članom 198. Zakona, pristupilo se organizaciji i realizaciji stručnog usavršavanja službenih osoba koja rade na poslovima prijestupništva mladih i krivičnopravne zaštite djece, odnosno edukaciji policijskih službenika, socijalnih radnika, medijatora, advokata i radnika zaposlenih u kazneno-popravnim ustanovama, u smislu njihove edukacije, odnosno specijalizacije za postupanje sa maloljetnim učiniocima krivičnih djela, kao i za postupanje sa djecom i maloljetnim licima kada se ova lica pojavljuju kao oštećeni (žrtve i svjedoci) u krivičnom postupku.

Sarajevo, januar 2016. godine

Programom edukacije predviđena su tri tematska ciklusa, s tim da polaznici specijalizacije po završetku svakog ciklusa dobijaju potvrde o učešću, koje su uslov za sticanje konačnog certifikata po završetku edukacije.

U namjeri da prema sadržaju dopunjenog Programa edukacije pripremi osnovu za buduće edukacije i stručno usavršavanje svih službenih osoba koja rade na poslovima prijestupništva mladih i krivičnopravne zaštite djece i maloljetnika, Federalno ministarstvo pravde pristupilo je ažuriranju publikacije koja će biti dostupna svim budućim edukatorima i polaznicima edukacije.

Prilikom izrade ove publikacije korištena je domaća i strana stručna literatura iz oblasti maloljetničkog prijestupništva te prvobitna publikacija pod nazivom Zaštita i postupanje sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku Federalnog ministarstva pravde, kao i publikacija pod nazivom Zaštita i postupanje sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku Ministarstva pravde RS.

Sarajevo, januar 2016. godine

UVODNA IZLAGANJA

A) Uvodna izlaganja

Pitanje maloljetničkog pravosuđa u Federaciji BiH regulisano je Zakonom o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, koji je na prijedlog Ministarstva pravde usvojen u Parlamentu Federacije BiH januara mjeseca 2014. godine.

Ustavni osnov za donošenje ovog zakona sadržan je u članu 4. Ustava Federacije Bosne i Hercegovine, prema kojem se ustavno uređenje temelji na garantovanju i zaštiti ljudskih prava i sloboda i prava u skladu sa međunarodnim standardima.

Zakon je objavljen u "Službenim novinama Fedracije BiH" broj: 7/14, a njegova primjena počinje dana 06.02.2015. godine, te je sa istim potrebno uskladiti odgovarajuće odredbe Krivičnog zakona Federacije BiH, Zakona o krivičnom postupku i Zakona o izvršenju krivičnih sankcija koje se odnose na maloljetničko krivično pravosuđe. To znači da se u ovoj važnoj oblasti na teritoriji Federacije BiH počinje primjenjivati poseban i jedinstven zakon, koji na potpuno novi način reguliše pitanje maloljetničkog prijestupništva i reakcije društva na kriminalitet maloljetnika.

Shodno obavezama proisteklim iz Zakona, Ministar pravde formirao je radnu grupu za izradu Programa edukacije a u periodu od šest mjeseci ministarstvo će donijeti podzakonska akata predviđena ovim propisom, i to; Pravilnik/Uredba o primjeni odgojnih preporuka, Pravilnik o primjeni odgojne mjere posebnih obaveza, Pravilnik o disciplinskoj odgovornosti maloljetnika koji se nalaze na izvršenju zavodskih odgojnih mjera i kazne maloljetničkog zatvora. MUP-a i Ministarstvo rada i socijalne politike će izraditi Pravilnik o primjeni mjere policijskog upozorenja i Uputstvo o načinu vođenja evidencija o izrečenim odgojnim mjerama.

U skladu sa obavezama predviđenim Zakonom, Ministarstvo pravde pristupilo je realizaciji edukacije lica koje rade na poslovima prijestupništva mladih i krivičnopravne zaštite djece, i to ovlaštenih službenih osoba, socijalnih radnika, medijatora, advokata i radnika zaposlenih u ustanovama i zavodima.

Prvi ciklus edukativnih seminara je održan na 5 lokacija u Federaciji BiH, čime su obuhvaćeni predstavnici gore navedenih institucija. U prvom ciklusu edukacija učestvovalo je oko 350 učesnika.

MEĐUNARODNOPRAVNI DOKUMENTI I PRAVNI STANDARDI POSTUPANJA PREMA MALOLJETNICIMA

B) Međunarodnopravni dokumenti i pravni standardi postupanja prema maloljetnicima

Uvodne napomene

Krivično pravni status, odnosno položaj maloljetnih učinilaca krivičnih djela i prekršaja u savremenim krivičnim zakonodavstvima potpuno je drugačiji od statusa, odnosno pravnog položaja, punoljetnih učinilaca krivičnih djela i prekršaja. Razloga je niz, a prije svega, zbog toga što su maloljetnici posebna kategorija učinilaca krivičnih djela čija se ličnost odlikuje posebnim psihofizičkim, emotivnim i socijalnim karakteristikama koje zahtijevaju sasvim drukčiji oblik društvenog reagovanja na njihova nedopuštena ponašanja. Aktivnosti u savremenom zakonodavstvu afirmiraju blaža kažnjavanja mladih u odnosu na odrasle počinitelje. Navedeni pristup je kombinacija kaznenog i rehabilitacijskog pristupa, koji se nadopunjuje filozofijom i praksom proizašlom iz novog restorativnog, t.j. obnavljajućeg pristupa. Ovakva praksa pokazala se uspješnom u velikom broju zemalja, dajući konkretne rezultate u smanjenju recidivizma maloljetnika.

Naravno, ovakav slijed doveo je do toga da u modernom krivičnom zakonodavstvu imamo za posljedicu izricanje posebnih sankcija za maloljetnike.

Kada su međunarodnopravni dokumenti u pitanju, treba istaći da je Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima UN (A/Rezol/2200A (XXI) od 16. decembra 1966. godine) predstavljao prvi obavezujući instrument koji je sadržavao određene odredbe relevantne za prava djece u sukobu sa zakonom (odnosno maloljetna lica učinioce krivičnih djela). Naime, član 6 (5) Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima zabranjuje primjenu smrtne kazne nad maloljetnim licima, dok član 10 (2) (b) nalaže da maloljetnici moraju biti odvojeni od odraslih osoba tokom trajanja pritvora prije suđenja, te maloljetnim učiniocima krivičnih djela daje pravo na brzo suđenje. Isto tako, član 10 (3) nalaže da maloljetna lica koja izdržavaju zatvorsku kaznu moraju biti odvojena od odraslih učinilaca krivičnih djela, te da svako postupanje s maloljetnicima treba provoditi u skladu s uzrastom i pravnim statusom djeteta. I na kraju, član 14 (1) daje maloljetnicima pravo na privatnost, dok član 14 (4) nalaže da se krivični postupak nad maloljetnim licima provodi uz vođenje računa o uzrastu djeteta, a s ciljem njegove rehabilitacije.

Međunarodni standardi u oblasti maloljetničkog prijestupništva, koja u fokusu imaju prava djece u sukobu sa zakonom, trebali bi se, u najvećoj mjeri, poštivati ili uzeti kao primjer u procesu unapređenja zakonodavstva, politike i prakse u oblati maloljetničkog prijestupništva u BiH. Najvažniji međunarodni standardi za ovu oblast su:

- Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima djeteta (1989);
- Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za maloljetničko pravosuđe (Pekinška pravila, 1985);
- Pravila Ujedinjenih nacija o zaštiti maloljetnika lišenih slobode (JDL pravila, 1990);
- Smjernice Ujedinjenih nacija za prevenciju maloljetničke delinkvencije (Rijadske smjernice, 1990) i
- Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za mjere alternativne institucionalnom tretmanu (Tokijska pravila, 1990.).

1. Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima djeteta

Convention on the Rights of the Children (1989) – A/Rezol/44/25, 20. novembar 1989. - Konvenciju UN o pravima djeteta usvojena je od Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 20. novembra 1989. godine, a stupila je na snagu 2. septembra 1990. godine.

Konvencija predstavlja ugovor o ljudskim pravima sa najviše ratifikacija (više od 200 država).

Konvencija je procesom sukcesije postala pravno obavezujuća za Bosnu i Hercegovinu s obzirom da je Zakon o ratifikaciji Konvencije UN o pravima djeteta Skupština Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije donijela je 13. decembra 1990. godine, a Konvencija je objavljena u Službenom listu SFRJ, Međunarodni ugovori broj 15/90. Bosna i Hercegovina je ratifikovala Konvenciju UN o pravima djeteta i ona je postala pravno obavezujuća, a potpisivanjem Dejtonskog sporazuma 1995. godine preuzela je obavezu poštovanja Konvencije na području cijele države. Konvencija se nalazi u Aneksu I Ustava Bosne i Hercegovine i ima snagu ustavne odredbe. Na ovakav način međunarodno pravo direktno je postalo dio unutrašnjeg pravnog sistema Bosne i Hercegovine i direktno je nadređeno njemu, te se primjenjuje neposredno.

U Konvenciji su, na jednom mjestu, obuhvaćena sva ljudska prava koja se priznaju nekoj posebnoj grupi ljudi (djeci) što predstavlja novinu u međunarodnom pravu koje se stvara pod okriljem Ujedinjenih nacija. Zahvaljujući tome, Konvencija je svakako postala najvažniji međunarodni ugovor o pravima djeteta, a svi drugi međunarodni ugovori o ljudskim pravima čije pojedine odredbe su posvećene pravima djeteta, subsidijarne su prirode. Jednom riječju, Konvencija UN o pravima djeteta danas je najviši autoritet u oblasti međunarodnog prava djeteta (dijete je prema odredbi člana 1. Konvencije svako ljudsko biće koje nije navršilo 18 godina života, ukoliko se, po zakonu koji se primjenjuje na dijete, punoljetstvo ne stiče ranije).

Konvencija UN o pravima djeteta detaljno tretira politička, građanska, ekonomska, socijalna i kulturna prava iz perspektive djeteta.

Potpisivanjem Dejtonskog sporazuma 1995. godine i ratifikacijom Konvencije UN o pravima djeteta, Bosna i Hercegovina, a samim tim i Federacija BiH, preuzela je obavezu poštovanja ovog međunarodnog dokumenta, a time i obavezu da:

- u okviru nacionalne jurisdikcije utvrdi grupu zakona, pravila i odredbi koji se posebno primjenjuju na maloljetne prijestupnike i,
- obrazuje institucije i organe kojima su povjerene funkcije maloljetničkog pravosuđa, a koje imaju za cilj da daju odgovore na različite potrebe maloljetnih prijestupnika, štiteći istovremeno njihova osnovna prava, zatim da daju odgovore na potrebe društva, te da obezbijede i provedu temeljnu i pravednu primjenu ovih pravila.

Konvencija UN o pravima djeteta je podijeljena na preambulu i tri dijela.

Preambula podsjeća na osnovne principe Ujedinjenih nacija i posebne odredbe određenih, relevantnih instrumenata o ljudskim pravima. Ona potvrđuje da je djeci, usljed njihove osjetljivosti, potrebna posebna zaštita i briga, a u tome ističe primarnu ulogu porodice. U preambuli se reafirmišu neophodnost pravne i druge zaštite djeteta, prije i poslije rođenja, važnost poštovanja kulturnih vrijednosti zajednice iz koje dijete potiče i vitalna uloga međunarodne saradnje u zaštiti prava djeteta. Država potpisnica mora učiniti sve što je u njenoj moći da primijeni prava sadržana u Konvenciji UN o pravima djeteta.

Prvi dio Konvencije UN o pravima djeteta sadrži katalog prava koja se priznaju djetetu, ali i nekoliko odredbi kojima se državama ugovornicama nalaže preduzimanje svih mjera za ostvarivanje prava iz Konvencije i poštovanje najviših standarda u ovoj oblasti, kako na međunarodnom, tako i na nacionalnom nivou.

Kada su prava djeteta sadržana u Konvenciji UN o pravima djeteta u pitanju, treba istaći da je Komitet za prava djeteta (koji predstavlja nadzorno tijelo Konvencije) usvojio posebnu klasifikaciju prava djeteta pomoću koje bi se državama ugovornicama olakšalo izvještavanje o sprovođenju preuzetih obaveza iz Konvencije. Naime, Komitet za prava djeteta najprije izdvaja pitanje definicije djeteta (dijete jeste svako ljudsko biće do 18 godina starosti – član 1), a zatim daje paletu osnovnih ili temeljnih principa koju čine:

- pravo bez ikakve diskriminacije djetetu, njegovim roditeljima, starateljima u pogledu rase, pola, boji kože, jeziku, vjeroispovjesti, imovinskom stanju, nacionalnom, etničkom ili socijalnom porijeklu, itd. (član 2);
- pravo na uvažavanje najboljeg interesa djeteta – najbolji interesi djeteta u svim aktivnosti organizacija, javnih ili privatnih, koje se bave djecom biće od prvenstvenog značaja (član 3);
- pravo djeteta na život– u najvećoj mogućoj mjeri država će osigurati opstanak i razvoj djetea (član 6) i
- pravo na participaciju, odnosno učešće djeteta ili jednostavnije rečeno poštovanje stavova djeteta (član 12).

Ova prava su pretpostavka za ostvarivanje svih drugih prava u Konvenciji i predstavljaju prethodno pitanje u ostvarivanju prava djeteta. Nakon ovih, izdvajaju se građanska i politička prava, i to:

- pravo na identitet uključujući državljanstvo, ime i porodične odnose, odnosno veze
- pravo djeteta da zna ko su mu roditelji i pravo na njihovo staranje (čl. 7 - 8);
- pravo slobodnog izražavanja svog mišljenja i pristup djeteta informacijama (član 13);
- sloboda misli, savjesti i vjeroispovjesti (član 14);
- sloboda mirnog udruživanja i sloboda mirnog okupljanja (član 15);
- pravo na privatnost (član 16) i
- pravo na zabranu mučenja ili drugih okrutnih, nečovječnih ili ponižavajućih postupaka ili kazni (član 37).

Porodična sredina i alternativna briga o djetetu predstavljaju izdvojenu sferu u kojoj su svakako prava vezana za porodični život i održavanje odnosa sa roditeljima i staraocima (čl. 9 – 10 i član 18). Posebno su definisana prava djeteta koje je lišeno porodične sredine. Prava djeteta u vezi sa alternativnim smještajem (član 20), naročito usvojenje (član 21), priznata su posebnim odredbama. Sastavni dio ove kategorije su i pravo djeteta na zaštitu od nezakonitog prebacivanja preko granice, zadržavanja u inostranstvu i roditeljske otmice (član 11) i pravo djeteta na zaštitu od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja od strane njegovih roditelja ili nekog drugog ko se o njemu stara (član 19). Zasebnu grupu čine pravo na osnovnu zdravstvenu i socijalnu zaštitu (čl. 24 – 26), te pravo na obrazovanje, slobodno vrijeme, rekreaciju i kulturne aktivnosti (čl. 28 - 31).

U posebnu grupu prava Komitet svrstava prava djeteta koje se nalazi u posebnim situacijama gdje spadaju prava djeteta izbjeglice (član 22); prava djeteta u oružanom sukobu (član 38); pravo na zaštitu od seksualne, ekonomske i druge eksploatacije (čl. 32 - 36); pravo na postupak u okviru sistema maloljetničkog pravosuđa (član 40); pravo djeteta pripadnika manjinske grupe ili domorodačkog naroda (član 30) i na kraju, pravo djeteta žrtve nekih od okolnosti koje su doprinijele njegovom statusu djeteta u posebnoj situaciji, na fizički i psihološki oporavak i društvenu reintegraciju djeteta (član 39).

Drugi dio Konvencije sadrži odredbe kojima se dalje razrađuju obaveze država ugovornica i uređuju osnivanje i rad posebnog nadzornog tijela – Komiteta za prava djeteta.

Treći dio Konvencije regulišu pitanja potpisivanja, ratifikacije, pristupanja, stupanja na snagu, stavljanja rezervi, izmjena, otkazivanja i deponovanja ovog ugovora.

Posebno značajne sa stanovišta maloljetničkog kaznenog prava jesu svakako odredbe Konvencije UN o pravima djeteta vezane za maloljetničko pravosuđe koje nalazimo u članu 37., 39. i 40. Konvencije. Tako je u članu 37. (a) Konvencije propisano da će strane, odnosno države potpisnice Konvencije obezbijediti:

- da nijedno dijete ne bude podvrgnuto mučenju ili drugim vidovima okrutnog, nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja;
- zabranu primjenu smrtne kazne ili doživotne robije bez mogućnosti oslobađanja;
- da nijedno dijete ne bude nezakonito ili proizvoljno pritvoreno, odnosno lišeno slobode;
- zadržavanje u pritvoru, hapšenje i zatvaranje djeteta obavlja u skladu sa zakonom i da se primjenjuje samo kao posljednja moguća mjera, odnosno sredstvo, i to u najkraćem mogućem, odnosno primjerenom trajanju (član 37. (b) Konvencije);
- da će se sa svakim djetetom kojem je oduzeta sloboda postupati humano, uz poštovanje rođenjem stečenog dostojanstva svakog ljudskog bića i na način kojim se uvažavaju potrebe osoba njegovog uzrasta;

- da će svako dijete kojem je oduzeta sloboda biti držano odvojeno od odraslih[1], izuzev ako je odlučeno suprotno radi djetetove dobrobiti i njegovih interesa, te da će slobode lišeno dijete imati pravo da održava kontakt sa svojom porodicom putem prepiske i posjeta, osim u izuzetnim okolnostima;
- da će svako dijete lišeno slobode imati pravo da mu odmah bude omogućen pristup pravnoj i drugoj odgovarajućoj pomoći, kao i pravo da dijete pobija zakonitost lišavanja slobode pred sudom ili drugim nadležnim, nezavisnim i nepristrasnim organima, odnosno pravo da se žale na odluku o pritvoru, kao i pravo na brzu odluku u svakom takvom postupku.

Odredba člana 39. Konvencije naglašava značaj rehabilitacije i društvene reintegracije djeteta, te obavezuje države ugovornice da podstiču fizički i psihološki oporavak djeteta, te čuvaju zdravlje, samopoštovanje i dostojanstvo djeteta tokom svih napora usmjerenih na rehabilitaciju i reintegraciju.

S druge strane, prava koja treba poštovati u svim fazama krivičnog postupka jer su ključni elementi za pošteno i pravično suđenje, ugrađena su u član 40. Konvencije UN o pravima djeteta, Pekinška pravila (vidi pravilo 7) i druge međunarodne dokumente, a odnose se na:

- pravo da se djetetu jasno kaže zbog čega se optužuje;
- pravo da se ne izjašnjava (da se brani ćutanjem);
- pravo da se smatra nevinim (pretpostavka nevinosti);
- pravo da mu se priznanje ne iznuđuje silom;
- pravo na pravnu pomoć u pripremi za sudski postupak;
- pravo na prisustvo roditelja ili staraoca;
- pravo na djelotvoran pravni lijek;
- pravo na provođenje postupka “bez odgađanja”;
- pravo na unakrsno ispitivanje svjedoka druge strane i dovođenje i saslušavanje vlastitih svjedoka pod jednakim uslovima.

Isto tako, Konvencija UN o pravima djeteta u članu 40. (3) obavezuje države ugovornice na donošenje zakona i uspostavu procedura i institucija koje će postupati u slučajevima djece koja dođu u sukob sa zakonom, zatim ih obavezuje da uspostave programe odstupanja od sudskog postupka (tzv. diverzione postupke), te alternative institucionalnom tretmanu maloljetnika s ciljem njihove zaštite i dobrobiti.

2. Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za maloljetničko pravosuđe

Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za maloljetničko pravosuđe, poznatija kao Pekinška pravila, usvojila je Generalna skupština UN, Rezolucijom broj 40/33, od 29. novembra 1985. godine. Ona su prva pravila koja su usvojena s ciljem zaštite prava i potreba djece koja su u sukobu sa zakonom i ona državama ugovornicama pružaju potrebne smjernice za zaštitu prava djece i poštovanje njihovih potreba u procesu razvoja posebnih i specijalizovanih sistema pravosuđa za maloljetne učinioce kaznenih delikata. Pekinška pravila se sastoje od opširnih smjernica kojima maloljetničko pravosuđe treba da se rukovodi od trenutka kada je dijete uhapšeno do trenutka kada napušta pritvor.

Pekinška pravila djeluju unutar okvira koji pored njih podrazumijeva još dva skupa pravila koja se usvojena 1990. godine, a koja upravljaju pravosudnim sistemom za maloljetne učinioce krivičnih djela. Naravno, radi se o Pravilima Ujedinjenih nacija o zaštiti maloljetnika lišenih slobode (tzv. Havanska pravila ili JDL pravila) i Smjernicama Ujedinjenih nacija za prevenciju maloljetničke delinkvencije (tzv. Rijadske smjernice). Ova tri skupa pravila mogu se

1 Princip odvajanja maloljetnika od punoljetnih zatvorenika uveden je međunarodnim dokumentom koji nosi naziv Minimalna standardna pravila za postupanje sa zatvorenicima iz 1957. godine. Odvajanje maloljetnih lica lišenih slobode od punoljetnih lica propisano je i članom 37. (c) tačka 2 Konvencije UN o pravima djeteta; pravilima 13.4; 26.3 i 26.4 Pekinških pravila i pravilom 29 Havanskih pravila.

posmatrati kao smjernice za trostepeni proces: prvo, da se socijalne politike odnose na prevenciju i zaštitu mladih ljudi od činjenja krivičnih djela i prekršaja (Rijadske smjernice); drugo, uspostavljanje progresivnog pravosudnog sistema za maloljetna lica koja su u sukobu sa zakonom (Pekinška pravila); i konačno, očuvanje osnovnih prava i uspostavljenje mjera za društvenu reintegraciju maloljetnika jednom kada su lišeni slobode, bilo putem zatvora ili neke druge zatvorene institucije (JDL Pravila).

Pekinška pravila iako nisu obavezujuća za zemlje potpisnice predstavljaju ključan dokument, odnosno međunarodni pravni instrument u tretiranju djece u sukobu sa zakonom i daju jasan putokaz zakonodavstvima zemalja kako urediti maloljetničko pravosuđe ne navodeći uzrast maloljetnika. Podijeljena su na šest dijelova koji odražavaju faze procedure kroz koje dijete mora da prođe tokom krivičnog postupka. Prvi dio sadrži opšte (generalne) principe koji se primjenjuju u maloljetničkom pravosuđu. Drugi dio se odnosi na istragu i krivično gonjenje, dok se treći dio odnosi na suđenje i odlučivanje, odnosno sistem kaznenih mjera. U četvrtom dijelu promovišu se vaninstitucionalne mjere za maloljetne prijestupnike, dok se u petom dijelu određuju minimalni standardi za slučaj institucionalnog smještaja djeteta. Na kraju, šesti dio se bavi naglašavanjem potrebe za sprovođenjem istraživanja, planiranja, utvrđivanja politike i evaluacije.

Pekinška pravila imaju za cilj da se u budućem razvoju maloljetničkog pravosuđa pojedinih država članica obezbijedi primjena osnovnih principa, i to:

- Pravičan i human tretman maloljetnika koji su u sukobu sa zakonom. Države ugovornice treba da teže i promovišu dobrobit maloljetnika i njihovih porodica, te ostvarenje proporcionalne reakcije ovlaštenih lica na prirodu prijestupnika kao i na prirodu prijestupa.
- Primjena presumjeravanja (diverzioni programi odstupanja), počev od formalnog saslušanja, do odgovarajućih programa zajednice kojima se ohrabruje pristanak maloljetnika.

Tamo gdje preusmjeravanje nije adekvatno, zatvaranje maloljetnika treba da se koristi kao posljednje sredstvo, na najkraći mogući period, te da maloljetnik pri tom bude odvojen od odraslih.

Procesi pred ovlaštenim licima treba da se vode u najboljem interesu maloljetnika i na način koji omogućava njemu/njoj da učestvuje i da se on/ona slobodno izrazi. Lišavanje slobode maloljetnika treba da se odredi samo nakon pažljivog razmatranja, i to na minimalni period i samo za ozbiljne prijestupe maloljetnika.

Kazna smrću i fizičko kažnjavanje maloljetnika treba da bude izuzetno.

Institucionalizacija maloljetnika trebala bi se određivati tek nakon presipitivanja i razmatranja alternativnih dostupnih mjera prema maloljetnicima.

Učesnici u postupku prema maloljetnicima, posebno policija koja se bavi slučajevima maloljetničkih prijestupa, moraju imati stalnu i kvalitetnu specijalizovanu obuku, odnosno stalno profesionalno usavršavanje.

Dok je maloljetnik pod institucionalnim tretmanom, odgovarajuće obrazovne službe i službe za brigu moraju mu biti na raspolaganju. Ove službe treba da pomognu i pripreme maloljetnika za njegov povratak u društvo.

Treba imati u vidu i otpuštanje maloljetnika, te ga treba sprovesti prvom mogućom prilikom koja se javi nakon hapšenja.

Pekinška pravila definišu da “maloljetnik jeste dijete ili mlada osoba koja se, u dotičnom pravnom sistemu u pogledu prijestupa može tretirati drukčije od odraslih”, na ovakav način ostavljajući mogućnost da se licima starosne dobi od 18 ili više godina može suditi pred sudovima koji nisu za odrasle. Starosna granica (uzrasti od sedam godina starosti do 18 i više) zavisi od konkretnog pravnog sistema, uz uvažavanje u potpunosti ekonomskih, društvenih, političkih, kulturnih i pravnih sistema država ugovornica (Pekinška pravila - pravilo 2.2 (a) i pravilo 3.3). Treba svakako istaći da noviji međunarodni dokumenti u vezi sa maloljetnicima lišenim slobode koriguju definiciju maloljetnika, te se maloljetnikom smatra bilo koja osoba mlađa od 18 godina, a što je opet konzistentno sa definicijom djeteta predstavljenom u članu 1. Konvencije UN o pravima djeteta.

U pravnim sistemima koji poznaju pojam minimalnog uzrasta za krivičnu odgovornost maloljetnika, ta granica neće biti u vezi sa suviše ranim uzrastom, uzimajući u obzir emotivnu, mentalnu i intelektualnu zrelost (Pekinška pravila - pravilo 4.1).

Nadalje, Pekinškim pravilima se daju opširne smjernice za nacionalno maloljetničko pravosuđe u smislu kako da se odgovarajući organi i institucije odnose prema maloljetnicima koji su u sukobu sa zakonom od trenutka kada je maloljetnik uhapšen do trenutka kada napušta pritvor.

Imajući u vidu različite posebne potrebe maloljetnika, kao i niz različitih raspoloživih mjera, biće dozvoljena odgovarajuća sloboda u odlučivanju u svim fazama postupka i na različitim nivoima sistema maloljetničkog pravosuđa, uključujući istragu, krivično gonjenje, presuđivanje i praćenje sprovođenja odluka (Pekinška pravila – pravilo 6.1).

Pekinška pravila svakako daju okvir u kojim granicama bi trebalo da se kreću nacionalna zakonodavstva maloljetničkog pravosuđa (prema pravilu 1.4 "Maloljetničko pravosuđe treba shvatiti kao nerazdvojni dio nacionalnog razvojnog procesa svake zemlje, u sveobuhvatnom okviru društvene pravde za sve maloljetnike, čime se istovremeno doprinosi zaštiti mladih i održavanju mirnog poretka u društvu"). Njima se daju opširne smjernice za konkretno nacionalno maloljetničko pravosuđe u smislu kako da se odnosi prema maloljetnicima koji su u sukobu sa zakonom od trenutka kada je maloljetnik uhapšen do trenutka kada napušta pritvor (pravilo 2.2 definiše maloljetnika i prijestup kao elemente pojma maloljetni prijestupnik, odnosno glavni subjekt Pravila, dok pravilo 3.3 promoviše mogućnost primjene Pravila i na mlađe punoljetne prijestupnike).

Prava koja treba poštovati u svim fazama krivičnog postupka jer su ključni elemenat za pošteno i pravično suđenje maloljetniku, ugrađena su u član 40. Konvencije UN o pravima djeteta, Pekinška pravila (vidi pravilo 7) i druge međunarodne dokumente, a odnose se na:

- pravo da se djetetu jasno kaže zbog čega se optužuje;
- pravo da se ne izjašnjava (da se brani ćutanjem);
- pravo da se smatra nevinim (pretpostavka nevinosti);
- pravo da mu se priznanje ne iznuđuje silom;
- pravo na pravnu pomoć u pripremi za sudski postupak;
- pravo na prisustvo roditelja ili staraoca;
- pravo na djelotvoran pravni lijek;
- pravo na provođenje postupka "bez odgađanja";
- pravo na unakrsno ispitivanje svjedoka druge strane i dovođenje i saslušavanje vlastitih svjedoka pod jednakim uslovima.

Proces se naravno ne može smatrati poštenim ukoliko je bilo koje od predviđenih prava ranije povrijeđeno.

Kada se slučaj maloljetnog prijestupnika ne rješava bez pribjegavanja formalnom suđenju, maloljetnikom će se baviti nadležni organ (sud, odbor, savjet, vijeće itd.) u skladu sa principima poštenog i pravednog suđenja. Postupak će biti u skladu sa najboljim interesima maloljetnika i biće vođen "u atmosferi razumijevanja", što će obezbijediti maloljetniku da u njemu učestvuje i da se slobodno izrazi (Pekinška pravila – pravilo 14).

Prema Standardnim minimalnim pravilima Ujedinjenih nacija za maloljetničko pravosuđe, prema maloljetnicima se mjera pritvora u očekivanju suđenja treba primjenjivati samo kao posljednje sredstvo i u najkraćem mogućem trajanju; kad god je moguće pritvor u očekivanju suđenja treba zamijeniti alternativnim mjerama, poput pojačanog nadzora, intenzivne brige ili smještaja maloljetnika u porodici ili vaspitnoj ustanovi; smještaj maloljetnika u zatvorsku ustanovu mora uvijek biti posljednje sredstvo i smije se primijeniti na najmanje potrebno vremensko razdoblje. No, ukoliko se ipak nađe u pritvoru, maloljetnik treba da bude odvojen od odraslih ili da se nalazi u odvojenom dijelu institucije koja takođe prima i odrasle, i to samo na najkraći mogući period. Dok je u pritvoru, maloljetnik svakako treba da ima potpunu društvenu, obrazovnu, stručnu, psihološku, medicinsku i fizičku brigu imajući pri tome u vidu njegove/njene godine, pol i karakter.

U svim fazama postupka prema maloljetniku biće garantovana osnovna procesna prava, kao što su pretpostavka nevinosti maloljetnika (koja se primjenjuje na sve maloljetnike); pravo maloljetnika da bude upoznat sa navodima optužbe; pravo maloljetnika da se ne izjašnjava (brani ćutanjem); pravo maloljetnika na pravnu pomoć, odnosno zastupanje; pravo maloljetnika na prisustvo roditelja ili staratelja; pravo maloljetnika da se suoči sa svjedocima i ispita ih unakrsno; pravo žalbe višoj instanci, kao i pravo i mogućnost maloljetnika da traži mišljenje drugog vještaka ili bilo kakvu drugu istražnu radnju (Pekinška pravila – pravilo 7).

Isto tako, Pekinška pravila preporučuju da: "Kad god je to moguće, razmotrit će se mogućnost da se slučajevi maloljetnih prijestupnika rješavaju bez pribjegavanja formalnom suđenju pred nadležnim organima" – (Pekinška pravila - pravilo 11.1). Prednje pravilo podrazumijeva da policija, tužilaštvo ili druge agencije koje se bave maloljetničkim slučajevima mogu diskretno i bez usmjeravanja na formalno saslušanje riješiti slučajeve u skladu sa kriterijima navedenim u važećim pravnim sistemima i principima sadržanim u Pravilima. Preusmjeravanje može da se očituje programima zajednice, kao što su privremena supervizija i usmjeravanje, restorativna pravda i obeštećenje žrtava. Preduslov preusmjeravanju jeste svakako slobodan pristanak maloljetnika ili njegovih/njenih roditelja ili staratelja, koga će moći revidirati kompetentne ovlaštene osobe.

U svim slučajevima, osim onih koji se odnose na sitne prijestupe, prije nego što nadležan organ donese konačnu odluku pred izricanje kazne, biće detaljno ispitani porijeklo i okolnosti u kojima živi maloljetnik ili uslovi pod kojima je izvršen prijestup, kako bi se nadležnom organu olakšalo da donese pravednu presudu (Pekinška pravila – pravilo 16.1).

Hapšenje, pritvor ili zatvaranje djeteta odvijat će se u skladu sa zakonom i biće preduzeto samo kao posljednja mjera i na što kraće odgovarajuće vrijeme (član 37. (b) Konvencije UN o pravima djeteta i Pekinška pravila - pravilo 17.1.b). Vodeći princip prema Pekinškim pravilima predstavlja smještanje maloljetnika u instituciju kao posljednje sredstvo, tj. krajnju moguću odluku. U situacijama kada maloljetnik ipak mora biti smješten u instituciju, onda vremenski period mora biti što je moguće kraći. Favorizuje se osnivanje otvorenih institucija obrazovnog karaktera u odnosu na zatvorene institucije. Krajnji cilj institucionalizacije jeste da se pomogne maloljetnicima prilikom preuzimanja društveno konstruktivne i produktivne uloge.

Dok se nalaze u instituciji svi maloljetnici treba da dobiju socijalnu, obrazovnu, stručnu, psihološku, medicinsku i fizičku pomoć. Naročit naglasak je stavljen na potrebe i probleme mladih prijestupnica koje treba da dobiju kompletnu pomoć i podršku na isti način kao i muškarci. Saradnja između ministarstva i unutar odsjeka koji se bave pitanjem maloljetnika, podržana je u potpunosti u svrhu obezbjeđivanja odgovarajuće akademske ili stručne obuke institucionalizovanih maloljetnika kako oni ne bi napustili instituciju i uskraćeni za obrazovanje.

Lišavanje slobode neće biti nametnuto osim ako je maloljetnik osuđen za ozbiljan prijestup koji uključuje nasilje nad drugom osobom ili ispoljava upornost u činjenju drugih ozbiljnih prijestupa, kao i u slučajevima kada ne postoji drugi adekvatan odgovor (Pekinška pravila - pravilo 17.1.c).

Alternative institucionalizaciji maloljetnika su predložene Pekinškim pravilima i to mogu da budu: različite odluke o brizi, uslovnoj slobodi, odluke o društveno korisnom radu, odluke o nadoknadi, kompenzaciji žrtvi ili finansijske kazne, grupno savjetovanje, odluke o upućivanju u dom za nezbrinutu djecu ili neku drugu obrazovnu ustanovu. Takođe, treba istaći da Pekinška pravila svakako ne zagovaraju odvajanje maloljetnka od njihovih/njenih roditelja ukoliko okolnosti to ne zahtijevaju.

Uslovno otpuštanje maloljetnika iz institucija treba da se koristi što je više moguće i što je prije moguće. Maloljetnicima otpuštenim uslovno iz institucija treba da se pruži pomoć i treba da ih nadgledaju odgovarajuće ovlaštene službe, te treba da imaju potpunu podršku zajednice.

3. Pravila Ujedinjenih nacija o zaštiti maloljetnika lišenih slobode

Pravila Ujedinjenih nacija o zaštiti maloljetnika lišenih slobode (od neosnovanog lišenja slobode) - tzv. Havanska pravila iz 1990. godine - *United Nations Rules far the Protection of Juveniles Deprived oftheir Liberty – La Habana Rules*, 1990, usvojila je Generalna skupština UN, Rezolucijom broj 45/113, od 14. decembra 1990. godine.

Pod okriljem Ujedinjenih nacija, tokom 1990. godine, a svakako nakon usvajanja Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima djeteta iz 1989. godine, donesena su još tri veoma važna dokumenta, i to:

- Pravila Ujedinjenih nacija o zaštiti maloljetnika lišenih slobode (tzv. Havanska pravila),
- Smjernice Ujedinjenih nacija za prevenciju maloljetničke delinkvencije (tzv. Rijadske smjernice) i,

- Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za mjere alternativnih institucionalnom tretmanu (tzv. Tokijska pravila).

Ova tri međunarodna dokumenta, na određeni način, dopunjavaju ranije usvojena Pekinška pravila. Oni takođe služe kao sredstvo za tumačenje i sprovođenje Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima djeteta, te uz Smjernice za postupanje sa djecom u sistemu krivičnog pravosuđa i model zakona o maloljetničkom pravosuđu predstavljaju dobar putokaz ka kome se moraju kretati nacionalna zakonodavstva u oblasti maloljetničkog pravosuđa.

Pravila Ujedinjenih nacija o zaštiti maloljetnika lišenih slobode, iako neobavezujuća za države potpisnice, predstavljaju najkompletniji i najkonstruktivniji skup minimalnih standarda, prava i procedura kojima se treba rukovoditi u svim slučajevima djece, odnosno maloljetnika koji su lišeni slobode. Međutim, premda su ova Pravila sama po sebi u formi neobavezujućih preporuka, neka od njih su postala obavezujuća putem besprijekornog inkorporisanja u nacionalne zakone. Ona su takođe svojevrsna razrada osnovnih principa koji se nalaze u Konvenciji UN o pravima djeteta.

Dakle, Havanska pravila koja su sačinjena kao značajna dopuna Pekinških pravila utvrđuju "osnovne perspektive", s ciljem da obezbijede:

- da sistem maloljetničkog pravosuđa poštuje prava i bezbjednost maloljetnika i razvija psihičku i fizičku dobrobit djeteta[2];
- da lišavanje slobode maloljetnika bude korišćeno kao krajnje, odnosno posljednje sredstvo koje se primjenjuje u najkraćem mogućem trajanju i ograničeno samo na izuzetne slučajeve (pravila 1 i 2 Pravila Ujedinjenih nacija o zaštiti maloljetnika lišenih slobode; član 37. (b) Konvencije o pravima djeteta i pravilo 13.1 Pekinških pravila)
- pomoć kako bi svi maloljetnici lišeni slobode shvatili i razumjeli svoja prava i obaveze tokom pritvora, odnosno bili informisani o ciljevima pružene im brige;
- ustanovljavanje mogućnosti ranijeg otpuštanja maloljetnika;
- da sve mjere institucionalizovanja djeteta budu ustanovljene s ciljem pomaganja integracije djeteta u društvo, te da briga za maloljetnike lišene slobode bude društvena briga od posebnog značaja;
- zabranu svake vrste diskriminacije;
- poštovanje vjerskih i kulturnih vjerovanja djeteta;
- pravo djeteta na prevodioca kad god je to neophodno, posebno tokom medicinskih ispitivanja i disciplinskih postupaka;
- da se omogući kontakt maloljetnika i lokalne zajednice;
- da osoblje koje radi sa maloljetnicima mora imati odgovarajuću obuku, uključujući edukaciju o dobrobiti djeteta i ljudskim pravima;
- rad na jačanju svijesti u javnosti o značaju pripreme maloljetnika za povratak u zajednicu.

Isto tako, Pravila UN o zaštiti maloljetnika lišenih slobode treba da se koriste kao dopuna svim ostalim relevantnim instrumentima Ujedinjenih nacija u vezi sa pravima djeteta lišenog slobode, odnosno moraju biti uključena u nacionalna zakonodavstva.

Značaj Havanskih pravila svakako leži i u činjenici što ona propisuju određene definicije, i to:

- Maloljetnik je lice mlađe od 18 godina. Starosna granica ispod koje ne treba da bude dopušteno lišavanje slobode djeteta treba da bude određena zakonom.
- Lišavanje slobode odnosi se na ma koju vrstu pritvaranja, zatvaranja, odnosno smještanja lica u javnu ili privatnu zatvorenu ustanovu koju zatvoreno lice ne može slobodno da napusti, po nalogu sudske, upravne ili druge javne vlasti (Havanska pravila – pravilo 11).
- Lišavanje slobode treba da se vrši pod uslovima i okolnostima koji obezbjeđuju poštovanje ljudskih prava maloljetnika. Maloljetnicima lišenim slobode treba garantovati sadržajne aktivnosti i programe koji bi služili

2 Zaštita zdravlja i poštovanje ljudskog dostojanstva, podrazumijevajući i fizičku sredinu i smještaj maloljetnika lišenih slobode, predmet je pravila 13.5 i 26.2 Pekinških pravila, pravila 30 - 37 Pravila UN o zaštiti maloljetnika lišenih slobode i člana 37. (c) Konvencije o pravima djeteta.

unapređenju i održavanju njihovog zdravlja i samopoštovanja, razvijanju njihovog osjećaja odgovornosti i podsticanju stavova i sposobnosti, koji će im pomoći u razvijanju njihovog potencijala kao članova društva (Havanska pravila – pravilo 12).

- Maloljetnici koji su uhapšeni ili čekaju suđenje smatraju se nevinim i sa njima će se tako postupati (pretpostavka nevinosti). Pritvor maloljetnika prije suđenja će se izbjegavati kad god je to moguće i biće ograničen na izuzetne okolnosti. Stoga će biti učinjen maksimalni napor kako bi se primijenile alternativne mjere prema maloljetnicima. Kada se ipak odredi preventivni pritvor, maloljetnički sudovi i istražni organi treba da daju najviši prioritet najekspeditivnijem procesuiranju takvih slučajeva kako bi se obezbijedilo najkraće moguće trajanje pritvora maloljetnika. Maloljetni pritvorenici kojima nije izrečena presuda treba da budu odvojeni od osuđenih maloljetnika (Havanska pravila – pravilo 17). Svi maloljetnici imaju pravo na nesmetan privatni pristup pravnom savjetu, odnosno kontakt sa svojim braniocem. Maloljetnici takođe treba da imaju pravo na besplatnu pravnu pomoć, ukoliko im je takva pomoć neophodna. Maloljetnicima koji su uhapšeni ili čekaju suđenje treba dati priliku, svakako ukoliko je to moguće, da rade uz nadoknadu, te da nastave sa svojim obrazovanjem ili obukom.
- Nijedno maloljetno lice ne treba da bude primljeno u ma koju pritvorsku ustanovu bez važećeg naloga sudskog, upravnog ili nekog drugog javnog organa (Havanska pravila – pravilo 20). Prednje pravilo predstavlja polaznu tačku čija je svrha obezbijediti da se ustanovama za maloljetne prijestupnike upravlja na način konzistentan sa poštovanjem ljudskih prava maloljetnika i njihovog dostojanstva. Prednje pravilo podrazumijeva takođe i obavezu ustanovama za maloljetne prijestupnike na sačinjavanje i vođenje izvještaja o maloljetnicima koji treba da budu arhivirani u povjerljive dosijee koji su dostupni samo ovlaštenom osoblju. Isto tako, ovi izvještaji moraju biti klasifikovani kako bi bili lako dostupni. S druge strane, dosijei maloljetnika treba da sadrže informacije o identitetu maloljetnika, činjenicama i razlozima za izricanje određene mjere od strane ovlaštenih organa, dan i sat prijema maloljetnika, premještaj i otpuštanje maloljetnika iz ustanove, kao i detalje o obavještavanju roditelja i staratelja maloljetnika. Ovi dosijei takođe treba da sadrže bilo koje poznate detalje vezane za fizičko i mentalno zdravlje maloljetnika.
- Što je prije moguće nakon prijema, svakog maloljetnika treba intervjuisati, kao što treba pripremiti psihološki i socijalni izvještaj koji identifikuje faktore relevantne za određeni vid i nivo staranja i potrebni program za maloljetnika (Havanska pravila – pravilo 27). I intervju sa maloljetnikom ima svoju ulogu, s obzirom na to da na osnovu intervjua sa maloljetnikom treba odabrati najpogodnije vrste društvene brige. U slučajevima kada je potreban specijalan rehabilitacijski tretman maloljetnika, obučeno osoblje će pripremiti pisani plan individualnog tretmana specificirajući svakako ciljeve tog tretmana.
- U svim ustanovama maloljetnici treba da budu odvojeni od odraslih, izuzev ako se radi o članovima iste porodice. Pod kontrolisanim uslovima, maloljetnici mogu biti smješteni sa pažljivo odabranim odraslima, kao dio posebnog programa za koji se dokazalo da je od koristi dotičnim maloljetnicima (Havanska pravila – pravilo 29). Opšte pravilo jeste svakako da se maloljetnici trebaju odvojiti od odraslih, izuzev kada se radi o članovima porodice. Izuzetak se može napraviti samo i ukoliko se radi o najboljem interesu maloljetnika i ukoliko je neodvajanje pod kontrolisanim uslovima i čini dio specijalnog programa.
- Treba da budu formirane otvorene ustanove lišenja slobode za maloljetnike. Otvorene ustanove su ustanove bez ikakvih mjera obezbjeđenja ili sa minimalnim mjerama obezbjeđenja. Ove ustanove treba da imaju što je moguće manji broj lica. (Havanska pravila – pravilo 30). Opšte pravilo jeste da broj maloljetnika zatvorenih bilo u otvorenim ili zatvorenim ustanovama treba da bude što je moguće manji, odnosno dovoljno mali da omogući individualni tretman i integraciju maloljetnika u društvo, ekonomiju i kulturnu sredinu bilo koje zajednice. Kako bi život maloljetnika bio što sličniji životu van ustanova i kako bi im se razvio osjećaj odgovornosti, Pravila ohrabruju odredbu kreiranja otvorenih ustanova sa jako malo, odnosno kad je to moguće bez imalo bezbjednosnih mjera. S druge strane, kako je međunarodnim zakonom naglasak stavljen na potrebu održavanja porodičnih veza, zatvorske ustanove bi trebale biti decentrilizovane jer se na taj način olakšava pristup i kontakt između maloljetnika i njihovih porodica.
- Maloljetnici lišeni slobode imaju pravo na smještaj i usluge koje u potpunosti odgovaraju zdravstvenim potrebama i ljudskom dostojanstvu (Havanska pravila – pravilo 31). Kada je ova odredba Pravila u pitanju treba svakako istaći nekoliko principa kojima se ustanove u kojima su smješteni maloljetnici moraju rukovoditi. Prije svega, konstrukcija zatvorskih objekata i opšti fizički ambijent treba da odgovaraju ciljevima rehabilitacije i

boravišnog tretmana maloljetnika, uz odgovarajuće poštovanje potreba maloljetnika na privatnost, senzorne stimulanse i aktivnosti u slobodno vrijeme. Sve ustanove i zatvorski objekti treba da ispunjavaju postojeće zahtjeve u vezi sa ljudskim zdravljem i dostojanstvom. Hrana treba da bude zadovoljavjućeg kvaliteta i da je ima u dovoljnoj količini, te da ispunjava standarde postavljene za higijenu i zdravlje, i koliko je god moguće da ispunjava religiozne i kulturne zahtjeve maloljetnika. Čista pitka voda mora biti dostupna maloljetnicima u bilo koje vrijeme. Svaki maloljetnik treba da ima čist krevet, a sanitarne instalacije trebaju da imaju dovoljno kapaciteta i da budu u skladu sa lokalnim i nacionalnim standardima. Nadalje, odjeća maloljetnika mora biti prilagođena klimi i ne smije biti ni na koji način degradirajuća ili ponižavajuća. Jedan od specifičnih aspekata prava maloljetnika na privatnost očitava se i u njihovom pravu da zadrže svoje lične stvari.

- Svaki maloljetnik treba da ima pravo na odgovarajuće vrijeme za slobodne dnevne aktivnosti, na otvorenom vazduhu, obezbijeđen odgovarajući prostor i opremu za aktivnosti, dnevnu razonodu i fizičke aktivnosti u kojima je u stanju da učestvuje (Havanska pravila – pravilo 47). Dakle, u ovoj odredbi Pravila naglašavaju pozitivne efekte koje imaju dnevne aktivnosti i rekreacija maloljetnika. Ustanove u kojima su maloljetnici lišeni slobode treba da obezbijede odgovarajući termin, odnosno vrijeme za slobodne dnevne aktivnosti maloljetnika na otvorenom, kada god to vrijeme dozvoljava. Nadalje, u ustanovama treba da postoji vrijeme predviđeno za dnevnu razonodu maloljetnika.
- Svaki maloljetnik ima pravo da mu bude dozvoljeno da zadovoljava svoje religijske i duhovne potrebe (Havanska pravila – pravilo 48). Prednje pravilo podrazumijeva mogućnost koju treba dati maloljetnicima da ukoliko maloljetnici žele, oni imaju pravo da učestvuju ili da organizuju svoje religiozne službe. Isto tako, oni imaju pravo da posjeduju i zadrže potrebne vjerske knjige i predmete za vjeroispovijedanje. S druge strane, maloljetnici imaju pravo da odbiju sve oblike učešća u vjerskim i religioznim službama obrazovanja.
- Svaki maloljetnik ima pravo na odgovarajuću zdravstvenu zaštitu, ljekarski pregled po prijemu u zatvorsku ustanovu, da bude smjesta pregledan zbog bolesti na koju se žali ili pokazuje, zbog mentalne bolesti da bude liječen u posebnim nezavisnim medicinskim institucijama, da učestvuje u posebnim programima prevencije i rehabilitacije od zloupotrebe droga, pravo na lijekove kada je to neophodno za medicinski tretman uz pristanak pravilno obaviještenog maloljetnika (Havanska pravila – pravila 49–55). Po dolasku u ustanovu, maloljetnik ima pravo na medicinski pregled kako bi se pravilno registrovalo njegovo zdravstveno stanje, ranije bolesti i identifikovale bilo kakve fizičke ili mentalne smetnje kojima je neophodna medicinska pažnja. S druge strane, za vrijeme dok su lišeni slobode, maloljetnici imaju pravo na adekvatnu preventivnu i redovnu medicinsku brigu. Najbolji metod za to je obezbjeđivanje medicinske brige putem korištenja usluga zdravstvenih ustanova u neposrednoj zajednici. Na taj način se spriječava stigmatizam. Lijekovi treba da se daju maloljetnicima samo za neophodne tretmane na osnovu medicinskih nalaza i nakon dobijanja svih neophodnih pristanaka. Korištenje lijekova u svrhu izmamljivanja informacija, dobijanja priznanja od strane maloljetnika, kao kazna ili način prinude je strogo zabranjeno. Isto tako, i eksperimentalna upotreba lijekova je strogo zabranjena. Važno je svakako i to da ustanove za maloljetnike usvoje posebna pravila prevencije i posebne rehabilitacione programe za maloljetnike korisnike narkotika. I na kraju, pravilo je da se maloljetnici koji su mentalno oboljeli trebaju liječiti u nezavisnim specijalizovanim institucijama.
- Da bude obaviješten u najkraćem roku o smrti, ozbiljnoj bolesti ili povredi bilo kojeg bliskog člana porodice; omogućiti mu da prisustvuje sahrani preminulog ili da posjeti teško oboljelog srodnika (Havanska pravila – pravilo 55). Prednje pravilo nameće obavezu za ustanovu u kojoj je maloljetnik smješten prema kojoj maloljetnik treba da budu obaviješten u najkraćem mogućem roku o smrti, ozbiljnoj bolesti ili povredi bilo kog bliskog člana porodice i treba mu/joj omogućiti da posjeti člana porodice ili da prisustvuje sahrani. Isto tako, porodica maloljetnika mora biti obaviještena o zdravstvenom stanju maloljetnika i o bilo kakvim promjenama koje mogu da se jave. Direktor ustanove mora odmah obavijestiti porodicu maloljetnika u slučaju bolesti koja zahtijeva transfer maloljetnika iz ustanove u kojoj se nalazi. Ukoliko maloljetnik umre u zatvoru, ili šest mjeseci nakon otpuštanja, treba da se sprovede nezavisna istraga i izvještaj o istoj mora biti dostupan najbližoj rodbini. Najbliža rodbina takođe ima pravo i mora biti obaviještena o smrti, te treba da dobije na uvid smrtovnicu.
- Svaki maloljetnik ima pravo na komunikaciju sa spoljnim svijetom, da primi redovne i česte posjete, na praćenje dnevne i periodične štampe, gledanje televizijskih programa, filmovano dopisivanje, neograničenu komunikaciju s porodicom i advokatom, da s licima po sopstvenom izboru komunicira telefonom, prima poštu... (Havanska pravila – pravila 59–62). Kontakt maloljetnika sa društvenom zajednicom van ustanove u kojoj je

smješten jeste integralni dio prava na fer i humani tretman maloljetnika i veoma je bitan za pripremanje maloljetnika za otpuštanje. Maloljetnicima svakako treba omogućiti da posjećuju zajednicu sa svojom porodicom, prijateljima i predstavnicima organizacija. Svaki maloljetnik ima pravo na redovne i česte posjete, u principu, jednom nedeljno i ne manje od jednom mjesečno. Sve posjete moraju biti u skladu sa pravima maloljetnika na privatnost. Maloljetnicima takođe treba dozvoliti da izlaze iz zatvorskih ustanova u svrhu obrazovanja, stručnog usavršavanja ili iz njima bitnih razloga. Svaki maloljetnik bi morao imati pravo na komunikaciju, pisanu ili u nekom drugom obliku, npr. telefonski razgovori, barem dva puta nedeljno, sa osobama po njegovom/njenom izboru, ukoliko ne postoji posebna pravna zabrana. Da bi se povećao broj njihovih kontakata sa vanjskim svijetom, maloljetnicima treba dati priliku da budu redovno obavještavani o vanjskim događanjima.

- Sredstva prinude i prisile mogu biti korišćena samo u izuzetnim slučajevima, kada su svi drugi metodi kontrole iscrpljeni ili bili neuspješni i samo na izričito ovlaštenje koje je dato u skladu sa zakonom i unutrašnjom regulativom. Ona ne smiju prouzrokovati poniženje ili degradaciju i treba da budu korištena restriktivno i samo u najkraćem vremenskom periodu. Po naređenju direktora uprave, takvim sredstvima se može pribjeći radi spriječavanja maloljetnika od samopovređivanja, povređivanja drugih ili ozbiljnog uništenja imovine. U takvim slučajevima direktor treba odmah da se savjetuje sa medicinskim ili drugim relevantnim osobljem i da o tome obavijesti više nivoe vlasti (Havanska pravila – pravilo 64).
- Nošenje i upotreba oružja od strane osoblja treba da budu zabranjena u bilo kojoj ustanovi u kojoj su zatvoreni maloljetnici (Havanska pravila – pravilo 65). Pravila propisuju značajna ograničenja u pogledu nošenja i upotrebe oružja od strane osoblja ustanove u kojoj su smješteni maloljetnici lišeni slobode, te korištenje sredstava prinude i prisile. Naime, nošenje i upotreba oružja od strane osoblja u ustanovama u kojima se nalaze maloljetnici lišeni slobode je strogo zabranjena. Instrumenti prinude i prisile mogu se koristiti samo u izuzetnim slučajevima i samo po izričitom ovlaštenju specificiranom zakonom ili drugim propisima. Takvi instrumenti ne smiju da izazovu ponižavanje ili degradaciju maloljetnika. Ukoliko se koriste takvi instumenti prema maloljetnicima, direktor mora odmah da konsultuje medicinsko i drugo relevantno osoblje i obavijesti više administrativne vlasti.
- Sve disciplinske mjere i postupci prema maloljetnicima treba da se vrše u interesu bezbjednosti i sređenog zajedničkog života, uz razvijanje osjećaja pravednosti, samopoštovanja i poštovanja osnovnih prava svih lica (Havanska pravila – pravilo 66). I u pogledu disciplinskih mjera i disciplinskog postupka prema maloljetnicima u ustanovi, Pravila propisuju značajna ograničenja. Na početku treba istaći da svi disciplinski postupci treba da budu konzistentni sa održavanjem prava maloljetnika na dostojanstvo i uz poštovanje osnovnih prava svih ljudi. Rad treba da se smatra obrazovnim oruđem i ne smije da se nameće kao disciplinska sankcija. Okrutni, nehumani i degradirajući tretman maloljetnika, uključujući njegovo fizičko kažnjavanje, smještanje u mračne ćelije, samice, prinuda na dijetu i zabrana kontakta sa porodicom je strogo zabranjena. Kolektivne sankcije su takođe zabranjene i svaki maloljetnik može biti kažnjen samo jednom za isti disciplinski prijestup. Maloljetnici ne bi trebali biti odgovorni za disciplinske funkcije, osim uz superviziju specifičnih društvenih, obrazovnih ili sportskih aktivnosti ili samoupravnih programa. Država treba da usvoji poseban zakon koji se odnosi na sljedeća pitanja: ponašanje koje vodi ka disciplinskom prijestupu maloljetnika; vrstu i trajanje disciplinskih sankcija koje se mogu izreći maloljetniku; organe kompetentne da izreknu sankcije i organe zadužene za razmatranje žalbi maloljetnika. Ni jedan maloljetnik ne treba da bude disciplinski kažnjen izuzev u strogoj saglasnosti sa zakonom i važećom regulativom i tek nakon što je na njemu potpuno razumljiv način informisan o navodima prekršaja. Maloljetnici takođe treba da imaju mogućnost da iznesu svoju odbranu, uključujući i pravo na žalbu kompetentnom nezavisnom organu. I na kraju, o svim disciplinskim postupcima maloljetnika treba da se vode detaljni i potpuni izvještaji.
- Nadzor nad radom ustanova i osoblja u njima, te eventualne pritužbe maloljetnika smještenih u ustanova takođe su predmet Pravila iz Havane - pravila 72 do 78. Naime, kvalifikovani nezavisni inspektori moraju imati ovlaštenje da sprovode redovne inspekcije i da isto tako sprovode nenajavljene inspekcije na osnovu vlastite inicijative. S druge strane, maloljetnici moraju imati pravo da sa bilo kojim od inspektora vode povjerljive razgovore. Kvalifikovani medicinski radnici takođe treba da učestvuju u ovim inspekcijama, te svi inspektori moraju da imaju neograničen pristup svim maloljetnicima i njihovim dosijeima. Naravno, ukoliko se primjeti bilo kakvo kršenje, o tome će se obavijestiti kompetentni organi za sprovođenje istrage i podizanje optužbe. I na kraju, svaki maloljetnik treba da ima pravo da podnese zahtjev ili žalbu, bez cenzurisanja, direktoru ustanove, svojim ovlaštenim predstavnicima, centralnom organu ili sudskom organu, te ih se bez odlaganja mora

obavijestiti o odgovoru. Države takođe moraju preduzeti korake za osnivanje nezavisne kancelarije (ombudsman) koja će primati i istraživati žalbe podnesene od strane maloljetnika lišenih slobode.

- Povratak maloljetnika u zajednicu jeste veoma važan, a Havanska pravila u tom pogledu nameću nekoliko obaveza. Tako, svi maloljetnici treba da imaju korist od aranžmana osmišljenih u cilju da im se pomogne pri povratku u zajednicu, uključujući raniji otpust i specijalne kurseve. Nadalje, maloljetnicima treba da se obezbijedi odgovarajući smještaj, odjeća, zaposlenje i dovoljno sredstava koja bi im omogućila njihovu uspješnu reintegraciju. Predstavnici agencija koje pružaju sve ove usluge trebaju da se konsultuju i da imaju pristup maloljetnicima tokom njihovog pritvora. I na kraju, kompetentni organi treba da umanje predrasude stvorene kod građana u pogledu maloljetnika lišenih slobode (Havanska pravila – pravilo 79 i pravilo 80).
- Pravila poseban naglasak stavljaju na obuku, odnosno znanje i umijeće osoblja (nastavnika, instruktora, savjetnika, socijalnih radnika, psihijatara i psihologa) koje je bitno za pravilno i adekvatno rukovođenje ustanovama, s obzirom na to da upravljanje ustanovama zavisi od integriteta, humanosti i profesionalnih sposobnosti tog osoblja. Svakako, adekvatna nadoknada treba da se obezbijedi kako bi se privuklo profesionalno osoblje koje je sposobno da pruži maloljetnicima model pozitivnih stavova i perspektiva. Cjelokupno osoblje treba uvijek da se ponaša tako da zaslužuje poštovanje maloljetnika. Osoblje takođe mora da pokuša da ublaži i umanji razlike između života van ustanove i života u ustanovi. Kako bi osoblje bilo efikasno, ono treba da prođe obuku iz dječije psihologije, dobrobiti djeteta, ljudskih prava i prava djece. Osoblju je zabranjeno da podstiče ili toleriše svirep, nasilan, nehuman ili ponižavajući tretman, kao i kažnjavanje i surov tretman. I na kraju, osoblje treba da poštuje prava maloljetnika na privatnost i treba da zaštiti maloljetnike od bilo kog oblika zloupotrebe ili eksploatacije.

4. Smjernice Ujedinjenih nacija za prevenciju maloljetničke delinkvencije

Smjernice Ujedinjenih nacija za prevenciju maloljetničke delinkvencije - tzv. Rijadske smjernice iz 1990. godine - *The United Nations Guidelines far the Prevention of Juvenile Delinquency - The Riyadh Guidelines*, 1990, usvojila je Generalna skupština UN, Rezolucijom broj 45/112, od 14. decembra 1990. godine.

Smjernice UN za prevenciju maloljetničke delinkvencije, poznate kao Rijadske smjernice, nazvane su po važnom međunarodnom sastanku eksperata, održanom 1988. godine u glavnom gradu Saudijske Arabije, čiji je cilj bio izrada nacrta teksta ovog dokumenta. Rijadske smjernice iz 1990. godine predstavljaju integralni, neobavezujući dokument za države potpisnice kojim se tretiraju pitanja prevencije kriminaliteta u oblasti maloljetničkog pravosuđa.

Rijadske smjernice se "zasnivaju na pretpostavci da će države članice najefikasnije smanjiti broj djece u sukobu sa zakonom tako što će ojačati i poboljšati pomoćne sisteme i kvalitet života (socijalnu zaštitu i dobrobit) djece od ranog djetinjstva i tokom perioda adolescencije". Smjernice, u prvom redu, otkrivaju pozitivan, proaktivan pristup prevenciji i možda su, upravo iz tog razloga, veoma razumljive. Takođe, Smjernice svakako izražavaju rastuću svijest o djeci kao kompletnim ljudskim bićima, stav koji je bio daleko od dominantnog u zapadno orijentisanim zemljama tokom XIX vijeka, ali koji je očigledan u novijim regulativama, kao što su Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima djeteta (1989. godine).

Prema Rijadskim smjernicama, vlade država potpisnica imale bi obavezu donošenja različitih, sveobuhvatnih planova prevencije u koje bi bili uključeni svi segmenti društva, porodica, društvo, škole, stručne ustanove i dr.

Rijadske smjernice posebnu važnost imaju u sektoru obrazovanja i socijalnog rada, a čini ih 66 principa podijeljenih u sedam poglavlja:

- Osnovni principi,
- Domašaj smjernica,
- Opšta prevencija,
- Procesi socijalizacije,

- Socijalna politika,
- Zakonodavstvo i maloljetničko pravosuđe i
- Istraživanje, razvojna politika i saradnja.

Prevencija maloljetničke delinkvencije jeste ključni dio prevencije kriminaliteta u društvu. Mladi mogu da razviju nekriminogene stavove kroz angažovanje u pravno regulisanim, društveno korisnim aktivnostima, te usvajanjem humanističke orijentacije prema društvu i humanističkog pogleda na život (Rijadske smjernice – član 1).

Prevencija maloljetničke delinkvencije zahtijeva ulaganje napora od strane čitavog društva kako bi se obezbijedio harmoničan razvoj adolescenata, uz uvažavanje i promovisanje njihove ličnosti, počev od ranog djetinjstva (Rijadske smjernice – član 2).

Potrebno je razviti službe i programe za sprječavanje maloljetničke delinkvencije u lokalnim zajednicama, posebno tamo gdje još uvijek nisu stvorene odgovarajuće službe (Rijadske smjernice – član 6). Prevencija je mnogo više od reakcije na maloljetničku delinkvenciju.

Naglasak treba staviti na politiku prevencije koja omogućava uspješnu socijalizaciju i integraciju sve djece i svih mladih, posebno kroz porodicu, zajednicu, grupe vršnjaka, školu, profesionalnu obuku, rad, kao i kroz dobrovoljne organizacije (Rijadske smjernice – član 10).

Svako društvo treba da postavi kao prioritet potrebe i dobrobit porodice i svih njenih članova (Rijadske smjernice – član 11).

Značaj obrazovanja je Smjernicama jasno istaknut, te tako Vlade imaju obavezu da javno obrazovanje učine dostupnim svim mladima (Rijadske smjernice – član 20).

Posebna pažnja treba da se posveti mladim ljudima koji su pod društvenim rizikom, korištenjem specijalizovanih programa i obrazovnih materijala (Rijadske smjernice – član 24).

Specijalna pomoć treba da se ukaže studentima koji imaju problema sa redovnim pohađanjem škole i izostancima (Rijadske smjernice – član 30).

Potrebno je stvoriti posebne objekte da bi se omogućio odgovarajući smještaj mladih koji više nisu u mogućnosti da žive kod kuće ili koji nemaju dom u kojem bi živjeli (Rijadske smjernice – član 34).

Vladine institucije treba da preuzmu posebnu odgovornost i da obezbijede neophodne službe za pomoć djeci beskućnicima (Rijadske smjernice – član 38). Vlade treba da donesu i sprovode posebne zakone i postupke radi unapređivanja i zaštite prava i dobrobiti svih mladih (Rijadske smjernice – član 52).

5. Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za mjere alternativne institucionalnom tretmanu

Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za mjere alternativne institucionalnom tretmanu (nezavodske/neinstitucionalne mjere) - tzv. Tokijska pravila iz 1990. godine - Tokijska pravila usvojena su rezolucijom Generalne skupštine, broj 45/110, od 14. decembra 1990. godine.

Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za mjere alternativne institucionalnom tretmanu ili alternativne kaznene mjere - tzv. Tokijska pravila iz 1990. godine, iako neobavezujuća za države ugovornice, promovišu kaznene mjere koje predstavljaju alternativu institucionalnim mjerama (alternativne kaznene mjere) i pretkrivične diverzione programe za djecu u sukobu sa zakonom. Tokijska pravila predstavljaju jedan od ključnih dokumenata u sklopu međunarodnih instrumenata o maloljetničkom pravosuđu i ona sadrže skup osnovnih principa (načela) o primjeni mjera alternativnih institucionalnom tretmanu, kao i minimalne garancije za osobe kojima mogu da se izreknu alternativne kaznene mjere (Standardna minimalna pravila UN za mjere alternativne institucionalnom tretmanu - Tokijska pravila – pravilo 1.1). Njihovo usvajanje nadovezuje se na već pominjana Havanska pravila i Rijadske smjernice.

Isto tako, Tokijska pravila promovišu veće učešće zajednice u sprovođenju maloljetničkog krivičnog pravosuđa i jačanje osjećaja odgovornosti maloljetnog učinioca krivičnog djela prema društvenoj zajednici (Tokijska pravila – pravilo 1.2). Ona daju sveobuhvatnu sliku svega onoga što bi trebalo uzeti u obzir prilikom rada na unapređenju, razvoju i primjeni mjera alternativnih institucionalnom tretmanu, uključujući pretkrivične diverzione programe (eng. *diversion*) prema maloljetnicima. I što je najvažnije, Tokijska pravila treba da se primjenjuju na djecu u sukobu sa zakonom, u skladu sa konkretnim zakonom i u svim fazama krivičnog pravosuđa. Tokijska pravila su raspoređena u osam kategorija:

- Opšti principi;
- Faza prije suđenja;
- Faza suđenja i izricanja presude;
- Faza poslije izricanja presude;
- Primjena alternativnih kaznenih mjera;
- Osoblje;
- Volonteri i drugi resursi zajednice i
- Istraživanje, planiranje, formulisanje politike i ocjenjivanje.

Pravila naglašavaju potrebu država ugovornica da izrade alternative institucionalnom tretmanu u skladu s njihovim političkim, ekonomskim, društvenim i kulturnim uslovima te da se trude uspostaviti "odgovarajuću ravnotežu između prava svakog pojedinog prijestupnika, prava žrtava i brige društva za javnu bezbjednost i prevenciju kriminala" – (Tokijska pravila – pravilo 1.4).

U pogledu definisanja obima mjera alternativnih institucionalnom tretmanu važnim treba istaći da se "Pravila primjenjuju bez diskriminacije u odnosu na rasu, boju kože, pol, uzrast, jezik, vjersko opredjeljenje, političko ili neko drugo mišljenje, nacionalno ili društveno porijeklo, imovinsko stanje, mjesto rođenja ili neki drugi faktor." – (Tokijska pravila – pravilo 2.2).

S druge strane, "da bi se obezbijedila veća fleksibilnost u skladu s prirodom i težinom učinjenog prijestupa, s ličnošću i porijeklom prijestupnika i sa zaštitom društva, te da bi se izbjeglo nepotrebno korištenje zatvorske kazne, sistem krivičnog zakonodavstva treba da obezbijedi široki izbor mjera alternativnih institucionalnom tretmanu, od mjera koje se donose prije suđenja do onih koje se donose poslije izricanja presude. Broj i vrstu raspoloživih mjera alternativnih institucionalnom tretmanu treba odrediti tako da dosljedno kažnjavanje i dalje bude moguće" - (Tokijska pravila – pravilo 2.3).

Tokijska pravila definišu sredstva minimalne pravne zaštite i prava koja djetetu pripadaju svaki put kada se za dijete u sukobu sa zakonom koriste mjere alternativne institucionalnom tretmanu. Naime, "uvođenje, definisanje i sprovođenje mjera alternativnih institucionalnom tretmanu uređuje se zakonom" dok se "izbor mjera alternativnih institucionalnom tretmanu zasniva na utvrđenim kriterijima o prirodi i težini prijestupa i o ličnosti i porijeklu prijestupnika, o svrsi kažnjavanja i pravima žrtve." – (Tokijska pravila – pravilo 3.1 i pravilo 3.2). U okviru ovog odjeljka posebno se potencira na odgovoronosti svih učesnika u procesu; mogućnosti, odnosno diskrecionom pravu praćenja procesa koji se vodi prema maloljetniku od strane sudskog ili nekog drugog nezavisnog organa vlasti; pristanku prijestupnika na mjere alternativne institucionalnom tretmanu kojima se nameće obaveza prijestupniku; reviziji odluka o primjeni mjera alternativnih institucionalnom tretmanu; zaštiti prava prijestupnika i njihovom pravu na podnošenje zahtjeva ili žalbi u vezi sa primjenom mjera alternativnih institucionalnom tretmanu; zabrani vršenja medicinskih ili psiholoških eksperimenata prema prijestupnicima; dostojanstvu prijestupnika; pravu na privatnost i povjerljivost ličnih podataka prijestupnika itd. - (Tokijska pravila – pravilo 3.3 do 3.12)

Isto tako, Tokijska pravila podstiču korištenje mjera koje se sprovode prije suđenja (tzv. diverzione šeme) davanjem ovlaštenja tužilaštvu, a u saradnji sa policijom i drugim službama, da oslobode počinioca ili mu odrede primjenu odgovarajuće alternativne mjere - "gdje treba i kada je to u skladu s pravnim sistemom, policija, tužilaštvo ili neke druge agencije koje se bave krivičnim predmetima treba da imaju ovlaštenja da oslobode prijestupnika ako smatraju..." - (Tokijska pravila – pravilo 5.1). Posebnu važnost imaju Tokijska pravila (pravilo 6.1, pravilo 6.2 i pravilo 6.3) koja se odnose na izbjegavanje pritvora prijestupnika prije suđenja - "pritvor prije suđenja koristi se kao krajnja mjera u krivičnom postupku... alternative pritvoru prije suđenja treba primijeniti u što ranijoj fazi postupka..."

Uloga socijalne anamneze ili izvještaja o socijalnom statusu prijestupnika definisana je kroz pravilo 7.1, i to na sljedeći način: "Ako postoji mogućnost da se sastavljaju izvještaji o socijalnom statusu, sudski organ vlasti može se koristiti izvještajem koji je pripremio nadležni ovlašteni zvaničnik ili nadležna ovlaštena agencija. Izvještaj treba da sadrži socijalne podatke o prijestupniku koji su relevantni za njegove ranije prijestupe i prijestupe o kojima se vodi postupak. Takođe, izvještaj treba da sadrži informacije i sugestije od značaja za odlučivanje o presudi. Izvještaj treba da bude zasnovan na činjenicama, da je objektivan i nepristrasan, sa jasno identifikovanim stavovima – ako takvi postoje" - (Tokijska pravila – pravilo 7.1).

Sudski organ vlasti, kojem na raspolaganju stoji niz mjera alternativnih institucionalnom tretmanu, treba prilikom donošenja presude da uzme u obzir potrebe prijestupnika za prevaspitanjem, zaštitu interesa društva i interese žrtve, čije mišljenje treba čuti kad god to odgovara situaciji (Tokijska pravila – pravilo 8.1).

Organ vlasti koji odlučuje o kazni prema maloljetniku, može donijeti neku od sljedećih mjera: (a) verbalne sankcije, kao što su prijekor, ukor i opomena; (b) uslovno puštanje na slobodu; (c) statusne kazne; (d) ekonomske sankcije i novčane kazne; (e) konfiskacija ili eksproprijacija; (f) povraćaj žrtvi ili nalog za nadoknadu; (g) ukinuta ili odložena kazna; (h) uslovna kazna i sudski nadzor; (i) nalog za društveno koristan rad u zajednici; (j) slanje u disciplinski centar; (j) kućni pritvor; (k) bilo koji drugi oblik neinstitucionalnog tretmana; (l) neke kombinacije gore navedenih mjera (Tokijska pravila – pravilo 8.2).

Tokijska pravila takođe podstiču preduzimanje mjera nakon što je dijete u sukobu sa zakonom izdržalo zatvorsku kaznu kako bi se djetetu pomoglo da se reintegriše u svoju sredinu. Ove mjere koje se mogu primijeniti poslije izricanja presude, odnosno nakon izdržane kazne maloljetnika uključuju: (a) odsustvo i smještaj u poluotvorene ustanove; (b) otpust zbog rada ili obrazovanja; (c) različite vrste uslovnog otpusta; (d) skraćenje kazne; (e) pomilovanje (Tokijska pravila – pravilo 9.1 i pravilo 9.2).

Primjena konkretnih mjera alternativnih institucionalnom tretmanu u smislu nadzora nad njihovim provođenjem, zatim trajanje ovih mjera, uslovi pod kojima se ove mjere primjenjuju, proces tretmana maloljetnika i različite šeme poput rada na slučaju, grupne terapije ili drugih programa, disciplina prijestupnika i kršenje uslova koje prijestupnik treba da ispuni kao i angažovano stručno osoblje propisana je pravilom 10.1 do pravila 16.3.

Ako mjera alternativna institucionalnom tretmanu sadrži mjeru nadzora, nadzor vrši nadležni organ vlasti pod uslovima propisanim zakonom. Nadzor i tretman treba s vremena na vrijeme podvrgavati reviziji i po potrebi ih prilagođavati (Tokijska pravila – pravilo 10.2 i pravilo 10.3).

Trajanje mjere alternativne institucionalnom tretmanu ne smije biti duže od perioda koji je nadležni organ vlasti utvrdio u skladu sa zakonom. Može se predvidjeti odredba o skraćivanju roka trajanja... ukoliko je prijestupnik na ovu kaznenu mjeru povoljno reagovao (Tokijska pravila – pravilo 11.1 i pravilo 11.2).

Uslovi koje prijestupnik treba da ispuni moraju biti praktični, precizni i što malobrojniji, a moraju biti usmjereni ka smanjivanju vjerovatnoće da prijestupnik ponovi krivično djelo...na početku primjene mjere... prijestupnik će dobiti objašnjenje, usmeno i pismeno, o uslovima pod kojima se ova mjera primjenjuje... (Tokijska pravila – pravilo 12.2 i pravilo 12.3).

Ako se odluči da je tretman neophodan, treba učiniti napore da se shvati sredina iz koje prijestupnik dolazi, njegova ličnost, sposobnost, inteligencija, njegove vrijednosti i, naročito, okolnosti koje su dovele do izvršenja krivičnog djela (Tokijska pravila – pravilo 13.3).

Kršenje uslova koje prijestupnik treba da ispuni može dovesti do izmjene ili povlačenja mjere alternativne institucionalnom tretmanu (Tokijska pravila – pravilo 14.1).

Osobe koje su zadužene za primjenu mjera alternativnih institucionalnom tretmanu treba da imaju odgovarajuće lične karakteristike, profesionalne kvalifikacije i praktično iskustvo. Njihove kvalifikacije treba da budu jasno navedene (Tokijska pravila – pravilo 15.2).

Prije nego što stupi na posao, osoblje se podvrgava obuci koja uključuje upoznavanje s prirodom mjera alternativnih institucionalnom tretmanu, svrhom nadzora i različitim modalitetima primjene mjera. Poslije stupanja na posao, osoblje treba da održava svoje znanje i stručnost i da ih usavršava učestvovanjem u programima za obrazovanje uz rad i pohađanjem kurseva za osvježavanje znanja (Tokijska pravila – pravilo 16.2 i pravilo 16.3).

I na kraju, u poglavljima VII i VIII, Tokijska pravila podstiču i učešće društvene zajednice i korištenje resursa društva (npr. volonteri) u primjeni diverzionih šema i mjera alternativnih institucionalnom tretmanu prema djeci u sukobu sa zakonom. Isto tako, istraživanje, planiranje, utvrđivanje politike i ocjenjivanje takođe se smatraju integralnim dijelom razvoja mjera alternativnih institucionalnom tretmanu za djecu u sukobu sa zakonom. Ostali međunarodnopravni dokumenti i pravni standardi postupka prema maloljetnicima:

1. Evropska pravila o društvenim sankcijama i mjerama za sprovođenje maloljetničkog krivičnog pravosuđa - tzv. Bečka pravila ili smjernice od 21. jula 1997. godine. Bečke smjernice usvojene su Rezolucijom Ekonomskog i socijalnog savjeta Ujedinjenih nacija broj 1997/30 od 21. jula 1997. godine.
2. Rezolucija Ekonomskog i socijalnog savjeta UN o podršci pokušajima nacionalne reforme maloljetničkog pravosuđa posebno kroz tehničku pomoć i poboljšanu sistemsku saradnju broj 2007/23 od 26. jula 2007. godine.
3. Svjetski program akcije za mlade Ujedinjenih nacija, Rezolucije Generalne skupštine UN A/RES/50/81 i A/RES/62/126 od 14. decembra 1996. godine i 18. decembra 2007. godine.
4. Preporuka Generalnog sekretara UN – Opšti pristup Ujedinjenih nacija maloljetničkom pravosuđu, septembar 2008. godine.

Uz njih, posebno su značajni dokumenti Savjeta Evrope, i to:

1. Preporuka broj P (87) 20 o društvenom reagovanju na delinkvenciju maloljetnika (1987) - Preporuka Savjeta Evrope broj P (87) 20 o društvenom reagovanju na delinkvenciju maloljetnika iz 1987. godine[3] državama članicama o odgovoru društva na maloljetničko prijestupništvo, usvojena je 1987. godine od strane Komiteta ministara. Preporuka u odjeljku broj II 2 podstiče razvijanje mjera preusmjeravanja/odvraćanja i medijacije na nivou javnog tužioca (obustava postupka) ili na nivou policije u zemljama gdje policija ima ovlaštenja tužilaštva, kako bi se spriječio kontakt maloljetnika sa sistemom krivičnog pravosuđa, te posljedice takvog kontakta, odnosno udruživanje Odbora za zaštitu djece ili službi na primjeni ovih mjera.

   Ovaj međunarodni dokument Savjeta Evrope sadrži još nekoliko konkretnih preporuka za države članice poput one prema kojoj države članice treba da obezbijede za sve aktere uključene u različite faze postupka prema maloljetnicima (policija, advokati, tužioci, sudije, socijalni radnici) da su prošli specijalizovanu obuku o zakonu koji se odnosi na maloljetnike i maloljetničko prijestupništvo (Preporuka Savjeta Evrope broj R (87) 20 tačka 9 poglavlje III).

   Nadalje, države članice treba da obezbijede da se mjere preusmjeravanja prema maloljetnicima provode po mogućnosti u prirodnom okruženju maloljetnika, te da navedene mjere poštuju njihovo pravo na obrazovanje, njihovu ličnost, te da unapređuju njihov lični razvoj (Društvena reakcija Savjeta Evrope na maloljetničku delinkvenciju iz 1987. godine (CE R /87/20) IV Mjere –11).

   Države članice treba da obezbijede i da je izrečena mjera preusmjeravanja ili odvraćanja utvrđenog trajanja, da je mogu izreći samo sudske ili administrativne vlasti, te da iste vlasti mogu okončati tu mjeru prije isteka njenog trajanja (Društvena reakcija Vijeća Evrope na maloljetničku delinkvenciju iz 1987. godine (CE R /87/20) IV Mjere –12).

   Pravno zastupanje maloljetnika našlo je svoje mjesto i u dokumentima Savjeta Evrope. Tako, maloljetnici će tokom cijelog postupka imati pravo da ih predstavlja pravni savjetnik ili pravo na besplatnu pravnu pomoć kada je u dotičnoj zemlji takva mogućnost predviđena. Roditelji i staratelji će imati pravo da učestvuju u postupku, a od njih nadležni organ može da traži da u interesu maloljetnika budu prisutni. Njima, međutim, može u interesu djeteta biti uskraćeno učešće (Preporuka Savjeta Evrope broj R (87) 20 tačka 8 poglavlje III).

   Maloljetnik ima pravo da govori i, ukoliko je to potrebno, da daje mišljenje o mjerama preusmjeravanja koje se za njega predviđaju (Preporuka Savjeta Evrope broj R (87) 20 tačka 8 poglavlje III).

   U svim fazama postupka prema maloljetniku biće garantovana njegova osnovna procesna prava, kao što su pretpostavka nevinosti maloljetnika; pravo maloljetnika da bude upoznat sa navodima optužbe; pravo maloljetnika da se ne izjašnjava (brani ćutanjem); pravo maloljetnika na pravnu pomoć; pravo maloljetnika na prisustvo tokom postupka njegovih roditelja ili staratelja; pravo maloljetnika da se suoči sa svjedocima i ispita ih; pravo maloljetnika na žalbu višoj instanci, kao i pravo i mogućnost maloljetnika da traži mišljenje drugog vještaka ili bilo kakvu drugu istražnu radnju (Preporuka Savjeta Evrope broj R (87) 20 tačka 8 poglavlje III).

3 Preporuka je usvojena od strane Komiteta ministara na 410. sjednici održanoj 17. septembra 1987. godine, na nivou zamjenika ministara.

I član 6 Evropske konvencije o ljudskim pravima i slobodama tiče se prava na pravično i pošteno suđenje i sadrži niz odredaba koje se odnose na pravni postupak i svakome ko je optužen, bez obzira na starosnu dob, garantuje minimalna prava. O ovim pravima govori i Preporuka Savjeta Evrope broj R (87) 20 o odgovoru društva na maloljetničko prijestupništvo u odjeljku III.

2. Preporuka P (88) 6 o društvenom reagovanju na delinkventno ponašanje mladih koji potiču iz migrantskih porodica (1989).
3. Evropska pravila za sankcije i mjere zajednice CE P (92) 16 i Preporuka (2003) 20 Savjeta Evrope državama članicama o novim načinima tretiranja maloljetničkog prijestupništva i o ulozi maloljetničkog pravosuđa uopšte, usvojena je 2003. godine od strane Komiteta ministara. Ova Preporuka u odjeljku broj 3 tačka 7 i tačka 8 upućuje da u svakom slučaju treba nastaviti sa iznalaženjem i povećanjem broja pogodnih alternativa formalnom sudskom postupku, da navedene alternative trebaju biti dio redovnog postupka prema maloljetnicima, da se u postupku prema maloljetnicima mora poštovati princip proporcionalnosti te da će se kroz postupak prema maloljetnicima odražavati najbolji interesi maloljetnika. Sam postupak prema maloljetnicima primjenjivaće se samo u slučajevima gdje se odgovornost maloljetnika za počinjeno krivično djelo u potpunosti prihvata. Isto tako, ova Preporuka upućuje da tamo gdje je to prikladno treba svakako primijeniti medijaciju, restorativnu pravdu i odštetu oštećenoj strani. Inače, osnov za primjenu koncepta restorativne pravde predstavljaju sljedeći međunarodni dokumenti, i to: Deklaracija Ujedinjenih nacija o osnovnim principima pravde za žrtve kriminaliteta i zloupotrebe moći iz 1985. godine, Preporuka Komiteta ministara Savjeta Evrope broj R (99) 19 o primjeni posredovanja u krivičnim stvarima, Deklaracija Ujedinjenih nacija o osnovnim principima primjene programa restorativne pravde u krivičnim slučajevima iz 2000. godine, Okvirna odluka Evropske unije o položaju žrtve u krivičnom postupku iz 2001. godine i Preporuka Komiteta ministara Savjeta Evrope R (2006)8 o pomoći žrtvama kriminaliteta.

Pored navedenih, treba istaći da je međunarodna zajednica usvojila i druge instrumente i standarde za opštu primjenu ljudskih prava koji su takođe važni za maloljetničko pravosuđe, a prethodili su Konvenciji UN o pravima djeteta. Oni uključuju:

- Univerzalnu deklaraciju o ljudskim pravima (1948),
- Sporazum Ujedinjenih nacija o građanskim i političkim pravima (1986) i
- Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (1950).

Za dalji razvoj maloljetničkog krivičnog prava od posebnog je značaja svakako Rezolucija XVII Kongresa međunarodnog udruženja za krivično pravo koji je održan u Pekingu 2004. godine. U Rezoluciji su usvojene sljedeće Preporuke:

- Maloljetna lica podliježu zakonu sa svim njihovim specifičnim karakteristikama.
- Zbog posebnih specifičnosti ove kategorije učinilaca krivičnih djela pravosudni sistem treba da razmatra krivičnu odgovornost maloljetnika kao zasebno pitanje u okviru elemenata krivičnog djela,
- Godine starosti za krivičnu odgovornost maloljetnika treba da budu određene na 18 godina, a minimalna godina starosti ne bi trebalo da bude ispod 14 godina računajući u vrijeme izvršenja krivičnog djela,
- Maloljetni prekršioci zakona uglavnom bi trebalo da budu podvrgnuti odgojnim mjerama ili drugim alternativnim kaznenim mjerama koje su usredsređene na rehabilitaciju pojedinca ili ako situacija zahtijeva u izuzetnim slučajevima i kaznenim mjerama u tradicionalnom smislu,
- Na maloljetnike ispod 14 godina mogu se primjenjivati samo odgojne mjere,
- Primjena odgojnih ili alternativnih kaznenih mjera koje su usmjerene na rehabilitaciju može biti proširena na zahtjev zainteresovanog lica do 25 godine,
- Imajući u vidu krivična djela izvršena od strane lica koja su starija od 18 godina, primjenjivost posebnih odredbi koje se odnose na maloljetnike može se proširiti do 25 godine starosti,
- Krivičnoj odgovornosti maloljetnih lica moraju odlučivati specijalni sudski organi koji imaju zasebnu nadležnost od onih koji se bave punoljetnim licima,
- Odluke suda bi trebalo da budu zasnovane na preliminarnim multidsiciplinarnim sudskim istragama otvorenim za ispitivanje obiju strana i

- potrebno je pokloniti posebnu pažnju interesu žrtava i humanom odnosu prema njima.

Generalna skupština Ujedinjenih nacija usvojila je 25. maja 2000. godine dva Opciona (Fakultativna) protokola uz Konvenciji UN o pravima djeteta s ciljem rješavanja dva problema, i to:

- učešća djece u oružanim sukobima i
- trgovine djecom, dječije prostitucije i dječije pornografije.

Oba protokola su sastavni dio Konvencije UN o pravima djeteta, i to su:

1. Opcioni protokol uz Konvenciju UN o pravima djeteta o učešću djece u oružanim sukobima (ovaj protokol zabranjuje obaveznu regrutaciju djece koja su mlađa od osamnaest godina i nalaže da se uzrast u kojem djeca mogu neposredno učestvovati u oružanim sukobima sa petnaest povisi na osamnaest godina) i
2. Opcioni protokol uz Konvenciju UN o pravima djeteta o prodaji djece, dječijoj prostituciji i dječijoj pornografiji (ovaj protokol naglašava potrebu da države potpisnice donesu krivične zakone za djela kao što su trgovina djecom, nezakonito usvajanje, dječija prostitucija i pornografija).

Drugačiji položaj maloljetnih lica u odnosu na punoljetne učinioce krivičnih djela našao je svakako svoje mjesto i u Federaciji BiH, a donošenje posebnog Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku početkom 2014. godine u Federaciji BiH predstavlja jasan znak ostvarenja te posebnosti.

MALOLJETNIČKO PRIJESTUPNIŠTVO- PSIHOLOGIJA MALOLJETNIKA, FENOMENOLOGIJA I ETIOLOGIJA MALOLJETNIČKOG PRIJESTUPNIŠTVA

C) Maloljetničko prijestupništvo-psihologija maloljetnika, fenomenologija i etiologija maloljetničkog prijestupništva

1. Pojmovno određenje prijestupništva mladih

Maloljetničko prijestupništvo kao društveni fenomen predmet je interesa brojnih naučnih disciplina kao što su: pravo, pedagogija, socijalni rad, sociologija, psihologija, kriminologija itd. Ovaj interes je prvenstveno uslovljen složenošću samog fenomena maloljetničkog prijestupništva, odnosno njegovim uzrocima, pojavnim oblicima, te društvenom reakcijom i preventivnim mjerama, odnosno područje maloljetničkog prijestupništva kao i kriminaliteta uopšte moguće je okvirno podijeliti na ona koja u svom fokusu imaju fenemenologiju delinkventnog ponašanja, etiologiju takvog ponašanja, prevenciju i tretman, te ona koja su usmjerena na evaluaciju različitih tretmanskih aktivnosti prema počiniteljima krivičnih djela. Poznavanje same fenomenologije omogućava nam dobijanje uvida u raznovrsnost i incidenciju ove pojave, dok etiološka istraživanja osiguravaju bolje razumijevanje uzroka javljanja delinkventnog ponašanja kroz skupove mnogobrojnih prediktora.

Prema užem shvatanju maloljetničko prijestupništvo obuhvata samo ona ponašanja maloljetnika koja su u krivičnom zakonodavstvu inkriminisana kao krivična djela. Pobornici ovog shvatanja smatraju da maloljetničko prijestupništvo mora biti definisano zakonom i svesti se na krivična djela, bez svođenja na psihološke i druge aspekte. Prema širem shvatanju, maloljetničkim prijestupništvom smatraju se svi oblici poremećaja u ponašanju maloljetnika, od preddelinkventnog ponašanja do onih ponašanja koja su inkriminisana u zakonodavstvu kao krivična djela. Ovakvim određenjem prijestupničkog ponašanja mladih obuhvaćeni su i oni oblici ponašanja koji su specifični za djecu, a nisu pravno inkriminisani kod odraslih učinilaca (bježanje iz škole, bježanje iz kuće, skitnja, konzumiranje alkohola i sl). Prema savremenom shvatanju maloljetničko prijestupništvo se može definisati kao sociološko-kriminološko poimanje pojave prijestupništva mladih. Znači pojam delinkvencije podrazumjeva pored kršenja krivičnopravnih normi i ponašanja maloljetnika koja određena socio-kulturna sredina smatra negativnim. To su ona ponašanja koja pored odudaranja od zakonskih normi, odudaraju od moralnih normi konkretnog društva u kojem se nalazi i koje ga okružuje, a koje kod istih izaziva određenu reakciju na takve pojavne oblike u cilju zaštite društvenog dobra kao i samog pojedinca.

1.1. Kazneno zakonodavstvo u odnosu na maloljetnike

Maloljetnik je osoba određenog starosnog uzrasta, posebnih biopsihičkih osobina, koja se razlikuju od djece i odraslih po stepenu emocionalne, intelektualne i socijalne zrelosti. Uzrast ima velik značaj u raznim socijalnim oblastima. Tako su i mnoge obaveze koje se nameću pojedincu vezane za uzrast. Za uzrast je vezano i ostvarivanje različitih prava. Uzrast je značajan i u građanskom pravu, socijalnoj zaštiti, ali na izvjestan način najvažniji u krivičnom pravu, pogotovo kad se radi o delinkventima. Najznačajniji je zbog toga što se na osnovu uzrasta određuje da li će neka osoba uopšte odogovarati za učinjeno krivično djelo, koje joj se sankcije mogu izreći, koji tip krivičnog postupka će se prema njoj voditi, na koji način će se sprovoditi krivične sankcije i sl. Normativna intencija da se uvaže bio-psihičke karakteristike mladih učinitelja krivičnih djela bila je gotovo stalno prisutna kroz cjelokupan razvoj krivičnog prava. U savremenom krivičnom pravu ova intencija je doživjela svoju punu afirmaciju koja se

ogleda u izdvajanju određenih starosnih kategorija učinitelja krivičnih djela, koji s obzirom na uzrast imaju poseban krivičnopravni i krivičnoprocesni status u odnosu na punoljetne počinitelje krivičnog djela. Dakle, određenje maloljetstva u krivičnom pravu uglavnom je vezano za limitiranje starosnih granica učinitelja krivičnih djela. Određuje se donja i gornja granica. Ove granice nam služe kako bismo mogli razgraničiti krivično neodgovornu djecu od maloljetnika i maloljetnike od punoljetnih osoba. U savremenim krivičnim zakonodavstvima je od velike važnosti da se donja granica što jasnije precizira, pri tome vodeći računa da ne bude prenisko određena. Tako da maloljetnike djelimo u dvije podgrupe: starije i mlađe maloljetnike. Stoga i zakonodavstvo u našoj zemlji ima određenu donju i gornju granicu maloljetnih učinitelja krivičnih djela. Donja granica iznosi 14 godina života, što znači da osobe koje nisu navršile 14 godina života odnosno djeca, nisu odgovorna za krivično učinjena djela. Gornja starosna granica je 18 godina života, što znači da su osobe uzrasta od 14-18 godina maloljetnici koji su odgovorni za učinjena krivična djela. Unutar grupe maloljetnika postoje i dvije podgrupe, to su: mlađi maloljetnici uzrasta od navršenih 14 do 16 godina života i stariji maloljetnici od navršenih 16 do 18 godina života. Obzirom da svako zakonodavstvo pa tako koje se odnosi i na maloljetnike mora poštovati konvencije onda je neophodno i kazati da je pojam “dijete” definisan u članu 1. Konvencije o pravima djeteta koji glasi: “U ovoj Konvenciji dijete je ljudsko biće mlađe od 18 godina, osim ako se po zakonima koji se primjenjuju na dijete punoljetnost ne stiče ranije. U Zakonu o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku dijete je svako lice koje nije navršilo 18 godina života.

2. Poremećaji u ponašanju mladih

U literaturi se može pronaći više pristupa u pojmovnom određenju poremećaja u ponašanju maloljetnika koja su uglavnom uslovljena različitim izvorima i pravcima razvoja razmišljanja o poremećajima u ponašanju.

U praksi, ali i u širem društvenom kontekstu mogu se susresti različiti termini kojima se pokušava opisati ponašanje koje odstupa od uobičajenog ponašanja. To su termini koji proizilaze iz različitih shvatanja poremećaja u ponašanju, u odnosu na struku, u odnosu na uzroke ili posljedice ponašanja. Termini su različiti prema kriteriju temeljnog teorijskog pristupa ili ublažavanju posljedica. Tako susrećemo termine kao što su: delinkventno ponašanje, devijantno ponašanje, patološko ponašanje, prijestupništvo, hiperaktivnost, zločesta djeca, nemirna djeca, teško odgojiva djeca, odgojno i obrazovno zapuštena djeca, asocijalna i antisocijalna ponašanja, neprihvatljiva, rizična ponašanja i druge.

Ajduković (2000) iznosi mogućnost korištenja termina prema kojem bi se mladi s poremećajima u ponašanju razvrstavali s obzirom na stepen progrediranja društveno odstupajućeg ponašanja. Ona opisuje sljedeće nivoe: problemi u ponašanju, preddelinkventno ponašanje, delinkventni čin i kriminalni povrat.[4]

Žunić-Pavlović, Popović-Ćitić, Pavlović (2010) ukazuju na postojanje brojnih dilema u pogledu pojmovnog određenja poremećaja ponašanja te obrazlažu četiri temeljna pristupa pojmovnog određenja poremećaja ponašanja maloljetnika i to: pravni, medicinski, specijalno-pedagoški i empirijski pristup.[5] U narednom dijelu bit će ukratko opisani ovi pristupi.

2.1. Pravni pristup

Ovaj pristup nalazi svoje polazište u zakonskim normama kojima se u cilju zaštite čovjeka i drugih društvenih vrijednosti određuju krivična djela i prekršaji. Veliki broj manifestiranih poremećaja ponašanja kod maloljetnika se svrstava u kaznena djela ili prekršaje: nasilničko ponašanje, tuče i povrijeđivanje ljudi, seksualni delikti, imovinski delikti, remećenje javnog reda i mira i dr. Dubljom analizom razvoja kaznenog zakonodavstva koje tretira maloljetne delinkvente može se izdvojiti nekoliko temeljnih pitanja oko kojih se vode polemike i koja izazivaju pažnju naučne i stručne javnosti:

4 Ajduković, M. (2000). Ekološki multidimenzionalni pristup sagledavanju činitelja rizika i zaštite u razvoju poremećaja u ponašanju djece i mladeži. U J. Bašić (Ur.), Rizični i zaštitni čimbenici urazvoju poremećaja u ponašanju djece i mladeži Zagreb, HR: Povjereništvo Vlade RH za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladeži i zaštitu djece i mladeži sa poremećajima ponašanja,47-63.

5 Žunić-Pavlović,V., Popović-Ćitić, B., Pavlović, M. (2010): Programi prevencije poremećaja ponašanja u školi. Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju. Beograd, 2010.

- određivanje starosne granice kaznene odgovornosti maloljetnika,
- pitanje namjere činjenja kaznenog djela (mens rea),
- poseban pristup u procesuiranju maloljetnih delinkvenata u smislu donošenja posebnih zakona i propisa koji tretiraju maloljetnike u sukobu sa zakonom,
- pitanje utvrđivanja prava i odgovornosti porodice,
- pitanje uloge države u pogledu postupanja prema maloljetnim delinkventima.

Razvojem kaznenog zakonodavstva u svijetu uvođene su brojne promjene u vezi sa načinom postupanja i procesuiranja maloljetnih prijestupnika. U savremenim kaznenim zakonodavstvima uvode se odgojne mjere kao osnovne kaznene sankcije za maloljetnike, a kazna maloljetničkog zatvora izriče se samo izuzetno i pod posebno određenim uslovima.

2.2. Medicinski pristup

Termin poremećaj ponašanja se susreće u medicinskoj literaturi i kao takav postoji u Međunarodnoj klasifikaciji bolesti, povreda i uzroka smrti (International classification of disorders–ICD-10) i Dijagnostičko-statistički priručnik (DSM) Američkog udruženja psihijatara.

Prema ICD-10, poremećaje ponašanja odlikuje ponavljano i trajno prisustvo obrazaca antisocijalnog, agresivnog i izazivačkog ponašanja. Radi se o prijestupima većim od socijalno očekivanog za uzrast. Ponašanja na kojima se zasniva dijagnoza su: pretjerane tuče ili zastrašivanja, surovost prema drugim ljudima ili životinjama, žestoka destruktivnost prema imovini, podmetanje požara, krađe, ponavljano laganje, izostajanje iz škole i bježanje od kuće, neobično česti i teški napadi bijesa i neposlušnost (Žunić-Pavlović, Popović-Ćitić, Pavlović, 2010). U aktuelnoj, četvrtoj verziji Dijagnostičko-statističkog priručnika (DSM-IV) poremećaji ponašanja su svrstani u dijagnostičku kategoriju koja nosi naziv deficit pažnje i poremećaji ponašanja. Glavna obilježja poremećaja ponašanja su ponavljani i uporni obrasci ponašanja kojima se krše prava drugih i opšte uzrastu prikladne socijalne norme i pravila. Dijagnoza poremećaja u ponašanju se postavlja na osnovu prisustva tri od ponuđenih 15 karakteristika u trajanju od najmanje dvanaest mjeseci i jedne karakteristike u posljednjih šest mjeseci. Navedene karakteristike su klasifikovane u 4 grupe i to: agresivnost prema ljudima i životinjama, namjerna destrukcija imovine, prevare ili krađe i ozbiljno kršenje pravila ponašanja.

2.3. Specijalno-pedagoški pristup

Treći pristup je Specijalno-pedagoški pristup u kojem autori navode da su djeca sa problemima u učenju i ponašanju nedvojbeno djeca sa posebnim obrazovnim potrebama što prema ovom problemu zahtijeva poseban teorijski i praktični pristup. Savremeni trendovi u oblasti odgoja i obrazovanja izraženi su kroz zahtjev za jednakim mogućnostima odgoja i obrazovanja djece sa problemima u ponašanju i smetnjama u razvoju što nameće obavezu poštivanja inkluzivnog obrazovanja i individualiziranja nastave.

Glavno obilježje ove djece jeste da i pored relativno dobrih intelektualnih sposobnosti, napora i dobre stimulacije postižu nizak ili loš školski uspjeh. Rano otkrivanje, identifikacija prisutnih poremećaja i prilagođeni programi u izvođenju nastave mogu pomoći djeci da prevaziđu poteškoće što bi kasnije trebalo uticati na školski uspjeh i njihov dalji mentalni razvoj.

Vodeći klasifikacioni sistemi u oblasti specijalne edukacije sadržani su u Zakonu o osobama sa invaliditetom “IDEA” (National Council on Disability, 1995) i definiciji Nacionalne koalicije za mentalno zdravlje i savjeta za djecu sa bihejvioralnim poremećajima (CCBD, 1987). Umjesto medicinskog termina poremećaji ponašanja u ovim klasifikacionim sistemima koriste se termini emocionalni poremećaji “IDEA” i emocionalni ili bihejvioralni poremećaji (poremećaji emocija ili ponašanja) “CCBD”.

2.4. Empirijski pristup

Pored pravnog, medicinskog i specijalno-pedagoškog pristupa u literaturi se susrećemo i sa pristupima, definicijama i klasifikacijama poremećaja u ponašanju maloljetnika zasnovanim na empirijskim istraživanjima. Kod ovog pristupa naglašena je potreba da utvrđivanje psihopatoloških kategorija, njihovih granica i kriterijuma bude zasnovano na rezultatima istraživanja. Ovaj pristup se uglavnom prema autorima smatra alternativa kategorijalnim sistemima koji se inače koriste u kliničkoj praksi. U okviru ovog pristupa poremećajima ponašanja se označava skup problema koji mogu biti prisutni u manjoj ili većoj mjeri. Što bi značilo da su poremećaji ponašanja ekstremne forme problema koji se javljaju, a ne neuobičajena stanja koja se suštinski razlikuju od normalnosti.

Loeber i Schmaling (1985) predlažu jednodimenzionalnu tipologiju poremećaja ponašanja na otkrivena i prikrivena ponašanja. Otkrivena ponašanja su vidljiva i podrazumjevaju direktnu konfrontaciju ili remećenje okruženja (agresivnost, suprostavljanje zahtjevima odraslih), dok su prikrivena ponašanja tajna i nevidljiva za okolinu (laganje, krađa i sl.)

Jedna od najčešćih podjela prema Achenbach (1991) slijedi tradiciju podjele na eksternalizovane i internalizovane poremećaje.

Eksternalizirano ponašanje je nedovoljno kontrolisano i usmjereno prema drugima a uključuje: nepoštivanje pravila, agresivnost, destruktivnost, probleme pažnje, impulsivnost, hiperaktivnost i delinkventno ponašanje.

Internalizirano ponašanje je pretjerano kontrolisano i usmjereno je prema sebi a predstavljeno je sa četiri sindroma: anksiozno-depresivni, shizoidni, somatski poremećaji i povlačenje.

Analizom ovih rješenja može se konstatovati da su sve predstavljene klasifikacije sadržane u ranije priznatim međunarodnim klasifikacijama te da prednost treba dati opštepoznatim klasifikacionim sistemima.

3. Faktori koji utiču na formiranje ličnosti maloljetnika

Pitanje mogućnosti, uslova, faktora razvoja i formiranja maloljetnika odnosno individuue, kao jedan od osnovnih problema pedagoške nauke, oduvijek je bilo i danas je u središtu pažnje i interesovanja ne samo užih pedagoških krugova nego i šire javnosti. To je sasvim razumljivo, jer od toga kako se shvata uloga pojedinih faktora u razvoju maloljetnika zavisit će kakav će se značaj i mjesto pridavati ovom ili onom faktoru, pa prema tome i u kome će se pravcu orijentisati i usmjeriti odgojna odnosno pedagoška aktivnost. Osnovni faktori oko čijeg su se mjesta, uloge i značaja u razvoju i formiranju ličnosti maloljetnika stručnjaci razilazili ili pak usaglašavali se odnose na naslijeđe, ulogu društvene sredine i odgoj. Ličnost je veoma slojevita i kada govorimo o njoj moramo dati odgovore na pitanja same strukture ličnosti, njene dinamike te od kojih faktora zavise osobine ljudi i u kom stepenu se formiraju kod pojedinog čovjeka (razvitak ličnosti). Izrazom ličnost mi označavamo relativnu dosljednost, jedinstvo i osobenost ponašanja pojedinog čovjeka. Kada govorimo o razvoju ličnosti moramo uzeti u obzir jedan odlučujući period života. To je, dakle, period razvoja pojedinca od začeća pa sve do momenta kada ta osoba postiže polnu zrelost. Ovaj period je označen kao jedna generacija. Iako već od prvog dana života postoje određene razlike među tek novorođenom djecom (u pokretljivost, živosti) mi za novorođenče jedva možemo reći da ima ličnost. Potrebno je da se prije svega formiraju neke određene osobine da bismo mogli govoriti o nekoj određenoj ličnosti. Na razvoj ličnosti presudno utiču naslijeđe, sredina i aktivnost pojedinaca. Veza između naslijeđa, sredine i aktivnosti je neraskidiva.

3.1. Naslijeđe i biološki faktori

Razvoj i mijenjanje ličnosti ostvaruje se djelovanjem sredine na ono što pojedinac putem naslijeđa donosi na svijet. Zapravo, svaki pojedinac svojim urođenim dispozicijama reaguje na sredinu. Nije dovoljno govoriti samo o ulozi naslijeđa. Potrebno je razmotriti biološke faktore koji utiču na razvitak ličnosti. Glavni biološki faktori su: nervni sistem, endokrini sistem i tjelesna konstitucija.

3.2. Faktori okoline u razvoju ličnosti

Između faktora koji čine sredinu, a koji utiču na razvoj ličnosti najvažniji su socijalni faktori. Upravo pod uticajem socijalnih faktora razvija se prvenstveno i mijenja ličnost. Zato se često opravdano naglašava da je ličnost biosocijalna pojava, da je rezultat uticaja socijalnih faktora na biološki datu osnovu, pri čemu su socijalni faktori odlučujući za formiranje ličnosti. Pored navedenog često se u literaturi naglašava da važan uticaj na razvoj ličnosti ima i položaj djeteta u porodici u odnosu na ostalu djecu, da li je dijete starije ili mlađe, da li je jedinac ili nije. Navodi se da su starija djeca, ako je u porodici više djece, obično ozbiljnija nego mlađa, da ih više privlači ono što interesuje odrasle, da su zatvorenija, manje druželjubiva, manje vedra. Mlađa djeca su veselija, vedrija i bezbrižnija. Ukazuje se na to da naročito jedinci pokazuju slabije prilagođavanje sredini, manju sigurnost u sebi, slabiju emocionalnu uravnoteženost. Međutim, danas se veoma ozbiljno sumnja u ovakve postavke. Američki psiholog Terman je na osnovu izvršenih ispitivanja pokazao da jedinci ne moraju imati negativnije osobine nego što ih imaju djeca koja nisu jedinci. Kakve će osobine dijete imati ne zavisi od toga da li je dijete jedinac ili nije, već od postupaka prema djetetu i od njegovog odgoja. Najznačajniji socijalni faktori su kultura, klasna pripadnost i ekonomsko stanje. Stoga je socijalizacija kao proces učenja tokom kojeg usvajamo norme i pravila svoje kulture, te postajemo sposobni da učestvujemo u društvenim odnosima ključna za razvoj pojedinca.

Doslovno, taj pojam znači "učiniti društvenim". Socijalizacijom se društvene vrijednosti, norme i obrasci ponašanja prenose s jedne generacije na drugu i usvajaju, kako bi postale sastavni dio ličnosti.

Nikola Rot proces socijalizacije definiše kao proces socijalnog učenja putem koga jedinka stiče socijalno-relevantne oblike ponašanja i formira se kao ličnost sa svojim specifičnim karakteristikama. To je proces bio-fiziološkog i psihičkog razvoja ličnosti u socijalnoj sredini, u kojoj ona putem socijalnog učenja i svoje aktivnosti (radom) izgrađuje svoj odnos prema sredini koja je okružuje i prema samom sebi. Pojam socijalizacije ličnosti ne može se svesti samo na proces u kome jedinka uči kako da se ponaša da bi bila prihvaćena od drugih članova grupe ili društva. U procesu socijalizacije individua se formira kao ličnost sa svim svojim specifičnostima ali i sama jedinka, sam čovjek proizvodi društvo kao što društvo proizvodi čovjeka. Ni u jednoj kulturi se ne formiraju članovi zajednice koji imaju iste osobine ponašanja.

Efekti procesa socijalizacije nisu samo društveno pozitivne socijalne osobine. Postoje i devijantne ličnosti. Te ličnosti su takođe socijalizovane i rezultat su procesa socijalizacije ali nisu prosocijalne, već antisocijalne, asocijalne ili pseudosocijalne. Socijalizacija kao proces ima i svoje faze i to su: primarna socijalizacija, sekundarna i tercijarna. Cilj primarne socijalizacije je sticanje osnovnih vještina, komunikacije i jezika, učenje društvenih uloga; mehanizama, skupljanje znanja i vještina s kojima počinjemo postajati članom određenog društva, kroz igru, imitaciju, promatranjem, interakciju formiranjem primarnog identiteta.

Skundarna socijalizacija je usvajanje normi koje određuju društvene i radne uloge (radne navike, odgovornost, socijalna kontrola); a koja se ostvaruje putem mehanizama škole i obrazovanja.

Tercijarna socijalizacija predstavlja prilagođavanje novoj situaciji koje donosi zrela dob. To je proces koji ne završava već se nastavlja i traje tokom cijelog života.

3.3. Agensi (posrednici) procesa socijalizacije

Govoreći o socijalizaciji ličnosti najčešće se misli na proces transformacije od djeteta u odraslu osobu i da je tu kraj procesa. Međutim, proces socijalizacije je trajan proces.

Način prenošenja sadržaja socijalizacije određuje i agense (posrednike) socijalizacije, njihovu ulogu, značaj i uticaj na pojedinca.

3.3.1. *Porodica*

Primarna socijalizacija zacijelo je najvažniji aspekt procesa socijalizacije, odvija se tokom najranijeg djetinjstva, obično unutar porodice. Reagirajući na odobravanje i neodobravanje svojih roditelja i oponašajući njihov primjer, dijete uči njihov jezik i mnoge temeljne obrasce ponašanja svojega društva. Porodica je, prema tome, prvi i osnovni prenosnik zadatih društvenih vrijednosti, pravila, ponašanja ili morala uopšte. Osim što predstavlja osnovnu ćeliju

društva, ona je i prva karika neformalne socijalne kontrole i kao takva značajna i za djecu i za odrasle. U njoj se ostvaruju sve uloge koje nas kasnije u životu čekaju, ali se u njoj svi članovi osposobljavaju i da, uspješnije ili manje uspješno, uspostave emotivni, intelektualni i čulni kontakt sa drugima, odnosno sa svojom okolinom. Zbog te svoje funkcije porodica kao agens socijalizacije predstavlja i osnovu na kojoj se nadograđuju uticaji ostalih agenasa procesa socijalizacije: vršnjaci, škola i sredstva masovne komunikacije."[6]

Porodica je ta koja postavlja temelje pozitivnog i negativnog usmjerenja određene ličnosti. Naravno, funkcionisanje porodičnog sistema ovisi i od spoljnih faktora i njeno funkcionisanje ne može se posmatrati izolovano. Transformacija tradicionalne porodice ka savremenoj nosi niz promjena, ali i rizika. Socijalne prilike u kojima maloljetnik odrasta nisu, ali mogu biti jedan od faktora maloljetničkog prijestupništva. Ako se radi o maloljetniku iz porodice slabijeg materijalnog stanja, imovinski delikti, kao najčešći prijestupi mladih plod su društvenog načina prilagođavanja i rješavanja materijalne neobezbjeđenosti. Slabo materijalno stanje može da ima posredan uticaj: stvara loše odnose u porodici što djeluje kao kriminogeni faktor. Socijalne prilike, porast materijalnog blagostanja (naročito u današnjim uslovima) takođe može da predstavlja faktor prijestupničkog ponašanja. Loši međuljudski odnosi u porodici, alkoholizam, narkomanija, skitnja, prosjačenje izazivaju različite promjene u ličnosti djeteta - depresivnost, razočaranost, strahove. Sve su to faktori što za posljedicu mogu imati delinkventno ponašanje.

3.3.2. *Vršnjaci*

Vršnjaci su neformalna grupa djece/mladih, sličnog uzrasta, nivoa obrazovanja i sistema vrijednosti, u kojoj se članovi intenzivno druže. Oni prvi put postaju faktor socijalizacije već na uzrastu oko 5/6 godine. Vršnjaci igraju značajnu ulogu u načinu oblačenja, ponašanja, kao i u formiranju stavova, vrijednosti, uzora i interesovanja. Oni postaju najznačajnija grupa u periodu adolescencije, kada adolescent nastoji steći nezavisnost od svoje porodice i, posebno od autoriteta roditelja. Mladoj osobi, adolescentu, više je stalo da ga prihvati grupa vršnjaka, nego roditelji, što često u porodici stvara konflikte. Grupa vršnjaka posebno je važna za socijalizaciju uloge pola i za formiranje polnog/rodnog identiteta. Kako termin socijalizacija ličnosti znači njeno podruštvljavanje, vršnjaci predstavljaju prvi test uspješnosti ili neuspješnosti tog procesa. Adolescencija je presudan period za budući razvoj svakog pojedinca jer u tom periodu svako od njih nastoji da pronađe svoj identitet i da stekne svoju autonomiju. Kako je kod maloljetnika razvijen kognitivni sistem, on sam postaje otvoreniji za nova iskustva. Procjene su racionalne i formalno logičke, te ne mogu da shvate i prihvate raskorak između norme koju roditelji i nastavnici postavljaju kao autoriteti i stvarnog ponašanja i dešavanja u društvu. Njima je bitno da budu dio grupe, da se u istoj potvrde i ostvare određeni status. Stoga, ukoliko je uspostavljena veza sa porodicom i školom slaba onda postoji bojazan da bi ista upravo u ovom periodu mogla biti i prekinuta. U tim slučajevima, adolescenti se obično vežu za grupu vršnjaka koja može biti "dobar izvor devijantnog ponašanja". Obično pod snažnim pritiskom "grupe vršnjaka" lišen veze sa porodicom i školom, adolescent popušta i priklanja se grupi koja ima iste ili slične probleme. U tim slučajevima, adolescent prihvata i preuzima ponašanja koja mogu biti rizična i opasna.

3.3.3. *Škola*

Škola kao specijalizovana odgojno-obrazovna institucija, predstavlja jedan od najvažnijih agenasa planske socijalizacije ličnosti. Ona je važna jer organizovano, smišljeno i dugotrajno vrši snažan i obuhvatan uticaj na intelektualni, emocionalni, moralni i socijalni razvoj učenika. Ona ga navodi da usvoji brojne kulturne i društvene premise, norme i misaone navike, kao i da prihvati propisane, a da eliminiše nepoželjne vidove ponašanja. Škola je pouzdan i efikasan prenosnik sistema vrijednosti i pravila datog društva. Osnovne društvene vrijednosti, uvjerenja, stavovi i ideali ugrađeni su u nastavni plan i program, režim školskog života (razredna disciplina, pravila ponašanja, oblačenja, način sjedenja u učionici), kao i u propisano ponašanje nastavnika. Ciljeve socijalizacije propisuje školski program, ali sam proces i stvarne domete socijalizacije određuje nastavnik, koji je važan u onoj mjeri u kojoj je postao uzor identifikacije za učenika. U školi, učenik učeći i sarađujući s drugima, osim znanja, stiče i moralna uvjerenja, socijalne stavove, potrebe, radne navike i osobine ličnosti koje mu olakšavaju integraciju u društvo. Kao što postoje disfunkcionalne porodice, postoje i disfunkcionalne škole u kojima se zanemaruje odgojna funkcija. U takvim školama disciplina je obično loša, opšta pravila kako za nastavnike tako i za učenike su nejasna. Veze između učenika i škole nestaju i škola kao agens socijalizacije neće biti uspješna u oblikovanju prosocijalnog ponašanja kod djece.

6 Z. Nikolić: Penološka andragogija sa metodikom prevaspitanja, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2005. str. 53.

3.3.4. *Sredstva masovne komunikacije*

Sredstva masovne komunikacije utiču na sve uzraste jedne socijalne sredine. Neki autori tvrde da uticajem sredstava masovne komunikacije opada autoritet tradicionalnih agenasa socijalizacije, u prvom redu porodice i škole.

Komercijalizacija medija uz pomoć marketinških agencija sve više eksploatišu sadržaje koji su u procesu socijalizacije od strane porodice i škole okarakterisani kao neprimjereno i neprihvatljivo. Ti sadržaji puni su agresivnosti i egoizma, negativnih heroja, lažnih zvijezda. U "informisanju publike" neki mas mediji ne biraju sredstva i zbog toga će biti sve više negativnih junaka. Mas mediji sami po sebi teško da mogu nekoga da navedu na drugačije ponašanje od socijalizovanog, ali mogu kod onih koji su već tome skloni da produbljuju i poboljšaju njihovo kriminalno ispoljavanje putem učenja novih tehnika, stilova i načina vršenja krivičnih djela. Maloljetni prijestupnici spadaju u konzumente takvih mas medija.

4. Karakteristike maloljetnih prijestupnika

Predhodno smo kazali da se maloljetnici od punoljetnih osoba razlikuju po nivou socijalne, emocionalne i inteklektualne zrelosti. Isti ne posjeduju dovoljno razvijene vještine i znanja koja su im neophodna na putu odrastanja kako bi se oduprijeli društveno negativnim utjecajima. U tom kontekstu pored nasljednih i genetskih preddispozicija vrlo bitnu ulogu igra socijalni momenat u smislu teženje i želje mladih da pripadaju određenoj grupi, da se unutar iste potvrde i ostvare određeni status. U periodu svog odrastanja mladi su podložni utjecaju sredine i vrlo često mogu biti izmanipulirani od strane punoljetnih lica. U tom periodi istu su pod utjecajem velikih promjena često i sami ne razumiju šta im se dešava i misle kako ih i niko drugi ne može razumjeti. Maloljetnici su vrlo često kao izgovor za činjenje krivičnih djela upravo krivili društvo, vrlo često i sam društveni sistem, nedovoljna sredstva za egzistenciju kao i nedovoljnu svjesnost o posljedicama za ponašanja koja su u sukobu sa zakonom. Iz navedenog može se konstatovati da su isti povodljivi, orijentisani protiv svake vrste autoriteta i vlasti, površni u radu, sa izrazito niskom nivom koncentracije i fluktuacije pažnje. Sniženog su praga tolerancije na frustracije, riješavaju konflikte na nasilni način jer smatraju da je to jedino ispravan, odnosno isti nisu u mogućnosti iskontrolisati svoje emocije u skladu sa zahtjevima socijalne sredine. U većini slučajeva intelektualni kapacitet maloljetnika je očuvan ali verbalna inteligencija nije u dovoljnoj mjeri razvijena što za posljedicu može imati da nisu u stanju da se odupru od uticaja vršnjaka jer nemaju dovoljno izgrađeno samopoštovanje i samopouzdanje da sami kažu šta misle već se pripajaju većini i putem identifikacije i socijalnog učenja postaju dio grupe. U periodu odrastanja isti su skloni avanturizmu i eksperimentisanju bez razmišljanja o posljedicama te se vrlo često upuštaju u konzumaciju psihoaktivni supstanci. Pod dejstvom takvih sredstava postaju agresivniji i spremniji da učine određene stvari što u stanju trezvenosti ne bi ni pomislili. Radne i higijenske navike istih su minimalno razvijene iz razloga što su maloljetni prijestupnici uglavnom van sistema školovanja, kod kuće nemaju nikakvih zaduženja niti obaveza, svoje slobodno vrijeme provode stihijski, neorganizirano i na ulici. Zamijenili su noć za dan, u smislu da noći provode na ulici, trgovima, po kafićima ili za kompjuterom i liježu tek pred zoru tako da većinu dana prespavaju, i tako dan za danom. S tim u vezi, istim je potrebna pomoć i podrška u smislu cjelokupne reorganizacije njihovog dotadašnjeg života putem programa koji su adekvatni njihovom uzrastu, osobnosti, afinitetima te stepenu prisutnih poremećaja i poteškoća.

Struktura krivičnih djela koja čine maloljetna lica

Maloljetnici čine široku lepezu krivičnih djela, odnosno čine većinu djela koja čine i punoljetna lica. Najčešća krivična djela su djela koja se odnose na imovinske delikte poput:

- teških krađa,
- razbojništava,
- uništavanje tuđe imovine i oštećenje stvari i sl.,
- djela protiv života i tijela,
- pokušaj ubojstva,
- silovanje,

- nasilničko ponašanje,
- nanošenje teških tjelesnih povreda,
- nanošenje lakih tjelesnih povreda,
- napad na službenu osobu o vršenju poslova sigurnosti,
- konzumiranje distribuiranje i posjedovanje opojnih droga,
- posjedovanje oružja i oruđa.

Krivična djela čine maloljetnici muškog i ženskog spola, zastupljeniji su dječaci u odnosu na djevojčice, dok su kod djevojčica zastupljenija krivična djela krađe i konzumacije psihoaktivnih supstanci.

Imajući u vidu sve o čemu je prethodno navedeno rad sa maloljetnicima se treba provoditi na temelju programa koji su stručno i naučno utemeljeni. Programe provode stručnjaci profilirani za rad sa prijestupnicima na bazi instrumenata procjene, tehnika i metoda pedagogije, psihologije, socijalnog rada i drugih srodnih nauka. Rad sa istima zahtijeva dosljednost, tačnost, jasnost, nedvosmislnost, povjerenje, entuzijazam, altruizam, kreativnost, svestranost i veliko strpljenje.

4.1. Grupno vršenje krivičnih djela od strane maloljetnika

Kao jedna od bitnih razlika kriminaliteta maloljetnika od kriminaliteta odraslih jeste i podatak da maloljetnici znatno češće vrše krivična djela u manjim ili većim grupama.

U preko 50% slučajeva maloljetnici vrše krivična djela u grupi. Najčešće su to provaljivanja u automobile, stanove, prodavnice, kioske i sl. jer je njihovo izvršenje znatno olakšano uz učešće više lica i uz podjelu uloga. Kao uzrok za grupno vršenje krivičnih djela potrebno je naglasiti njihovu naglašenu potrebu za druženjem i socijalnu komunikaciju koju iz različitih razloga ne mogu realizovati u nedelinkventnom okruženju.

Takvo vršenje krivičnih djela tijesno je povezano i može se dobrim dijelom razumjeti na osnovu biopsihičkih i socijalnih osobenosti mladih. Poznato je naime, da je kod mladih veoma naglašena potreba za udruživanjem i intezivnom socijalnom komunikacijom. Ove težnje predstavljaju, na određeni način, podlogu za grupne asocijalne i druge društveno neprihvatljive postupke.[7]

Za razliku od ovog vida udruživanja gdje se maloljetnici ne udružuju da bi vršili krivična djela, već se prvo udružuju pa tek onda vrše krivična djela, postoje grupe koje nastaju pod uticajem zajedničkog afiniteta za vršenje krivičnih djela. Takve grupe vremenom prerastaju u “maloljetničke bande ili gangove”, koje su po svojoj prirodi dobro organizovane, homogene i solidarne.

Osnovni motiv ovog udruživanja je vršenje krivičnih djela ili konkretnog krivičnog djela.

Ovako formirane grupe mogu biti stalnog ili povremenog karaktera, zavisno od cilja udruživanja.

Kao bitna osobina maloljetničkog kriminaliteta jeste i da maloljetnici često vrše krivična djela u saučesništvu sa svojim vršnjacima kao i sa odraslim osobama.

5. Recidivizam maloljetnika

U teoriji postoje veoma različita shvatanja oko određivanja pojma recidivizma (povratništva, povrata) u činjenu krivičnih djela. Jedna opšta i od svih prihvaćena definicija do sada nije stvorena jer ovu pojavu konstituiše niz elemenata koji se različito shvataju i tretiraju. Među različitim definicijama pojma recidivizma moguće je izdvojiti tri definicije: krivičnopravnu, kriminološku i penološku definiciju

Prema **krivičnopravnom shvatanju** povrat je ponovno vršenje krivičnih djela od strane maloljetnika koji je već bio osuđen za neko krivično djelo.

7 Žarko Jašović: Kriminologija maloljetničke delinkvencije, Naučna knjiga, Beograd, 1983. str.132

Ova definicija polazi od postojanja jedne ili više pravosnažnih sudskih odluka prije izvršenja krivičnog djela, koje je predmet sudske rasprave, zatim od prirode krivičnog djela, vremenskog intervala između izvršenih krivičnih djela i broja izvršenih krivičnih djela.

U okviru krivično-pravne definicije razlikuje se opšti i specijalni povrat. Opšti povrat je ponovno izvršenje bilo kog krivičnog djela poslije izricanja sankcije za ranije izvršeno krivično djelo, a specijalni povrat je ponovno vršenje istog krivičnog djela poslije ranije osude za to krivično delo. Teorija krivičnog prava i krivični zakoni pojedinih zemalja razlikuju od običnog povrata tzv. višestruki povrat, koji postoji kada lice više puta vrši krivična djela pokazujući sklonosti i navike za vršenje istih ili različitih krivičnih djela.

Za razliku od krivičnopravnog shvatanja recidiva, **kriminološko shvatanje** polazi od izvršenja novog krivičnog djela bez obzira na osuđivanost za ranije izvršeno krivično djelo. Bitno je da je jedno lice izvršilo više od jednog krivičnog djela iste vrste ili bilo koje drugo krivično djelo.

Prema kriminološkoj definiciji materijalno postoji više krivičnih djela i sva su ona povezana izvjesnim svojstvima ličnosti njihovog učinioca. Kriminološka defnicija ukazuje na opasnost ličnosti povratnika, koja se djelimično podudara sa društvenom opasnošću, jer se sastoji u mogućnosti izvršenja novog krivičnog djela. Stoga se u kriminologiji upotrebljava pojam recidivizma za označavanje posebne društvene pojave u okviru kriminaliteta.

Penološka definicija povrata polazi od ponovnog dolaženja učinioca krivičnog djela u kaznenu ili drugu ustanovu radi izvršenja krivične sankcije institucionalnog karaktera za djelo koje je učinio poslije izdržane sankcije za prethodno krivično djelo.

Prema ovoj definiciji, povratnik je lice koje je već boravilo u ustanovi za izvršenje krivične sankcije zbog ranije izvršenog krivičnog djela i koje zbog novog izvršenog krivičnog djela ponovo dolazi u istu ili drugu ustanovu. Povrat u penološkom smislu pokazuje da izrečena sankcija i primjenjeni tretman za ranije izvršeno krivično djelo nisu dali pozitivne rezultate u smislu resocijalizacije. Prema dosadašnjim istraživanjima, uzroke recidivizma treba sagledavati kroz djelovanje sljedećih faktora:

- **životna dob maloljetnika u vrijeme prve optuženosti, odnosno osuđenosti**,
- broj institucionalnih smještaja,
- **školski uspjeh i ponašanje u školi**,
- konzumiranje alkohola i opojnih sredstava,
- porodična stabilnost i roditeljska kontrola,
- agresivno ponašanje u školi i van nje,
- prokriminalni stavovi i uvjerenja,
- agresivno ponašanje u školi i van nje,
- prokriminalni stavovi i uvjerenja,
- ličnost i temperament,
- antisocijalno ponašanje roditelja itd.

6. Etiološke teorije o maloljetničkoj delinkvenciji

Ozbiljne rasprave o maloljetničkoj delinkvenciji, prijestupništvu mladih, njihovom tretmanu i resocijalizaciji su gotovo nemoguće bez pominjanja etiologije takvog ponašanja. Stoga, iako predmet ovog rada nisu uzroci maloljetničkog prijestupništva neophodno je kraće predstaviti i ovaj fenomen. Kada se govori o uzrocima maloljetničke delinkvencije postoje razne teorije, tumačenja, objašnjenja a vrlo često i predrasude.

Vrlo često se govori o višestrukim uzrocima koji su uslovljeni prije svega psihološkim faktorima razvoja mlade ličnosti kao i socijalnim faktorima u smislu neadekvatnog odgoja, odnosno odgojne zapuštenosti. Maloljetni delinkventi se od odraslih delinkvenata razlikuju po stepenu fizičkog i psihičkog razvoja te emocionalne zrelosti. Njihova kriminalna aktivnost nije posljedica čvrste volje i zrelog razmišljanja. Prema Bujanović (2007) najčešća i najjednostavnija

podjela uzroka poremećaja u ponašanju mladih je podjela na endogene (unutrašnje ili subjektivno-psihološke) i egzogene (spoljne ili socio-kulturne) uzroke.

Endogeni uzroci vezani su za ličnost maloljetnog delinkventa, teškoće i probleme u njegovom sazrijevanju koji uključuju neadekvatne životne vještine, nedostatak samokontrole, nedostatak samopoštovanja i samouvjerenosti, prisutne emocionalne probleme i antisocijalna ponašanja kao što su laganje, agresija, krađe i sl. Danas je poznat uticaj genetskih, endokrinih, biohemijskih i neuroatomskih faktora na neka obilježja ličnosti, kao što su: agresivnost i nasilništvo, impulsivnost, hiperaktivnost, ravnodušnost, loši vršnjački odnosi, apatija, nedovoljno razvijena prihvatanja odgovornosti i dr. Svako delinkventno ponašanje izaziva težnju za kompenzacijom osjećaja manje vrijednosti. Mladi delinkventi su često u sukobu sa okolinom, zakonom i policijom, što kod njih izaziva dodatni osjećaj straha i nesigurnosti.

U egzogene uzroke maloljetničke delinkvencije ubrajamo društveno-prirodne faktore, od klime i geografskog položaja, preko ratova i katastrofa, ekonomskih prilika, siromaštva, nezaposlenosti, migracija, do obitelji, škole, načina korištenja slobodnog vremena i uticaja masovnih medija. Većina unutrašnjih i spoljnih uzroka delinkventnog ponašanja u naučnoj se literaturi obrazlaže u okviru različitih teorijskih učenja, koja se mogu klasifikovati u tri osnovna teorijska pravca (Bujanović, 2007)[8]:

- biološke teorije
- psihološke teorije
- sociološke teorije

Biološke teorije

Biološke teorije u kriminologiji čine naučni pravci koji svoju zasnovanost baziraju na mišljenjima da su biološke predispozicije (urođene, nasljedne, organske, fiziološke), osnovni kriminogeni faktori.

Tako se razvilo više bioloških teorija proučavanja uzroka delinkventnog ponašanja: antropološka teorija, teorija naslijeđa, endokrinološka teorija, rasna teorija i dr.

Psihološke teorije

Psihološke su teorije nastale iz socijalne medicine kao reakcija na biološke pristupe. One u prvi plan objašnjavanja pojave poremećaja u ponašanju postavljaju psihološke uzroke. Psihološke teorije polaze od psiholoških karakteristika koje određuju ponašanje ličnosti, dovodeći u vezu psihičke osobine ličnosti i sklonost devijantnom ponašanju, tako da se mogu izdvojiti dva globalna stajališta.

Prema prvom stajalištu ponašanje ličnosti može se sagledati na osnovu psiholoških faktora uz istovremeno uvažavanje socijalnih, odnosno društvenih okolnosti u kojima ličnost živi.

Drugo stajalište polazi isključivo od psiholoških faktora koji uzrokuju delinkventno ponašanje (inteligencija, emocije, motivacija). Na ovaj se način pitanje delinkventnog ponašanja svodi na nivo individualne pojave.

Tako se razvilo više psiholoških teorija proučavanja uzroka delinkventnog ponašanja: Psihoanalitička teorija, teorija inteligencije, teorija neprilagođenosti, teorija frustracije i dr.

Sociološke teorije

Sociološke teorije u kriminologiji čine naučna shvatanja koja su nastala kao kritika bioloških i psiholoških teorija kriminaliteta.

Ona se zasnivaju na prihvatanju bioloških i psiholoških osobina ličnosti ali uvažavaju i različite društvene uzroke koji utiču na njeno formiranje. Većina sociološkiх teorija ne zanemaruje sasvim djelovanje psihičkih faktora ali

8 Bujanović, T. (2007): Uzroci, uslovi i fenomen devijantnog ponašanja maloljetnika. Panevropski univerzitet “Apeiron”, Fakultet pravnih nauka, Banja Luka.

za osnovu svoga izučavanja uzima društvene uzroke kriminaliteta. Među sociološkim teorijama postoje određene razlike koje se odnose na njihove pristupe proučavanja fenomena kriminaliteta. Jedne polaze od fenomena povezanosti kriminaliteta sa društvenim strukturama i institucijama i tu se radi o pristupu delinkvenciji kao društvenoj pojavi. Druge teorije tretiraju ovaj problem kao pojedinačni, kao problem ličnosti i one se bave proučavanjem kako ustvari pojedinci postaju delinkventi.

U pogledu pristupa ovom problemu R. Korn i L.W. McCorkle sociološke teorije dijele u dvije skupine: teorije koje povezuju kriminalitet sa društvenom strukturom i teorije o kriminalizaciji pojedinca.

U okviru sociooloških teorija koje objašnjavaju uzroke delinkventnog ponašanja u literaturi se najčešće pominju; teorija anomije, teorija diferencijalne asocijacije i identifikacije, teorija društvene dezorganizacije, teorija delinkventnih subkultura, teorija etikete i teorija multifaktorskog pristupa.

7. Socio-kulturni uzroci prijestupničkog ponašanja mladih

Socijalni faktori čine bitnu komponentu među uzročnicima prijestupničkog ponašanja. Najčešće se spominju ratovi i katastrofe, ekonomske krize i privredne depresije, siromaštvo i nezaposlenost, urbanizacije, migracije, porodica, škola, slobodno vrijeme i sredstva masovne komunikacije.

7.1. Urbanizacija

Savremena empirijska istraživanja su otkrilia visoku korelaciju između urbanizacije i industralizacije s jedne strane i prijestupničkog ponašanja sa druge strane. Značajno je istaći da je usljed industralizacije ili pak ratova koji su se dešavali na našim prostorima dolazilo do migracije pretežno nekvalifikovane radne snage sa sela u gradove kako bi sebi obezbjedili bolju egzistenciju kroz zaposlenje. Mladi ljudi dolaze u grad za zaposlenjem ili pak da se nastave školovati. Međutim, vrlo često nisu u stanju ostvariti svoje želje, uklopiti se u novim uslovima života u kome vladaju neka druga pravila, norme. U tom smislu dolazi do određenih poteškoća jer se isti nalaze u raskoraku sa prijašnjim načinom života u odnosu na stil koji to nalaže veća sredina a samim tim i tržište rada, školovanje i sl. U tom kontekstu roditelji se pokušavaju izboriti za osnovne egzistencijalne potrebe, nadzor nad djecom je manji u urbanim sredina jer ista neminovno nudi i više sadržaja u smislu postojanja više objekata u okviru kojih se kreću maloljetnici u odnosu na manje sredine.

Istraživanja su pokazala da je prijestupničko ponašanje zastupljenije u urbanim sredinima (kafane, barovi, trgovi, igrališta) i sl. u odnosu na manje sredine. Prema Jašoviću istraživanja su dalje utvrdila da je frekvencija prijestupničkog ponašanja u kulturno homogenijim sredinama sa manje pokretljivim stanovništvom sa manjom socijalnom diferencijacijom, dok sredine koje ispoljavaju veliku pokretljivost, gdje je stanovništvo heterogeno i slojevito u kojem dolaze do izražaja različite norme ponašanja i sistemi vrijednosti imaju znatno veće stope prijestupničkog ponašanja mladih i socijalne patologije uopšte.

7.2. Ekonomske krize i privredne depresije

U uslovima ekonomskih kriza i ekonomske nesigurnosti građana kriminalitet se povećava, a posebno pojedini njegovi oblici. Ekonomske krize karakterišu jaki privredni poremećaji, nezaposlenost, smanjenje platežne moći, opadanje standarda građana. Kada su ekonomske krize posljedica ratnih zbivanja dolazi do pojave raslojavanja društva na enormno bogate i enormno siromašne. Ova pojava dalje vodi do stvaranja porodičnih kriza, rasturanja porodica, depresija, apatija, razočarenja, protesta i sukoba. Posebno je karakterističan porast imovinskih delikata. Ukupna atmosfera je u takvim situacijama konfliktna i povoljna za delinkventna iskušenja, jer dolazi do naglašenog djelovanja različitih faktora, kako objektivnih tako i subjektivnih koji mogu dovesti do neke kriminalne aktivnosti. Holandski kriminolog Vilijam Bonger smatra da su ekonomski uslovi i nesigurnost glavni uzročnik delinkvencije koja se u početnim periodima može okarakterisati kao situaciona. Ali situaciono prijestupništvo u takvim uslovima

često prelazi u profesionalno. Ekonomske krize i privredne depresije karakteristične su i za zemlje u procesu tranzicije, kakve su i države nastale raspadom bivše Jugoslavije i druge bivše socijalističke zemlje. Bijeda i siromaštvo su prisutni u svim zemljama, bez obzira na njihov privredni razvoj. U visoko razvijenim zemljama postoji najveći kontrast između bogatih i siromašnih. Najbolji primjer ovog kontrasta su siromašne četvrti svjetskih metropola u kojima žive tzv. socijalno problematične grupe. U ovim četvrtima stanovništvo živi bez osnovnih egzistencijalnih potreba i u njima vladaju bijeda i siromaštvo. Struktura ovih stanovnika je heterogena i u njima se sreću razne problematične osobe. U raspravi o uticaju siromaštva na nastanak prijestupništva i kriminaliteta, moraju se uzeti u obzir i drugi, objektivni i subjektivni faktori koji imaju snažan uticaj na nastanak ovih pojava.[9]

Neki autori siromaštvo smatraju kao jedan od generatora delinkventnog ponašanja, posebno kada je riječ o imovinskim deliktima. Kriminalitet kojem su osnovni uzroci bijeda i siromaštvo, u kriminološkoj literaturi često se naziva kriminalitet oskudice.

Siromaštvo, neobrazovanost, nekvalificiranost, nezaposlenost, nedovoljni prihodi za egzistenciju su posljedice siromaštva koje se negativno odražavaju ne samo na ekonomski status porodice, već i socijalni i kulturni status, i uslova za dostojanstven život. Manifestuje se na različite načine: nedostak prihoda i sredstava za održavanje egzistencije, gledam neuhranjenost, slabo zdravstveno stanje, povećana smrtnost, ograničena ili nikakva dostupnost obrazovanju i upražnjavanju osnovnih kulturnih navika, nesigurno okruženje, društvena diskriminacija i izolacija.

Kao generator prijestupničkog ponašanja smatra se i nezaposlenost. Mnoga istraživanja pokazuju da je stopa imovinskih delikata i maloljetničke delinkvencije srazmjerna stopi nezaposlenosti.

Međutim, u proučavanju odnosa nezaposlenosti i kriminaliteta mora se voditi računa o nizu pitanja kao što su: trajanje nezaposlenosti, mogućnost novog zaposlenja i sl.

Nezaposlene osobe, koje ne posjeduju čvrst karakter, samopouzdanje i druge pozitivne osobine često su pod udarom apatije i razočarenja iz kojih se kao posljedica mogu razviti različiti oblici socijalnih devijacija kao što su alkoholizam, skitnja, prosjačenje i sl.

7.3. Porodični odnosi i prilike

Porodica predstavlja prvu stepenicu u socijalizaciji pojedinca te je samim tim kvalitet odnosa sa roditeljima i dinamika u porodičnom okruženju vrlo bitan faktor koji utiče na kvalitet djetetovog razvoja. Važnost uticaja roditelja i porodičnih prilika kao faktora rizika i prediktora delinkventnog ponašanja je neupitna. Mnogi autori ukazuju da usljed nedovoljnog nadzora od strane roditelja, ne brige, slabe uključenosti u odgoj djece te sklonosti ka kriminalnim i ovisničkom ponašanju roditelja predstavljaju vrlo snažne prediktore budućeg delinkventnog ponašanja djece. S tim u vezi porodicu možemo posmatrati u odnosu odgojne stilove koji vladaju u istoj, strukturu same porodice, kakvi odnosi vladaju unutar porodice kao i sociopatološke pojave koje su zastupljene u porodici.

7.3.1. *Odnos između roditelja i djece*

Istraživanja odnosa roditelja i djece kao korelata delinkventnog ponašanja su se proučavala kroz odnos roditeljske topline, prihvatanja djece i bliskosti odnosno međusobne privrženosti. Ukoliko roditelji zajednički provode vrijeme sa svojom djecom te realiziraju određene aktivnosti u zajedništvu ili vrijeme provode u razonodi sa svojom djecom to će ujedno biti jedan od protektivnih faktora te porodice koji će se ogledati u uzajamnoj povezanosti. Ovakav privrženi odnos nam ukazuje o tome i koliki utjecaj roditelj ima na svoje dijete. Ukoliko pak roditelj ne provodi dovoljno vremena sa svojim djetetom dijete neće osjećati tu bliskost i privrženost niti će biti u mogućnosti da percipira roditelje kao moralno važne osobe ili se ne identificira sa istima u određenoj razvojnoj fazi onada je uticaj roditelja sam po sebi minimiziran.

9 Ž.B.Jašović. Slobodno vreme i prijestupničko ponašanje mladih, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja Beograd 1974: 56.

Porodica, osim toga, igra izvanredno značajnu ulogu u socijalizaciji ličnosti, povezujući primarni porodični svijet svoje porodice sa svijetom izvan porodice i obrnuto, unoseći u porodične odnose pozitivne vrijednosti cjelokupnog društvenog sistema u kome živi.[10]

Porodice u kojima dolazi do izražaja strukturalna razorenost i funkcionalna dezorganizacija postaju centar devijantnog pritiska koji se manifestuje i preko prijestupničkog ponašanja mladih.

U procesu socijalizacije izuzetno značajnu ulogu na razvoj mladih ima roditeljski lični primjer jer se mladi u procesu razvoja orijentišu prema svojim roditeljima koji predstavljaju obrasce za ponašanje. Otuda i uvjerenje da se objašnjenje delinkventnog ponašanja mladih ne može ni zamisliti bez sagledavanja negativnih uslova i uticaja u kojima su bili izloženi u svojoj porodici. U objašnjenju delinkventnog ponašanja, u literaturi često se ukazuje na nepotpunost porodice, poremećene porodične odnose, veliki broj djece u porodici, nizak obrazovni i kulturni nivo roditelja, nepovoljne stambene uslove i sl.

Roditeljski odgojni stil

Način na koji se roditelji ophode prema svojoj djeci te dosljednost odnosno nedosljednost odgojnih stilova su također jedni od prediktora prijestupničkog ponašanja. Najpoznatija klasifikacija roditeljskih stilova se veže za autore Maccoby i Marti 1983., a prema Keresteš 1999) gdje je kombinacijom dimenzija emocionalnosti i kontrole identificirano četiri različita roditeljska stila (autoritativan, permisivan, autoritaran i indiferentan). Emocionalnost se proteže od odbojnosti, hladnoće, udaljenosti, odbacivanja pa do topline i prihvatanja djeteta. Ovdje se isključivo radi o emocijama roditelja spram djeteta. Kontrola se odnosi na postupke koje roditelji primjenjuju u nastojanju da modificiraju ponašanje djeteta.

Autoritativan roditeljski stil - odgojni stil u kome dijete ima maksimalnu pomoć i poštovanje roditelja uz jasno postavljene granice ponašanja. Roditelji otvoreno pokazuju ljubav, potiče dijete i pruža podršku u okviru zadatih ograničenja. Ovakav odgojni stil ima pozitivan efekat na razvoj djeteta.

Autoritarni roditeljski stil - ovakav stil odgoja uključuje visoku razinu kontrole i nadzora. Karakteristika ovakvog stila je da su roditelji izuzetno strogi te postavljaju nerealne zahtjeve pred dijete i upotrebljavaju silu. Roditelji ne pokazuju ljubav i toplinu već silu i moć u odnosu na dijete bez objašnjenja očekivajući da djeca poštuju postavljena pravila.

Popustljivi roditeljski stil - permisivnost - ovaj stil karakteriše visoka razina ljubavi i topline i vrlo niska kontrola djeteta. Pravila ponašanja nisu definisana pa su takva djeca impulsivna i nezrela. Popustljivi roditelji ne pružaju jasnu i strogu strukturu djetetu, nisu dosljedni u zahtjevima već fleksibilni i popustljivi. Ovakav stil onemogućava djeci da se nauče poštivanju pravila i normi ponašanja.

Indifierentni roditeljski stil ili ravnodušni roditelji

Ovakvim odgojnim stilom prema djeci roditelji ne pokazuju niti ljubav, niti topline ali isto tako nemaju niti nadzor i kontrolu nad djecom. Roditelji uopšte ne manifestuju interes za potrebe djece, njihove želje, uspjehe ili neuspjehe.

Imajući u vidu prethodno pobrojane stilove odgojnog djelovanja prema djeci možemo da konstatovati da ukoliko su roditelji permisivni, indiferentni ili autoritarni onda je to pogodno tlo za razvoj delinkventnog ponašanja ili prediktor delinkventnog ponašanja.

7.3.2. *Roditeljska struktura*

Rezultati dosadašnjih istraživanja o uticaju jednoroditeljskih porodica što uključuje i rastavu braka nisu jednoznačni. Dok neka istraživanja jednoroditeljskih porodica pokazuju kako ona povećavaju vjerovatnost delinkventnog ponašanja, dok drugi rezultati govore o tome da su socijalno- ekonomske prilike porodice veći prediktori delinkventnog ponašanja u odnosu na jednoroditeljske porodice. Autor Farrington 1992, a prema N.Ricijaš)[11] navodi kako

10 M. Mladenović: Porodične funkcije i društvena prevencija vaspitne zapuštenosti i malo- ljetničke delinkvencije, Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo, br. 1/68, str. 57

11 N. Ricijaš: Pripisivanje uzročnosti vlastitog delinkventnog ponašanja mladih delinkvencije, Sveučilište Zagreb. Pravni fakultet 2009, str 48

razvod braka u ranoj djetetovoj dobi nije poseban značajan kriminogeni prediktor, što nam ukazujue na činjenicu da je ispravnije posmatrati efekte razvoda braka odnosno kvalitetu razvoda u odnosu na samu činjenicu da roditelji ne žive zajedno. Poremećaji u strukturi porodice ima negativan uticaj na ukupan porodični sistem i njeno funkcionisanje.

Zavisno od toga kojim je činiocima uslovljena, nepotpunost porodice ima velikog uticaja na djecu i njihov razvoj.

7.3.3. *Sociopatološke pojave u porodici*

Narušeni porodični odnosi značajno su povezani sa devijacijama u ponašanju mladih. Teoretičari ukazuju da su porodice sa formalno očuvanom strukturom, ali sa poremećenim odnosima, daleko rizičnije za pojavu delinkvencije kod djece. Razmatrajući sociopatološke pojave u porodici kao faktore za razvoj delinkventnog ponašanja spomenut ćemo one najznačajnije kao što su zanemarivanje i zlostavljanje djece, intezivni konflikti u porodici, prisutnost ovisničkog ponašanja kod roditelja kao i sklonost istih ka kriminalnom ponašanju. Takve porodice u kojima su zastupljeni prethodno navedeni faktori zanemarujuće porodice koje ne posvećuju dovoljno pažnje djeci odnosno nikako, ne znaju gdje djeca provode vrijeme i šta rade. Pored ovakvog tipa porodice imamo i onu koju nazivamo konfliktnom i u kojoj su zastupljene konstantno svađe i sukobi između roditelja kao i roditelja i same djece. Često su ovakvi odnosi popraćeni nasiljem te djeca po tom modelu uče da se i svi konflikti riješavaju upravo na taj način. Nadalje, imamo i devijantne porodice koje na neki način podupiru delinkventno ponašanja , odnosno i sami roditelji su skloni takvom obliku ponašanja i vrlo su agresivni te je za očekivati da i djeca imaju veliku razinu rizika da i sami razviju delinkventno ponašanje sa elementima nasilja.

Postoje i tzv. haotične porodice u kojima na postoji nikakav red, pravila ili granice. Niko od članova porodice nije odgovoran. Osjećaj pripadnosti u takvim porodicama kao i bliskosti je malo razvijen. Roditelji ne vode računa o potrebama djece. Takve porodice su uglavnom nižeg socio-ekonomskog status te imaju poteškoća na emocionalnom i socijalnom planu.

7.3.4. *Kvalitet i način odgoja*

Uticaj zlostavljanja i zanemarivanja djece dovodi do dezorganizacije privrženosti što se kasnije manifestuje povećanom agresivnošću kod djece hostilnosti i nekih drugih eksternaliziranih poremećaja odnosno delinkventnih. Ukoliko su unutar porodice prisutne svađe i konflikti i ako se na takav način pristupa djeci, onda po nekim stručnim istraživanjima djeca će imati nizak nivo razvijenosti socijalizacijskih vještina, ista će biti sklona agresivnosti te disocijativnosti. Hawkins i suradnici ističu da kako fizičko i seksualno zlostavljanje te zanemarivanje djece predstavlja značajan prediktor budućeg recidivizma. Obzirom da roditelji djeci prenose vrijednosti te da ista uče po modelu sprovedeno je i istraživanje koje se odnosilo na povezanost između kriminalne aktivnosti roditelja i kasnijeg delinkventog ponašanja djece. Istraživanjem se dokazalo da osuđivanost roditelja te kriminalna aktivnost istih predstavlja najznačajnije prediktor kasnijeg delinkventnog ponašanja djece u području varijabli koje se odnose na porodicu.

7.4. Škola

Poslije porodice škola je najvažnija društvena institucija sa kojom se dijete susreće i postaje sastavni dio njenog ambijenta. Mnoga djeca se u školi prvi put suočavaju sa obavezama, određenim zahtjevima i zadacima koje moraju izvršavati. Također neka djeca se prvi put u školi susreću s vrijednosnim sistemom koji je znatno različit od vrijednosnog sistema njihovih roditelja, a ponekad je i potpuno suprotan. Polaskom djece u školu kod jednog broja djece se javljaju razvojne poteškoće, problemi u ponašanju. Kod djece kod kojih su uočene ove poteškoće, boravak u školi, proces navikavanja na nove uslove može da bude veoma težak, traumatičan, buntovan. Stoga zadaća škole je da im pomogne kako da se adaptiraju u novoj sredini da bi bili prihvaćeni i od strane drugih. Pored toga što ima zadatak da mladima obezbjedi što kvalitetnije usvajanje znanja iz različitih oblasti, škola ima zadatak da svoje aktivnosti usmjeri ka tome kako bi se kod mladih formirala i razvila moralna svijest, kulturne, radne i dr. navike i društveni kvaliteti s ciljem potpune socijalne integracije u društvo. Škola je kao organizovana društvena institucija od posebnog značaja za odgoj i obrazovanje mladih, a ujedno se sistem obrazovanja često povezuje sa nastankom maloljetničke delinkvencije. Naročito se ističe da nedostaci u procesu ostvarivanja ciljeva odgoja, moralnog

uzdizanja, razvijanja kulturnih, radnih i drugih društveno poželjnih svojstava kod mladih, ponekad mogu izazvati negativne efekte u ponašanju. Zapravo, zbog neuspjeha u odgojno-obrazovnom procesu stvaraju se društveno i psihološki povoljni uslovi za takve efekte, odnosno za javljanje devijacija u ponašanju mladih, koji su došli pod udar takvih nedostataka i utjecaja. Nedostaci u obrazovanju naročito se ispoljavaju u slučaju kad se ne vodi računa o diferenciranju učenika, i određivanju nastavnih planova i programa u skladu s razvojnim mogućnostima djece i omladine. Zbog nemogućnosti savladavanja školskog gradiva kod djece se mogu ispoljiti različiti emocionalni problemi i različiti oblici individualne neprilagođenosti. Najčešće se to događa kad je školski program preobiman ili nedovoljno interesantan pa ne privlači njihovu pažnju.

"Među obrazovnim školskim faktorima koji doprinose pojavi maloljetničke delinkvencije, ističu se: zanemarivanje razvijanja radnih navika i sklonosti u procesu vaspitnog rada, nedostatak adekvatno osposobljenih nastavnika na elementarnom nivou, pridržavanje zastarjelih shvatanja u nastavi, konformizam u odnosu na preživjele standarde koji se suprotstavljaju uvođenju novih ideja u vaspitanju, favorizovanju djece iz gornjih klasa i slojeva, sprječavanje incijative kod učenika, nevođenje računa o školskoj i radnoj disciplini." (Milutinović, 1976:317).

Međutim pojedine slabosti i nedostaci škole i obrazovnog sistema su dio opštih uslova u kojima ona radi. U Bosni i Hercegovini velik broj škola radi u nepovoljnim uslovima koji se u prvom redu ogledaju u lošim građevinskim, higijenskim, materijalnim i kadrovskim uslovima, koji su dobrim dijelom posljedica rata. Zatim poseban problem koji se navodi u pedagoškoj literaturi je neusklađenost nastavnih planova i programa sa sa psihofizičkim mogućnostima učenika. Jedan broj učenika zbog preobimnog gradiva nije u stanju da ga savlada što dovodi do različitih emocionalnih i psihičkih poremećaja, osjećaja manje vrijednosti, ponavljanja razreda, pa čak napuštanje škole. Zatim javljaju se i problemi zbog lošeg odnosa nastavnika prema učenicima ili između učenika. Sve ovo u većoj ili manjoj mjeri odražava se na stav učenika prema školi. Tako da jedan broj zauzima stav odbojnosti kada je u pitanju škola i školske obaveze, drugi bježe iz škole ili su isključeni a treći napuštaju školu. Pojedini autori (Jašović) u svojim istraživanjima pokazuju da oko 70% maloljetnih delinkvenata imaju izrazito neprijatne doživljaje u školi. Najveći broj tih negativnih doživljaja vezan je za slab uspjeh u nastavi, loš odnos nastavnika i učenika prema njima, njihova neprihvaćenost. Loš i pedagoški neispravan odnos nastavnika i loši odnosi među učenicima mogu se pojaviti kao prepreka prilagođavanja školskom životu i resocijalizaciji, što je često razlog delinkventnog ponašanja u školi i van nje. Tako i dr. autori navode da maloljetni delinkventi imaju jako negativna iskustva vezana za školu. Po njima ova djeca imaju slabiji uspjeh u školi, slabije razvijene radne navike, pokazuju veću emocionalnu nestabilnost i neprihvatljive oblike ponašanja u odnosu na nedelinkventne učenike.[12]

7.4.1. *Maloljetni prijestupnici i problemi školovanja*

Veza između maloljetničkog prijestupništva i školovanja je suštinska i mnogosturko isprepletena. Školski status i obrazovne potrebe mladih javljaju se i kao uzrok i kao posljedica u svim segmentima maloljetničkog prijestupništva.

U tom smislu pitanja koja po ocjenama stručnjaka u BiH treba imati u vidu u sklopu reformi pravosudnog sistema i sistema obrazovanja, ali i svakodnevne prakse svakako su :

- uticaj izostanka iz škole na povećanje maloljetničkog prijestupništva,
- rad školskih pedagoga sa ovom djecom, kao i formiranje stručnog tima,
- nedostatak mogućnosti za stručno srednjoškolsko obrazovanje, kao i mogućnost završetka srednje škole za djecu koja imaju dvostruki problem - kako u sukobu sa zakonom, tako i prekid školovanja što je čest slučaj,
- sheme obrazovanja za djecu u zatvorenim institucijama.

7.4.2. *Škola i nasilje*

Obrazovni neuspjeh ima visoku cijenu u društvenom pogledu, kako za pojedinca tako i za društvo u cjelini. Nedovoljna posvećenost od strane djece i mladih jedan je od ključnih faktora nasilja u školi i izvan škole. To se pogotovo očituje kroz zloupotrebu sredstava ovisnosti, zlostavljanja među vršnjacima. Velik broj mladih ljudi posebno onih

12 Ljuca Đ. "Sociološko-pedagoški aspekt mjesta i uloge škole i policije u procesu resocijlizacije maloljetnih delinkvenata" Univerzitet Džemal Bijedić Mostar 2007, str. 26,27 i 28

niskog socijalno-ekonomskog porijekla ne ostvaruje svoje potencijale kroz obrazovni sistem. Stoga veliki broj djece napušta školu bez osnovne pismenosti pa su kasnije prisiljeni boriti se za bilo kakvo zaposlenje. Razlozi tome su smanjena dostupnost određenim mogućnostima koje su drugima na raspolaganju, nedostatak roditeljske podrške, niski prihodi, loši životni uvjeti. Pri tome je posebno važan faktor, koji determinira ponašanje i postignuća mladih ljudi – njihova vršnjačka grupa.

Faktori za koje se smatra da poboljšavaju školske rezultate i smanjuju delinkventna ponašanja su:

1. dinamičan i iskusan voditeljski tim škole,
2. jasno formulirani ciljevi-poznati i prihvatljivi svima,
3. visokokvalitetno nastavničko i drugo osoblje,
4. velika uključenost i podrška roditelja,
5. aktivno uključivanje lokalne zajednice u život škole.

7.4.3. *Od nasilja do kreativnosti*

Neophodno je obezbjediti harmonično mjesto za učenje, gdje će se učenici i predavači osjećati sigurnim za postignuće. Međutim, sve su češći sukobi učenika koji prelaze granicu dozvoljenog. Česti su verbalni napadi, anonimna pisma, napadi na predavače, ucjenjivanje fizički slabijih učenika i sl.. To je stvarnost u našim školama. To se dešava i u školama drugih zemalja: u zemljama visokih razvojnih školskih i pravnih sistema. Kod nas je to model svakodnevnog ponašanja, posebno u školama na "lošem glasu". Razlike su u pristupu riješavanja ovih problema. Umjesto sveobuhvatnog preventivnog djelovanja na sve potencijalne uzročnike agresivnog ponašanja učenika, najčešće se djeluje nakon počinjenog ispada ili krivičnog djela. Kazna se često doživljava kao trofej pa je time često i kontraproduktivna. Često se školski psiholozi i pedagozi pozivaju na prošlost i promjenu društvenih vrijednosti. Sigurno je da su učenici izgubili "prave uzore", nastavnici su nemotivisani da rade svoj posao, roditelji opterećeni egzistencijalnim problemima i nemaju dovoljno vremena za svoje dijete, tako da djeca traže idole po ulici i prihvataju sistem vrijdnosti tih ljudi o kojima također niko ne brine. Materijalno siromaštvo doprinosi povećanju tenzija i netolerantnosti prema djeci koja su boljeg materijalnog položaja. Izolacija i stalno kažnjavanje vrlo često za posljedicu ima kontraefekat - stvaranje pogrešne odluke o sebi kao heroju koji čeka trenutak osvete. Najbolji lijek za ovakvu djecu je povećana kontolisanost aktivnosti i složena odgovorna zaduženja u odjeljenskoj zajednici, školi (da budu koordinatori grupnih aktivnosti, da budu zaduženi za održavanje discipline, uključiti ih u vannastavne aktivnosti). Djeca čije je ponašanje ponekad veoma neprihvatljivo zapravo najčešće traže način da skrenu pažnju na sebe i postanu vrijedni i zapaženi pa makar i u negativnom smislu. Nije rijetka pojava da ova djeca pripadaju najugroženijim slojevima i da već u startu prepoznaju svoju nemogućnost da redovnim putem dođu do željenog cilja. Izolacija ove djece najveća je greška koju nastavnici čine.

7.5. Slobodno vrijeme i prijestupničko ponašanje mladih

Slobodno vrijeme aktivno učestvuje nekad organizovano a nekad stihijski u oblikovanju mladih i usmjeravanju njihovog ponašanja. Aktivnosti i sadržaji i drugi poticaji slobodnog vremena mogu po svom kvalitetu biti kako pozitivni tako i negativni. Prvi od njih značajno doprinose vaspitanju i socijalizaciji mladih, dok drugi stoje u oprečnosti ili onemogućavaju ostvarivanje ciljeva ovih procesa. Saglasno s tim slobodno vrijeme je u dvostrukom smislu povezano s prijestupničkim ponašanjem mladih, kao pouzdanim indikatorima neuspjeha u njihovom vaspitanju i socijalizaciji. S jedne strane, njegovi pozitivni sadržaji i aktivnosti doprinose vaspitanju i socijalizaciji i time predstavljaju značajnu prepreke devijacijama u ponašanju mladih. S druge strane, razni negativni uticaji koji u tom vremenu dolaze do izražaja učestvuju pored ili u zajednici s drugim faktorima u uslovljavanju u prijestupništvu. Koji će od ovih oblika povezanosti doći do izražaja zavisi dakle od kvaliteta, sadržaja i aktivnosti slobodnog vremena mladih. Osnovna obilježja slobodnog vremena su "da je to onaj dio vremena kojim raspolaže pojedinac izvan njegovih profesionalnih, društvenih i porodičnih obaveza u cilju odmora, rekreacije i razvoja ličnosti, a u okvirima prirodne i društvene uvjetovanosti i realnosti sredine u kojoj pojedinac živi i djeluje." (Pedagogija-grupa autora, Knjiga II, 1968: 122). Po svom značenju i funkciji, ciljevima i zadacima, slobodno vrijeme je značajno socijalno pitanje jer zadire u položaj ljudi bez obzira na uzrast, zanimanje i društveni položaj.

Adekvatno korištenje slobodnog vremena važno je za razvoj kulturnog stvaranja, ono omogućuje bolje korištenje mnogih kulturnih dobara i time podiže opštu i tehničku kulturu djece i omladine. Od posebnog značaja ima uticaj na fizički razvoj ličnosti. Aktivno bavljanje raznim sportskim aktivnostima u slobodno vrijeme (vježba, raznovrsne sportske igre) povoljno utiče na pravilan fizički razvoj i održavanje koordinacije.

Pravilnim korištenjem slobodnog vremena razvijaju se interesi i sposobnosti, obogaćuje osjećajni život, izgrađuju pozitivne odlike ličnosti.

Nažalost, u našoj današnjici sve je više mladih ljudi i djece po ulicama. Nemaju organizovano i struktuirano slobodno vrijeme. Roditelji su sve više zaokupljeni svojim poslom kako bi preživjeli, ta se djeca prepuštaju sami sebi. Zbog loše ekonomske situacije roditelji nisu u mogućnosti da djeci obezbijede bavljenje određenim sportom ili nekom aktivnošću jer to sve košta, a standard je jako loš. Od djece se očekuju da sama po sebi budu dobra a da niko ne radi sa njima, da se to na neki način podrazumijeva. U nekim ranijim sistemima država je o tome vodila računa pa su postojali omladinski domovi na nivou zajednica, zatim razni sportski tereni, roditeljima je bilo lakše da afirmišu svoje dijete jer im je bilo dostupnije, a danas kao da je vrijeme stalo umjesto da idemo dalje. Pored toga što država nije u stanju da obezbjedi uslove, određene objekte sa raznovrsnim sadržajima kako bi joj se omladina razvijala u sretne i zadovoljne ljude, imamo i negativne uticaje poput medija, štampe, kompjutera, interneta i sl. Djeca većinu vremena provode pored televizora na kojoj je sve drugo zastupljeno, a edukativnog sadržaja jako malo ili nimalo, sve više je prisutno nasilja na emisijama, crtanim filmovima pa i kompjuterske igre su uglavnom sa istim sadržajima, a onda otvorimo novine i imamo famozne slike svirepih ubistava, pljački još po mogućnosti sa slikama počinioca. Postavlja se pitanje šta onda djeca mogu da nauče, ko da im bude uzor, prepuštena su sama sebi pa ako nema ko da ih podstakne mogu naučiti jedino ono što im se prezentuje i što im je svakako dostupno, pa još ako pri tome i pogriješe a ne reaguje se na vrijeme onda traže i idu u društvu koje je slično njima, jer žele da nekom pripadaju, osjećaj pripadništva im je jako bitan. Potrebno je što prije reagovati ako želimo da imamo zdravu i sretnu mladost, kaže se “na mladima svijet ostaje”, ako doista tako i mislimo onda galopirajućom brzinom potrebno je pokrenuti projekte koji će omogućiti mladima da na adekvatan način provode slobodno vrijeme, bilo sportskih, umjetničkih, ili nekih dr. Sadržaja, ali koji će im biti dostupni, da se umreže razne institucije, efikasnije surađuju, kako bi se ovaj problem riješio koji je očigledno prisutan. Tako ćemo imati manje prijestupnika, prostitucije, krađa. Onda se djeca neće dosađivati pa raditi nedozvoljene radnje, neće biti lako povodljiva za stvarima koje su prolazne i od kojih im može biti samo loše.[13]

7.6. Sredstva masovne komunikacije

Ukoliko obrazloženim faktorima dodamo i nekontrolisan uticaj medija u smislu prekomjernog konzumiranja medija, gledanja filmova u kojima preovladavaju surove slike tuča, ubistava, pucnjava ili da se informišu da je to njihova svakodnevnica koja ih okružuje onda će i maloljetnici dobiti povratnu informaciju da je to opće prihvaćeno ponašanje i da ne postoji odgovornost za takve agresivne ispade. Ako nadalje govorimo o svakodnevnom korištenju interneta vrlo rano u dječijoj dobi onda dobijamo jasnu poruku da se udaljavamo od drugih, svoga okruženja, vršnjaka, sve više smo u svijetu virtuelnog, samim tim iščežavaju i socijalizacijske vještine jer smo okrenuti prema stroju u kome su zastupljene igrice sa mnoštvo nasilnih scena i aktivnosti kojim hranimo djecu. Naravno da će ovakav način korištenja medija utjecati i podstaći dijete na agresivno ponašanje. Odnosno iskustva u radu sa maloljetnim počiniocima krivičnih djela su upravo ukazivala na preferiranje igrica sa elementima nasilja ili ratnih igrica dok su igrice poput edukativnih kvizova ili koje zahtijevaju veću koncentraciju bile na listi nepoželjnjih kod istih. Istraživanja koja su provedena u Ministarstvu prosvjete Austrije upravo ukazuju da ukoliko djeca više vremena provode za računarom da to podstiče na agresivnost.

Djeca koja gledaju nasilje u medijima imaju veću mogućnost iskazivanja agresivnog ponašanja kasnije u životu u odnosu na djecu koja nisu gledala nasilje u medijima. Nasilne video igrice, pojačavaju agresivnost kod djece, u njihovim mislima i osjećanjima, te povećavaju neosjetljivost za probleme drugih. Kod djece koja većinu vremena provode gledajući televiziju i igrajući igrice koje impliciraju nasilne slike i scene vjerovatnije je agresivno ponašanje prema vršnjacima. Gledanje agresivnog ponašanja na ekranu ne implicirajući posljedice takvog ponašanja ocrtava

13 Ljuca Đ.”Sociološko-pedagoški aspekt mjesta i uloge škole i policije u procesu resocijlizacije maloljetnih delinkvenata ”Univerzite Džemal Bijedić Mostar 2007,str 8

se opravdanost istog te će imati i uticaj na dijete u tom smislu. Kada nasilje vrši atraktivni, karzmatični junak kojim se dijete poistovjećuje uticaj tog nasilja će biti još veći.[14]

7.7. Ostali uticaji društvenog karaktera

Uticaji koji su već navedeni imaju opšti karakter u smislu uslovljavanja svih ili većine oblika prestupničkog ponašanja.

Njihovim djelovanjem može se u velikoj mjeri objasniti etiologija prijestupništva.

Međutim, postoji čitav niz uticaja koji u manjoj ili većoj mjeri mogu uticati na pojavu maloljetničkog preastupništva. Direktan negativan uticaj na mladu osobu mogu imati:

- odrasli počinioci krivičnih djela, kriminalci, podvodači, prostitutke,
- konzervativna shvatanja, običaji, izvjesna religiozna vjerovanja, određeni politički stavovi i sl.,
- sukobi u oblasti kulture nastali kao posljedica socijalne mobilnosti,
- neadekvatno funkcionisanje socijalnih, zdravstvenih i drugih ustanova i institucija,
- neadekvatna krivičnopravna rješenja.

14 Ljuca Đ. Humanost i znanje, Dobra knjiga ,Sarajevo 2011 str.196

MALOLJETNIČKO MATERIJALNO KRIVIČNO PRAVO

D) Maloljetničko materijalno krivično pravo

1. Uopšte o krivičnom pravu i osnovnim funkcijama krivičnog prava, posebno maloljetničkog krivičnog prava

Krivično pravo je sistem zakonskih pravnih propisa kojima se određuju krivična djela i krivične sankcije kao i uvjeti za njihovu primjenu prema učiniteljima krivičnih djela u cilju zaštite najznačajnijih društvenih dobara i vrijednosti. Krivično pravo predstavlja sistem svih propisa kojima se u nekoj državi određuje koja se ponašanja smatraju krivičnim djelima i koje se kazne i druge krivične sankcije i pod kojim uvjetima mogu primjenjivati prema njihovim učiniteljima.

Krivično pravo kao grana zakonodavstva jedne zemlje bavi se određivanjem krivičnih djela i krivičnih sankcija kao i osnova i uvjeta za krivnju i primjenu krivičnih sankcija prema učiniteljima takvih djela. Prema tome, predmet krivičnog prava čine:

- krivično djelo,
- krivnja, odnosno osnovi i uslovi za primjenu krivičnih sankcija prema počiniocima krivičnih djela i
- krivične sankcije–mjere prinude koje se sastoje u ograničavanju ili oduzimanju učiniocu krivičnog djela prava ili sloboda koje ima kao građanin.

Osnovna funkcija (cilj ili svrha) krivičnog prava jeste svakako ostvarenje zaštitne (garantne) funkcije, odnosno zaštita najznačajnijih društvenih dobara i vrijednosti od kriminaliteta[15] (to su, prije svega: 1. društveno-ekonomsko uređenje države, 2. slobode i prava čovjeka i građanina, 3. druge osnovne individualne i opće vrijednosti, 4. politički sistem i 5. pravni poredak države). Nadalje, sama zaštitna funkcija krivičnog prava treba da obezbijedi postojanje društva, ali i da omogući njegov dalji razvoj. Zaštita društva, odnosno njegovih najznačajnijih dobara i vrijednosti ostvaruje se na dva načina:

1. propisivanjem koja se ljudska ponašanja smatraju krivičnim djelima i
2. propisivanjem krivičnih sankcija i uslova za njihovu primjenu prema učiniocima krivičnih djela.

To je opšta ili zajednička funkcija svakog krivičnog prava, bez obzira na konkretno društvo, odnosno državu kojoj služi kao sredstvo zaštite. Istovremeno tu leži i osnovna razlika između krivičnog prava raznih država.

S druge strane, krivično pravo je instrument za zaštitu određenog društvenog i ekonomskog uređenja jedne države na određenom stepenu razvoja i kao takvo ono je specifično jer posjeduje niz karakteristika po kojima se razlikuje od krivičnog prava svake druge zemlje.[16]

15 D. Jovašević, Krivično pravo, Opšti deo, Beograd, 2006.

16 F. Bačić, Krivično pravo, Opći dio, Zagreb, 1978.

Dakle, krivično pravo ima za cilj ostvarenje dvije funkcije. To je prvo, zaštita i obezbjeđenje najznačajnijih društvenih dobara i vrijednosti od njihovog povređivanja ili ugrožavanja činjenjem krivičnih djela od strane pojedinaca ili grupa, dakle očuvanje postojećih društvenih odnosa što predstavlja statičku funkciju. Ali, krivično pravo prati i dinamiku i razvoj društvenih odnosa. Zaštitna funkcija krivičnog prava[17] nije sveobuhvatna, već djelimična ili parcijalna. Naime, krivično pravo ne štiti sva dobra i vrijednosti u jednom društvu, već samo ona koja su najvažnija za pojedinca kao čovjeka i građanina i društvo kao zajednicu ljudi. Drugim riječima, štite se dobra i vrijednosti bez kojih ne bi bilo moguće postojanje i razvoj ni čovjeka niti određenog društva kao posebne ljudske zajednice.

Iako se krivičnopravna zaštita društvenih vrijednosti ostvaruje uglavnom kroz kaznu kao najvažniju krivičnu sankciju usljed čega joj se daje represivni, retributivni karakter, ona se ne ostvaruje samo kroz retribuciju i odmazdu, već isto tako i kroz prevenciju kriminala putem resocijalizacije i popravljanja učinilaca krivičnih djela. Štaviše, cilj krivičnog prava jeste da vaspitno utiče na ponašanje ljudi kako bi se oni uzdržali od kršenja propisa i činjenja nedopuštenih ponašanja koja su društveno opasna i u zakonu određena kao krivična djela. To ukazuje da primarni cilj krivičnog prava nije primjena krivičnih sankcija – dakle represija.

Osnovna funkcija, odnosno primarni zadatak krivičnog prava jeste zaštita osnovnih prava i sloboda čovjeka i građanina kao i drugih osnovnih individualnih i općih vrijednosti koje ustanovljava i garantuje pravni poredak.[18] Ovo podrazumijeva postojanje dva osnovna objekta zaštite, i to:

1. čovjek, odnosno njegove lične ili individualne slobode i prava i
2. društvo, odnosno država (prava i društvene vrijednosti zagarantovane i zaštićene Ustavom Bosne i Hercegovine, Ustavom Federacije Bosne i Hercegovine i međunarodnim pravom, odnosno individualne i opće vrijednosti koje ustanovljava i garantuje pravni poredak).

Ovako određena zaštitna uloga krivičnog prava ostvaruje se određivanjem koja djela, odnosno nedopuštena ponašanja predstavljaju krivična djela, propisivanjem kazni, ali i drugih krivičnih sankcija za ta djela, te izricanjem krivičnih sankcija učiniocima krivičnih djela u zakonom utvrđenom krivičnom postupku. S druge strane, propisivanje krivičnih djela i krivičnih sankcija za njihove učinioce se zasniva na neophodnosti primjene krivičnopravne prinude i njenoj srazmjernosti jačini opasnosti za lične slobode i prava čovjeka te druge osnovne društvene vrijednosti.

Zaštita navedenih vrijednosti ostvaruje se na taj način što se određuju društveno opasna ponašanja koja predstavljaju krivična djela i što se za takva ponašanja propisuju krivične sankcije prema njihovim učiniocima u cilju suzbijanja kriminaliteta. Dakle, krivičnopravna zaštita ostvaruje se *post factum*, onda kada je zaštićeno dobro već oštećeno ili ugroženo. Zbog te činjenice izgleda da zaštitna funkcija, koja se najčešće ostvaruje primjenom kazne, ima čisto represivni karakter. S druge strane, već smo istakli da se kroz kaznu, pored represije, ostvaruje i prevencija, i to kako individualna tako i generalna.

Na ovom mjestu, važnim svakako treba istaći i pojam kaznenog prava u Federaciji Bosne i Hercegovine, odnosno Bosni i Hercegovini, pa se tako smatra da kazneno pravo Federacije BiH obuhvata one grane prava koje se bave javnopravnim deliktima, odnosno krivičnim djelom, privrednim prijestupom ili prekršajem. Dakle, sistem kaznenog prava obuhvata:

- krivično,
- privredno prijestupno i
- prekršajno ili administrativno kazneno pravo.

Za predmet ovog Priručnika, posebno treba izdvojiti maloljetničko kazneno pravo. Maloljetničkim kaznenim pravom Federacije Bosne i Hercegovine, odnosno Bosne i Hercegovine smatra se skup zakonskih propisa kojima se određuje kaznenopravni (dakle, krivičnopravni i prekršajnopravni) status maloljetnika kao učinilaca kaznenih delikata (dakle, krivičnih djela i prekršaja), odnosno maloljetnih lica kao žrtava krivičnih djela i prekršaja.

17 V. Horvat, O garantnoj funkciji krivičnog postupka u odnosu na osumnjičenu osobu, Pravna misao, Sarajevo, broj 5-6/1981. godine.

18 Član 3. Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine

S druge strane, maloljetničko krivično pravo jeste skup zakonskih propisa kojima se određuje krivičnopravni status djece i maloljetnih lica kao učinilaca krivičnih djela, odnosno maloljetnih lica kao žrtava krivičnih djela. To je pravo koje svakako propisuje poseban tretman prema maloljetnim učiniocima krivičnih djela.[19]

Ili, maloljetničko krivično pravo predstavlja skup, odnosno sistem zakonskih propisa kojima je definisan položaj (odnosno prava i obaveze) maloljetnika[20] u krivičnom pravu u cijelosti. Ove odredbe se, prije svega, odnose na:

1. pojam i kategorije maloljetnika kao subjekata krivičnog, odnosno maloljetničkog kaznenog prava (ovdje se podrazumijeva aktivni i pasivni subjekt),
2. vrste, uslove i način propisivanja i izricanja krivičnih sankcija prema maloljetnim učiniocima krivičnih djela,
3. postupak za izricanje krivičnih sankcija za maloljetnike (koji predstavlja posebnu, specifičnu vrstu krivičnog postupka – svakako specifičnog po organima za pokretanje i vođenje krivičnog postupka i za izricanje i izvršenje krivičnih sankcija, arhitektonici i toku postupka i učešću posebnih vansudskih – posebno vankrivičnosudskih organa u postupku izricanja i izvršenja krivičnih sankcija) i
4. postupak izvršenja izrečenih maloljetničkih krivičnih sankcija.[21]

2. Ukratko o maloljetničkoj delinkvenciji i granicama maloljetstva

U vremenu najsnažnijih društvenih preobražaja stari socijalni, društveni i drugi svakodnevni problemi sustižu nove i zajedno sa njima formiraju izuzetno složene izazove zaštitnim funkcijama organizovanog društva. Jedna od takvih tendencija ukazuje da najmlađi pripadnici društva, intenzivnije nego ikada, i intenzivnije od bilo koje druge starosne grupacije ulaze u krug onih čije je ponašanje nerijetko veoma devijantno. Maloljetničko prijestupništvo je sastavni dio općeg kriminaliteta, ali kao izrazito društveno negativna pojava može, a i svakako treba biti predmet posebnog izučavanja. Uzroci ove pojave su svakako veoma brojni. Maloljetnici predstavljaju najosjetljiviju kategoriju ljudske populacije koju najteže pogađa i na nju utiče kriza društvene zajednice u tranziciji, pa se njihova reakcija na ove pojave ogleda kako u asocijalnom ponašanju, tako i u vršenju raznih kaznenih delikata, odnosno krivičnih djela i prekršaja.

U savremenoj literaturi pojam maloljetničke delinkvencije obuhvata često široku lepezu raznih pojava – od manje neprilagođenog do inkriminisanog i izrazito inkriminisanog ponašanja, pa se javlja i mnoštvo termina i shvatanja ove pojave. Ipak, preovladavaju dva osnovna shvatanja – šire i uže. Prvo, dakle šire shvatanje, proširuje pojam maloljetničke delinkvencije i na ona ponašanja mladih lica, odnosno maloljetnika koja se mogu okarakterisati kao socijalna neusklađenost u najširem smislu riječi (dakle, to su ona ponašanja koja su u suprotnosti sa uobičajenim ili propisanim oblicima, odnosno obrascima ponašanja u jednom društvu). Drugo, uže shvatanje obuhvata samo ona ponašanja koja su inkriminisana po pozitivnim kaznenim, prije svega krivičnim zakonima pojedinih zemalja. Pod prijestupnikom se najčešće podrazumijeva mlađe lice, maloljetnik ili mlađi punoljetnik, čiji ukupni stil života i ponašanje izražavaju jasne antisocijalne dimenzije, sa ispoljenom sklonošću za vršenje kaznenih delikata, odnosno krivičnih djela i prekršaja.[22]

19 D. Jovašević, Krivično pravo, Opšti deo, Beograd, 2006.

20 Maloljetni učinioci krivičnih djela odavno imaju poseban status. Razlog za to svakako treba tražiti u starosnom dobu u kome se nalaze ova lica, a koje je ispunjeno mnogobroj- nim i neprestanim promjenama, dobu koje je prožeto njihovim biološkim i psihološkim, odnosno socijalnim sazrijevanjem, a to sve zahtijeva i prilagođavanje mjera krivičnog prava takvom uzrastu. A sve u težnji da se njihovo kriminalno ponašanje spriječi u kori- jenu budući da od toga zavisi umnogome i njihov budući život (B. Čejović, Krivično pravo u sudskoj praksi, Knjiga prva, Opšti deo, Beograd, 1985. godine).

21 Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku sadrži odredbe koje se primjenjuju prema maloljetnim učiniocima krivičnih djela koje se odnose na materijalno krivično pravo, odredbe o organima koji ga primjenjuju, krivični postupak i izvršenje krivičnih sankcija, kao i odredbe o krivičnopravnoj zaštiti djece na čiju štetu je izvršeno krivično djelo. Odredbe ovog zakona primjenjuju se i na punoljetna lica kada im se sudi za krivična djela koja su učinila kao maloljetnici, a ispunjeni su uslovi koje predviđa ovaj zakon, kao i na lica koja su krivično djelo učinila kao mlađa punoljetna lica.

22 Lj. Mitrović: Komentar Zakona o prekršajima Republike Srpske, Banja Luka, 2006.

Maloljetni učinioci krivičnih djela i prekršaja jesu specifična kategorija učinilaca ovih kaznenih delikata, koja se po svojim biološkim i biopsihičkim osobinama toliko razlikuje od punoljetnih lica da se suzbijanje činjenja krivičnih djela i prekršaja ne može postići istim sankcijama i mjerama i po istom postupku koji se koriste kod punoljetnih lica. Obzirom na stepen njihovog biološkog i psihičkog razvoja, maloljetnici nisu potpuno sposobni da shvate realni i društveni značaj svog djela, da pravilno prosuđuju svoje postupke i da upravljaju svojim postupcima. Njihovi kazneni delikti, po pravilu, nisu rezultat zrelog razmišljanja i čvrste volje za izvršenje radnje krivičnog djela, odnosno prekršaja. Zbog toga se njihova krivnja i uračunljivost manifestuju u posebnoj formi, različitoj od uračunljivosti i krivnje odraslih lica. S druge strane, uzrok maloljetničke delinkvencije najčešće je odgojna zapuštenost maloljetnika, nedovoljna briga roditelja, odnosno staratelja o njihovom ponašanju i problematična porodična ili društvena sredina u kojoj se oni razvijaju.

Općeprihvaćeno je mišljenje da su maloljetnici sva lica koja nisu navršila osamnaest godina života. Naravno, ima i onih koji pod maloljetnicima podrazumijevaju isključivo lica starosti od navršenih četrnaest sve do navršenja osamnaest godina. Prema njima, lica starosti do četrnaest godina nazivaju se djecom. Mišljenja smo da se ovdje, u principu, radi o terminološkim razlikama, te da su sva lica do navršenih osamnaest godina starosti maloljetna lica ili maloljetnici.

Prema članu 2. Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku[23] dijete je svako lice koje nije navršilo 18 godina života. S druge strane, maloljetnik je dijete koje je u vrijeme izvršenja krivičnog djela navršilo 14 godina, a nije navršilo 18 godina života i prema kome se mogu izreći krivične sankcije i druge mjere predviđene ovim zakonom.

Nadalje, prema članu 2. stav 2. Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku maloljetno lice koje u vrijeme izvršenja prekršaja nije navršilo četrnaest godina života (dijete) krivično je neodgovorno. To praktično znači da se prema djetetu koje u vrijeme izvršenja krivičnog djela, odnosno prekršaja (shodno odredbi člana 24. stav 2. Zakona o prekršajima Federacije Bosne i Hercegovine) nije navršilo 14 godina ne mogu izreći krivične ili prekršajne sankcije niti primijeniti druge mjere, odnosno protiv djeteta se ne može pokrenuti niti voditi krivični, odnosno prekršajni postupak (naravno, ukoliko je krivični ili prekršajni postupak pokrenut protiv ovakvog lica, on će, odmah po saznanju za njegove godine starosti, biti obustavljen). Ovo svakako iz razloga što je, opet općeprihvaćeno, stepen duševnog razvoja djeteta, odnosno maloljetnog lica koje nije navršilo 14 godina života takav da, po pravilu, ova lica nisu svjesna stvarnog značaja svoga djela niti su u stanju da procjenjuju dozvoljenost ili zabranjenost svojih postupaka, a samim tim ova lica ne bi mogla shvatiti svrsishodnost primijenjenih krivičnih i prekršajnih mjera i sankcija koje bi bile prema njima određene. I što je takođe važno, ove mjere bi veoma lako mogle da proizvedu štetne psihičke i socijalne posljedice na ova maloljetna lica.

Razlikujemo dvije kategorije kazneno odgovornih maloljetnika, i to su:

1. mlađi maloljetnici - to su oni maloljetnici koji su u vrijeme izvršenja krivičnog djela, odnosno prekršaja navršili 14, a nisu navršili 16 godina života, i
2. stariji maloljetnici – to su oni maloljetnici koji su u vrijeme izvršenja krivičnog djela, odnosno prekršaja navršili 16, a nisu navršili 18 godina života.

Određeni broj godina jednog lica navršava se protekom onog dana posljednje godine koji po svom broju odgovara danu njegova rođenja.

23 "Službene novine Federacije BiH" broj 7/2014. Ovim zakonom se utvrđuju posebna pravila postupanja prema djeci koja se nalaze u sukobu sa zakonom, mlađim punoljetnim licima i djeci koja su žrtve ili svjedoci po kojima su dužni da postupaju sudovi, tužilaštva, uključujući ovlašćena službena lica, organi starateljstva, porodice, škole, institucije na svim nivoima društvene zajednice, kao i drugi učesnici uključeni u krivičnu proceduru na način kojim se bez diskriminacije unapređuje osjećaj dostojanstva i lične vrijednosti djeteta, uzima u obzir uzrast djeteta, najbolji interesi djeteta, njegovo pravo na život, opstanak i razvoj, omogućava da dijete u skladu sa uzrastom i zrelošću izrazi svoje mišljenje po svim pitanjima koja se na njega odnose, pri čemu sva zalaganja treba da vode rehabilitaciji i socijalnoj reintegraciji djeteta i njegovom preuzimanju konstruktivne uloge u društvu.

3. Pravni položaj maloljetnih učinilaca kaznenih delikata

Pravni položaj maloljetnih učinilaca kaznenih delikata oduvijek se razlikovao od pravnog statusa punoljetnih učinilaca, i on se najprije ogledao u blažem kažnjavanju, a zatim i u izricanju posebnih sankcija za maloljetnike. I danas, u savremenim kaznenim zakonodavstvima, kaznenopravni status maloljetnih učinilaca kaznenih delikata je potpuno drugačiji od statusa punoljetnih učinilaca. Naravno, ovakav poseban status koji imaju maloljetni učinioci kaznenih delikata rezultat je prije svega činjenice da su maloljetnici posebna kategorija učinilaca kaznenih delikata čija se ličnost odlikuje posebnim psihofizičkim karakteristikama, koje opet zahtijevaju sasvim drugačiji oblik društvenog reagovanja. S druge strane, obaveza posebne i specifične reakcije društva na nedopuštena ponašanja maloljetnih lica (u odnosu na punoljetna lica) predmet je niza međunarodnopravnih dokumenata[24] (od kojih su neki i svakako obavezujući za države potpisnice), od kojih naročito treba istaći:

1. Standardna minimalna pravila UN za primjenu sudskih postupaka prema maloljetnicima (tzv. Pekinška pravila) iz 1985. godine[25],
2. Konvenciju UN o pravima djeteta iz 1989. godine[26],
3. Pravila UN za zaštitu maloljetnika od neosnovanog lišenja slobode (tzv. Pravila iz Havane), usvojena od Generalne skupštine UN Rezolucijom broj 45/113 od 14. decembra 1990. godine,
4. Smjernice UN za sprječavanje maloljetničke delinkvencije (tzv. Rijadske smjernice) usvojene od Generalne skupštine UN Rezolucijom broj 45/112 od 14. decembra 1990. godine,
5. Standardna minimalna pravila UN za mjere alternativne institucionalnom tretmanu (tzv. Tokijska pravila) usvojena od Generalne skupštine UN Rezolucijom broj 45/110 od 14. decembra 1990. godine,
6. Svjetski program akcije za mlade Ujedinjenih nacija, Rezolucije Generalne skupštine UN A/RES/50/81 i A/RES/62/126 od 14. decembra 1996. godine i 18. decembra 2007. godine,
7. Evropske smjernice o društvenim sankcijama i mjerama za sprovođenje maloljetničkog krivičnog pravosuđa (Bečke smjernice), Rezolucija Ekonomskog i socijalnog vijeća UN br. 1997/30 od 21. Jula 1997. godine,
8. Preporuka Generalnog sekretara UN – Opći pristup Ujedinjenih nacija maloljetničkom pravosuđu, septembar 2008. godine,
9. Rezolucija Ekonomskog i socijalnog vijeća UN o podršci pokušajima nacionalne reforme maloljetničkog pravosuđa posebno kroz tehničku pomoć i poboljšanu sistemsku saradnju broj 2007/23 od 26. jula 2007. godine i drugi.

I u kaznenom zakonodavstvu Federacije Bosne i Hercegovine,[27] kaznenopravni status maloljetnih učinilaca kaznenih delikata, odnosno krivičnih djela i prekršaja potpuno je drugačiji od statusa punoljetnih učinilaca. Naime, u

24 Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, A/Rezol/2200A (XXI) od 16. decembra 1966. godine, bio je prvi obavezujući instrument koji je sadržao neke odredbe relevantne za prava djece u sukobu sa zakonom. Naime, član 6 (5) zabranjuje primjenu smrtne kazne nad maloljetnim licima, dok član 10 (2) (b) nalaže da maloljetnici budu odvojeni od odraslih osoba tokom trajanja pritvora prije suđenja, te im daje pravo na brzo suđenje. Isto tako, član 10 (3) nalaže da maloljetna lica koja izdržavaju zatvorsku kaznu budu odvojena od odraslih, te da svako postupanje sa maloljetnicima treba provoditi u skladu sa uzrastom i pravnim statusom djeteta. I na kraju, član 14 (1) daje maloljetnicima pravo na privatnost, dok član 14 (4) nalaže da se krivični postupak nad maloljetnim licima provodi vodeći računa o uzrastu djeteta, a s ciljem njegove rehabilitacije.

25 The United Nations Standard Minimum Rules far the Administration of Juvenile Justice – The Beijing Rules, 1985, usvojena od Generalne skupštine UN Rezolucijom broj 40/33 od 29. novembra 1985. godine.

26 Convention on the Rights of the Children (1989) – A/Rezol/44/25, 25. novembar 1989. - Konvencija o pravima djeteta usvojena je od Generalne skupštine UN 20. Novembra 1989. godine, a stupila je na snagu 2. septembra 1990. godine. Njeno usvajanje je rezultat dugog procesa koji je trajao više od pola vijeka, a Konvencija postaje najvažniji međunarodni ugovor o pravima djeteta. Danas, Konvencija predstavlja ugovor o ljudskim pravima sa najviše ratifikacija (preko 200 država). Zakon o ratifikaciji Konvencije o pravima djeteta Skupština Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije je donijela 13. decembra 1990. godine, a Konvencija je objavljena u Službenom listu SFRJ, Međunarodni ugovori broj 15/90. Bosna i Hercegovina je članica Konvencije po osnovu sukcesije od 1. septembra 1993. godine.

27 Glavni izvori maloljetničkog kaznenog prava u Federaciji BiH jesu Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku iz 2014. godine, Krivični zakon Federacije BiH iz 2003. godine, Zakon o krivičnom postupku Federacije BiH iz 2003. godine i Zakon o prekršajima Federacije BiH iz 2006. godine.

skladu sa dosadašnjom zakonodavnom praksom, u članu 11. Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku predviđeno je da se odredbe Krivičnog zakona Federacije BiH,[28] Zakona o krivičnom postupku Federacije BiH,[29] Zakona o izvršenju krivičnih sankcija u Federaciji BiH,[30] i drugi opći propisi primjenjuju i na maloljetne učinioce krivičnih djela samo i ukoliko ovim zakonom nije drugačije propisano. Odredbe Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku sadrže određena, veoma značajna odstupanja od općih pravila o kažnjavanju učinilaca krivičnih djela kojima se obezbjeđuje da dobrobit maloljetnih učinilaca krivičnih djela bude osnov i cilj krivičnopravne reakcije prema njima i da ta reakcija bude u skladu ne samo sa težinom i okolnostima učinjenog krivičnog djela nego i sa ličnim svojstvima te ličnim, porodičnim i socijalnim prilikama maloljetnog učinioca krivičnog djela.[31] Obzirom na ovo, proizilazi da odredbe Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku koje se odnose na maloljetne učinioce krivičnih djela imaju karakter specijalnih odredaba, a ostale krivičnopravne odredbe su supsidijarnog karaktera i primjenjuju se samo ukoliko nisu u suprotnosti sa odredbama ovog zakona.[32]

Isto tako, kada je u pitanju krivični postupak prema licima koja su počinila krivično djelo kao maloljetnici, a u vrijeme pokretanja postupka, odnosno suđenja nisu navršila 21 godinu života, treba istaći da je ovaj postupak specifičan i u njemu se vodi računa o mladosti učinioca krivičnog djela, te potrebi pravilnog odgoja i razvoja ovog učinioca krivičnog djela. Slično pravilima u materijalnom krivičnom pravu, odredbe Zakona o krivičnom postupku Federacije BiH imaju supsidijaran karakter budući da se primjenjuju samo i ukoliko Zakonom o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku nije drugačije propisano.

Posebne odredbe koje se isključivo odnose na maloljetne učinioce krivičnih djela nalazimo u odredbama Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, i to:

- u članu 4. zakona koji nosi naziv Nediskriminacija propisano je da se "*prema maloljetnicima i mlađim punoljetnim licima u svim fazama postupka postupa na isti način bez obzira na: rasu, boju kože, pol, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo uvjerenje, nacionalno, etničko ili socijalno porijeklo, imovinsko stanje, status stečen rođenjem ili drugi status maloljetnika, njegovog roditelja, usvojioca ili staraoca, kao i druge oblike različitosti*";
- u članu 5. zakona koji nosi naslov Minimalna prava maloljetnika u postupku propisano je da "*maloljetniku pripadaju minimalna prava koja se poštuju u svim fazama krivičnog postupka i ona se odnose na pravo maloljetnika da mu se jasno kaže zbog čega se optužuje, da se smatra nevinim dok se ne dokaže suprotno, da se brani ćutanjem, da mu se priznanje ne iznuđuje silom, pravo na pravnu pomoć advokata, pravo na prisustvo roditelja ili staraoca, pravo na provođenje postupka "bez odgađanja", pravo da unakrsno ispituje svjedoke suprotne stranke i pozove i sasluša vlastite svjedoke pod jednakim uslovima i pravo na djelotvoran pravni lijek*";
- u članu 6. zakona regulisana je upotreba jezika i pisma te tako "*ukoliko maloljetnik ne poznaje jezik i pismo na kom se vodi krivični postupak, sud mu određuje tumača. Razumljivost jezika podrazumijeva i upotrebu terminologije prilagođene uzrastu i stepenu razvijenosti djeteta*";
- zaštita privatnosti je predmet odredbe člana 7. zakona u kome je propisana obaveza da se "*pravo na privatnost maloljetnog učinioca krivičnog djela poštuje u svim fazama postupka, te se tako u medijima neće objaviti ime i drugi podaci koji otkrivaju identitet maloljetnika*";
- preusmjeravanje od redovnog postupka je regulisano u odredbi člana 8. zakona prema kojoj je "*obaveza tužioca za maloljetnike i sudije za maloljetnike da, u skladu sa principima i pravilima propisanim zakonom i podzakonskim aktima, ne pribjegavaju vođenju formalnog krivičnog postupka, nego da slučaj maloljetnog učinioca krivičnog djela riješe primjenom odgojnih preporuka kada su one u najboljem interesu maloljetnika*";
- i na kraju, odredbom člana 9. zakona definisan je princip srazmjernosti prema kojem "*potencirajući dobrobit maloljetnika koji se nalazi u sukobu sa zakonom, ovaj zakon propisuje mogućnost izbora i primjene zakonom predviđene sankcije i mjera koje su prilagođene ličnim karakteristikama, sredini i prilikama u kojima maloljetnik živi i u srazmjeri sa okolnostima i težinom učinjenog krivičnog djela i uvažavanjem prava lica oštećenog krivičnim djelom*".

28 "Službene novine Federacije BiH", br. 36/03, 37/03, 21/04,69/04, 18/05, 42/10 i 42/11

29 "Službene novine Federacije BiH", br. 35/03, 37/03, 56/03,78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 9/09, 12/10 i 8/13

30 "Službene novine Federacije BiH", br. 44/98, 42/99, 12/09 i 42/11

31 Grupa autora: Komentari krivičnih/kaznenih zakona u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 2005

32 M. Babić: Krivično pravo, opšti i posebni dio, Banja Luka, 2008.

4. Organi maloljetničkog krivičnog pravosuđa

U krivičnom postupku prema maloljetnicima organi krivičnog pravosuđa i inače imaju veoma široka ovlaštenja u pogledu pokretanja, toka ili okončanja krivičnog postupka.[33] Ta su ovlaštenja, o čemu će ovdje već biti riječi, mnogobrojna, a prije svega, sastoje se u diskrecionom pravu tužioca za maloljetnike ili sudije za maloljetnike da odustanu od gonjenja bez obzira na težinu djela, ako smatraju da bi to bilo korisno sa stanovišta odgoja i preodgoja maloljetnog prijestupnika (član 8. zakona koji govori o preusmjeravanju od redovnog postupka). Naime, princip korisnosti je primarniji od principa pravičnosti. Pored toga, ovlaštenja suda sastoje se ne samo u širokoj skali izbora sredstava i mjera nego i u mogućnosti da već izrečene mjere zamijeni drugom pogodnijom mjerom, ako to zahtijeva konkretna situacija.[34]

Iz odredbe člana 1. Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku vidljivo je da prema djeci koja se nalaze u sukobu sa zakonom,[35] mlađim punoljetnim licima i djeci koja su žrtve ili svjedoci krivičnog djela postupaju prije svega sljedeći organi:

- sudovi,
- tužilaštva,
- policijski organi i
- organi starateljstva, odnosno, u pravilu nadležni centri za socijalni rad.[36]

Naravno, kada su ove kategorije građana u pitanju, svakako ne treba zaboraviti ni ulogu porodice, a zatim škole, drugih institucija na svim nivoima društvene zajednice, kao i drugih učesnika uključenih u krivičnu i svaku drugu proceduru prema maloljetniku u sukobu sa zakonom.

Zakonom je posebno definisano maloljetničko pravosuđe, pa se tim terminom označava pravosudni sistem jedne zemlje uspostavljen za djecu za koju postoje osnovi sumnje da su učinila neko krivično djelo, s tim da se uz to, na opći način, definiše zaštita i promocija prava djeteta na pravedan tretman (član 12. stav 1. tačka a) Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku). Ovaj pravosudni sistem je poseban, te se shodno tome, "*posebna pravila*" odnose na uređenje sistema maloljetničkog pravosuđa koji čine brojne komponente: lica koja su u njega uključena, način na koji rade, procedure, objekti itd. S druge strane, aspekti provođenja maloljetničkog pravosuđa odnose se i na način na koji policijski organ djecu lišava slobode; kako se djeca ispituju; način postupanja tužilaca, sudija i branilaca; način na koji sudije donose i izriču sankcije i druge mjere; način na koji osoblje u institucijama provodi tretman, smještaj, obrazovanje, rekreativne i sigurnosne uvjete u institucijama, kao i programe rehabilitacije i reintegracije.

Na ovom mjestu navešćemo još dva izuzetno važna ovlaštenja organa koji učestvuju u maloljetničkom krivičnom postupku. Naime, organi koji učestvuju u postupku prema maloljetniku, ali i svi drugi organi i ustanove od kojih se traže obavještenja, izvještaji ili mišljenja, dužni su, prema izričitoj zakonskoj odredbi, najhitnije da postupaju kako bi se postupak prema maloljetniku što prije završio (član 85. Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku). Svakako, treba voditi računa da se brzina ne pretvori u brzopletost, uvažavanjem činjenice da maloljetnik vremenom prelazi u drugu starosnu kategoriju, odnosno da dugotrajan, spor i razvučen postupak gubi svoj kriminalno-pedagoški efekat.[37]

33 Lj. Mitrović: "Alternativne krivične sankcije u krivičnom zakonodavstvu BiH i iskustva u njihovoj primjeni" Zbornik radova sa XLVI redovnog godišnjeg međunarodnog savjetovanja Srpskog udruženja za krivičnopravnu teoriju i praksu "Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima i alternativne krivične sankcije", Zlatibor, 17-19. septembra 2009. godine.

34 H. Sijerčić Čolić, Maloljetničko krivično pravosuđe i maloljetnička delinkvencija u Bosni i Hercegovini, Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, Sarajevo, 2002.

35 "Dijete u sukobu sa zakonom" jeste termin koji pokazuje da je dijete u kontaktu sa krivičnopravnim sistemom zbog toga što je osumnjičeno, optuženo ili osuđeno za krivično djelo; "mladi u sukobu sa zakonom" jeste alternativni termin kojim mogu biti obuhvaćena i mlađa punoljetna lica, jer riječ "mladi" nema jasno određenu dobnu granicu.

36 "Organ starateljstva" je centar za socijalni rad, a gdje nema centra za socijalni rad, odgovarajuća općinska služba socijalne zaštite koja ima ista prava i dužnosti prema djeci u sukobu sa zakonom i spriječavanju društveno neprihvatljivog ponašanja. Centar za socijalni rad je organ starateljstva i socijalne zaštite.

37 M. N. Simović: Krivično procesno pravo II (Krivično procesno pravo – posebni dio), Comesgrafika, Banja Luka, 2006.

S druge strane, Zakonom o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku predviđena je i posebna obaveza tužioca i sudije za maloljetnike prema kojoj oni, u skladu sa principima i pravilima propisanim zakonom i podzakonskim aktima, ne pribjegavaju vođenju formalnog krivičnog postupka, nego slučaj maloljetnog učinioca krivičnog djela rješavaju primjenom odgojnih preporuka kada su one u najboljem interesu maloljetnika (princip preusmjeravanja ili skretanja - *diversion* od redovnog postupka nalazimo u članu 8. Zakona o čemu je već bilo riječi).

4.1. Sudovi

Zakonodavstvo Federacije BiH može se svrstati u zakonodavstva većine evropskih država u kojima su za postupanje prema maloljetnim učiniocima krivičnih djela nadležni sudovi.[38] Naime, u krivičnim predmetima maloljetnika postupak vode sudovi određeni Zakonom o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku (član 13. Zakona). Za razliku od nekih drugih država u kojima postoje posebni sudovi za maloljetnike koji su i organizaciono odvojeni od sudova opće nadležnosti, postupak prema maloljetnicima u Federaciji BiH vode isključivo sudovi opće nadležnosti.[39] Svakako važnim treba istaći da Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku u članu 16. propisuje da u sudovima prvog stepena postoje odjeljenja za maloljetnike koja se sastoje od jednog ili više sudija za maloljetnike i jednog ili više stručnih savjetnika, dok s druge strane, i u sudovima prvog, ali svakako i drugog stepena postoje vijeća za maloljetnike sastavljena od trojice sudija (tzv. vanraspravna vijeća).

Postupak prema maloljetniku vodi se:

1. u pravilu, pred sudijom za maloljetnike prvostepenog (općinskog) suda,
2. pred vijećem za maloljetnike drugostepenog (kantonalnog) suda, odnosno
3. samo izuzetno, pred vijećem Vrhovnog suda Federacije BiH.

Prema članu 15. Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, postupak prema maloljetniku u prvom stepenu se vodi, u pravilu, pred sudijom za maloljetnike općinskog suda, a samo u zakonom predviđenom slučaju, postupak prema maloljetniku u prvom stepenu se vodi pred sudom drugog stepena. Konkretnije, za sva krivična djela učinjena od strane maloljetnika, u pravilu je nadležan da odlučuje sud prvog stepena (nadležni općinski sud) i to na način da za sva krivična djela učinjena u vrijeme maloljetstva, bez obzira na propisanu kaznu, sudi sudija suda prvog stepena kao pojedinac.

S druge strane, sud drugog stepena, odnosno nadležni kantonalni sud prvenstveno je nadležan da odlučuje o žalbama protiv odluka prvostepenih sudova. Isto tako, ovaj sud je nadležan da sudi i u prvom stepenu, i to u slučajevima iz člana 79. stav 2. Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku. Konkretno, radi se o postupku prema maloljetniku koji se nakon okončanog pripremnog postupka, a na obrazložen prijedlog tužioca spaja s postupkom protiv punoljetnog lica i sprovodi po odredbama Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, uz uslov da je spajanje postupka neophodno za svestrano razjašnjenje stvari. O spajanju postupka odlučuje sudija za maloljetnike.

Sudija za maloljetnike, odnosno vijeće kojim predsjedava sudija za maloljetnike ili sudija koji ima posebna znanja sudi i punoljetnim učiniocima za krivična djela propisana članom 185. Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, kada se u krivičnom postupku kao oštećeni pojavljuje dijete i maloljetno lice. U pogledu nadležnosti i sastava suda koji sudi punoljetnim učiniocima krivičnih djela na štetu djece i maloljetnika, shodno se primjenjuju odredbe Zakona o krivičnom postupku Federacije BiH, ako Zakonom o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku nije drugačije propisano.

38 Osnovni organizaciono-institucionalni modeli organizovanja postupka prema maloljetnicima su: 1. posebni sudovi za maloljetnike, potpuno odvojeni od redovnih sudova (specifičnost anglosaksonskih pravnih sistema); 2. porodični sudovi sa posebnim odjeljenjima koja rješavaju pitanja krivičnih djela (Kanada i Japan); 3. paralelni modeli postupanja prema maloljetnicima u kojima se postupak prema maloljetniku može voditi ili pred krivičnim sudom ili pred posebnim socijalnim organom (Norveška, Švedska, Škotska) i 4. Posebni funkcionalni oblici sudovanja maloljetnicima u okviru sudova opće nadležnosti (Republika Srbija, Njemačka, Italija i dr.) Vidjeti: M. Škulić: Osnovni principi postupka prema maloletnicima, u Zborniku radova sa Tematskog naučnog skupa "Maloljetnička delinkvencija kao oblik društveno neprihvatljivog ponašanja", Banja Luka, 2008 godine.

39 Zakon o sudovima u Federaciji BiH ("Službene novine Federacije BiH", br. 38/05, 22/06, 63/10, 72/10 i 7/13)

Sudija za maloljetnike mora posjedovati posebna znanja i izražene sklonosti za odgoj mladih. Sastav suda u drugostepenom postupku je takođe specijalizovan i on sudi u zbornom sastavu. Naime, vijeće za maloljetnike u drugostepenom sudu sastavljeno je od troje sudija koji imaju posebna znanja iz oblasti prava djeteta i prijestupništva mladih određenih rasporedom poslova u tom sudu.

Sud trećeg stepena (Vrhovni sud Federacije BiH), u vijeću sastavljenom od troje sudija određenih rasporedom poslova u tom sudu koji imaju posebna znanja iz oblasti prava djeteta i prijestupništva mladih odlučuje povodom žalbe izjavljene protiv odluke drugostepenog suda (član 118. Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku).

Ukoliko nije moguće u potpunosti sastaviti vijeće od troje sudija sa posebnim znanjima iz oblasti prava djeteta i prijestupništva mladih, mora se obezbijediti da najmanje jedan sudija ima tražena posebna znanja i on će istovremeno biti predsjednik vijeća za maloljetnike. S druge strane, sastav vijeća za maloljetnike, u pravilu, čine sudije različitog pola.

U članu 12. Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku nalazimo orjentacione kriterije po kojima se određuje sudija za maloljetnike. Tako je propisano da sudija za maloljetnike jeste onaj sudija koji posjeduje afinitet za rad sa djecom i specijalna znanja iz oblasti prava djeteta i prijestupništva mladih, kao i druga znanja i vještine koje ga čine kompetentnim za rad na slučajevima maloljetničkog prijestupništva. Kada su u pitanju posebna znanja koja mora posjedovati sudija za maloljetnike, odgovor na pitanje o kakvim znanjima je riječ nalazimo u odredbi člana 18. Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku prema kojoj sudija za maloljetnike mora imati izraženu sklonost za odgoj, potrebe i interese mladih i posebna. Sudiju za maloljetnike postavlja na vrijeme od pet godina opća sjednica suda, uz mogućnost ponovnog postavljenja sudije za maloljetnike na istu funkciju i nakon isteka pet godina, a po istom postupku.

Kada je u pitanju mjesna nadležnost, u članu 86. Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku postavljeno je nekoliko pravila. Prije svih, osnovno pravilo jeste da je za postupak prema maloljetniku mjesno nadležan sud njegovog prebivališta. Prebivalištem se u smislu Zakona o prebivalištu i boravištu državljana Bosne i Hercegovine[40] smatra opština ili distrikt u kojem se državljanin Bosne i Hercegovine nastanio sa namjerom da tamo stalno živi. Zakon nadalje propisuje jedan izuzetak od prethodnog pravila, a on podrazumijeva da ukoliko maloljetnik nema prebivališta ili ono nije poznato, mjesno je nadležan sud boravišta maloljetnika. Boravištem se smatra općina ili distrikt gdje se državljanin Bosne i Hercegovine nastanio sa namjerom da tamo privremeno živi. I na kraju, treba istaći i posebno formulisano pravilo koje se odnosi na nadležnost suda boravišta maloljetnika ili suda mjesta izvršenja krivičnog djela, odnosno suda na čijem se području nalazi zavod ili ustanova za izvršenje krivičnih sankcija u kojoj se maloljetnik nalazi u slučajevima kada maloljetnik, inače, ima prebivalište. Naravno, svi ovi sudovi mogu provesti postupak prema maloljetniku, ali samo "ako je očigledno da će se pred tim sudom postupak lakše provesti" (član 86. Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku).

Nadležnost sudova za suđenje maloljetniku i mlađem punoljetnom licu prestaje s navršenom 23. godinom života (član 14. Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku).

Zakonodavno rješenje po kojem u sudovima prvog stepena i tužilaštvima postoje odjeljenja za maloljetnike koja se sastoje od jednog ili više sudija i stručnih savjetnika, odnosno jednog ili više tužilaca i jednog ili više stručnih savjetnika uvodi jednu novu kategoriju zaposlenih, posebno stručnih lica u sudovima i tužilaštvima, tačnije u odjeljenjima za maloljetnike sudova i tužilaštava. Naime, prema ovom rješenju sudovi i tužilaštva imaju stručne savjetnike koji se pojavljuju kao neka vrsta stručnih konsultanata, i to su socijalni pedagozi – defektolozi, specijalni pedagozi, socijalni radnici i psiholozi. Stručni savjetnik suda ima posebne obaveze u postupku prema maloljetniku, te on tako može u toku postupka:

1. prikupljati podatke potrebne za donošenje odluke o primjeni odgojnih preporuka;
2. prikupljati podatke koji se odnose na primjenu odgojnih preporuka;
3. davati mišljenje o potrebi smještaja maloljetnika u prihvatilište i preduzimanja drugih mjera za obezbjeđenje prisustva maloljetnika tokom postupka;

40 "Službeni glasnik Bosne i Hercegovine", broj 32/2001

4. obilaziti pritvorene maloljetnike i sudiji podnositi izvještaje i, ako je potrebno, predložiti preduzimanje potrebnih mjera;
5. prisustvovati sjednici ili glavnom pretresu i davati stručno mišljenje o potrebi preduzimanja određenih mjera prema djeci koja su žrtve ili svjedoci učinjenog krivičnog djela;
6. voditi evidencije i prikupljati statističke i druge podatke po nalogu i zahtjevu sudije i
7. davati mišljenje o drugim pitanjima kada postoji saglasnost stranaka i branioca ili sud ocijeni da je to neophodno.

Naravno, u tužilaštvima ili sudovima koji nemaju stalno zaposlene stručne savjetnike, postupajući sudija i tužilac u konkretnom predmetu mogu zahtijevati prikupljanje potrebnih podataka od stručnih lica organa starateljstva, te takođe u svrhu ispitivanja djece i maloljetnika mogu angažovati stručno lice (socijalne pedagoge – defektologe, socijalne radnike i psihologe) iz drugih odgovarajućih ustanova. Stručni savjetnici tužilaštva ili suda prikupljaju tražene podatke u saradnji sa nadležnim organima starateljstva ili ustanovama socijalne zaštite, a po potrebi mogu obavještenja prikupljati i direktno od roditelja, odnosno staratelja ili usvojitelja maloljetnika, odnosno ustanova, drugih lica, a kada je to neophodno i od samih maloljetnika. Isto tako, sud tokom postupka može odlučiti da stručni savjetnik prisustvuje radnjama koje se preduzimaju u prisutnosti maloljetnog učinioca krivičnog djela, a naročito tokom njegovog ispitivanja. Takođe, sud određuje prisustvo stručnog savjetnika u skladu sa članom 185. Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku kada se u krivičnim postupcima vrši ispitivanje djece i maloljetnika na čiju štetu je učinjeno krivično djelo ili su oni bili svjedoci učinjenog djela.

4.2. Tužilaštva

Tužilac za maloljetnike, odnosno tužilac koji postupa prema maloljetniku mora imati izraženu sklonost za odgoj, potrebe i interese mladih i posebna znanja iz oblasti prava djeteta i prijestupništva mladih. Svakako, to je onaj tužilac koji posjeduje afinitet za rad sa djecom i specijalna znanja o pravima djeteta i prijestupništvu mladih, kao i druga znanja i vještine koje ga čine kompetentnim za rad na slučajevima maloljetničkog prijestupništva. Prema odredbi člana 18. Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku tužilac za maloljetnike svakako mora imati izraženu sklonost za odgoj, potrebe i interese mladih, kao i posebna znanja. Na ovaj način definisani su i osnovni kriteriji za izbor nekog tužioca uopšte, za tužioca za maloljetnike.

Tužioca za maloljetnike postavlja na vrijeme od pet godina kolegij tužilaca, uz mogućnost ponovnog postavljenja tužioca za maloljetnike na istu funkciju i nakon isteka pet godina, a po istom postupku.

Tužilac za maloljetnike pokreće postupak i protiv punoljetnih učinilaca krivičnih djela iz člana 185. Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, ukoliko se u krivičnom postupku kao oštećeni pojavljuje dijete ili maloljetno lice, odnosno drugih krivičnih djela propisanih krivičnim zakonom ako ocijeni da je to potrebno radi posebne zaštite ličnosti djece i maloljetnih lica koja kao oštećeni učestvuju u krivičnom postupku.

U tužilaštvima postoje odjeljenja za maloljetnike koja se sastoje od jednog ili više tužilaca i jednog ili više stručnih savjetnika. Prednje zakonodavno rješenje uvodi jednu novu kategoriju zaposlenih, posebno stručnih lica u sudovima i tužilaštvima, tačnije u odjeljenjima za maloljetnike sudova i tužilaštva.

Tužilaštva, isto kao i sudovi imaju stručne savjetnike i to su socijalni pedagozi – defektolozi, specijalni pedagozi, socijalni radnici i psiholozi. Stručni savjetnici tužilaštva imaju aktivnu ulogu u predmetima maloljetničkog prijestupništva i oni: daju stručno mišljenje, prikupljaju potrebne podatke, vode evidencije i obavljaju i druge poslove po nalogu tužioca ili sudije. Stručni savjetnik tužilaštva može u toku pripremnog postupka:

1. prikupljati podatke koji se tiču ličnosti maloljetnika;
2. prikupljati podatke i davati mišljenje tužiocu za donošenje odluke o cjelishodnosti pokretanja postupka;
3. prikupljati podatke koji se odnose na primjenu odgojnih preporuka;
4. davati mišljenje o potrebi preduzimanja mjera smještaja maloljetnika u prihvatilište i preduzimanja drugih mjera za obezbjeđenje prisustva maloljetnika tokom postupka;
5. obilaziti pritvorene maloljetnike i tužiocu podnositi izvještaje i, ako je potrebno, predlagati preduzimanje potrebnih mjera;

6. davati mišljenje o opravdanosti primjene konkretnih odgojnih preporuka, odgojnih mjera i sigurnosnih mjera i njihovoj zamjeni drugim mjerama ili obustavi postupka;
7. voditi evidencije i prikupljati statističke i druge podatke i mišljenja po nalogu i zahtjevu tužioca.

Tužilac u toku pripremnog postupka može odlučiti da stručni savjetnik prisustvuje radnjama koje se preduzimaju u prisutnosti maloljetnog učinioca krivičnog djela, a naročito tokom njegovog ispitivanja.

4.3. Uloga policije i policijskih službenika u postupku prema maloljetnicima

Uloga policije, odnosno policijskih službenika u postupku prema maloljetnicima posebno je značajna. Pored neformalnih opomena maloljetnih učinilaca krivičnih djela koje preduzmaju policijski službenici policijskih organa i drugih ovlaštenja policijskih službenika u postupku prema maloljetniku, Zakonom o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku je propisana i posebna mjera upozorenja pod nazivom policijsko upozorenje[41] o kojoj će ovdje, a zbog njena značaja i činjenice da se ova mjera po prvi put pojavljuje na ovim prostorima, biti više riječi. Radi se, dakle, o formalnijoj opomeni, odnosno posebnom upozorenju koje izriče policija[42] maloljetnom učiniocu krivičnog djela za koje je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine (tzv. bagatelni kriminalitet). Prema zakonu, policijsko upozorenje može se izreći ukoliko su ispunjene dvije grupe uslova, i to:

a) prva grupa uslova odnosi se na ispunjenje onih elemenata koji se tiču radnji postupanja policijskog službenika pri izricanju policijskog upozorenja. Ovdje se radi o nizu pravila prema kojima postupaju policijski službenici policijskih organa; naravno, podrazumijeva se da su to oni policijski službenici koji imaju posebna znanja iz oblasti prava djeteta i prijestupništva mladih, a osnovno od njih jeste pravilo po kome policijski službenik ispitivanje maloljetnika vrši isključivo uz odobrenje tužioca. Nadalje, policijski službenik ispituje maloljetnika u prisustvu njegovog branioca, roditelja, staratelja, odnosno usvojioca, a ukoliko su roditelji, staratelj, odnosno usvojilac maloljetnika spriječeni da prisustvuju ispitivanju maloljetnika, odnosno ukoliko njihovo prisustvo ne bi bilo u interesu maloljetnika, policijski službenik ispituje maloljetnika u prisustvu predstavnika organa starateljstva ili predstavnika ustanove za smještaj maloljetnika. Policijski službenik ima obavezu u roku od 24 sata ispitati maloljetnika i prikupiti sve potrebne dokaze, te uz službeni izvještaj tužiocu dostaviti i obrazložen prijedlog da se maloljetnik za konkretni slučaj samo upozori. Ako tužilac nakon razmatranja prijedloga utvrdi da postoje dokazi da je maloljetnik učinio krivično djelo i da, s obzirom na prirodu krivičnog djela i okolnosti pod kojima je krivično djelo učinjeno, te raniji život maloljetnika i njegova lična svojstva, pokretanje krivičnog postupka ne bi bilo cjelishodno, tužilac može dati traženo odobrenje i predmet dostaviti policijskom službeniku policijskog organa da maloljetniku izrekne policijsko upozorenje. Ako tužilac ne odobri izricanje policijskog upozorenja, o tome će obavijestiti policijskog službenika i prije pokretanja pripremnog postupka razmotriti mogućnosti i opravdanost izricanja odgojne preporuke ili će donijeti naredbu za pokretanje pripremnog postupka. Ukoliko tužilac "*odobri*" policijsko upozorenje, policijski službenik će najkasnije u roku od tri dana od dana dostavljanja mu predmeta, maloljetniku izreći policijsko upozorenje i tom prilikom mu ukazati na društvenu neprihvatljivost i štetnost njegovog ponašanja, posljedice koje takvo ponašanje može imati na njega, kao i na mogućnost vođenja krivičnog postupka i izricanje krivične sankcije u slučaju ponovnog izvršenja krivičnog djela. Saopštavanju ove odluke (o izricanju policijskog upozorenja), prisustvuju branilac maloljetnika, roditelj, staratelj, odnosno usvojilac, a ukoliko su roditelji, staratelj, odnosno usvojilac maloljetnika spriječeni da prisustvuju, odnosno ukoliko njihovo prisustvo ne bi bilo u interesu maloljetnika, odluka se saopštava u prisustvu predstavnika organa socijalne zaštite ili predstavnika ustanove za smještaj maloljetnika. Odluka će se svakako zabilježiti u spisu. Policijski službenik u roku od tri dana od dana donošenja odluke o izricanju policijskog upozorenja pismeno obavještava tužioca, maloljetnika, njegovog branioca, roditelja, odnosno staratelja ili usvojioca maloljetnika, organ socijalne zaštite, kao i oštećenog, uz navođenje razloga za donošenje ovakve odluke. Važnim svakako treba istaći i činjenicu da priznanje maloljetnika da je učinio krivično djelo, ne može biti korišteno protiv njega u bilo kojem drugom naknadnom postupku;

b) poštivanje principa srazmjernosti, posebno uz vođenje računa o dobrobiti maloljetnika koji se nalazi u sukobu sa zakonom. Naravno, zakonodavac propisuje mogućnost izbora i primjene zakonom predviđene sankcije i mjera

41 Član 23. Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku

42 Ž. Pru: Kanadski Zakon o krivičnom gonjenju maloletnika, u Zborniku Krivičnopravna pitanja maloletničke delinkvencije, Međunarodni naučni skup, Beograd, 21-22. Mart 2008. godine.

koje će biti prilagođene ličnim svojstvima, sredini i prilikama u kojima maloljetnik živi i u srazmjeri sa okolnostima i težinom učinjenog krivičnog djela i uvažavanjem prava lica oštećenog krivičnim djelom.

Izricanje policijskog upozorenja podrazumijeva kod maloljetnog lica ispunjenje sljedećih uslova:

1. da maloljetnik priznaje izvršeno krivično djelo;
2. da je priznanje počinjenja krivičnog djela dato slobodno i dobrovoljno;
3. da postoji dovoljno dokaza da je maloljetnik učinio krivično djelo i
4. da prema maloljetniku nije ranije izricano policijsko upozorenje, primijenjena odgojna preporuka ili izricana neka druga kivična sankcija.

Prema zakonu, primjena mjere upozorenja reguliše se posebnim podzakonskim aktom. Na osnovu iskustava drugih zemalja, može se očekivati da policijska upozorenja formalno budu dvojaka, i to:

- u formi službenog pismena koje nadležni policijski organ šalje maloljetnom licu, odnosno prije svega njegovim roditeljima ili licima kojima je maloljetnik povjeren na staranje s ciljem njihovog obavještavanja, odnosno upoznavanja sa eventualnim nedopuštenim ponašanjima maloljetnika, uz upozorenje, odnosno prijetnju primjene strožijih mjera i sankcija i
- usmena policijska upozorenja koja se sastoje u obavljanju službenih, prije svega informativnih razgovora preduzetih od strane starješine policijskog organa, s jedne strane, i roditelja, odnosno lica kome je maloljetnik povjeren na staranje, s druge strane.

4.4. Organ starateljstva

Pod organom starateljstva zakonodavac podrazumijeva, u pravilu, nadležni centar za socijalni rad (to su posebni državni organi u kojima su zaposleni psiholozi, pedagozi, defektolozi, socijalni radnici i drugi stručni radnici). Izuzetak predstavljaju općine u kojima nisu formirani centri za socijalni rad, a u kojima se organom starateljstva smatraju odgovarajuće općinske službe socijalne zaštite koje imaju ista prava i dužnosti prema djeci u sukobu sa zakonom kao centar za socijalni rad. S druge strane, prema zakonskom tekstu, centar za socijalni rad smatra se organom starateljstva i socijalne zaštite (član 12. Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku).

Procesni položaj i uloga organa starateljstva generalno su određeni odredbama člana 81. Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku. Prema zakonu, organ starateljstva (nadležni centar za socijalni rad ili odgovarajuća općinska služba) jeste specifičan, samostalan subjekt, odnosno poseban organ u postupku prema maloljetniku. On svakako nije stranka u postupku (dakle, on nije organ ni optužbe, niti odbrane), ali je svakako organ koji raspolaže veoma značajnim ovlaštenjima i procesnim mogućnostima, kao i brojnim i važnim procesnim obavezama, odnosno organ starateljstva jeste organ koji aktivno učestvuje u postupku i pomaže sudu prilikom donošenja odluke.

Značaj organa starateljstva vidljiv je iz zakonske odredbe (član 81. Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku) prema kojoj u postupku prema maloljetnicima, pored ovlaštenja koja su izričito predviđena zakonom, organ starateljstva ima svakako:

1. pravo da se upozna s tokom postupka prema maloljetniku,
2. pravo da u toku postupka prema maloljetniku stavlja određene prijedloge i
3. pravo da ukazuje na činjenice i dokaze koji su od važnosti za donošenje pravilne odluke.

Naravno, ispunjenje svih ovih obaveza, odnosno obavljanje svih zakonom propisanih djelatnosti podrazumijeva blagovremenu obaviještenost organa starateljstva. Stoga se tužiocu za maloljetnike izričito nalaže da o svakom pokretanju postupka prema maloljetniku neizostavno obavijesti nadležni organ starateljstva. I na kraju, Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, u članu 81. stav 3. propisuje jednu dopunsku odredbu prema kojoj su tužilaštvo i sud svakako dužni izvijestiti organ starateljstva u svim onim slučajevima kada su u postupku prema maloljetniku utvrđene činjenice i okolnosti koje upućuju na potrebu preduzimanja mjera radi zaštite prava i dobrobiti maloljetnika.

Zakonom je isto tako propisana i obaveza organa starateljstva da imenuje posebnog staraoca do okončanja postupka prema maloljetniku (član 82. stav 1. Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku).

4.5. Specijalizacija svih službenih učesnika u postupku prema maloljetnicima

Specijalizovanost sudija i tužilaca za maloljetnike jeste formalnog karaktera, što znači da se na odgovarajući, zvaničan način potvrđuje da konkretan sudija ili tužilac ispunjavaju uslove da postupaju u svojstvu sudije ili tužioca za maloljetnike.[43] Naravno, prednje podrazumijeva da sudije i tužioci za maloljetnike moraju biti lica koja su stekla posebna znanja iz oblasti prava djeteta i prijestupništva mladih. O sticanju posebnih znanja i kontinuiranom stručnom osposobljavanju i usavršavanju sudija i tužilaca iz oblasti dječijih prava, prijestupništva mladih i njihove krivičnopravne zaštite, brine Centar za edukaciju sudija i tužilaca Federacije BiH, i to pod nadzorom Visokog sudskog i tužilačkog vijeća Bosne i Hercegovine (član 198. Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku).

Specijalizovanost sudija i tužilaca za maloljetnike formalno se potvrđuje odgovarajućim uvjerenjima ili certifikatima o stručnoj osposobljenosti za obavljanje poslova iz oblasti prijestupništva mladih i njihove krivičnopravne zaštite koje obezbjeđuje Centar za edukaciju sudija i tužilaca Federacije BiH.

S druge strane, za razliku od npr. Republike Srbije, gdje se vrši certifikacija svih učesnika u postupku prema maloljetnicima,[44] u Federaciji BiH je propisano da se Federalno ministarstvo pravde, Federalno ministarstvo rada i socijalne politike, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Federalno ministarstvo zdravstva, Udruženje medijatora BiH i Advokatska komora Federacije BiH brinu o stručnom usavršavanju lica koja rade na poslovima prijestupništva mladih i krivičnopravne zaštite djece. Dakle, ovdje se radi o edukaciji ostalih (pored sudija i tužilaca za maloljetnike) službenih učesnika u postupku prema maloljetnicima, odnosno policijskih službenika policijskih organa, socijalnih radnika, medijatora, advokata kao i radnika zaposlenih u kazneno-popravnim ustanovama i zavodima. Centar za edukaciju sudija i tužilaca Federacije BiH, naučne ustanove, profesionalna udruženja i nevladine organizacije organizuju stručna savjetovanja, seminare, provjere znanja i druge oblike dodatnog osposobljavanja stručnih lica koja rade na poslovima iz oblasti prijestupništva mladih i njihove krivičnopravne zaštite. Prema članu 198. Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, Program edukacije svih ovih lica dužan je donijeti ministar pravde.

I na kraju, zakonom je propisana obaveza stručnog osposobljavanja sudija i tužilaca za maloljetnike, policijskih službenika, socijalnih radnika, medijatora, advokata i radnika zaposlenih u kazneno-popravnim ustanovama i zavodima, najduže u roku od deset mjeseci od dana stupanja na snagu Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku (član 198. stav 4.).

4.6. Komisija za praćenje i unaprijeđenje rada organa krivičnog postupka i izvršenje krivičnih sankcija

Zakonom je propisano osnivanje posebnog stručnog tijela koje je savjetodavnog karaktera. Naime, Federalno ministarstvo pravde osniva Komisiju za praćenje i unapređenje rada organa krivičnog postupka i izvršenje krivičnih sankcija prema maloljetnicima, koji je dužan u roku od šest mjeseci od dana stupanja na snagu Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku donijeti svoj Poslovnik o radu.

Prema zakonskoj odredbi, članovi Komisije imenuju se iz reda istaknutih sudija, tužilaca, ovlašćenih službenih lica, advokata i stručnih lica organa socijalnog starateljstva koja su u dužem vremenskom periodu radila ili rade na krivičnim predmetima djece i maloljetnika, kao i lica koja se bave naukom i koja su priznati stručnjaci u oblasti prijestupništva mladih i krivičnopravne zaštite djece i maloljetnika (član 199. Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku).

43 M. Škulić: Osnovni principi postupka prema maloletnicima, u Zborniku radova sa Tematskog naučnog skupa "Maloljetnička delinkvencija kao oblik društveno neprihvatljivog ponašanja", Banja Luka, 2008. godine.

44 D. Jovašević: Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, Službeni glasnik Srbije i Crne Gore, Beograd, 2005.

Prilikom izbora članova Komisije vodi se računa o ravnopravnoj zastupljenosti oba spola.

Kako je uloga Komisije isključivo savjetodavne prirode, onda se obaveza Komisije odnosi na podnošenje Federalnom ministarstvu pravde inicijativa, prijedloga, mišljenja i analiza koje se odnose na prijestupništvo mladih i krivičnopravnu zaštitu djece i maloljetnika, zatim stavova Komisije koji se odnose na probleme u postupanju sa djecom i maloljetnicima prema odredbama zakona, te na druge pravce rada sa maloljetničkom populacijom.

5. Uopšte o maloljetničkim mjerama i sankcijama

Maloljetnička krivična prava (često upotrebljavamo i termin maloljetnička kaznena prava pod kojim se podrazumijevaju krivično i prekršajno maloljetničko pravo) većine savremenih zemalja, pa tako i BiH razlikuju dva osnovna oblika reakcije društva na kriminalitet maloljetnika. S jedne strane, kao sasvim novi oblik reagovanja društva na izvršenje krivičnog djela od strane maloljetnog lica koji je u krivična zakonodavstva većine savremenih zemalja uveden u posljednjih desetak godina (u Federaciji BiH tek od 2003. godine) javljaju se odgojni nalozi ili odgojne preporuke.[45]

S druge strane, tu su svakako i posebne krivične sankcije za maloljetnike koje se razlikuju od krivičnih sankcija za punoljetne učinioce krivičnih djela, kako po svojoj suštini tako i po svojoj svrsi. Osnovna vrsta, odnosno grupacija krivičnih sankcija koja je namijenjena maloljetnim učiniocima krivičnih djela jesu odgojne mjere. Osim njih, maloljetniku se, pod zakonom propisanim uvjetima, mogu izreći i pojedine mjere sigurnosti, a pod posebno određenim uslovima maloljetniku se može izreći i maloljetnički zatvor.[46]

Kao najznačajniju novinu maloljetničkog krivičnog prava u Federaciji BiH treba istaći uvođenje alternativnih ili diverzionih mjera pod nazivom odgojne preporuke koje treba da vode skretanju krivičnog postupka[47] na druge grane prava, odnosno prije svega na porodično pravo ili pravo socijalne zaštite.

Osnov za primjenu odgojnih preporuka nalazimo u članu 40. stav 3. tačka b. Konvencije Ujedinjenih naroda o pravima djeteta koju je 1990. godine potpisala i ratifikovala tadašnja Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija. Naime, odredba člana 40. Konvencije Ujedinjenih naroda o pravima djeteta štiti prava djeteta na propisanu zakonsku proceduru tokom sudskog postupka. U ostvarenju ovog cilja, države potpisnice imaju obavezu da kod djece podstiču osjećaj dostojanstva, zatim osjećaj da su vrijedna, vodeći računa o njihovom uzrastu i njihovoj uspješnoj reintegraciji, da se postaraju da dijete ima pravo da bude smatrano nevinim dok se ne dokaže da je krivo, da dijete brzo i neposredno bude obaviješteno o razlozima optuženja, da upoznaju dijete da ima pravo na pravnu i drugu odgovarajuću pomoć, zatim pravo djeteta na hitnost postupanja, pravo djeteta da odbije svjedočenje i priznanje, pravo djece da pozivaju svjedoke i ispituju svjedoke suprotne strane, podnose žalbu, pravo na besplatnu pravnu pomoć i privatnost. Konvencija u istom članu obavezuje države potpisnice na donošenje zakona i uspostavu procedura i institucija koje će postupati u slučajevima djece koja dođu u sukob sa zakonom, zatim ih obavezuje da uspostave programe odstupanja od sudskog postupka (tzv. diverzione postupke), te alternative institucionalnom tretmanu maloljetnika s ciljem njihove zaštite i dobrobiti.[48]

45 Lj. Radulović: Odgojni nalozi kao posebne mjere reagovanja prema maloljetnim učinio- cima krivičnih djela (svrha, vrste i izbor), u Zborniku Krivičnopravna pitanja maloletničke delinkvencije, Međunarodni naučni skup, Beograd, 21-22. mart 2008. godine.

46 Prema Zakonu o sudovima za mladež Republike Hrvatske, maloljetnicima se za počinjena krivična djela mogu izricati odgojne mjere, maloljetnički zatvor i sigurnosne mjere; Prema Zakonu o maloljetnim učiniocima krivičnih djela i krivičnopravnoj zaštiti maloljetnih lica Republike Srbije maloljetnicima se izriču odgojni nalozi, odgojne mjere (ukupno devet mjera), kazna maloljetničkog zatvora i mjere sigurnosti.

47 Diverzioni pravno-sociološki koncept se zasniva na shvatanjima E. Dirkema, M. Vebera i N. Kristija u čijoj se osnovi nalazi razmišljanje o mogućnostima da se konflikt između žrtve i učinioca krivičnog djela riješi mirno vansudskim putem i to poravnanjem oko zahtjeva za naknadu štete. Uloga države se ograničava na nepristrasnog posrednika koji interveniše u neformalnim postupcima (S. Konstantinović Vilić, M. Kostić, Diverzioni modeli i alternativne krivične sankcije primenjene prema maloletnicima u sukobu sa zakonom, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu, Niš, broj 50/2007. godine).

48 Lj. Mitrović: Standardi UN i drugi međunarodni dokumenti u pozitivnom i "budućem" maloljetničkom kaznenom (krivičnom i prekršajnom) pravu Republike Srpske, Zbornik radova sa XXI tematskog naučnog skupa "Kontrola kriminaliteta i evropski standardi: stanje u Srbiji", Palić, 10-12. juna 2009. godine.

Isto tako, i Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za alternativne kaznene mjere - tzv. Tokijska pravila iz 1990. godine, iako neobavezujuća za države potpisnice,[49] preporučuju širu upotrebu nezavodskih ili alternativnih mjera kao osnova za minimalnu pravnu zaštitu lica kojima se izriču mjere koje su alternativne zatvaranju (dakle supstituti institucionalnim mjerama). Cilj je ovih Minimalnih pravila da se i društvena zajednica više uključi u upravljanje krivičnim pravosuđem, a posebno u tretman maloljetnika kao učinilaca krivičnih djela, kao i da se među ovim licima promoviše osjećanje lične odgovornosti prema društvenoj zajednici.[50] Tokijska pravila daju sveobuhvatnu sliku onoga što bi trebalo uzeti u obzir prilikom rada na unapređenju, razvoju i primjeni mjera alternativnih institucionalnom tretmanu, uključujući pretkrivične diverzione programe. Tokijska pravila treba da se primjenjuju na djecu u sukobu sa zakonom u svim fazama krivičnog pravosuđa. Ova pravila podstiču države da razviju širok spektar alternativnih mjera, počev od onih prije pokretanja postupka, do onih nakon izricanja presude. U najkraćem, ali i najprostije rečeno, skretanje postupka označava različite načine, mjere i metode kojima bi se mladi u sukobu sa zakonom sačuvali od štetnog dejstva sudstva za maloljetnike, odnosno dejstva krivičnih sankcija.[51] Ovakav je sistem poznat i kao sistem restorativne pravde[52] u kojem se prema maloljetnom učiniocu krivičnog djela primjenjuju mjere koje su alternativa krivičnim sankcijama čime se podržavaju savremena kriminalnopolitička razmišljanja da se u reagovanju na izvjesna prijestupnička ponašanja maloljetnika daje prednost vansudskim oblicima intervencije.[53] U ovom se sistemu maloljetniku nameće obaveza da preuzme odgovornost za svoje postupke, da se suoči sa žrtvom (oštećenim), ali i sa predstavnikom društva, kao i da aktivno radi na otklanjanju štete koja je pričinjena krivičnim djelom. Zbog toga on učestvuje u različitim aktivnostima koje uopšte podižu nivo kvaliteta života u zajednici, ali i kojima on stiče nova iskustva, postaje aktivan, koristan i produktivan član zajednice, razvija samokontrolu ponašanja i uključuje se u grupe vršnjaka koje nemaju prijestupničke sklonosti.

5.1. Odgojne preporuke ili krivičnopravne mjere sui generis

Odgojne preporuke (ili odgojni nalozi u pojedinim zakonodavstvima) kao poseban oblik reakcije društvene zajednice prema maloljetnim učiniocima krivičnih djela čija je mogućnost primjene ograničena samo na slučajeve izvršenja lakših krivičnih djela, odnosno, prema zakonskoj odredbi u Federaciji BiH, na krivična djela za koja je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine (a izuzetno i na krivična djela za koja je propisana kazna teža od tri godine) predstavljaju alternativni oblik reakcije društva. Naime, odgojne preporuke, jedna ili više njih, kao posebna kategorija krivičnopravnih mjera *sui generis* koje nemaju karakteristike krivičnih sankcija i koje svakako nisu krivične sankcije izriču se maloljetnim učiniocima krivičnih djela bez vođenja formalnog krivičnog postupka.[54] To su alternativne krivičnopravne mjere čija je svrha dvojaka:

a) izbjegavanje krivičnog postupka prema maloljetnim učiniocima lakših krivičnih djela, a njihovom primjenom naravno i primjena krivičnih sankcija i

b) da se primjenom odgojnih preporuka utiče na pravilan razvoj maloljetnika, kao i na jačanje njegove lične odgovornosti kako ubuduće ne bi nastavio sa vršenjem krivičnih djela, posebno kada se radi o tzv. bagatelnom ili srednjem kriminalitetu.

Odgojne preporuke izriču, odnosno primjenjuju tužilac za maloljetnike ili sudija za maloljetnike ukoliko su kumulativno ispunjena dva uslova, i to:

1. objektivni uslov – dakle, u pravilu, da se radi o krivičnom djelu za koje je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine (prema maloljetnom učiniocu krivičnog djela mogu se primijeniti odgojne preporuke i za krivična djela za koja je propisana kazna teža od tri godine – ako su ispunjeni uslovi iz člana 89. stav 1. Zakona

49 O. Perić, Položaj maloletnika u jugoslovenskom krivičnom zakonodavstvu sa stanovišta zaštite ljudskih prava, Zbornik radova, Prava čoveka i savremena kretanja u kriminalnoj politici, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 1989. godine.

50 D. Jovašević, Položaj maloletnika u novom krivičnom pravu Republike Srbije, Zbornik Pravnog fakulteta u Splitu, Split, broj 3/2008. godine.

51 M. Ansel, Društvena odbrana, Beograd, 1991.

52 S. Savić, Restorativna pravda i Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivično- pravnoj zaštiti maloletnih lica iz perspektive sudske prakse, Temida, Beograd, broj 1/2007. godine.

53 M. N. Simović: Organi i načela pokretanja krivičnog postupka prema maloljetnim učiniocima krivičnih djela, u Zborniku Krivičnopravna pitanja maloletničke delinkvencije, Međunarodni naučni skup, Beograd, 21-22. mart 2008. godine.

54 Lj. Mitrović, N. Grbić: Maloljetnici u kaznenom zakonodavstvu Republike Srpske i Bosne i Hercegovine – Maloljetničke krivične i prekršajne sankcije u "Pravna riječ", Časopis za pravnu teoriju i praksu, Udruženje pravnika RS, broj 15/2008; Banja Luka, 2008. godine.

o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku i ako je to srazmjerno okolnostima i težini učinjenog krivičnog djela u skladu sa članom 9. Istog Zakona) i

2. subjektivni uslov – koji se opet javlja u nekoliko vidova, i to:
   - da je maloljetnik priznao izvršenje krivičnog djela,
   - da je priznanje maloljetnika dato slobodno i dobrovoljno,
   - da postoji dovoljno dokaza da je maloljetnik učinio krivično djelo,
   - da maloljetnik u pisanoj formi izražava spremnost na pomirenje sa oštećenim,
   - da maloljetnik u pisanoj formi da pristanak za primjenu odgojne preporuke, a mlađi maloljetnik i uz pristanak roditelja, odnosno staratelja i
   - da u pisanoj formi pristanak da i oštećeni u slučaju kada se to po zakonu zahtijeva.

Odgojne preporuke se mogu izreći samo maloljetnim učiniocima krivičnih djela što naravno znači da je njihova primjena isključena prema mlađim punoljetnim licima.

Prilikom izbora odgojne preporuke nadležni organ, odnosno sudija ili tužilac za maloljetnike naročito uzimaju u obzir mišljenje i sveukupne interese maloljetnika, kao i interese oštećenog lica, vodeći računa da se primjenom jedne ili više odgojnih preporuka ne ometa redovno školovanje ili rad, odnosno zaposlenje maloljetnika. Ovako određene odgojne preporuke mogu trajati najduže jednu godinu (s tim da se izriču na pune sate, dane i mjesece), pri čemu se njihov izbor, zamjena, primjena, odnosno ukidanje odgojne preporuke od strane sudije ili tužiloca za maloljetnike vrši u saradnji sa roditeljima, usvojiocem ili staraocem maloljetnika i nadležnim organom starateljstva. Naravno, svakako da postoji i mogućnost savjetovanja maloljetnika sa svojim braniocem.

Maloljetničko krivično pravo u Federaciji BiH poznaje više vrsta odgojnih preporuka u smislu osnovnih postavki restorativne pravde koje omogućavaju skretanje sa klasične sudske procedure.[55] To su:

1. lično izvinjenje maloljetnika oštećenom licu - zakonom nije propisana forma i način ovog izvinjenja, ali iz njegove sadržine mora da proizilazi zaključak da je maloljetnik shvatio štetnost svoga postupanja i da je ispoljio stav da se na takav način ubuduće neće više ponašati,
2. naknada štete oštećenom radom ili na drugi način kako bi se otklonile u potpunosti ili djelimično štetne posljedice učinjenog krivičnog djela,
3. redovno pohađanje škole ili redovno odlaženje na posao,
4. uključivanje bez naknade u rad, u humanitarne organizacije ili obavljanje poslova socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja,
5. liječenje u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi (koje može biti bolničko i ambulantno) i
6. uključivanje u pojedinačni ili grupni tretman odgojnih, obrazovnih, psiholoških i drugih savjetovališta.

Prema zakonskoj odredbi, evidencije o izrečenim odgojnim preporukama koje vode tužilaštva i sudovi nemaju karakter kaznene evidencije o osuđivanosti maloljetnika i ne mogu se upotrijebiti na bilo koji način koji bi štetio maloljetniku (član 28. Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku).

Uvođenje odgojnih preporuka u sistem maloljetničkog krivičnog pravosuđa uopće, u velikoj mjeri je promijenilo i ulogu oštećenog lica, i to:

- u smislu njegovog aktivnog uključivanja u realizaciju pojedinih odgojnih preporuka,
- promjene položaja oštećenog od pasivne žrtve krivičnog djela i "*nijemog posmatrača*" krivičnog postupka koji sada preuzima aktivniju ulogu u smislu davanja svoga pristanka za izricanje odgojnih preporuka, odnosno njegovog praćenja toka izvršenja pojedinih odgojnih preporuka i
- primarni cilj postupanja prema maloljetniku predstavlja popravljanje štete nanijete oštećenom (žrtvi) i reintegracija učinioca krivičnog djela umjesto njegovog otuđenja i izolacije iz društva.

55 D. Jovašević, Alternativne mere za maloletne učinioce krivičnih dela u domaćem i upo- rednom krivičnom pravu, Bilten Okružnog suda u Beogradu, Beograd, broj 77/2008. godine.

Postupak posredovanja (medijacije) između maloljetnika i oštećenog posebno je zakonom regulisan, te ga prilikom primjene odgojnih preporuka ličnog izvinjenja oštećenom i naknade štete oštećenom vrši službeno lice organa starateljstva koje je osposobljeno za provođenje postupka posredovanja, praćenja i izvještavanja. Naravno, ukoliko u okviru nadležnog organa starateljstva nema ovakvog lica, tužilac ili sudija za maloljetnike mogu odrediti da postupak posredovanja provede organizacija ovlaštena za provođenje medijacije, a prema odredbama Zakona o postupku medijacije[56] i uz obavezno praćenje procesa medijacije od strane službenog lica organa starateljstva koje još ima obavezu da o postignutom sporazumu i njegovoj primjeni obavijesti tužilaštvo, odnosno sud.

5.2. Krivične sankcije prema maloljetnicima

U Zakonu o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku predviđene su posebne krivične sankcije za maloljetne učinioce krivičnih djela koje se razlikuju od krivičnih sankcija za punoljetne učinioce kako po svojoj suštini tako i po svojoj svrsi. To su zakonom predviđene mjere društvenog reagovanja prema maloljetnim učiniocima krivičnih djela koje izriču zakonom određeni organi u cilju zaštite društva od kriminala kroz odgoj, preodgoj i pravilan razvoj maloljetnika.[57]

Dakle, sistem krivičnih sankcija prema maloljetnicima, odnosno prema djeci u sukobu sa zakonom čine:

a) odgojne mjere,

b) maloljetnički zatvor i

c) sigurnosne mjere.

Osnovne krivične sankcije koje se izriču redovno i po pravilu uobičajeno za maloljetne učinioce krivičnih djela jesu odgojne mjere i one predstavljaju jedinu vrstu krivičnih sankcija za mlađe maloljetnike. Starijim maloljetnicima mogu se izreći odgojne mjere pod uslovima predviđenim Zakonom o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, a samo izuzetno i maloljetnički zatvor kada su ispunjeni zakonom predviđeni uslovi i kada sud dođe do uvjerenja da se svrha maloljetničkih krivičnih sankcija ne može ostvariti primjenom odgojnih mjera. Osim ovih krivičnih sankcija, maloljetnicima se mogu, i to isključivo uz odgojnu mjeru ili kaznu maloljetničkog zatvora izreći i sigurnosne mjere (jedna ili više njih iz člana 61. Zakona o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku), dok se maloljetniku svakako ne mogu izreći sudska opomena i uslovna osuda.

Postupnost u izricanju pojedinih krivičnih sankcija posebno je naglašena u Zakonu o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku. Naime, u odredbi člana 29. zakona uočavamo razliku između pojedinih odgojnih mjera (koja svakako ima uporište i u pravnoj teoriji prema kojoj se mogu naći shvatanja prema kojima se odgojne mjere mogu podijeliti na lakše - blaže i teže - strožije mjere). Tako se kao lakše mjere smatraju, prije svega, mjere upozorenja i usmjeravanja, zatim mjere pojačanog nadzora, dok u najteže mjere spadaju zavodske mjere. Ovakva podjela odgojnih mjera odgovara i zahtijeva primjenu principa postupnosti, odnosno postepenosti u njihovoj primjeni prema kojem se uvijek primjenjuje lakša odgojna mjera ako se njome može postići svrha (cilj) odgojnih mjera, a tek potom se izriče teža odgojna mjera, odnosno kazna maloljetničkog zatvora.

Odgojne mjere i maloljetnički zatvor po svom karakteru, svakako su prinudne mjere čija primjena ne zavisi od volje maloljetnika. No ipak, element represije kod ovih krivičnih sankcija nije zastupljen u snažnijoj mjeri, pa je posebna svrha odgojnih mjera i maloljetničkog zatvora postavljena u okviru opće svrhe krivičnih sankcija tako da se nadzorom, zatim pružanjem zaštite, brige i pomoći, kao i obezbjeđivanjem općeg i stručnog osposobljavanja utiče na odgoj maloljetnika, njegov pravilan razvoj i jačanje njegove lične odgovornosti čime se obezbjeđuje njegov odgoj i pravilan razvoj njegove ličnosti, te ponovno uključivanje maloljetnika u društvenu zajednicu. Pored toga, svrha maloljetničkog zatvora jeste svakako i vršenje pojačanog uticaja na maloljetnog učinioca krivičnog djela da ubuduće ne vrši krivična djela (specijalna prevencija), ali i uticaj na druge maloljetnike da ne vrše krivična djela (generalna prevencija).

56 "Službeni glasnik Bosne i Hercegovine", broj 37/2004

57 B. Petrović, D. Jovašević: Krivično pravo Bosne i Hercegovine, Opći dio, Sarajevo, 2005.

5.2.1. *Odgojne mjere*

Odgojne mjere predstavljaju zakonom određene mjere, odnosno specifične krivične sankcije kojima se ostvaruje zaštita društva od maloljetničkog kriminala putem odgoja i preodgoja maloljetnika, koje izriče sud prema maloljetnom učiniocu zbog učinjenog krivičnog djela, a koje se sastoje u ograničavanju njihovih sloboda i prava.[58] Maloljetnom učiniocu krivičnog djela mogu se izreći sljedeće odgojne mjere:

a) **mjere upozorenja i usmjeravanja**, i to:
   1. sudski ukor,
   2. posebne obaveze i
   3. upućivanje u odgojni centar za maloljetnike;

b) **odgojne mjere pojačanog nadzora**, i to:
   1. pojačani nadzor od strane roditelja, usvojioca ili staraoca,
   2. pojačani nadzor u drugoj porodici ili
   3. pojačani nadzor nadležnog organa socijalne zaštite;

c) **zavodske mjere**, i to:
   1. upućivanje u odgojnu ustanovu,
   2. upućivanje u odgojno-popravni dom ili
   3. upućivanje u posebnu ustanovu za liječenje i osposobljavanje.

Kriterijumi za primjenu krivičnih sankcija prema maloljetnicima, posebno u primjeni odgojnih mjera, predstavljaju jedno od najkompleksnijih pitanja. Naime, zakonodavac ovlašćuje sud na izricanje adekvatne odgojne mjere, odnosno one mjere za koju sud smatra da je u konkretnom slučaju najefikasnija za odgoj, odnosno preodgoj maloljetnika. Koja će to odgojna mjera biti zavisi, prije svega od ličnosti maloljetnika, a zatim i od ocjene suda kojom se mjerom najefikasnije može ostvariti svrha odgojne mjere, a pri tome sud će uzeti u obzir uzrast i zrelost maloljetnika, stepen njegove duševne razvijenosti, njegova psihička svojstva, njegove sklonosti, pobude iz kojih je djelo učinio, dotadašnji odgoj, sredinu i prilike u kojima je živio, težinu djela, njegovo ponašanje nakon izvršenja krivičnog djela, posebno da li je spriječio ili pokušao da spriječi nastupanje štetne posljedice, da li je naknadio ili pokušao naknaditi pričinjenu štetu, da li je prema njemu ranije bila izrečena odgojna mjera ili kazna maloljetničkog zatvora i sve druge okolnosti koje mogu biti od uticaja za izricanje adekvatne mjere, odnosno one mjere kojom će se najbolje postići svrha primjene odgojnih mjera. Treba svakako istaći zakonsku obavezu prema kojoj prednost u izricanju odgojnih mjera imaju mjere upozorenja i usmjeravanja, zatim mjere pojačanog nadzora i na kraju zavodske odgojne mjere (odnosno maloljetnički zatvor).

5.2.1.1. *Mjere upozorenja i usmjeravanja*

Već smo istakli da u maloljetničkom krivičnom pravu Federacije BiH postoje tri odgojne mjere upozorenja i usmjeravanja koje se izriču kada je potrebno i dovoljno takvim mjerama uticati na ličnost i ponašanje maloljetnika. To su:

a) sudski ukor,

b) posebne obaveze i

c) upućivanje u odgojni centar za maloljetnike.

a) Sudski ukor predstavlja najblažu odgojnu mjeru upozorenja i usmjeravanja i izriče se isključivo u slučajevima kada je sasvim dovoljno da se maloljetnik zbog učinjenog krivičnog djela samo ukori ili prekori. To nadalje znači da prilikom izbora ove odgojne mjere sud mora voditi računa kako o težini izvršenog krivičnog djela, tako i o ličnosti maloljetnika. Prilikom izricanja sudskog ukora sud će posebno ukazati maloljetniku na društvenu neprihvatljivost i

58 D. Jovašević: Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, Službeni list Srbije i Crne Gore, Beograd, 2005. Odgojne mjere sa skoro istim karakteristikama, vrstama i uslovima za njihovo izricanje poznaju i brojni savremeni krivični zakoni, i to: član 11-27. Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica u Republici Srbiji; član 74-81. Krivičnog zakonika Republike Slovenije; član 90-91. Krivičnog zakonika Ruske Federacije; član 11. Krivičnog zakonika Republike Ukrajine; član 74-83. Krivičnog zakonika Republike Makedonije.

svu štetnost njegovog postupka i predočiće mu da u slučaju ponovnog izvršenja krivičnog djela prema njemu može biti primijenjena neka druga, svakako teža mjera (svojevrsna prijetnja maloljetniku da će mu biti izrečena teža krivična sankcija ukoliko ponovo učini krivično djelo). Sudski ukor se, dakle, sastoji u ukazivanju maloljetniku na štetnost njegovog ponašanja i u predočavanju maloljetniku da u slučaju ponovnog izvršenja krivičnog djela može prema njemu biti izrečena druga odgojna mjera. Ukazivanje maloljetniku na štetnost njegovog postupka sastoji se u predočavanju maloljetniku da je učinjenim krivičnim djelom povrijedio ili ugrozio osnovne vrijednosti zajednice ili pojedinca, a predočavanje maloljetniku da u slučaju ponovnog izvršenja krivičnog djela može prema njemu biti izrečena druga mjera ima za cilj da se maloljetnik upozori da društvo neće tolerisati takva njegova ponašanja.

Obzirom na cilj koji se želi postići izricanjem sudskog ukora, iako zakonom nije isključena mogućnost izricanja ove odgojne mjere i kada je učinjeno neko teže krivično djelo, sud svakako pri izricanju ove odgojne mjere mora voditi računa o postojanju srazmjere između učinjenog krivičnog djela i odgojne mjere jer se odgojnom mjerom koja je u značajnoj nesrazmjeri s učinjenim djelom ne bi mogla ostvariti svrha odgojnih mjera.

b) Posebne obaveze predstavljaju novost u maloljetničkom krivičnom zakonodavstvu Federacije BiH i one su druga, samostalna vrsta mjera upozorenja i usmjeravanja. Naime, prema Zakonu o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, sud može maloljetniku izreći jednu ili više posebnih obaveza u trajanju najduže do jedne godine, ukoliko procijeni da je odgovarajućim nalozima ili zabranama potrebno (i dovoljno) uticati na maloljetnika i njegovo ponašanje, i to obavezu:

1. da redovno pohađa školu,
2. da ne izostaje s posla,
3. da se osposobljava za zanimanje koje odgovara njegovim sposobnostima i sklonostima,
4. da se uključi u rad humanitarnih organizacija ili poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja (najviše 120 časova u periodu od šest mjeseci, s tim da se ne ometa školovanje ili zaposlenje maloljetnika i ne šteti njegovom zdravlju),
5. da se uzdrži od posjećivanja određenih lokala, odnosno priredbi i kloni društva i određenih lica koja na njega mogu štetno uticati,
6. da se maloljetnik uz saglasnost zakonskog zastupnika podvrgne stručnom medicinskom postupku ili postupku odvikavanja od droge ili drugih vrsta ovisnosti,
7. da se uključi u pojedinačni ili grupni rad u savjetovalištu za mlade,
8. da pohađa kurseve za stručno osposobljavanje ili da se priprema i polaže ispite na kojima se provjerava određeno znanje,
9. da se uključi u određene sportske i rekreativne aktivnosti i
10. da bez posebne saglasnosti suda ne može napustiti mjesto prebivališta ili boravišta.

I ovdje važnim svakako treba istaći zakonsku obavezu suda da prilikom izbora pojedinih obaveza posebno vodi računa o spremnosti maloljetnika da sarađuje u njihovom ostvarivanju, kao i o tome da one budu prilagođene ličnosti maloljetnog učinioca krivičnog djela i uslovima i prilikama u kojima maloljetnik živi. Nadzor nad izvršenjem posebnih obaveza vrši sud s tim, što u pogledu primjene pojedinih obaveza može tražiti odgovarajući izvještaj i mišljenje i organa starateljstva. Sud svakako može, dok traje izvršenje određene posebne obaveze, a u ovisnosti od rezultata njene primjene, izrečenu posebnu obavezu naknadno izmijeniti ili je obustaviti od daljeg izvršenja. Isto tako, postoji mogućnost zamjene izrečene posebne obaveze drugim obavezama za slučaj nemogućnosti njenog ispunjenja, ali i mogućnost upućivanja maloljetnika u odgojni centar na neprekidan boravak u trajanju od najduže mjesec dana za slučaj neizvršenja posebne obaveze bez opravdanog razloga (neopravdano odbijanje ili na drugi način ometanje izvršenja izrečene posebne obaveze). Primjena posebnih obaveza prema maloljetnim učiniocima krivičnih djela predmet je posebnog pravilnika koji donosi federalni ministar pravde.

c) Upućivanje maloljetnika u odgojni centar jeste kratkotrajna odgojna mjera upozorenja i usmjeravanja koju će sud primijeniti u slučaju kada je potrebno da se odgovarajućim kratkotrajnim mjerama izvrši uticaj na ličnost i ponašanje maloljetnika u pravcu njegovog prihvatanja društvenih pravila ponašanja i normi pravnog poretka. Sud svojom odlukom može maloljetnog učinioca krivičnog djela uputiti u odgojni centar za maloljetnike, i to:

- na određeni broj sati tokom dana u trajanju od najmanje 14 dana, ali najduže 30 dana i

- na neprekidni boravak u trajanju od najmanje 15 dana, ali ne duže od tri mjeseca.

Tokom boravka maloljetnika u odgojnom centru za maloljetnike organizuje se odgojni rad sa različitim odgojno-pedagoškim i obrazovnim aktivnostima, čiji je cilj, pored praćenja uticaja mjere na maloljetnika, razvijanje njegovog osjećaja lične odgovornosti za učinjene postupke i ponašanja.[59] Prilikom izricanja ove odgojne mjere, sud će voditi računa da usljed njenog izvršenja maloljetnik ne izostane sa redovne nastave ili sa posla. U slučaju izricanja odgojne mjere upućivanja u odgojni centar sud uz odluku o upućivanju u odgojni centar može izreći i neku od mjera pojačanog nadzora.

5.2.1.2. *Odgojne mjere pojačanog nadzora*

Druga vrsta odgojnih mjera jesu mjere pojačanog nadzora koje u praksi predstavljaju "najpopularnije" odgojne mjere vaninstitucionalnog karaktera. Odgojna mjera pojačanog nadzora izriče se maloljetnom učiniocu krivičnog djela prema kojem treba preduzeti trajnije mjere odgoja, preodgoja ili liječenja uz odgovarajući stručni nadzor i pomoć, a pri tome nije potrebno maloljetnikovo potpuno izdvajanje iz dotadašnje sredine. Ove mjere se izvršavaju na slobodi, dakle bez institucionalizacije maloljetnika i bez njegovog izdvajanja iz socijalne sredine u kojoj živi.[60] Pri izricanju neke od ovih odgojnih mjera, sud ne određuje vrijeme njihovog trajanja, već ovisno od rezultata koji su postignuti primjenom odgojne mjere odlučuje o njenoj obustavi ili zamjeni drugom odgojnom mjerom.

Maloljetničko krivično pravo Federacija BiH predviđa tri odgojne mjere pojačanog nadzora, i to:

a) pojačani nadzor od strane roditelja, usvojioca ili staraoca,

b) pojačani nadzor u drugoj porodici i

c) pojačani nadzor nadležnog organa socijalne zaštite.

a) Mjeru pojačanog nadzora roditelja, usvojioca ili staraoca sud će izreći ukoliko su roditelji, usvojilac, odnosno staralac propustili da vrše potrebni nadzor i brigu nad maloljetnikom, a u mogućnosti su da ovakav nadzor i brigu vrše, i to se od njih opravdano može i očekivati. Prilikom izricanja ove odgojne mjere, sud će roditelju, usvojiocu ili staraocu dati potrebna uputstva i naložiti mu određene dužnosti u pogledu mjera koje treba preduzeti s ciljem odgoja maloljetnika, odnosno za njegovo liječenje i za otklanjanje štetnih uticaja na njega. Takođe, sud će odrediti da nadležni organ starateljstva provjerava izvršenje ove odgojne mjere i ukazuje pomoć (moralnu, materijalnu, psihološku ili savjetodavnu) roditelju, usvojiocu ili staraocu u izvršenju ove mjere. Sud će naknadno odlučiti o prestanku ove odgojne mjere, s tim da trajanje ove mjere ne može biti kraće od šest mjeseci niti duže od dvije godine. S druge strane, propisana je i posebna obaveza organa starateljstva zaduženog za provođenje ove odgojne mjere prema kojoj je ovaj organ, ukoliko utvrdi da roditelj, usvojilac ili staralac ne postupa po posebnim uputstvima i ne sarađuje sa stručnim licem, dužan o tome obavijestiti tužioca. Tužilac u ovom slučaju sudu podnosi prijedlog o obustavi izvršenja ili zamjeni drugom mjerom izrečene odgojne mjere (član 45. Zakona o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku).

b) Pojačani nadzor u drugoj porodici jeste odgojna mjera koju sud izriče ukoliko roditelji, usvojilac, odnosno staralac maloljetnika nisu u mogućnosti da nad njim vrše nadzor, odnosno kada se to od njih opravdano ne može očekivati. U tom slučaju maloljetnik će se predati, odnosno smjestiti u drugoj porodici koja je voljna da ga primi i koja ima mogućnosti da nad njim vrši pojačani nadzor. Prilikom izvršenja ove odgojne mjere nadležni organ starateljstva, odnosno centar za socijalni rad pronalazi odgovarajuću porodicu koja je voljna primiti maloljetnika i koja ima mogućnost da ga pojačano nadzire. Trajanje ove mjere ne može biti kraće od šest mjeseci ni duže od dvije godine, s tim što sud naknadno odlučuje o njenom prestanku. Izvršenje ove mjere se, u pravilu, obustavlja kada roditelji, usvojilac, odnosno staralac maloljetnika steknu mogućnost da nad njim vrše pojačani nadzor ili kada prema rezultatu preodgoja prestane potreba za pojačanim nadzorom. Prilikom izricanja ove odgojne mjere sud će odrediti da za vrijeme njenog trajanja nadležni organ starateljstva provjerava njeno izvršavanje i ukazuje potrebnu pomoć porodici kojoj je maloljetnik predat. I kod ove mjere, propisana je posebna obaveza organa starateljstva zaduženog za provođenje ove odgojne mjere prema kojoj je on, ukoliko utvrdi da porodica u kojoj je maloljetnik smješten ne postupa po posebnim uputstvima i ne sarađuje sa stručnim licem, dužan o tome obavijestiti tužioca. Tužilac u

59 M. Miković: Maloljetnička delinkvencija i socijalni rad, Sarajevo, 2004.

60 M. Babić, I. Marković: Krivično pravo, opšti dio, Banja Luka, 2009.

ovom slučaju sudu podnosi prijedlog o obustavi izvršenja ili zamjeni drugom mjerom izrečene odgojne mjere (član 45. Zakona o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku).

c) Pojačani nadzor nadležnog organa socijalne zaštite jeste mjera koja se izriče u slučaju kada roditelji, usvojilac, odnosno staralac nije u mogućnosti da vrši pojačan nadzor nad maloljetnikom, a ne postoje ni uslovi za predaju maloljetnika drugoj porodici radi vršenja ovakvog, odnosno pojačanog nadzora. U tom slučaju maloljetnik će se staviti pod nadzor nadležnog organa starateljstva. Primjenom ove odgojne mjere maloljetnik ostaje i dalje kod svojih roditelja ili drugih lica koja se o njemu staraju, s tim što pojačan nadzor nad njim (njegovim ponašanjem, životom, školovanjem i radom) i brigu o njegovom nadzoru vrši nadležni organ starateljstva. Ovlašteno lice nadležnog organa starateljstva brine se o školovanju maloljetnika, njegovom zaposlenju, odvajanju iz sredine koja na njega štetno utiče, potrebnom liječenju i sređivanju prilika u kojima živi. Kod ove odgojne mjere nadležni organ starateljstva se javlja kao neposredni izvršilac. Sud naknadno odlučuje o prestanku ove mjere s tim da njeno trajanje ne može biti kraće od šest mjeseci ni duže od dvije godine. Ukoliko organ starateljstva zadužen za provođenje mjere pojačanog nadzora utvrdi da roditelj ne postupa po posebnim uputstvima i ne sarađuje sa stručnim licem organa starateljstva, mora o tome obavijestiti tužioca. Tužilac u ovom slučaju sudu podnosi prijedlog o obustavi izvršenja ili zamjeni drugom mjerom izrečene odgojne mjere (član 45. Zakona o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku).

Prilikom izricanja neke od odgojnih mjera pojačanog nadzora, sud može maloljetniku kumulativno uz izrečenu neku od odgojnih mjera pojačanog nadzora odrediti jednu ili više posebnih obaveza, u slučaju kada je to potrebno za uspješnije izvršenje izrečene odgojne mjere pojačanog nadzora, s tim da ove obaveze ne mogu trajati duže od trajanja odgojne mjere pojačanog nadzora (član 40. Zakona o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku). Radi se o onim posebnim obavezama koje predstavljaju samostalne vrste mjera upozorenja i usmjeravanja. Sud stoga može maloljetniku odrediti naročito sljedeće obaveze:

1. da redovno pohađa školu,
2. da ne izostaje s posla,
3. da se osposobljava za zanimanje koje odgovara njegovim sposobnostima i sklonostima,
4. da se uključi u rad humanitarnih organizacija ili poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja,
5. da se uzdrži od posjećivanja određenih lokala, odnosno priredbi i kloni društva i određenih lica koja na njega mogu štetno uticati,
6. da se maloljetnik uz saglasnost zakonskog zastupnika podvrgne stručnom medicinskom postupku ili postupku odvikavanja od droge ili drugih vrsta ovisnosti,
7. da se uključi u pojedinačni ili grupni rad u savjetovalištu za mlade,
8. da pohađa kurseve za stručno osposobljavanje ili da se priprema i polaže ispite na kojima se provjerava određeno znanje,
9. da se uključi u određene sportske i rekreativne aktivnosti i
10. da bez posebne saglasnosti suda ne može da napusti mjesto prebivališta ili boravišta.

Sud, u slučaju neispunjenja neke od određenih posebnih obaveza, može posebne obaveze koje je odredio naknadno zamijeniti ili ih obustaviti.

5.2.1.3. *Zavodske odgojne mjere*

Zavodske odgojne mjere (mjere institucionalnog tretmana) predstavljaju najtežu vrstu odgojnih mjera. To su odgojne mjere institucionalnog karaktera, što podrazumijeva smještaj maloljetnika na određeni vremenski period u odgovarajuću ustanovu gdje se obezbjeđuje njegov odgoj, preodgoj i pravilan razvoj. Za primjenu zavodskih odgojnih mjera odlučujuće je stanje odgojne zapuštenosti maloljetnika (starijeg ili mlađeg) i stanje socijalne sredine u kojoj on živi. Prema tome, zavodske odgojne mjere se izriču prema maloljetnicima koji su toliko odgojno zapušteni da se to stanje ne može otkloniti primjenom mjera pojačanog nadzora, već je potrebno preduzeti trajnije i intenzivnije mjere odgoja, preodgoja ili liječenja uz njihovo potpuno odvajanje iz dotadašnje sredine. Maloljetnik će se uputiti u odgojnu ustanovu kada ga je potrebno izdvojiti iz sredine u kojoj živi i uz pomoć, brigu, nadzor odgajatelja i drugih

stručnjaka omogućiti trajnije djelovanje na njegovu ličnost, razvoj i odgoj, posebno u pogledu njegovog obrazovanja i radnog osposobljavanja.[61]

Ova vrsta odgojnih mjera primjenjuje se kao posljednje sredstvo, a izrečene odgojne mjere smiju trajati u granicama određenim zakonom, odnosno samo onoliko koliko je potrebno da bi se ostvarila svrha odgojnih mjera.

U maloljetničkom krivičnom pravu Federacije BiH predviđene su tri odgojne mjere zavodskog karaktera:

a) upućivanje u odgojnu ustanovu,

b) upućivanje u odgojno-popravni dom i

c) upućivanje u posebnu ustanovu za liječenje i osposobljavanje.

a) Upućivanje u odgojnu ustanovu jeste zavodska odgojna mjera koju određuje sud, a sastoji se u izdvajanju maloljetnika iz sredine u kojoj je do tada živio i upućivanju maloljetnika kome treba pružiti pomoć i nad kojim treba obezbijediti vršenje stalnog nadzora od strane stručnih odgajatelja u ustanovu za odgoj maloljetnika. U odgojnoj ustanovi maloljetnik ostaje najmanje šest mjeseci, a najduže dvije godine, uz obavezu suda da svakih šest mjeseci razmatra, odnosno preispituje da li ima osnova za obustavu izvršenja ove odgojne mjere ili njenu zamjenu nekom drugom odgojnom mjerom.

b) Upućivanje u odgojno-popravni dom za maloljetne učinioce krivičnih djela jeste zavodska odgojna mjera koja se primjenjuje prema onim maloljetnicima koje je neophodno izdvojiti iz dotadašnje sredine i prema kojima treba primijeniti pojačane mjere i stručne programe preodgoja. To je najrigoroznija zavodska odgojna mjera koja se graniči sa kaznom maloljetničkog zatvora. Odgojno-popravni domovi su posebne ustanove sa utvrđenim režimom za popravljanje teže odgojno zapuštenih maloljetnih učinilaca težih krivičnih djela.[62] Prilikom odlučivanja da li će izreći ovu odgojnu mjeru sud će posebno uzeti u obzir težinu i prirodu učinjenog djela i okolnost da li su prema maloljetniku ranije bile izrečene odgojne mjere ili kazna maloljetničkog zatvora. U odgojno-popravnom domu maloljetnik ostaje najmanje šest mjeseci, a najduže četiri godine, svakako uz obavezu suda da svakih šest mjeseci razmatra, odnosno preispituje da li ima osnova za obustavu izvršenja ove odgojne mjere ili njenu zamjenu nekom drugom odgojnom mjerom.

c) Upućivanje u posebnu ustanovu za liječenje i osposobljavanje jeste medicinska mjera specifičnog karaktera koja se izriče maloljetniku ometenom ili zaostalom u psihičkom ili fizičkom razvoju (gluhom, slijepom, gluhonijemom ili maloljetniku zaostalom u duševnom razvoju, odnosno maloljetniku sa psihičkim poremećajima i sl.). Naime, sud može maloljetniku ometenom u psihičkom ili fizičkom razvoju, umjesto upućivanja u odgojnu ustanovu ili odgojno-popravni dom, izreći mjeru upućivanja u posebnu ustanovu za liječenje i osposobljavanje (dakle, radi se o suplementarnoj krivičnoj sankciji koja se izriče umjesto neke od propisanih zavodskih odgojnih mjera). Trajanje ove odgojne mjere zakonom nije određeno te tako maloljetnik ostaje u posebnoj ustanovi za liječenje i osposobljavanje sve dok je to potrebno radi njegovog liječenja ili osposobljavanja, a najduže tri godine, uz obavezu suda da svaka tri mjeseca ispituje, odnosno razmatra postojanje osnova za obustavu izvršenja ove odgojne mjere ili njenu zamjenu nekom drugom odgojnom mjerom. Kada maloljetnik postane punoljetan, sud ponovo ispituje potrebu njegovog daljeg zadržavanja u posebnoj ustanovi za liječenje i osposobljavanje, a kada navrši 23 godine života, izvršenje ove zavodske odgojne mjere se nastavlja u ustanovi u kojoj se izvršavaju sigurnosne mjere.[63]

5.2.1.4. *Uslovni otpust iz zavodske ustanove*

Maloljetničko krivično pravo Federacije BiH kroz zakonsku odredbu iz člana 43. Zakona o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku izričito predviđa mogućnost davanja uslovnog otpusta maloljetniku kome je izrečena zavodska mjera (naravno, sasvim je logično da se institut uslovnog otpusta odnosi isključivo na odgojnu mjeru upućivanja u odgojnu ustanovu ili zavodsku odgojnu mjeru upućivanja u odgojno-popravni dom obzirom na to da se primjena zavodske mjere upućivanja u posebnu ustanovu za liječenje i osposobljavanje zasniva

61 Singer: Kaznenopravna odgovornost i zaštita mladeži, Zagreb, 1998. Z. Stojanović, O. Perić: Komentar Krivičnog zakona Republike Srbije i Krivični zakon Republike Crne Gore sa objašnjenjima, Beograd, 1996.

62 Z. Stojanović, O. Perić: Komentar Krivičnog zakona Republike Srbije i Krivični zakon Republike Crne Gore sa objašnjenjima, Beograd, 1996.

63 D. Jovašević: Primena odgojnih mera u novom krivičnom pravu Republike Srbije, u Zborniku sa Tematskog naučnog skupa: Maloljetnička delinkvencija kao oblik društveno neprihvatljivog ponašanja mladih, Banja Luka, 2008. godine.

na stanju fizičkog ili psihičkog zdravlja i uspjesima koji su postignuti u primjeni medicinskih tretmana prema maloljetniku).

Za davanje uslovnog otpusta potrebno je ispunjenje dva kumulativna uslova:

1) formalni uslov - da je maloljetnik u ovim ustanovama proveo najmanje šest mjeseci i
2) materijalni uslov – da sud stekne uvjerenje, a na osnovu uspjeha postignutog u odgoju maloljetnika, da se može opravdano očekivati da on ubuduće neće činiti krivična djela kao i da će se dobro ponašati, odnosno ponašati u sredini u kojoj bude živio.

Prilikom davanja uslovnog otpusta sud može odlučiti da se maloljetniku za vrijeme njegovog trajanja odredi neka mjera pojačanog nadzora uz mogućnost primjene jedne ili više posebnih obaveza. Uslovni otpust traje najduže do isteka zakonskog roka trajanja izrečene zavodske mjere upućivanja u odgojnu ustanovu ili upućivanja u odgojno-popravni dom pod uslovom da prije toga sud nije obustavio izvršenje izrečene odgojne mjere ili je zamijenio nekom drugom mjerom. Sud može opozvati uslovni otpust u sljedećim situacijama:

1. ako za vrijeme trajanja uslovnog otpusta maloljetnik učini novo krivično djelo,
2. ako određena mjera pojačanog nadzora ne postiže zakonom utvrđenu svrhu ili
3. ako maloljetnik ne ispunjava posebne obaveze koje su mu određene uz odgojnu mjeru pojačanog nadzora.

Vrijeme koje je maloljetnik proveo na uslovnom otpustu, ne uračunava se u zakonsko vrijeme trajanja izrečene zavodske odgojne mjere.

5.2.2. *Obustava izvršenja, zamjena izrečene odgojne mjere drugom odgojnom mjerom i ponovno odlučivanje o odgojnim mjerama*

Već smo istakli da prilikom izricanja odgojnih mjera, i to posebne obaveze, pojačanog nadzora i zavodskih odgojnih mjera sud određuje samo vrstu odgojne mjere, ali ne i njeno trajanje jer on ne može unaprijed znati koliko je vremena potrebno radi postizanja svrhe odgojne mjere. S ciljem efikasnijeg ostvarenja svrhe ovih odgojnih mjera, sud ima značajnu mogućnost da bude aktivan u praćenju postignutih rezultata i uspjeha maloljetnika u primjeni ovih odgojnih mjera, te zavisno od toga, sud može obustaviti njihovu dalju primjenu, odnosno izmijeniti svoju raniju odluku o odgojnoj mjeri. Ovaj se princip inače u pravnoj teoriji naziva “revizibilitet” odgojnih mjera.

Zakonom je propisano ovlaštenje suda prema kojem on može obustaviti izvršenje izrečene odgojne mjere ili on može izrečenu odgojnu mjeru zamijeniti drugom mjerom u sljedećim slučajevima:

1. ako se poslije donošenja odluke o izricanju posebne obaveze, mjere pojačanog nadzora ili zavodske odgojne mjere pojave okolnosti kojih nije bilo u vrijeme donošenja odluke ili se za njih nije znalo, a koje bi značajno uticale na izbor odgojne mjere,
2. ako se odluka o izrečenoj odgojnoj mjeri ne može izvršiti usljed odbijanja maloljetnika ili njegovih roditelja, usvojioca, odnosno staraoca da postupe po izrečenoj mjeri ili po nalogu onoga ko mjeru izvršava ili
3. ako nastupe druge okolnosti predviđene zakonom, a koje bi bile od uticaja na donošenje odluke o izrečenoj odgojnoj mjeri.

Takođe, izrečene odgojne mjere posebnih obaveza, pojačanog nadzora i zavodske odgojne mjere mogu se zamijeniti drugom odgojnom mjerom kojom se može bolje postići svrha odgojnih mjera ili se izrečena odgojna mjera može obustaviti od daljeg izvršenja s obzirom na postignuti uspjeh u odgoju sa sljedećim ograničenjima:

1. izvršenje mjere pojačanog nadzora se ne može obustaviti ili se izrečena mjera pojačanog nadzora ne može zamijeniti drugom odgojnom mjerom prije isteka roka od šest mjeseci od početka njene primjene,
2. izvršenje mjere upućivanja u odgojnu ustanovu se ne može obustaviti prije isteka roka od šest mjeseci, a do isteka ovog roka ona se može zamijeniti samo mjerom upućivanja u odgojno-popravni dom ili mjerom upućivanja u posebnu ustanovu za liječenje i osposobljavanje i

3. izvršenje mjere upućivanja u odgojno-popravni dom[64] ne može se obustaviti prije isteka roka od šest mjeseci, a do isteka ovog roka ona se može zamijeniti samo mjerom upućivanja u posebnu ustanovu za liječenje i osposobljavanje.

Ponovno odlučivanje o izrečenim odgojnim mjerama predstavlja izuzetnu zakonsku mogućnost (član 46. Zakona o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku) koja se može primijeniti samo prema maloljetnim, ali ne i prema punoljetnim učiniocima krivičnih djela, pod uslovom da su ispunjeni sljedeći uslovi:

a. da je sud izrekao maloljetniku neku od odgojnih mjera, i to posebnih obaveza, pojačanog nadzora ili zavodsku odgojnu mjeru,
b. da je od dana pravosnažnosti sudske odluke kojom je izrečena neka od navedenih odgojnih mjera proteklo šest mjeseci i
c. da još uvijek nije započeto sa izvršenjem neke od izrečenih odgojnih mjera.

Dakle, ako je od pravosnažnosti sudske odluke kojom je izrečena neka od mjera posebnih obaveza, mjera pojačanog nadzora ili zavodska odgojna mjera proteklo više od šest mjeseci, a izvršenje mjere još nije započelo, sud će ponovo cijeniti potrebu izvršenja izrečene odgojne mjere. Pri tome sudu stoji na raspolaganju više alternativnih mogućnosti, tako da on može donijeti jednu od sljedećih odluka:

1. da se ranije izrečena odgojna mjera izvrši,
2. da se ranije izrečena mjera ne izvrši ili
3. da se ranije izrečena odgojna mjera zamijeni nekom drugom odgojnom mjerom.

Sud je u ovom odlučivanju potpuno slobodan s tim što svoju odluku mora obrazložiti imajući u vidu na koji način i kojom se mjerom može u takvoj situaciji na najpotpuniji način ostvariti svrha maloljetničkih krivičnih sankcija. Zakon u ovom pogledu sudu ne daje nikakva uputstva, niti orjentire za postupanje, ali je svakako sudu u odlučivanju od velike koristi prethodno detaljno i argumentovano upoznavanje stanja ličnosti maloljetnika kao i njegove potrebe.

Ako je od pravosnažnosti sudske odluke kojom je izrečena odgojna mjera upućivanja u odgojni centar proteklo više od šest mjeseci, a izvršenje mjere još nije započelo, sud će ponovo cijeniti potrebu izvršenja izrečene odgojne mjere. Pri tome sudu stoji na raspolaganju više alternativnih mogućnosti, tako da on može da donese jednu od sljedećih odluka:

1. da se ranije izrečena mjera izvrši,
2. da se ranije izrečena mjera ne izvrši ili
3. da se ranije izrečena mjera zamijeni nekom od mjera pojačanog nadzora.

5.2.3. *Dejstvo kazne na odgojne mjere i izricanje odgojnih mjera za krivična djela u sticaju*

U zakonskoj odredbi člana 47. Zakona o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku regulisano je dejstvo kazne maloljetničkog zatvora na odgojnu mjeru koja je izrečena starijem maloljetniku, odnosno punoljetnom licu. Ovdje se razlikuju dvije moguće situacije, i to:

a. ukoliko za vrijeme trajanja odgojne mjere sud izrekne starijem maloljetniku kaznu maloljetničkog zatvora, u tom slučaju odgojna mjera prestaje kada maloljetnik započne sa izdržavanjem izrečene kazne maloljetničkog zatvora,
b. ukoliko za vrijeme trajanja odgojne mjere sud izrekne punoljetnom licu kaznu maloljetničkog zatvora ili kaznu zatvora od najmanje šest mjeseci, odgojna mjera prestaje kada ovo lice započne sa izdržavanjem izrečene kazne maloljetničkog zatvora ili kazne zatvora. Pretpostavka za ovu zakonsku mogućnost jeste vrsta i visina izrečene kazne zatvora, odnosno maloljetničkog zatvora u određenom trajanju.
c. Ukoliko sud za vrijeme trajanja odgojne mjere izrekne punoljetnom licu kaznu maloljetničkog zatvora ili zatvora u trajanju kraćem od šest mjeseci, sud u presudi odlučuje hoće li se po izdržanoj kazni nastaviti izvršenje izrečene odgojne mjere ili se izvršenje odgojne mjere obustavlja.

64 Lj. Čehajić, Izvršenje sankcija u Federaciji Bosne i Hercegovine i Kantonu Sarajevo, Pravna misao, Sarajevo, broj 9-10/1999. godine.

Sticaj krivičnih djela postoji kada jedno lice sa jednom (idealni sticaj) ili sa više (realni sticaj) radnji učini više krivičnih djela za koja se vodi jedan krivični postupak, donosi jedna sudska odluka i izriče jedna krivična sankcija. Za razliku od krivičnog prava koje se primjenjuje prema punoljetnim licima, i kada se prethodno za svako učinjeno krivično djelo u sticaju utvrđuje kazna u granicama zakonom propisane kazne za to djelo uzimajući u obzir olakšavajuće i otežavajuće okolnosti, a onda sud izriče jednu jedinstvenu kaznu primjenom sistema (asperacije, apsorpcije i kumulacije), u maloljetničkom krivičnom pravu ovakva situacija je drugačije riješena. Naime, ukoliko je maloljetnik sa jednom ili više radnji učinio više krivičnih djela u sticaju (dakle, govorimo o idealnom ili realnom sticaju), sud ne utvrđuje pojedinačne odgojne mjere ili kaznu maloljetničkog zatvora za svako pojedinačno učinjeno krivično djelo. Naime, ukoliko sud u ovom slučaju odluči da izrekne odgojnu mjeru, tada cijeni jedinstveno sva djela u cjelini (uzimajući u obzir stanje njegove ličnosti, stepen poremećaja u ponašanju, stanje potreba ličnosti, prirodu i težinu učinjenih krivičnih djela i druge okolnosti) i izriče samo jednu odgojnu mjeru. Na ovaj način sud postupa i u slučajevima kada poslije izrečene odgojne mjere utvrdi da je maloljetnik prije ili poslije njenog izricanja učinio neko drugo krivično djelo.

5.2.4. *Evidencije o izrečenim odgojnim mjerama*

Zakonom o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku posebno se uređuje veoma značajno pitanje koje je vezano za evidenciju izrečenih odgojnih mjera. Naime, sam zakon ne upotrebljava za ovu vrstu evidencije koja se vodi od strane nadležnog organa starateljstva naziv "*kaznena evidencija*" jasno potencirajući razliku između odgojnih mjera (kao vrste krivičnih sankcija izrazito specijalno preventivnog karaktera) i drugih vrsta krivičnih sankcija (u prvom redu kazni i mjera upozorenja) koje su vezane za punoljetne učinioce krivičnih djela i koje se zasnivaju na krivici i osudi takvih lica.

Podaci o izrečenim odgojnim mjerama se vode u posebnim evidencijama. Ove evidencije vode nadležni organi starateljstva i to ne prema propisima krivičnog prava, već na osnovu propisa koje donosi ministarstvo nadležano za poslove socijalne zaštite.

Podaci o izrečenim odgojnim mjerama mogu se dati isključivo tužilaštvu, sudu, policijskom organu i organu starateljstva. No, zakonodavac je predvidio i jedno ograničenje prema kome se podaci o izrečenim odgojnim mjerama mogu dati ovim organima samo u vezi sa krivičnim postupkom (a ne i u vezi sa prekršajnim postupkom) koji se ponovo vodi protiv ovih lica za novoučinjeno ili novootkriveno krivično djelo. S druge strane, treba istaći i odredbu prema kojoj lica koja su na bilo koji način došla do podataka o izrečenoj odgojnoj mjeri, ne smiju (zlo)upotrijebiti te podatke na način koji bi bio od štete za rehabilitaciju lica protiv koga je vođen krivični postupak.

Brisanje podataka o izrečenoj odgojnoj mjeri takođe je uređeno ovom odredbom (član 49. Zakona o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku) te prema istoj, ovi podaci se brišu iz evidencije:

a) nakon proteka tri godine od dana kada je prestalo izvršenje odgojne mjere ili

b) kada evidentirano lice napuni 23 godine života.

I na kraju, ukoliko evidentirano lice bude u međuvremenu osuđeno na kaznu zatvora ili maloljetničkog zatvora, podaci o odgojnoj mjeri brišu se iz evidencije o izrečenim odgojnim mjerama kada proteknu rehabilitacijski rokovi utvrđeni zakonom.

5.2.5. *Maloljetnički zatvor*

Maloljetničko krivično pravo Federacije BiH poznaje samo jednu kaznu, ona je fakultativnog karaktera i ona se može izuzetno primijeniti[65] samo prema starijim maloljetnim učiniocima krivičnih djela - maloljetnički zatvor. Maloljetnički zatvor predstavlja posebnu vrstu kazne lišenja slobode koja je slična kazni zatvora kao vrsti krivične sankcije za punoljetne učinioce krivičnih djela (kaznu maloljetničkog zatvora poznaju i krivična zakonodavstva Republike Srbije, Republike Makedonije, Ruske Federacije, Republike Slovenije, Republike Crne Gore, Republike Hrvatske, Republike Bugarske i niza drugih savremenih zemalja). To je najteža krivičnopravna sankcija (i kao takva *ultima ratio* maloljetničkog kaznenog prava) predviđena za maloljetne učinioce težih krivičnih djela čiji je cilj odgoj,

65 S. Soković: Osnovne karakteristike izvršenja krivičnih sankcija izrečenih maloletnim uči- niocima krivičnih dela, u Zborniku Krivičnopravna pitanja maloletničke delinkvencije, Međunarodni naučni skup, Beograd, 21-22. mart 2008. godine.

preodgoj i pravilan razvoj maloljetnika kroz mjere nadzora, pružanja zaštite i pomoći, stručno osposobljavanje i razvijanje osjećaja lične odgovornosti. Maloljetnički zatvor jeste hibridna krivična sankcija koja je po formi kaznena mjera, i to sa izraženim elementima represije, ali je po svojoj sadržini i suštini, svakako i odgojna mjera koja ima za cilj odgoj i preodgoj maloljetnog učinioca krivičnog djela.

Maloljetnički zatvor se izuzetno primjenjuje (prema maloljetnicima se, primarno primjenjuju odgojne mjere), uz obaveznu napomenu da uslovi za njegovu primjenu moraju biti kumulativno ispunjeni. Prema Zakonu o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, kazniti se može samo krivično odgovoran stariji maloljetnik koji je učinio krivično djelo za koje je zakonom propisana kazna teža od pet godina zatvora, a zbog teških posljedica djela i visokog stepena krivične odgovornosti ne bi bilo opravdano izreći odgojnu mjeru.

Dakle, kazna maloljetničkog zatvora može biti izrečena samo ukoliko su u konkretnom slučaju kumulativno ispunjena četiri osnovna uslova, i to:

1. da je učinilac krivičnog djela stariji maloljetnik, odnosno lice koje je u vrijeme izvršenja krivičnog djela navršilo 16 godina (a nije navršilo 18 godina),
2. da je maloljetnik učinio krivično djelo određene težine, odnosno djelo za koje je zakonom propisana kazna zatvora od pet godina ili teža kazna (objektivni uslov),
3. da postoji visok stepen krivične odgovornosti maloljetnika i njegova krivica (uračunljivost i preduzimanje radnje izvršenja krivičnog djela sa umišljajem ili vrlo rijetko iz nehata – subjektivni uslov),
4. da postoji uvjerenje suda da zbog teških posljedica krivičnog djela i visokog stepena krivice maloljetnika ne bi bilo opravdano maloljetniku izreći odgojnu mjeru, odnosno da je potrebno kažnjavanje maloljetnika.[66]

Maloljetnički zatvor se, u pravilu ne može izreći u trajanju dužem od deset godina. Čak i u slučaju propisanog izuzetka, ako je za krivično djelo propisana kazna dugotrajnog zatvora ili za slučaj sticaja najmanje dva krivična djela za koja je propisana kazna zatvora teža od deset godina, moguće je izreći kaznu maloljetničkog zatvora u trajanju do deset godina. Pri **odmjeravanju kazne maloljetničkog zatvora** sud je dužan uzeti u obzir sve okolnosti koje utiču na visinu kazne, odnosno stepen krivice maloljetnika, pobude iz kojih je djelo počinjeno, jačinu ugrožavanja ili povrede krivičnim djelom zaštićenog dobra, okolnosti pod kojima je krivično djelo izvršeno, a posebno stepen zrelosti maloljetnika i vrijeme potrebno za njegov odgoj, obrazovanje i stručno osposobljavanje.

Maloljetnički zatvor se izriče na pune godine ili na mjesece. Sudu je ostavljena mogućnost da izabere onu mjeru kazne maloljetničkog zatvora, u okviru općeg minimuma i općeg maksimuma, kojom će se, prema njegovom mišljenju, postići najbolji rezultati na planu odgoja, preodgoja i stručnog osposobljavanja maloljetnog učinioca krivičnog djela. Prilikom odmjeravanja kazne maloljetničkog zatvora starijem maloljetniku, sud će uzeti u obzir sve okolnosti koje utiču da kazna maloljetničkog zatvora bude manja ili veća, ali će naročito imati u vidu okolnosti koje se tiču ličnosti maloljetnika (posebno stepen zrelosti maloljetnika i vrijeme koje je potrebno za njegov odgoj i stručno osposobljavanje). Kazna maloljetničkog zatvora za određeno krivično djelo ne može se izreći u trajanju dužem od propisane kazne zatvora za to djelo, s tim da sud nije vezan za najmanju propisanu mjeru te kazne.

Zakonom su propisana posebna pravila prilikom **izricanja kazne maloljetničkog zatvora za krivična djela u sticaju** (realnom ili idealnom, odnosno ukoliko stariji maloljetnik jednom radnjom ili sa više radnji učini više krivičnih djela). Naime, u slučaju sticaja, primjenjuju se sljedeća pravila, i to:

- ukoliko stariji maloljetnik učini više krivičnih djela u sticaju, a sud nađe da za svako krivično djelo treba izreći kaznu maloljetničkog zatvora, on će za sva djela odmjeriti po slobodnoj ocjeni jednu kaznu maloljetničkog zatvora u trajanju do deset godina (u granicama predviđenim u članu 51. Zakona o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku),
- ukoliko sud nađe da bi za neko djelo u sticaju starijeg maloljetnika trebalo kazniti, a za druga krivična djela izreći odgojnu mjeru, za sva djela u sticaju izriče samo jednu kaznu maloljetničkog zatvora,
- ukoliko je sud za krivična djela u sticaju utvrdio kazne zatvora i maloljetničkog zatvora, tada izriče zatvor kao jedinstvenu kaznu primjenom općih pravila za sticaj krivičnih djela učinjenih od punoljetnog lica,

66 M. Babić, I. Marković: Krivično pravo – opšti dio, Banja Luka, 2008.

- ukoliko sud nađe da za neka krivična djela u sticaju treba izreći odgojnu mjeru, a za druga kaznu zatvora, tada izriče samo kaznu zatvora.

Prema pravilima o sticaju, sud postupa i kada odmjerava kaznu osuđenom licu, odnosno u slučajevima kada poslije izrečene kazne utvrdi da je osuđeni prije ili poslije njenog izricanja učinio drugo krivično djelo.

Uslovno otpuštanje starijeg maloljetnika osuđenog na kaznu maloljetničkog zatvora moguće je uz kumulativno ispunjenje sljedećih uslova, i to:

1. formalni uslov – odnosno da je osuđeni stariji maloljetnik izdržao najmanje trećinu izrečene kazne i
2. materijalni uslov – odnosno da je na osnovu postignutog uspjeha u izvršenju sud stekao uvjerenje da se od starijeg maloljetnika može opravdano očekivati da će se na slobodi dobro ponašati i da neće vršiti krivična djela.

Naravno, uslovni otpust starijeg maloljetnika je moguć tek nakon što je on proveo šest mjeseci u kazneno-popravnoj ustanovi. Uz dati uslovni otpust, sud može odrediti i neku od odgojnih mjera pojačanog nadzora, uz mogućnost primjenjivanja jedne ili više posebnih obaveza predviđenih članom 35. Zakona o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku. Za opozivanje uslovnog otpusta primjenjuju se opće odredbe Krivičnog zakona Federacije BiH.

Odgođeno izricanje kazne maloljetničkog zatvora predstavlja posebno značajnu novinu u novom maloljetničkom krivičnom pravu. Naime, prema ovom zakonskom rješenju, sud može izreći kaznu maloljetničkog zatvora starijem maloljetniku za učinjeno teško krivično djelo kada su za to ispunjeni predviđeni uslovi. Istovremeno, u donijetoj odluci sud će odrediti da se izrečena kazna maloljetničkog zatvora neće izvršiti za određeno vrijeme (tzv. vrijeme provjeravanja) koje može da traje od jedne do tri godine s tim da njegovo trajanje u svakom konkretnom slučaju određuje sud. Pri tome, sud može da postupi na ovaj način kada dođe do uvjerenja na osnovu okolnosti slučaja, a posebno na osnovu stanja zdravlja, uzrasta i potreba maloljetnika da se s osnovom, odnosno, kada se opravdano može očekivati da se i prijetnjom naknadnog izricanja kazne može uticati na maloljetnog učinioca da ubuduće ne vrši krivična djela. Uz uslovno odgađanje izvršenja izrečene kazne maloljetničkog zatvora, sud starijem maloljetniku može izreći neku od odgojnih mjera pojačanog nadzora uz mogućnost primjenjivanja jedne ili više posebnih obaveza.

Ukoliko sud odgodi izvršenje izrečene kazne maloljetničkog zatvora za određeno vrijeme, on maloljetniku postavlja određene uslove koje ovaj mora ispuniti kako bi sudska odluka ostala na snazi, odnosno kako ne bi došlo do bezuslovnog izvršenja izrečene kazne. Ti uslovi mogu da budu obavezni i fakultativni. Kao opći, obavezan uslov za primjenu ovakve izuzetne zakonske mogućnosti javlja se uslov da maloljetnik u ostavljenom roku (za vrijeme roka provjeravanja) ne učini novo krivično djelo čime se potvrđuje uvjerenje suda da se i na ovaj način može u dovoljnoj mjeri uticati na maloljetnika i njegovo ponašanje u smislu uzdržavanja od vršenja krivičnih djela i prihvatanja obaveze poštovanja normi pravnog poretka. S druge strane, kao fakultativni uslovi usljed čijeg nepoštovanja sud može naložiti izvršenje izrečene, (a uslovno odgođene) kazne maloljetničkog zatvora javlja se neispunjenje drugih postavljenih obaveza, a naročito da maloljetnik za vrijeme koje sud odredi postupi po izrečenoj odgojnoj mjeri ili u izvršenju posebnih obaveza. I što je još više važno, u svakom slučaju kada protekne rok od najmanje jedne godine od početka trajanja vremena provjeravanja, sud može da donese odluku o konačnom odustajanju od izvršenja izrečene kazne maloljetničkog zatvora ako je došao do uvjerenja na bazi novih činjenica da maloljetnik neće učiniti nova krivična djela. Za donošenje takve odluke sudu stoje na raspolaganju podaci do kojih je došao na osnovu pribavljenog izvještaja organa starateljstva.

Ukoliko u ostavljenom roku provjeravanja maloljetnik učini novo krivično djelo ili ako odbija da ispuni druge postavljene uslove, a posebno da postupi po izrečenoj odgojnoj mjeri pojačanog nadzora ili po izrečenim posebnim obavezama i pored izričitog upozorenja na posljedice takvog nepoštovanja obaveza sudu stoje na raspolaganju dvije mogućnosti. To su:

1. ako je maloljetniku za novoizvršeno krivično djelo izrečena kazna maloljetničkog zatvora ili neka od odgojnih mjera, tada sud za ranije učinjeno krivično djelo (povodom koga je bilo prethodno izrečeno uslovno odgađanje izvršenja izrečene kazne maloljetničkog zatvora), izriče kaznu maloljetničkog zatvora ako bi to, obzirom na novoizrečenu kaznu ili odgojnu mjeru, bilo potrebno radi odvraćanja maloljetnika od činjenja krivičnih djela. Donošenje odluke u ovom slučaju se bazira na uvjerenju (slobodnoj ocjeni) suda do koga je došao na bazi analize svih prikupljenih podataka o ličnosti učinioca, njegovom uzrastu, stanju njegovog zdravlja i njegovim

potrebama. U tom slučaju će sud pri izricanju jedinstvene kazne, primijeniti odredbe o odmjeravanju kazne za sticaj krivičnih djela. Kazna se može naknadno izreći najkasnije šest mjeseci nakon proteka vremena provjeravanja ili nakon okončanja postupka zbog novog krivičnog djela.

2. ako sud maloljetniku za novo izvršeno krivično djelo ne izrekne kaznu, tada će donijeti jednu od sljedećih odluka: a) da ostaju na snazi ranije već izrečene odgojne mjere i b) da izrekne novu odgojnu mjeru nezavisno od ranije izrečenih, a neizvršenih mjera. Pri donošenju jedne od ovih odluka, sud će posebno cijeniti kojom se vrstom odgojnih mjera na najbolji način može uticati na odgoj i preodgoj maloljetnika u konkretnom slučaju.

Zastarjelost je osnov gašenja prava države na primjenu krivične sankcije prema učiniocu krivičnog djela usljed proteka zakonom određenog vremena.

U slučaju nastupanja zastarjelosti krivičnog gonjenja, protekom zakonom određenog vremena od dana izvršenja krivičnog djela (a to je dan kada je učinilac krivičnog djela radio ili bio dužan da radi) ne može se uopće započeti ili nastaviti krivični postupak, čak i u slučaju kada se kao njegov učinilac javi maloljetno lice. To znači da je ova vrsta zastarjelosti osnov i za gašenje maloljetničkih krivičnih sankcija bilo koje vrste jer onemogućava nadležni sud da ih u odgovarajućem krivičnom postupku izrekne. Za zastarjelost krivičnog gonjenja kod krivičnih djela učinjenih od strane maloljetnika važe odredbe Krivičnog zakona Federacije BiH.

Zakon o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku sadrži samostalne odredbe o zastarjelosti izvršenja kazne maloljetničkog zatvora. Naime, zastarjelost izvršenja izrečene kazne maloljetničkog zatvora nastupa kada od dana pravosnažnosti presude kojom je izrečena kazna maloljetničkog zatvora protekne:

a. pet godina od osude na kaznu maloljetničkog zatvora u trajanju dužem od pet godina,

b. tri godine od osude na kaznu maloljetničkog zatvora u trajanju dužem od tri godine i

c. dvije godine od osude na kaznu maloljetničkog zatvora u trajanju do tri godine.

Kako kriminalna karijera maloljetnika može da traje više decenija (pa čak i pola vijeka), logično je da poseban značaj i ulogu u suzbijanju kriminaliteta imaju **evidencije o izrečenim kaznama maloljetničkog zatvora** ovakvim učiniocima težih krivičnih djela (posebno zbog utvrđivanja postojanja povrata uopće, a naročito specijalnog povrata). Podaci o izrečenim kaznama maloljetničkog zatvora se vode u posebnim kaznenim evidencijama i mogu se dati isključivo sudu, tužilaštvu, policijskom organu i organu starateljstva, i to pod sljedećim uslovima:

a. da su ovi organi podnijeli zahtjev za davanje ovakvih podataka i

b. da se ovakvi podaci o osudi traže u vezi sa krivičnim postupkom koji se vodi protiv lica kome je prethodno izrečena kazna maloljetničkog zatvora.

S druge strane važno je istaći i obavezu lica koja su na bilo koji način došla do podataka o osudi maloljetnog učinioca na kaznu maloljetničkog zatvora prema kojoj ova lica ne smiju upotrijebiti te podatke na način koji bi bio od štete za rehabilitaciju lica protiv koga je vođen krivični postupak.

Rehabilitacijom se briše osuda, prestaju sve njene negativne pravne posljedice za osuđenog, a osuđeno lice se smatra neosuđivanim pri čemu se ne dira u prava trećih lica koja se zasnivaju na osudi. Prema zakonskoj odredbi licu kome je izrečena kazna maloljetničkog zatvora briše se osuda iz kaznene evidencije kada protekne vrijeme od jedne godine od dana izdržane, zastarjele ili oproštene kazne (zakonska rehabilitacija) pod uslovom da osuđeni maloljetnik za to vrijeme ne učini novo krivično djelo. Pri tome se osude na kaznu maloljetničkog zatvora ne mogu brisati za vrijeme dok još uvijek traju izrečene sigurnosne mjere. Ukoliko je u toku roka za brisanje osude maloljetniku izrečena kazna maloljetničkog zatvora ili zatvora preko pet godina, ne briše se ni ranija ni kasnija osuda. Ako maloljetnik ima više osuda, može se iz kaznene evidencije brisati svaka osuda pojedinačno ili istovremeno ako postoje uslovi za brisanje svake od tih osuda.

Zakonodavac posebno određuje dejstvo rehabilitacije na maloljetnike kojima je izrečena kazna maloljetničkog zatvora (budući da primjena ovog instituta općeg djela krivičnog prava dolazi u obzir samo kod ove vrste maloljetničke krivične sankcije). Naime, prema članu 60. Zakona o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku maloljetnici poslije izdržane, zastarjele ili oproštene kazne maloljetničkog zatvora uživaju sva prava utvrđena ustavom, zakonima i drugim propisima osim onih koja su im ograničena usljed izvršenja izrečene sigurnosne mjere.

5.2.6. *Sigurnosne mjere*

Maloljetnim učiniocima krivičnih djela kojima je izrečena odgojna mjera ili kazna maloljetničkog zatvora, mogu se, pod uslovima predviđenim zakonom, izreći jedna ili više sigurnosnih mjera, i to:

1. obavezno psihijatrijsko liječenje;
2. obavezno liječenje od ovisnosti;
3. obavezno ambulantno liječenje na slobodi;
4. zabrana upravljanja motornim vozilom i
5. oduzimanje predmeta.

Sigurnosne mjere se primjenjuju, uz ispunjenje, zakonom propisanih uslova za svaku od njih, ukoliko je maloljetniku (starijem ili mlađem) ili mlađem punoljetnom licu izrečena odgojna mjera ili kazna maloljetničkog zatvora. I još treba istaći zakonsku obavezu prema kojoj je sud obavezan primijeniti kada god je to moguće mjeru liječenja na slobodi u odnosu na smještaj maloljetnika u zdravstvenu ustanovu, a svakako radi provođenja sigurnosnih mjera obaveznog psihijatrijskog liječenja i obaveznog liječenja od ovisnosti.

5.2.6.1. *Obavezno psihijatrijsko liječenje*

Obavezno psihijatrijsko liječenje kao medicinsku, kurativnu mjeru sud izriče učiniocu koji je krivično djelo učinio u stanju bitno smanjene uračunljivosti ukoliko na bazi nalaza i mišljenja ljekara vještaka sudsko-psihijatrijske struke utvrdi da obzirom na težinu učinjenog krivičnog djela i stepen učiniočeve duševne poremećenosti postoji opasnost da bi uzroci takvog stanja mogli i ubuduće djelovati na učinioca da učini novo, isto ili teže krivično djelo.

Tri su uslova za izricanje ove sigurnosne mjere. To su:

1. da je učinilac učinio krivično djelo u stanju bitno smanjene uračunljivosti,
2. da postoji opasnost od ponovnog izvršenja krivičnog djela i
3. da je radi otklanjanja ove opasnosti potrebno liječenje takvog učinioca u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi.

Ova se mjera ne izriče u određenom trajanju, već će se obustaviti njeno izvršenje kada sud utvrdi na osnovu nalaza i mišljenja ljekara zdravstvene ustanove u kojoj se takvo lice nalazi da su prestali razlozi zbog kojih je izrečena, odnosno potreba za njegovim liječenjem u zdravstvenoj ustanovi. Naravno, trajanje ove mjere je ipak ograničeno, tako da ona može najduže da traje do isteka trajanja odgojne mjere ili kazne maloljetničkog zatvora ili dok traje odgođeno izvršenje ove kazne ili uslovni otpust iz zavoda ili ustanove.

Umjesto mjere obaveznog psihijatrijskog liječenja, maloljetniku se na osnovu nalaza i mišljenja vještaka može izreći odgojna mjera upućivanja u posebnu ustanovu za liječenje i osposobljavanje ili sigurnosna mjera obaveznog ambulantnog liječenja na slobodi ako se na takav način može obezbijediti liječenje i postići svrha sigurnosne mjere umjesto koje se izriče.

5.2.6.2. *Obavezno liječenje od ovisnosti*

Druga medicinska sigurnosna mjera jeste obavezno liječenje od ovisnosti. Ona se može izreći licu koji je učinio krivično djelo pod odlučujućim djelovanjem ovisnosti od upotrebe alkohola ili opojnih droga i kod koga postoji opasnost da će usljed ove ovisnosti i dalje nastaviti da vrši krivična djela.

Sud ovu mjeru izriče ako su ispunjena tri kumulativna uslova:

1. učinilac treba da je krivično djelo učinio pod odlučujućim djelovanjem stanja ovisnosti od upotrebe alkohola ili opojnih droga,
2. treba da postoji opasnost da će učinilac krivičnog djela usljed ovisnosti od upotrebe alkohola ili opojnih droga i dalje nastaviti da vrši krivična djela. Sud do ovog zaključka dolazi na osnovu opće ocjene ličnosti učinioca, a na bazi nalaza i mišljenja ljekara vještaka sudsko psihijatrijske struke i

3. ova sigurnosna mjera ima suplementarni karakter, pa se izriče samo ako je maloljetnom učiniocu krivičnog djela već izrečena neka druga krivična sankcija, i to odgojna mjera ili kazna maloljetničkog zatvora (ova mjera ne može se izreći uz disciplinske mjere).

Ako se učinilac bez opravdanog razloga ne podvrgne liječenju ili liječenje samovoljno napusti, sud određuje da se mjera prinudno izvrši u odgovarajućoj zdravstvenoj ili drugoj specijalizovanoj ustanovi. Pri izricanju ove sigurnosne mjere sud je dužan da odredi i zdravstvenu ustanovu u kojoj će se to liječenje provoditi. Trajanje ove mjere nije vremenski ograničeno, već sud prati njeno izvršenje na osnovu izvještaja ustanove u kojoj se ona izvršava i donosi odluku o njenoj obustavi u okviru njenog ukupnog zakonom predviđenog vremena trajanja.

Umjesto mjere obaveznog liječenja od ovisnosti, maloljetniku se na osnovu nalaza i mišljenja vještaka može izreći mjera ambulantnog liječenja na slobodi ako postoji opasnost da će maloljetnik zbog ovisnosti od alkohola ili opojnih droga i ubuduće činiti krivična djela, a za otklanjanje te opasnosti je dovoljno njegovo ambulantno liječenje na slobodi.

5.2.6.3. *Obavezno liječenje na slobodi*

Ovo je medicinska, kurativna mjera suplementarnog karaktera koja se nikada ne izriče samostalno, već uz neku drugu maloljetničku krivičnu sankciju (odgojna mjera ili kazna maloljetničkog zatvora). Mjera obaveznog ambulantnog liječenja na slobodi može se izreći maloljetniku kao alternativa, odnosno umjesto prethodnih medicinskih sigurnosnih mjera (obaveznog psihijatrijskog liječenja i obaveznog liječenja od ovisnosti) kada je prema maloljetniku potrebno i dovoljno primijeniti ambulantni tretman, odnosno liječenje na slobodi, umjesto zadržavanja i liječenja u zdravstvenoj ustanovi, a prema nalazu i mišljenju ljekara vještaka sudsko psihijatrijske struke.

5.2.6.4. *Zabrana upravljanja motornim vozilom*

Ova sigurnosna mjera se sastoji u zabrani maloljetnom ili mlađem punoljetnom učiniocu krivičnog djela upravljnja motornim vozilom određene ili svih vrsta ili kategorija za određeno, u sudskoj odluci navedeno vrijeme.

Uslovi za izricanje ove sigurnosne mjere su:

1. da je učinilac počinio krivično djelo protiv bezbjednosti saobraćaja i
2. da sud stekne uvjerenje kako postoji opasnost da će učinilac ukoliko nastavi upravljati motornim vozilom ponovo učiniti tako krivično djelo.

Mjera se izriče na vrijeme od tri mjeseca do pet godina računajući od dana pravosnažnosti sudske odluke, s tim da se vrijeme provedeno u maloljetničkom zatvoru ili zdravstvenoj ustanovi za čuvanje i liječenje ne uračunava u vrijeme trajanja ove mjere.

Ukoliko učinilac krivičnog djela kojem je zabranjeno upravljanje motornim vozilom ne postupi po izrečenoj zabrani, sigurnosna mjera se zamjenjuje jednom ili više posebnih obaveza (radi se o sljedećim obavezama: da redovno pohađa školu; da ne izostaje s posla; da se osposobljava za zanimanje koje odgovara njegovim sposobnostima i sklonostima; da se uključi u rad humanitarnih organizacija ili poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja; da se uzdrži od posjećivanja određenih lokala, odnosno priredbi i kloni društva i određenih lica koja na njega mogu štetno uticati; da se maloljetnik uz saglasnost zakonskog zastupnika podvrgne stručnom medicinskom postupku ili postupku odvikavanja od droge ili drugih vrsta ovisnosti; da se uključi u pojedinačni ili grupni rad u savjetovalištu za mlade; da pohađa kurseve za stručno osposobljavanje ili da se priprema i polaže ispite na kojima se provjerava određeno znanje; da se uključi u određene sportske i rekreativne aktivnosti i da bez posebne saglasnosti suda ne može da napusti mjesto prebivališta ili boravišta).

5.2.6.5. *Oduzimanje predmeta*

Ova sigurnosna mjera koju poznaje krivično pravo Federacije BiH se sastoji u oduzimanju predmeta koji su upotrijebljeni ili su bili namijenjeni kao sredstvo za izvršenje krivičnog djela ili koji su nastali izvršenjem krivičnog djela (član 78. Krivičnog zakona Federacije BiH).

Predmeti koji se oduzimaju primjenom ove sigurnosne mjere, mogu da budu u vlasništvu učinioca krivičnog djela, ali se oni mogu oduzeti i od drugog lica ako to zahtijevaju interesi opće sigurnosti ili razlozi morala (npr. eksploziv, opojne droge, pornografski spisi, otrovi i sl.), ali se time ne dira u pravo trećih lica na naknadu štete.

Oduzimanje predmeta može biti obavezno i fakultativno. Obavezno se oduzimaju predmeti u slučajevima koji su izričito predviđeni u posebnom dijelu krivičnih zakona kod pojedinih krivičnih djela. U nekim slučajevima oduzimanje predmeta ima čak karakter djelimične konfiskacije imovine. U većem broju slučajeva primjena ove sigurnosne mjere je fakultativna kada njeno izricanje zavisi od odluke suda u svakom konkretnom slučaju.

6. Primjena odredaba o maloljetnicima na punoljetna i mlađa punoljetna lica

Prema imperativnoj odredbi člana 68. Zakona o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku punoljetnom licu koje je navršilo 21 godinu života ne može se suditi za krivično djelo koje je učinilo kao mlađi maloljetnik (14 do 16 godina) jer su nastupile okolnosti koje isključuju krivično gonjenje. Posredstvom ove odredbe sa navršenom dvadeset prvom godinom nastupa svojevrsna zastarjelost krivičnog gonjenja za djelo učinjeno u doba mlađeg maloljetstva, bez obzira na rokove zastarjelosti propisane zakonom.

S druge strane, punoljetnom licu, koje je krivično djelo učinilo kao maloljetnik, a u vrijeme suđenja nije navršilo 23 godine života (naravno, ukoliko u međuvremenu nije nastupila zastarjelost krivičnog gonjenja), može se izreći odgovarajuća odgojna mjera (posebna obaveza, mjera pojačanog nadzora nadležnog organa starateljstva i zavodska mjera upućivanja u odgojno-popravni dom), a iz razloga predviđenih članom 50. Zakona o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku i kazna maloljetničkog zatvora (član 69. stav 1. Zakona o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku). Koju će od odgojnih mjera izreći ili će izreći kaznu maloljetničkog zatvora, sud određuje zavisno od okolnosti slučaja, a naročito imajući u vidu težinu učinjenog krivičnog djela, vrijeme koje je proteklo od njegovog izvršenja, porodične prilike, ponašanje izvršioca, kako se izvršilac uključio u redovni život, kao i svrhu koju želi postići primjenom ove sankcije. Punoljetnom licu koje je u vrijeme suđenja navršilo 23 godine života, sud može, umjesto maloljetničkog zatvora, izreći kaznu zatvora ili uslovnu osudu (jasno je da je ova odredba fakultativnog karaktera). Kazna zatvora izrečena u ovom slučaju ima u pogledu rehabilitacije, zastarjelosti, uslovnog otpusta i pravnih posljedica osude isto pravno dejstvo kao i kazna maloljetničkog zatvora. Ovim punoljetnim licima, uz izrečenu sankciju može se izreći i odgovarajuća sigurnosna mjera pod uslovima predviđenim zakonom.

6.1. Mlađa punoljetna lica

Savremena biopsihološka i sociološka istraživanja ukazuju na to da potpuna biološka, psihološka i socijalna zrelost ne nastupa uvijek sa navršenom osamnaestom godinom. Tok sazrijevanja kod pojedinih ličnosti je različit, pa se kod nekih lica odvija brže u odnosu na druga, a što opet znači da biološka zrelost ne povlači nužno i psihološku i socijalnu zrelost. Sve to pokazuje da između maloljetstva i pune zrelosti postoji međuperiod koji nosi karakteristike i jednog i drugog doba, a koji traje od 18 do 23, pa čak i 25 godine života. Lica u tom dobu jesu mlađa punoljetna lica.

Prema našem krivičnom pravu, mlađa punoljetna lica jesu lica uzrasta od navršene osamnaeste do navršene dvadeset jedne godine života. Zbog takvih karakteristika, ovim licima je dat poseban krivičnopravni status koji se bliži statusu maloljetnih lica. No, ipak je osnovno pravilo da se u odnosu na ova lica primjenjuju odredbe Krivičnog zakona Federacije BiH, a samo izuzetno, i pod uslovima propisanim Zakonom o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, na njih se primjenjuju i odredbe za maloljetne učinioce.

S druge strane, neka inostrana zakonodavstva na drugačiji način određuju pojam mlađeg punoljetnog lica. Tako, švajcarski Krivični zakonik, u članu 100. kao mlađe punoljetno lice smatra lice koje u vrijeme izvršenja krivičnog

djela ima uzrast između 18 i 25 godina,[67] a prema slovenačkom,[68] italijanskom[69] i njemačkom[70] krivičnom zakoniku to su lica uzrasta između 18 i 21 godinu. Krivični zakonik Ruske federacije u ovu kategoriju svrstava lica uzrasta od 18 do 20 godina.[71]

U našem pozitivnom krivičnom zakonodavstvu poseban položaj mlađih punoljetnih lica u krivičnom pravu se javlja u dvije situacije, i to:

1. kod primjene odgojnih mjera prema punoljetnim licima za krivično djelo koje su izvršili kao maloljetnici (o čemu je već bilo riječi) i
2. kod primjene odgojnih mjera na mlađe punoljetne učinioce krivičnih djela.

Kada je primjena odgojnih mjera na mlađe punoljetne učinioce krivičnih djela u pitanju, važno je svakako istaći da je punoljetnom licu moguće izreći i neku od krivičnih sankcija koje su inače rezervisane za maloljetne učinioce krivičnih djela. Prema ovom zakonskom rješenju, licu koje je učinilo krivično djelo kao punoljetno lice, ali u vrijeme suđenja još uvijek nije navršilo 23 godine života, sud umjesto krivične sankcije koja je propisana za punoljetna lica, može da izrekne jednu od sljedećih odgojnih mjera kako bi se izbjegli negativni, štetni efekti primjene kazne:

1. mjeru posebne obaveze (bilo koju od ovih mjera),
2. mjeru pojačanog nadzora nadležnog organa starateljstva ili
3. zavodsku odgojnu mjeru.

Ovako izrečene odgojne mjere mogu da traju najduže do navršene 23 godine života takvog lica. Ovu izuzetnu zakonsku mogućnost sud može da iskoristi ako su ispunjeni sljedeći kumulativni uslovi:

1. formalni uslov koji se javlja u dva vida:
   a) da je učinilac izvršio krivično djelo u uzrastu od 18 do 21 godine života,
   b) da učinilac djela u vrijeme suđenja (što znači da krivični postupak još uvijek nije pravosnažno okončan) nije navršio 23 godine života i
2. materijalni uslov – da sud dođe do uvjerenja (ocjene) na bazi izvedenih dokaza da obzirom na obilježja ličnosti takvog učinioca djela i okolnosti (objektivnog i subjektivnog karaktera) pod kojima je djelo učinjeno može očekivati da će se odgojnom mjerom postići svrha koja bi se ostvarila i izricanjem kazne.

Naravno, i u ovom slučaju uz izrečenu odgojnu mjeru sud može izreći mlađem punoljetnom licu neku od sigurnosnih mjera pod uslovima koji su predviđeni Krivičnim zakonom Federacije BiH.

67 N. F. Kuznecova, A.V. Serebrenikova, Ugolovnij kodeks Švecarii, Moskva, 2000.
68 B. Penko, K. Strolig, Kazenski zakonik z uvodnimi pojasnili, Ljubljana, 1999.
69 Codice penale, Note richiami e indisi a curadi Sofo Borghase, Giudici del Tribunale di Milano, Milano, 1952.
70 U. Ebert, Strafrecht, Allgemeiner Teil, 2. Auflage, Heidelberg, 1993.
71 I. Fedosov, T. Skuratov, Ugolovnij kodeks v Rossijskoj federaciji, Moskva, 2000.

MALOLJETNIČKO KRIVIČNO PROCESNO PRAVO

E) Maloljetničko krivično procesno pravo

1. Osnovne odredbe

Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku ("Službene novine Federacije BiH", broj: 7/14 – u daljem tekstu: "Zakon") utvrđuje posebna pravila postupanja prema djeci koja se nalaze u sukobu sa zakonom, mlađim punoljetnim osobama i djeci koja su žrtve ili svjedoci po kojima su dužni da postupaju sudovi, tužilaštva, uključujući ovlaštene službene osobe, organi starateljstva, porodice, škole, institucije na svim nivoima društvene zajednice, kao i drugi učesnici uključeni u krivični postupak na način kojim se bez diskriminacije unapređuje osjećaj dostojanstva i lične vrijednosti djeteta, uzima u obzir uzrast djeteta, najbolji interesi djeteta, njegovo pravo na život, opstanak i razvoj, omogućava da dijete u skladu sa uzrastom i zrelošću izrazi svoje mišljenje po svim pitanjima koja se na njega odnose, pri čemu sva zalaganja treba da vode rehabilitaciji i socijalnoj reintegraciji djeteta i njegovom preuzimanju konstruktivne uloge u društvu.

"Posebna pravila" definirana Zakonom odnose se na uređenje sistema maloljetničkog pravosuđa koji čine brojne komponente: osobe koje su u njega uključene, način na koji rade, procedure, objekti itd. Aspekti provođenja maloljetničkog pravosuđa odnose se na način na koji ovlaštena službena osoba djecu lišava slobode; kako se djeca ispituju; način postupanja tužitelja, sudije i branitelja; način na koji sudije donose i izriču sankcije i druge mjere; način na koji osoblje u institucijama provodi tretman, smještaj, obrazovanje, rekreativne i sigurnosne uvjete u institucijama, kao i programe rehabilitacije i reintegracije. Izraz "maloljetničko pravosuđe" znači pravosudni sistem uspostavljen za djecu za koju postoje osnovi sumnje da su učinila neko krivično djelo i na opći način definira zaštitu i promovira prava djeteta na pravedan tretman;

Zakon sadrži odredbe koje se primjenjuju prema maloljetnim učiniocima krivičnih djela koje se odnose na materijalno krivično pravo, odredbe o organima koji ga primjenjuju, krivični postupak i izvršenje krivičnih sankcija, kao i odredbe o krivičnopravnoj zaštiti djece na čiju štetu je izvršeno krivično djelo. Odredbe zakona primjenjuju se i na punoljetna lica kada im se sudi za krivična djela koja su učinila kao maloljetnici, a ispunjeni su uslovi koje predviđa ovaj zakon, kao i na lica koja su krivično djelo učinila kao mlađa punoljetna lica.

Pod pojmom dijete, u skladu sa Zakonom, podrazumijeva se svako lice koje nije navršilo 18 godina života. Definicija djeteta i primjena krivičnih sankcija u smislu odredaba Zakona definirana je na slijedeći način:

Dijete je u skladu sa Zakonom svaka osoba koja nije navršila 18 godina života. Prema djetetu koje u vrijeme izvršenja krivičnog djela nije navršilo 14 godina ne mogu se izreći krivične sankcije niti primijeniti druge mjere predviđene Zakonom. Maloljetnik je dijete koje je u vrijeme izvršenja krivičnog djela navršilo 16 godina a nije navršilo 18 godina života i prema kome se mogu izreći krivične sankcije i druge mjere predviđene Zakonom.

Uzrast maloljetnika u svrhu Zakona definiran je na sljedeći način:

- Mlađi maloljetnik je maloljetnik koji je u vrijeme izvršenja krivičnog djela navršio 14 a nije navršio 16 godina života.

- Stariji maloljetnik je maloljetnik koji je u vrijeme izvršenja krivičnog djela navršio 16 a nije navršio 18 godina života.
- Mlađa punoljetna osoba je osoba koja je u vrijeme izvršenja krivičnog djela navršila 18 a nije navršila 21 godinu života.

Odredbe Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine ("Službene novine Federacije BiH", br. 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10 i 42/11) Zakona o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine ("Službene novine Federacije BiH", br. 35/03, 37/03, 56/03,78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 9/09, 12/10 i 8/13), Zakona o izvršenju krivičnih sankcija u Federaciji Bosne i Hercegovine ("Službene novine Federacije BiH", br. 44/98, 42/99, 12/09 i 42/11) i drugih opštih propisa primjenjuju se ako Zakonom nije drukčije propisano.

2. Organi u postupku prema maloljetnicima

U krivičnim predmetima maloljetnika postupak vode sudovi određeni zakonom. Nadležnost sudova za suđenje maloljetniku i mlađem punoljetnom licu prestaje s navršenom 23 godinom života. Za sva krivična djela učinjena od strane maloljetnika stvarno nadležan je da odlučuje sud prvog stepena. Prema Zakonu o sudovima u Federaciji Bosne i Hercegovine ("Službene novine Federacije BiH", br. 38/05, 22/06, 63/10, 72/10 i 7/13) u krivičnim postupcima prema maloljetnicima u prvom stepenu stvarno nadležan je općinski sud, dok o žalbama protiv odluka osnovnih sudova u drugom stepenu nadležan je kantonalni sud. O žalbama protiv odluka prvostepenih sudova nadležan je da odlučuje sud drugog stepena. Sud drugog stepena je nadležan odlučivati o žalbama protiv odluka prvostepenih sudova, a u slučajevima iz člana 79. stav (2) Zakona sudi u prvom stepenu. Trećestepeno vijeće Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine sastavljeno od trojice sudija sudi u slučaju predviđenom članom 17. stav (4) Zakona. U sudovima prvog stepena postoji odjeljenje za maloljetnike koje se sastoji od jednog ili više sudija za maloljetnike i jednog ili više stručnih savjetnika. U sudovima prvog i drugog stepena postoji vijeće za maloljetnike sastavljeno od trojice sudija (vanraspravno vijeće).

U prvom stepenu za krivična djela učinjena u vrijeme maloljetstva, bez obzira na propisanu kaznu, sudi sudija kao pojedinac. Kada sudi u drugom stepenu prema odredbi iz člana 15. stav (2) Zakona vijeće za maloljetnike drugostepenog suda sastavljeno je od trojice sudija određenih rasporedom poslova u tom sudu i koji imaju posebna znanja iz oblasti prava djeteta i prijestupništva mladih. Vijeće sastavljeno od trojice sudija koji imaju posebna znanja odlučuje o žalbama protiv odluka sudije i donosi druge odluke van sjednice ili glavnog pretresa kada je to određeno Zakonom i propisano odredbama Zakona o krivičnom postupku (vanraspravno vijeće). Vijeće sastavljeno od trojice sudija koji imaju posebna znanja, u trećem stepenu odlučuje povodom žalbe izjavljene protiv odluke drugostepenog suda u skladu sa odredbama iz člana 118. Zakona.

Ako nije moguće u potpunosti sastaviti vijeće troje sudija sa posebnim znanjem iz člana 18. Zakona, osigurat će se da najmanje jedan sudija ima posebna znanja koji će istovremeno biti predsjednik vijeća za maloljetnike. Sastav vijeća za maloljetnike, po pravilu, čine sudije koji nisu istog spola. Sudija i tužitelj moraju imati izraženu sklonost za odgoj, potrebe i interese mladih i posebna znanja. U tužiteljstvu postoji odjeljenje za maloljetnike koje se sastoji od jednog ili više tužitelja i jednog ili više stručnih savjetnika. U policijskom organu postoji odjeljenje za maloljetnike koje se sastoji od jednog ili više ovlaštenih službenih osoba za maloljetnike i jednog ili više stručnih savjetnika. Sudiju postavlja na vrijeme od pet godina opća sjednica suda, a tužitelja na vrijeme od pet godina - kolegij tužitelja. Nakon isteka pet godina sudija, odnosno tužitelj može biti ponovo postavljen na istu funkciju.

3. Krivični postupak prema maloljetnicima

3.1. Opšte odredbe

Odredbe Zakona primjenjuju se u postupku prema osobama koje su učinile krivično djelo kao maloljetnici, a u vrijeme pokretanja postupka, odnosno suđenja nisu imale navršene 23 godine života, kao i odredbe Zakona o krivičnom postupku ako nisu u suprotnosti sa odredbama Zakona.

Odredbe člana 76., člana 81. stav (3) i čl. 82., 94., 111. i 112. Zakona ne primjenjuju se u postupku prema učinitelju koji je u vrijeme pokretanja postupka, odnosno suđenja napunio 21 godinu života. Kada ovlaštena službena osoba utvrdi da osoba za koju postoje osnovi sumnje da je učinila krivično djelo nije navršila 14 godina, neće je ispitati nego o tome odmah obavještava tužitelja i organ starateljstva. Ovlaštena službena osoba ispituje dijete i tužitelju podnosi službeni izvještaj samo u slučaju kada se radi o krivičnom djelu koje je imalo za posljedicu teško narušavanje tjelesnog integriteta druge osobe ili je učinjena znatna materijalna šteta. Kad tužitelj utvrdi da osoba za koju se osnovano sumnja da je učinila krivično djelo nije navršila 14 godina, donosi naredbu o nepokretanju krivičnog postupka, a podatke o djelu i učinitelju dostavlja organu starateljstva radi poduzimanja mjera zaštite u okviru njegove nadležnosti. Kada sud u toku postupka utvrdi da maloljetnik u vrijeme izvršenja krivičnog djela nije navršio 14 godina života, krivični postupak se obustavlja i rješenje dostavlja tužitelju i organu starateljstva radi poduzimanja mjera zaštite u okviru njegove nadležnosti. O postupanju u skladu sa članom 73. st. (2) i (3) obavještava se podnositelj prijave i oštećeni, uz pravnu pouku da svoj imovinskopravni zahtjev može ostvarivati u parničnom postupku.

Odredbe Zakona o krivičnom postupku o kaznenom nalogu, izjašnjenju o krivici, razmatranje izjave o priznanju krivice i pregovaranju o krivici ne primjenjuju se u krivičnom postupku prema maloljetnicima. Krivični postupak prema maloljetniku pokreće se naredbom za pokretanje pripremnog postupka koju donosi tužitelj. Pri poduzimanju radnji u prisustvu maloljetnika, a naročito pri njegovom ispitivanju postupa se obazrivo vodeći računa o zrelosti, ličnim karakteristikama i zaštiti privatnosti maloljetnika kako vođenje krivičnog postupka ne bi štetno uticalo na njegov fizički, mentalni i kognitivni razvoj.

Organi koji učestvuju u postupku upozorenjem ili udaljenjem na određeni period spriječavaju svako nedisciplinovano ponašanje maloljetnika. Ako maloljetnik i nakon upozorenja nastavi sa nedoličnim ponašanjem, sudija, odnosno predsjednik vijeća može odlučiti da se maloljetnik udalji iz sudnice na određeni vremenski period, a postupak se nastavlja u prisustvu branitelja. Nakon povratka maloljetnika u sudnicu branitelj ga obavještava o radnjama provedenim u njegovoj odsutnosti. Maloljetnik mora imati branitelja prilikom prvog saslušanja od tužitelja ili ovlaštene službene osobe, kao i tokom cijelog postupka. Maloljetnik ima branitelja i onda kada ovlaštena službena osoba izriče policijsko upozorenje iz člana 23. Zakona i kada tužitelj uvjetuje nepokretanje postupka prema maloljetniku ispunjenjem odgojne preporuke iz člana 26. Zakona. Ako sam maloljetnik, njegov zakonski zastupnik ili srodnici ne uzmu branitelja, o tome se obavještava sudija koji na prijedlog tužitelja ili ovlaštene službene osobe postavlja branitelja po službenoj dužnosti. Branitelj iz člana 77. stav (3) mora imati posebna znanja.

Niko ne može biti oslobođen dužnosti svjedočenja o okolnostima potrebnim za ocjenjivanje zrelosti maloljetnika, upoznavanje njegove ličnosti i prilike u kojima živi. Dužnosti svjedočenja oslobođeni su samo roditelj, staratelj, usvojitelj, vjerski službenik, odnosno ispovjednik i branitelj. Kad svjedoči socijalni radnik organa starateljstva, njegovo ispitivanje se ne može odnositi na okolnosti učinjenog djela o kojima je saznao ispitivanjem maloljetnika u postupku sačinjavanja socijalne anamneze iz člana 87. Zakona i drugih izvještaja po zahtjevu tužiteljstva ili suda. Kada je maloljetnik učestvovao u izvršenju krivičnog djela zajedno sa punoljetnom osobom, postupak prema njemu se razdvaja i provodi prema odredbama Zakona. Izuzetno, nakon okončanog pripremnog postupka, a na obrazložen prijedlog tužitelja, postupak prema maloljetniku može se spojiti sa postupkom protiv punoljetne osobe i provesti prema odredbama Zakona o krivičnom postupku i Zakona samo ako je spajanje postupka neophodno za svestrano razrješenje stvari. O spajanju postupka odlučuje sudija za maloljetnike. U jedinstvenom postupku suđenje se provodi pred sudijom nadležnog suda, odnosno pred vijećem od trojice sudija kojim predsjedava sudija za maloljetnike. Do završetka glavnog pretresa sudija, odnosno vijeće može odlučiti da se iz razloga cjelishodnosti ili drugih opravdanih razloga postupak razdvoji. Protiv rješenja kojim je odlučeno o spajanju ili razdvajanju postupka žalba nije dopuštena. Kad se provodi jedinstven postupak za maloljetnika i punoljetne učinitelje u pogledu maloljetnika

uvijek će se primijenjivati odredbe čl. od 76. do 78., čl. od 81. do 86., čl. 89., 90. i 92., čl. od 94. do 103., član 110. stav (3) i čl. 111., 112., 115. i 119. Zakona, a ostale odredbe Zakona ukoliko njihova primjena nije u suprotnosti sa vođenjem jedinstvenog postupka. Kada je osoba učinila neko krivično djelo kao maloljetna, a neko djelo kao punoljetna, provodi se jedinstveni postupak i punoljetnoj osobi se sudi prema odredbama Zakona. U jedinstvenom postupku suđenje se provodi pred sudijom za maloljetnike nadležnog suda, odnosno pred vijećem od trojice sudija od kojih je najmanje jedan sudija za maloljetnike, ukoliko ta osoba u vrijeme pokretanja postupka nije imala navršene 23 godine. U postupku prema maloljetnicima pored ovlaštenja koja su izričito predviđena u odredbama Zakona, organ starateljstva ima pravo da se upozna sa tokom postupka, da u toku postupka daje prijedloge i da ukazuje na činjenice i dokaze koji su od važnosti za donošenje pravilne odluke. O svakom pokretanju postupka prema maloljetniku tužitelj obaviještava nadležni organ starateljstva. Sudovi i tužiteljstva obavještavaju organ starateljstva kada u krivičnom postupku utvrđene činjenice i okolnosti upućuju na potrebu poduzimanja mjera radi zaštite prava i dobrobiti maloljetnika.

Maloljetnik se poziva preko roditelja, odnosno zakonskog zastupnika, a ako to nije moguće, onda sudija zbog potrebe hitnog postupanja ili drugih okolnosti na prijedlog tužitelja u interesu maloljetnika imenuje posebnog staratelja do okončanja postupka. Posebnog staratelja do okončanja krivičnog postupka predlaže organ starateljstva. Dostavljanje odluka i drugih pismena maloljetniku vrši se shodno odredbama Zakona o krivičnom postupku, s tim da se maloljetniku pismena ne dostavljaju isticanjem na oglasnu ploču suda, a ne primjenjuje se ni odredba Zakona o krivičnom postupku o usmenom saopštavanju odluke. Odluke i druga pismena se dostavljaju i roditeljima, odnosno staratelju maloljetnika. Mjeru dovođenje kojom se osigurava prisutnost maloljetnika i uspješno vođenje krivičnog postupka, provode pripadnici sudske policije u civilnoj odjeći vodeći računa da to čine na neupadljiv način, osim u slučajevima opasnih učinilaca ili najtežih krivičnih djela. Ne smije se objaviti tok krivičnog postupka prema maloljetniku, ni odluke donesene u tom postupku, niti se može u svrhu objavljivanja vršiti video i audio snimanje toka postupka. Pravomoćna odluka suda može se objaviti, ali bez navođenja imena maloljetnika i drugih podataka iz kojih bi se mogao utvrditi njegov identitet.

Organi koji učestvuju u postupku prema maloljetniku, kao i drugi organi i ustanove od kojih se traže obavještenja, izvještaji ili mišljenja, dužni su postupati najhitnije kako bi se postupak što prije završio.

Za postupak prema maloljetnicima, po pravilu, mjesno je nadležan sud njegovog prebivališta, a ako maloljetnik nema prebivališta ili ono nije poznato - sud boravišta maloljetnika. Postupak se može provesti pred sudom boravišta maloljetnika ili pred sudom mjesta izvršenja krivičnog djela, odnosno pred sudom na čijem se području nalazi zavod ili ustanova za izvršenje krivičnih sankcija u kojoj se maloljetnik nalazi, ako je očigledno da će se pred tim sudom postupak lakše provesti.

3.2. Postupanje prije pokretanja pripremnog postupka

Prije pokretanja pripremnog postupka za djelo koje se maloljetniku stavlja na teret tužitelj je dužan od posebnog odjela ili službe za maloljetnike nadležnog organa starateljstva pribaviti podatke koji se tiču uzrasta, zrelosti i drugih osobina ličnosti maloljetnika, o sredini i prilikama u kojim on živi kako bi mogao odlučiti da li će za konkretni slučaj postupati primjenom principa oportuniteta, postupak obustaviti ili pristupiti postupku primjene odgojne preporuke ili će donijeti naredbu za pokretanje pripremnog postupka. Anamnezu pribavlja i ovlaštena službena osoba kada su ispunjeni uvjeti iz člana 23. Zakona. Po pravilu, ispitivanje maloljetnika vrši tužitelj, a ovlaštena službena osoba ispitivanje vrši uz odobrenje tužitelja. Za krivična djela sa propisanom novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine, ovlaštena službena osoba koja ima posebna znanja, uz pribavljeno odobrenje tužitelja, ispituje maloljetnika. Komunikacija sa maloljetnikom, pozivanje i obavještavanje o pravima vrši se u skladu sa članom 96. st. (2), (3), (4) i (5) Zakona. Ovlaštena službena osoba ispituje maloljetnika u prisustvu njegovog branitelja, roditelja, staratelja, odnosno usvojitelja. Kada su roditelji, staratelj, odnosno usvojitelj spriječeni prisustvovati ispitivanju, odnosno ako njihovo prisustvo ne bi bilo u interesu maloljetnika, ovlaštena službena osoba ispituje maloljetnika u prisustvu predstavnika organa starateljstva ili predstavnika ustanove za smještaj maloljetnika. Ovlaštena službena osoba nakon što u roku 24 sata ispita maloljetnika i prikupi dokaze, uz službeni izvještaj može tužitelju dostaviti i obrazložen prijedlog da se maloljetnik za konkretni slučaj samo upozori. Ako tužitelj nakon razmatranja prijedloga utvrdi da postoje dokazi da je maloljetnik učinio krivično djelo i da, s obzirom na prirodu krivičnog djela i okolnosti pod kojima je učinjeno, raniji život maloljetnika i njegove lične karakteristike, pokretanje

krivičnog postupka ne bi bilo cjelishodno, tužitelj može dati traženo odobrenje i predmet dostaviti ovlaštenoj službenoj osobi da maloljetniku izrekne policijsko upozorenje. Ako tužitelj ne odobri izricanje policijskog upozorenja o tome obavještava ovlaštenu službenu osobu i prije pokretanja pripremnog postupka razmatra mogućnost i opravdanost izricanja odgojne preporuke u smislu člana 90. Zakona, odnosno donosi naredbu za pokretanje pripremnog postupka na osnovu člana 91. stav (1) Zakona. U slučaju iz člana 88. stav (2) ovlaštena službena osoba će najdalje u roku tri dana od dostavljanja predmeta o maloljetniku izreći policijsko upozorenje i tom prilikom ukazati na društvenu neprihvatljivost i štetnost njegovog ponašanja, posljedice koje takvo ponašanje može na njega imati, kao i na mogućnost vođenja krivičnog postupka i izricanje krivične sankcije u slučaju ponovnog izvršenja krivičnog djela. Na osobe koje prisustvuju saopštavanju odluke primjenjuje se član 88. stav (3). Odluka se bilježi u spisu. Ovlaštena službena osoba će u roku tri dana od donošenja odluke i naredbe iz člana 88. st. (5) i (6), o toj odluci pisano obavijestiti tužitelja, maloljetnika i njegovog branitelja, roditelja, odnosno staratelja ili usvojitelja maloljetnika, organ socijalnog staranja, kao i oštećenog, uz navođenje razloga za donošenje ove odluke. Priznanje maloljetnika da je učinio krivično djelo ne može biti korišteno protiv njega u bilo kojem drugom naknadnom postupku. Za krivična djela sa propisanom novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine, tužitelj može odlučiti da ne pokrene krivični postupak iako postoje dokazi da je maloljetnik učinio krivično djelo ako smatra da ne bi bilo cjelishodno da se vodi postupak prema maloljetniku, s obzirom na prirodu krivičnog djela i okolnosti pod kojima je učinjeno, raniji život maloljetnika i njegove lične karakteristike. Tužitelj može postupiti na isti način i u slučaju krivičnog djela sa propisanom kaznom zatvora više od tri godine ako je takvo postupanje u skladu sa principom srazmjernosti iz člana 9. Zakona. Radi utvrđivanja navedenih okolnosti, tužitelj može zatražiti obavještenja od roditelja, odnosno staratelja maloljetnika, drugih osoba i ustanova, a kad je to potrebno, može ove osobe i maloljetnika pozvati radi neposrednog obavještavanja. Tužitelj će tražiti mišljenje organa starateljstva o cjelishodnosti pokretanja postupka prema maloljetniku. Ako je za donošenje odluke iz člana 89. stava (1) potrebno da se ispituju lične karakteristike maloljetnika, sud može na obrazložen prijedlog tužitelja uputiti maloljetnika u prihvatilište za djecu i omladinu ili odgojnu ustanovu, ali najduže do 30 dana. Kad je izvršenje kazne ili odgojne mjere u toku, tužitelj može odlučiti da ne zahtijeva pokretanje krivičnog postupka za drugo krivično djelo maloljetnika, ako, s obzirom na težinu tog krivičnog djela, kao i na kaznu, odnosno odgojnu mjeru koja se izvršava, ne bi imalo svrhe vođenje postupka i izricanje krivičnopravne sankcije za to djelo. Kada tužitelj u slučajevima iz člana 89. st. (1) i (3), nađe da nije cjelishodno pokretanje postupka prema maloljetniku, obavještava o tome, uz navođenje razloga, roditelja, odnosno staratelja ili usvojitelja maloljetnika, organ starateljstva kao i oštećenog. Prije donošenja naredbe za pokretanje pripremnog postupka prema maloljetniku za krivična djela iz člana 89. stav (1) Zakona tužitelj je dužan razmotriti mogućnost i opravdanost primjene odgojne preporuke u skladu sa odredbama Zakona. Tužitelj o takvoj mogućnosti rješavanja konkretnog slučaja, prirodi, sadržaju, trajanju, posljedicama primjene odgojne preporuke, kao i posljedicama odbijanja saradnje, izvršenja i ispunjenja odgojne preporuke obavještava maloljetnika i njegove roditelje, odnosno staratelja ili usvojitelja. Kada tužitelj za krivična djela iz člana 89. stav (1) Zakona ne primijeni odgojnu preporuku dužan je obrazložiti razloge za donošenje takve odluke.

Tužitelj donosi naredbu kojom se izriče odgojna preporuka kada maloljetnik pristane ispuniti svoju obavezu preuzetu odgojnom preporukom. Dok traje primjena odgojne preporuke, organ starateljstva tužitelju dostavlja izvještaj o njenoj primjeni. Ako su ispunjeni uvjeti za primjenu odgojne preporuke i nakon što uz saradnju i nadzor organa starateljstva maloljetnik ispuni obavezu preuzetu odgojnom preporukom, tužitelj donosi naredbu o nepokretanju pripremnog postupka prema maloljetniku i o tome, po potrebi, obavještava oštećenog upućujući ga da svoj imovinskopravni zahtjev može ostvariti u parničnom postupku i obavještava podnosioca prijave. Ako maloljetnik djelimično ispuni obavezu preuzetu odgojnom preporukom tako da kompenzacija još nije bila primljena putem odgojne preporuke, tužitelj odlučuje u skladu sa članom 90. stav (4) kada nađe da pokretanje pripremnog postupka ne bi bilo cjelishodno. Ako se na osnovu izvještaja organa starateljstva utvrdi da maloljetnik bez opravdanog razloga odbija ispuniti obavezu preuzetu odgojnom preporukom ili je neuredno izvršava, tužitelj donosi naredbu o pokretanju pripremnog postupka. Prilikom razmatranja mogućnosti i opravdanosti primjene odgojne preporuke, priznanje maloljetnika da je učinio krivično djelo ne može biti korišteno protiv njega u bilo kojem drugom naknadnom postupku.

3.3. Pripremni postupak

Ako postoje osnovi sumnje da je maloljetna osoba učinila krivično djelo, te se nakon razmatranja u skladu sa članom 90. stav (1) Zakona nađe da nema mogućnosti niti opravdanja za primjenu odgojnih preporuka ili ako maloljetnik neopravdano odbije ili neuredno izvršava odgojnu preporuku, tužitelj donosi naredbu za pokretanje pripremnog postupka, o čemu obavještava organ starateljstva. U fazi pripremnog postupka sudija za maloljetnike ima ista ovlaštenja koja prema Zakonu o krivičnom postupku pripadaju sudiji za prethodni postupak.

Tužitelj će okončati pripremni postupak u roku 90 dana od donošenja naredbe iz člana 91. stav (1), a ako se pripremni postupak ne završi u ovom roku, važi supsidijarna primjena odredbi čl. 239. i 240. Zakona o krivičnom postupku. U pripremnom postupku, pored činjenica koje se odnose na krivično djelo, tužitelj, ako je potrebno, na osnovu socijalne anamneze u skladu sa članom 87. Zakona, pribavlja i druge podatke koji se tiču ličnosti maloljetnika i njegovog ponašanja, sredine i prilika u kojima živi. O okolnostima iz člana 92. stav (1) tužitelj pribavlja izvještaj i saslušava osobe koje mogu dati potrebne podatke, izuzev osoba iz člana 78. stav (2) Zakona. O tim okolnostima obavezno se pribavlja mišljenje organa starateljstva, a ako je prema maloljetniku bila izrečena odgojna mjera - pribavlja se izvještaj o primjeni te mjere. Ako je prema maloljetniku bila izrečena zavodska mjera, tužitelj pribavlja izvještaj zavoda ili ustanove o primjeni te mjere. Tužitelj može prikupljanje podataka iz člana 92. st. (1) i (2) povjeriti stručnom savjetniku tužiteljstva. Kada je za utvrđivanje zdravstvenog stanja maloljetnika, stepena zrelosti i drugih karakteristika ličnosti potrebno da maloljetnika pregledaju vještaci, za ovaj pregled određuju se ljekari, psiholozi ili pedagozi. Ovakva ispitivanja maloljetnika mogu se obaviti u zdravstvenoj ili drugoj ustanovi.

Tužitelj sam određuje način izvođenja pojedinih radnji propisanih odredbama Zakona o krivičnom postupku i to u onoj mjeri koja osigurava prava maloljetnika na odbranu, prava oštećenog i prikupljanje dokaza potrebnih za odlučivanje. Radnjama u pripremnom postupku prisustvuje maloljetnik, osim ako postoje razlozi iz člana 111. stav (4) Zakona i branitelj. Ispitivanje maloljetne osobe, kad je to potrebno, obavlja se uz pomoć pedagoga ili druge stručne osobe. Tužitelj može odobriti da radnjama u pripremnom postupku prisustvuje predstavnik organa starateljstva i roditelj, odnosno staratelj ili usvojitelj maloljetnika. Kada navedene osobe prisustvuju tim radnjama, mogu davati prijedloge i upućivati pitanja osobi koja se ispituje, odnosno saslušava. Tužitelj može uskratiti prisustvo roditeljima, odnosno staratelju ili usvojitelju maloljetnika ako je takva odluka u interesu maloljetnika i tada tužitelj radnje provodi u prisustvu predstavnika organa starateljstva ili predstavnika ustanove za smještaj maloljetnika. Sudija može na prijedlog tužitelja odrediti da se maloljetnik u toku pripremnog postupka privremeno smjesti u prihvatilište ili sličnu ustanovu za prihvat maloljetnika ako je to potrebno radi izdvajanja maloljetnika iz sredine u kojoj je živio ili radi pružanja pomoći, zaštite ili smještaja maloljetnika, a posebno ako je to potrebno radi otklanjanja opasnosti od ponavljanja krivičnog djela. Protiv rješenja o privremenom smještaju maloljetnika žalbu mogu uložiti u roku 24 sata maloljetnik, roditelj, usvojitelj, odnosno staratelj i branitelj. O žalbi odlučuje vijeće za maloljetnike istog suda u roku 24 sata, s tim da žalba ne zadržava izvršenje rješenja. Izvršenje mjere privremenog smještaja provodi se prema odredbama koje vrijede za ustanove, a u pogledu dužine trajanja, kontrole opravdanosti trajanja ovog smještaja i drugih prava, primjenjuju se odredbe Zakona koje se odnose na maloljetnike u pritvoru. Troškovi smještaja maloljetnika isplaćuju se iz budžetskih sredstava tužiteljstva i ulaze u troškove krivičnog postupka.

3.4. Mjere za obezbjeđenje prisustva maloljetnika i uspješno vođenje krivičnog postupka

Kada su ispunjeni uvjeti iz člana 146. stav (1) tač. od a) do c) Zakona o krivičnom postupku, sud može na prijedlog stranaka ili branitelja ili po službenoj dužnosti prema maloljetniku umjesto određivanja i produženja pritvora odrediti mjere zabrane i to:

a) zabranu napuštanja boravišta i zabranu putovanja bez odobrenja,

b) zabranu posjećivanja određenih mjesta ili područja,

c) zabranu sastajanja sa određenim osobama,

d) narediti da se povremeno javlja određenom državnom organu,

e) narediti da se mlađoj punoljetnoj osobi privremeno oduzme putna isprava uz zabranu izdavanja novih isprava, kao i zabraniti korištenje osobne karte za prelazak državne granice Bosne i Hercegovine. Kad određuje mjere

zabrane shodno se primjenjuju odredbe čl. 140., 140.a, 140.b, 140.c i 140.e Zakona o krivičnom postupku. Ovlaštena službena osoba može maloljetnu osobu lišiti slobode ako postoje osnovi sumnje da je izvršila krivično djelo i ako postoje razlozi predviđeni članom 146. stav (1) tač. a), b) i c) Zakona o krivičnom postupku. Prilikom lišenja slobode i tokom boravka maloljetnika u policijskoj stanici ministarstva unutrašnjih poslova svi kontakti ovlaštene službene osobe sa maloljetnikom se obavljaju na način koji u punoj mjeri poštuje ličnost maloljetnika i podržava njegovu dobrobit. Bilo koji postupci koji narušavaju fizičko i mentalno zdravlje maloljetnika su zabranjeni. O lišenju slobode ovlaštena službena osoba odmah obavještava roditelja, odnosno staratelja ili usvojitelja maloljetnika, branitelja i nadležni organ starateljstva.

Ukoliko roditelji ili staratelji maloljetnika nisu dostupni, oni se obavještavaju u što kraćem roku. Ispitivanje maloljetnika vrši tužitelj ili uz odobrenje tužitelja ovlaštena službena osoba koja osigurava prisustvo roditelja, odnosno staratelja ili usvojitelja. Kada se maloljetnik prvi put ispituje, prije početka ispitivanja tužitelj ili ovlaštena službena osoba maloljetnika u pisanoj formi, a nakon toga i usmeno na maternjem jeziku i na njemu razumljiv način, obavještavaju o pravima iz člana 92. stav (2) Zakona o krivičnom postupku, a posebno o pravu da u prisustvu branitelja, roditelja, odnosno staratelja ili usvojitelja ili predstavnika organa starateljstva bude ispitan od tužitelja ili ovlaštene službene osobe. Ovlaštena službena osoba dužna je maloljetnu osobu bez odgađanja, a najkasnije u roku 24 sata dovesti tužitelju i obavijestiti ga o razlozima i vremenu lišenja slobode. Ako maloljetnik lišen slobode ne bude doveden tužitelju u ovom roku, pušta se na slobodu. Maloljetnik koji je lišen slobode dok se nalazi u policijskoj stanici i tokom zadržavanja u tužiteljstvu smješta se u prostoriju tako da nije u kontaktu sa odraslima. Dovođenje maloljetnika se obavlja na način koji štiti njegovo dostojanstvo i pretpostavku nevinosti. Maloljetniku se prilikom lišenja slobode i stavljanja u pritvor oduzimaju predmeti u vezi sa krivičnim djelom i predmeti koje ne smije imati u pritvoru prema pravilima kućnog reda, a ima pravo zadržati lične stvari i pravo na odgovarajuću medicinsku njegu koja uključuje i ljekarski pregled nakon lišavanja slobode.

Nakon što je maloljetna osoba dovedena, tužitelj je dužan bez odgađanja, a najkasnije u roku 24 sata od dovođenja, ispitati maloljetnika ako već nije ispitan i odlučiti da li će sudiji dati prijedlog za izricanje mjera zabrane iz člana 95. Zakona ili privremenog smještaja u skladu sa članom 94. Zakona ili prijedlog za određivanje pritvora ili će ga pustiti na slobodu.

Prilikom predlaganja tužitelj uvijek daje prednost mjerama zabrane, a potom mjeri privremenog smještaja, dok pritvor kao krajnju mjeru predlaže samo ako se prethodnim mjerama ne može osigurati prisustvo maloljetnika tokom suđenja. Ako postoji osnovana sumnja da je maloljetnik učinio krivično djelo, sudija može odrediti pritvor kad postoje razlozi predviđeni članom 146. stav (1) tač. a), b) i c) Zakona o krivičnom postupku. Prije donošenja rješenja o određivanju pritvora sudija maloljetnika odmah upoznaje sa prijedlogom iz člana 98. Zakona, saslušava ga na te okolnosti i najkasnije u roku 12 sati od prijema prijedloga tužitelja odlučuje o određivanju pritvora ili maloljetnika pušta na slobodu. Ako postoje okolnosti zbog kojih ne može postupati sudija za maloljetnike, o pritvoru će odlučiti sudija sa posebnim znanjima kojeg odredi predsjednik suda, o čemu se obavještava sudija za maloljetnike. Protiv rješenja kojim je određen pritvor dopuštena je žalba vijeću iz člana 17. stav (3) Zakona u roku 24 sata od sata prijema ovog rješenja. Žalba ne zadržava izvršenje rješenja. Ako sudija ne prihvati prijedlog tužitelja za određivanje pritvora, donosi rješenje kojim se prijedlog odbija i maloljetnika odmah pušta na slobodu. Tužitelj na ovo rješenje može uložiti žalbu, ali žalba ne zadržava izvršenje rješenja. U slučajevima iz člana 99. st. (4) i (5) vijeće je dužno odluku o žalbi donijeti u roku 24 sata. Po rješenju sudije pritvor može trajati najduže 30 dana od dana lišenja slobode, uz obavezu vijeća da vrši kontrolu neophodnosti pritvora svakih 10 dana, uz prethodno izjašnjenje tužitelja o poduzetim radnjama za period koji prethodi kontroli. Ako tužitelj ne postupi na ovaj način, obavještava se tužitelj kantonalnog tužiteljstva radi poduzimanja potrebnih mjera za ispunjenje zahtjeva iz ovog stava. Odlukom vijeća iz člana 17. stav (3) Zakona, po obrazloženom prijedlogu tužitelja, pritvor se može produžiti za još 30 dana. Protiv rješenja vijeća dopuštena je žalba o kojoj odlučuje vijeće drugostepenog suda u roku 24 sata po prijemu žalbe. O pritvaranju maloljetnika sudija odmah ili u što kraćem roku obavještava roditelja, staratelja ili ustanovu kojoj je maloljetnik povjeren na odgoj i čuvanje, kao i organ socijalnog staranja. U toku pripremnog postupka, a prije isteka trajanja pritvora sudija na prijedlog tužitelja ukida pritvor i maloljetnika odmah pušta na slobodu.

Nakon dostavljanja prijedloga za izricanje krivične sankcije, pritvor se na obrazložen prijedlog tužitelja može produžiti prema odluci vijeća iz člana 17. stav (3) Zakona za još dva mjeseca, uz kontrolu pritvora svakih mjesec dana i uz prethodno izjašnjenje tužitelja o poduzetim radnjama za period koji prethodi kontroli. Protiv tog rješenja dopuštena je žalba vijeću drugostepenog suda iz člana 17. stav (2) Zakona koje o žalbi odlučuje u roku 24 sata od prijema

žalbe. Žalba ne zadržava izvršenje rješenja. Pritvor se odmah ukida ako je sud donio rješenje da se prema maloljetniku obustavi postupak iz razloga predviđenih članom 298. tač. c), e) i f) i članom 299. Zakona o krivičnom postupku ili kada sud nađe da nije cjelishodno maloljetniku izreći zavodsku odgojnu mjeru ili kaznu maloljetničkog zatvora, nego maloljetniku izrekne odgojnu mjeru iz člana 32. stav (1) tač. a) i b) Zakona. Poslije izricanja zavodske odgojne mjere ili kazne maloljetničkog zatvora pritvor može trajati najduže još dva mjeseca. Ako za to vrijeme ne bude izrečena drugostepena odluka kojom se potvrđuje ili preinačuje prvostepena odluka, pritvor se ukida i maloljetnik odmah pušta na slobodu. Ako u roku dva mjeseca bude izrečena drugostepena odluka kojom se prvostepena odluka ukida, pritvor može trajati još 30 dana od izricanja drugostepene odluke. Ako se maloljetnik nalazi u pritvoru, a odluka kojom mu je izrečena zavodska odgojna mjera ili kazna maloljetničkog zatvora postala je pravomoćna, maloljetnik se može pustiti na slobodu do upućivanja u ustanovu za izvršenje zavodske odgojne mjere ili kazne. Vrijeme provedeno u pritvoru ili ustanovama privremenog smještaja iz čl. 94. i 112. Zakona, kao i svako lišenje slobode u vezi sa krivičnim djelom, uračunava se u vrijeme trajanja izrečene zavodske odgojne mjere i kazne maloljetničkog zatvora u skladu sa članom 57. stav (1) Krivičnog zakona. Maloljetnik se nalazi u pritvoru odvojeno od punoljetnih osoba. Dok se nalazi u pritvoru, maloljetniku se omogućavaju uvijeti korisni za njegov odgoj i zanimanje. Sudija ima prema pritvorenim maloljetnicima ista ovlaštenja koja prema Zakonu o krivičnom postupku pripadaju sudiji za prethodni postupak, odnosno sudiji za prethodno saslušanje i može u svako doba obići pritvorenika, sa njim razgovarati i od njega primati pritužbe. Obilazak maloljetnika u pritvoru vrši i tužitelj. Po nalogu sudije i tužitelja obilazak pritvorenog maloljetnika može obaviti svakih 20 dana stručni savjetnik suda i tužiteljstva. O obilasku pritvorenika sačinjava se izvještaj koji je sastavni dio spisa.

3.5. Postupanje nakon okončanog pripremnog postupka

Nakon što ispita sve okolnosti koje se odnose na izvršenje krivičnog djela, zrelost i druge okolnosti koje se tiču ličnosti maloljetnika i prilika u kojima živi, tužitelj je dužan u roku osam dana po okončanju pripremnog postupka dostaviti sudiji obrazložen prijedlog za izricanje odgojne mjere, odnosno kazne. U slučaju da tužitelj nakon okončanja pripremnog postupka nađe da nema dokaza da je maloljetnik učinio krivično djelo, donijet će naredbu o obustavi pripremnog postupka. Prijedlog tužitelja sadrži: ime i prezime maloljetnika, njegovu dob, opis i zakonski naziv krivičnog djela, dokaze iz kojih proizilazi da je maloljetnik učinio krivično djelo, obrazloženje koje treba sadržavati ocjenu stepena zrelosti maloljetnika, kao i razloge koji opravdavaju primjenu predložene odgojne mjere ili kazne maloljetničkog zatvora, a ne primjenu odgojne preporuke u skladu sa članom 90. st. (1), (4) i (5) Zakona. Bitni sadržaji prikupljenih podataka o ličnosti maloljetnika iz člana 92. Zakona obrazlažu se tako da to, koliko je moguće, ne djeluje štetno na njegov odgoj. Prilikom dostavljanja prijedloga za izricanje odgojne mjere ili kazne, tužitelj dostavlja i dokaze kojima potkrepljuje navode iz prijedloga. Ako tužitelj nije dao obrazložene razloge zbog kojih nije postupio u skladu sa članom 89. stav (3) Zakona ili članom 90. st. (1) i (2) Zakona, sudija može izraziti neslaganje sa prijedlogom tužitelja za izricanje sankcije i zatražiti da vijeće iz člana 17. stav (3) Zakona u roku tri dana o tome donese odluku. Vijeće odluku donosi po saslušanju tužitelja. Vijeće može odlučiti da se predmet vrati tužitelju radi postupanja u skladu sa čl. 89. i 90. Zakona ili odlučiti da sudija postupi prema članu 106. Zakona, a ako nisu ispunjeni uvjeti primjene iz člana 106. Zakona, da postupi po prijedlogu tužitelja za izricanje krivične sankcije. Prije donošenja odluke o postupanju po prijedlogu tužitelja za izricanje odgojne mjere ili kazne maloljetničkog zatvora za krivična djela iz člana 89. stav (1) Zakona, odnosno nakon što je vijeće donijelo odluku po članu 105. stav (2) Zakona, sudija je dužan razmotriti mogućnost i opravdanost primjene odgojne preporuke. O načinu rješavanja konkretnog slučaja, prirodi, sadržaju, trajanju, posljedicama primjene odgojne preporuke, kao i posljedicama odbijanja saradnje, izvršenju i ispunjenju odgojne preporuke sudija obavještava maloljetnika i roditelje, odnosno staratelja ili usvojitelja. Ako sudija nađe da, s obzirom na prirodu krivičnog djela i okolnosti pod kojima je izvršeno, raniji život maloljetnika i njegove lične karakteristike, vođenje postupka i izricanje odgojne mjere ili kazne maloljetničkog zatvora prema maloljetniku ne bi bilo cjelishodno, postupit će u skladu sa odredbama čl. 24., 25., 26. i 27. Zakona. Sudija donosi rješenje kojim se izriče odgojna preporuka kada maloljetnik pristane ispuniti svoju obavezu preuzetu odgojnom preporukom. Dok traje primjena odgojne preporuke, organ starateljstva dostavlja sudiji izvještaj o njenoj primjeni.

Ako su ispunjeni uvjeti za izricanje odgojne preporuke i nakon što uz saradnju i nadzor organa starateljstva maloljetnik ispuni obavezu preuzetu odgojnom preporukom, sudija donosi rješenje da neće postupati po prijedlogu tužitelja za izricanje predložene krivične sankcije i o tome, po potrebi, obavještava oštećenog i upućuje ga da svoj imovinskopravni zahtjev može ostvariti u parničnom postupku. Protiv rješenja sudije žalba nije dopuštena. Ako

maloljetnik djelimično ispuni obavezu preuzetu odgojnom preporukom, odnosno kada nije ostvarena potpuna kompenzacija primjenom odgojne preporuke, sudija odlučuje na način predviđen u članu 106. stav (3) kada nađe da izricanje krivične sankcije prema maloljetniku ne bi bilo cjelishodno. Ako se na osnovu izvještaja organa starateljstva utvrdi da maloljetnik bez opravdanog razloga odbije ispuniti obavezu preuzetu odgojnom preporukom ili je neuredno izvršava, sudija postupa u skladu sa članom 108. Zakona. Prilikom razmatranja mogućnosti i opravdanosti izricanja odgojne preporuke, priznanje maloljetnika da je učinio krivično djelo ne može biti korišteno protiv njega u bilo kojem drugom naknadnom postupku. Kad sudija primi prijedlog tužitelja za izricanje odgojne mjere ili kazne maloljetničkog zatvora, odnosno odluku vijeća iz člana 105. stav (2) Zakona, prijedlog tužitelja dostavlja maloljetniku i njegovom branitelju. Maloljetnik i branitelj mogu u roku tri dana od dana uručenja prijedloga izjaviti prethodne prigovore iz člana 248. stav (1) Zakona o krivičnom postupku o kojima vijeće odlučuje u roku osam dana. Rok za podnošenje prethodnih prigovora se na prijedlog branitelja može produžiti, ali rok ne može biti duži od 15 dana od dana uručenja prijedloga iz člana 107. stav (1). Nakon što bude odlučeno o prethodnim prigovorima sudija dokaze iz člana 104. stav (4) Zakona dostavlja tužitelju, a predmet sudiji radi zakazivanja sjednice ili glavnog pretresa. Sudija koji je kao član vijeća odlučivao o prigovorima ne može učestvovati u suđenju. Protiv rješenja sudije žalba nije dopuštena.

Nakon što primi prijedlog tužitelja za izricanje odgojne mjere ili kazne maloljetničkog zatvora, odnosno nakon što vijeće odbije prethodne prigovore ili odluči u skladu sa članom 105. stav (2) Zakona, sudija je dužan u roku osam dana od dana prijema prijedloga tužitelja, odnosno donošenja odluke vijeća zakazati sjednicu ili glavni pretres. Kazna maloljetničkog zatvora i zavodske mjere izriču se samo po održanom glavnom pretresu. Ostale odgojne mjere mogu se izreći na sjednici. Sudija saopštava maloljetniku odgojnu mjeru ili kaznu koja mu je izrečena. Na sjednici će se pozvati tužitelj, maloljetnik, branitelj, roditelji, usvojitelj, odnosno staratelj maloljetnika, a o sjednici se obavještava i može joj prisustvovati predstavnik organa starateljstva. Sjednici obavezno prisustvuju tužitelj, maloljetnik i njegov branitelj. Ukoliko tužitelj ili branitelj neopravdano izostanu sa sjednice, sudija postupa shodno odredbama čl. 260. i 263. Zakona o krivičnom postupku.

Nedolazak roditelja, odnosno usvojitelja ili staratelja maloljetnika i predstavnika organa starateljstva ne spriječava sud da održi sjednicu. Kada roditelj, odnosno staratelj ili usvojitelj nisu u mogućnosti prisustvovati sjednici ili nisu sposobni ili su nepoznati ili kada maloljetniku nije određen poseban staratelj, sudija u interesu maloljetnika poziva predstavnika organa starateljstva i tada je njegovo prisustvo obavezno sve do pravomoćnog okončanja postupka. Na sjednici tužitelj čita prijedlog i ukratko izlaže dokaze koji se odnose na krivično djelo i podatke o ličnosti maloljetnika do kojih je došao tokom pripremnog postupka, kao i razloge koji opravdavaju stavljanje prijedloga za izricanje krivične sankcije. Kad izlaže podatke koji se tiču ličnosti maloljetnika, tužitelj postupa obazrivo, kako iznošenje ovih podataka ne bi štetilo daljnjem razvoju maloljetnika. Na sjednici maloljetnik i njegov branitelj izlažu odgovor na prijedlog tužitelja, a ako sjednici prisustvuju roditelji, odnosno staratelj ili usvojitelj maloljetnika i predstavnik organa starateljstva, oni mogu davati pojašnjenja i davati prijedloge. U ovoj fazi postupka važi shodna primjena odredaba Zakona o krivičnom postupku o izmjeni optužbe na glavnom pretresu, s tim što je sudija bez prijedloga tužitelja ovlašten odluku donijeti na osnovu prezentiranih dokaza i činjeničnog stanja utvrđenog na sjednici. Kada se odlučuje na osnovu glavnog pretresa, shodno se primjenjuju odredbe Zakona o krivičnom postupku o rukovođenju glavnim pretresom, o odgađanju i prekidu glavnog pretresa, o zapisniku i o toku glavnog pretresa, ali sudija može, uvijek po saslušanju stranaka, odstupiti od ovih pravila ako smatra da njihova primjena za konkretan slučaj ne bi bila cjelishodna. Osim maloljetnika glavnom pretresu obavezno prisustvuju tužitelj, branitelj i predstavnik nadležnog organa starateljstva. Ako tužitelj ili branitelj neopravdano izostanu sa glavnog pretresa, sudija poduzima mjere u skladu sa općim odredbama iz čl. 260. i 263. Zakona o krivičnom postupku. O neopravdanom izostanku predstavnika organa starateljstva obavještava se rukovoditelj tog organa. Pored osoba čije je prisustvo obavezno na glavnom pretresu, na glavni pretres pozivaju se roditelji maloljetnika i usvojitelj, odnosno staratelj maloljetnika. Kada roditelj, odnosno staratelj nije u mogućnosti prisustvovati glavnom pretresu ili nisu sposobni ili su nepoznati, sudija može, ako nađe da je to u najboljem interesu maloljetnika, odrediti posebnog staratelja. Nedolazak roditelja maloljetnika, staratelja, odnosno usvojitelja ili posebnog staratelja maloljetnika ne predstavlja smetnju za održavanje glavnog pretresa. U ovoj fazi postupka shodno se primjenjuju odredbe Zakona o krivičnom postupku o izmjeni optužbe na glavnom pretresu, s tim što je sudija bez prijedloga tužitelja ovlašten odluku donijeti na osnovu prezentiranih dokaza i činjeničnog stanja utvrđenog na glavnom pretresu. Kada se sudi maloljetniku, javnost je uvijek isključena. Sudija može dopustiti da glavnom pretresu prisustvuju osobe koje se bave zaštitom i odgojem maloljetnika ili suzbijanjem prijestupništva mladih, kao i naučni radnici. U toku glavnog pretresa sudija može narediti

da se, osim tužitelja, branitelja i predstavnika organa starateljstva, sa zasjedanja udalje sve ili pojedine osobe. Za vrijeme izvođenja pojedinih dokaza ili govora stranaka, sudija može narediti da se maloljetnik udalji sa zasjedanja i to zbog mogućeg štetnog uticaja na njegov odgoj. Ako je to važno za odbranu maloljetnika, branitelj ga obavještava o sadržaju i toku postupka za vrijeme njegove odsutnosti. U toku postupka sudija može na prijedlog tužitelja, branitelja ili ako sam to ocijeni neophodnim, donijeti rješenje o privremenom smještaju maloljetnika u skladu sa članom 94. Zakona, a može i ukinuti rješenje koje je o tome ranije doneseno. Troškovi smještaja maloljetnika isplaćuju se iz budžetskih sredstava suda i ulaze u troškove krivičnog postupka. Sudija nije vezan uz prijedlog tužitelja pri odlučivanju hoće li prema maloljetniku izreći kaznu ili će primijeniti odgojnu mjeru. Sudija za maloljetnike će rješenjem obustaviti postupak u slučajevima kada sud na osnovu člana 298. tač. c), e) i f)Zakona o krivičnom postupku donosi presudu kojom se optužba odbija ili kojom se prema članu 299. Zakona o krivičnom postupku optuženi oslobađa od optužbe, kao i kada nađe da nije cjelishodno izreći maloljetniku ni odgojnu mjeru niti kaznu.

Sudija donosi rješenje i kada izriče odgojnu mjeru maloljetniku. U izreci ovog rješenja navodi se samo koja se mjera izriče, ali se maloljetnik ne oglašava krivim za krivično djelo koje mu se stavlja na teret. U obrazloženju rješenja navodi se opis djela i okolnosti koje opravdavaju primjenu izrečene odgojne mjere. Razlozi za odluku iz člana 113. stav (3) koji bi mogli štetno uticati na odgoj maloljetnika neće biti izloženi. Kada se donosi rješenje o obustavi postupka, u obrazloženju rješenja se navodi opis djela i okolnosti koje opravdavaju takvu odluku, pri čemu se ne izlažu razlozi koji bi mogli štetno uticati na odgoj maloljetnika. Presuda kojom se maloljetniku izriče kazna maloljetničkog zatvora donosi se u obliku koji propisuje Zakon o krivičnom postupku za presudu kojom se optuženi oglašava krivim. Za svako produženje roka iz člana 108. stav (1) Zakona, sudija mora imati odobrenje predsjednika suda. Glavni pretres se odgađa ili prekida samo izuzetno. O svakom odgađanju ili prekidu glavnog pretresa sudija obavještava predsjednika suda i iznosi razloge za odgađanje, odnosno prekidanje. Sudija je dužan izraditi rješenje, odnosno presudu u pisanom obliku i to u roku osam dana od dana saopštavanja donesene odluke, a u posebno složenim slučajevima u roku 15 dana. Sudija obavještava predsjednika suda svakih 15 dana koji predmeti maloljetnika nisu okončani i o razlozima zbog kojih je o pojedinim predmetima postupak još u toku. Predsjednik suda će, po potrebi, poduzeti mjere da se postupak ubrza. Sud može maloljetnika obavezati na plaćanje troškova krivičnog postupka i na ispunjenje imovinskopravnog zahtjeva samo ako je maloljetniku izrekao kaznu maloljetničkog zatvora. Ako je prema maloljetniku izrečena odgojna mjera ili je postupak obustavljen, troškovi postupka padaju na teret budžetskih sredstava suda, a oštećeni se radi ostvarivanja imovinskopravnog zahtjeva upućuje na parnični postupak.

Ako maloljetnik ima prihode ili imovinu, sudija može odrediti da plati troškove krivičnog postupka i ispuni imovinskopravni zahtjev i kada prema njemu bude izrečena odgojna mjera, odnosno kada sudija nađe da nije cjelishodno prema maloljetniku izreći kaznu maloljetničkog zatvora, niti odgojnu mjeru. Troškovi postupka medijacije (posredovanje) koju provodi organizacija iz člana 26. stav (4) Zakona padaju na teret budžetskih sredstava tužiteljstva, odnosno suda.

3.6. Pravni lijekovi

Protiv presude kojom je maloljetniku izrečena kazna maloljetničkog zatvora, protiv rješenja kojim je maloljetniku izrečena odgojna mjera i protiv rješenja o obustavi postupka iz člana 113. stav (2) Zakona mogu podnijeti žalbu sve osobe koje imaju pravo na žalbu protiv presude prema članu 308. Zakona o krivičnom postupku i to u roku osam dana od dana prijema presude, odnosno rješenja. Branitelj, tužitelj, bračni, odnosno vanbračni drug ili neka druga osoba sa kojom živi u trajnoj zajednici, srodnik po krvi u pravoj liniji, usvojitelj, staratelj, brat, sestra i hranitelj mogu podnijeti žalbu u korist maloljetnika i bez njegove volje. Osobe koje su podnijele žalbu u korist maloljetnika mogu odustati od žalbe samo uz njegovu saglasnost. Žalba protiv rješenja kojim se izriče zavodska odgojna mjera ili presuda kojom je izrečena kazna maloljetničkog zatvora zadržava izvršenje odluke, izuzev ako sudija, uz saglasnost sa roditeljima maloljetnika i po saslušanju maloljetnika, ne odluči drugačije. Na sjednicu vijeća drugostepenog suda uvijek se poziva tužitelj, maloljetnik, branitelj, roditelji, usvojitelj, odnosno staratelj maloljetnika. O sjednici se obavještava i može joj prisustvovati predstavnik organa starateljstva. Nedolazak stranaka i branitelja koji su uredno obaviješteni o sjednici, ne spriječava drugostepeni sud da održi sjednicu.

Vijeće za maloljetnike drugostepenog suda može preinačiti prvostepenu odluku izricanjem teže sankcije prema maloljetniku samo ako je to predloženo u žalbi tužitelja. Ako prvostepenom odlukom nije izrečena kazna maloljetničkog zatvora ili zavodska mjera, vijeće drugostepenog suda može tu kaznu, odnosno mjeru izreći samo ako

održi pretres. Maloljetnički zatvor u dužem trajanju ili zavodska mjera teža od one izrečene prvostepenom odlukom može se izreći i na sjednici drugostepenog vijeća za maloljetnike.

Protiv odluke drugostepenog suda dozvoljena je žalba u slučajevima:

a) ako je vijeće za maloljetnike drugostepenog suda preinačilo prvostepenu odluku kojom je prema maloljetniku obustavljen postupak ili izrečena odgojna mjera iz člana 32. stav (1) tač. a) i b) ovog zakona i nakon održanog pretresa izreklo kaznu maloljetničkog zatvora ili zavodsku odgojnu mjeru iz člana 32. stav (1) tačka c) Zakona i

b) ako je vijeće za maloljetnike drugostepenog suda na sjednici povodom žalbe izreklo kaznu maloljetničkog zatvora u dužem trajanju ili zavodsku mjeru težu od one koja je izrečena prvostepenom odlukom.

O žalbi protiv drugostepene odluke odlučuje sud trećeg stepena u vijeću sastavljenom od trojice sudija određenih rasporedom poslova u tom sudu koji imaju posebna znanja iz oblasti prava djeteta i prijestupništva mladih. Odredbe člana 324. Zakona o krivičnom postupku primjenjuju se i na saoptuženog koji nije izjavio žalbu protiv drugostepene odluke. Pred ovim vijećem ne može se održati pretres. Odredbe Zakona o krivičnom postupku o ponavljanju krivičnog postupka završenog pravomoćnom presudom shodno se primjenjuju i na ponavljanje postupka završenog presudom kojim je prema maloljetniku izrečena kazna maloljetničkog zatvora ili doneseno rješenje o primjeni odgojne mjere ili rješenje o obustavi postupka.

3.7. Nadzor suda nad sprovođenjem mjera

Uprava ustanove u kojoj se prema maloljetniku izvršava kazna maloljetničkog zatvora i zavodska odgojna mjera dužna je svaka dva mjeseca dostaviti tužiteljstvu i sudu koji je izrekao odgojnu mjeru izvještaj o ponašanju maloljetnika. Stručni savjetnici suda i tužiteljstva, a tamo gdje savjetnika nema, sudija i tužitelj obilaskom zavoda ili ustanove u kojoj se odgojna mjera izvršava, prate izvršenje izrečene odgojne mjere. Obilazak maloljetnika smještenih u zavode i ustanove iz člana 120. stav (1) stručni savjetnici, odnosno sudija i tužitelj obavljaju najmanje dva puta u toku godine. Nadležni organ starateljstva dužan je svakih šest mjeseci dostaviti izvještaj sudu i tužiteljstvu o izvršenju ostalih odgojnih mjera.

Sudija može, kada nađe da je to potrebno, tražiti izvještaj u kraćem roku. Izvještaji iz člana 120. st. (1), (2) i (3) čine sastavni dio spisa.

Kada su ispunjeni uvjeti za izmjenu odluke o izrečenoj odgojnoj mjeri propisani članom 45. Zakona, odluku o izmjeni donosi sudija koji je donio rješenje o odgojnoj mjeri ako sam nađe da je to potrebno ili na prijedlog tužitelja, maloljetnika, njegovih roditelja, usvojitelja, odnosno staratelja, upravnika zavoda, odnosno ustanove ili organa starateljstva kojem je povjeren nadzor nad maloljetnikom.

Prije donošenja odluke sudija saslušava tužitelja, maloljetnika, roditelja, usvojitelja, odnosno staratelja maloljetnika ili druge osobe, a od zavoda ili ustanove u kojoj se izvršava zavodska mjera, odnosno od organa starateljstva ili drugih organa i ustanova pribavit će i potrebne izvještaje o ponašanju maloljetnika i dostignutom stepenu uspješnosti u provođenju odgojne mjere.

Prema odredbama člana 121. st. (1) i (2) donosi se i odluka o obustavljanju izvršenja odgojne mjere i o uvjetnom otpustu iz člana 43. Zakona.

Odluku o izmjeni odluke o odgojnoj mjeri ili o obustavi izvršenja mjere ili uvjetnom otpustu, donosi sudija na sjednici kojoj obavezno prisustvuju maloljetnik i njegovi roditelji, odnosno staratelj ili usvojitelj maloljetnika, tužitelj, branitelj i predstavnik organa starateljstva, odnosno zavoda ili ustanove gdje se odgojna mjera izvršava.

Ako se maloljetnik bez opravdanog razloga tokom trajanja odgođenog izvršenja kazne maloljetničkog zatvora ili uvjetnog otpusta iz zavoda ili ustanove ne podvrgne ambulantnom liječenju na slobodi, sud može na prijedlog tužitelja ili na prijedlog ustanove ili ambulante u kojoj se maloljetnik liječio ili imao liječiti, organa starateljstva ili po službenoj dužnosti, odrediti da se mjera sigurnosti obaveznog psihijatrijskog liječenja ili obaveznog liječenja od ovisnosti prinudno izvrši u zdravstvenoj ili nekoj drugoj specijaliziranoj ustanovi ili će obustaviti izvršenje mjere sigurnosti ako utvrdi da je prestala potreba za liječenjem maloljetnika.

Prije donošenja odluke iz člana 122. stav (1) sud, ako je potrebno, pribavlja i mišljenje odgovarajućeg ljekara - vještaka.

Maloljetniku kojem je odgođeno izricanje kazne maloljetničkog zatvora iz člana 54. Zakona, ova kazna na prijedlog tužitelja može biti naknadno izrečena u skladu sa članom 55. Zakona.

O prijedlogu tužitelja odlučuje sud koji je nadležan odlučivati o novoučinjenom krivičnom djelu. Ako maloljetnik ne ispunjava posebne obaveze ili se suprotstavlja izvršenju izrečene odgojne mjere, o prijedlogu tužitelja odlučuje sud koji je izrekao odgodu izvršenja kazne.

Glavni pretres i presuda ograničavaju se na pitanje odmjeravanja kazne i razloge za njeno naknadno izricanje, odnosno neizricanje.

Protiv odluke o odbijanju prijedloga za naknadno izricanje kazne tužitelj ima pravo žalbe, a protiv odluke o izrečenoj kazni pravo žalbe imaju i osobe iz člana 116. st. (1) i (2) Zakona.

Ako kazna ne bude naknadno izrečena najkasnije u roku šest mjeseci od dana prestanka vremena provjeravanja ili od okončanja postupka zbog novog krivičnog djela na osnovu člana 55. stav (4) Zakona, prvostepeni sud koji je odgodio izricanje kazne maloljetničkog zatvora donosi rješenje kojim se utvrđuje brisanje te osude.

Rješenje se dostavlja osuđenom, njegovom roditelju, odnosno staratelju ili usvojitelju, branitelju, tužitelju i organu nadležnom za vođenje kaznene evidencije.

MALOLJETNIČKO IZVRŠNO KRIVIČNO PRAVO

F) Maloljetničko izvršno krivično pravo

1. Izvršenje krivičnih sankcija prema maloljetnicima

U oblasti krivičnog prava veoma rano je došlo do respektovanja starosnog uzrasta učinilaca krivičnih djela u pogledu njihovog pravnog tretiranja.

U suštini, željelo se osigurati drugačije tretiranje učinilaca krivičnih djela koji se nalaze u procesu razvoja, odnosno u procesu biopsihičkog sazrijevanja i društvenog formiranja.

Prodor pedagoških i psiholoških ideja u oblasti krivičnog prava, kada su u pitanju maloljetnici, rezultirao je drugačijim tretmanom maloljetnih učinilaca krivičnih djela i vrsta sankcija koje su prema njima primjenjivane. Vremenom, oni se izdvajaju u posebnu kategoriju krivično-pravnih subjekata.

U većini zemalja propisi o krivičnopravnom položaju maloljetnika su sastavni dio krivičnih zakona. Međutim, savremena zakonodavstva u razvijenim zemljama imaju potpuno odvojene propise o regulisanju krivičnopravnog položaja maloljetnika.

Bez obzira na to da li je maloljetnički status riješen u okviru općeg krivičnog zakonodavstva ili je regulisan posebnim zakonodavstvom, u oba slučaja moraju se odrediti starosne granice maloljetnika. Sam pojam maloljetničko prijestupništvo ima dva konstitutivna elementa - maloljetnike i prijestupničko ponašanje zbog čega je neophodno da se oba konstitutivna elementa detaljnije obrazlože.

2. Maloljetnik

Maloljetnik je osoba određenog starosnog uzrasta, posebnih biopsihičkih osobina, koja se razlikuje od djece i odraslih po stepenu emocionalne i intelektualne zrelosti.

Uzrast je veoma značajan u krivičnom pravu zbog toga što se na osnovu uzrasta određuje da li će neka osoba uopšte odgovarati za počinjeno krivično djelo, koje joj se sankcije mogu izreći ukoliko je krivično odgovorna, koji tip krivičnog postupka će se prema njoj voditi i na koji način će se izvršiti krivične sankcije.

Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: Zakon), kao i većina savremenih krivičnih zakonodavstava, normativno diferenciraju različite starosne kategorije počinitelja krivičnih djela:

1. Dijete je svaka osoba koje nije navršilo 18 godina života. Prema djetetu koje u vrijeme izvršenja krivičnog djela nije navršilo 14 godina (u daljem tekstu: dijete) ne mogu se izreći krivične sankcije niti primijeniti druge mjere predviđene tim Zakonom.

2. Maloljetnik je dijete koje je u vrijeme izvršenja krivičnog djela navršilo 16 godina, a nije navršilo 18 godina života (u daljem tekstu: maloljetnik) i prema kome se mogu izreći krivične sankcije i druge mjere predviđene Zakonom. Uzrast maloljetnika regulisan je u dvije podgrupe u Zakonu:
   - Mlađi maloljetnik je maloljetnik koji je u vrijeme izvršenja krivičnog djela navršio 14, a nije navršio 16 godina života.
   - Stariji maloljetnik je maloljetnik koji je u vrijeme izvršenja krivičnog djela navršio 16, a nije navršio 18 godina života.
3. Mlađa punoljetna osoba je osoba koje je u vrijeme izvršenja krivičnog djela navršila 18, a nije navršila 21 godinu života.

Donja starosna granica služi za razgraničenje između pojmova djeteta i maloljetnika, a gornja starosna granica za razgraničenje između maloljetnika i odraslih učinitelja krivičnih djela.

U savremenima krivičnim zakonodavstvima djeca nisu krivično odgovorne osobe, zbog čega je važno da se ova donja granica precizira, vodeći pri tome računa da ne bude previše nisko određena. Tako je u pojedinim krivično-pravnim sistemima ta granica čak i 10 godina (Velika Britanija, Švicarska), mada je u dosta europskih zemalja najčešća 14 godina.

3. Prijestupničko ponašanje

Fenomen maloljetnih počinilaca krivičnih djela predmet je brojnih istraživanja u oblastima prava, kriminologije, sociologije, kriminalistike, penologije, psihologije i drugih nauka, a sve u cilju boljeg razumjevanja ove pojave i iznalaženja adekvatnih programa postupanja i prevencije, bili oni institucionalnog ili vaninstitucionalnog karaktera.

Od svih termina za ovaj fenomen upotrebljavanih u sociološkoj, kriminološkoj i pravnoj lireraturi, u najširoj su upotrebi izrazi maloljetničko prijestupništvo, prijestupničko ponašanje mladih, odnosno maloljetničko prijestupništvo.

Izrazi “prijestupništvo” naglašava bitno svojstvo takvog ponašanja - prijestup, prekoračenje određenih standarda ponašanja dok izrazi “mladi” i “maloljetnici” ukazuju na to da je riječ o ponašanju mladih članova društva.

U teorijskom definisanju maloljetničke delinkvencije postoji više pristupa. Termin se različito tumači u okviru različitih naučnih disciplina, ali sve ove discipline u suštini imaju istovrstan stav da je riječ o društvenoj pojavi koja je karakteristična po uzrocima i pojavnim oblicima. U određivanju pojma maloljetničke delinkvencije po njegovom sadržaju, u literaturi su prisutna tri osnovna pristupa.

Prema užem shvatanju maloljetnička prijestupništvo obuhvata samo ona ponašanja maloljetnika koja su u krivičnom zakonodavstvu inkriminisana kao krivična djela. Pobornici ovog shvatanja smatraju da maloljetničko prijestupništvo mora biti definisana zakonom i svesti se na krivična djela, bez svođenja na psihološke i druge aspekte.

Prema širem shvatanju maloljetničkom delinkvencijom smatraju se svi oblici poremećaja u ponašanju maloljetnika, od predprijestupničkog ponašanja do onih ponašanja koja su inkriminisana u zakonodavstvu kao krivična djela. Ovakvim određenjem prijestupničkog ponašanja mladih obuhvaćeni su i oni oblici ponašanja koji su specifični za djecu, a nisu pravno inkriminisani kod odraslih učinilaca (bježanje iz škole, bježanje iz kuće, skitnja, konzumiranje alkohola i opojnih sredstava).

Prema savremenim shvatanjima “maloljetničko prijestupništvo je svako ponašanje pojedinaca ili grupe mladih koje je protivdruštveno, odnosno društveno neprihvatljivo, tj. kada se krše pravne ili moralne norme nekog društva i koje kad je vidljivo izaziva spontano ili organizovano društveno reagovanje u namjeri da se zaštite društvena dobra i vrijednosti, kao i sami akteri takvog ponašanja”.

4. Izvršenje krivičnih sankcija prema maloljetnicima

U okviru opće svrhe krivičnih sankcija, svrha krivičnih sankcija prema maloljetnicima jeste da se pružanjem zaštite, brige, pomoći i nadzora, kao i osiguranjem općeg i stručnog osposobljavanja utiče na razvoj i jačanje lične odgovornosti maloljetnika, osigura odgoj i njegov pravilan razvoj, kako bi se osiguralo njegovo ponovno uključivanje u društvenu zajednicu.

Svrha maloljetničkog zatvora je i vršenje pojačanog uticaja na maloljetnog učinioca krivičnog djela da ubuduće ne čini krivična djela, kao i na druge maloljetnike da ne čine krivična djela, što se u praksi često naziva svrha specijalne i generalne prevencije.

Maloljetnicima se za učinjena krivična djela mogu izreći odgojne mjere, kazna maloljetničkog zatvora i sigurnosne mjere.

Prema mlađem maloljetniku mogu se izreći samo odgojne mjere, a prema starijem maloljetniku, osim odgojnih mjera, izuzetno se može izreći kazna maloljetničkog zatvora.

Pod uslovima predviđenim Zakonom, maloljetniku se mogu izreći i mjere sigurnosti. Maloljetniku se ne mogu izreći sudska opomena i uslovna osuda.

Potencirajući dobrobit maloljetnika koji se nalazi u sukobu sa zakonom, Zakon propisuje mogućnost izbora i primjene zakonom predviđenih mjera i sankcija koje su prilagođene ličnim svojstvima, sredini i prilikama u kojima maloljetnik živi i u srazmjeri sa okolnostima i težinom učinjenog krivičnog djela i uvažavanjem prava osoba oštećenih krivičnim djelom.

Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine, u članu 32. propisuje sljedeće vrste odgojnih mjera:

1. Mjere upozorenja i usmjeravanja:
   - sudski ukor,
   - posebne obaveze i
   - upućivanje u odgojni centar.

Mjere upozorenja i usmjeravanja izriču se kada je potrebno i dovoljno takvim mjerama uticati na ličnost i ponašanje maloljetnika.

2. Mjere pojačanog nadzora:
   - pojačani nadzor od strane roditelja, usvojioca ili staratelja;
   - pojačani nadzor u drugoj porodici i
   - pojačani nadzor nadležnog organa socijalnog staranja.

Mjere pojačanog nadzora izriču se kada za odgoj i razvoj maloljetnika treba preduzeti trajnije mjere odgoja, preodgoja, uz odgovarajući stručni nadzor i pomoć, a nije potrebno potpuno odvajanje maloljetnika iz dotadašnje sredine.

3. Zavodske mjere:
   - upućivanje u odgojnu ustanovu,
   - upućivanje u odgojno-popravni dom i
   - upućivanje u posebnu ustanovu za liječenje i osposobljavanje.

Zavodske mjere izriču se maloljetniku prema kome treba preduzeti trajnije i intenzivnije mjere odgoja ili liječenja, uz njegovo potpuno odvajanje iz dotadašnje sredine. Zavodske mjere primjenjuju se kao posljednje sredstvo i smiju trajati u granicama određenim ovim zakonom samo koliko je potrebno da bi se ostvarila svrha odgojnih mjera.

Ako nije postupano po principu oportuniteta i nisu primijenjene odgojne preporuke, prednost u izricanju odgojnih mjera uvijek će imati mjere upozorenja, zatim mjere pojačanog nadzora, zavodske mjere i kazna maloljetničkog

zatvora. Pri izboru odgojne mjere sud uzima u obzir uzrast i zrelost maloljetnika, druge karakteristike njegove ličnosti i stepen poremećaja u društvenom ponašanju, njegove sklonosti, težinu djela, pobude iz kojih je djelo učinio, sredinu i prilike u kojima je živio, dotadašnji odgoj, njegovo ponašanje nakon izvršenja krivičnog djela, posebno da li je spriječio ili pokušao da spriječi nastupanje štetne posljedice, nadoknadio ili pokušao nadoknaditi pričinjenu štetu, da li je ranije bila izrečena krivična sankcija, kao i sve druge okolnosti koje mogu biti od uticaja na izbor one odgojne mjere kojom će se može najbolje ostvariti svrha odgojnih mjera.

Odgojne mjere izvršavaju se po pravomoćnosti odluke i kada za izvršenje nema zakonskih smetnji, osim ako Zakonom nije drugačije određeno.

Za izvršenje odgojnih mjera nadležan je poseban odjel ili služba organa starateljstva za maloljetnike, ako Zakonom nije drukčije određeno.

Nadzor nad izvršenjem i kontrolu izvršenja odgojne mjere vrši sudija koji je izrekao odgojnu mjeru.

Sudija i tužilac najmanje jednom godišnje vrše neposredni nadzor i komtrolu izvršenja odgojnih mjera.

Izvještaji o toku i rezultatima izvršenja odgojnih mjera pribavljaju se i dostavljaju u skladu sa članom 120. Zakona (uprava ustanove u kojoj se prema maloljetniku izvršava zavodska odgojna mjera i kazna maloljetničkog zatvora dužna je da svaka dva mjeseca dostavi tužilaštvu i sudu koji je izrekao odgojnu mjeru izvještaj o ponašanju maloljetnika). O izvršenju ostalih odgojnih mjera nadležni organ starateljstva je dužan svakih šest mjeseci dostaviti izvještaj sudu i tužilaštvu. Sudija može, kada nađe da je to potrebno, tražiti izvještaj i u kraćem roku.

4.1. Izvršenje odgojnih mjera upozorenja i usmjeravanja

4.1.1. *Izvršenje odgojne mjere sudskog ukora*

Sudski ukor predstavlja najblažu odgojnu mjeru upozorenja i usmjeravanja i izriče se ako se iz odnosa maloljetnika prema učinjenom krivičnom djelu i njegove spremnosti da ubuduće ne čini krivična djela može zaključiti da će se i prijekorom postići svrha odgojnih mjera. Pri izricanju sudskog ukora sud maloljetniku ukazuje na društvenu neprihvatljivost i štetnost njegovog ponašanja, posljedice koje takvo ponašanje može na njega imati, kao i da mu u slučaju ponovnog izvršenja krivičnog djela može biti izrečena druga sankcija.

Ukazivanje maloljetniku na štetnost njegovog postupka sastoji se u predočavanju maloljetniku da je učinjenim krivičnim djelom povrijedio ili ugrozio osnovne vrijednosti zajednice ili pojedinca, a predočavanje maloljetniku da u slučaju ponovnog učinjenja krivičnog djela može prema njemu biti izrečena druga mjera ima za cilj da se maloljetnik upozori da društvo neće tolerisati takva njegova ponašanja.

4.1.2. *Izvršenje odgojne mjere posebne obaveze*

Sud može maloljetniku izreći jednu ili više posebnih obaveza, ako ocijeni da je odgovarajućim nalozima ili zabranama potrebno uticati na maloljetnika i njegovo ponašanje. U posebne obaveze spadaju:

1. da redovno pohađa školu,
2. da ne izostaje sa posla,
3. da se osposobi za odgovarajuće zanimanje koje odgovara njegovim sposobnostima i sklonosti,
4. da se uključi u rad humanitarnih organizacija ili poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja,
5. da se uzdrži od posjete određenim lokalima, odnosno priredbama i izbjegava društva i određene osobe koje na njega mogu štetno utjecati,
6. da se maloljetnik, uz saglasnost zakonskog zastupnika, podvrgne stručnom medicinskom postupku ili postupku odvikavanja od droge ili drugih vrsta ovisnosti,
7. da se uključi u pojedinačan ili grupni rad u savjetovalištu za mlade,
8. da pohađa kurseve za stručno osposobljavanje ili se priprema i polaže ispite na kojima provjerava određeno znanje,

9. da se uključi u određene sporstke i rekreativne aktivnosti i
10. da bez posebne saglasnosti suda ne može napustiti mjesto prebivališta ili boravišta.

Sud prilikom izbora posebnih obaveza treba voditi računa o spremnosti maloljetnika da sarađuje u ostavrivanju tih obaveza, a iste treba prilagoditi njemu i uvjetima u kojima maloljetnik živi.

Sve posebne obaveze mogu trajati najduže godinu dana. Izuzetak od ovog predstavlja posebna mjera uključenja u rad humanitarnih organizacija ili poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja. Naime, ako je maloljetniku izrečena ova posebna mjera, maloljetnik može raditi najviše 120 sati tokom šest mjeseci koliko najduže može trajati, s tim da izvršenje te mjere ne ometa njegovo školovanje ili zaposlenje i da ne šteti njegovom zdravlju.

Nadzor nad izvršenjem posebnih obaveza vrši sud, koji može dok traje izvršenje, posebnu obavezu naknadno izmijeniti ili obustavi.

Sud, također, tokom izvršenja obaveze može tražiti izvještaj i mišljenje organa socijalnog staranja.

Prilikom izricanja posebnih obaveza sud mora maloljetniku, njegovim roditeljima, usvojiteljima ili starateljima ukazati da u slučaju nemogućnosti ispunjenja izrečenih posebnih obaveza, one mogu biti zamijenjene za druge posebne obaveze, dok u slučaju da maloljetnik posebne obaveze ne izvršava bez opravdanog razloga može biti upućenu odgojni centar.

4.1.3. *Izvršenje odgojne mjere upućivanja u odgojni centar*

Mjeru upućivanja u odgojni centar sud izriče kada je potrebno da se odgovarajućim kratkotrajnim mjerama utiče na ponašanje maloljetnika.

Upućivanje u odgojni centar sud može izvršiti:

a) na određeni broj sati tokom dana u trajanju od najmanje 14 dana, a najduže 30 dana i
b) na neprekidni boravak u trajanju od najmanje 15 dana, ali ne duže od tri mjeseca.

Pri izricanju mjere upućivanja u odgojni centar sud će voditi računa da zbog njenog izvršenja maloljetnik ne izostane s redovne školske nastave ili posla. Boravak maloljetnika u odgojnom centru mora biti ispunjen djelatnostima primjerenim njegovim osobinama učenjem, korisnim radom koji odgovara njegovim sposobnostima i interesima, kao i drugim odgojnim sadržajima usmjerenim na razvijanje osjećaja odgovornosti.

Sud izrečenu mjeru tokom izvršenja iste može izmijeniti ili produžiti.

Uz odluku o upućivanju u odgojni centar sud može izreći i neku od mjera pojačanog nadzora. Ako maloljetnik neopravdano odbija ili na drugi način ometa izvršenje izrečenih posebnih obaveza ili odgojne mjere pojačanog nadzora sud može odlučiti da ga zbog toga uputi u odgojni centar na neprekidni boravak u trajanju od najduže mjesec dana.

Za izvršenje odgojne mjere upućivanja u odgojni centar nadležan je odgojni centar u mjestu prebivališta ili boravišta maloljetnika u vrijeme kada je odluka kojom je mjera izrečena postala izvršna. Ukoliko je maloljetniku uz ovu odgojnu mjeru izrečena i odgojna mjera pojačanog nadzora ili odgojna mjera posebnih obaveza, izvršenje istih vrši odgojni centar u saradnji sa organom starateljstva koji prati izvršenje odgojne mjere pojačanog nadzora ili odgojne mjere posebnih obaveza.

Maloljetnik za vrijeme izvršenja ove mjere ostaje kod svojih roditelja, usvojioca ili staraoca i nastavlja da pohađa školu ili odlaziti na posao, s obzirom da se ta mjera izvršava u periodu od 08 do 20 sati u slobodnom vremenu maloljetnika usklađenom sa školskim ili radnim obavezema.

Izvještaj o toku i rezultatima sprovođenja mjere dostavlja se, na zahtjev sudiji, tužiocu i organu starateljstva u toku samog trajanja mjere i obavezno po njenom isteku, a u slučaju trajanja mjere neprekidni boravak u trajanju od najmanje 15 dana, ali ne duže od tri mjeseca, izvještaj se dostavlja svakih 15 dana.

Dokumentacija maloljetnika koja sadrži podatke o identitetu maloljetnika i postupku izricanja i izvršavanja ove odgojne mjere povjerljive je prirode i dostupna je samo nadležnim organima u skaldu sa ovim Zakonom.

Kako bi ova mjera što efikasnije bila provedena, a sve u najboljem interesu maloljetnika, sve ustanove, organizacije, institucije i druga pravna lica obavezna su sarađivati sa odgojnim centrom.

4.2. Izvršenje odgojnih mjera pojačanog nadzora

4.2.1. *Izvršenje odgojne mjere pojačanog nadzora roditelja, usvojitelja ili staratelja*

Mjeru pojačanog nadzora roditelja, usvojioca ili staraoca sud izriče ako su roditelji, usvojilac ili staralac propustili da vrše brigu i nadzor nad maloljetnikom, a u mogućnosti su da ovakvu brigu i nadzor vrše.

Pri izricanju ove mjere sud može roditelju, usvojiocu ili staraocu dati potrebna uputstva i naložiti mu određene dužnosti u pogledu mjera koje treba preduzeti radi odgoja maloljetnika, njegovog liječenja i otklanjanja štetnih uticaja na njega. Sud takođe određuje da nadležni organ starateljstva provjerava njeno izvršavanje i ukazuje pomoć roditelju, usvojiocu ili staraocu.

Ova mjera može da traje najmanje šest mjeseci, a najviše dvije godine, s tim da sud naknadno odlučuje o njenom prestanku.

Kada organ starateljstva zadužen za provođenje ove mjere utvrdi da roditelj, usvojilac ili staralac ne postupa po posebnim uputstvima i ne sarađuje sa stručnom osobom, mora o tome obavijestiti tužioca. U tom slučaju tužilac sudu podnosi prijedlog radi postupanja u smislu zamjene izrečene odgojne mjere drugom odgojnom mjerom.

Izvršenje odgojne mjere pojačanog nadzora roditelja, usvojioca ili staraoca počinje danom kada se roditelju, usvojiocu ili staraocu maloljetnika dostavi izvršna sudska odluka kojom je izrečena odgojna mjera.

Roditelj, usvojilac ili staralac maloljetnika dužan je da izvršava naloge i uputstva sudije i da nadležnom organu starateljstva omogući provjeru izvršenja odgojne mjere i prihvati ukazanu pomoć u cilju njenog izvršenja.

Roditelj, usvojilac ili staralac maloljetnika, odnosno organ starateljstva, u rokovima propisanim zakonom, obavještavaju sud o toku i rezultatima izvršenja odgojne mjere.

Takođe, organ starateljstva obavezan da bez odlaganja obavještava sud i tužioca o razlozima koji otežavaju izvršenje mjere.

4.2.2. *Izvršenje odgojne mjere pojačanog nadzora u drugoj porodici*

Ako roditelj, usvojilac ili staralac maloljetnika nisu u mogućnosti da nad njim vrše nadzor ili ako se od njih opravdano ne može očekivati da takav nadzor vrše, maloljetnik će se smjestiti u drugu porodicu koja je voljna da ga primi i koja ima mogućnosti da nad njim vrši pojačani nadzor.

Mjera pojačanog nadzora u drugoj porodici može da traje najmanje šest mjeseci, a najduže dvije godine, s tim da sud naknadno odlučuje o njenom prestanku. Izvršenje ove mjere obustaviće se kada roditelji, usvojilac ili staralac maloljetnika steknu mogućnost da nad njim vrše pojačani nadzor ili kada prema rezultatu izvršenja mjere prestane potreba za pojačanim nadzorom.

Pri izricanju ove vaspitne mjere, sud određuje da organ starateljstva provjerava njeno izvršavanje i ukazuje potrebnu pomoć porodici u kojoj je maloljetnik smješten. Ukoliko organ starateljstva pri provođenju mjere utvrdi da porodica u kojoj je maloljetnik smješten ne postupa po posebnim uputstvima i ne sarađuje sa stručnim licem, mora o tome obavijestiti tužioca.

U tom slučaju tužilac sudu podnosi prijedlog radi postupanja u smislu zamjene izrečene odgojne mjere drugom odgojnom mjerom.

Porodicu u kojoj će se izvršavati ova odgojna mjera određuje sud na prijedlog nadležnog organa starateljstva.

Porodica u kojoj je maloljetnik smješten dužna je da nadležnom organu starateljstva omogući provjeru izvršenja odgojne mjere i prihvati ponuđenu pomoć radi ostvarivanja svrhe odgojne mjere.

Za vrijeme izvršenja ove odgojne mjere maloljetnik održava veze sa svojom porodicom, ako sud koji prati i kontroliše izvršenje odgojne mjere, na prijedlog organa starateljstva, drukčije ne odluči.

U slučaju ako se prilike u porodici u kojoj je maloljetnik smješten toliko izmjene da otežavaju izvršenje vaspitne mjere, sud koji je izrekao vaspitnu mjeru može po službenoj dužnosti ili na prijedlog tužioca, odnosno organa starateljstva, da odredi smještaj maloljetnika u neku drugu porodicu.

Odredbe Zakona kojima se uređuje izvršenje odgojne mjere pojačanog nadzora od strane roditelja, usvojioca ili staraoca primjenjuju se shodno i na izvršenje odgojne mjere pojačanog nadzora u drugoj porodici.

4.2.3. *Izvršenje odgojne mjere pojačanog nadzora nadležnog organa socijalnog staranja*

Ako roditelji, usvojilac, odnosno staralac maloljetnika nisu u mogućnosti vršiti pojačani nadzor, a ne postoje uslovi za izricanje odgojne mjere pojačanog nadzora u drugoj porodici, maloljetnik stavlja se pod pojačani nadzor organa starateljstva.

Tokom izvršenja ove odgojne mjere maloljetnik ostaje kod svojih roditelja, usvojitelja ili staratelja, a pojačan nadzor nad njim vrši određena osoba nadležnog organa starateljstva koja se brine o njegovom školovanju, zaposlenju, odvajanju iz sredine koja štetno utiče na njega, liječenju i sređivanju prilika u kojima živi.

Ova mjera može da traje najmanje šest mjeseci, a najviše dvije godine, s tim da sud naknadno odlučuje o njenom prestanku.

Kada organ starateljstva zadužen za provođenje mjere pojačanog nadzora utvrdi da roditelj ne postupa po posebnim uputstvima i ne sarađuje sa stručnim licem, mora o tome obavijestiti tužioca, koji u tom slučaju sudu podnosi prijedlog radi postupanja u smislu zamjene izrečene odgojne mjere drugom odgojnom mjerom.

Za izvršenje odgojne mjere pojačanog nadzora organa socijalnog staranja nadležan je organ starateljstva po mjestu prebivališta, odnosno boravišta maloljetnika u vrijeme kada je odluka kojom je mjera izrečena postala izvršna.

Organ starateljstva dužan je da po prijemu izvršne odluke kojom je odgojna mjera pojačanog nadzora izrečena odredi službenu osobu organa starateljstva ili drugu stručnu osobu koja će mjeru provoditi i o tome odmah obavještava sudiju.

Stručna osoba kojoj je povjereno izvršenje ove odgojne mjere sačinjava program rada sa maloljetnikom, u skladu sa uputstvima suda i nadležnog organa starateljstva.

Državni organi, odgojne, obrazovne, zdravstvene i druge ustanove dužni su da stručnoj osobi koje provodi ovu odgojnu mjeru pruže pomoć, a roditelj, usvojitelj ili staratelj dužan je da obavijesti stručnu osobu o prilikama koje otežavaju izvršenje mjere.

Sve ostalo u vezi sa izvršenjem ove odgojne mjere shodno se primjenjuju odredbe Zakona kojim se uređuje izvršenje odgojne mjere pojačanog nadzora roditelja, usvojitelja ili staratelja.

4.3. Izvršenje zavodskih odgojnih mjera

Zavodske mjere izvršavaju se u odgojnim ustanovama, odgojno-popravnom domu i posebnoj ustanovi za liječenje i osposobljavanje maloljetnika.

Sud koji je donio odluku o izricanju zavodske odgojne mjere, izvršnu odluku sa dokumentacijom, koju čini izvod iz matične knjige rođenih, isprave ili dokazi o dotadašnjem školovanju i osposobljavanju, nalaz o zdravstvenom stanju, podacima o ranijem vršenju krivičnih djela, vođenim postupcima i izvještaj organa starateljstva, zajedno sa nalogom, dostavlja organu nadležnom za upućivanje radi izvršenja zavodske mjere u roku od tri dana od dana kada je odluka postala izvršna.

Organ kome je odluka dostavljena na izvršenje dužan je da pristupi izvršenju krivične sankcije u roku od osam, a najduže u roku od 15 dana od dana prijema odluke i propisane dokumentacije.

Prijem maloljetnika u ustanovu vrši se na osnovu naloga o izvršenju sankcije koji izdaje sud.

Nakon prijema u ustanovu, maloljetniku se na jeziku i na način koji razumije objašnjavaju pravila ustanove, prava i obaveze koje ima, a u roku od 24 časa obavlja se i medicinski pregled maloljetnika.

Maloljetniku se osigurava kopija pravilnika o kućnom redu ustanove u kojoj se nalazi. Za maloljetnike koji su nepismeni ili ne razumiju jezik, ove informacije se prenose na način koji osigurava njihovo potpuno razumijevanje.

Dosijei maloljetnika koji sadrže podatke o identitetu, činjenicama i razlozima upućivanja u ustanovu, organu koji je to odredio, dan i sat prijema, podatke o premještanju i otpuštanju, detalje o fizičkom i mentalnom zdravlju maloljetnika, kao i obavještenja roditelju, usvojitelju ili staratelju, povjerljive su prirode i dostupni su samo ovlaštenom osoblju ustanove.

Bliže odredbe o organizaciji i načinu izvršenja zavodskih odgojnih mjera propisuju se pravilnikom o kućnom redu ustanove, pri čemu se posebna pažnja posvećuje pitanjima prava, pogodnosti i disciplinske odgovornosti maloljetnika.

Uz primjenu savremenih oblika i metoda rada sa maloljetnicima u ostvarivanju predviđenih ciljeva procesa preodgoja, neophodno je napomenuti da zakonski propisi nalažu i primjenu drugih savremenih standarda, vezanih za način postupanja osoblja odgojno-popravnog doma i maloljetničkog zatvora, koji se, između ostalog, ogledaju i kroz zabranu nošenja i upotrebe oružja od strane zaposlenih u ustanovi u kojima se izvršavaju zavodske odgojne mjere, zabranu upotrebe sredstava sile i prinude iz bilo kog razloga, izuzev u slučajevima kada su druge metode kontrole iscrpljene ili su bile neuspješne, i to samo na najkraće moguće vrijeme i u skladu sa ovlaštenjima utvrđenim zakonom i propisima ustanove. Naime, po naređenju rukovodioca ustanove, sredstva sile i prinude za privremeno onesposobljavanje mogu se primijeniti samo radi spriječavanja maloljetnikovog samopovređivanja, spriječavanja fizičkog napada i povređivanja službene osobe i drugih maloljetnika ili uništenja imovine većih razmjera, a o čemu se odmah obavještavaju sud, tužilaštvo i Federalno ministarstvo pravde.

Za vrijeme izvršenja zavodskih mjera, Zakonom je propisana aktivna uloga sudije i tužioca, koja se ogleda i kroz njihovu obavezu da najmanje dva puta u toku godine obilaze maloljetnika smještenog u ustanovi za izvršenje zavodskih mjera, gdje u neposrednom kontaktu sa maloljetnikom i stručnim osobljem koja se staraju o izvršenju mjere, kao i uvidom u odgovarajuću dokumentaciju, utvrđuju zakonitost i pravilnost postupanja i cijene uspjeh postignut u odgoju i pravilnom razvoju ličnosti maloljetnika.

U slučaju da prilikom tih obilazaka uoče eventualne propuste u ustanovama, sudija i/ili tužilac dužni su da bez odlaganja o tome obavijeste Federalno ministarstvo pravde, kao i upravu ustanove u kojoj se odgojna mjera izvršava. U takvim situacijama, Federalno ministarstvo pravde i uprava ustanove u kojoj se odgojna mjera izvršava, dužni su da bez odlaganja izvrše odgovarajuće provjere i preduzmu mjere za otklanjanje nezakonitosti i nepravilnosti i o tome obavijeste sudiju i tužitelja.

4.4. Prava maloljetnika za vrijeme izvršenja zavodske odgojne mjere

Maloljetnik prema kome se izvršava zavodska mjera ima prava u skladu sa članom 152. Zakona i to:

a) dozvolu da nosi vlastitu odjeću ako je pogodna, a ako istu nema, ustanova je dužna da mu se osigura donji veš, sezonska odjeća i obuća primjerena lokalnim vremenskim uslovima. Pogodnom odjećom se smatra i odjeća koja nije degradirajuća ili ponižavajuća i koja ne predstavlja rizik za sigurnost,

b) ishranu koja je dijetetski, higijenski i zdravstveno prilagođena njegovom uzrastu, koja ga održava u dobrom zdravlju i snazi i omogućava mu normalan psihofizički razvoj,

c) najmanje tri obroka dnevno čija je ukupna vrijednost najmanje 16.000 džula,

d) boravak van prostorija u ustanovi u slobodno vrijeme i na svježem vazduhu u trajanju najmanje tri sata dnevno,

e) učestvovanje u organizovanim kulturnim, sportskim i drugim prikladnim aktivnostima van ustanove,

f) osiguranje uvjeta za bavljenje fizičkom rekreacijom i sportom,

g) pohađanje nastave van ustanove ako u toj ustanovi nije organizovana nastava određenog smjera ili obrazovanja i ako to opravdavaju dosadašnji uspjesi u odgoju i školovanju maloljetnika, pod uvjetom da to ne šteti izvršenju odgojne mjere,

h) neograničen prijem paketa čija se težina i dopuštena sadržina određuju aktom o kućnom redu,

i) primanje poštu i po sopstvenom izboru komuniciranje u pisanoj formi ili telefonom najmanje dva puta sedmično,

j) primanje informacija praćenjem štampe i drugih publikacija, radio i televizijskog programa, igranog filma, pristupom biblioteci, internetu ili na drugi prihvatljiv način koji promovira dobrobit maloljetnika,

k) posjete jednom nedjeljno roditelja, usvojitelja, staratelja, bračnog druga, lica sa kojim je zasnovao vanbračnu zajednicu, usvojenika, djece i ostalih srodnika u pravoj liniji, a u pobočnoj liniji do četvrtog stepena srodstva,

l) boravak sa bračnim drugom ili licem sa kojim je zasnovao vanbračnu zajednicu jednom mjesečno do tri sata nasamo u za tu svrhu određenoj prostoriji u okviru ustanove,

m) posjete dva puta mjesečno i drugih lica koja ne ometaju izvršenje odgojne mjere, s tim da zabranu posjete ovih osoba može izreći rukovoditelj ustanove koji će rješenjem dati obrazloženje za donošenje takve odluke,

n) posjete predstavnika vladinih i nevladinih organizacija, institucija i drugih koji su zainteresovani za pružanje pomoći maloljetniku u obliku obrazovanja, zapošljavanja ili smještaja u svrhu pripreme za povratak u zajednicu,

o) rad prema svojim mogućnostima u ustanovi, u skladu sa obavezama u pohađanju nastave. Za maloljetnika koji ne pohađa nastavu, radno vrijeme traje u skladu sa općim propisima. Maloljetnik se van radnog vremena može radno angažovati najviše dva sata dnevno na održavanju čistoće i drugim tekućim poslovima ustanove,

p) naknadu za rad i novčane nagrade za posebne uspjehe u radu, čije najniže i najviše iznose određuje rukovoditelj ustanove, kao i pravo da polovinom naknade i nagrade slo bodno raspolaže, a ostatak mu se stavlja na štednju, s tim da mu, izuzetno, rukovoditelj ustanove može odobriti korišćenje cijele naknade. Ni u kom slučaju interes maloljetnika i njegov rad ne smiju biti podređeni ciljevima ostvarivanja profita ustanove ili nekog trećeg,

r) dnevni i nedeljni odmor u skladu sa općim propisima,

s) godišnji odmor u trajanju od 18 do 30 dana koji se koristi izvan ustanove ili u okviru ustanove, s tim da o dužini, načinu i mjestu korištenja odlučuje rukovoditelj ustanove na prijedlog odgajatelja,

t) zdravstvenu zaštitu izvan ustanove, ako ustanova ne može da pruži odgovarajuću zdravstvenu zaštitu. Vrijeme provedeno na liječenju u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi uračunava se u trajanje odgojne mjere,

u) izvještavanje porodice maloljetnika o zdravstvenom stanju maloljetnika, a ako maloljetnik umre u roku od šest mjeseci od otpuštanja izvršiti uvid u izvještaje provedene istrage,

v) izvještavanje u najkraćem mogućem roku o smrti, ozbiljnoj bolesti ili povredi bilo kog člana uže porodice i da se obezbijedi posjeta članu porodice ili prisustvo sahrani i

z) ako želi, ima pravo da učestvuje u vjerskoj službi i u vezi s tim da posjeduje i zadrži potrebne vjerske knjige i predmete za vjeroispovijedanje, kao i pravo da odbije sve oblike učešća u vjerskim i religioznim službama i obrazovanju.

4.5. Pogodnosti za vrijeme izvršenja zavodske mjere upućivanja u odgojno popravni dom

Članom 153. Zakona propisano je da maloljetniku koji se dobro vlada i zalaže na radu rukovoditelj ustanove odgojno-popravnog doma može dodijeliti slijedeće pogodnosti:

a) prošireno pravo na prijem posjeta,

b) slobodne izlaske iz doma u grad,

c) posjete sportskim, kulturnim i drugim prikladnim događajima izvan odgojno-popravnog doma,

d) posjete porodici, srodnicima ili drugim bliskim licima za vrijeme vikenda i praznika i

e) dodatna odsustva iz ustanove odgojno-popravnog doma do 15 dana.

Rukovodilac ustanove u skladu s posebnim pravilnikom može maloljetniku dodijeliti i druge pogodnosti koje povoljno utiču na izvršenje vaspitne mjere.

4.6. Disciplinska odgovornost maloljetnika za vrijeme izvršenja zavodskih mjera

Imajući u vidu osnovne karakteristike, potrebe i prava maloljetnika, federalni ministar pravde posebnim pravilnikom propisat će koje ponašanje predstavlja disciplinski prekršaj, vrste sankcija koje se mogu izreći i njihovo trajanje, organ koji je ovlašten da izriče te sankcije, kao i organ ovlašten da razmatra žalbe.

Nijedan maloljetnik neće biti kažnjen za disciplinski prekršaj o kojem prethodno nije provedena istraga i maloljetnik na njemu razumljiv način prethodno obaviješten o navedenom prekršaju i data mu mogućnost da prezentuje svoju odbranu, uključujući i pravo na žalbu.

Zabranjene su disciplinske mjere koje uključuju uskraćivanje rada, smanjenje hrane, ograničenje komunikacije maloljetnika sa članovima porodice, zatvaranje u mračne prostorije i samice, kolektivno kažnjavanje maloljetnika, kao i druge disciplinske mjere koje degradiraju i ugrožavaju fizičko ili mentalno zdravlje maloljetnika.

Zbog povrede odredaba Zakona koje se odnose na pravila boravka u ustanovi odgojno-popravnog doma, pravila kućnog reda i radne discipline, obaveza i programa postupanja i naloga ovlaštenih lica, maloljetniku se mogu izreći slijedeće disciplinske mjere:

- opomena i
- oduzimanje dodijeljenih pogodnosti.

Ako se svrha disciplinske mjere može postići i bez njenog izvršenja, izvršenje disciplinskih mjera oduzimanja dodijeljenih pogodnosti može se uslovno odložiti do 90 dana. Uslovno odlaganje izvršenja disciplinske mjere može se opozvati ako se maloljetniku u roku za koji je odloženo izvršenje izrekne novo oduzimanje dodijeljenih pogodnosti.

4.7. Odlaganje izvršenja zavodske mjere

Na molbu maloljetnika, njegovog roditelja, usvojitelja ili staratelja ili na prijedlog nadležnog organa starateljstva, sudija može iz razloga predviđenih Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija odložiti izvršenje zavodske odgojne mjere. O odlaganju odlučuje rješenjem sudija koji je izrekao odgojnu mjeru u roku od tri dana od dana prijema molbe. Vrijeme odlaganja može biti određeno u trajanju do godine dana, a u slučaju bolesti maloljetnika dok bolest traje.

Protiv rješenja sudije, roditelj, usvojitelj ili staratelj maloljetnika mogu u roku od tri dana od dana prijema rješenja podnijeti žalbu vijeću za maloljetnike istog suda. Vijeće za maloljetnike o žalbi odlučuje u roku od tri dana od dana prijema žalbe.

Molba ili prijedlog za odlaganje izvršenja zavodske mjere, odnosno žalba na rješenje sudije, zadržavaju izvršenje zavodske mjere.

Ako sud prilikom ponovnog odbijanja molbe za odlaganje izvršenja utvrdi da se pravo na molbu zloupotrebljava, odlučuje da žalba ne zadržava izvršenje zavodske mjere.

4.8. Prekid izvršenja zavodske mjere

Na molbu maloljetnika, njegovog roditelja, usvojitelja ili staratelja, na prijedlog organa starateljstva ili rukovoditelja ustanove u kojoj se zavodska mjera izvršava, sudija može iz razloga predviđenih Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija prekinuti izvršenje odgojne mjere. O prekidu izvršenja vaspitne mjere odlučuje rješenjem sudija koji je izrekao vaspitnu mjeru, u roku od tri dana od dana prijema molbe.

Vrijeme prekida izvršenja zavodske mjere može biti određeno u trajanju do godinu dana, a u slučaju bolesti maloljetnika dok bolest traje.

Protiv rješenja sudije moguće je izjaviti žalbu vijeću za maloljetnike u roku od tri dana od dana prijema rješenja. Vijeće za maloljetnike o žalbi odlučuje u roku od tri dana od dana prijema žalbe.

Vrijeme prekida izvršenja zavodske mjere ne uračunava se u vrijeme trajanja mjere.

Kada prestanu okolnosti zbog kojih je odobren prekid izdržavanja zavodske mjere ili se utvrdi da je prekid odobren na osnovu lažnih isprava i dokaza ili ako se prekid ne koristi u svrhu za koju je dozvoljen, sudija koji je izrekao zavodsku mjeru ukida rješenje i maloljetniku nalaže da se odmah, a najduže u roku od tri dana od prijema rješenja javi ustanovi radi izvršenja zavodske mjere. Rješenje se dostavlja maloljetniku, roditeljima odnosno usvojitelju ili staratelju i ustanovi, s tim da žalba ne zadržava izvršenje zavodske mjere.

Protiv rješenja sudije o ukidanju rješenja o prekidu izvršenja zavodske mjere žalbu mogu izjaviti maloljetnik, roditelji, odnosno usvojitelj ili staratelj u roku od tri dana od prijema rješenja vijeću za maloljetnike. Vijeće o žalbi odlučuje u roku od tri dana od prijema žalbe

4.9. Uvjetni otpust

Kada je maloljetniku izrečena zavodska odgojna mjera, sud ga može uvjetno otpustiti iz zavodske ustanove ako je u toj ustanovi proveo najmanje šest mjeseci i ako se na osnovu uspjeha postignutog u odgoju može opravdano očekivati da maloljetnik ubuduće neće činiti krivična djela i da će se u sredini u kojoj bude živio dobro ponašati.

Sud može odlučiti da se prema maloljetniku za vrijeme uvjetnog otpusta izrekne mjera pojačanog nadzora uz mogućnost primjene jedne ili više posebnih obaveza.

Uvjetni otpust traje najduže do isteka zakonskog roka trajanja izrečene zavodske mjere ili dok sud ovu mjeru ne obustavi od izvršenja ili je zamijeni nekom drugom mjerom.

Ako za vrijeme trajanja uvjetnog otpusta maloljetnik učini novo krivično djelo ili ako određena mjera pojačanog nadzora ne postiže svrhu ili maloljetnik bez opravdanog razloga ne ispunjava posebne obaveze koje su mu određene uz odgojnu mjeru pojačanog nadzora, sud može opozvati uvjetni otpust. Vrijeme provedeno na uvjetnom otpustu se neće uračunati u vrijeme zakonskog trajanja izrečenih zavodskih odgojnih mjera.

4.10. Otpuštanje maloljetnika iz ustanove

Maloljetnik se otpušta sa izvršenja zavodske mjere kada protekne zakonom određeno najduže trajanje mjere ili kada sud donese odluku o obustavljanju njenog izvršenja, zamjeni izrečene odgojne mjere drugom mjerom ili uvjetnim otpustom.

O uvjetnom otpustu iz odgojne ustanove i odgojno-popravnog doma, na molbu maloljetnika, odlučuje sudija suda koji je izrekao mjeru upućivanja u odgojnu ustanovu i odgojno-popravni dom.

Kada se maloljetnik nalazi u završnom razredu škole ili pri kraju stručnog usavršavanja, a otpuštanjem iz ustanove u kojoj se mjera izvršava bi se onemogućio završetak školovanja ili stručnog osposobljavanja, ustanova može, na molbu maloljetnika, omogućiti završetak školovanja ili stručnog osposobljavanja.

Kako je ranije već rečeno, zavodske odgojne mjere izriču se maloljetniku prema kome treba preduzeti trajnije i intenzivnije mjere odgoja ili liječenja, uz njegovo potpuno odvajanje iz dotadašnje sredine. Zavodske mjere primjenjuju se kao posljednje sredstvo i smiju trajati u granicama određenim Zakonom samo koliko je potrebno da bi se ostvarila svrha odgojnih mjera.

Zakonom je propisano postojanje sljedećih zavodskih mjera:

- upućivanje u odgojnu ustanovu,
- upućivanje u odgojno-popravni dom i
- upućivanje u posebnu ustanovu za liječenje i osposobljavanje.

4.11. Izvršenje mjere upućivanja u odgojnu ustanovu

Odgojnu mjeru upućivanja u odgojnu ustanovu sud izriče kada je maloljetnika potrebno izdvojiti iz sredine u kojoj živi i osigurati mu pomoć i stalni nadzor stručnih odgajatelja u ustanovi za odgoj maloljetnika.

U odgojnoj ustanovi maloljetnik ostaje najkraće šest mjeseci, a najduže dvije godine, s tim da sud svakih šest mjeseci razmatra da li ima osnova za obustavu izvršenja mjere ili zamjenu nekom drugom odgojnom mjerom prema članu 45. stav 2. tačka b) Zakona.

Zavodska mjera upućivanja u vaspitnu ustanovu izvršava se u ustanovi koja osigurava smještaj i zadovoljavanje odgojnih, zdravstvenih, obrazovnih, sportskih i drugih razvojnih potreba maloljetnika.

Postoje posebne odgojne ustanove za osobe muškog spola, a posebne za osobe ženskog spola. Izuzetno u odgojnoj ustanovi gdje se smještaju osobe muškog spola može postojati odjeljenje te ustanove u kojoj se smještaju osobe ženskog spola.

Maloljetnik, odnosno osoba kojoj je izrečena zavodska mjera upućivanja u odgojnu ustanovu može u njoj ostati do navršene 23 godine.

Organ starateljstva nadležan prema mjestu prebivališta, odnosno boravišta maloljetnika, u vrijeme kada je odluka kojom je odgojna mjera izrečena postala izvršna, određuje osobu koje je dužno da maloljetnika dovede u odgojnu ustanovu. Odgojna ustanova je dužna da obavijesti sud o prijemu maloljetnika i danu početka izvršenja odgojne mjere.

Prilikom stupanja maloljetnika u vaspitnu ustanovu, najprije se utvrđuje identitet maloljetnika, zatim slijedi ljekarski pregled, a potom ispitivanje ličnosti u posebnom odjeljenju odgojne ustanove radi određivanja programa postupanja. Ovo ispitivanje može trajati najduže 30 dana.

Pojedinačni program postupanja s maloljetnikom sačinjava stručni tim ustanove, koji nakon toga maloljetnika raspoređuje u grupu koja se formira prema uzrastu, nivou zrelosti i drugim ličnim karakteristikama malojetnika, kao i određenom programu postupanja radi primjene istovrsnih odgojnih postupaka i uticaja. U jednoj odgojnoj grupi može biti najviše 10 maloljetnika sa kojima radi jedan odgajatelj.

Ako izvršenje mjere ne može da otpočne ili se nastavi zbog odbijanja ili bjekstva maloljetnika, organ starateljstva, odnosno rukovodilac ustanove o tome obavještava nadležni organ unutrašnjih poslova koji dovodi maloljetnika u odgojnu ustanovu.

Način dovođenja ne smije narušavati dostojanstvo maloljetnika, niti mu nauditi fizički ili mentalno.

Na zahtjev maloljetnika, roditelja, usvojitelja ili staratelja maloljetnika ili na prijedlog ustanove u kojoj se mjera izvršava, odnosno na prijedlog nadležnog organa starateljstva, sud može donijeti odluku o premještaju maloljetnika u drugu odgojnu ustanovu kada prvobitni kriteriji za upućivanje ili dalja potreba za reintegracijom u društvo mogu biti efikasnije postignuti u drugoj ustanovi ili kada obrazloženi razlozi sigurnost prebacivanje čine neophodnom mjerom.

4.12. Izvršenje mjere upućivanja u odgojno-popravni dom

Odgojnu mjeru upućivanja u odgojno-popravni dom sud izriče maloljetniku kada ga je neophodno izdvojiti iz dotadašnje sredine i ako je potrebno primjeniti pojačane mjere i stručne programe odgoja.

Pri odlučivanju hoće li izreći ovu mjeru, sud posebno uzima u obzir raniji život maloljetnika i stepen poremećaja u ponašanju, težinu i prirodu učinjenog krivičnog djela i okolnosti da li je prema maloljetniku ranije bila izrečena neka odgojna mjera ili kazna maloljetničkog zatvora, odnosno da li se radi o povratniku u činjenju krivičnih djela.

U odgojno-popravnom domu maloljetnik ostaje najkraće šest mjeseci, a najduže četiri godine, s tim da sud svakih šest mjeseci razmatra da li postoje osnovi za obustavu izvršenja ove mjere ili za njenu zamjenu nekom drugom odgojnom mjerom.

Zavodska mjera upućivanja u odgojno-popravni dom izrečena licu muškog pola izvršava se u odgojno-popravnom domu za muška maloljetna lica. Također, zavodska mjera upućivanja u odgojno-popravni dom izrečena licu ženskog pola izvršava se u odgojno-popravnom domu za maloljetnice ili u odvojenom ženskom odjeljenju odgojno-popravnog doma.

Punoljetno lice kome je izrečena mjera upućivanja u odgojno-popravni dom, kao i maloljetnik koji u odgojno-popravnom domu dok traje mjera postane punoljetan, smješta se u posebno odjeljenje odgojno-popravnog doma.

Maoljetnik kome je izrečena zavodska mjera upućivanja u odgojno-popravni dom, u njemu može ostati do navršene 23 godine.

Za upućivanje maloljetnika u odgojno-popravni dom nadležan je sud koji je izrekao mjeru. Maloljetniku se za pripremu mora ostaviti najmanje osam, a najviše 15 dana.

Maloljetnika koji se nalazi u pritvoru u odgojno-popravni dom upućuje sud na čijem je području sjedište ustanove u kojoj je maloljetnik pritvoren. Sud koji upućuje maloljetnika na izvršenje ove mjere dostavlja odgojno-popravnom domu izvršnu odluku o izrečenoj mjeri sa svom potrebnom dokumentacijom (izvod iz matične knjige rođenih, isprave ili dokazi o dotadašnjem školovanju i osposobljavanju, nalaz o zdravstvenom stanju, podacima o ranijem vršenju krivičnih djela, vođenim postupcima i izvještaj organa starateljstva).

Sud koji je donio odluku o izricanju odgojne mjere upućivanja u odgojno-popravni dom nalaže maloljetniku koji nije u pritvoru u pisanom obliku da se određenog dana javi radi izvršenja izrečene mjere ili nalaže roditelju, usvojitelju ili staratelju da maloljetnika određenog dana dovede u odgojno-popravni dom.

Istovremeno, sud ima obavezu da obavijesti odgojno-popravni dom o datumu kada maloljetnik treba da se javi i uz to obavještenje dostavlja izvršnu odluku o izricanju mjere sa potrebnom dokumentacijom (izvod iz matične knjige rođenih, isprave ili dokazi o dotadašnjem školovanju i osposobljavanju, nalaz o zdravstvenom stanju, podacima o ranijem vršenju krivičnih djela, vođenim postupcima i izvještaj organa starateljstva).

Ako se maloljetnik po nalogu suda ne javi u odgojno-popravni dom, sud naređuje njegovo dovođenje, a ako se maloljetnik krije ili je u bjekstvu, sud naređuje izdavanje potjernice.

U slučaju bjekstva maloljetnika iz odgojno-popravnog doma, rukovoditelj ustanove će odmah obavijestiti roditelja, odnosno staratelja maloljetnika i narediti izdavanje potjernice.

U Federaciji Bosne i Hercegovine, u okviru sistema za izvršenje krivičnih sankcija pri Kazneno-popravnom zavodu poluotvorenog tipa u Tuzli od maja mjeseca 2009. godine funkcioniše Odjeljenje za izvršenje odgojne mjere upućivanja u odgojno-popravni dom za muške maloljetne osobe kapaciteta 15 mjesta. U prosjeku je tamo smješteno 12 maloljetnika.

Izmjenama Zakona o izvršenju krivičnih sankcija 2011. godine osnovan je odgojno-popravni dom u Orašju, čija izgradnja je završena i koji će nakon prijem službenog osoblja za rad sa maloljetnicima početi primati prve štićenike. Prvi koji će tamo biti smješteni su maloljetnici koji se trenutno nalaze u Odjeljenju OPD-a u KPZ PT Tuzla. Kapacitet Odgojno-popravnog doma u Orašju sa prijemno-otpusnim odjeljenjem je 58 mjesta.

4.13. Disciplinska odgovornost maloljetnika koji se nalaze na izvršenju zavodskih odgojnih mjera i izdržavanju kazne maloljetničkog zatvora

Zakon je, između ostalog, sa posebnom posvećenošću tretira pitanja prava maloljetnika, kako u svim fazama vođenja krivičnog postupka, tako i za vrijeme izvršenja izrečenih krivičnih sankcija, zatim pitanja o načinu postupanja sa maloljetnicima u toku izvršenja krivičnih sankcija, naglašavajući obaveze svih subjekata na vršenju nadzora i redovnom izvještavanju o toku njihovog provođenja, pitanje pogodnosti kao skupa podsticajnih mjera usmjerenih na pružanje povjerenja maloljetniku u cilju održavanja i promovisanja odnosa sa porodicom, kao i podsticanja ličnog učešća u ostvarivanju programa postupanja, jačanja odgovornosti i samopouzdanja, radi osposobljavanja za samostalni život u skladu sa pravnim poretkom i normama društva, kao i druga važna pitanja.

Jednako tako, Zakon posvećuje potrebnu pažnju i oblasti disciplinske odgovornosti maloljetnika, smatrajući da je uporedo sa procesom izgradnje pozitivnih stavova i načina društveno prihvatljivog ponašanja, neophodno

reagovati i na neželjene i neprihvatljive oblike ponašanja, sa ciljem njihovog korigovanja i ukazivanja na posljedice ponašanja koje je u suprotnosti sa društvenim i moralnim normama.

Uzimajući u obzir odredbe najvažnijih međunarodnih dokumenata iz ove oblasti (Pravila Ujedinjenih nacija o zaštiti maloljetnika lišenih slobode – tzv. Havanska pravila iz 1990. godine – *United Nations Rules far the Protection of Juveniles Deprived oftheir Liberty – La Habana Rules*, 1990), koje naglašavaju potrebu da sve disciplinske mjere i postupci prema maloljetnicima treba da se vrše u interesu sigurnosti i sređenog zajedničkog života, uz razvijanje osjećaja pravednosti, samopoštovanja i poštovanja osnovnih prava svih osoba (Havanska pravila-pravilo 66); da svi disciplinski postupci treba da budu konzistentni sa održavanjem prava maloljetnika na dostojanstvo i uz poštovanje osnovnih prava svih ljudi; da rad treba ne smije da se nameće kao disciplinska sankcija; da je strogo zabranjen okrutni, nehumani i degradirajući tretman maloljetnika, uključujući njegovo fizičko kažnjavanje, smještanje u mračne ćelije, samice, prinuda na dijetu i zabrana kontakta sa porodicom, kao i kolektivne sankcije; da treba da postoji poseban propis koji se odnosi na sljedeća pitanja: ponašanje koje vodi ka disciplinskom prijestupu maloljetnika, vrstu i trajanje disciplinskih sankcija koje se mogu izreći maloljetniku, organe kompetentne da izreknu sankcije i organe zadužene za razmatranje žalbi maloljetnika; da nijedan maloljetnik ne treba da bude disciplinski kažnjen, izuzev u strogoj saglasnosti sa zakonom i važećom regulativom, i tek nakon što je na njemu potpuno razumljiv način informisan o navodima prekršaja; da maloljetnik treba da ima mogućnost da iznesu svoju odbranu, uključujući i pravo na žalbu kompetentnom nezavisnom organu, te da o svim disciplinskim postupcima maloljetnika treba da se vode detaljni i potpuni izvještaji, zakonska je obaveza federalnog ministra pravde da donese poseban pravilnik kojim će biti propisano koje ponašanje predstavlja disciplinski prekršaj, vrste sankcija koje se mogu izreći i njihovo trajanje, organ koji je ovlašten da izriče te sanckije, kao i organ ovlašten da razmatra žalbe.

Zakon dalje propisuje da nijedan maloljetnik neće biti kažnjen za disciplinski prekršaj o kojem prethodno nije provedena istraga i maloljetniku na njemu razumljiv način prethodno obaviješten o navedenom prekršaju i data mu mogućnost da prezentuje svoju odbranu, uključujući i pravo na žalbu.

Zabranjene su disciplinske mjere koje uključuju uskraćivanje rada, smanjenje hrane, ograničenje komunikacije maloljetnika sa članovima porodice, zatvaranje u mračne prostorije i samice, kolektivno kažnjavanje maloljetnika, kao i druge disciplinske mjere koje degradiraju i ugrožavaju fizičko ili mentalno zdravlje maloljetnika, što je u skladu sa naprijed navadenim tzv. Havanskim pravilima.

Zbog povrede odredaba Zakona koje se odnose na pravila boravka u ustanovi odgojno-popravnog doma, pravila kućnog reda i radne discipline, obaveza i programa postupanja i naloga ovlaštenih lica, maloljetniku se mogu izreći sljedeće disciplinske mjere:

- opomena i
- oduzimanje dodijeljenih pogodnosti.

Pogodnosti predviđene članom 153. Stav 1, tačka d) Zakona mogu se ograničiti samo ako bi posjeta porodici, srodnicima ili drugim bliskim osobama ugrozila fizičko i mentalno zdravlje maloljetnika ili na drugi način ometala izvršenje odgojne mjere o čemu rukovoditelj ustanove donosi rješenje sa razlozima za donošenje takve odluke.

Isto tako, ako se svrha disciplinske mjere može postići i bez njenog izvršenja, izvršenje disciplinskih mjera oduzimanja dodijeljenih pogodnosti može se uslovno odložiti do 90 dana. Uslovno odlaganje izvršenja disciplinske mjere može se opozvati ako se maloljetniku u roku za koji je odloženo izvršenje izrekne novo oduzimanje dodijeljenih pogodnosti.

4.14. Upućivanje u posebnu ustanovu za liječenje i osposobljavanje

Maloljetniku ometenom u psihičkom ili fizičkom razvoju sud može umjesto odgojne mjere upućivanja u odgojnu ustanovu ili odgojne mjere upućivanja u odgojno-popravni dom, izreći mjeru upućivanja u posebnu ustanovu za liječenje i osposobljavanje.

Maloljetnik kome je izrečena mjera sigurnosti obaveznog psihijatrijskog liječenja može se uputiti u posebnu ustanovu za liječenje i osposobljavanje maloljetnika samo ako se u toj ustanovi može ostvariti svrha mjere sigurnosti obaveznog psihijatrijskog liječenja.

Maloljetnik ostaje u posebnoj ustanovi za liječenje i osposobljavanje dok je to potrebno radi njegovog liječenja ili osposobljavanja, ali ne duže od tri godine, s tim da će sud svaka tri mjeseca ispitati da li postoje osnovi za obustavu izvršenja ove mjere ili zamjenu drugom mjerom. Ako maloljetnik u toku izvršenja ove mjere postane punoljetan, ispituje se potreba njegovog daljnjeg zadržavanja u toj ustanovi, a kada navrši 23 godine života, izvršenje mjere se nastavlja u ustanovi u kojoj se izvršava mjera sigurnosti.

Ukoliko se u ustanovi za osposobljavanje ne mogu zadovoljiti potrebe maloljetnika sa invaliditetom, maloljetnik se premješta u specijalizirani zavod ili ustanovu gdje se ove potrebe mogu zadovoljiti.

Upućivanje maloljetnika u posebnu ustanovu za liječenje i osposobljavanje vrši organ starateljstva prema prebivalištu, odnosno boravištu maloljetnika u vrijeme kada je odluka kojom je odgojna mjera izrečena postala izvršna.

Organ starateljstva odmah obavještava sud nadležan za izvršenje ove mjere i nadležni organ unutrašnjih poslova kada izvršenje mjere ne može započeti ili se nastaviti zbog odbijanja ili bjekstva maloljetnika.

Maloljetnik se dovodi i sprovodi u pratnji zdravstvenih radnika.

Način dovođenja i sprovođenja ne smije narušavati dostojanstvo maloljetnika, niti mu nauditi fizički ili mentalno.

Posebna ustanova za liječenje i osposobljavanje maloljetnika o rezultatima izvršenja mjere svaka dva mjeseca dostavlja izvještaj o ponašanju maloljetnika tužilaštvu i sudu koji je izrekao odgojnu mjeru, a kada maloljetnik postane punoljetan, posebno izvještava sudiju i tužioca o zdravstvenom stanju maloljetnika, radi ispitivanja potrebe za donošenjem jedne od odluka predviđenih članom 44. stav 3. Zakona.

5. Maloljetnički zatvor

Maloljetnički zatvor je najteža krivična sankcija Zakonom predviđena za maloljetne počinioce težih krivičnih djela.

Kao što je već rečeno, svrha krivičnih sankcija prema maloljetnicima je da se pružanjem zaštite, brige, pomoći i nadzora, kao i osiguranjem općeg i stručnog osposobljavanja utiče na razvoj i jačanje lične odgovornosti maloljetnika, osigura odgoj i pravilan razvoj njegove ličnosti, kako bi se obezbijedilo ponovno uključivanje maloljetnika u društvenu zajednicu. U slučaju maloljetničkog zatvora, pored naprijed navedenog, svrha izricanja ove kazne je i vršenje pojačanog uticaja na maloljetnog učinioca krivičnog djela da ubuduće ne vrši krivična djela, kao i na druge maloljetnike da ne vrše krivična djela (specijalan i generalna prevencija).

Kazna maloljetničkog zatvora može se izreći samo krivično odgovornom starijem maloljetniku, koji je počinio krivično djelo s propisanom kaznom zatvora težom od pet godina, a kojem zbog teških posljedica djela i visokog stepena krivične odgovornosti ne bi bilo opravdano izreći odgojnu mjeru.

Kazna maloljetničkog zatvora koja se izriče maloljetnom počiniocu krivičnog djela ne može biti duža od deset godina, a izriče se na pune godine ili na mjesece. Za krivično djelo za koje je propisana kazna dugotrajnog zatvora ili za sticaj najmanje dva krivična djela za koja je propisana kazna zatvora teža od deset godina, maloljetnički zatvor može trajati do deset godina.

Pri odmjeravanju kazne starijem maloljetniku za krivično djelo, sud ne može izreći kaznu maloljetničkog zatvora u trajanju dužem od kazne zatvora propisane za to krivično djelo, a nije vezan za najmanju propisanu mjeru te kazne, pri čemu uzima u obzir sve okolnosti koje utiču da kazna bude manja ili veća u skladu odredbama Krivičnog zakona, imajući posebno u vidu stepen zrelosti maloljetnika i vrijeme potrebno za njegov odgoj i stručno osposobljavanje.

Što se tiče uvjetnog otpusta, osoba osuđena na kaznu maloljetničkog zatvora može biti uslovno otpušten ako je izdržao najmanje trećinu izrečene kazne i ako se na osnovu postignutog uspjeha izvršenja može opravdano očekivati da će se na slobodi dobro ponašati i da neće vršiti krivična djela, ali ne prije nego što je isteklo šest mjeseci u kazneno-popravnoj ustanovi.

Uz uvjetni otpust, sud može izreći neku od vaspitnih mjera pojačanog nadzora, uz mogućnost primjenjivanja jedne ili više posebnih obaveza predviđenih Zakonom. Uvjetni otpust može biti opozvan, primjenom općih odredbi Krivičnog zakona o uvjetnom otpustu.

O uvjetnom otpustu maoljetnika koji se nalaze u maloljetničkom zatvoru odlučuje sudija prvostepenog suda koji je donio presudu i to na osnovu molbe maloljetnika.

Kod donošenja odluke, ukoliko ocijeni da je potrebno, sudija može da usmeno sasluša maloljetnika, njegove roditelje, predstavnike organa socijalnog staranja i druge osobe, kao i pribaviti izvještaj i mišljenje kazneno-popravnog zavoda o opravdanosti uvjetnog otpusta. Usmeno saslušanje maloljetnika obavezno je ako se odlučuje o uvjetnom otpustu poslije dvije trećine izdržane kazne, osim ako sudija, na osnovu dostupne dokumentacije, ne ocijeni da su ispunjeni uslovi za uvjetni otpust.

Ukoliko je maloljetnik izdržao dvije trećine kazne, a njegovo ponašanje tokom izdržavanje kazne ukazuje da nije postignuta svrha kažnjavanja, molba za uvjetni otpust se odbija i maloljetnik se o tome obaviještava.

U slučaju potrebe za opozivom uvjetnog otpustam poslije saslušanja tužitelja i maloljetnika, odlučuje sud koji je donio odluku o uvjetnom otpustu.

Kazna maloljetničkog zatvora izvršava se u posebnom kazneno-popravnom zavodu za maloljetnike koji ne može imati dodira sa kazneno-popravnom zavodom u kojem kaznu zatvora izdržavaju odrasle osobe. Takođe, kazna maloljetničkog zatvora izrečena osoba ženskog pola izvršava se u posebnom kazneno-popravnom zavodu za maloljetnice ili u posebnom odjeljenju kazneno-popravnog zavoda za maloljetnike.

Maloljetnici koji za vrijeme izvršenja kazne maloljetničkog zatvora postanu punoljetni i dalje nastavljaju boraviti u zavodu za malojetnike ili u odjeljenju za mlađe punoljetne osobe, osim ako njihova društvena reintegracija neće imati veći efekat ako se smjeste u zavod za odrasle.

Mlađe punoljetne osobe kojima je izrečena kazna maloljetničkog zatvora smještaju se u zavod koji ima sličan režim kao i zavod za maloljetnike.

Kazna maloljetničkog zatvora u Federaciji Bosne i Hercegovine izdržava se u Odjeljenju maloljetničkog zatvora pri Kazneno-popravnom zavodu zatvorenog tipa u Zenici od 2000. godine. Kapacitet tog odjeljenja je 28 mjesta, u kojem u prosjeku boravi između 10-15 maloljetnika.

Osuđeni na kaznu maloljetničkog zatvora u kazneno-popravnom zavodu za maloljetnike može ostati najduže do navršene 23 godine, a ako do tada ne izdrži kaznu, može i dalje da boravi u zavodu za maloljetnike ili u odjeljenju za mlađa punoljetna lica, osim ako njegova društvena reintegracija neće imati veći efekat ako se smjeste u zavod za odrasle. Isto tako, u kazneno-popravnom zavodu za maloljetnike osuđeni može ostati i nakon što je navršio 23 godine, ako je to potrebno radi završavanja školovanja ili stručnog osposobljavanja ili ako ostatak neizdržane kazne nije veći od šest mjeseci, ali najduže do navršenih 25 godina.

Kod izvršenja kazne maloljetničkog zatvora, na pitanja prijema maloljetnika na izdržavanje kazne, prava maloljetnika, pogodnosti, disciplinskih prekršaja, postupka i disciplinskih mjera, prekida izvršenja kazne i odlaganja izvršenja primjenjuju se odredbe Zakona kao i kod izvršenja zavodskih odgojnih mjera. Na ostala pitanja u vezi sa izvršenjem kazne maloljetničkog zatvora shodno se primjenjuju odredbe Zakona o izvršenju krivičnih sankcija, ukoliko nisu u suprotnosti sa odredbama ovog zakona.

Bliže odredbe o režimu boravka maloljetnika u kazneno-popravnom zavodu propisuju se posebnim pravilnikom kazneno-popravnog zavoda koji donosi federalni ministar pravde.

6. Mjere sigurnosti

Maloljetnim počiniocima krivičnih djela kojima je izrečena odgojna mjera ili kazna maloljetničkog zatvora, mogu se, pod uslovima predviđenim zakonom, izreći sljedeće mjere sigurnosti:

a) obavezno psihijatrijsko liječenje,

b) obavezno liječenje od ovisnosti,

c) obavezno ambulantno liječenje na slobodi,

d) zabrana upravljanja motornim vozilom i

e) oduzimanje predmeta.

Kada je god moguće, mjere liječenja na slobodi imaju prednost nad smještajem maloljetnika u zdravstvenu ustanovu radi provođenja mjera sigurnosti obaveznog psihijatrijskog liječenja i obaveznog liječenja od ovisnosti.

Izvršenje mjere bezbjednosti obaveznog psihijatrijskog liječenja i obaveznog liječenja od ovisnosti prilagođava se uzrastu i ličnosti maloljetnika.

Mjera obaveznog psihijatrijskog liječenja i mjera sigurnosti obaveznog liječenja od ovisnosti, kada postoje zakonom propisani uslovi, izvršavaju se u posebnom odjeljenju zdravstvene ustanove određene za maloljetnike ili u drugim specijalizovanim zdravstvenim ustanovama. Mjera sigurnosti ambulantnog liječenja na slobodi, izvršava se u ambulanti koja se određuje na prijedlog organa starateljstva koji prati izvršenje mjera sigurnosti i o tome svaka tri mjeseca obavještava tužioca, roditelja odnosno staratelja ili maloljetnika i sud.

Maloljetnik u zdravstvenoj ustanovi ili specijalizovanoj ustanovi ili na ambulantnom liječenju ostaje sve dok ne prestanu razlozi zbog kojih je izrečena mjera sigurnosti, ali najduže do isteka trajanja odgojne mjere ili kazne maloljetničkog zatvora ili dok traje odgođeno izvršenje ove kazne ili uvjetni otpust iz zavoda ili ustanove.

7. Programski aspekti tretmana maloljetnih učinilaca krivičnih djela u zavodima-ustanovama za izvršenje krivičnih sankcija

7.1. Pojam i vrste tretmana

Pojam i termin " tretman", koji se često nalazi u naučnoj i stručnoj literaturi, a koji se vrlo često koristi i u praksi, podrazumijeva " postupanje s nekim", a isti, u ovom slučaju, najčešće označava široko područje različitih postupaka prema maloljetnom delinkventu i njegovoj okolini.[72]

Bašić, Žižak, i sar. (1992) tretman određuju kao "kompleksan sustav akcija usmjerenih na postizanje nekih pozitivnih promjena u osoba koje su prethodno dijagnosticirane kao djeca i omladina sa poremećajima u ponašanju". Isti autori ističu problem definiranja tretmana osoba s poremećajima u ponašanju, te definicije tretmana svrstavaju se u tri skupine:

1. definicije koje krajnji cilj tretmanskog procesa vide u sprječavanju neprilagođenog ponašanja i gdje se pojam tretman gotovo izjednačava sa pojmom specijalne prevencije;
2. definicije koje tretman primarno određuju sa aspekta pojedinca kojem je pomoć potrebna;
3. definicije koje resocijalizaciju navode kao cilj tretmana pri čemu se načini postizanja tog cilja ničim ne ograničavaju.[73]

Menninger (1978, prema: Bašić, Žižak i sar., 1992.) navodi kako se zbog teoretske i praktične nesagledivosti svih karakteristika sistema akcija i procesa tretmana u cjelini, može govoriti o različitim subsistemima tretmana, a navedeni autori tretman dijele na sljedeće subsisteme i subtretmane;

- u odnosu na sredinu u kojoj se provodi (vaninstitucionalni, poluinstitucionalni, institucionalni),
- u odnosu na dominantnost primjenjenih metoda (psihološki, pedagoški, socijalni, medicinski, penalni, pravni),
- u odnosu na dužinu trajanja tretmanskog procesa (kratkotrajni, adaptirani, dugotrajni),

72 S.Suljagić(2014) Evaluacija ishoda tretmana maloljetnih delinkvenata u Disciplinskom centru za maloljetnike, Univerzitet u Tuzli-Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Tuzla,

73 Bašić, J., Žižak, A., i sar. (1992): Programski aspekti tretmana djece i omladine s poremećajima u Ponašanju. Zavod grada Zagreba za socijalni rad i Republički fond socijalne zaštite, Zagreb.

- u odnosu na strukturu odnosa među osobama u tretmanu (grupni, kombinovani, individualni).[74]

Stančić (1997) ukazuje da se tretmanom trebaju mijenjati oni elementi u strukturi kod kojih postoji mogućnost intencionalnog mijenjanja, te na taj način smanjiti zapreke koje stoje na putu socijalne integracije, odnosno povećati sposobnost za socijalnu integraciju.[75]

Samo programiranje tretmana zahtjeva niz preduslova, poput poznavanja strukture koju se tretmanom namjerava transformirati, poznavanja tranzitivnih stanja, operatora, finalnog stanja i slično. Karakter tretmana prema maloljetnim delinkventima velikim dijelom ovisi i o cilju preduzimanja mjera, koje se uglavnom svode na pokušaje da se tretirani maloljetni delinkvent vrati društvu kao koristan član, te da isti ne nastavi sa kriminalnim ponašanjem.

Belobrk (1999) ističe da u pozitivnom zakonodavstvu uglavnom se uvažava razlikovanje subtretmana u odnosu na karakteristike sredine u kojoj se tretman provodi, a najčešće rasprave i dileme vezane su uz institucionalni i vaninstitucionalni tretman.[76]

Insitucionalni tretman namijenjen je najčešće prema maloljetnicima kod kojih poremećaji u ponašanju traju duže, intenzivniji su i složeniji, a često su uvjetovani i problemima u užoj ili široj sredini. Na institucionalni tretman najčešće se odlučuje kada u socijalnoj sredini ne postoji ni minimum uvjeta da se koristeći obitelj kao najprirodniju i odgojno najefikasniju biološku grupu i socijalnu instituciju, postigne društveno prihvatljivi obrazac ponašanja.

Težište aktivnosti tokom boravka maloljetnika u instituciji svodi se na individualni i grupni rad, obrazovanje, izučavanje zanata, organizacije kulturnih oblika rada čime se nastoji postići resocijalizacija maloljetnika. Za postizanje ovog cilja, često je uz angažman samog stručnog osoblja u instituciji, nužan i angažman drugih institucija izvan nje.

Vaninstitucionalni tretman koji se odvija u maloljetnikovoj prirodnoj sredini, najčešće je namijenjen maloljetnicima kod kojih poremećaji u ponašanju nisu izrazito složeni i dugotrajni, a sredina u kojoj maloljetnik živi nije takva da je maloljetnika potrebno iz nje izdvojiti. Tokom vaninstitucionalnog tremana stručne osobe nastoje uticati na ličnost i ponašanje maloljetnika, pomagati mu u nekim segmentima njegovog života, te nadzirati ispunjavanje nekih njegovih obaveza (Belobrk,1999).

Kritike institucionalnog tretmana naročito su, pod uticajem nekih filozofskih i političkih trendova, isticane šezdesetih godina kada se, što i danas traje, iznose brojni argumenti protiv institucionalnog, a u korist vaninstitucionalnog tretmana.

Brojni autori svojim istraživanjima dolaze do rezultata koji stavljaju pod znak pitanja uspješnost institucionalnog tretmana, te dolaze do zaključka kako boravak u instituciji otežava zapravo pravi cilj tretmana-socijalnu integraciju pojedinca.

Osnovni nedostatak tretmana mnogi autori uglavnom vide u njegovoj globalnoj koncepciji, odnosno u činjenici da ima premalo specifičnih, diferenciranih programa koji bi se primjenjivali selektivno dok opravdanje za njegov neuspjeh vide u nizu nepoznanica koje je potrebno rasvijetliti.

Na području tretmana obavljeno je mnogo istraživanja sa često protivrječnim rezultatima i tu nam mogu pomoći simultane analize niza parcijalnih istraživanja ovog problema, odnosno metaanalize (Belobrk, 1999).

U SAD-u, gdje su metaanalize koje su se bavile problemom tretmana s maloljetnim delinkventima najbrojnije, različito se odnose prema tretmanu. Tako Lab i Whitehead, (1988),[77] u svojoj metaanalizi dolaze do zaključaka kako nijedan program tretmana ne utiče znatnije na recidivizam i socijalnu integraciju maloljetnih delinkvenata, dok Greenwood (1996)[78] u svojoj metaanalizi, najuspješnijim smatra intenzivne, dugoročne, visoko strukturirane, privatno sponzorirane, te tretmane sa širokim spektrom različitih intervencija i programa korekcije.

74 Bašić, J., Žižak, A., i sar. (1992): Programski aspekti tretmana djece i omladine s poremećajima u Ponašanju. Zavod grada Zagreba za socijalni rad i Republički fond socijalne zaštite, Zagreb.

75 Stančić, V., (1997): Teorija i istraživanja u defektologiji (skripta), Fakultet za defektologiju, Zagreb,

76 Belobrk,M.(1999):Katamnestička evaluacija tretmana maloljetnih delinkvenata u centrima za socijalnu skrb Koprivničko-Križevačke županije. Edukacijsko- rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.

77 Lab, S.P., Whitehead, J, T. (1988): An Analysis of juvenile correctional treatment, Crime and Delinquency.

78 Greenwood, P, W. (1996): Responding to Juvenile Crime: Lesson Learned, Future of Children, 6 (3),75-85.

Lipsey (1988) u analizi učinka tretmana dolazi do ohrabrujućih rezultata za pristalice tretmana i ukazuje da tretman i intervencije prema maloljetnim delinkventima mogu imati mali ali značajno pozitivan učinak, te ističe kako su poboljšanja u istraživačkoj metodologiji i teoriji tretmana podigle kvalitet istraživanja tretmanskih programa.[79]

Većina autora koja se bavi istraživanjima efekata tretmana nalazi pokazatelje koji ukazuju na postojanje pozitivnog djelovanja pojedinih programa te upućuju na dalja praćenja i istraživanja. U savremenim naučnim raspravama se često navodi podatak, da programi tretmana, ukupno posmatrano, proizvode prosječnu redukciju recidivizma od 10%, s tim da se nekim oblicima tretmana postiže značajna redukcija recidivizma 20-30%, dok drugi oblici nemaju efekata (Cullen Gendreau, 2000, prema: Žunić-Pavlović i Kovačević, 2011).[80] Svaki program tretmana podrazumjeva postojanje određenog cilja njegovog djelovanja.

Kao generalni cilj gotovo svih programa tretmana sa maloljetnim delinkventima najčešće se koristi termin socijalna integracija. Stančić (1997) socijalnu integraciju definira kao "organizaciju dijelova u jednu cjelinu (strukturu) koja harmonično djeluje u postizanju svojih ciljeva, a pretpostavlja ravnotežu i interakciju elemenata koji je sačinjavaju".[81]

Uzelac (1995) navodi kako integracija mladih s poremećajima u socijalnom ponašanju ne znači samo prilagođavanje mladih socijalnoj sredini, odnosno stanju adaptiranosti ili prilagođenosti već i mogućnost da mladi mijenjaju tu sredinu, mijenjajući time i sebe. Isti autor navodi kako integraciju ne treba shvaćati kao stanje već kao proces koji će dovesti do željenog stanja integriranosti.[82]

Postizanje uspješne socijalne integracije zahtjeva od maloljetnika da kao svoju obavezu prihvati društvene vrijednosti i stavove, da shvati kako njegovi problemi ne dolaze samo od društva, već da su oni proizvod i njegove ličnosti, njegove percepcije stvarnosti, motiva, težnji i drugih sličnih svojstava (Milosavljević 1983).[83]

Nužno je upozoriti kako se često u literaturi, a naročito u praksi kod planiranja i programiranja tretmana, postavljaju nerealni ciljevi u pogledu socijalne integracije maloljetnih delinkvenata. Tako se navodi kako je cilj tretmana "promijeniti ličnost i ponašanje" maloljetnog delinkventa, "preodgojiti maloljetnika", te mnogi drugi nerealni zahtjevi i ciljevi. Najčešći stepen integriranosti, uglavnom se svodi samo na izostanak poremećaja u djelovanju dok su otvorena pitanja u pogledu ostalih komponenti ponašanja, odnosno mišljenja, osjećaja pa i fizioloških reakcija samog pojedinca (Uzelac, 1995).[84]

7.2. Programi tretmana

Pod pojmom programa najčešće se podrazumijeva skup planiranih, organizovanih i struktuiranih nastojanja koji su usmjereni na promjenu stanja i uslova u određenom socijalnom kontekstu, kod određene ciljane populacije i u određenom vremenskom periodu. Napori tretmana se mogu nazivati *programima* ili *pristupima* tretmana sve dok isti podrazumijevaju pojedine komponente i dotok podataka (na primjer, savjetovanje ili razvijanje vještina) koji su organizovani, međusobno vezani te isplanirani na način da dovedu do promjena u ranije navedenim faktorima i uslovima – promjene koje će potom dovesti do željenih odvijanja u budućnosti (na primjer, smanjenje nezakonitog ponašanja) (Žunić-Pavlović, 2007).[85]

U literaturi se mogu pronaći razni programi tretmana koji se u praksi koriste u radu sa maloljetnim delinkventima. Kategorizacija programa tretmana predstavlja važno pitanje za teoriju, istraživanja i praksu i kao takva omogućava jasnu konceptualizaciju, opis programskih elemenata, procjenu efektivnosti pojedinih vrsta programa i njihovo poređenje. Prema Žunić-Pavlović, (2004)[86] najčešći kriterij za razvrstavanje programa tretmana je mehanizam

79 Lipsey, M.W. (1988): Juvenile Delinquency Intervention, New Directions for Program Evaluation 37, 63-84.

80 Žunić-Pavlović,V., Kovačević, R.(2011): Penološka rehabilitacija-Zakonski, teorijski i praktični aspekti. Off-Set Tuzla.

81 Stančić, V., (1997): Teorija i istraživanja u defektologiji (skripta), Fakultet za defektologiju, Zagreb,

82 Uzelac. S. (1995): Socijalna edukologija. Sagena, Zagreb.

83 Milosavljević, B., (1983): Osnovi socijalne patologije, institut za dokumentaciju zaštite na radu Centra za informatičko zaštitnu djelatnost, Niš.

84 Uzelac. S. (1995): Socijalna edukologija. Sagena, Zagreb.

85 Žunić-Pavlović,V. (2007): Kategorizacija programa za maloletne prijestupnike. Prvi naučni skup poremećaji ponašanja i prijestupništvo mladih: specijalno-pedagoški diskurs. Beograd: Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, 207-231.

86 Žunić-Pavlović,V. (2004): Evaluacija u resocijalizaciji. Parteneon, Beograd.

njegovog djelovanja a jedna od najčešće pominjanih podjela, prema ovom kriteriju programe tretmana svrstava u sljedeće kategorije;

- Programi kažnjavanja,
- Programi kontrole/nadzora,
- Programi zastrašivanja,
- Programi restitucije,
- Diverzioni programi
- Programi resocijalizacije.

Programi kažnjavanja govore o tome da kazna ima dvije preventivne funkcije: generalno-preventivna funkcija koja se ostvaruje kroz uticaj na druge osobe da ne čine kaznena djela i specijalno-preventivna funkcija koja se ostvaruje kroz djelovanje na prijestupnika kako u budućnosti ne bi vršio kaznena djela. Kada su u pitanju maloljetni počinioci kaznenih djela procenat primjene kažnjavanja maloljetnika u svijetu je još uvijek relativno visok. Sve više se prezentiraju rezultati istraživanja koji govore da kazna ne ostvaruje svoju funkciju. Brojna istraživanja primjene ovog programa ukazuju na:

- povećanje recidivizma nakon primjene mjera baziranih na kažnjavanju,
- prijestupnici i dalje čine kaznena djela iako su svjesni posljedica,
- postojanje smrtne kazne u pojedinim zemljama nije ostvarilo veće efekte smanjenja kriminaliteta.

Programi kontrole i nadzora obuhvataju programe od intenzivnog nadzora u zajednici, probacije do postinstitucionalnog intenzivnog nadzora i dizajnirani su kao alternativa institucionalnim i vaninstitucionalnim programima. Kada su u pitanju programi intenzivnog nadzora u zajednici, oni se uglavnom određuju kao pristup čija je funkcija povećanje standarda nadzora i kontrole. Programi postinstitucionalnog nadzora usmjereni su na pomoć maloljetniku prilikom povratka u društvenu zajednicu kao i na redukciju recidivizma kako bi se omogućila adekvatna kontrola i pružanje usluga. Postinstitucionalna zaštita uključuje: nadzor/kontrolu, testiranje, savjetovanje, usluge tretmana, edukaciju, zaposlenje i druge oblike postinstitucionalne pomoći. Programi kontrole i nadzora primjenjuju se od momenta donošenja sudske presude i nastavljaju se tokom boravka maloljetnika u ustanovi te nakon njegovog izlaska iz ustanove i povratka u društvenu zajednicu (Žunić-Pavlović, 2004).[87]

Florida Environmantal Institute (FEI) jedan je od postinstitucionalnih programa sproveden od strane odjeljenja za maloljetničko pravosuđe Floride koji je poznat još pod imenom ranč “poslednja šansa”. Ovaj program npr. pruža usluge maloljetnicima muškog spola, uzrasta od 15-18 godina koji imaju istoriju ozbiljnog delinkventnog ponašanja u trajanju od 18 mjeseci, sa smještajem i tretmanom u trajanju od devet mjeseci, te devet mjeseci postinstitucionalnog nadzora u zajednici. Nekoliko procjena ovog programa ukazivalo je na određeno smanjenje stope recidivizma.

Programi zastrašivanja su zamišljeni kao snažno sredstvo generalne prevencije kriminaliteta maloljetnika jer se vjerovalo da će samo propisivanje kazne snažno djelovati na potencijalne počinioce kaznenih djela. Ideje koje se razvijaju u okviru programa zastrašivanja potiču od klasičnih teorija, čiji su autori C. Beccaria i A. Feuerbach. Klasična teorija se bazira na institutu slobodne volje, što znači da svaki pojedinac sam odlučuje da li će se kriminalno ponašati ili ne. Ukoliko se pojedinac odluči na kriminalno djelovanje onda ga zbog toga treba i kazniti.

Filozofija odmazde i zastrašivanja bila je dominantna do kraja 18. stoljeća i zasnivala se na konceptu da je bitno zastrašiti i onesposobiti počinioca kaznenih djela za dalja kriminalna ponašanja. Razvoj društva, humanizacija ljudskih odnosa i razvoj naučne misli uslovili su potiskivanje metode zastrašivanja kao sredstva u radu sa počiniocima kaznenih djela. Efektivnost programa zastrašivanja ocijenjena je vrlo nisko ili negativno. Lipsy (1992, prema Žunić Pavlović, 2004)[88] je metaanalizom utvrdio da su programi zastrašivanja na dnu liste efektivnosti i da rezultiraju većom stopom recidivizma u eksperimentalnoj nego u kontrolnoj grupi. Rezultati istraživanja programa zastrašivanja govore da zastrašivanje više doprinosi devijantnom ponašanju nego što ga redukuje. Strategija izazivanja straha često je imala za posljedicu još ozbiljnije kriminalno ponašanje. Programi zastrašivanja se i dalje upotrebljavaju

87 Žunić-Pavlović,V. (2004): Evaluacija u resocijalizaciji. Parteneon, Beograd.

88 Žunić-Pavlović,V. (2004): Evaluacija u resocijalizaciji. Parteneon, Beograd.

bez obzira na njihovu malu vrijednost jer u kombinaciji sa drugim efektivnijim programima mogu doprinijeti redukciji kriminalnog ponašanja.

Programi restitucije uglavnom predstavljaju novi način posmatranja kazneno-pravnog sistema, više je usmjeren na popravljanje štete koja je kaznenim djelom nanesena ljudima i međusobnim odnosima, nego na kažnjavanje počinilaca. Programi restitucije uključuju sve aktere koji su direktno ili indirektno pogođeni kaznenim djelom u određivanju kako na najbolji način popraviti nanijetu štetu. Postoje tri kategorije onih koji su direktno pogođeni kaznenim delom, a to su žrtve, počinioci kaznenih djela i njihova najbliža zajednica, čije su potrebe: postići naknadu pričinjene materijalne i nematerijalne štete, preuzimanje odgovornosti i obnavljanje dobrih odnosa u zajednici.

Članovi raznih udruženja, uglavnom na volonterskom principu, učestvuju kao medijatori (posrednici) ili pomažu na razne načine kroz npr. monitoring odnosno posmatranje počinioca kaznenog djela. Ekonomski i socijalni savjet UN-a dao je tri modela restorativnog postupka koji su najzastupljeniji u svijetu. To su: medijacija (posredovanje između žrtve i počinioca kaznenog djela); zajednički sastanak (conferencing); suđenje u krugu lokalne zajednice (setencing circles).

Evaluacija ovog programa je počela samim pojavljivanjem programa jer program nije postigao pozitivne rezultate. Ipak neefektivnost ovog programa se javila usljed slabe primjene programa. Većina programa u početku je bila pisana u vidu kazne sa jako malo mjesta za izmjene i intervencije. Između ostalog i problematični počinioci kaznenih djela nisu bili selektirani, niti je uzeto u obzir da li postoji šansa za njihovu resocijalizaciju.

Zbog poteškoća pri sprovođenju restitucije u praksi sve više su zastupljeni programi čiji je cilj prevencija kriminalnog ponašanja. Jedan od efektivnih programa koji je sproveden je i program "Alternativna škola". Cilj ovog programa je da spriječi zainteresovanost maloljetnika za kriminalno ponašanje te da ih zainteresuje za školu i što bolju socijalnu integraciju.

Problematični mladi ljudi nastoje se zadržati u školi sve dok ne postignu zadovoljavajući nivo obrazovanja. Kod njih se javlja povećanje samouvjerenosti kao i mnogo pozitivniji stav prema školi, smanjuje se pojava delinkventnog ponašanja i mogu postići mnogo bolje rezultate u kasnijem napredovanju kroz život. Generalno kod ovakvih programa je značajno što oni umanjuju osjećaj odbačenosti što može podići svijest o tome da kriminal i činjenje kriminalnih djela nije ono u čemu su oni jedino dobri.

Diverzioni programi se sve više javljaju kao alternativa uobičajenoj kazneno-pravnoj proceduri kroz koju inače prolaze maloljetnici koji su počinili kazneno djelo. Ovi programi zasnivaju se na tvrdnji da intervencije u okviru redovnog kazneno-pravnog postupka mogu nanijeti više štete nego koristi, odnosno da pospješuju porast maloljetničke delinkvencije i recidivizma te dodatno doprinose stigmatizaciji. Diverzioni programi su bazirani na teorijama etiketiranja koje su zastupali Tanenbaum, Becker i Lemert. Ukazujući na potrebe maloljetnika koji su izloženi etiketiranju, ove teorije su podstakle razvoj diverzionih programa, koji mogu da odgovore na potrebe ovih maloljetnika a društvenu zajednicu i institucije lokalne zajednice su animirale da učestvujući u realizaciji diverzionih programa pomognu razvoj nedelinkventne budućnosti maloljetnika.

Programi resocijalizacije svojim pristupom obuhvataju raznovrsne i brojne programe, koji su usmjereni na postizanje pozitivnih promjena kod počinilaca kaznenih djela i njihove životne situacije, te utiču na razvoj kompetencija počinilaca kaznenih djela.

Programi rekreacije predstavljaju preteču novijih programa resocijalizacije, npr. programa discipline i izazova, boot camp programa. U radovima nekih autora boot-camp programi su svrstani u grupu programa discipline i izazova. U okviru programa resocijalizacije navode se pristupi kao što je individualna i grupna terapija i savjetovanje, porodična terapija. Naročito se apostrofiraju bihejvioralni i kognitivno-bihejvioralni programi.[89]

Empirijski rezultati potvrđuju da kognitivno–bihejvioralna terapija pokazuje najbolje efekte u grupnom radu sa populacijom djece i mladih sa problemima u ponašanju (Lipsey, 1995).[90]

89 S.Suljagić(2014) Evaluacija ishoda tretmana maloljetnih delinkvenata u Disciplinskom centru za maloljetnike, Univerzitet u Tuzli-Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Tuzla,

90 Lipsey, M.W. (1995): What do we learn from 400 research studies on the effectiveness of treatment with juvenile delinquents? Y: McGuire (up.), What Works: Reducing Reoffending-Guidelines from research and practice. John Wiley & Sons Ltd, 63-78.

Na osnovu do sada provedenih analiza efektivnosti primjene pojedinih programa ne može se sa sigurnošću tvrditi koji od njih sigurno vodi do uspjeha, ali se evaluacijom njihove primjene svakako dolazi do značajnih informacija o efektivnim programima i intervencijama u radu sa maloljetnim prijestupnicima.

8. Evaluacija procesa i efekata programa maloljetnika u zavodima ustanovama za izvršenje krivičnih sankcija

8.1. Evaluacija programa tretmana

U literaturi, medijima, raznim sferama društvenih događanja i procesa mogu se pronaći brojne definicije pojma evaluacije. Evaluacija je najjednostavnije rečeno, procjena onoga što je urađeno ili postignuto, kako je urađeno i koji su rezultati preduzetih aktivnosti. Pojednostavljeno, evaluacija je proces ispitivanja da li su intervencije dostigle svoje željene rezultate (Robinson, Crow, 2009).[91]

Rossi i Freeman (1993) navode da je evaluaciono istraživanje sistemska primjena procedure istraživanja socijalnih nauka u procjeni konceptualizacije, dizajna primjene i vrijednosti programa socijalnih intervencija.[92]

Patton (1997) definiše evaluaciju kao sistemsko prikupljanje podataka o aktivnostima, karakteristikama i rezultatima programa, kako bi donijeli sud o programu, unaprijedili njegovu efikasnost i unaprijedili odluke o budućem programiranju.[93]

Prema definiciji koju je usvojio Unicef (2000) evaluacija je proces koji nastoji da odredi, što je moguće sistematičnije i objektivnije, relevantnost, efektivnost i dejstvo aktivnosti u svjetlu specifikovanih zadataka; to je ka učenju i akciji orjentisano oruđe i organizacioni proces za unapređenje tekućih aktivnosti i budućeg planiranja, programiranja i odlučivanja.

Svrha svake ozbiljne evaluacije je da poboljša planove, programe i odredi stepen realizacije ciljeva, da ukaže na jake i slabe tačke i sugeriše promjene u budućoj primjeni realizacije programa. Kao i kod drugih procesa i kod evaluacije mogu da se jave objektivne barijere, kao što je nemjerljivost ciljeva i subjektivna ograničenja, a ne treba zanemariti i otpore evaluaciji od strane raznih faktora.[94]

Evaluacija se najčešće provodi kroz ocjenjivanje ekonomičnosti, učinkovitosti, uticaja, održivosti i relevantnosti programa u kontekstu utvrđenih ciljeva. Obično se provodi kao nezavisna analiza okruženja, ciljeva, rezultata, aktivnosti i uloženih sredstava, radi donošenja zaključaka koji bi se mogli koristiti kao temelj za buduće odluke. Može se izvršiti kao prethodna (ex-ante) evaluacija prije provođenja, evaluacija tokom provođenja ili naknadna (ex-post) evaluacija nakon provođenja programa.

Sistemska evaluacija programa se najprije pojavila u oblasti zdravstvene zaštite i edukacije u periodu prije I svjetskog rata dok se u ostalim oblastima pa i oblasti postupanja prema maloljetnicima javlja od 30-tih godina 20. stoljeća.

Žunić-Pavlović (2004)[95] navodi da je krajem 70-tih godina 20. stoljeća u SAD-u osnovana nacionalna asocijacija pod nazivom American Evaluation Association koja je definisala rukovodeće principe za evaluatore i standarde za evaluaciju;

91 Robinson, G., Crow, I. (2009): Offender rehabilitation: Theory, research and practice. London, England: Sage Publication.

92 Rossi, P., Freeman, H., (1993): Evaluation, A systematic approach, Newbury Park, CA: Sage Publications.

93 Patton, M. Q., (1997): Utilization-focused evaluation: The new century text, Thousand Oaks, CA,:Sage Publications.

94 S.Suljagić(2014) Evaluacija ishoda tretmana maloljetnih delinkvenata u Disciplinskom centru za maloljetnike, Univerzitet u Tuzli-Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Tuzla,

95 Žunić-Pavlović,V. (2004): Evaluacija u resocijalizaciji. Parteneon, Beograd.

American Evaluation Association – pet rukovodećih principa za evaluatore:

1. Sistematsko ispitivanje
2. Kompetencija
3. Integritet
4. Poštovanje ljudi
5. Odgovornost za opšte i javno dobro

American Evaluation Association **-** četiri primarna seta standarda za evaluaciju programa**:**

1. Standardi korisnosti
2. Standardi izvodljivosti
3. Standardi ispravnosti
4. Standardi tačnosti

U literaturi se često nailazi na pitanje definiranja svrhe evaluacije i razloga zbog kojih se ona provodi. Najčešće se pominju tri primarne svrhe kojima mogu služiti rezultati evaluacije (Cheminsky 1997);

1. procjena programa (perspektiva odgovornosti)
2. unaprijeđenje programa (perspektiva razvoja)
3. generisanje znanja (perspektiva saznanja)

Patton (1997) polazeći od fokusa evaluacije i postavljenih pitanja razlikuje 57 tipova evaluacije.

Međutim u literaturi se najčešće susrećemo sa osnovnom podjelom na evaluaciju procesa izvođenja programa ili na evaluaciju efekata odnosno rezultata programa u okviru kojih se mogu razviti podtipovi ili varijacije. Evaluacija procesa i evaluacija efekata mogu se provoditi odvojeno ili zajedno. Važno je znati da se različitim tipovima evaluacije dobijaju različite informacije pa je stoga neophodno izbor tipa evaluacije izvršiti na temelju onoga što želimo da saznamo. Evaluacija procesa; se definiše kao sistematsko ispitivanje obuhvatnosti i izvršenja programa. Evaluacijom procesa dobijaju se brojne informacije o programu:

- ko radi odnosno provodi program (informacije o stručnjacima broj, profesija, osposobljenost, dodatna obuka isl.);
- šta radi (informacije o aktivnostima koje osoblje provodi);
- kada radi (informacije o vremenu obavljanja aktivnosti);
- gdje radi (informacije o mjestu obavljanja aktivnosti);
- koliko često radi (broj kontakata, izostanci isl.);
- sa kojim resursima radi (plate, troškovi, tehnički materijal, oprema)
- kakvo je okruženje programa i dr.

Evaluacija efekata ili procjena dejstva se provodi u svrhu ispitivanja da li i u kom obimu program uzrokuje promjene u željenom smjeru među ciljnom populacijom (Rossi i Freeman 1993) - Posebno je važno pitanje da li su evidentirane promjene nastale usljed djelovanja programa tretmana i da li bi se one desile i bez intervencije ili sa nekom drugom intervencijom.[96]

Promjene kod osobe za koju se procjenjuje dejstvo programa koje se mogu pripisati isključivo intervenciji u literaturi se još nazivaju i neto efektima tretmana.

Važno je naglasiti da nema definisan jedinstveni opće prihvaćeni dizajn evaluacije, niti postoji evaluacija koja se ne može kritikovati. Često sam ambijent, ograničeni resursi i zahtjevi koji se postavljaju pred evaluatora usmjeravaju njegov izbor i sam tok evaluacije.

96 Rossi, P., Freeman, H., (1993): Evaluation, A systematic approach, Newbury Park, CA: Sage Publications.

Ipak, sva istraživanja iznova otvaraju nova pitanja a najčešća su ona koja se odnose na kriterije za procjenu uspješnosti tretmana.

Kao kriterij za uspjeh primjenjenog tretmana često se uzima odsustvo recidivizima u posttretmanskom razdoblju čime se na osnovu samo jednog pojavnog oblika ponašanja procjenjuje uspješnost ili neuspješnost samog tretmana. Jedan od ciljeva tretmana u čemu se slaže većina autora zaista i jeste sprječavanje da maloljetnik ponovno čini kaznena djela.

Međutim, ovom pristupu u istraživanju uspješnosti programa tretmana Kovačević (1976)[97] ističe i nekoliko zamjerki;

a) neažurnost administracije i nepravovremeno registriranje novih kaznenih djela;

b) recidivizam je samo ograničeni segment ponašanja u posttretmanskom razdoblju;

c) recidivizam se odnosi samo na jednu grupu maloljetnika, a većina maloljetnika u posttretmanskom razdoblju ostaje bez opisa ponašanja;

d) s obzirom na "tamne brojke" kriminaliteta, registrirani recidivisti ne ocrtavaju pravo stanje recidivizma;

e) ponovno vršenje kaznenog djela, bez detaljne analize ne mora značiti neuspjeh tretmana budući sticaj okolnosti može dovesti do situacionog delikta, te

f) recidivizam kao jedini kriterij uspjeha socijalne integracije predstavlja univarijantni pristup kompleksnom procesu uključivanja maloljetnika u njegovu društvenu sredinu, a delinkventna aktivnost samo je jedna od komponenti društvenog ponašanja maloljetnika.

Ne treba naime zaboraviti da je maloljetnik temeljni nosilac tretmana, ali i procjene koje uveliko obilježavaju tok tretmana i njegov ishod (Uzelac, 1993).[98]

Evaluaciona istraživanja kriju i određenu opasnost jer se istima djelomično ulazi i u privatnost što daje mogućnost otkrivanja određene osobe koja možda svoju dobru socijalnu integraciju zahvaljuje činjenici da se njegova prošlost ne zna.

Iako sistematski pristupi programu evaluacije započinju početkom 20. stoljeća, program evaluacije naročito se proširio početkom 50-ih godina sa akcijama za prevenciju i suzbijanju problema kao što su maloljetnička delinkvencija i testiranje inovacija u području psihoterapijskih i psihofarmakologijskih istraživanja, a svoj vrhunac doživljavaju posljednja dva desetljeća koja neki autori nazivaju "doba procjena" (Halmi i Žganec, 1994).

Na našem području, zahtjevi za evaulacijom zasigurno su uvjetovani i društvenim interesom u suzbijanju i sprječavanju maloljetničke delinkvencije koja, kako je rečeno, ima svoje društveno značenje. Zahtjevi za evaluacijom tretmana maloljetnih delinkvenata zasigurno imaju i svoje ekonomske razloge budući da se postavlja pitanje opravdanosti ulaganja u nešto što nije efikasno i efektivno.

Janković (1995)[99] smatra kako provedba programa za pomoć, kao složenih procesa promjena u okviru koje se primjenjuju različite metode i tehnike, bez evaluacije nije samo neekonomična već i neetična, te naglašava kako se o razini i intenzitetu evaluacije može raspravljati ali da mora postojati mogućnost provjere djelovanja stručnjaka bar u smislu utvrđivanja je li neka intervencija imala pozitivne ili negativne posljedice.

Tretman ne može biti sam sebi svrhom, on ima opravdanja kada je usmjeren na socijalno pozitivnu integraciju delinkvenata, te kada izučavanje njegove uspješnosti omogućuje i unapređenje, odnosno modifikaciju samog tretmana (Poldrugač, 1993).[100]

97 Kovačević, V., (1976): Efikasnost resocijalizacije maloljetnih delinkvenata koji pripadaju različitim taksonomskim skupinama određena na temelju njihovih psiholoških i sociloških karakteristika (disertacija). Fakultet za defektologiju, Zagreb.

98 Uzelac. S. (1995): Socijalna edukologija. Sagena, Zagreb.

99 Janković, J. (1995): Male kreativne socijalizacijske skupine, prevencija poremećaja u ponašanju kod djece stradalnika rata, Ministarstvo rada i socijalne skrbi, Unicef, Društvo za psihološku pomoć, Zagreb, 71-102.

100 Poldrugač, Z. (1993): Percepcija i autopercepcija uspješnosti rada na izvršenju odgojne mjere pojačana briga i nadzor. Kriminologija i socijalna integracija.

Istraživanjima uspješnosti tretmana uglavnom se želi utvrditi da li su ostvarene specijalno preventivne svrhe tretmana odnosno da li su maloljetnici napustili ili nastavili sa delinkventnim ponašanjem, utvrditi da li je model njihovog ponašanja u posttretmanskom razdoblju društveno neprihvatljiv. Za ispravljanje nedostataka, za modifikaciju metoda, a i za pronalaženje adekvatnijih modela tretmana nužno je izvršiti njihovu analizu i ukazati na generalne pojave, odnosno tendencije koje dovode do uspjeha ili neuspjeha u socijalnoj integraciji (Kovačević, 1982).[101] Korekciju postupka i metoda, ukoliko se želi u skladu s vremenom i u određenim lokalitetima adekvatno postupati, uglavnom je potrebno neprestano vršiti.

U toku ili pod uticajem tretmana često dolazi do kvalitetnih i kvantitavnih promjena. Efekti tretmana pak, ne mogu se promatrati i izučavati izolirano već zajedno s osobinama cjelokupne ličnosti tretiranog delinkventa, dimenzijama socijalne sredine (iz koje potiče i u koju se eventualno vraća), tretmanom kao takvim, te općenito s društveno-ekonomskim prilikama u određenom razdoblju.

Kovačević (1982) navodi kako je svako ponašanje u svojoj biti sociološke prirode, a isto tako i svi oblici delinkventnog ponašanja. Zato svako istraživanje koje je usmjereno na dobivanje informacija o pojavi koje nisu dovoljno poznate mora početi s istraživanjem objektivnih činjenica, ali onih činjenica koje se mogu registrirati. Nemoguće je, kako ističe autor, zbog neograničenog broja sociooloških varijabli zahvatiti sve, već se treba ograničiti na razumnu količinu informacija te organizirati na način da se njima pokrije prostor u skladu s unaprijed određenim modelom.

Mejovšek (1989)[102] ističe kako u proučavanju procesa tretmana postoji niz teškoća; od poteškoća oko definiranja tretmana (opis onoga što spada u tretman), registriranja zbivanja u tom procesu, naročito promjena kod tretirane osobe u tretmanu, poteškoća prilikom obrade i analize rezultata, a što je rezultat činjenice da je tretman nestandardiziran i nesistematski proces koji je teško držati pod kontrolom.

Postoje brojni problemi u evaluaciji tretmana, a najčešće proizlaze iz činjenice da socijalna integracija maloljetnika ovisi od mnogih komponenti koje djeluju integralno, a neke od njih imaju veći ili manji utjecaj. Zbog toga se u istraživanju podjednako mora voditi računa o psihološkim, sociološkim i brojnim drugim faktorima, te istraživanjem pokušati otkriti njihov integralni uticaj. Logan (1972, prema Kovačević 1976)[103] koji je analizirao radove u biblioteci Indiana University, navodi kako svaka evaluacija mora ispunjavati sljedeće zahtjeve;

a) adekvatna definicija programa ili vrste tretmana;
b) primjenjena tehnika tretmana koja mora biti takva da se može u bilo kojem dijelu ponoviti;
c) podjela grupa na principu slučajnosti;
d) evidencija iz koje je vidljivo da je tretman primjenjen onako kako je definiran;
e) izmjereno ponašanje prije i poslije tretmana;
f) postojanje definicije uspjeha ili neuspjeha.

Isti je na kraju konstatirao kako niti jedna od 120 studija ne udovoljava svim zahtjevima koje on smatra "znanstvenim minimumom", te da manji broj udovoljava pojedinim zahtjevima.

Većina autora se slaže da je gotovo nemoguće izvršiti sveobuhvatnu i potpunu klasifikaciju delinkvenata, programa tretmana kao i svih relevantnih komponenti koje tretman uzima u obzir pa se čini logičnim da će istraživanja u ovoj oblasti permanentno otkrivati nešto novo.

101 Kovačević, V. (1982):Resocijalizacija osoba sa poremećajima u ponašanju. Defektologija, 18, 1-2, 223-232.

102 Mejovšek, M. (1989): Evaluacija institucionalnog penološkog tretmana. Penološke teme, Zagreb, 1-7.

103 Kovačević, V., (1976): Efikasnost resocijalizacije maloljetnih delinkvenata koji pripadaju različitim taksonomskim skupinama određena na temelju njihovih psiholoških i sociooloških karakteristika (disertacija). Fakultet za defektologiju, Zagreb.

8.2. Mjerenje uspješnosti tretmana

Učinkovitost neke metode tretmana može se procijeniti smanjenjem ponovnog dolaska u sukob sa zakonom ili različitih indikatora napredovanja u socijalnom funkcioniranju (Mikšaj-Todorović, Buđanovac, 1995).

Glavni pokazatelji uspješnosti datog programa bi se trebali ogledati u činjenici da je glavni cilj intervencije poboljšanje zaštite javnosti od nezakonitog ponašanja. Ta zaštita se jasno očitava u *recidivizmu,* koji predstavlja bilo koji oblik ponovnog prijestupanja. Izbor indikatora uspješnosti tretmana je po većini autora najkritičnija tačka u evaluaciji. Recidivizam je najstariji i najkontraverzniji inidkator za procjenu efekata programa namijenjenim prijestupnicima (Žunić-Pavlović, 2004).

Recidivizam, koji se mjeri brojem uhićenja, ukidanja uslovne slobode te onesposobljavanja, se duže vrijeme koristio kao mjera uspješnosti rehabilitacije, kažnjavanja te zatvaranja. Usprkos svojoj kompleksnosti te raznim načinima mjerenja istog, mnogi istraživači, stručnjaci, zakonodavci kao i sama javnost su prihvatili taj indeks te je isti smatran kao ključan element pri svakom ispitivanju rezultata. Nastojanja tretmana jesu da utiču na buduće ponašanje pojedinca, stavove i odnose sa drugima, fokusirajući se na faktore poput: prilagođavanja individue, interesa, vještine, ličnog ograničenja i /ili životnih uslova. Isključivim oslanjanjem na recidivizam kao indikator možemo predvidjeti stvarne doprinose programa i ulogu drugih institucija i programa u redukciji recidivizma (Palmer, 1992).[104]

Većina autora koja se bavi problematikom evaluacije ističu kada se rehabilitacija/tretman zasebno ispituje, poduzimanje dodatnih mjera ne predstavlja ništa čudno; ponekada se iste javljaju umjesto recidivizma. Te mjere obično pokazuju sekundarni cilj (prijestupničko usmjereni) intervencije te sa time podrazumijevaju promjene u stavu i ličnosti i razvoj vještina. Ovi pokazatelji su često u korelaciji sa samim recidivizmom; pored toga, prepoznati su kao bitnima za mjerenje uspješnosti sami po sebi. Unatoč navedenom prioritetu, mjere poput promjene stava te razvoja vještina će i dalje ukazivati na dodatne aspekte utjecaja datog programa. Pozitivan stav prema školi i radu i dobar uspjeh u školi ili na radnom mjestu smatraju se izuzetno važnim indikatorom resocijalizacije u razdoblju nakon odgojne mjere.

Navedeni indikatori omogućavaju određivanje prioriteta među aktivnostima službe, preusmjeravanje resursa i sl. Isto tako treba istaći i činjenicu da ovakvi i slični indikatori utiču na moral osoblja, s obzirom da mjere aktivnosti koje se stvarno kontrolišu i u kojima će se stvarno pokazati uspjeh (Žunić-Pavlović, 2004).[105]

U kontekstu izbora uspješnosti tretmana priklanjamo se mišljenjima autora poput Koller-Trbović (1990)[106] koja navodi da se u relativno kratkom roku želi izvršiti snažan uticaj na maloljetnika putem različita sadržaja u struktuiranim uvjetima i putem direktivnih metoda u cilju modifikacije ponašanja, usmjeravanja ka ostvarivanju sadržajnog načina života, razvijanju lične odgovornosti, te spriječavanju daljnjeg činjenja krivičnih djela.

Stoga promjene koje se očekuju u tako kratkom vremenu ne zadiru značajnije u osobnost maloljetnika, promjenu stavova, već se mogu očekivati promjene prvog stupnja na razini adaptacije i racionalizacije u cilju prihvaćanja društvenih normi i načina života koji nije u suprotnosti sa zakonima društva.

104 Palmer, T. (1992): The re-emergence of correctional intervention. Newbury Park, CA: Sage Publication.

105 Žunić-Pavlović,V. (2004): Evaluacija u resocijalizaciji. Parteneon, Beograd.

106 Koller-Trbović, N., Juričanin, T. (1990): Evaluacija nekih obilježja tretmana u okviru Disciplinskog centra za maloljetnike. Defektologija, Zagreb.

9. Pomoć poslije izvršenja zavodskih mjera i kazne maloljetničkog zatvora

Nadležni organ starateljstva dužan je da tokom trajanja zavodske mjere i kazne maloljetničkog zatvora održavati stalnu vezu sa maloljetnikom, njegovom porodicom i ustanovom u koju je maloljetnik smješten, kako bi se maloljetnik i njegova porodica što bolje pripremili za vraćanje maloljetnika u raniju socijalnu sredinu i njegovo uključivanje u dalji društveni život.

Ustanova ili zavod u kojoj se izvršava zavodska mjera i zavod u kojoj se izvršava kazna maloljetničkog zatvora dužni su da najmanje 90 dana prije planiranog otpuštanja maloljetnika obavijeste o tome roditelje maloljetnika, usvojitelja ili staratelja, odnosno bliske srodnike sa kojima je maloljetnik živio, kao i nadležni organ socijalnog staranja i predlože im mjere koje bi trebalo preduzeti za prihvatanje maloljetnika.

Roditelj, usvojitelj ili staratelj, odnosno bliski srodnik sa kojim je maloljetnik živio prije stupanja na izdržavanje zavodske mjere ili kazne maloljetničkog zatvora, dužan je da o povratku maloljetnika u porodicu obavijesti nadležni organ starateljstva.

Nadležni organ starateljstva dužan je da maloljetniku poslije izvršenja krivične sankcije pruži potrebnu pomoć. Ta pomoć, ostvarena kroz kontakte i saradnju organa starateljstva sa nadležnim ministarstvima i drugim vladinim i nevladinim organizacijama, institucijama, preduzećima i pojedincima pruža se maloljetniku oko iznalaženja smještaja i sredine u kojoj će živjeti, dovršetka započetog obrazovanja i stručnog osposobljavanja, liječenja radi zaštite njegovog fizičkog i duševnog zdravlja, pri pronalaženju zaposlenja, obezbjeđenju ishrane, odjeće i finansijskih sredstava za druge nužne potrebe radi omogućavanja njegovog ponovnog integrisanja u društvenu zajednicu.

Pri tome, predmet posebne brige organa starateljstva su maloljetnici bez ikakvog staranja i porodičnog okruženja, oni koji su bez odgovarajućeg roditeljskog staranja, kao i druge osjetljive grupe djece.

Naročitu pažnju nadležni organ starateljstva dužan je, poslije otpuštanja maloljetnika sa izvršenja zavodske mjere ili kazne maloljetničkog zatvora, posvetiti maloljetniku bez roditelja, kao i maloljetniku čije su porodične i materijalne prilike nesređene. Ta posebna briga podrazumijeva naročito smještaj, ishranu, nabavku odjeće, liječenje, pomoć u sređivanju porodičnih prilika, okončanje stručnog osposobljavanja i zapošljavanja maloljetnika.

ODGOJNE PREPORUKE KAO MJERE PREUSMJERAVANJA OD REDOVNOG KRIVIČNOG POSTUPKA

G) Odgojne preporuke kao mjere preusmjeravanja od redovnog krivičnog postupka

Odredbama člana 12. tačka p) Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku (u daljem tekstu: Zakon) data je definicija odgojnih preporuka koja glasi:

"p) "odgojne preporuke" predstavljaju oblik alternativnih mjera koje tužitelji ili sudije na osnovu principa oportuniteta primijenjuju prema maloljetnom učiniocu krivičnog djela vršeći tako skretanje (diverziju) sa uobičajenog krivičnog postupka;"

Navedene preporuke predstavljaju alternativu redovnom vođenju krivičnog postupka prema maloljetnicima.

Odredbama člana 4 Konvencije Ujedinjenih Nacija o pravima djeteta iz 1989. godine (u daljem tekstu: KPD), a na koju primjenu se Bosna i Hercegovina obavezala Aneksom 1 Ustava Bosne i Hercegovine, utvrđena je obaveza usklađivanja domaćeg zakonodavstva sa definisanim međunarodnim standardima. Osnovni korak u ispunjavanju navedene obaveze predstavlja usvajanje Zakona čijim se odredbama vrši usklađivanje domaćeg krivičnog zakonodavstva sa međunarodnim standardima. Navedeno usklađivanje se posebno ogleda u uvođenju instituta odgojnih preporuka u citirani Zakon.

Razvoj maloljetničkog krivičnog prava u Bosni i Hercegovini, koji se odvijao po određenim zakonitostima koje se mogu proučavati sa duže ili kraće vremenske distance, na kraju XX vijeka donio je nova gibanja i nove oblike društvene i državne reakcije na maloljetničko prijestupništvo. Misli se na takve oblike koji predstavljaju alternativu klasičnim krivičnopravnim i krivičnoprocesnim mjerama kojima se otklanjaju neželjene i štetne posljedice krivičnopravnih sankcija. U tom smislu, vrlo važan (ako ne i preloman) trenutak u preispitivanju maloljetničkog prijestupništva nastupio je 1998. godine kad je stupio na pravnu snagu Zakon o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine, odnosno u Republici Srpskoj i Brčko Distriktu 1. jula 2003. godine. Naime, u trenutku kada u Evropi i SAD već postoji razvijen sistem alternativnih mjera ne samo za maloljetne izvršioce krivičnih djela, već i za punoljetne učinioce krivičnih djela, i naravno njihove (prve) kritike ili dileme s tim u vezi, Bosna i Hercegovina, je tek dobila zakonodavstvo (ili propise u materijalnom i procesnom krivičnom zakonodavstvu), koje je predstavljalo savremeni pristup u tretiranju maloljetničkog prijestupništva. Ako danas 'pređemo' preko vremena od uvođenja alternativnih mjera i "djelovanju" tih zakonskih rješenja u Federaciji Bosne i Hercegovine i Bosni i Hercegovini može se zaključiti da je riječ o mjerama od kojih se mnogo očekivalo. I, drugo, to je trebala biti polazna tačka (neka vrsta testa) za riješavanje sličnih pitanja u postupku protiv punoljetnog izvršioca krivičnog djela.

Uz uvođenje alternativnih oblika reakcije na društveno neprihvatljivo ponašanje maloljetnika, razvoj maloljetničkog krivičnog prava u Federaciji Bosne i Hercegovine i Bosni i Hercegovini obilježen je i reformama krivičnog (materijalnog, procesnog i izvršnog) zakonodavstva. Evolucija krivičnog zakonodavstva o maloljetnicima bila je obilježena prihvatanjem modernih trendova u maloljetničkom krivičnom zakonodavstvu. Drugim riječima, ovi procesi išli su u pravcu izbjegavanja klasične krivičnopravne reakcije na društveno neprihvatljivo ponašanje maloljetnika. To je imalo za posljedicu uvođenje instituta u maloljetničko krivično zakonodavstno koji su trebali odgovoriti najboljim interesima ove populacije. Dobar primjer takve reforme jesu već pomenute alternativne mjere.

Prateći međunarodne standarde u ovoj oblasti, bilo je potrebno pristupiti izradi odvojenog zakonodavstva za maloljetnike. Po uzoru na savremene zakonodavne sisteme, Zakon sadrži cjeline koji sistematski rješavaju pitanja maloljetničkog prijestupništva.

1. Modeli krivičnog pravosuđa

Krivično pravna teorija i krivično zakonodavstvo poznaje dva modela pravosuđa: model retributivnog pravosuđa i model restorativnog pravosuđa. Navedeni modeli ostvaruju različit pristup u tretiranju krivičnog djela, učinitelja krivičnog djela i žrtve krivičnog djela. Navedene razlike navedene su u daljem tekstu ovog priručnika.

1.1. Model retributivnog pravosuđa

Model retributivnog pravosuđa predstavlja tradicionalni odgovor na kriminalitet mladih u kojem je akcenat stavljen na učinitelja krivičnog djela i samo krivično djelo, dok se žrtva krivičnog djela odnosno oštećeni stavlja u drugi plan. Prema ovom modelu krivično djelo je akt protiv države a odgovornost učinitelja krivičnog djela se definiše određivanjem sankcije. (eng. retribution: zaslužena kazna, odmazda).

1.2. Model restorativnog pravosuđa

Nasuprot modelu retributivnog pravosuđa imamo model restorativnog pravosuđa koji obuhvata koncept restorativne pravde u čijoj osnovi je restitucija, nadoknada ili popravljanje štete nastale krivičnom djelom. Savremeni koncept restorativne pravde razvio se u sklopu tzv. diverziono pravno-sociološkog koncepta. Suština ovog koncepta je u davanju prednosti neformalnim oblicima rješavanja konflikta nastalog učinjenjem krivičnog djela. Glavni sudionici u novonastalim odnosima su učinitelj, žrtva i zajednica a njihove međusobne odnose neophodno je riješavati putem boljeg pristupa pravdi i minimalnoj primjeni prinude. Restorativna pravda predstavlja alternativu tradicionalnom krivično-pravnom sistemu i predstavlja niz programa koji se mogu primjeniti u različitim fazama krivičnog postupka. Ovaj koncept podržava aktivniji pristup žrtvi i humaniji pristup učinitelju krivičnog djela, te se krivično djelo shvata kao povreda ljudi i međuljudskih odnosa, dok je povreda norme od sekundarnog značaja. Učinitelj prihvata odgovornsot i nastoji da popravi štetu. Restorativna pravda ima za cilj reintegraciju učinitelja u lokalnu zajednicu a ne njegovo isključivanje iz zajednice i stigmatizaciju, uz potpunu podršku žrtvi koja je često puta marginalizovana. Ovaj model je okrenut prevenciji i budućnosti, odnosno ima za cilj specijalnu i generalnu prevenciju koja ne teži odmazdi i produbljavanju sukoba.

2. Pravni okvir i osnov za primjenu restorativne pravde

Pravni okvir i osnov za primjenu koncepta restorativne pravde predstavljaju međunarodni dokumenti, i to:

a) Deklaracija Ujedinjenih nacija o osnovnim principima pravde za žrtve kriminaliteta i zloupotrebe moći (1985),

b) Preporuka Komiteta ministara Savjeta Evrope br. R (99) 19 o primjeni posredovanja u krivičnim stvarima,

c) Deklaracija Ujedinjenih nacija o osnovnim principima primjene programa restorativne pravde u krivičnim slučajevima (2000),

d) Okvirna odluka Evropske unije o položaju žrtava u krivičnom postupku (2001) i

e) Preporuka Komiteta ministara Savjeta Evrope Rec (2006) 8 o pomoći žrtvama kiminaliteta.

3. Sistem maloljetničkog pravosuđa

Najvažniji međunarodni dokumenti koji definišu oblast restorativne pravde u sistemu maloljetničkog pravosuđa su:

1. Konvencija Ujedinjenih Nacija o pravima djeteta iz 1989. godine

   Odredba člana 40. stav 3 KPD propisuje "države ugovornice potiču stvaranje zakona, postupaka, organa i ustanova koji se izričito odnose na djecu i bave djecom za koju postoji sumnja, koja su optužena ili za koju je utvrđeno da su prekršila krivični zakon", a posebno "donošenje mjera kad god je moguće i poželjno za postupanje sa takvom djecom bez pribjegavanja sudskom postupku s tim da u potpunosti budu poštovana ljudska prava i zakonska zaštita".

2. Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za maloljetničko pravosuđe iz 1985. godine (tzv. "Pekinška pravila")

   Odjeljak 11 tačka 4 propisuje "učiniti napori da se stvore programi lokalnih zajednica kao što su privremeni nadzor i usmjeravanje, obeštećenje i naknada štete".

3. Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za mjere alternativne insititucionalom tretmanu iz 1990. godine (tzv. "Tokijska pravila")

   Tokijska pravila podstiču razvijanje širokog spektra alternativnih mjera počev od onih prije suđenja pa do onih poslije izricanja presude uz obavezu država da osiguraju odgovarajuću ravnotežu: između prava svakog pojedinačnog prijestupnika, prava žrtava i brige društva za javnu bezbjednost i prevenciju kriminala.

4. Sprovođenje maloljetničkog pravosuđa, Rezolucija ekonomskog i socijalnog savjeta Ujedinjenih Nacija 1997/30

   Rezolucija br. 1997/30 Ekonomskog i socijalnog savjeta Ujedinjenih Nacija za sprovođenje maloljetničkog pravosuđa u svom odjeljku br. 15 kao jedan od ciljeva naglašava potrebu da se razvijaju mjere preusmjeravanja ili druge inicijative, koje su alternative klasičnim sistemima krivičnog pravosuđa kako bi se izbjeglo oslanjanje na sistem krivičnog pravosuđa u slučaju mladih optuženih za prijestup kako prije hapšenja, prije suđenja, tokom i nakon suđenja, kako bi se spriječio recidivizam te promovisala društvena rehabilitacija djece prijestupnika.

5. Preporuka br.R (87) 20 Savjeta Evrope zemljama članicama o odgovoru društva na maloljetničko prijestupništvo usvojena 1987. godine od strane Ministarskog komiteta

   Preporuka br.R (87) 20 Savjeta Evrope u svom odjeljku br. II 2 podstiče razvijanje mjera preusmjeravanja/odvraćanja i medijacije na nivou javnog tužioca (obustava postupka) ili na nivou policije u zemljama gdje policija ima ovlaštenja tužilaštva.

6. Preporuka (2003)20 Savjeta Evrope zemljama članicama o novim načinima tretiranja maloljetničkog prijestupništva i o ulozi maloljetničkog pravosuđa usvojena 2003. godine od strane Ministarskog komiteta

   I ova preporuka preporučuje primjenu medijacije, restorativnog prava i odštete žrtvi krivičnog djela odnosno oštećenoj strani.

Navedeni međunarodni dokumenti predstavljaju dio sistema maloljetničkog pravosuđa. Neki od ovih dokumenata (preporuke) imaju karakter "mekih zakona" i po svom značaju predstavljaju smjernice u kojima se države trebaju kretati u oblasti maloljetničkog prijestupništva.

4. Diverzioni model u sistemu maloljetničkog pravosuđa

Diverzioni model u sistemu maloljetničkog pravosuđa se temelji na principima restorativne pravde. Modeli restorativne pravde primjenjuju se u više od 80 zemalja svijeta te postoje razni sistemi restorativne pravde kao npr. posredovanje između žrtve i učinioca, porodične i društvene rasprave, krugovi mirotvorstva, paneli u kojima se žrtva obraća učiniocima, rad u korist žrtve ili lokalne zajednice, grupe u okviru društvene zajednice koje pružaju podršku žrtvi odnosno učiniocima djela i sl. Posredovanje (medijacija) je najveću primjenu doživjelo u Evropi i Sjevernoj Americi.

Program preusmjeravanja temelji se na sljedećim principima:

- formalni sistem ostaje kao opcija prije, tokom i nakon procesa preusmjeravanja postupka,
- bilo kakve presude (saslušanja) ili odluke koje proizađu iz sistema preusmjeravanja (odvraćanja) moraju biti u skladu sa međunarodnim i državnim standardima o ljudskim pravima,
- na maloljetnike se ne smije vršiti pritisak u cilju priznanja krivnje i primjene preusmjeravanja,
- teška krivična djela i dalje ostaju predmet formalnog postupka.

4.1. Primjena diverzionog modela na primjerima dobre prakse

Najnovija naučna istraživanja kao i statistički podaci, temeljeni na praksi primjene zakonskih propisa sa dominantnom primjenom odvraćanja od formalnog postupka pokazuju opravdanost ovakvih zakonskih rješenja a posebno s aspekta generalne i specijalne prevencije kao funkcija krivičnog zakonodavstva kao i ostvarivanja najboljeg interesa djeteta. Obzirom da se radi o posebno osjetljivoj kategoriji osoba, svakako se stiče dojam da se upravo primjenom alternativnih mjera odnosno preporuka ostvaruje funkcija krivičnog zakonodavstva s posebnim aspektom na resocijalizaciju odnosno pravilan razvoj osoba na koje se primjenjuje maloljetničko krivično zakonodavstvo.

5. Odgojne preporuke u domaćem zakonodavstvu

Odredbama člana 8. Zakona propisano je:

"Član 8.

Preusmjeravanje od redovnog postupka

Tužitelj za maloljetnike (u daljnjem tekstu: tužitelj) i sudija za maloljetnike (u daljnjem tekstu: sudija) u skladu sa principima i pravilima propisanim ovim zakonom i podzakonskim aktima, razmotrit će mogućnost da ne pribjegavaju vođenju formalnog krivičnog postupka nego da slučaj maloljetnog učinitelja krivičnog djela riješe primjenom odgojnih preporuka kada su one u najboljem interesu maloljetnika."

Na osnovu citirane zakonske odredbe tužilac i sudija su u obavezi da u skladu sa principima i pravilima propisanim zakonom i podzakonskim aktima, slučaj maloljetnog učinioca krivičnog djela riješe primjenom odgojnih preporuka.

5.1. Odgojne preporuke kao mjere "sui generis"

Odgojne preporuke su institut "sui generis" kao oblik reakcije društva na kriminalitet maloljetnika. Iste ne pripadaju kategoriji krivičnih sankcija a karakteristične su po organu nadležnom za njihovu primjenu, uslovima za primjenu te zbog svrhe za njihovu primjenu. Naime iste se izriču bez formalnog suđenja, primjenjuju se na djela lakšeg i srednjeg kriminaliteta a mogu ih izreći tužilac ili sudija. Prilikom izbora odgojne preporuke neophodna je međusobna saradnja učinitelja krivičnog djela, zakonskog zastupnika i nadležnog organa socijalnog staranja i izbor zavisi od interesa oštećenog i interesa maloljetnika.

5.2. Ciljevi primjene odgojnih preporuka

Primjenom odgojnih preporuka ostvaruje se više ciljeva i to: odvraćanje od redovnog krivičnog postupka, pozitivan utjecaj na maloljetnog počinitelja krivičnog djela, njegov pravilan razvoj i odgoj kao i rasterećenje sudova i tužilaštava od krivičnih djela lakšeg ili srednjeg kriminaliteta.

5.3. Organi koji izriču odgojne preporuke

Članom 26. stav 2. Zakona propisano je:

"(2) Tužitelj ili sudija mogu za konkretan slučaj odrediti primjenu jedne ili više odgojnih preporuka iz stava (1) ovog člana."

U smislu zakonske odredbe u zavisnosti od faze postupka tužilac odnosno sudija su nadležni za razmatranje mogućnosti i opravdanosti izricanja odgojnih preporuka.

5.4. Izbor i trajanje odgojnih preporuka

Odredbama člana 27. Zakona propisano je:

"(1) Pri izboru odgojnih preporuka tužitelj ili sudija uzet će u obzir mišljenje i sveukupne interese maloljetnika, kao i interese oštećenog, vodeći računa da se primijenom odgojnih preporuka, ne ometa redovno školovanje ili rad maloljetnika.

(2) Odgojne preporuke mogu trajati najduže jednu godinu i izriču se na pune sate, dane i mjesece.

(3) Odgojne preporuke mogu se tokom njihovog trajanja zamijeniti drugom odgojnom preporukom ili ukinuti.

(4) Izbor i primjenjivanje odgojnih preporuka vrši se u saradnji sa roditeljima, usvojiteljem ili starateljem maloljetnika i nadležnim organom starateljstva. Maloljetniku se omogućava savjetovanje i sa braniteljem."

Navedenom odredbom jasno su definirani uvjeti za izbor odgojne preporuke. Odgojne preporuke mogu trajati najduže godinu dana i mogu se izricati na pune časove, dane i mjesece.

5.5. Svrha odgojnih preporuka

Odredbama člana 25. Zakona propisano je da:

"Odgojne preporuke imaju svrhu:

a) da se ne pokreće krivični postupak prema maloljetniku i

b) da se primjenom odgojnih preporuka utiče na pravilan razvoj maloljetnika i jačanje njegove lične odgovornosti kako ubuduće ne bi činio krivična djela."

Na osnovu navedenog odgojnim preporukama se skreće sa redovnog krivičnog postupka a njihovim primjenama se nastoji uticati na pravilan razvoj maloljetnika i jačanje njegove lične odgovornosti.

5.6. Primjena odgojne preporuke kod nadležnog organa starateljstva

Članom 81. Zakona propisana je uloga organa starateljstva na slijedeći način:

Član 81.

Uloga organa starateljstva

(1) U postupku prema maloljetnicima pored ovlaštenja koja su izričito predviđena u odredbama ovog zakona, organ starateljstva ima pravo da se upozna sa tokom postupka, da u toku postupka daje prijedloge i da ukazuje na činjenice i dokaze koji su od važnosti za donošenje pravilne odluke.

(2) O svakom pokretanju postupka prema maloljetniku tužitelj obaviještava nadležni organ starateljstva.

(3) Sudovi i tužiteljstva obavještavaju organ starateljstva kada u krivičnom postupku utvrđene činjenice i okolnosti upućuju na potrebu poduzimanja mjera radi zaštite prava i dobrobiti maloljetnika."

Odredbama Zakona jasno su definisane uloge tužioca, sudije, organa starateljstva kao i osoba i i organizacija nadležnih za postupak medijacije. Nakon što tužilac odnosno sudija utvrde opravdanost primjene odgojne preporuke predmet dostavljaju nadležnom organu starateljstva koji određuje stručno lice za provođenje postupka

posredovanja, praćenja i izvještavanja o rezultatima odnosno uspješnosti primjene odgojne preporuke. Ako nema posrednika tužilac ili sudija mogu odrediti da postupak posredovanja između maloljetnika i oštećenog provede organizacija ovlašćena za provođenje medijacije prema Zakonu o postupku Medijacije ("Službeni glasnik BiH", broj 37/04).

5.7. Principi primjene odgojnih preporuka

Primjena odgojnih preporuka temelji se na principima: dobrovoljnosti, nepristrasnosti, neposrednosti, srazmjernosti i poštivanju građanskih i ljudskih prava.

5.8. Zamjena i ukidanje odgojnih preporuka

Odredbama člana 27. stav 3. Zakona propisano je:

"(3) Odgojne preporuke mogu se tokom njihovog trajanja zamijeniti drugom odgojnom preporukom ili ukinuti."

Zamjena odgojnih preporuka se vrši na osnovu zajedničkog prijedloga maloljetnika, njegovih zakonskih zastupnika i oštećenog. Izrečena odgojna preporuka se može zamijeniti drugom odgojnom preporukom ako je izvršenje odgojne preporuke za maloljetnika preteško.

Izrečena odgojna preporuka se može ukinuti ako se postignuti sporazum ne izvršava o čemu medijator izvještava tužioca ili sudiju navodeći u vezi sa tim mišljenje maloljetnika i oštećenog što za posljedicu ima pokretanje formalnog postupka.

5.9. Evidencija odgojnih preporuka

Članom 28. Zakona propisano je:

"Član 28.
Evidencija odgojnih preporuka

Evidencije o izrečenim odgojnim preporukama koje vode tužiteljstva i sudovi nemaju karakter kaznene evidencije o osuđivanosti maloljetnika i ne mogu se upotrijebiti na bilo koji način koji bi štetio maloljetniku."

Evidenciju o izrečenim odgojnim preporukama, u okviru svoje nadležnosti, vode kantonalna tužilaštva i općinski sudovi. Podaci o odgojnim preporukama mogu se dati samo organima starateljstva, policiji, tužilaštvu i sudu.

6. Uslovi primjene odgojnih preporuka

6.1. Razmatranje mogućnosti primjene

Članom 24. Zakona propisano je:

Član 24.
Uvjeti primjene odgojnih preporuka

(1) Prema maloljetnom učiniocu krivičnog djela mogu se primijeniti odgojne preporuke za krivična djela za koja je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine, a za krivična djela za koja je zapriječena kazna duža od tri godine zatvora - ako su ispunjeni uvjeti iz člana 89. stav (1) ovog zakona i ako je to srazmjerno okolnostima i težini učinjenog krivičnog djela u skladu sa članom 9. ovog zakona.

(2) Odgojne preporuke se mogu primijeniti uz uvjet:

a) da maloljetnik priznaje krivično djelo,

b) da je priznanje dato slobodno i dobrovoljno,

c) da postoji dovoljno dokaza da je maloljetnik učinio krivično djelo,

d) da maloljetnik u pisanoj formi izražava spremnost za pomirenje sa oštećenim,

e) da maloljetnik u pisanoj formi dâ pristanak za primjenu odgojne preporuke, a mlađi maloljetnik i uz pristanak roditelja ili staratelja i

f) da u pisanoj formi pristanak dâ i oštećeni u slučaju kada se to prema zakonu zahtijeva.

Dakle, primjena odgojnih preporuka je moguća ako se radi o krivičnom djelu gdje je propisana novčana kazna ili kazna zatvora u trajanju do tri godine, a za teža krivična djela samo ako su ispunjeni uslovi iz člana 89. stav 1. i 9. zakona. Očigledno je da je po svom rješenju koncept odgojnih preporuka identičan rješenju koje se odnosi na mogućnost primjene principa oportuniteta. Kao i kod primjene principa oportuniteta za krivična djela gdje je propisana kazna zatvora preko tri godine i ovdje se postavlja dodatni uslov koji se odnosi na to da su ispunjeni uslovi za primjenu principa srazmjernosti iz člana 9. zakona.

Saznanja tužioca ili sudije o postojanju uslova o mogućnosti primjene preporuke proizilaze iz:

- zapisnika o ispitivanju maloljetnika kod policijskog službenika ili tužioca,
- zapisnika o o saslušanju svjedoka (oštećenog) i
- socijalne anamneze za maloljetnika.

6.2. Razmatranje opravdanosti primjene

Primjena odgojnih preporuka je uvijek opravdana u slučaju:

- kada se maloljetnik prvi put pojavljuje kao učinilac krivičnog djela,
- i u ostalim slučajevima kada to opravdava najbolji interes maloljetnika.

7. Primjena odgojne preporuke

Važećim zakonskim rješenjem predviđeno je nekoliko mogućih ishoda u primjeni odgojne preporuke i to:

- U prvom slučaju ukoliko maloljetnik izvršava obaveze preuzete odgojnom preporukom nadležni tužilac donosi odluku o nepokretanju pripremnog postupka a oštećeni se obavještava o pravima na ostvarenje imovinsko pravnog zahtjeva.
- Ukoliko maloljetnik djelomično izvršava preuzete obaveze postoje dvije mogućnosti i to da prema ocjeni nadležnog tužioca pokretanje pripremnog postupka ne bi bilo cjelishodno i druga mogućnost da prema procjeni donese odluku o pokretanju postupka jer je isto opravdano.
- Ukoliko maloljetnik ne izvršava preuzetu obavezu u tom slučaju se mora pristupiti pokretanju formalnog postupka.

8. Edukacija posrednika organa starateljstva

Odredbom člana 198. stav 2. propisano je:

Član 198.

Edukacija

"(2) Federalno ministarstvo pravde, Federalno ministarstvo rada i socijalne politike, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Federalno ministarstvo zdravstva, Udruženje medijatora Bosne i Hercegovine i Advokatska komora Federacije Bosne i Hercegovine brinu o stručnom usavršavanju osoba koje rade na poslovima prijestupništva mladih i krivičnopravne zaštite djece, ovlaštenih službenih osoba, socijalnih radnika, medijatora, advokata, uposlenika u ustanovama i zavodima putem saradnje i koordinacije rada sa Centrom za edukaciju sudija i tužitelja Federacije Bosne i Hercegovine, naučnim ustanovama, profesionalnim udruženjima i nevladinim organizacijama kroz stručna savjetovanja, seminare, provjere znanja i druge oblike dodatnog osposobljavanja stručnih osoba koje rade na tim poslovima, a prema programu edukacije koji donosi ministar pravde.

Prema citiranoj zakonskoj odredbi propisana je redovna edukacija medijatora kao i drugih osoba uključenih u krivični postupak prema maloljetnicima.

ODGOJNA MJERA POSEBNE OBAVEZE KAO KRIVIČNA SANKCIJA PREMA MALOLJETNICIMA

H) Odgojna mjera posebne obaveze kao krivična sankcija prema maloljetnicima

a) Svrha izricanja krivičnih sankcija prema maloljetnicima je da se pružanjem zaštite, brige, pomoći i nadzora, kao i osiguranjem općeg i stručnog osposobljavanja utiče na razvoj i jačanje lične odgovornosti maloljetnika, obezbijedi odgoj i pravilan razvoj ličnosti, kako bi se obezbijedilo njegovo ponovno uključivanje u društvenu zajednicu, te izvršio pojačan uticaj na maloljetnika da ubuduće ne vrši krivična djela (specijalna prevencija). Na taj način se pokušava utjecati i na druge maloljetnike da ne čine krivična djela, što čini generalnu prevenciju.

Slične odredbe sadrže svi zakonski propisi koji se bave pitanjem izvršenja krivičnih sankcija, s tim što je u slučaju maloljetnika ona znatno šira i obuhvatnija.

Zakonski propisi nastoje da afirmišu sve segmente i aspekte rada za koje se smatra da su potrebni i neophodni kod ove kategorije izvršilaca krivičnih djela, uzevši u obzir sve njihove specifičnosti.

Prema Zakonu o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku ("Službene novine FBiH" broj 7/14 u daljem tekstu Zakon), maloljetnicima se za učinjena krivična djela mogu izreći odgojne mjere, kazna maloljetničkog zatvora i mjere sigurnosti.

Zakon propisuje postojanje sljedećih vrsta odgojnih mjera:

1. **Mjere upozorenja i usmjeravanja:**
   - sudski ukor,
   - posebne obaveze i
   - upućivanje u odgojni centar.
2. **Mjere pojačanog nadzora:**
   - pojačani nadzor od strane roditelja, usvojitelja ili staratelja;
   - pojačani nadzor u drugoj porodici i
   - pojačani nadzor nadležnog organa socijalnog staranja.

Mjere pojačanog nadzora izriču se kada za odgoj i razvoj maloljetnika treba preduzeti trajnije mjere odgoja i pre-odgoja, uz odgovarajući stručni nadzor i pomoć, a nije potrebno potpuno odvajanje maloljetnika iz dotadašnje sredine.

3. **Zavodske mjere:**
   - upućivanje u odgojnu ustanovu,
   - upućivanje u odgojno-popravni dom i
   - upućivanje u posebnu ustanovu za liječenje i osposobljavanje.

Zavodske mjere izriču se maloljetniku prema kome treba preduzeti trajnije i intenzivnije mjere odgoja ili liječenja, uz njegovo potpuno odvajanje iz dotadašnje sredine. Zavodske mjere primjenjuju se kao posljednje sredstvo u

sistemu krivičnog zakonodavsta prema maloljetnicima. Njihovo trajanje može biti samo u granicama određenim ovim zakonom i koliko je potrebno da bi se ostvarila svrha vaspitnih mjera.

Mjere upozorenja i usmjeravanja izriču se kada je potrebno i dovoljno takvim mjerama uticati na ličnost i ponašanje maloljetnika.

b) Posebne obaveze se prvi put pojavljuju u krivičnom zakonodavstvu Federacije Bosne i Hercegovine, kao odgojna mjera u prema maloljetnicima. Moglo bi se reći da posebne obaveze predstavljaju jednu od mjera alternativnih institucionalnom tretmanu, čiji je cilj da se izricanjem odgovarajućih zahtjeva i zabrana utiče na ponašanje i ličnost maloljetnika, da više ne čini krivična djela. Može se reći da posebne obaveze, uz uključivanje kapaciteta društvene zajednice i njenih institucija, mogu zauzeti značajno mjesto u sistemu izvršenja krivičnih sankcija prema maloljetnicima. Naime, sudovima su na raspolaganju mnogobrojne Zakonom propisane posebne obaveze koje mogu ispuniti svrhu izvršenja krivičnih sankcija, a da maloljetnik nije izdvojen iz socijalne sredine.

Naravno sudovi trebaju prilikom izricanja tih mjera voditi naročito računa o samoj ličnosti maloljetnika, njegovim sklonostima i svemu onome što Zakon nalaže u tim slučajevima.

Isto tako sud može, obustaviti izvršenje ili izrečenu mjeru zamijeniti drugom mjerom, ukoliko nije postignut zadovoljavajući uspjeh u odgoju, ili u slučaju kada maloljetnik posebne obaveze ne izvršava bez opravdanog razloga. Posebne obaveze kao odgojna mjera pružaju mogućnost da maloljetnik u potpunosti preuzme odgovornost i ostvari puno učešće u procesu resocijalizacije. Sud prilikom izricanja ove mjere posebno ukazuje maloljetniku, njegovim roditeljima ili usvojitelju, odnosno staratelju da se u slučaju nemogućnosti ispunjenja, jedna ili više posebnih obaveza mogu zamijeniti drugim obavezama, a u slučaju kada maloljetnik posebne obaveze ne izvršava bez opravdanog razloga, da mu može biti izrečena druga vrsta krivične sankcije.

U skladu sa Zakonom sud može maloljetniku izreći jednu ili više posebnih obaveza. Kada izriče posebnu obavezu sud sud mora vodi računa o spremnosti maloljetnika da sarađuje u ostvarivanju obaveza, kao i o tome da one budu prilagođene njemu i uslovima u kojima maloljetnik živi.

Kako smo već rekli, vrijeme trajanja izrečenih posebnih obaveza ne može biti duže od jedne godine, uz mogućnost da u tom roku naložena vaspitna mjera može biti zamijenjena drugom posebnom obavezom, odnosno drugom vaspitnom mjerom ili obustavljena od daljeg izvršenja. Izuzetak od ovog predstavlja posebna mjera uključenja u rad humanitarnih organizacija ili poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja. Naime, ako je maloljetniku izrečena ova posebna mjera, maloljetnik može raditi najviše 120 sati tokom šest mjeseci koliko najduže može trajati, s tim da izvršenje te mjere ne ometa njegovo školovanje ili zaposlenje i da ne šteti njegovom zdravlju.

Odgojna mjera se izvršava po pravomoćnosti odluke suda. Za izvršenje odgojnih mjera nadležan je poseban odjel ili služba organa starateljstva za maloljetnike. Nadzor nad izvršenjem posebnih obaveza vrši sudkoji je izrekao odgojnu mjeru.

Sud tokom izvršenja posebne obaveze može tražiti izvještaj o toku i rezultatima izvršenja izrečene mjere posebne obaveze od organa starateljstva.

U skladu sa članom 35. stav 9. Zakona Federalni minister će donijeti propise o primjeni posebnih obaveza prema maloljetnim učiniocima krivičnih djela u kojem će se detaljnije razraditi oblici i način izvršenja posebnih obaveza, kao i sve ostalo potrebno za primjenu ovim posebnih obaveza u praksi.

U posebne obaveze spadaju:

1. **Redovno pohađanje škole** - sud može maloljetniku koji u kontinuitetu izostaje sa nastave izreći posebnu obavezu redovnog pohađanja škole, kada nađe da se redovnim pohađanjem škole može ostvariti svrha ove posebne obaveze.
2. **Zabrana izostajanja sa posla** - sud može maloljetniku koji u kontinuitetu izostaje s posla izreći posebnu obavezu zabrane izostajanja sa posla kada nađe da se redovnim obavljanjem poslova i radnih zadataka može ostvariti svrha ove posebne obaveze.

3. **Nalaganje osposobljavanja za odgovarajuće zanimanje koje odgovara sposobnostima i sklonostima maloljetnika** - koju sud može izreći kada nađe da se osposobljavanjem za odgovarajuće zanimanje koje odgovara sposobnostima i sklonostima maloljetnika može ostvariti svrha ove posebne obaveze.
4. **Nalaganje da se uključi u rad humanitarnih organizacija ili poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja** - sud će izreći kada nađe da se uključivanjem maloljetnog učinioca krivičnog djela u rad humanitarnih organizacija ili u poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja može ostvariti svrha ove posebne obaveze.

Izbor rada, odnosno posla izvršiće sud, po prethodno pribavljenom mišljenju organa starateljstva, vodeći računa da rad, odnosno posao ne može biti usmjeren na postizanje ekonomske koristi, te da ne smije ometati školovanje maloljetnika, odnosno štetiti njegovom ugledu i dostojanstvu.

Rješenjem o izricanju ove vrste posebne obaveze odredиće se da maloljetnik može da radi najviše 120 časova u periodu od šest mjeseci, ali tako da taj rad ne ometa njegovo školovanje ili zaposlenje i ne šteti njegovom zdravlju.

Svrha rada maloljetnika u okviru ove posebne obaveze mora biti usmjerena prvenstveno na otklanjanje štetnih posljedica krivičnog djela.

5. **Uzdržavanje od posjete lokalima, priredbama, društvu i određenim osobama koja mogu štetno uticati na maloljetnika** - sud može maloljetniku izreći ovu vrstu posebne obaveze, kada nađe da se uzdržavanjem od posjećivanja određenih lokala, priredbi, izbjegavanjem društva i određenih lica koja na njega mogu štetno uticati može ostvariti svrha ove posebne obaveze.
6. **Podvrgavanje stručnom medicinskom postupku ili nalaganje odvikavanja od ovisnosti** - koju sud može maloljetniku uz saglasnost zakonskog zastupnika izreći, kada nađe da se podvrgavanjem maloljetnika stručnom medicinskom postupku ili postupku odvikavanja od droge ili drugih zavisnosti može ostvariti svrha ove odgojne mjere.
7. **Nalaganje uključivanja u odgovarajući pojedinačni ili grupni tretman u savjetovalištu za mlade** - sud može maloljetniku izreći ovu vrstu posebne obaveze kada nađe da se uključivanjem u odgovarajući pojedinačni ili grupni tretman u odgovarajućem savjetovalištu za mlade može ostvariti svrha ove obaveze.
8. **Nalaganje pohađanja kurseva za stručno osposobljavanje ili da se priprema i polaže ispite na kojima provjerava određeno znanje** - koju sud izriče kada smatra da nalaganje pohađanja određenih kurseva i pripremanje ispita i provjera znanja može ostvariti svrha te vrste posebne obaveze u okviru opšte svrhe krivičnih sankcija prema maloljetnicima.
9. **Nalaganje uključivanja u odgovarajuće sportske i rekreativne aktivnosti** - sud može maloljetniku izreći ovu vrstu posebne obaveze kada nađe da se uključivanjem u odgovarajuće sportske i rekreativne aktivnosti može ostvariti svrha ove posebne obaveze .
10. **Zabrana napuštanja mjesta prebivališta ili boravišta bez saglasnosti suda** - koju sud maloljetniku izreče kada smatra da on bez posebne saglasnosti suda ne može napustiti mjesto prebivališta ili boravišta, a da se na ovaj način može ostvariti svrha ove posebne obaveze. Jedino ova vrsta posebne obaveze jedina ima karakter *zabrane* (ostale su nalozi) i predstavlja jednu od "najtvrđih" posebnih obaveza, obzirom da bez posebne saglasnosti suda ne dozvoljava maloljetniku napuštanje mjesta prebivališta ili boravišta, uz mogućnost nadzora i kontrole provođenja i od strane policije.

Kao što je već i ranije istaknuto sud pri izboru odgojne mjere treba da uzmu obzir uzrast i zrelost maloljetnika, druga svojstva njegove ličnosti i stepen poremećaja u društvenom ponašanju, njegove sklonosti, težinu djela, pobude iz kojih je djelo učinio, sredinu i prilike u kojima je živio, dotadašnji odgoj, njegovo ponašanje nakon izvršenja krivičnog djela, posebno da li je spriječio ili pokušao da spriječi nastupanje štetne posljedice, naknadio ili pokušao naknaditi pričinjenu štetu, da li je prema njemu ranije bila izrečena krivična sankcija, kao i sve druge okolnosti koje mogu biti od uticaja na izbor one odgojne mjere kojom se može najbolje ostvariti svrha izricanja odgojnih mjera.

Ono što je takođe jako bitno je i to da sud prilikom izricanja odgojnih mjera – posebnih obaveza mora voditi računa je mogu li te mjere u konkretnoj situaciji uopšte biti izvršene: na primjer, ukoliko u lokalnoj zajednici gdje se izvršava posebna obaveza ne postoji ustanova ili organizacija u kojoj se može izvršiti posebna obaveza. Sud u tim

situacijama neće izreći odgojnu mjeru koju nije moguće izvršiti u toj lokalnoj zajednici. Iz ovoga je vidljivo da je neophodna saradnja sa nadležnim organima starateljstva, koji će sudu pružiti relevantne informacije u tom smislu.

Isto tako, ukoliko maloljetnik nije uključen u redovni obrazovni proces, nije moguće izreći posebnu obavezu "Redovno pohađanje škole", jer ne može doći do njenog izvršenja. Na primjer, maloljetniku koji je završio osnovnu školu, a nije započeo srednjoškolsko obrazovanje, ne može se izreći ova posebna obaveza, jer se ovdje ne radi o nalaganju obaveznog školovanja, već o situacijama kada maloljetnik u kontinuitetu izostaje sa nastave.

Sud, dakle, izriče one vrste posebnih obaveza koje mogu biti izvršene, pri čemu ima punu slobodu da izrekne one vrste obaveza koje će po uvjerenju suda i na osnovu saradnje sa organima starateljstva u što većoj mjeri ispuniti svrhu izricanja krivičnih sankcija.

Osim što se mogu izricati na opisani način, posebne obaveze imaju još jedno veoma važno područje primjene: ***mogu se izricati uz neku od mjera pojačanog nadzora,*** ako se procjeni da je to potrebno za uspješno izvršenje izrečene odgojne mjere.

Tako, na primjer, uz mjeru pojačanog nadzora roditelja, usvojioca ili staraoca, koju sud može izreći u situaciji ako su roditelji, usvojilac ili staralac propustili da vrše brigu i nadzor nad maloljetnikom, a u mogućnosti su da ovakvu brigu i nadzor vrše, sud može maloljetniku odrediti jednu ili više posebnih obaveza.

Posebne obaveze ovdje imaju karakter podrške roditeljima u pogledu mjera koje treba preduzeti radi odgoja maloljetnika, njegovog liječenja i otklanjanja štetnih uticaja na njega.

U ovom slučaju, jer osim roditelja, usvojitelja ili staratelja, uvodi se postojanje i uloga subjekata zajednice (npr. škole) u ostvarivanju svrhe izvršenja sankcija.

Posebne obaveze u ovom slučaju traju koliko i izrečena mjera pojačanog nadzora, s tim da sud može u tom vremenu izmijeniti ili obustaviti obaveze koje je izrekao.

I na kraju, posebne obaveze mogu se izreći i za vrijeme trajanja uslovnog otpusta. Sud takođe može odlučiti da se prema maloljetniku za vrijeme uvjetnog otpusta izrekne mjera pojačanog nadzora, uz mogućnost primjene jedne ili više posebnih obaveza. Ako za vrijeme trajanja uvjetnog otpusta maloljetnik učini novo krivično djelo ili ako određena mjera pojačanog nadzora ne postiže svrhu, ili ako maloljetnik ne ispunjava posebne obaveze koje su mu određene uz odgojnu mjeru pojačanog nadzora, sud može opozvati uvjetni otpust. U tom slučaju, vrijeme provedeno na uvjetnom otpustu se neće uračunati u vrijeme zakonskog trajanja izrečenih zavodskih odgojnih mjera.

POLICIJSKO UPOZORENJE KAO POSEBNA MJERA ZA MALOLJETNE UČINIOCE KRIVIČNIH DJELA

I) Policijsko upozorenje kao posebna mjera za maloljetne učinioce krivičnih djela

Značaj i uloga policijskog službenika u postupanju prema maloljetnim učiniocima krivičnih djela i prekršaja dosta je kompleksan i složen. Nesporno je da prvi kontakt, sa maloljetnim licem u sukobu sa zakonom, po pravilu, ostvaruju policijski službenici. To upućuje da bi policijski službenici trebali biti posebno edukovani, odnosno osposobljeni za postupanje prema maloljetnicima, jer po pravilu, čine i prvu kariku organizovane i stručne borbe, kako protiv maloljetničkog prijestupništva, kao i u krivičnopravnoj zaštiti djece i maloljetnika oštećenih krivičnim djelima. Stoga su policijskim službenicima neophodna posebna znanja iz oblasti prava djeteta i maloljetničkog prijestupništva. Policijski službenici su obavezni prisustvovati edukaciji, odnosno stručnom osposobljavanju organizovanom od strane Ministarstva pravde Federacije BiH, Ministarstva unutrašnjih poslova FBiH a prema Programu edukacije o sticanju posebnih znanja i kontinuiranom stručnom osposobljavanju i usavršavanju lica koja rade na poslovima prijestupništva mladih i krivičnopravne zaštite djece i maloljetnika, odnosno "ostalih" učesnika u postupku prema maloljetnicima koji je, shodno odredbi člana 198. Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku u Federaciji BiH koji je donio ministar pravde Federacije BiH 2014. godine.

Kada govorimo o alternativnim mjerama i krivičnim sankcijama koje se preduzimaju i izriču prema maloljetnim učiniocima krivičnih djela, treba istaći da je pored neformalnih opomena maloljetnim učiniocima krivičnih djela koje izriču policijski službenici policijskih organa i drugih sličnih ovlaštenja pripadnika policije u postupku prema maloljetniku, Zakonom o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku u Federaciji BiH propisana i posebna mjera upozorenja, odnosno alternativna mjera pod nazivom policijsko upozorenje. U konkretnom slučaju radi se o formalnijoj opomeni, odnosno posebnom upozorenju koje izriče policijski službenik maloljetnom učiniocu krivičnog djela i to isključivo za krivično djelo za koje je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine.

Svrha izricanja mjere policijskog upozorenja slična je onoj koja je predviđena za izricanje vaspitnih preporuka, te je tako ona dvojako kumulativno određena na sljedeći način: a) svrha izricanja mjere policijskog upozorenja jeste da se ne pokreće krivični postupak prema maloljetniku za učinjeno krivično djelo ili da se obustavi već pokrenuti krivični postupak i b) da se primjenom policijskog upozorenja utiče na pravilan razvoj određenog maloljetnika i jačanje njegove lične odgovornosti kako on ubuduće ne bi činio krivična djela. Dakle, i kada je policijsko upozorenje u pitanju, radi se o alternativnoj mjeri isključivo specijalno–preventivnog karaktera koja vodi vansudskim oblicima intervencije.

Prema Zakonu o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku u Federaciji BiH, primjena mjere policijskog upozorenja će biti regulisana posebnim podzakonskim aktom, odnosno Pravilnikom o primjeni mjere policijskog upozorenja koju će donijeti ministar unutrašnjih poslova Federacije BiH. Ovim pravilnikom će biti propisan postupak primjene alternativne mjere policijskog upozorenja prema maloljetnom učiniocu krivičnog djela, kao i uslovi, ciljevi, rokovi, sprovođenje, organi koji učestvuju u primjeni mjere policijskog upozorenja i vođenje evidencije o izrečenim mjerama upozorenja, a sve u skladu sa Zakonom o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku u Federaciji BiH.

Tokom boravka u prostorijama policijskih ustanova policijski službenik je dužan da poštuje ličnost maloljetnika, a bilo kakvi postupci koji narušavaju njegovo mentalno i fizičko zdravlje su zabranjeni.

Maloljetnik se ispituje u prisustvu njegovog branioca, roditelja, staraoca, odnosno usvojioca, a ukoliko su roditelji, staratelj, odnosno usvojilac maloljetnika spriječeni da prisustvuju ispitivanju maloljetnika, policijski službenik ispituje maloljetnika u prisustvu predstavnika organa starateljstva ili predstavnika ustanove za smještaj maloljetnika.

Obaveze policijskog službenika su posebno definisane kada se maloljetnik prvi put ispituje. Policijski službenik koji pristupa ispitivanju maloljetnika ima obavezu obavijestiti maloljetnika prije početka prvog ispitivanja najprije u pisanoj formi, a nakon toga i usmenim putem, na njegovom maternjem jeziku, odnosno na njemu razumljiv način, o njegovim pravima iz člana 92. stav 2 Zakona o krivičnom postupku, a posebno o pravu da u prisustvu branitelja, roditelja, staratelja ili usvojitelja ili predstavnika organa starateljstva bude ispitan od strane ovlaštene službene osobe.

U odredbi člana 5. Zakona taksativno su pobrojana minimalna osnovna prava maloljetnika koja se moraju poštovati u svim fazama krivičnog postupka i ona se odnose na pravo maloljetnika da mu se jasno kaže zbog čega se optužuje, da se smatra nevinim dok se ne dokaže suprotno, da se brani šutnjom, da mu se priznanje ne iznuđuje silom, pravo na prisustvo roditelja ili stratelja, pravo da unakrsno ispituje svjedoke suprotne stranke i pozove i sasluša svjedoke pod jednakim uvjetima.

Maloljetni učinilac krivičnog djela mora imati branioca prilikom prvog ispitivanja od strane tužioca za maloljetnike ili policijskog službenika, odnosno tokom cijelog krivičnog postupka (pokretanja i vođenja krivičnog postupka), bez obzira na vrstu i visinu krivične sankcije koja je propisana za konkretno krivično djelo.

To podrazumijeva i ostale obaveze nadležnih organa, odnosno policijskog službenika i tužioca za maloljetnike u pogledu branioca maloljetnika, s obzirom na to da maloljetnik mora imati branioca i onda kada policijski službenik izriče policijsko upozorenje, odnosno i u situacijama kada tužilac za maloljetnike uslovljava nepokretanje postupka prema maloljetniku ispunjenjem odgojne preporuke iz člana 26. zakona.

Policijski službenik ima obavezu da u roku od 24 časa ispita maloljetnika, zatim da prikupi sve potrebne dokaze, te pribavi socijalnu anamnezu i podatke o ranijem životu maloljetnika, te uz službeni izvještaj tužiocu za maloljetnike dostavi i svoj obrazložen prijedlog da se maloljetnik za konkretno učinjeno krivično djelo samo upozori.

U postupku prikupljanja potrebnih dokaza policijski službenik koji je ovlašten da podnese prijedlog za izricanje policijskog upozorenja također pribavlja:

a) od organa starateljstva već pomenutu socijalnu anamnezu, kao i podatke o eventualno ranije izrečenim vaspitnim mjerama tom maloljetniku,

b) od suda i tužilaštva podatke o eventualno ranije izrečenim vaspitnim preporukama i

c) podatke iz kaznene i prekršajne evidencije ukoliko je maloljetnik evidentiran u ovim evidencijama.

Ukoliko tužilac za maloljetnike nakon razmatranja prijedloga za izricanje mjere policijskog upozorenja utvrdi da postoje dokazi da je maloljetnik učinio krivično djelo i da, s obzirom na prirodu krivičnog djela i okolnosti pod kojima je krivično djelo učinjeno, te raniji život maloljetnika i njegova lična svojstva, pokretanje krivičnog postupka ne bi bilo cjelishodno, tužilac za maloljetnike daje traženo odobrenje i predmet dostavlja policijskom službeniku policijskog organa kako bi ovaj maloljetniku izrekao policijsko upozorenje. Podrazumijeva se da policijsko upozorenje izriče policijski službenik sa posebnim znanjima iz oblasti prava djeteta i maloljetničkog prijestupništva (potreba specijalizacije u okviru policije predviđena je Pravilom 12.1 Pekinških pravila: “Službenici policije koji se često ili isključivo bave maloljetnicima ili koji su prevashodno angažovani na spriječavanju maloljetničkog kriminala biće posebno upućeni i obučeni kako bi na najbolji način obavljali svoje funkcije”). S druge strane, ukoliko tužilac za maloljetnike ne odobri izricanje policijskog upozorenja, o tome on odmah obavještava policijskog službenika i prije pokretanja pripremnog postupka donosi jednu od sljedećih odluka: 1) tužilac za maloljetnike će razmotriti mogućnosti i opravdanost izricanja vaspitne preporuke ili će 2) tužilac za maloljetnike donijeti naredbu za pokretanje pripremnog postupka.

Ukoliko tužilac “odobri” traženo policijsko upozorenje, policijski službenik će najkasnije u roku od tri dana od dana dostavljanja (vraćanja) mu konkretnog predmeta, maloljetniku izreći policijsko upozorenje i tom prilikom mu ukazati na društvenu neprihvatljivost i štetnost njegovog ponašanja, posljedice koje takvo ponašanje može imati po njega, kao i na mogućnost vođenja krivičnog postupka i izricanja krivične sankcije u slučaju ponovljenog izvršenja krivičnog djela.

Saopštavanju odluke o izricanju policijskog upozorenja mogu prisustvovati branilac maloljetnika, roditelj, staralac, odnosno usvojilac, a ukoliko su roditelji, staralac, odnosno usvojilac maloljetnika spriječeni da prisustvuju, odnosno ukoliko njihovo prisustvo ne bi bilo u interesu maloljetnika, odluka se saopštava u prisustvu predstavnika organa starateljstva ili predstavnika ustanove za smještaj maloljetnika. Odluka će se svakako zabilježiti u spisu i izraditi u pismenoj formi.

Policijski službenik, u roku od tri dana od dana izricanja mjere policijskog upozorenja, o svojoj donesenoj odluci pismeno obavještava tužioca za maloljetnike, zatim maloljetnika, njegovog branioca, roditelje, odnosno staraoca ili usvojioca maloljetnika, organ starateljstva, kao i oštećenog, uz navođenje razloga za donošenje ovakve odluke.

Važnom svakako treba istaći i činjenicu da priznanje maloljetnika da je učinio krivično djelo, ne može biti korišteno protiv njega u bilo kojem drugom kasnijem postupku.

Druga grupa uslova koji moraju biti ispunjeni prilikom izricanja policijskog upozorenja odnosi se na poštovanje principa srazmjernosti, posebno uz vođenje računa o dobrobiti maloljetnika koji je izvršio krivično djelo. Zakonodavac propisuje mogućnost izbora i primjene zakonom predviđene krivične sankcije i alternativnih mjera koje će biti prilagođene ličnim svojstvima, sredini i prilikama u kojima maloljetnik živi i u srazmjeri sa okolnostima i težinom učinjenog krivičnog djela i uvažavanjem prava lica oštećenog krivičnim djelom.

Izricanje policijskog upozorenja podrazumijeva kod maloljetnog lica, učinioca krivičnog djela ispunjenje sljedećih uslova:

a) da maloljetnik priznaje učinjeno krivično djelo,

b) da je priznanje učinjenja krivičnog djela dato slobodno i dobrovoljno,

c) da postoji dovoljno dokaza da je maloljetnik učinio krivično djelo i

d) da prema maloljetniku nije ranije izricano policijsko upozorenje, primijenjena odgojna preporuka ili izricana neka druga krivična sankcija.

U odredbi člana 23. Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku u Federaciji BiH uređuje se značajno pitanje koje je vezano za evidenciju izrečenih mjera policijskog upozorenja. Za ovu vrstu evidencije sam zakon ne upotrebljava naziv "kaznena evidencija", jasno potencirajući razliku između ovih mjera (kao vrste alternativnih maloljetničkih mjera izrazito specijalno preventivnog karaktera) i drugih vrsta krivičnih sankcija (u prvom redu kazni i mjera upozorenja) koje su vezane za punoljetne učinioce krivičnih djela i koje se zasnivaju na krivici i osudi takvih lica. Zbog činjenice da kriminalna karijera maloljetnika može da traje više decenija, logično je da poseban značaj i ulogu u suzbijanju maloljetničkog kriminaliteta imaju evidencije o izrečenim mjerama policijskog upozorenja ovakvim učiniocima krivičnih djela (posebno zbog utvrđivanja postojanja povrata uopšte, a naročito specijalnog povrata).

Podaci o izrečenim alternativnim mjerama policijskog upozorenja se vode u posebnim evidencijama koje nemaju karakter krivične evidencije. Ove evidencije vode policijski organi, svakako ne prema propisima krivičnog prava. Njihovi podaci se ne mogu upotrijebiti na način kojim bi se mogao ugroziti maloljetnik i njegovo vaspitanje.

Dakle, članom 96. Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku u Federaciji BiH dato je ovlaštenje policijskom službeniku da može lišiti slobode maloljetno lice najduže 24 sata. Naravno, ovo lišenje dolazi u obzir samo ukoliko postoje osnovi sumnje da je to lice učinilo krivično djelo i ukoliko postoji tačno određen zakonski razlog za pritvor.

Lišenje slobode maloljetnika predstavlja faktičku mjeru o kojoj policijski službenik ne donosi nikakvo rješenje. Najduže vrijeme trajanja lišenja slobode maloljetnika jeste onoliko koliko je to potrebno da se maloljetno lice lišeno slobode sprovede tužiocu za maloljetnike "bez odlaganja", a najduže do 24 sata.

Pored prednjeg, Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku u Federaciji BiH propisuje još niz pravila ponašanja policijskih službenika, vezano za kontakte sa maloljetnikom, poštovanje ličnosti, zabranu ugrožavanja fizičkog i mentalnog zdravlja maloljetnika, obavještavanje roditelja, odnosno staraoca ili usvojioca maloljetnika, branioca i nadležnog organa starateljstva.

PROGRAM EDUKACIJE

O STICANJU POSEBNIH
ZNANJA I KONTINUIRANOM
STRUČNOM OSPOSOBLJAVANJU
I USAVRŠAVANJU LICA
KOJA RADE NA POSLOVIMA
PRIJESTUPNIŠTVA MLADIH
I KRIVIČNOPRAVNE ZAŠTITE
DJECE I MALOLJETNIKA I NJEGOV
DOPRINOS OSTVARENJU NAČELA
SPECIJALIZACIJE SVIH SLUŽBENIH
UČESNIKA U POSTUPKU
PREMA MALOLJETNICIMA

J) Program edukacije

o sticanju posebnih znanja i kontinuiranom stručnom osposobljavanju i usavršavanju lica koja rade na poslovima prijestupništva mladih i krivičnopravne zaštite djece i maloljetnika i njegov doprinos ostvarenju načela specijalizacije svih službenih učesnika u postupku prema maloljetnicima

Svakako jedno od najvažnijih načela krivičnog postupka prema maloljetnicima jeste načelo specijalizacije svih službenih učesnika u postupku prema maloljetnicima propisano u odredbi člana 198. Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku u Federaciji BiH. Naravno, u ovoj zakonskoj odredbi riječ je o posebnoj, ali i obaveznoj edukaciji onih lica koja u svom svakodnevnom radu postupaju prema maloljetnicima, a koja opet vodi njihovoj svojevrsnoj specijalizaciji, odnosno ostvarenju zahtjeva našeg zakonodavca u pogledu uslova koje moraju ispunjavati svi službeni učesnici u postupku prema maloljetnicima datih u odredbama čl. 12., 17. i 18. zakona koje se upravo i odnose na posjedovanje afiniteta za rad sa djecom i specijalnih znanja o pravima djeteta i prijestupništvu mladih, kao i drugih znanja i vještina koje svakog učesnika u postupku prema maloljetniku čine kompetentnim za rad na slučajevima maloljetničkog prijestupništva.

S druge strane, mišljenja smo kako bi bilo iluzorno očekivati da će se samo ovom edukacijom, odnosno stručnim usavršavanjem postići potpuna i dovoljno potrebna i trajna "edukovanost" učesnika u postupku prema maloljetnicima. Stoga, čini se nužnim da se već prilikom samog izbora lica koja će postupati prema maloljetnicima, odnosno odabira prije svega, sudija za maloljetnike i tužilaca za maloljetnike, a zatim i policijskih službenika, zaposlenih u centrima za socijalni rad, zaposlenih u kazneno-popravnim i odgojno-popravnim ustanovama, advokata, vodi računa o tome da se radi o onim licima koja posjeduju široko opšte obrazovanje, a zatim i stručno, prije svega pravničko obrazovanje, a naravno i značajna znanja iz oblasti etiologije i fenomenologije maloljetničke delinkvencije. Svakako, to treba da budu lica koja posjeduju posebna znanja u oblasti maloljetničkog prijestupništva, odnosno to moraju biti lica visokog moralnog ugleda, ali i lica koja se kontinuirano stručno osposobljavaju kroz učešće i prisustvo stručnim seminarima, provjerama znanja i drugim oblicima svog dodatnog osposobljavanja.

Specijalizacija službenih lica koja postupaju prema maloljetnim učiniocima krivičnih djela predmet je niza međunarodnopravnih dokumenata. Prije svih, Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za maloljetničko pravosuđe (tzv. Pekinška pravila), u Pravilu 22.1 propisuju: "Profesionalno obrazovanje, obučavanje na radu, kursevi za obnavljanje znanja i drugi odgovarajući modaliteti učenja koristiće se kako bi se uspostavila i održavala neophodna profesionalna stručnost svih kadrova koji se bave maloljetničkim slučajevima". Isto tako, i Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za mjere alternativne institucionalnom tretmanu (tzv. Tokijska pravila) u Pravilu 16.1 naglašavaju "obavezu obuke osoblja u smislu ukazivanja na njihovu odgovornost za prevaspitavanje prijestupnika, odnosno za poštovanje prava prijestupnika i zaštitu društva". Prema ovom Pravilu, "osoblje se podvrgava obuci prije nego što stupi na posao, ali i poslije stupanja na posao s ciljem održavanja svog znanja i stručnosti, odnosno usavršavanja". Kvalifikovanost i obučenost osoblja koje se bavi maloljetnicima lišenim slobode definisana je i u Pravilu V 81. Havanskih pravila prema kojem "osoblje treba da bude kvalifikovano i da obuhvati dovoljan broj stručnjaka kao što su nastavnici, instruktori, savjetnici, socijalni radnici, psihijatri i psiholozi", dok Rijadske smjernice u Pravilu VI 58. propisuju kako "službenike organa za sprovođenje zakona i drugo odgovarajuće osoblje oba pola treba obučiti da odgovore posebnim potrebama mladih, treba ih upoznati, u najvećoj mogućoj mjeri, sa programima i mogućnostima za upućivanje maloljetnika na programe kojima se mladi izuzimaju iz pravosudnog sistema (tzv. diverzioni programi) i obezbijediti primjenu ovih programa i mogućnosti." S druge strane, i niz međunarodnih dokumenata posebno propisuju potrebu stručnog usavršavanja i osposobljavanja

policijskih službenika, odnosno obavezu i potrebu specijalizacije u okviru policije kao, u većini slučajeva, prve karike u sistemu maloljetničkog pravosuđa.

Kada je u pitanju Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku u Federaciji BiH treba istaći nekoliko odredbi, odnosno prije svih, odredbu člana 18. zakona koja glasi: "Sudija i tužilac moraju imati izraženu sklonost za vaspitanje, potrebe i interese mladih i posebna znanja". Ne treba svakako zaboraviti da je u odredbi člana 12. Zakona definisano značenje najvažnijih pojmova, odnosno izraza koji su u Zakonu o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku u Federaciji BiH upotrijebljeni. Prema ovoj odredbi "tužilac za maloljetnike jeste onaj tužilac koji posjeduje afinitet za rad sa djecom i specijalna znanja o pravima djeteta i prijestupništvu mladih, kao i druga znanja i vještine koje ga čine kompetentnim za rad na slučajevima maloljetničkog prijestupništva", dok je "sudija za maloljetnike onaj sudija koji posjeduje afinitet za rad sa djecom i specijalna znanja iz oblasti prava djeteta i prijestupništva mladih, kao i druga znanja i vještine koje ga čine kompetentnim za rad na slučajevima maloljetničkog prijestupništva". Naravno, i u odredbi člana 17. Zakona kojom se definiše sastav suda, odnosno sastav vijeća koja sude u krivičnom postupku prema maloljetnicima pronalazimo zahtjeve zakonodavca koji se odnose na posebna znanja sudija za maloljetnike, odnosno članova vijeća za maloljetnike. Prema odredbi člana 17. stav 1. Zakona, postupak prema maloljetniku se u prvom stepenu za krivična djela učinjena u vrijeme maloljetstva, bez obzira na propisanu kaznu, vodi, u pravilu, pred sudijom za maloljetnike pojedincem. S druge strane, sud drugog stepena, odnosno nadležni sud prvenstveno je nadležan da odlučuje o žalbama protiv odluka prvostepenih sudova. Isto tako, ovaj sud je nadležan da sudi i u prvom stepenu, i to u slučajevima iz člana 79. stav 2 Zakona. Konkretno, radi se o postupku prema maloljetniku koji se nakon okončanog pripremnog postupka, a na obrazložen prijedlog tužioca spaja s postupkom protiv punoljetnog lica i sprovodi po odredbama Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, uz uslov da je spajanje postupka neophodno za svestrano razjašnjenje krivične stvari. O spajanju postupka odlučuje sudija za maloljetnike. Suđenje se sprovodi pred sudijom nadležnog suda, odnosno vijećem od trojice sudija kojim predsjedava sudija za maloljetnike. Sve ovo upućuje na zaključak prema kojem sudije za maloljetnike i tužioci za maloljetnike, moraju posjedovati afinitet za rad sa djecom i specijalna znanja iz oblasti prava djeteta i prijestupništva mladih, kao i druga znanja i vještine koje ih čine kompetentnim za rad na slučajevima maloljetničkog prijestupništva.

Kada su zakonodavna rješenja u pitanju, posebno važnom treba istaći odredbu člana 198. Zakona koja govori o edukaciji, odnosno o sticanju posebnih znanja i kontinuiranom stručnom osposobljavanju i usavršavanju sudija za maloljetnike i tužilaca za maloljetnike, ali i svih drugih učesnika, odnosno policijskih službenika, socijalnih radnika, medijatora, advokata kao i radnika zaposlenih u kazneno-popravnim ustanovama i zavodima, u krivičnom postupku prema maloljetnicima iz oblasti dječijih prava, prijestupništva mladih i njihove krivičnopravne zaštite. Iz navedene odredbe jasna je intencija našeg zakonodavca u smislu visoke specijalizacije sudija za maloljetnike i tužilaca za maloljetnike koja je formalnog karaktera, a što opet znači da se na odgovarajući, zvaničan način potvrđuje da konkretan sudija ili tužilac ispunjavaju uslove da postupaju u svojstvu sudije za maloljetnike ili tužioca za maloljetnike. Naravno, navedena odredba podrazumijeva da sudije za maloljetnike i tužioci za maloljetnike moraju biti lica koja su stekla posebna znanja iz oblasti prava djeteta i prijestupništva mladih. O sticanju posebnih znanja i kontinuiranom stručnom osposobljavanju i usavršavanju sudija i tužilaca iz oblasti dječijih prava, prijestupništva mladih i njihove krivičnopravne zaštite, brine Centar za edukaciju sudija i tužilaca pod nadzorom Visokog sudskog i tužilačkog vijeća Bosne i Hercegovine. Specijalizovanost sudija za maloljetnike i tužilaca za maloljetnike formalno se potvrđuje odgovarajućim uvjerenjima ili certifikatima o stručnoj osposobljenosti za obavljanje poslova iz oblasti prijestupništva mladih i njihove krivičnopravne zaštite koje obezbjeđuje, odnosno izdaje Centar za edukaciju sudija i tužilaca Federacije BiH.

U Federaciji je odredbom člana 198. stav 2 zakona propisano da se Federalno pravde, Federalno Ministarstvo rada i socijalne politike, Federalno Ministarstvo unutrašnjih poslova, Federalno ministarstvo zdravstva, Udruženje medijatora Bosne i Hercegovine i Advokatska komora Federacije BiH brinu o stručnom usavršavanju osoba koja rade na poslovima prijestupništva mladih i krivičnopravne zaštite djece (svako o "svojoj", određenoj kategoriji učesnika u postupku, npr. Advokatska komora Federacije BiH o stručnom usavršavanju advokata koji postupaju, odnosno mogu se naći u ulozi branioca u postupku prema maloljetnim licima). Dakle, ovdje se radi o edukaciji "ostalih" (pored sudija za maloljetnike i tužilaca za maloljetnike) službenih učesnika u postupku prema maloljetnicima, odnosno policijskih službenika policijskih organa, socijalnih radnika, medijatora, advokata kao i radnika zaposlenih u kazneno-popravnim ustanovama i zavodima. Zakonodavac ne određuje ustanovu, odnosno organizaciju koja

će sprovoditi ovu edukaciju, pa tako to mogu biti Centar za edukaciju sudija i tužilaca Federacije BiH, ali i naučne ustanove, profesionalna udruženja i nevladine organizacije. Svi oni mogu, i to kroz organizaciju stručnih savjetovanja, seminara, provjera znanja i drugih oblika dodatnog osposobljavanja stručnih lica koja rade na poslovima iz oblasti prijestupništva mladih i njihove krivičnopravne zaštite vršiti edukaciju, odnosno stručno osposobljavanje navedenih službenih osoba.

Posebno važnom sa stanovišta sadržaja svih oblika stručnog osposobljavanja, treba istaći odredbu stava 2 člana 198. Zakona prema kojoj Program edukacije o sticanju posebnih znanja i kontinuiranom stručnom osposobljavanju i usavršavanju lica koja rade na poslovima prijestupništva mladih i krivičnopravne zaštite djece i maloljetnika, odnosno službenih učesnika u postupku prema maloljetnicima donosi ministar pravde Federacije BiH.

Donošenjem posebnog Programa edukacije obezbijeđen je jedinstven programski sadržaj edukacije, odnosno stručnog osposobljavanja i usavršavanja. Definišući programski sadržaj edukacije, Federalno ministarstvo pravde je spriječilo različitost, odnosno definisalo je obaveze svakog pojedinog organizatora stručnog usavršavanja u pogledu obaveznih tema koje moraju biti predmet svake edukacije.

Rokovi sprovođenja stručnog osposobljavanja posebno su zakonom predviđeni, te je tako obaveza stručnog osposobljavanja sudija za maloljetnike i tužilaca za maloljetnike, ali i policijskih službenika, socijalnih radnika, medi jatora, advokata i radnika zaposlenih u kazneno-popravnim ustanovama i zavodima, posebnom zakonskom normom propisana, i to najduže u roku od deset mjeseci od dana stupanja na snagu Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku u Federaciji BiH. Rješenjem broj: 01-34-1-830/14 od 21.02.2014. godine Federalni ministar pravde imenovao je komisiju za izradu programa edukacije i stručnog usavršavanja osoba koje rade na poslovima prijestupništva mladih i krivično-pravne zaštite djece.

U odredbi člana 1. Programa edukacije utvrđeni su tematski ciklusi koji se odnose na stručno usavršavanje lica koja rade na poslovima prijestupništva mladih i krivičnopravne zaštite djece (obavezna edukacija), odnosno ovlaštenih službenih lica, socijalnih radnika, medijatora, advokata i radnika zaposlenih u kazneno-popravnim zavodima i zavodskim ustanovama u smislu njihove specijalizacije za postupanje sa maloljetnim učiniocima krivičnih djela, kao i za njihovo postupanje sa djecom i maloljetnim licima kada se pojavljuju kao oštećeni u krivičnom postupku. Dakle, Programom edukacije predviđeno je da sama edukacija obuhvata, odnosno sprovodi se organizovanjem tri tematska ciklusa koja se odnose na stručno usavršavanje “ostalih” službenih osoba u postupku prema maloljetnicima, i to:

a) Prvi ciklus stručnog usavršavanja se odnosi na izučavanje međunarodnopravnih standarda koje nalazimo u međunarodnopravnim dokumentima, odnosno standarda u zaštiti maloljetnika, i njihovoj primjeni.

b) Drugi ciklus se odnosi na sljedeća pitanja: etiologija i fenomenologija maloljetničke delinkvencije; maloljetničko materijalno krivično pravo (odnosno sistem zakonskih propisa kojima se određuje krivičnopravni status i položaj maloljetnih učinilaca krivičnih djela, zatim sistem krivičnih sankcija za maloljetnike, te sistem alternativnih mjera u Federaciji BiH), maloljetničko procesno krivično pravo (odnosno sistem zakonskih propisa kojima se određuje pojam, organizacija i nadležnost organa maloljetničkog krivičnog pravosuđa, pokretanje i vođenje krivičnog postupka prema maloljetnim učiniocima krivičnih djela, tok prvostepenog postupka prema maloljetnim učiniocima krivičnih djela i postupak po pravnim lijekovima prema maloljetnim učiniocima krivičnih djela u Federaciji BiH) i maloljetničko izvršno krivično pravo (odnosno sistem zakonskih i podzakonskih propisa kojima se određuje organizacija, nadležnost i uloga državnih organa u oblasti maloljetničke delinkvencije, kao i postupak izvršenja izrečenih maloljetničkih krivičnih sankcija i drugih alternativnih mjera koje se primjenjuju prema maloljetnim učiniocima krivičnih djela u Federaciji BiH). Zatim su uvršteni programski aspekti tretmana maloljetnih učinilaca krivičnih djela, t.z.v dizajn programi, primjena programa tretmana maloljetnika u zavodima-ustanovama za izvršenje krivičnih sankcija, te evaluacija procesa i efekata programa maloljetnika u zavodima-ustanovama za izvršenje krivičnih sankcija, te obradi pitanja iz oblasti psihologije maloljetnika.

c) U trećem tematskom ciklusu sprovodi se stručno osposobljavanje i usavršavanje koje se odnosi na izučavanje, odnosno primjenu podzakonskih akata u oblasti maloljetničkog prijestupništva, odnosno primjenu:

   1. Pravilnika o primjeni posebnih obaveza prema maloljetnim učiniocima krivičnih djela,
   2. Podzakonski akt o primjeni odgojnih preporuka prema maloljetnicima,

3. Pravilnika o disciplinskoj odgovornosti maloljetnika koji se nalaze na izvršenju zavodskih odgojnih mjera i izdržavanju kazne maloljetničkog zatvora,
4. Pravilnika o režimu boravka maloljetnika u kazneno-popravnom zavodu,
5. Programa edukacije o sticanju posebnih znanja i kontinuiranom stručnom osposobljavanju i usavršavanju lica koja rade na poslovima prijestupništva mladih i krivičnopravne zaštite djece i maloljetnika i
6. Pravilnika o primjeni mjere policijskog upozorenja. Tokom drugog ciklusa posebnu pažnju treba posvetiti primjeni Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku u praksi i zaštiti djece žrtava i njihovoj resocijalizaciji – kroz praktične primjere**.**

Odredbom člana 4. Programa edukacije o sticanju posebnih znanja i kontinuiranom stručnom osposobljavanju i usavršavanju lica koja rade na poslovima prijestupništva mladih i krivičnopravne zaštite djece i maloljetnika propisano je da polaznici specijalizacije, odnosno stručnog usavršavanja po završetku svakog tematskog ciklusa dobijaju potvrde o učešću koje su uslovnog karaktera i iste podrazumijevaju obavezu za sve polaznike stručnog usavršavanja prema kojoj oni moraju da prođu sva tri ciklusa specijalizacije koja su opet uslov za sticanje konačnog sertifikata o završetku specijalizacije.

Konačnu certifikaciju polaznika specijalizacije vrše institucije i resorna ministarstva u skladu sa članom 198. stav 2. Zakona.

AŽURIRANI I DOPUNJENI PROGRAM EDUKACIJE UZ MODEL OBUKE

Na samom početku treba konstatovati da su do sada u službenim novinama FBiH, objavljeni podzakonski akti i to: Pravilnik o primjeni posebnih obaveza prema maloljetnim učiniocima krivičnih djela, Uredba o primjeni odgojnih preporuka prema maloljetnicima, Pravilnik o disciplinskoj odgovornosti maloljetnika koji se nalaze na izvršenju zavodskih odgojnih mjera i izdržavanju kazne maloljetničkog zatvora i Program edukacije o sticanju posebnih znanja i kontinuiranom stručnom osposobljavanju i usavršavanju lica koja rade na poslovima prijestupništva mladih i krivičnopravne zaštite djece i maloljetnika. Federalno ministarsvo unutrašnjih poslova je formiralo radnu grupu za izradu Pravilnika o primjeni policijskog upozorenja te je isti kreiran i objavljen. Federalno ministarstvo rada i socijalne politike treba donijeti Uputstvo o načinu vođenja evidencije o izrečenim odgojnim mjerama, a Federalno ministarstvo pravde Pravilnik o režimu boravka maloljetnika u kazneno-popravnom zavodu.

Ono što je primjećeno tokom realizacije obuke u prethodnom periodu jeste da nije bilo posvećeno dovoljno pažnje praktičnim radionicama tokom provedenih ciklusa edukacije kada je riječ o primjeni Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, te tema u vezi zaštite djece žrtava i njihovoj resocijalizaciji kroz praktične primjere. S obzirom da se navedena tema trebala prožeti kroz tri ciklusa obuka, cilj ovog programa treba usmjeriti da se sudionici upoznaju kako teorijski tako i praktično sa Zakonom, kako bi se otklonile nedoumice i dileme te eventualno uočene poteškoće i otežavajuće okolnosti oko njegove primjene.

U Zakonu o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku u FBiH postoji posebno poglavlje - Dio sedmi - „Krivična djela na štetu djece i maloljetnika“ u kojem je taksativno pobrojano 27 krivičnih djela u kojima se sudi punoljetnim licima kada se u krivičnom postupku kao oštećeni pojavljuje dijete i maloljetna osoba, s tim što zakonodavac daje široko ovlašćenje tužiocu da pokrene krivični postupak i za druga krivična djela propisana krivičnim zakonom, saglasno odredbama ovog dijela zakona, ako ocijeni da je to potrebno radi posebne zaštite ličnosti djece i maloljetnih lica koja kao oštećeni učestvuju u krivičnom postupku.

Na ovaj način, nastoji se osigurati adekvatna zaštita djece i maloljetnih osoba od kriminalnog nasrtaja odraslih osoba na njihov tjelesni integritet, zdravlje, seksualnu sferu i uopšte njihov život, odgoj i razvoj. Treba napomenuti da se ove odredbe primjenjuju i onda kada se saslušava dijete ili maloljetnik koji je svjedok-očevidac učinjenog djela, jer i oni mogu biti naročito osjetljivi i traumatizirani zbog onoga što su vidjeli i čuli.

Dakle, interes djece i maloljetnih osoba kao oštećenih u ovim postupcima zaštićen je na način da se pri provođenju procesnih radnji prema njima postupa posebno obazrivo imajući u vidu njihov uzrast, osobine ličnosti, obrazovanje i prilike u kojima žive kako bi se izbjegle moguće štetne posljedice na njihov budući život, vaspitanje i razvoj.

U ovim krivičnim predmetima postupaju profesionalci koji su specijalizovani i koji imaju posebna znanja iz oblasti prava djeteta i krivičnopravne zaštite maloljetnih lica - policijski službenici, tužioci, sudije, socijalni radnici, medijatori, advokati i dr., čime se naglašava jasna namjera da se zaštite interesi djece i maloljetnih osoba, što do sada nije bio slučaj.

Uvođenjem odredaba o video snimanju svjedočenja djece i maloljetnih lica u okviru novog zakona te njegove prezentacije na sudu kao zvaničnog dokaza, izbjegava se direktni kontakt žrtve i prijestupnika i obezbjeđuje zaštita žrtve.

Takođe, u svrhu zaštite djece i maloljetnih lica treba primjenjivati i odredbe Zakona o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka u krivičnom postupku u FBiH. Priznajući djeci i maloljetnim osobama status ugroženog svjedoka, zakon odmah osigurava obaveznu mjeru zaštite tako da se dijete ili maloljetnik tokom provođenja procesne radnje ispitivanja nalazi odvojen od ostalih službenih aktera postupka, u posebnoj prostoriji, a komunikacija između njega i ostalih učesnika postupka obavlja se putem tehničkih uređaja za prenos slike i zvuka. Primjena ove mjere zaštite važi kako za fazu istrage, tako i za fazu glavnog pretresa i za njenu primjenu nije potrebna saglasnost stranaka u postupku i branioca, oštećenog, njegovog roditelja / staratelja ili pravnog zastupnika, ako mu je postavljen.

Treba napomenuti da odgovarajući međunarodni standardi, a prije svega Bečka pravila, upućuju na to da se djeci žrtvama i svjedocima treba olakšati položaj pred sudom na način da ih organ koji vodi postupak: informiše o njihovoj ulozi u postupku, dužini trajanja postupka, načinu odlučivanju u njihovim slučajevima, a posebno kada se radi o ozbiljnim krivičnim djelima; da im se pruži priprema i pomoć prije svjedočenja, da im se omogući da tokom postupka ispolje svoje poglede i interese, a posebno da se preduzmu mjere koje se odnose na minimiziranje odlaganja suđenja, zaštiti njihova privatnost i dr.

U ovim slučajevima djeca i maloljetne osobe se saslušavaju uz pomoć stručnih lica, koja pružaju odgovarajuću psihološku, socijalnu i stručnu pomoć kako bi se oslobodili straha od saslušanja i slobodno svjedočili, odnosno kako bi trauma koja je proizašla iz krivičnog djela bila svedena na najmanju moguću mjeru. Zbog toga zakon, između ostalog, dozvoljava da se dijete ili mlađe maloljetno lice može saslušati i na drugom pogodnom mjestu kao npr. u njegovom stanu ili drugom prostoru u kome boravi ili centru za socijalni rad. Pomoć i podrška koja se svjedocima pruža prije, tokom i nakon suđenja, odnosi se kako na logističku podršku (prijem, prihvat, smještaj, naknade troškova i sl.), tako i na psihološku i savjetodavnu pomoć koja ne zadire, niti se može odnositi na način da se daje odgovor na postavljena pitanja stranaka, branilaca i suda u vezi sa krivičnim djelom o kome svjedoči. Zadržavajući neutralan stav, stručna osoba jednako profesionalno postupa i prema svjedocima tužilaštva i odbrane, a primljene informacije koje su povjerljivog karaktera, dostavlja onoj strani čiji je svjedok. Stručna osoba nije vještak pa se u smislu člana 285. ZKP-a FBiH u tom svojstvu ne može pojaviti u krivičnom postupku.

Ukoliko Sud nađe da se može maloljetna osoba saslušati kao svjedok prilikom tog saslušanja, a koje se provodi uz pomoć stručnih osoba, uvijek se mora pažljivo postupati uz poštivanje odredbi o isključenju javnosti. Obzirom na životnu dob maloljetne osobe, njeno duševno stanje i potrebu da se ona zaštiti od negativnih posljedica koje bi za njeno psihičko stanje moglo imati ispitivanje u sudnici u istoj prostoriji u kojoj se nalaze stranke i branilac, sudija može odlučiti (donijeti rješenje), ako smatra da je to neophodno, da se svjedok maloljetna osoba sasluša izvan sudnice putem tehničkih uređaja za prenos slike i zvuka, na način da stranke i branilac mogu postavljati pitanja, bez prisustva u prostoriji gdje se svjedok nalazi (član 187. st. 4. Zakona). Ukoliko nema tehničkih mogućnosti saslušanje na ovakav način se može realizovati shodno odredbama člana 3. i 10. Zakona o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka.

Dijete i maloljetnik se smatraju zaštićenim svjedokom bez postavljanja bilo kakvih dodatnih uslova za utvrđivanje takvog statusa.

Tok postupka, gdje je dijete oštećeno krivičnim djelom, ne može se objaviti, niti je dozvoljeno snimanje (čl. 187. st. 7. Zakona), a sve u cilju zaštite interesa djeteta. Pravosnažna odluka se može objaviti, ali sa inicijalima, kako bi se zaštitio interes djeteta.

MODEL OBUKE

REALIZACIJA I EVALUACIJA PROCESA EDUKACIJE

Cilj i svrha edukacije

Svrha edukacije je upoznavanje sa Zakonom o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, te edukacija medijatora, advokata, pripadnika Ministarstva unutrašnjih poslova, socijalnih radnika, uposlenika u ustanovama i zavodima koji je propisan programom edukacije iz člana 198. stav 2. navedenog Zakona.

Tokom edukacije svi učesnici prolazi tri ciklusa obuke koji se odnosi na stručno usavršavanje lica koja rade na poslovima prijestupništva mladih i krivičnopravne zaštite djece i maloljetnika (obavezna edukacija), odnosno policijskih službenika, socijalnih radnika, medijatora, pedagoga i radnika zaposlenih u kazneno-popravnim zavodima i zavodskim ustanovama.

Program edukacije

Edukacija je podijeljena u 3 ciklusa. U okviru tematskih ciklusa posebnu pažnju treba obratiti na položaj maloljetnika kao učinioca krivičnih djela, a posebno položaj djece i maloljetnika kao lica oštećenih krivičnim djelom.

Edukatori

U okviru realizacije procesa edukacije angažovat će se predavači koji su duži vremenski period zaposleni u institucijama za rad sa maloljetnicima i djecom u sukobu sa zakonom, a koji su po struci socijalni radnici i pedagozi, kao i predstavnici akademske zajednice čiji angažman je u vezi sa područjem prava, kriminalistike i penologije.

Učesnici na edukaciji

Seminaru prisustvuju predstavnici MUP-a, predstavnici Centara za socijalni rad, predstavnici Zavodskih ustanova, predstavnici Odgojnih centara i medijatori.

Rezultati edukacije

Svojim učešćem na edukaciji polaznici će steći potreban nivo znanja koji će im biti dovoljan za primjenu odredbi Zakona i podzakonskih akata prilikom obavljanja svakodnevnih profesionalnih obaveza u rada sa maloljetnicimama i djecom u sukobu sa zakonom.

Modul - Obuka

Uvod

Ovaj modul daje smjernice o tome kako koristiti sadržaj i refererentni materijal iz priručnika Zaštita i postupanje sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku u kontekstu treninga, koristeći iskustvo koje je zasnovano na trening metodologiji.

Međunarodna penalna reforma je uvjerenja da se snaga i sposobnost pravde ogleda u podršci i zaštiti sistemu, odnosno onih koji rade u njemu što predstavlja ključ za efektivno i pravično provođenje načela pravde. Stoga su naši napori obuke usmjereni na uvođenje novih znanja, razvijanje vještina i mijenjanje stavova, tako da oni koji su uključeni u institucije za rad sa maloljetnicima mogu obavljati svoju ulogu što efikasnije i u skladu sa razvojnim potrebama djeteta.

Mnogi učesnici koji dolaze na trening odnosno edukaciju raspolažu određenim praktičnim iskustvom, stručnošću i praktičnim znanjem iz svog područja djelovanja unutar pravosudnog sistema. Cilj je dakle razmjena iskustva među učesnicima, dobijanje novih informacija, razvijanje vještina i stavova učesnika kako bi mogli obavljati svoju profesionalnu ulogu i rad s djecom što efikasnije.

Kao rezultat toga koristimo metodologiju treninga koji aktivno uključuje sudionike, relevantan je za profesionalce, a oslanja se na podlogu radnog iskustva sudionika i praktičnih saznanja. Radionice učesnika ove edukacije temelje se na teoriji učenja odraslih.

Uvažavajući činjenicu da odrasli najbolje uče kroz raspravu, otkrića i analize, neophodno je ograničiti korištenje predavanja voditelja/predavača, a istaknuti aktivno sudjelovanje svih učesnika.

Trening za više institucija

Za pojedine radionice je efektno da učesnici budu iz različitih profesija i polja djelovanja kao npr: socijalni radnici, policajci, psiholozi, pedagozi, osoblje koje radi u zavodima, zatvorima i centrima. Ovakav interresorni trening bi omogućio učesnicima da se bolje upoznaju sa drugim institucijama odnosno ustanovama i njihovim sistemom djelovanja, kako bi na što bolji način razumjeli djelatnosti jedni drugih i doprinijeli boljoj saradnji u pravosuđu, kao i samom sistemu zaštite djece odnosno maloljetnika.

Dizajn radionice

Radionica mora biti zasnovana na iskustvu, znanju i umijeću prenošenja istog. Stoga je prilikom osmišljavanja radionice neophodno utvrditi nivo znanja i iskustva onih koji u njoj učestvuju, odnosno kojima želimo prenijeti određena znanja i iskustva te pospiješiti razvijanje vještina neophodnih za njihov dalji profesionalni rad. Razumijevanjem profesionalne pozadine učesnika, njihovih interesovanja i vještina iz različitih područja djelovanja će doprinijeti što boljem i efektivnijem dizajnu radionice, a kako bi u konačnici učesnici imali benefit od iste. Također, nakon svake radionice kratka i sažeta povratna informacija učesnika je nešto što je neizostavno prilikom realizacije iste, a sve u svrhu dobijanja povratnih informacija kako bi voditelj imao uvid da li takav način odgovara učesnicima, ili postoje određene sugestije i prijedlozi za unaprijeđenje budućih radionica.

Tokom seminara neophodno je obaviti testiranje na samom početku obuke i na kraju obuke da bi se moglo mjeriti početno i krajnje znanje učesnika na treningu, ali i kvalitet prenesenog sadržaja odnosno da li su edukatori dobro uradili posao tj. adekvatno prenijeli određena znanja.

Finalna evaluacija kompletnog teninga/obuke se također koristi kako bi se dobile povratne informacije da li su učesnici usvojili nova znanja ili razmijenili iskustva za svoj budući profesionalni angažman, a ujedno daje i realizatorima radionica odgovor o uspješnosti radionice ili obuke sa evenutualnim prijedlozima koji se mogu upotrijebiti prilikom realizacije sljedeće obuke.

Na samom kraju edukacije/obuke dodijeljuju se certifikati učesnicima čime se ista kompletira.

METODE - Smjernice za izvođenje radionica/predavanja

Pripremiti se kad dođete na radionicu/predavanje, pobrinite se da imate sve resurse i materijale, budite svjesni pozadine i znanja učesnika.

Provjerite sve uređaje koje želite koristiti. Vodite računa o vremenu. Pobrinite se da imate Agendu koja će imati bar jedan sat pauze za ručak i još dvije kraće pauze.

Neophodno je pridržavati se tajminga i za sve ostale aktivnosti te da se sa istim započne tačno u planirano vrijeme, kako bi se izbjeglo eventualno narušavanje pojedinih aktivnosti usljed nedostatka vremena.

Neophodno je voditi računa da su svi izvori koji se koriste u radionici/predavanju dostupni, da se posjeduje dovoljan broj primjeraka kako bi svaki učesnik dobio materijal ili je potrebno provjeriti prezentaciju, da je ista čitka, jasna i sl.

Potrebno je provjeriti da li prostor u kome se realizuje radionica/predavanje ima dovoljno mjesta za rad u grupama.

Učesnici u grupama od 6-8 mogu sjediti u krug za jednim stolom, drugi za drugim, itd. te da ima dovoljno prostora za prezentacije pojedinih grupa ili da ima dovoljno prostora da učesnici sjede u jednoj velikoj grupi.

Predstavljanje i zatvaranje radionice je značajan aspekt same radionice.

Jedna od opcija predstavljanja radionice/predavanja prije samog započinjanja je davanje mogućnosti učesnicima da se sami predstave u neformalnoj i ležernijoj atmosferi.

Neke od aktivnosti navedenih u nastavku će omogućiti upoznavanje samih učesnika kroz interakciju.

Predstavljanje radionice

Prva stavka treba da bude upoznavanje sa svrhom radionice. Nadalje, potrebno je istaći njene ciljeve koji trebaju da budu u skladu sa očekivanjima samih učesnika.

Raspored radionice/predavanja učesnici bi trebali imati za svaku radionicu, a na početku svakog dana i rekapitulaciju šta je realizovano prethodnog dana, kao i šta će se realizovati sljedeći dan.

Pobrinite se da se predstavite prije izvođenja same obuke/edukacije, kao i da predstavite sve ostale kolege koji će tokom obuke održati radionice ili predavanja.

- **Očekivanja** - Idealno bi bilo da imate saznanja šta od vas očekuju učesnici prije izvođenja samih radionica ili predavanja.
  Stoga možete tražiti od učesnika da vam saopšte svoja očekivanja, kako bi ista mogla biti inkorporirana u radionicu ili predavanje.
- **Osnovna pravila** - Dogovorite se sa učesnicima o pravilima za vrijeme izvođenja obuke/edukacije, kao i o potrebi pridržavanje agende.
- **Povratna informacija o prvom danu obuke/edukacije** – tražite mišljenje ili komentare učesnika vezano za ono što su realizovali prvi dan.
- **Aktivnost zatvaranja** - Može se realizovati kroz evaluacijske listove, kroz diskusiju, kao i dostavljanjem svim učesnicima liste sa kontaktima, kako bi isti i nakon obuke/edukacije jednostavnije komunicirali i surađivali. Na samom kraju se dodjeljuju certifikati koji predstavljaju potvrdu o realizovanoj trodnevnoj obuci/edukaciji.

TEHNIKE OBUKE – EDUKACIJE

Energične igrice

To su vježbe ili aktivnosti upoznavanja koje se realizuju na samom početku i koje bi trebale da stvore ugodnu radnu atmosferu. Navedene vježbe traju od 5-10 min. kako bi generirale energiju učesnika i kako bi se isti međusobno povezali.

Ove vježbe se mogu koristiti u bilo kom trenutku radionice, ali su poželjne osim samog početka da se rade i nakon pauze kako bi se ponovo oformila grupa. Vježbe bi trebale da budu relaksirajuće, prikladne grupi, da se predstave na način da je svakom učesniku jasno i da se učesnik osjeća ugodno u sudjelovanju.

Stoga, kao voditelj/predavač morate biti svjesni da energetske vježbe mogu biti i dezorganizirane te je neophodno da se pomno isplaniraju.

Prezentacija

Prezentacija je tradicionalna metoda učenja. Ista mora biti pripremljena da je svaki slajd odnosno materijal razumljiv. Trebala bi da obuhvati sva ključna pitanja, da je popraćena audio-vizuelnim efektima te da se ostavi vremena učesnicima za diskusiju. Ono što je preporučljivo tokom prezentacije je da se priča jasno i glasno, da se ne čita sa slajdova već priča prirodno.

Prezentacija je efikasnija ako edukator/predavač ne sjedi već se isti kreće tokom predavanja. Tokom predavanja, a prilikom prelaska na sljedeće poglavlje potrebno je ostaviti mogućnost učesnicima da pitaju, prodiskutuju i sl.

Male grupne diskusije

Male grupne diskusije su aktivnosti gdje se učesnici podijele u manje grupe sa jasno određenim zadacima. Neophodno je voditi računa da svaka grupa ima dovoljno informacija, vještina i znanja da riješi zadatak.

Svim učesnicima mora biti jasan zadatak. Omogućiti im da diskutuju u grupi određen vremenski period, a nakon toga dozvoliti svakoj grupi da prezentira na koji je način riješila svoj zadatak.

Dvije ili više grupa u ovisnosti od broja učesnika mogu imati isti ili sličan zadatak ali da ne znaju, tako da nakon isteka vremena se mogu uzeti riješeni zadaci od obje grupe i pred cijelom grupom isti iščitati te pitati za mišljenje ili eventualne sugestije ostale učesnike.

Studija slučaja

Također se može raditi i studija slučaja na način da treneri prije treninga pripreme primjere (realne slučajeve) i iste u formi A4 papira podijele učesnicima iz kojeg će imati potrebne informacije kako bi riješile slučaj.

Studija slučaja bi trebala da odgovori na ono što ste željeli da izložite. Isto tako, bitno je ukoliko slučaj predviđa uloge, jasno dati do znanja učesnicima da se izaberu uloge, ali i osoba koja će prezentirati rezultate rada u grupi.

Učesnicima treba ukazati šta je glavni ključ studije, odnosno glavno pitanje na koje trebaju obratiti pažnju. Učesnike formirati u grupe i dati im određeni vremenski period da riješe slučaj.

Kada je studij riješen unutar grupe, diskusiju usmjeravamo ka ključnim stvarima i samom cilju radionice ili predavanja.

Treneri će pripremiti realan slučaj, otkucan na A4 formatu koji će biti podijeljen učesnicima u grupi, sa jasno preciziranim ulogama svih subjekata u grupi, od maloljetnika preko socijalnog radnika, policajca, sudije, tužioca, zavodskog osoblja. Svaka grupa će prezentovati svoje aktivnosti nakon čega će uslijediti komentari od strane druge grupe uz zaključke edukatora.

Primjer radionice br 1.
POLICIJSKO UPOZORENJE – 1 h

Da bismo razumijeli značaj policijskog upozorenja, kao vrste alternativne mjere, za djecu koja su počinioci krivičnih djela i kako se isti može koristiti u ključnim fazama u procesu pravde neophodno je:

- upoznati se sa zakonskom regulativom i međunarodnim standardima u vezi policijskog upozorenja te uvidjeti u kojim situacijama se policijsko upozorenje može primjeniti;
- koristiti konvencije, zakone, smjernice, preporuke, analize i sl.

Radionica

Predstavljanje radionice sa agendom, učesnicima i očekivanjima istih. Definirati policijsko upozorenje i elaborirati kako bi isto moglo doprinijeti boljem sistemu pravde kada su u pitanju djeca/maloljetnici.

Rasprava-diverzija - 20 min.

Voditelj postavlja sljedeća pitanja učesnicima:

- Koje su prednosti i nedostatci kada maloljetnik ili dijete u sukobu sa zakonom prolazi kroz formalni kazneni postupak? Predavač zapisuje odgovore učesnika na tabli ili panou.

Kratko izlaganje o alternativnim mjerama 10-min.

Koristeći materijal iz Zakona, priručnika i situacije u zemlji, predavač prezentuje kratko kroz interakciju sa učesnicima informacije o policijskom upozorenju, o principima, njegovoj primjeni i sl.

Identificirati programe – 10 min.

Nakon izlaganja grupi se daje zadatak da razmisli o različitim načinima preusmjeravanja koja bi se mogla primjeniti u stvarnim životnim situacijama sa kojim dolaze u kontakt. Isto se može realizovati u manjim grupma ili jednoj velikoj, u ovisnosti od raspolaganja i mogućnostima prilikom izvođenja radionice.

Male grupne aktivnosti - Primjer slučaja - 10 min.

Učesnici se dijele u grupe i istima se dostavljaju informacije o prirodi djela, okonostima pod kojima je počinjeno sa opisom kompletne situacije.

Od grupe se traži da istraži da li je policijsko upozorenje kao alternativna mjera moguća, koje su joj prednosti ili koji su rizici njene implementacije.

Svaka grupa ima 5 min. da prezentuje cijeloj grupi mogućnost primjene navedenog upozorenja.

Glavni zadatak ove vježbe je da pokrije sva pravila implementacije ove alternativne mjere, na primjer dijete je priznalo krivnju nakon dobivenog pristanka dajemo maloljetniku vrijeme i prostor da se dogovori sa zastupnikom.

Intervencija - 10 min.

Svaki tim prezentuje svoj slučaj sa opisom osoba koje su uključene u slučaj, objašnjava pravila igre cijeloj grupi. Prateći sva izlaganja predavač usmjerava diskusiju na postupne radnje. Trebalo bi naglasiti važnost poštivanja procedure zaštite.

Učesnici bi trebali dati konstruktivne primjedbe i sugestije za predlaganje i provođenje predviđenih mjera. Predavač prati opće sugestije i ono što vidi tokom vježbe.

Primjena naučenog kroz vježbe i predavanja

Kada su ispisana sva pravila vježbe od svake grupe i kada je lista revidirana, predavač i učesnici zajedno rade na identifikaciji ključnih pitanja koja mogu biti primjenjena iz ovog iskustva u stvarne situacije. Ista se odnose na korištenje policijskog upozorenja, razmatranja o primjeni istog kada je to moguće, koji koraci se trebaju poduzeti kako bi policijsko upozorenje imalo efekta kada govorimo o maloljetnicima / djeci.

Zatvaranje - 10 min.

Prije popunjavanja evaluacijskog lista za navedeno predavanje ili radionicu, predavač odnosno voditelj radionice sublimira zaključke sa radionice, odnosno prednosti i nedostatke ovog modela.

Primjer radionice br 2.
ŽRTVE I SVJEDOCI - 1 h

Cilj:

Upoznati se sa međunarodnim i regionalnim smjernicama i zakonodavstvom koje se odnosi na žrtve i svjedoke kaznenih djela, zatim kako žrtve ili svjedoci učestvuju u pravosudnom postupku te koje mjere zaštite se mogu koristiti kako bi se umanjio štetni utjecaj na dijete/maloljetnika.

Neophodno je da one osobe koje tokom svog profesionalnog rada obavljaju intervjue sa djecom u svojstvu svjedoka/žrtve, steknu u tom pravcu određene vještine, sve kako bi od njih dobili tačne informacije, uz istovremeno poštivanje njihovih prava. Dakle, da socijalne usluge budu dostupne djeci žrtvama i svjedocima, da se uvidi kada i kako bi ih trebalo uputiti, uključujući njihovo pravo na naknadu i kako to treba postici.

Reference i metarijal za pripremu:

Zakon, analize, primjeri dobre prakse, UN Konvencija o pravima djeteta, Unicefov priručnik o pravosuđu u pitanjima koji uključuju djecu svjedoke ili žrtve u kaznenim djelima 2009., Smjernice o pravdi za djecu - generalna Skupština UN-a, Smjernice Vjeća Europe, Deklaracija o osnovnim principima pravde za žrtve kriminala i zlostavljanja i ostali instrumenti.

Radionica - Predstavljanje 5 min.

Predstavljanje radionice sa agendom, učesnicima i očekivanjima istih. Također objasniti zašto djeci svjedocima i žrtvama je potrebna posebna zaštita u pravosudnom postupku.

Rasprava 10 min - “Oluja mozga”

Predavač postavlja pitanje učesnicima: Šta mislite sa kojim se strahovima susreće dijete svjedok ili žrtva učestvovanjem u pravosudnom postupku?

Predavač zapisuje odgovore učesnika na tabli i ponavlja da je svrha radionice/predavanja identificirati tehnike i mjere pomoći kako bi se negirali navedeni problemi.

Kratko predavanje - djeca svjedoci/žrtve 15-20 min.

Koristeći dostavljeni materijal za radionicu, znanje koje posjeduje, praktično iskustvo, predavač prezentuje kratko interaktivno predavanje koje bi trebalo da obuhvati međunarodne i regionalne smjernice koje se odnose na djecu svjedoke ili žrtve, zatim kako se na dijete odražava to što je dio pravodusnog postupka, kako intervjuirati dijete, koje su mjere podrške i zaštite toj djeci.

Predavač će to povezati sa domaćim zakonodavstvom i primjerima dobre prakse.

Diskusija - 10 min.

U ovisnosti od iskustva prisutnih učesnika dvije teme se predlažu za diskusiju.

Uloga odnosa –predavač dijeli učesnike u manje grupe i svakoj grupi daje scenarij. Roditelj petnaestogodišnjaka je obavijestio PS da je malodobni N.N. nanio teške tjelesne povrede njegovom sinu. Grupa bi trebala da raspravi koja vrsta pomoći je neophodna djetetu i koje usluge mu treba pružiti, da li socijalne, medicinske, savjetovanja, policije i sl.

Balansiranje prava- predavač podijeli učesnike u manje grupe i zatraži od njih da sačine popis dječijih prava kojih se treba pridržavati tokom postupka, odnosno pravo da bude saslušan, nediskriminacija, zaštita i sl. U okviru grupe razgovaraju koje mjere se trebaju poduzeti za svaku fazu postupka kako bi se ispoštovala i osigurala navedena prava i koje institucije su za to nadležne.

Vježba prikupljanje dokaza od djece žrtava i svjedoka - 10 min.

Za vrijeme izlaganja postavlja se pitanje učesnicima da razmisle šta bi intervju morao imati prilikom prikupljanja dokaza. Zapisivati prijedloge na tabli. Učesnici se dijele u grupe sa postavljenim pravilima i zadatkom prikupljanja dokaza od djece, a da su pri tome svjesni prethodno navedenih poteškoća. Svaka grupa bira jedan od sljedećih scenarija.

Inicijalni intervju - početni –Grupa prvo odlučuje o kojem krivičnom djelu izvještava dijete, bilo da se radi o svjedoku ili žrtvi, protiv koga izvještava i koliko dijete ima godina. Jedan ili dva učesnika iz grupe uzimaju zadatak da obave početni incijalni razgovor. Zadatak bi trebao početi sa planiranjem i izvođenjem intervjua te odlukom da li dijete treba uputiti za korištenje određenih socijalnih usluga i sl.

Unakrsno ispitivanje na sudu

Od dva učesnika u sudnici koji su po struci pravnici, jedan će biti branilac, a drugi tužitelj. Oni treba da odluče o situaciji da li je dijete svjedok ili žrtva, ko je optuženi, šta je zločin, u kakvoj je vezi to sa djetetom, koliko dijete ima godina i sl. Zatim započinje intervjuiranje odnosno vođenje razgovora sa djetetom, s tim što se mora imati na umu da svaki ima zadatak da štiti interese strane koju zastupa, a još jedan član je u ulozi sudije kako bi pratio da li se postupak odvija po pravilima.

Predavač prati odvijanje vježbi i bilježi sugestije i prijedloge.

Diskusija - 10 min.

Manje grupe jedna po jedna daju opis situacije, a zatim provode svoju vježbu. Trener prati izlaganje, pitanja i daje određene sugestije, pri tome vodeći računa da iste ne obeshrabre učesnike. Nakon završene vježbe predavač odnosno voditelj se osvrće na listu koja je na startu napisana, a to je šta bi intervju morao sadržavati prilikom prikupljanja dokaza. Onda zajedno sa učesnicima prolazi listu i diskutuju šta su primjenili, šta su zaboravili ili izostavili. Nakon završene diskusije predavač, odnosno voditelj radionice/predavanja pita sudionike za njihov komentar o onome što su tokom izlaganja i vježbi naučili te šta od toga mogu aplicirati odnosno koristiti u svom poslu.

Zatvaranje - 10 min.

Prije dijeljenja i popunjavanja evaluacijskih listova učesnicima se daje prilika da postave završno pitanje, ukoliko ih imaju.

Radionica br. 3 – primjer
ZATVOR

Cilj:

Opisati koje bi mjere bile praktične da zaštite u pritvoru-zatvoru maloljetnika od nasilja i iskorištavanja, zatim objasniti koje mjere zatvorsko osoblje može poduzeti kako bi pospiješili edukaciju maloljetnika, razvoj njihovih vještina i njihovu reintegraciju u društvo. Također, identificirati međunarodne i domaće standarde po pitanju tretmana maloljetnika koji su u zatvoru, a koji imaju mentalnih - zdravstvenih problema odnosno poteškoća, prepoznati domaće i međunarodne zakone koji zabranjuju svaki vid mučenja, torture i zlostavljanja u svim aspektima zatvorskog rada.

Reference i pripremni materijal:

Konvencija o dječijim pravima, UN-ova lista o pravosuđu, UN-ove smjernice napomene pravde za djecu, UN-ova pravila o zaštiti maloljetnika koji su lišeni slobode, domaća legislativa, primjeri dobre prakse i analize sličnih primjera iz drugih zemalja.

Predstavljanje - 10 min.

Predstavljanje agende, predavanja ili radionice te koji je cilj, očekivanje učesnika i sl. Objasniti definiciju zatvora i šta se misli pod terminom maloljetnici koji su lišeni slobode.

Diskusija ko/šta/ zašto pritvor-zatvor - 10 min.

Predavač postavlja pitanje učesnicima koji tipovi ili vrste zatvora postoje u našoj zemlji, da li su ti zatvori pravi tipovi objekta za maloljetnike, da li su prilagođeni, zatim postavlja pitanja poput: ko su djeca koja se nalaze u zatvorima, kakva su njihova razmišljanja, na šta su osjetljivi, da li predstavljaju rizik za javnost, da li su u zatvoru baš oni maloljetnici koji bi trebali biti i sl.

Vježba dječije putovanje - 10 min.

Grupa zajedno realizuje dječije putovanje kroz proces koji govori o zatvoru. Predavač odnosno voditelj poziva učesnike da identificiraju cijeli put od izricanja same presude do odlaska u zatvor, njihovog ramišljanja, njihove prve noći, susreta sa ostalim maloljetnicima, susreta sa profesionalcima, do njihove pripreme za otpust i reintegraciju.

Voditelj na tabli ili panou bilježi taj put kako bi ciijela grupa vidjela. Kada učesnici objasne dječije putovanje, voditelj pita kako se osjećaju djeca na svakoj tački tog putovanja i kako oni kao profesionalci na osnovu iskustva mogu uvidjeti kojih se najmanje plaše.

Voditelj postavlja pitanje kakav efekat ostavlja institucija ili zatvor na maloljetnika ako dolazi u oronulu zgradu sa rešetkama na prozorima, nedostatkom kreveta i sl. Voditelj/predavač bi trebao pomoći i zajedno sa učesnicima istražiti kako takvu okolinu napraviti primjerenijom za dijete, iako svjesni da se ne može nista strukturalno promijeniti.

Rad u grupama - 20 min.

Voditelj će podijeliti učesnike u grupe ali tako da budu različitih profesija. Svaka grupa će biti zadužena da sačini plan za maloljetnika odnosno studiju slučaja. Imat će 10 minuta da pročitaju svoj slučaj i rasprave koje poteškoće i probleme objektivno vide da su važni za vrijeme dok je maloljetnik u zatvoru. Onda će imati vremena da naprave objektivni plan. Voditelj će podsjetiti učesnike na ciljeve koji moraju biti mjerljivi, specifični, ostvarljivi, relevantni i vremenski ograničeni. Dobar plan podrazumijeva pripremiti maloljetnike o novom zdanju, osigurati

mjere zaštite za maloljetnike, obratiti pažnju na rizik koji oni predstavlju po sebe i za društvo, omogućiti im vrijeme za edukaciju. Nakon završetka svaka grupa će izabrati predstavnika da predstavi svoj plan, a voditelj će utvrditi koji plan zadovoljava sve potrebe maloljetnika.

Prezentacije učesnika - internacionalni zatvorski standardi

Učesnici su podjeljeni u pet grupa i svaki ima jednu temu;

1. Prava i potrebe maloljetnika u zatvoru
2. Važnost obrazovanja i stručnog osposobljavanja
3. Pomoći maloljetnicima da održe dobre kontakte i izgrade bolje odnose sa porodicom
4. Kako spriječiti nasilje i sačuvati maloljetnike
5. Odgovarajuće mjere discipline

Svaka grupa će, prateći međunarodne standarde, se povezati sa svojom temom i imat će 5 minuta da prezentiraju ostalima u grupi zašto je važna ta tema kao i važnost poštivanja međunarodnih smjernica.

Nakon toga svaka grupa ima 5 minuta da uvjeri drugu grupu zašto je njihova tema važnija. Prezentacija grupe koja je bila najbolja bit će osnov za diskusiju. Zatim, voditelj pita učesnike kakav bi izvještaj očekivali od djece koja su u takvom zatvoru.

Zatvaranje

Zaključci vježbe se sintetiziraju i povezuju sa samim početkom, a koji se odnosi na to šta bi se trebalo promijeniti u zatvorskom sistemu. Ostavlja se mogućnost sudionicima da postave finalno pitanje. Na kraju se rade evaluacijski listovi.

Primjer 1.

Dana 19.05.2015. godine policijski službenici PS ____, u šumi državne svojine zvana _____, zatekli su lica __ i maloljetni __, kako motornom pilom prerezuju dva bukova trupca. Navedena lica nisu posjedovala dokumentaciju za sječu šume, niti su stabla bila doznačena za sječu, o čemu su policijski službenici sačinili standarizovani izvještaj i sačinili fotografije. O svemu je obaviješten rejonski šumar, koji je naknadno izašao na lice mjesta i sačinio zapisnik. Dana ____ godine od strane _____ podnesena je prijava protiv navedenih lica zbog postojanja osnovane sumnje da su su počinili krivično djelo šumska krađa iz čl. 316. st. 1. KZ FBIH.

Primjer 2.

Dana _____ godine u prostorije PS ____ pristupio je __ koji je prijavio da je maloljetni ___ dana _____ godine, nakon kraće prepirke sa njegovim sinom __ istom zadao nekoliko udaraca pesnicom u predjelu glave, čime mu je nanio tešku tjelesnu ozljedu u vidu prijeloma čeone kosti sa ulegnućem fragmenata. Uz navedenu prijavu priložio je ljekarski nalaz za oštećenog maloljetnog _____. Stoga podnosi prijavu zbog postojanja osnovane sumnje da je maloljetni ___ počinio krivično djelo teške tjelesne ozljede iz člana 172. stav 1. KZ FBIH.

Primjer 3.

Maloljetniku __ izrečena je kazna maloljetničkog zatvora u trajanju od 7 godina. Na izdržavanje kazne zatvora se treba javiti za 10 dana. Maloljetnik nema završenu srednju školu, lošeg je materijalnog statusa, porodica je disfunkcionalna. Kod istog je izražena sklonost konfliktnim situacijama.

Primjer 4.

Maloljetna osoba na izvršenju zavodske odgojne mjere upućivanja u odgojnu ustanovu je samovoljno napustila zavod i udaljila se u nepoznatom pravcu: Stručni zaposlenik Zavoda je prijavio slučaj mjesno nadležnoj PU. Potrebno je da grupa sačini procedure postupanja službenika zavoda i organa unutrašnjih poslova od momenta utvrđivanja činjenice samovoljnog napuštanja Zavoda. Predavač će obrazložiti postupanje zavodskih službenika. Predstavnik grupe će obrazložiti procedure postupanja policijskih službenika sa aspekta primjene Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku posebno obratiti pažnju na član 167. Zakona.

Primjer 5.

Maloljetni ___ na izvršenju zavodske odgojne mjere upućivanja u odgojnu ustanovu je u toku provođenja tretmana pokušao fizički napasti odgajatelja u prostorijama Zavoda te je tom prilikom uništio vrata komjuterske sale i dva monitora.

Potrebno je da grupa sačini procedure postupanja službenika zavoda i organa unutrašnjih poslova nakon događaja.

Predavač će obrazložiti postupanje zavodskih službenika

Predstavnik grupe će obrazložiti procedure postupanja policijskih službenika sa aspekta primjene Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku posebno obratiti pažnju na činjenicu da se radi o ustanovi za izvršenje sankcija i maloljetniku čije izvršenje sankcije je u toku.

ZAKON O ZAŠTITI I POSTUPANJU SA DJECOM I MALOLJETNICIMA U KRIVIČNOM POSTUPKU I PODZAKONSKI AKTI

Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku

Dio prvi

OPĆE ODREDBE

Član 1.

Predmet i primjena Zakona

Ovim zakonom utvrđuju se posebna pravila postupanja prema djeci koja su u sukobu sa zakonom, mlađim punoljetnim osobama i djeci koja su žrtve ili svjedoci prema kojima su dužni postupati sudovi, tužiteljstva, uključujući ovlaštene službene osobe, organe starateljstva, porodice, škole, institucije na svim nivoima društvene zajednice, kao i druge učesnike uključene u krivičnu proceduru na način kojim se bez diskriminacije unapređuje osjećaj dostojanstva i lične vrijednosti djeteta, uzima u obzir uzrast djeteta, najbolji interes djeteta, njegovo pravo na život, opstanak i razvoj, te omogućava da dijete u skladu sa uzrastom i zrelošću izrazi svoje mišljenje o svim pitanjima koja se na njega odnose, pri čemu sva zalaganja trebaju voditi rehabilitaciji i njegovom preuzimanju konstruktivne uloge u društvu.

Član 2.

Definicija djeteta i primjena krivičnih sankcija

(1) Dijete je u skladu sa ovim zakonom svaka osoba koja nije navršila 18 godina života.

(2) Prema djetetu koje u vrijeme izvršenja krivičnog djela nije navršilo 14 godina (u daljnjem tekstu: dijete) ne mogu se izreći krivične sankcije niti primijeniti druge mjere predviđene ovim zakonom.

(3) Maloljetnik je dijete koje je u vrijeme izvršenja krivičnog djela navršilo 16 godina a nije navršilo 18 godina života (u daljnjem tekstu: maloljetnik) i prema kome se mogu izreći krivične sankcije i druge mjere predviđene ovim zakonom.

Član 3.

Uzrast maloljetnika u svrhu ovog zakona

(1) Mlađi maloljetnik je maloljetnik koji je u vrijeme izvršenja krivičnog djela navršio 14 a nije navršio 16 godina života.

(2) Stariji maloljetnik je maloljetnik koji je u vrijeme izvršenja krivičnog djela navršio 16 a nije navršio 18 godina života.

(3) Mlađa punoljetna osoba je osoba koja je u vrijeme izvršenja krivičnog djela navršila 18 a nije navršila 21 godinu života.

Član 4.
Nediskriminacija

Prema maloljetnicima i mlađim punoljetnim osobama u svim fazama postupka postupa se na isti način bez obzira na: rasu, boju kože, spol, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo uvjerenje, nacionalno, etničko ili socijalno porijeklo, imovinsko stanje, status stečen rođenjem ili drugi status maloljetnika, njegovog roditelja, usvojitelja ili staratelja, kao i na druge oblike različitosti.

Član 5.
Minimalna prava maloljetnika u postupku

Maloljetniku pripadaju minimalna prava koja se poštuju u svim fazama krivičnog postupka i ona se odnose na pravo maloljetnika da mu se jasno kaže zbog čega se optužuje, da se smatra nevinim dok se ne dokaže suprotno, da se brani šutnjom, da mu se priznanje ne iznuđuje silom, pravo na pravnu pomoć advokata, pravo na prisustvo roditelja ili staratelja, pravo na provođenje postupka "bez odgađanja››, pravo da unakrsno ispituje svjedoke suprotne stranke i pozove i sasluša vlastite svjedoke pod jednakim uvjetima i pravo na djelotvoran pravni lijek.

Član 6.
Jezik i pismo

Ukoliko maloljetnik ne poznaje jezik i pismo na kojem se vodi krivični postupak, sud mu određuje tumača. Razumljivost jezika podrazumijeva i upotrebu terminologije prilagođene uzrastu i stepenu razvijenosti djeteta.

Član 7.
Zaštita privatnosti

Pravo na privatnost maloljetnog učinioca krivičnog djela se poštuje u svim fazama postupka tako da se u medijima neće objaviti ime i drugi podaci koji otkrivaju identitet maloljetnika.

Član 8.
Preusmjeravanje od redovnog postupka

Tužitelj za maloljetnike (u daljnjem tekstu: tužitelj) i sudija za maloljetnike (u daljnjem tekstu: sudija) u skladu sa principima i pravilima propisanim ovim zakonom i podzakonskim aktima, razmotrit će mogućnost da ne pribjegavaju vođenju formalnog krivičnog postupka nego da slučaj maloljetnog učinitelja krivičnog djela riješe primjenom odgojnih preporuka kada su one u najboljem interesu maloljetnika.

Član 9.
Princip srazmjernosti

Potencirajući dobrobit maloljetnika koji se nalazi u sukobu sa zakonom, ovaj zakon propisuje mogućnost izbora i primjene zakonom predviđenih sankcija i mjera koje su prilagođene ličnim karakteristikama, sredini i prilikama u kojima maloljetnik živi i u srazmjeri sa okolnostima i težinom učinjenog krivičnog djela i uvažavanjem prava osobe oštećene krivičnim djelom.

Član 10.
Sadržaj Zakona

(1) Ovaj zakon sadrži odredbe koje se primjenjuju prema maloljetnim učiniocima krivičnih djela što se odnose na materijalno krivično pravo, odredbe o organima koji ga primjenjuju, krivični postupak i izvršenje krivičnih sankcija, kao i odredbe o krivičnopravnoj zaštiti djece na čiju štetu je izvršeno krivično djelo.

(2) Odredbe ovog zakona primjenjuju se i na punoljetne osobe kada im se sudi za krivična djela koja su učinile kao maloljetnici, a ispunjeni su uvjeti koje predviđa ovaj zakon, kao i na osobe koje su krivično djelo učinile kao mlađe punoljetne osobe.

Član 11.
Shodna primjena odredaba drugih zakona

Odredbe Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine ("Službene novine Federacije BiH", br. 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10 i 42/11) (u daljnjem tekstu: Krivični zakon), Zakona o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine ("Službene novine Federacije BiH", br. 35/03, 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 9/09, 12/10 i 8/13) (u daljnjem tekstu: Zakon o krivičnom postupku), Zakona o izvršenju krivičnih sankcija u Federaciji Bosne i Hercegovine ("Službene novine Federacije BiH", br. 44/98, 42/99, 12/09 i 42/11) (u daljnjem tekstu: Zakon o izvršenju krivičnih sankcija) i drugi opći propisi, primjenjuju se ako ovim zakonom nije drugačije propisano.

Dio drugi

ZNAČENJE IZRAZA

Član 12.
Osnovni pojmovi

Osim ako ovim zakonom nije drugačije određeno, pojedini izrazi upotrijebljeni u ovom zakonu imaju sljedeća značenja:

a) "posebna pravila" odnose se na uređenje sistema maloljetničkog pravosuđa koji čine brojne komponente: osobe koje su u njega uključene, način na koji rade, procedure, objekti itd. Aspekti provođenja maloljetničkog pravosuđa odnose se na način na koji ovlaštena službena osoba djecu lišava slobode; kako se djeca ispituju; način postupanja tužitelja, sudije i branitelja; način na koji sudije donose i izriču sankcije i druge mjere; način na koji osoblje u institucijama provodi tretman, smještaj, obrazovanje, rekreativne i sigurnosne uvjete u institucijama, kao i programe rehabilitacije i reintegracije. Izraz "maloljetničko pravosuđe" znači pravosudni sistem uspostavljen za djecu za koju postoje osnovi sumnje da su učinila neko krivično djelo i na opći način definira zaštitu i promovira prava djeteta na pravedan tretman;

b) "maloljetnik" je dijete ili mlada osoba sa kojom se prema važećim pravnim sistemima, shodno učinjenom djelu, može postupati na način koji se razlikuje od načina postupanja sa odraslim osobama;

c) "mlađa punoljetna osoba" je osoba koja je navršila 18 a nije navršila 21 godinu života i čiji razvoj nije na tom nivou da bi se mogla smatrati punoljetnom osobom;

d) "djeca u sukobu sa zakonom" je termin koji pokazuje da su djeca u kontaktu sa krivičnopravnim sistemom zbog toga što su osumnjičena, optužena ili osuđena za krivično djelo; "mladi u sukobu sa zakonom" je alternativni termin kojim mogu biti obuhvaćene i mlađe punoljetne osobe jer riječ "mladi" nema jasno određenu dobnu granicu;

e) "maloljetni učinilac krivičnog djela, maloljetnik u sukobu sa zakonom i maloljetni prijestupnik" su izrazi koji se odnose na maloljetnika, bez obzira na to da li je on osumnjičen, optužen ili osuđen za krivično djelo;

f) "tužitelj za maloljetnike" je tužitelj koji posjeduje afinitet za rad sa djecom i specijalna znanja o pravima djeteta i prijestupništva mladih, kao i druga znanja i vještine koje ga čine kompetentnim za rad na slučajevima maloljetničkog prijestupništva;

g) "sudija za maloljetnike" je sudija koji posjeduje afinitet za rad sa djecom i specijalna znanja iz oblasti prava djeteta i prijestupništva mladih, kao i druga znanja i vještine koje ga čine kompetentnim za rad na slučajevima maloljetničkog prijestupništva;

h) "stručni savjetnici" suda i tužiteljstva su socijalni pedagozi - defektolozi, socijalni radnici, pedagozi i psiholozi koji imaju aktivnu ulogu u predmetima maloljetničkog prijestupništva: daju stručno mišljenje, prikupljaju potrebne podatke, vode evidencije i obavljaju druge poslove po nalogu tužitelja ili sudije;

i) "organ starateljstva" je centar za socijalni rad, a tamo gdje centra za socijalni rad nema odgovarajuća općinska služba socijalne zaštite koja ima ista prava i dužnosti prema djeci u sukobu sa zakonom i spriječavanju društveno neprihvatljivog ponašanja;

j) "centar za socijalni rad" je organ starateljstva i socijalne zaštite;

k) "socijalna anamneza" predstavlja nalaz i mišljenje koje socijalni radnik dostavlja na zahtjev ovlaštene službene osobe, tužitelja ili sudije i sadrži podatke o identitetu i ličnosti maloljetnika, razloge zbog kojih je došlo do prikupljanja podataka, analizu prikupljenih podataka, podatke o porodici, socijalnu dijagnozu i prognozu, kao i prijedlog mjera koje treba poduzeti;

l) "fizički razvoj" pojedinca označava steepen usklađenosti visine, težine i drugih fizičko-fizioloških karakteristika pojedinca sa utvrđenim normama za ciljani uzrast;

m) "mentalni razvoj" odnosi se na promjene u mentalnom funkcioniranju od oživljavanja fetusa do smrti jedinke ili neki dio tih promjena. Mentalni razvoj posljedica je učenja i sazrijevanja, s tim što na ranijim uzrastima preovaladava sazrijevanje, a na starijim učenje;

n) "kognitivni razvoj" odnosi se na razvoj saznanja i podrazumijeva psihički proces tokom kojeg osoba postaje svjesna činjenica iz svoje spoljašnje i djelimično unutrašnje stvarnosti. Odvija se kroz percipiranje, pažnju, rasuđivanje, memorisanje i reprodukciju opaženog;

o) "osjetljiva grupa djece, rizična grupa djece" podrazumijeva djecu kojoj treba osigurati poseban tretman, aktivnosti i mjere zaštite kao što su djeca u sukobu sa zakonom, beskućnici, djeca bez roditelja, djeca sa posebnim potrebama, djeca pripadnika manjina, imigranata itd.;

p) "odgojne preporuke" predstavljaju oblik alternativnih mjera koje tužitelji ili sudije na osnovu principa oportuniteta primijenjuju prema maloljetnom učiniocu krivičnog djela vršeći tako skretanje (diverziju) sa uobičajenog krivičnog postupka;

r) "medijacija" je proces posredovanja u kojem neutralna treća osoba (medijator) pomaže žrtvi i učiniocu krivičnog djela da komunikacijom postignu obostrano prihvatljivo rješenje spora;

s) "lišenje slobode" je oblik zatvaranja ili pritvaranja ili smještaja u javnu ili privatnu zatvorenu instituciju naredbom suda, upravnog ili drugog organa vlasti osobe koja je mlađa od 18 godina. U ovom smislu lišenjem slobode smatra se i smještanje maloljetnog učinioca krivičnog djela u zdravstvenu ili socijalnu ustanovu;

š) "odgojni centar" je ustanova koju osniva kanton u kojoj se provodi odgojna mjera upućivanja maloljetnika u odgojni centar u kojoj se vrši dijagnostika i opservacija maloljetnih učinitelja krivičnih dijela tokom sudskog postupka prema naredbi tužiteljstva ili suda, te osigurava prihvat i privremeni smještaj maloljetnih učinitelja krivičnih dijela tokom pripremnog postupka;

t) "pripremni postupak" obuhvata aktivnosti poduzete od tužitelja ili ovlaštene službene osobe u skladu sa ovim zakonom uključujući prikupljanje i čuvanje izjava i dokaza;

u) "prihvatilište za djecu i maloljetnike" je ustanova socijalne zaštite ili organizaciona jedinica ustanove socijalne zaštite čiji je osnovni zadatak prihvat, privremeno zbrinjavanje i opservacija, a u koju maloljetni učinilac krivičnog djela može biti smješten prema odluci suda umjesto pritvora;

v) "resocijalizacija" označava proces koji podrazumijeva poduzimanje sistematske, planske i organizirane aktivnosti društva radi osposobljavanja maloljetnika da ubuduće poštuje društvene norme i pravila kako ne bi dolazio u sukob sa zakonom i kako bi postao koristan član društvene zajednice;

z) "rehabilitacija" označava prestanak svih negativnih, štetnih djelovanja koja nastupaju u vezi i kao posljedica krivične odluke, odnosno osude tako da se maloljetniku omogućava potpuna reintegracija i povratak u društvo i

ž) "reintegracija" označava potpuno uključivanje maloljetnika u život kao punopravnog, ravnopravnog člana društvene zajednice tako da uživa status neosuđivanosti, a time i sva prava kao drugi punopravni građani. Krivično djelo maloljetnika se zaboravlja, a u službenoj evidenciji se ne spominje njegov sudski tretman i osuđivanost.

Dio treći

ORGANI U POSTUPKU PREMA MALOLJETNICIMA

Član 13.
Opća odredba

U krivičnim predmetima maloljetnika postupak vode sudovi određeni ovim zakonom.

Član 14.
Uzrast učinioca

Nadležnost sudova za suđenje maloljetniku i mlađoj punoljetnoj osobi prestaje sa navršenom 23 godinom života.

Član 15.
Stvarna nadležnost

(1) Za sva krivična djela koja je učinio maloljetnik nadležan je da odlučuje sud prvog stepena.

(2) Sud drugog stepena je nadležan odlučivati o žalbama protiv odluka prvostepenih sudova, a u slučajevima iz člana 79. stav (2) ovog zakona sudi u prvom stepenu.

(3) Trećestepeno vijeće Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine sastavljeno od trojice sudija sudi u slučaju predviđenom članom 17. stav (4) ovog zakona.

Član 16.
Sudija za maloljetnike i vijeće za maloljetnike

(1) U sudovima prvog stepena postoji odjeljenje za maloljetnike koje se sastoji od jednog ili više sudija za maloljetnike i jednog ili više stručnih savjetnika.

(2) U sudovima prvog i drugog stepena postoji vijeće za maloljetnike sastavljeno od trojice sudija (vanraspravno vijeće).

Član 17.
Sastav suda

(1) U prvom stepenu za krivična djela učinjena u vrijeme maloljetstva, bez obzira na propisanu kaznu, sudi sudija kao pojedinac.

(2) Kada sudi u drugom stepenu prema odredbi iz člana 15. stav (2) ovog zakona vijeće za maloljetnike drugostepenog suda sastavljeno je od trojice sudija određenih rasporedom poslova u tom sudu i koji imaju posebna znanja iz oblasti prava djeteta i prijestupništva mladih (u daljnjem tekstu: posebna znanja).

(3) Vijeće sastavljeno od trojice sudija koji imaju posebna znanja odlučuje o žalbama protiv odluka sudije i donosi druge odluke van sjednice ili glavnog pretresa kada je to određeno ovim zakonom i propisano odredbama Zakona o krivičnom postupku (vanraspravno vijeće).

(4) Vijeće sastavljeno od trojice sudija koji imaju posebna znanja, u trećem stepenu odlučuje povodom žalbe izjavljene protiv odluke drugostepenog suda u skladu sa odredbama iz člana 118. ovog zakona.

(5) Ako nije moguće u potpunosti sastaviti vijeće troje sudija sa posebnim znanjem iz člana 18. ovog zakona, osigurat će se da najmanje jedan sudija ima posebna znanja koji će istovremeno biti predsjednik vijeća za maloljetnike.

(6) Sastav vijeća za maloljetnike, po pravilu, čine sudije koji nisu istog spola.

Član 18.
Posebna znanja

Sudija i tužitelj moraju imati izraženu sklonost za odgoj, potrebe i interese mladih i posebna znanja.

Član 19.
Odjeljenje za maloljetnike pri tužiteljstvu i policijskom organu

(1) U tužiteljstvu postoji odjeljenje za maloljetnike koje se sastoji od jednog ili više tužitelja i jednog ili više stručnih savjetnika.

(2) U policijskom organu postoji odjeljenje za maloljetnike koje se sastoji od jednog ili više ovlaštenih službenih osoba za maloljetnike i jednog ili više stručnih savjetnika.

Član 20.
Postavljanje na određeni period

Sudiju postavlja na vrijeme od pet godina opća sjednica suda, a tužitelja na vrijeme od pet godina - kolegij tužitelja.

Nakon isteka pet godina sudija, odnosno tužitelj može biti ponovo postavljen na istu funkciju.

Član 21.
Godišnji raspored poslova

Sudije koje sude u vijeću za maloljetnike određuju se godišnjim rasporedom poslova uzimajući u obzir zainteresiranost i sklonosti.

Član 22.
Stručni savjetnici

(1) Sudovi i tužiteljstva, po pravilu, imaju stručne savjetnike: socijalne pedagoge - defektologe, socijalne radnike, pedagoge i psihologe.

(2) Stručni savjetnik tužiteljstva može u toku pripremnog postupka prikupljati podatke koji se tiču ličnosti maloljetnika; prikupljati podatke i davati mišljenje tužitelju za donošenje odluke o cjelishodnosti pokretanja postupka; prikupljati podatke koji se odnose na primjenu odgojnih preporuka; davati mišljenje o potrebi poduzimanja mjera smještaja maloljetnika u prihvatilište i poduzimanja mjera za osiguranje prisustva maloljetnika tokom postupka; obići pritvorene maloljetnike i tužitelju podnositi izvještaje i, ako je potrebno, predlagati poduzimanje potrebnih mjera; davati mišljenje o opravdanosti primjene konkretnih odgojnih preporuka, odgojnih mjera i mjera sigurnosti i njihovoj zamjeni drugim mjerama ili obustavi postupka; voditi evidenciju i prikupljati statističke i druge podatke i mišljenja po nalogu i zahtjevu tužitelja.

(3) Stručni savjetnik suda može u toku postupka prikupljati podatke potrebne za donošenje odluke o primjeni odgojnih preporuka; prikupljati podatke koji se odnose na primjenu odgojnih preporuka; davati mišljenje o potrebi smještaja maloljetnika u prihvatilište i poduzimanje drugih mjera za osiguranje prisustva maloljetnika tokom postupka; obići pritvorene maloljetnike i sudiji podnositi izvještaje i, ako je potrebno, predložiti poduzimanje potrebnih mjera; prisustvovati sjednici ili glavnom pretresu i davati stručno mišljenje o potrebi poduzimanja određenih mjera prema djeci koja su žrtve ili svjedoci učinjenog krivičnog djela; voditi evidencije i prikupljati statističke i druge podatke po nalogu i zahtjevu sudije i davati mišljenje o drugim pitanjima kada postoji saglasnost stranaka i branitelja ili sud ocijeni da je to neophodno.

(4) Stručni savjetnik tužiteljstva ili suda prikuplja podatake iz st. (2) i (3) ovog člana u saradnji sa nadležnim organom starateljstva koji za potrebe ovog zakona, po pravilu, ima posebno odjeljenje ili službu za maloljetnike, a po potrebi može obavještenja prikupljati direktno od roditelja, odnosno staratelja ili usvojitelja maloljetnika, ustanova, drugih osoba, a kada je neophodno i od maloljetnika.

(5) Tužitelj u toku pripremnog postupka i sud tokom postupka mogu odlučiti da stručni savjetnik prisustvuje radnjama koje se poduzimaju u prisustvu maloljetnog učinioca krivičnog djela, a naročito tokom njegovog

ispitivanja. Sud određuje prisustvo stručnog savjetnika u krivičnim djelima propisanim članom 185. ovog zakona kada se u krivičnom postupku vrši ispitivanje djece i maloljetnika na čiju štetu je učinjeno krivično djelo ili su bili svjedoci učinjenog djela.

(6) Ukoliko tužiteljstva ili sudovi nemaju stručne savjetnike, tužitelj i sudija zatražit će da podatke iz st. (2) i (3) ovog člana prikupe stručne osobe organa starateljstva, a radi ispitivanja djece i maloljetnika mogu angažirati stručnu osobu (socijalni pedagozi - defektolozi, socijalni radnici, pedagozi i psiholozi) iz drugih odgovarajućih ustanova.

Dio četvrti

ODREDBE MATERIJALNOG KRIVIČNOG PRAVA

1. Mjera upozorenja

Član 23.

Policijsko upozorenje

(1) Prema maloljetnom učiniocu krivičnog djela može se izreći policijsko upozorenje za krivična djela za koja je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine, ako su ispunjeni uvjeti iz člana 88. ovog zakona i ako je to srazmjerno okolnostima i težini učinjenog krivičnog djela u skladu sa članom 9. ovog zakona.

(2) Policijsko upozorenje može se izreći pod sljedećim uvjetima:

a) da maloljetnik priznaje krivično djelo;

b) da je priznanje dato slobodno i dobrovoljno;

c) da postoji dovoljno dokaza da je maloljetnik učinio krivično djelo;

d) da prema maloljetniku nije ranije izricano policijsko upozorenje, primijenjena odgojna preporuka ili izricana krivična sankcija.

(3) Policijsko upozorenje izriče ovlaštena službena osoba sa posebnim znanjima, uz odobrenje tužitelja.

(4) Svrha izricanja policijskog upozorenja određena je članom 25. ovog zakona.

(5) Policijski organ vodi evidenciju izrečenih policijskih upozorenja koja nema karakter kaznene evidencije o osuđivanosti maloljetnika i ne mogu se upotrijebiti na bilo koji način koji bi štetio maloljetniku.

(6) Troškovi postupka izricanja policijskog upozorenja padaju na teret budžetskih sredstava tužiteljstva.

2. Odgojne preporuke

Član 24.

Uvjeti primjene odgojnih preporuka

(1) Prema maloljetnom učiniocu krivičnog djela mogu se primijeniti odgojne preporuke za krivična djela za koja je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine, a za krivična djela za koja je zapriječena kazna duža od tri godine zatvora - ako su ispunjeni uvjeti iz člana 89. stav (1) ovog zakona i ako je to srazmjerno okolnostima i težini učinjenog krivičnog djela u skladu sa članom 9. ovog zakona.

(2) Odgojne preporuke se mogu primijeniti uz uvjet:

a) da maloljetnik priznaje krivično djelo,

b) da je priznanje dato slobodno i dobrovoljno,

c) da postoji dovoljno dokaza da je maloljetnik učinio krivično djelo,

d) da maloljetnik u pisanoj formi izražava spremnost za pomirenje sa oštećenim,

e) da maloljetnik u pisanoj formi dâ pristanak za primjenu odgojne preporuke, a mlađi maloljetnik i uz pristanak roditelja ili staratelja i

f) da u pisanoj formi pristanak dâ i oštećeni u slučaju kada se to prema zakonu zahtijeva.

Član 25.
Svrha odgojnih preporuka

Odgojne preporuke imaju svrhu:

a) da se ne pokreće krivični postupak prema maloljetniku i

b) da se primjenom odgojnih preporuka utiče na pravilan razvoj maloljetnika i jačanje njegove lične odgovornosti kako ubuduće ne bi činio krivična djela.

Član 26.
Vrste odgojnih preporuka

(1) Odgojne preporuke su:

a) lično izvinjenje oštećenom,

b) nadoknada štete oštećenom,

c) redovno pohađanje škole ili redovno odlaženje na posao,

d) uključivanje u rad, bez nadoknade, u humanitarne organizacije ili poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja,

e) liječenje u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi (bolničko ili ambulantno),

f) uključivanje u pojedinačni ili grupni tretman odgojnih, obrazovnih, psiholoških i drugih savjetovališta.

(2) Tužitelj ili sudija mogu za konkretan slučaj odrediti primjenu jedne ili više odgojnih preporuka iz stava (1) ovog člana.

(3) Prilikom primjene odgojne preporuke iz tač. a) i b) stav (1) ovog člana, pored maloljetnika, svoj pristanak u pisanoj formi daje i osoba oštećena krivičnim djelom. U ovom slučaju medijaciju (posredovanje) vrši ovlaštena osoba organa socijalnog staranja osposobljena za provođenje postupka posredovanja, praćenja i izvještavanja.

(4) Ako u okviru nadležnog organa starateljstva nema osposobljene osobe za provođenje postupka medijacije (posredovanja), tužitelj ili sudija može odrediti da postupak medijacije između maloljetnika i oštećenog prove-de organizacija ovlaštena za provođenje medijacije.

(5) Ako postupak medijacije provodi organizacija iz stava (4) ovog člana, ovlaštena osoba organa starateljstva obavezna je pratiti proces medijacije i o postignutom sporazumu i njegovoj provedbi izvještavati tužiteljstvo, odnosno sud.

(6) Za primjenu odgojnih preporuka važe pravila utvrđena Uredbom o primjeni odgojnih preporuka prema maloljetnicima (“Službene novine Federacije BiH”, broj 6/09), a u slučajevima iz tač. a) i b) stav (1) ovog člana, primjenjivat će se Zakon o postupku medijacije (“Službeni glasnik BiH”, broj 37/04).

Član 27.
Izbor odgojnih preporuka

(1) Pri izboru odgojnih preporuka tužitelj ili sudija uzet će u obzir mišljenje i sveukupne interese maloljetnika, kao i interese oštećenog, vodeći računa da se primijenom odgojnih preporuka, ne ometa redovno školovanje ili rad maloljetnika.

(2) Odgojne preporuke mogu trajati najduže jednu godinu i izriču se na pune sate, dane i mjesece.

(3) Odgojne preporuke mogu se tokom njihovog trajanja zamijeniti drugom odgojnom preporukom ili ukinuti.

(4) Izbor i primjenjivanje odgojnih preporuka vrši se u saradnji sa roditeljima, usvojiteljem ili starateljem maloljetnika i nadležnim organom starateljstva. Maloljetniku se omogućava savjetovanje i sa braniteljem.

Član 28.
Evidencija odgojnih preporuka

Evidencije o izrečenim odgojnim preporukama koje vode tužiteljstva i sudovi nemaju karakter kaznene evidencije o osuđivanosti maloljetnika i ne mogu se upotrijebiti na bilo koji način koji bi štetio maloljetniku.

3. Opće odredbe o krivičnim sankcijama prema maloljetnicima

Član 29.
Postupnost u izricanju krivičnih sankcija

Ako nije postupano po principu oportuniteta i nisu primijenjene odgojne preporuke u skladu sa članom 9. ovog zakona, prednost u izricanju odgojnih mjera uvijek će imati mjere upozorenja i usmjeravanja, zatim mjere pojačanog nadzora, zavodske mjere i kazna maloljetničkog zatvora.

Član 30.
Vrste sankcija i njihova primjena

(1) Maloljetnicima se za učinjena krivična djela mogu izreći odgojne mjere, kazna maloljetničkog zatvora i sigurnosne mjere.

(2) Prema mlađem maloljetniku mogu se izreći samo odgojne mjere, a prema starijem maloljetniku, osim odgojnih mjera, izuzetno, može se izreći kazna maloljetničkog zatvora.

(3) Pod uvjetima iz čl. 61. i 62. ovog zakona maloljetniku se mogu izreći mjere sigurnosti.

(4) Maloljetniku se ne mogu izreći sudska opomena ni uvjetna osuda.

Član 31.
Svrha odgojnih mjera i kazne maloljetničkog zatvora

(1) U okviru opće svrhe krivičnih sankcija, svrha krivičnih sankcija prema maloljetnicima je da se pružanjem zaštite, brige, pomoći i nadzora, kao i osiguranjem općeg i stručnog osposobljavanja, utiče na razvoj i jačanje lične odgovornosti maloljetnika, osigura odgoj i njegov pravilan razvoj, kako bi se osiguralo ponovno uključivanje maloljetnika u društvenu zajednicu.

(2) Svrha maloljetničkog zatvora je i vršenje pojačanog uticaja na maloljetnog učinioca krivičnog djela da ubuduće ne čini krivična djela, kao i na druge maloljetnike da ne čine krivična djela.

4. Odgojne mjere

Član 32.
Vrste odgojnih mjera

(1) Odgojne mjere su:

a) mjere upozorenja i usmjeravanja: sudski ukor, posebne obaveze i upućivanje u odgojni centar,

b) mjere pojačanog nadzora: pojačani nadzor od roditelja, usvojitelja ili staratelja; pojačani nadzor u drugoj porodici i pojačani nadzor nadležnog organa socijalnog staranja i

c) zavodske mjere: upućivanje u odgojnu ustanovu, upućivanje u odgojno-popravni dom i upućivanje u posebnu ustanovu za liječenje i osposobljavanje.

(2) Mjere upozorenja i usmjeravanja izriču se kada je potrebno i dovoljno takvim mjerama uticati na ličnost i ponašanje maloljetnika.

(3) Mjere pojačanog nadzora izriču se kada za odgoj i razvoj maloljetnika treba poduzeti trajnije mjere odgoja, preodgoja, uz odgovarajući stručni nadzor i pomoć, a nije potrebno potpuno odvajanje maloljetnika iz dotadašnje sredine.

(4) Zavodske mjere izriču se maloljetniku prema kojem treba poduzeti trajnije i intenzivnije mjere odgoja ili liječenja uz njegovo potpuno odvajanje iz dotadašnje sredine. Zavodske mjere primjenjuju se kao posljednje sredstvo i smiju trajati u granicama određenim ovim zakonom samo koliko je potrebno da bi se ostvarila svrha odgojnih mjera.

Član 33.
Izbor odgojne mjere

Pri izboru odgojne mjere sud će uzeti u obzir uzrast i zrelost maloljetnika, druge karakteristike njegove ličnosti i stepen poremećaja u društvenom ponašanju, njegove sklonosti, težinu djela, pobude iz kojih je djelo učinio, sredinu i prilike u kojima je živio, dosadašnji odgoj, njegovo ponašanje nakon izvršenja krivičnog djela, posebno da li je spriječio ili pokušao spriječiti nastupanje štetne posljedice, nadoknadio ili pokušao nadoknaditi pričinjenu štetu, da li mu je ranije bila izrečena krivična sankcija, kao i sve druge okolnosti koje mogu biti od uticaja na izbor one odgojne mjere kojom će se moći najbolje ostvariti svrha odgojnih mjera.

Član 34.
Sudski ukor

(1) Sudski ukor se izriče ako se iz odnosa maloljetnika prema učinjenom krivičnom djelu i njegove spremnosti da ubuduće ne čini krivična djela može zaključiti da će se i prijekorom postići svrha odgojnih mjera.

(2) Pri izricanju sudskog ukora sud maloljetniku ukazuje na društvenu neprihvatljivost i štetnost njegovog ponašanja, posljedice koje takvo ponašanje na njega može imati, kao i da mu u slučaju ponovnog izvršenja krivičnog djela može biti izrečena druga sankcija.

Član 35.
Posebne obaveze

(1) Sud može maloljetniku izreći jednu ili više posebnih obaveza ako ocijeni da je odgovarajućim nalozima ili zabranama potrebno uticati na maloljetnika i njegovo ponašanje.

(2) Sud maloljetniku može izreći obavezu:

a) da redovno pohađa školu,

b) da ne izostaje sa posla,

c) da se osposobi za zanimanje koje odgovara njegovim sposobnostima i sklonostima,

d) da se uključi u rad humanitarnih organizacija ili poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja,

e) da se uzdrži od posjećivanja određenih lokala, odnosno priredbi i izbjegava društva i određene osobe koje na njega mogu štetno uticati,

f) da se maloljetnik, uz saglasnost zakonskog zastupnika, podvrgne stručnom medicinskom postupku ili postupku odvikavanja od droge ili drugih vrsta ovisnosti,

g) da se uključi u pojedinačni ili grupni rad u savjetovalištu za mlade,

h) da pohađa kurseve za stručno osposobljavanje ili se priprema i polaže ispite na kojima se provjerava određeno znanje,

i) da se uključi u određene sportske i rekreativne aktivnosti i

j) da bez posebne saglasnosti suda ne može napustiti mjesto prebivališta ili boravišta.

(3) Pri izboru pojedinih obaveza sud vodi računa o spremnosti maloljetnika da sarađuje u njihovom ostvarivanju, kao i o tome da one budu prilagođene njemu i uvjetima u kojim maloljetnik živi.

(4) Izrečene obaveze mogu trajati najduže jednu godinu.

(5) U okviru obaveze iz stava (2) tačka d) ovog člana maloljetnik može raditi najviše 120 sati u periodu šest mjeseci koliko može trajati ova posebna obaveza, ali tako da ne ometa njegovo školovanje ili zaposlenje i ne šteti njegovom zdravlju.

(6) Nadzor nad izvršenjem posebnih obaveza vrši sud koji o tome može tražiti izvještaj i mišljenje organa socijalnog staranja.

(7) Sud može, dok traje izvršenje, obavezu naknadno izmijeniti ili obustaviti od izvršenja.

(8) Kada izriče neku od mjera iz stava (2) ovog člana sud posebno ukazuje maloljetniku, njegovim roditeljima ili usvojitelju, odnosno staratelju da se u slučaju nemogućnosti ispunjenja jedne ili više posebnih obaveza one mogu zamijeniti drugim obavezama ili drugom odgojnom mjerom, a u slučaju kada maloljetnik posebne obaveze ne izvršava bez opravdanog razloga, može biti upućen u odgojni centar.

(9) Propise o primjeni posebnih obaveza prema maloljetnim učiniocima krivičnih djela donosi federalni ministar pravde.

Član 36.
Upućivanje u odgojni centar

(1) Sud izriče mjeru upućivanja u odgojni centar kada je potrebno da se odgovarajućim kratkotrajnim mjerama utiče na ponašanje maloljetnika.

(2) Maloljetnika kojem je izrečena mjera iz stava (1) ovog člana sud može uputiti u odgojni centar:

a) na određeni broj sati tokom dana u trajanju najmanje 14 dana a najduže 30 dana;

b) na neprekidni boravak u trajanju najmanje 15 dana, ali ne duže od tri mjeseca.

(3) Pri izricanju mjere iz stava (1) ovog člana sud vodi računa da zbog njenog izvršenja maloljetnik ne izostane sa redovne školske nastave ili posla.

(4) Boravak maloljetnika u odgojnom centru mora biti ispunjen djelatnostima primjerenim njegovim osobinama učenjem, korisnim radom koji odgovara njegovim sposobnostima i interesima, kao i drugim odgojnim sadržajima usmjerenim na razvijanje osjećaja odgovornosti.

(5) Sud može u toku trajanja ove mjere izmijeniti ranije donesenu odluku tako da maloljetniku odredi boravak u odgojnom centru za određeni broj dana ili odredi boravak na određeni broj sati u toku dana, a može skratiti, odnosno produžiti trajanje neprekidnog boravka u centru ili trajanje boravka u centru na određeni broj sati.

(6) Uz odluku o upućivanju u odgojni centar sud može izreći i neku od mjera pojačanog nadzora.

(7) Ako maloljetnik neopravdano odbija ili na drugi način ometa izvršenje izrečenih posebnih obaveza ili odgojne mjere pojačanog nadzora, sud može odlučiti da ga zbog toga uputi u odgojni centar na neprekidni boravak u trajanju od najduže mjesec dana.

Član 37.
Pojačani nadzor roditelja, usvojitelja ili staratelja

(1) Mjeru pojačanog nadzora roditelja, usvojitelja ili staratelja sud će izreći ako su roditelji, usvojitelj ili staratelj propustili vršiti brigu i nadzor nad maloljetnikom, a u mogućnosti su da ovakvu brigu i nadzor vrše.

(2) Pri izricanju mjere iz stava (1) ovog člana sud može roditelju, usvojitelju ili staratelju dati potrebna uputstva i naložiti mu određene dužnosti u pogledu mjera koje treba poduzeti radi odgoja maloljetnika, njegovog liječenja i otklanjanja štetnih uticaja na njega.

(3) Pri izricanju mjere iz stava (1) ovog člana sud određuje da nadležni organ starateljstva provjerava njeno izvršavanje i ukazuje pomoć roditelju, usvojitelju ili staratelju.

(4) Ova mjera može trajati najkraće šest mjeseci a najduže dvije godine, s tim da sud naknadno odlučuje o njenom prestanku.

(5) Kad ovlaštena osoba organa starateljstva utvrdi da roditelj, usvojitelj ili staratelj ne postupa po posebnim uputama i ne sarađuje sa stručnom osobom, mora o tome obavijestiti tužitelja. U tom slučaju tužitelj sudu podnosi prijedlog radi postupanja u skladu sa članom 45. ovog zakona.

Član 38.
Pojačan nadzor u drugoj porodici

(1) Ako roditelj, usvojitelj ili staratelj maloljetnika nisu u mogućnosti nad njim vršiti nadzor ili ako se od njih opravdano ne može očekivati da takav nadzor vrše, maloljetnik će se smjestiti u drugu porodicu koja ga je voljna primiti i ima mogućnost nad njim vršiti pojačani nadzor.

(2) Mjera pojačanog nadzora u drugoj porodici može trajati najkraće šest mjeseci a najduže dvije godine, s tim da sud naknadno odlučuje o njenom prestanku. Izvršenje ove mjere se obustavlja kad roditelji, usvojitelj ili staratelj maloljetnika steknu mogućnost nad njim vršiti pojačani nadzor ili kada prema rezultatu izvršenja mjere prestane potreba za pojačanim nadzorom.

(3) Pri izricanju odgojne mjere iz stava (1) ovog člana sud određuje da organ starateljstva provjerava njeno izvršavanje i ukazuje potrebnu pomoć porodici u kojoj je maloljetnik smješten.

(4) Kada ovlaštena osoba organa starateljstva zadužena za provođenje mjere pojačanog nadzora u drugoj porodici utvrdi da porodica u kojoj je maloljetnik smješten ne postupa po posebnim uputama i ne sarađuje sa stručnom osobom, mora o tome obavijestiti tužitelja. U tom slučaju tužitelj sudu podnosi prijedlog radi postupanja u skladu sa članom 45. ovog zakona.

Član 39.
Pojačan nadzor nadležnog organa socijalnog staranja

(1) Ako roditelji, usvojitelj, odnosno staratelj maloljetnika nisu u mogućnosti vršiti pojačani nadzor, a ne postoje uvjeti za pojačani nadzor u drugoj porodici, maloljetnik se stavlja pod pojačani nadzor organa starateljstva.

(2) Dok traje ova mjera maloljetnik ostaje kod svojih roditelja, usvojitelja, odnosno kod druge osobe koja se o njemu brine, a pojačani nadzor nad njim vrši određena osoba nadležnog organa starateljstva ili druga stručna osoba koju odredi organ starateljstva.

(3) Organ starateljstva brine o školovanju maloljetnika, njegovom zaposlenju, odvajanju iz sredine koja na njega štetno utiče, potrebnom liječenju i sređivanju prilika u kojima živi.

(4) Ova mjera može trajati najkraće šest mjeseci a najduže dvije godine, s tim da sud naknadno odlučuje o njenom prestanku.

(5) Kad ovlaštena osoba organa starateljstva zadužena za provođenje mjere pojačanog nadzora utvrdi da roditelj, usvojitelj, odnosno druga osoba koja se o njemu brine ne postupa po posebnim uputama i ne sarađuje sa stručnom osobom, mora o tome obavijestiti tužitelja. U tom slučaju tužitelj sudu podnosi prijedlog radi postupanja u skladu sa članom 45. ovog zakona.

Član 40.
Posebne obaveze uz mjere pojačanog nadzora

(1) Pri izricanju neke od odgojnih mjera pojačanog nadzora iz čl. 37., 38. i 39. ovog zakona sud može maloljetniku odrediti jednu ili više posebnih obaveza iz člana 35. ovog zakona ako je to potrebno za uspješno izvršenje izrečene odgojne mjere.

(2) Posebne obaveze iz člana 35. stav (2) tač. od c) do j) ovog zakona traju koliko i izrečena mjera pojačanog nadzora, s tim da sud može u tom vremenu izmijeniti ili obustaviti obaveze koje je izrekao.

Član 41.
Upućivanje u odgojnu ustanovu

(1) Sud izriče mjeru upućivanja u odgojnu ustanovu kada je potrebno maloljetnika odvojiti iz sredine u kojoj živi i osigurati mu pomoć i stalni nadzor stručnih odgajatelja u ustanovi za odgoj maloljetnika.

(2) U odgojnoj ustanovi maloljetnik ostaje najkraće šest mjeseci a najduže dvije godine, s tim da sud svakih šest mjeseci razmatra da li ima osnova za obustavu izvršenja mjere ili zamjene nekom drugom odgojnom mjerom prema članu 45. stav (2) tačka b) ovog zakona.

Član 42.
Upućivanje u odgojno-popravni dom

(1) Sud izriče mjeru upućivanja u odgojno-popravni dom maloljetniku kada ga je neophodno izdvojiti iz dosadašnje sredine i treba primijeniti pojačane mjere nadzora i stručne programe preodgoja.

(2) Pri odlučivanju hoće li izreći mjeru iz stava (1) ovog člana sud posebno uzima u obzir raniji život maloljetnika i steepen poremećaja ponašanja, težinu i prirodu učinjenog krivičnog djela i okolnosti da li je prema maloljetniku ranije bila izrečena neka odgojna mjera ili kazna maloljetničkog zatvora.

(3) U odgojno-popravnom domu maloljetnik ostaje najkraće šest mjeseci a najduže četiri godine, s tim da sud svakih šest mjeseci razmatra da li postoji osnova za obustavu izvršenja ove mjere ili za zamjenu nekom drugom odgojnom mjerom prema članu 45. stav (2) tačka c) ovog zakona.

Član 43.
Uvjetni otpust

(1) Kada je maloljetniku izrečena zavodska odgojna mjera, sud ga može uvjetno otpustiti iz zavodske ustanove ako je u toj ustanovi proveo najmanje šest mjeseci i ako se na osnovu postignutog uspjeha u odgoju može opravdano očekivati da maloljetnik ubuduće neće činiti krivična djela i da će se u sredini u kojoj bude živio dobro ponašati.

(2) Sud može odlučiti da se prema maloljetniku za vrijeme uvjetnog otpusta izrekne mjera pojačanog nadzora, uz mogućnost primjene jedne ili više posebnih obaveza predviđenih članom 35. ovog zakona.

(3) Uvjetni otpust traje najduže do isteka zakonskog roka trajanja izrečene zavodske mjere ili dok sud ovu mjeru ne obustavi od izvršenja ili je zamijeni nekom drugom mjerom.

(4) Ako za vrijeme trajanja uvjetnog otpusta maloljetnik učini novo krivično djelo ili ako određena mjera pojačanog nadzora ne postiže svrhu ili maloljetnik bez opravdanog razloga ne ispunjava posebne obaveze koje su mu određene uz odgojnu mjeru pojačanog nadzora, sud može opozvati uvjetni otpust. Vrijeme provedeno na uvjetnom otpustu neće se uračunati u vrijeme zakonskog trajanja izrečenih zavodskih odgojnih mjera iz člana 32. stav (1) tačka c) ovog zakona.

Član 44.
Upućivanje u posebnu ustanovu za liječenje i osposobljavanje

(1) Maloljetniku ometenom u psihičkom ili fizičkom razvoju sud može umjesto odgojne mjere upućivanja u odgojnu ustanovu ili odgojne mjere upućivanja u odgojno-popravni dom izreći mjeru upućivanja u posebnu ustanovu za liječenje i osposobljavanje.

(2) Maloljetnik kojem je izrečena mjera sigurnosti obaveznog psihijatrijskog liječenja može se uputiti u posebnu ustanovu za liječenje i osposobljavanje maloljetnika samo ako se u toj ustanovi može osigurati čuvanje i liječenje i ostvariti svrha mjere sigurnosti obaveznog psihijatrijskog liječenja.

(3) Maloljetnik ostaje u ustanovi za liječenje i osposobljavanje dok je to potrebno radi njegovog liječenja ili osposobljavanja, ali ne duže od tri godine, s tim da će sud svaka tri mjeseca ispitati postoje li osnove za obustavu izvršenja ove mjere ili zamjene drugom mjerom. Ako maloljetnik u toku izvršenja ove mjere postane punoljetan, ispituje se potreba njegovog daljnjeg zadržavanja u toj ustanovi, a kada navrši 23 godine života izvršenje mjere se nastavlja u ustanovi u kojoj se izvršava mjera sigurnosti.

Član 45.
Obustava izvršenja i zamjena izrečene odgojne mjere drugom odgojnom mjerom

(1) Ako se poslije donošenja odluke o izricanju posebne obaveze, mjere upozorenja i usmjerenja, mjere pojačanog nadzora ili zavodske mjere pojave okolnosti kojih nije bilo u vrijeme donošenja odluke ili se za njih nije znalo, a

one bi značajno uticale na izbor mjere, ili ako se odluka ne može izvršiti uslijed odbijanja maloljetnika ili njegovih roditelja, usvojitelja, odnosno stratelja da postupe po izrečenoj odgojnoj mjeri ili prema nalogu onoga ko mjeru izvršava, ili nastupe druge okolnosti predviđene zakonom, a one bi bile od značaja za donošenje odluke, sud može obustaviti izvršenje ili izrečenu mjeru zamijeniti drugom mjerom.

(2) Osim u slučajevima iz stava (1) ovog člana, ukoliko za pojedine mjere nije nešto drugo propisano, sud može tokom izvršenja posebnih obaveza, mjera upozorenja i usmjerenja, mjera pojačanog nadzora ili zavodskih mjera, s obzirom na postignuti uspjeh u odgoju, obustaviti ih ili zamijeniti drugom takvom mjerom kojom se bolje postiže svrha odgojnih mjera, s tim što se:

a) mjere pojačanog nadzora ne mogu obustaviti od izvršenja prije isteka roka od šest mjeseci, a do isteka ovog roka mogu se zamijeniti mjerom iz člana 35. ovog zakona,

b) mjera upućivanja u odgojnu ustanovu ne može se obustaviti od izvršenja prije isteka roka od šest mjeseci, a do isteka ovog roka može se zamijeniti samo mjerom iz člana 36. ovog zakona ili mjerom iz člana 44. ovog zakona i

c) mjera upućivanja u odgojno-popravni dom ne može se obustaviti od izvršenja prije isteka roka od šest mjeseci, a do isteka ovog roka može se zamijeniti samo mjerom iz člana 44. ovog zakona.

Član 46.

Ponovno odlučivanje o odgojnim mjerama

(1) Ako je od pravomoćnosti odluke kojom je izrečena neka od posebnih obaveza, mjera pojačanog nadzora ili zavodska odgojna mjera prošlo šest mjeseci a izvršenje nije započeto, sud ponovo cijeni potrebu izvršenja izrečene mjere. Pri tome sud može odlučiti da se ranije izrečena mjera izvrši, ne izvrši ili se zamijeni nekom drugom mjerom.

(2) Ako je od pravomoćnosti odluke kojom je izrečena odgojna mjera upućivanja u odgojni centar prošlo više od šest mjeseci a izvršenje nije započeto, sud ponovo cijeni potrebu izvršenja izrečene mjere. Pri tome sud može odlučiti da se ranije izrečena mjera izvrši, ne izvrši ili se zamijeni nekom od mjera pojačanog nadzora.

Član 47.

Učinak kazne na odgojne mjere

(1) Ako za vrijeme trajanja odgojne mjere sud izrekne starijem maloljetniku kaznu maloljetničkog zatvora, odgojna mjera prestaje kada maloljetnik započne izdržavanje te kazne.

(2) Ako za vrijeme trajanja odgojne mjere sud izrekne punoljetnoj osobi kaznu maloljetničkog zatvora ili kaznu zatvora najmanje šest mjeseci, odgojna mjera prestaje kada ta osoba započne izdržavanje kazne.

(3) Ako sud u slučaju iz stava (2) ovog člana izrekne kaznu maloljetničkog zatvora ili zatvora u kraćem trajanju od šest mjeseci, sud u presudi odlučuje hoće li se po izdržanoj kazni nastaviti izvršenje izrečene odgojne mjere ili se izvršenje mjere obustavlja.

Član 48.

Izricanje odgojnih mjera za krivična djela u sticaju

(1) Ako je maloljetnik učinio više krivičnih djela u sticaju, a sud odluči da izrekne odgojnu mjeru, cijenit će jedinstveno sva djela i izreći samo jednu odgojnu mjeru, osim u slučaju predviđenom u članu 40. stav (1) ovog zakona.

(2) Prema odredbi stava (1) ovog člana sud će postupiti i kada poslije izrečene odgojne mjere utvrdi da je maloljetnik prije ili poslije njenog izricanja učinio neko krivično djelo.

Član 49.

Evidencija o izrečenim odgojnim mjerama

(1) Evidenciju o izrečenim odgojnim mjerama vode nadležni organi starateljstva na osnovu propisa koje donosi federalno ministarstvo nadležno za poslove socijalne zaštite.

(2) Podaci o izrečenim odgojnim mjerama mogu se dati samo sudu, tužiteljstvu, organima unutrašnjih poslova i organima starateljstva u vezi sa krivičnim postupkom koji se vodi protiv osoba kojima je izrečena odgojna mjera. Osobe koje su na bilo koji način došle do ovih podataka ne smiju upotrijebiti te podatke na način koji bi nanio štetu za rehabilitaciju osobe protiv koje je vođen krivični postupak.

(3) Podaci o izrečenoj odgojnoj mjeri brišu se iz evidencije nakon isteka roka tri godine od dana kada je prestalo izvršenje odgojne mjere, a u svakom slučaju kada evidentirani napuni 23 godine života.

(4) Ako evidentirani bude u međuvremenu osuđen na kaznu zatvora ili maloljetničkog zatvora, podaci o odgojnoj mjeri se brišu iz evidencije kada isteknu rehabilitacijski rokovi utvrđeni ovim zakonom.

5. Maloljetnički zatvor

Član 50.
Kažnjavanje starijih maloljetnika

Kazniti se može samo krivično odgovoran stariji maloljetnik koji je učinio krivično djelo sa propisanom kaznom zatvora težom od pet godina, a kojem zbog teških posljedica djela i visokog stepena krivične odgovornosti ne bi bilo opravdano izreći odgojnu mjeru.

Član 51.
Odmjeravanje kazne maloljetničkog zatvora

(1) Kazna maloljetničkog zatvora koja se izriče maloljetnom učiniocu krivičnog djela ne može biti duža od deset godina, a izriče se na pune godine ili na mjesece. Za krivično djelo za koje je propisana kazna dugotrajnog zatvora ili za sticaj najmanje dva krivična djela za koja je propisana kazna zatvora duža od deset godina, maloljetnički zatvor može trajati do deset godina.

(2) Pri odmjeravanju kazne starijem maloljetniku za krivično djelo sud ne može izreći kaznu maloljetničkog zatvora u trajanju dužem od kazne zatvora propisane za to krivično djelo, a nije vezan uz najmanju propisanu mjeru te kazne.

(3) Pri odmjeravanju kazne maloljetničkog zatvora starijem maloljetniku sud uzima u obzir sve okolnosti koje utiču da kazna bude manja ili veća prema članu 49. st. (1) i (2) Krivičnog zakona, imajući posebno u vidu stepen zrelosti maloljetnika i vrijeme potrebno za njegov odgoj i stručno osposobljavanje.

Član 52.
Izricanje kazne maloljetničkog zatvora za krivična djela u sticaju

(1) Ako stariji maloljetnik učini više krivičnih djela u sticaju, a sud nađe da za svako krivično djelo treba izreći kaznu maloljetničkog zatvora, odmjerit će po slobodnoj ocijeni za sva djela jednu kaznu u granicama predviđenim u članu 51. ovog zakona. Ako sud nađe da bi za neko djelo u sticaju starijeg maloljetnika trebalo kazniti a za druga krivična djela izreći odgojnu mjeru, za sva djela u sticaju izriče samo kaznu maloljetničkog zatvora.

(2) Ako je sud za krivična djela u sticaju utvrdio kazne zatvora i maloljetničkog zatvora, izriče zatvor kao jedinstvenu kaznu primijenom općih pravila o sticaju krivičnih djela.

(3) Ako sud nađe da za neka krivična djela u sticaju treba izreći odgojnu mjeru a za druga kaznu zatvora, izriče samo kaznu zatvora.

(4) Sud postupa u skladu sa st. (1), (2) i (3) ovog člana i u slučaju ako poslije izrečene kazne utvrdi da je osuđeni prije ili poslije njenog izricanja učinio drugo krivično djelo.

Član 53.
Uvjetni otpust iz maloljetničkog zatvora

(1) Osoba osuđena na kaznu maloljetničkog zatvora može biti uvjetno otpuštena ako je izdržala najmanje trećinu izrečene kazne i ako se na osnovu postignutog uspjeha izvršenja može opravdano očekivati da će se na slobodi

dobro ponašati i da neće činiti krivična djela, ali ne prije nego što je isteklo šest mjeseci u kazneno-popravnoj ustanovi. Uz uvjetni otpust sud može izreći neku od odgojnih mjera pojačanog nadzora uz mogućnost primjenjivanja jedne ili više posebnih obaveza predviđenih članom 35. ovog zakona.

(2) Za opozivanje uvjetnog otpusta primjenjuju se opće odredbe Krivičnog zakona.

Član 54.
Odgođeno izricanje kazne maloljetničkog zatvora

(1) Sud može izreći kaznu maloljetničkog zatvora i istovremeno odrediti da je neće izvršiti kad se opravdano može očekivati da se i prijetnjom naknadnog izricanja kazne može uticati na maloljetnika da ubuduće ne čini krivična djela. Uz kaznu maloljetničkog zatvora sud može izreći neku od odgojnih mjera pojačanog nadzora i odrediti uz tu mjeru jednu ili više posebnih obaveza predviđenih članom 35. ovog zakona.

(2) Sud naknadno može izreći izvršenje izrečene kazne maloljetničkog zatvora ako maloljetnik za vrijeme koje sud odredi, a koje ne može biti kraće od jedne ni duže od tri godine (vrijeme provjeravanja), učini novo krivično djelo ili ako odbija postupiti po izrečenoj odgojnoj mjeri pojačanog nadzora ili izvršenju posebnih obaveza.

(3) Nakon što istekne najmanje jedna godina vremena provjeravanja sud može nakon što pribavi izvještaj organa starateljstva izreći konačni odustanak od izricanja kazne ako nove činjenice potvrđuju uvjerenje da maloljetnik neće učiniti nova krivična djela.

Član 55.
Naknadno izricanje kazne maloljetničkog zatvora

(1) Ako maloljetnik kojem je odgođeno izricanje kazne maloljetničkog zatvora prema članu 54. ovog zakona bude osuđen ili mu bude izrečena odgojna mjera zbog novog krivičnog djela učinjenog prije isteka vremena provjeravanja, sud izriče kaznu za prije učinjeno djelo ako bi to, s obzirom na novoizrečenu kaznu ili odgojnu mjeru, bilo potrebno radi odvraćanja maloljetnika od činjenja krivičnih djela. Kazna za prije učinjeno djelo može se izreći i ako maloljetnik i pored izrečenog upozorenja suda odbija postupiti po izrečenoj odgojnoj mjeri ili izvršenju posebnih obaveza.

(2) Pri izricanju jedinstvene kazne postupa se u skladu sa članom 52. ovog zakona.

(3) Ako sud u slučaju iz stava (1) ovog člana ne izrekne kaznu, odlučuje ostaju li na snazi već izrečene mjere ili izriče druge mjere.

(4) Kazna se može naknadno izreći najkasnije šest mjeseci nakon isteka vremena provjere ili nakon okončanja postupka zbog novog krivičnog djela.

Član 56.
Zastarjelost izvršenja kazne maloljetničkog zatvora

Kazna maloljetničkog zatvora neće se izvršiti kad od dana pravomoćnosti presude kojom je kazna izrečena istekne:

1) pet godina ako je izrečena kazna maloljetničkog zatvora u trajanju dužem od pet godina,
2) tri godine ako je izrečena kazna maloljetničkog zatvora u trajanju dužem od tri godine i
3) dvije godine ako je izrečena kazna maloljetničkog zatvora u trajanju do tri godine.

Član 57.
Davanje podataka iz kaznene evidencije o osudama na kaznu maloljetničkog zatvora

(1) Podaci o osudi na kaznu maloljetničkog zatvora mogu se dati samo kada to traži sud, tužiteljstvo, policijski organ i organ starateljstva u vezi sa krivičnim postupkom koji se vodi protiv osobe kojoj je izrečena kazna maloljetničkog zatvora.

(2) Osobe koje su na bilo koji način došle do podataka iz stava (1) ovog člana ne smiju upotrijebiti te podatke na način koji bi nanio štetu za rehabilitaciju osobe protiv koje je vođen krivični postupak.

Član 58.
Učinak odgojnih mjera i kazne maloljetničkog zatvora

Odgojne mjere i kazna maloljetničkog zatvora ne mogu imati pravne posljedice osude koje se sastoje u zabrani sticanja određenih prava i to:

Odgojne mjere i kazna maloljetničkog zatvora ne mogu imati pravne posljedice osude koje se sastoje u zabrani sticanja određenih prava i to:

a) zabrana obavljanja određenih poslova ili vršenja funkcija u organima vlasti, privrednim društvima ili drugim pravnim licima,

b) zabrana istupanja u štampi, na radiju, televiziji ili javnim skupovima,

c) zabrana sticanja određenih zvanja, poziva ili zanimanja ili unapređenja u službi i

d) zabrana sticanja određenih dozvola ili odobrenja koja se izdaju odlukom organa vlasti.

Član 59.
Brisanje osude

(1) Osuda na kaznu maloljetničkog zatvora briše se iz kaznene evidencije u roku jedne godine od dana izdržane, zastarjele ili oproštene kazne, ako za to vrijeme osuđeni maloljetnik ne počini novo krivično djelo.

(2) Osuda se ne može brisati dok traje primjena mjere sigurnosti.

(3) Ako je u toku roka za brisanje osude maloljetniku izrečena kazna maloljetničkog zatvora ili zatvora više od pet godina, ne briše se ni ranija ni kasnija osuda.

(4) Ako maloljetnik ima više osuda, može se iz kaznene evidencije brisati svaka osuda pojedinačno ili istovremeno ako postoje uvjeti za brisanje svake od tih osuda.

Član 60.
Rehabilitacija

Poslije izdržane, oproštene ili zastarjele kazne maloljetničkog zatvora, maloljetnici uživaju sva prava utvrđena Ustavom, zakonom i drugim propisima, osim ako ta prava nisu ograničena izvršenjem mjera sigurnosti iz člana 61. tač. od a) do d) ovog zakona.

6. Mjere sigurnosti

Član 61.
Vrste mjera sigurnosti

Prema maloljetniku se mogu izreći sljedeće mjere sigurnosti:

a) obavezno psihijatrijsko liječenje;

b) obavezno liječenje od ovisnosti;

c) obavezno ambulantno liječenje na slobodi;

d) zabrana upravljanja motornim vozilom i

e) oduzimanje predmeta.

Član 62.
Izricanje mjera sigurnosti

(1) Maloljetniku i mlađoj punoljetnoj osobi kojima je izrečena odgojna mjera ili kazna maloljetničkog zatvora može se, pod uvjetima propisanim zakonom, izreći jedna ili više mjera sigurnosti.

(2) Kad je god moguće mjere liječenja na slobodi imaju prednost nad smještajem maloljetnika u zdravstvenu ustanovu radi provođenja mjera sigurnosti obaveznog psihijatrijskog liječenja i obaveznog liječenja od ovisnosti.

Član 63.
Obavezno psihijatrijsko liječenje

(1) Kada su ispunjeni uvjeti iz člana 74. stav (1) Krivičnog zakona, maloljetniku se izriče mjera sigurnosti obaveznog psihijatrijskog liječenja, koja traje dok ne prestanu razlozi zbog kojih je izrečena, ali najduže do isteka trajanja odgojne mjere ili kazne maloljetničkog zatvora ili dok traje odgođeno izvršenje ove kazne ili uvjetni otpust iz zavoda ili ustanove.

(2) Umjesto mjere obaveznog psihijatrijskog liječenja maloljetniku se na osnovu nalaza i mišljenja vještaka može izreći odgojna mjera upućivanja u posebnu ustanovu za liječenje i osposobljavanje, ili mjera sigurnosti obaveznog ambulantnog liječenja na slobodi ako se na takav način može osigurati liječenje i postići svrha sigurnosne mjere umjesto koje se izriče.

(3) Mjera sigurnosti obaveznog psihijatrijskog liječenja ne može se izreći uz odgojnu mjeru sudskog ukora i posebnih obaveza.

Član 64.
Obavezno liječenje od ovisnosti

(1) Kada su ispunjeni uvjeti iz člana 75. stav (1) Krivičnog zakona, maloljetniku se izriče mjera sigurnosti obaveznog liječenja od ovisnosti u skladu sa članom 63. ovog zakona.

(2) Umjesto mjere obaveznog liječenja od ovisnosti, maloljetniku se na osnovu nalaza i mišljenja vještaka može izreći mjera ambulantnog liječenja na slobodi ako postoji opasnost da će maloljetnik zbog ovisnosti od alkohola ili opojnih droga i ubuduće činiti krivična djela, a za otklanjanje te opasnosti je dovoljno njegovo ambulantno liječenje na slobodi.

Član 65.
Obavezno ambulantno liječenje na slobodi

(1) Mjera obaveznog ambulantnog liječenja na slobodi može se izreći maloljetniku umjesto mjere obaveznog psihijatrijskog liječenja i obaveznog liječenja od ovisnosti kada su ispunjeni uvjeti za njihovo izricanje i kada se na osnovu nalaza i mišljenja vještaka utvrdi da za provođenje tih mjera nije potrebno zadržavanje i liječenje u zdravstvenoj ustanovi i da je dovoljno ambulantno liječenje na slobodi.

(2) Kad sud odluči da u skladu sa stavom (1) ovog člana izrekne mjeru obaveznog ambulantnog liječenja, sud izriče krivičnopravnu sankciju u skladu sa čl. 63. i 64. ovog zakona.

Član 66.
Zabrana upravljanja motornim vozilom

(1) Prema maloljetniku i mlađoj punoljetnoj osobi sud može izreći mjeru sigurnosti zabrane upravljanja motornim vozilom u skladu sa članom 77. st. (1), (2) i (3) Krivičnog zakona.

(2) Ako učinilac krivičnog djela kojem je zabranjeno upravljanje motornim vozilom ne postupi po toj zabrani, mjera sigurnosti se zamjenjuje jednom ili više posebnih obaveza iz člana 35. ovog zakona, odnosno u skladu sa članom 46. Krivičnog zakona vrši se opoziv uvjetnog otpusta.

Član 67.
Oduzimanje predmeta

Prema maloljetniku može se izreći i mjera sigurnosti oduzimanja predmeta u skladu sa članom 78. Krivičnog zakona. 7. Primjena odredaba o maloljetnicima na punoljetne i mlađe punoljetne osobe

Član 68.

Suđenje punoljetnim osobama za djela koja su učinili kao mlađi maloljetnici

Punoljetnoj osobi koja je navršila 21 godinu života ne može se suditi za krivično djelo koje je učinila kao mlađi maloljetnik.

Član 69.

Izricanje krivičnih sankcija punoljetnim osobama za djela koja su učinili kao maloljetnici

(1) Punoljetnoj osobi koja je krivično djelo učinila kao maloljetnik a u vrijeme suđenja nije imala navršene 23 godine života, može se izreći odgovarajuća odgojna mjera (posebna obaveza, mjera pojačanog nadzora nadležnog organa socijalnog staranja i zavodska mjera upućivanja u odgojno-popravni dom) a iz razloga predviđenih članom 50. ovog zakona i kazna maloljetničkog zatvora. Pri ocjeni hoće li izreći odgojnu mjeru ili kaznu maloljetničkog zatvora, sud uzima u obzir sve okolnosti slučaja, a naročito težinu učinjenog krivičnog djela, vrijeme koje je proteklo od njegovog učinjenja, porodične prilike, ponašanje učinitelja, kako se učinitelj uključio u redovni život, kao i svrhu koju želi postići primjenom ove sankcije.

(2) Izuzetno od odredbe stava (1) ovog člana, punoljetnoj osobi koja je u vrijeme suđenja navršila 23 godine života sud može umjesto maloljetničkog zatvora izreći kaznu zatvora ili uvjetnu osudu. Kazna zatvora izrečena u ovom slučaju ima u pogledu rehabilitacije, zastarjelosti, uvjetnog otpusta i pravnih posljedica osude isto pravno djelovanje kao i kazna maloljetničkog zatvora.

(3) Punoljetnim osobama iz st. (1) i (2) ovog člana uz izrečenu sankciju može se izreći odgovarajuća mjera sigurnosti pod uvjetima predviđenim ovim zakonom.

8. Mlađa punoljetna osoba

Član 70.

Primjena odredaba o maloljetnicima na mlađe punoljetne osobe

U odnosu na mlađe punoljetne učinitelje krivičnih djela važe odredbe Krivičnog zakona, a pod uvjetima propisanim ovim zakonom na njih se primjenjuju i odredbe za maloljetne učinitelje.

Član 71.

Izricanje odgojnih mjera mlađim punoljetnim osobama

(1) Osobi koja je kao punoljetna učinila krivično djelo a u vrijeme suđenja nije imala navršene 23 godine života sud može izreći bilo koju mjeru posebnih obaveza, mjeru pojačanog nadzora nadležnog organa socijalnog staranja ili odgovarajuću zavodsku odgojnu mjeru ako se, s obzirom na njenu ličnost i okolnosti pod kojima je krivično djelo učinila, može očekivati da će se i odgojnom mjerom postići svrha koja bi se ostvarila izricanjem kazne.

(2) Mlađoj punoljetnoj osobi kojoj je izrečena odgojna mjera sud može pod uvjetima propisanim ovim zakonom izreći odgovarajuće sigurnosne mjere.

(3) Izrečena odgojna mjera može trajati najduže dok učinitelj ne navrši 23 godine života.

Dio peti

KRIVIČNI POSTUPAK PREMA MALOLJETNICIMA

1. Opće odredbe

Član 72.

Primjena Zakona

(1) Odredbe ovog zakona primijenjuju se u postupku prema osobama koje su učinile krivično djelo kao maloljetnici, a u vrijeme pokretanja postupka, odnosno suđenja nisu imale navršene 23 godine života, kao i odredbe Zakona o krivičnom postupku ako nisu u suprotnosti sa odredbama ovog zakona.

(2) Odredbe člana 76., člana 81. stav (3) i čl. 82., 94., 111. i 112. ovog zakona ne primjenjuju se u postupku prema učinitelju koji je u vrijeme pokretanja postupka, odnosno suđenja napunio 21 godinu života.

Član 73.

Primjena odredaba prema djeci

(1) Kada ovlaštena službena osoba utvrdi da osoba za koju postoje osnovi sumnje da je učinila krivično djelo nije navršila 14 godina, neće je ispitati nego o tome odmah obavještava tužitelja i organ starateljstva. Ovlaštena službena osoba ispituje dijete i tužitelju podnosi službeni izvještaj samo u slučaju kada se radi o krivičnom djelu koje je imalo za posljedicu teško narušavanje tjelesnog integriteta druge osobe ili je učinjena znatna materijalna šteta.

(2) Kad tužitelj utvrdi da osoba za koju se osnovano sumnja da je učinila krivično djelo nije navršila 14 godina, donosi naredbu o nepokretanju krivičnog postupka, a podatke o djelu i učinitelju dostavlja organu starateljstva radi poduzimanja mjera zaštite u okviru njegove nadležnosti.

(3) Kada sud u toku postupka utvrdi da maloljetnik u vrijeme izvršenja krivičnog djela nije navršio 14 godina života, krivični postupak se obustavlja i rješenje dostavlja tužitelju i organu starateljstva radi poduzimanja mjera zaštite u okviru njegove nadležnosti.

(4) O postupanju u skladu sa st. (2) i (3) ovog člana obavještava se podnositelj prijave i oštećeni, uz pravnu pouku da svoj imovinskopravni zahtjev može ostvarivati u parničnom postupku.

Član 74.

Izričita zabrana postupanja

Odredbe Zakona o krivičnom postupku o kaznenom nalogu, izjašnjenju o krivici, razmatranje izjave o priznanju krivice i pregovaranju o krivici ne primjenjuju se u krivičnom postupku prema maloljetnicima.

Član 75.

Pokretanje postupka prema maloljetniku

Krivični postupak prema maloljetniku pokreće se naredbom za pokretanje pripremnog postupka koju donosi tužitelj.

Član 76.

Obazrivo postupanje

(1) Pri poduzimanju radnji u prisustvu maloljetnika, a naročito pri njegovom ispitivanju postupa se obazrivo vodeći računa o zrelosti, ličnim karakteristikama i zaštiti privatnosti maloljetnika kako vođenje krivičnog postupka ne bi štetno uticalo na njegov fizički, mentalni i kognitivni razvoj.

(2) Organi koji učestvuju u postupku upozorenjem ili udaljenjem na određeni period spriječavaju svako nedisciplinovano ponašanje maloljetnika.

(3) Ako maloljetnik i nakon upozorenja nastavi sa nedoličnim ponašanjem, sudija, odnosno predsjednik vijeća može odlučiti da se maloljetnik udalji iz sudnice na određeni vremenski period, a postupak se nastavlja u prisustvu branitelja. Nakon povratka maloljetnika u sudnicu branitelj ga obavještava o radnjama provedenim u njegovoj odsutnosti.

Član 77.
Obavezna odbrana

(1) Maloljetnik mora imati branitelja prilikom prvog saslušanja od tužitelja ili ovlaštene službene osobe, kao i tokom cijelog postupka.

(2) Maloljetnik ima branitelja i onda kada ovlaštena službena osoba izriče policijsko upozorenje iz člana 23. ovog zakona i kada tužitelj uvjetuje nepokretanje postupka prema maloljetniku ispunjenjem odgojne preporuke iz člana 26. ovog zakona.

(3) Ako sam maloljetnik, njegov zakonski zastupnik ili srodnici ne uzmu branitelja, o tome se obavještava sudija koji na prijedlog tužitelja ili ovlaštene službene osobe postavlja branitelja po službenoj dužnosti.

(4) Branitelj iz stava (3) ovog člana mora imati posebna znanja.

Član 78.
Oslobađanje od dužnosti svjedočenja

(1) Niko ne može biti oslobođen dužnosti svjedočenja o okolnostima potrebnim za ocjenjivanje zrelosti maloljetnika, upoznavanje njegove ličnosti i prilike u kojima živi.

(2) Dužnosti svjedočenja oslobođeni su samo roditelj, staratelj, usvojitelj, vjerski službenik, odnosno ispovjednik i branitelj.

(3) Kad svjedoči socijalni radnik organa starateljstva, njegovo ispitivanje se ne može odnositi na okolnosti učinjenog djela o kojima je saznao ispitivanjem maloljetnika u postupku sačinjavanja socijalne anamneze iz člana 87. ovog zakona i drugih izvještaja po zahtjevu tužiteljstva ili suda.

Član 79.
Spajanje i razdvajanje postupka

(1) Kada je maloljetnik učestvovao u izvršenju krivičnog djela zajedno sa punoljetnom osobom, postupak prema njemu se razdvaja i provodi prema odredbama ovog zakona.

(2) Izuzetno, nakon okončanog pripremnog postupka, a na obrazložen prijedlog tužitelja, postupak prema maloljetniku može se spojiti sa postupkom protiv punoljetne osobe i provesti prema odredbama Zakona o krivičnom postupku i ovog zakona samo ako je spajanje postupka neophodno za svestrano razrješenje stvari. O spajanju postupka odlučuje sudija za maloljetnike.

(3) U jedinstvenom postupku suđenje se provodi pred sudijom nadležnog suda, odnosno pred vijećem od trojice sudija kojim predsjedava sudija za maloljetnike.

(4) Do završetka glavnog pretresa sudija, odnosno vijeće može odlučiti da se iz razloga cjelishodnosti ili drugih opravdanih razloga postupak razdvoji.

(5) Protiv rješenja kojim je odlučeno o spajanju ili razdvajanju postupka žalba nije dopuštena.

(6) Kad se provodi jedinstven postupak za maloljetnika i punoljetne učinitelje u pogledu maloljetnika uvijek će se primijenjivati odredbe čl. od 76. do 78., čl. od 81. do 86., čl. 89., 90. i 92., čl. od 94. do 103., član 110. stav (3) i čl. 111., 112., 115. i 119. ovog zakona, a ostale odredbe ovog zakona ukoliko njihova primjena nije u suprotnosti sa vođenjem jedinstvenog postupka.

Član 80.
Provođenje jedinstvenog postupka

(1) Kada je osoba učinila neko krivično djelo kao maloljetna, a neko djelo kao punoljetna, provodi se jedinstveni postupak i punoljetnoj osobi se sudi prema odredbama ovog zakona.

(2) U jedinstvenom postupku suđenje se provodi pred sudijom za maloljetnike nadležnog suda, odnosno pred vijećem od trojice sudija od kojih je najmanje jedan sudija za maloljetnike, ukoliko ta osoba u vrijeme pokretanja postupka nije imala navršene 23 godine.

Član 81.
Uloga organa starateljstva

(1) U postupku prema maloljetnicima pored ovlaštenja koja su izričito predviđena u odredbama ovog zakona, organ starateljstva ima pravo da se upozna sa tokom postupka, da u toku postupka daje prijedloge i da ukazuje na činjenice i dokaze koji su od važnosti za donošenje pravilne odluke.

(2) O svakom pokretanju postupka prema maloljetniku tužitelj obaviještava nadležni organ starateljstva.

(3) Sudovi i tužiteljstva obavještavaju organ starateljstva kada u krivičnom postupku utvrđene činjenice i okolnosti upućuju na potrebu poduzimanja mjera radi zaštite prava i dobrobiti maloljetnika.

Član 82.
Pozivanje i dostavljanje pismena

(1) Maloljetnik se poziva preko roditelja, odnosno zakonskog zastupnika, a ako to nije moguće, onda sudija zbog potrebe hitnog postupanja ili drugih okolnosti na prijedlog tužitelja u interesu maloljetnika imenuje posebnog staratelja do okončanja postupka. Posebnog staratelja do okončanja krivičnog postupka predlaže organ starateljstva.

(2) Dostavljanje odluka i drugih pismena maloljetniku vrši se shodno odredbama Zakona o krivičnom postupku, s tim da se maloljetniku pismena ne dostavljaju isticanjem na oglasnu ploču suda, a ne primjenjuje se ni odredba Zakona o krivičnom postupku o usmenom saopštavanju odluke.

Odluke i druga pismena se dostavljaju i roditeljima, odnosno staratelju maloljetnika.

Član 83.
Dovođenje maloljetnika

Mjeru dovođenje kojom se osigurava prisutnost maloljetnika i uspješno vođenje krivičnog postupka, provode pripadnici sudske policije u civilnoj odjeći vodeći računa da to čine na neupadljiv način, osim u slučajevima opasnih učinilaca ili najtežih krivičnih djela.

Član 84.
Objavljivanje toka krivičnog postupka

(1) Ne smije se objaviti tok krivičnog postupka prema maloljetniku, ni odluke donesene u tom postupku, niti se može u svrhu objavljivanja vršiti video i audio snimanje toka postupka.

(2) Pravomoćna odluka suda može se objaviti, ali bez navođenja imena maloljetnika i drugih podataka iz kojih bi se mogao utvrditi njegov identitet.

Član 85.
Dužnost hitnog postupanja

Organi koji učestvuju u postupku prema maloljetniku, kao i drugi organi i ustanove od kojih se traže obavještenja, izvještaji ili mišljenja, dužni su postupati najhitnije kako bi se postupak što prije završio.

Član 86.
Mjesna nadležnost

Za postupak prema maloljetnicima, po pravilu, mjesno je nadležan sud njegovog prebivališta, a ako maloljetnik nema prebivališta ili ono nije poznato - sud boravišta maloljetnika.

Postupak se može provesti pred sudom boravišta maloljetnika ili pred sudom mjesta izvršenja krivičnog djela, odnosno pred sudom na čijem se području nalazi zavod ili ustanova za izvršenje krivičnih sankcija u kojoj se maloljetnik nalazi, ako je očigledno da će se pred tim sudom postupak lakše provesti.

2. Postupanje prije pokretanja pripremnog postupka

Član 87.
Socijalna anamneza

(1) Prije pokretanja pripremnog postupka za djelo koje se maloljetniku stavlja na teret tužitelj je dužan od posebnog odjela ili službe za maloljetnike nadležnog organa starateljstva pribaviti podatke koji se tiču uzrasta, zrelosti i drugih osobina ličnosti maloljetnika, o sredini i prilikama u kojim on živi kako bi mogao odlučiti da li će za konkretni slučaj postupati primjenom principa oportuniteta, postupak obustaviti ili pristupiti postupku primjene odgojne preporuke ili će donijeti naredbu za pokretanje pripremnog postupka.

(2) Anamnezu iz stava (1) ovog člana pribavlja i ovlaštena službena osoba kada su ispunjeni uvjeti iz člana 23. ovog zakona.

Član 88.
Radnje postupanja ovlaštene službene osobe prilikom izricanja policijskog upozorenja

(1) Po pravilu, ispitivanje maloljetnika vrši tužitelj, a ovlaštena službena osoba ispitivanje vrši uz odobrenje tužitelja.

(2) Za krivična djela sa propisanom novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine, ovlaštena službena osoba koja ima posebna znanja, uz pribavljeno odobrenje tužitelja, ispituje maloljetnika. Komunikacija sa maloljetnikom, pozivanje i obavještavanje o pravima vrši se u skladu sa članom 96. st. (2), (3), (4) i (5) ovog zakona.

(3) Ovlaštena službena osoba ispituje maloljetnika u prisustvu njegovog branitelja, roditelja, staratelja, odnosno usvojitelja. Kada su roditelji, staratelj, odnosno usvojitelj spriječeni prisustvovati ispitivanju, odnosno ako njihovo prisustvo ne bi bilo u interesu maloljetnika, ovlaštena službena osoba ispituje maloljetnika u prisustvu predstavnika organa starateljstva ili predstavnika ustanove za smještaj maloljetnika.

(4) Ovlaštena službena osoba nakon što u roku 24 sata ispita maloljetnika i prikupi dokaze, uz službeni izvještaj može tužitelju dostaviti i obrazložen prijedlog da se maloljetnik za konkretni slučaj samo upozori. Ako tužitelj nakon razmatranja prijedloga utvrdi da postoje dokazi da je maloljetnik učinio krivično djelo i da, s obzirom na prirodu krivičnog djela i okolnosti pod kojima je učinjeno, raniji život maloljetnika i njegove lične karakteristike, pokretanje krivičnog postupka ne bi bilo cjelishodno, tužitelj može dati traženo odobrenje i predmet dostaviti ovlaštenoj službenoj osobi da maloljetniku izrekne policijsko upozorenje.

(5) Ako tužitelj ne odobri izricanje policijskog upozorenja o tome obavještava ovlaštenu službenu osobu i prije pokretanja pripremnog postupka razmatra mogućnost i opravdanost izricanja odgojne preporuke u smislu člana 90. ovog zakona, odnosno donosi naredbu za pokretanje pripremnog postupka na osnovu člana 91. stav (1) ovog zakona.

(6) U slučaju iz stava (2) ovog člana ovlaštena službena osoba će najdalje u roku tri dana od dostavljanja predmeta o maloljetniku izreći policijsko upozorenje i tom prilikom ukazati na društvenu neprihvatljivost i štetnost njegovog ponašanja, posljedice koje takvo ponašanje može na njega imati, kao i na mogućnost vođenja krivičnog postupka i izricanje krivične sankcije u slučaju ponovnog izvršenja krivičnog djela. Na osobe koje prisustvuju saopštavanju odluke primjenjuje se stav (3) ovog člana. Odluka se bilježi u spisu.

(7) Ovlaštena službena osoba će u roku tri dana od donošenja odluke i naredbe iz st. (5) i (6) ovog člana o toj odluci pisano obavijestiti tužitelja, maloljetnika i njegovog branitelja, roditelja, odnosno staratelja ili usvojitelja maloljetnika, organ socijalnog staranja, kao i oštećenog, uz navođenje razloga za donošenje ove odluke.

(8) Priznanje maloljetnika da je učinio krivično djelo ne može biti korišteno protiv njega u bilo kojem drugom naknadnom postupku.

Član 89.
Primjena principa oportuniteta

(1) Za krivična djela sa propisanom novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine, tužitelj može odlučiti da ne pokrene krivični postupak iako postoje dokazi da je maloljetnik učinio krivično djelo ako smatra da ne bi bilo cjelishodno da se vodi postupak prema maloljetniku, s obzirom na prirodu krivičnog djela i okolnosti pod kojima je učinjeno, raniji život maloljetnika i njegove lične karakteristike. Tužitelj može postupiti na isti način i u slučaju krivičnog djela sa propisanom kaznom zatvora više od tri godine ako je takvo postupanje u skladu sa principom srazmjernosti iz člana 9. ovog zakona. Radi utvrđivanja navedenih okolnosti, tužitelj može zatražiti obavještenja od roditelja, odnosno staratelja maloljetnika, drugih osoba i ustanova, a kad je to potrebno, može ove osobe i maloljetnika pozvati radi neposrednog obavještavanja. Tužitelj će tražiti mišljenje organa starateljstva o cjelishodnosti pokretanja postupka prema maloljetniku.

(2) Ako je za donošenje odluke iz stava (1) ovog člana potrebno da se ispituju lične karakteristike maloljetnika, sud može na obrazložen prijedlog tužitelja uputiti maloljetnika u prihvatilište za djecu i omladinu ili odgojnu ustanovu, ali najduže do 30 dana.

(3) Kad je izvršenje kazne ili odgojne mjere u toku, tužitelj može odlučiti da ne zahtijeva pokretanje krivičnog postupka za drugo krivično djelo maloljetnika, ako, s obzirom na težinu tog krivičnog djela, kao i na kaznu, odnosno odgojnu mjeru koja se izvršava, ne bi imalo svrhe vođenje postupka i izricanje krivičnopravne sankcije za to djelo.

(4) Kada tužitelj u slučajevima iz st. (1) i (3) ovog člana nađe da nije cjelishodno pokretanje postupka prema maloljetniku, obavještava o tome, uz navođenje razloga, roditelja, odnosno staratelja ili usvojitelja maloljetnika, organ starateljstva kao i oštećenog.

Član 90.
Primjena odgojne preporuke od tužitelja

(1) Prije donošenja naredbe za pokretanje pripremnog postupka prema maloljetniku za krivična djela iz člana 89. stav (1) ovog zakona tužitelj je dužan razmotriti mogućnost i opravdanost primjene odgojne preporuke u skladu sa odredbama ovog zakona. Tužitelj o takvoj mogućnosti rješavanja konkretnog slučaja, prirodi, sadržaju, trajanju, posljedicama primjene odgojne preporuke, kao i posljedicama odbijanja saradnje, izvršenja i ispunjenja odgojne preporuke obavještava maloljetnika i njegove roditelje, odnosno staratelja ili usvojitelja.

(2) Kada tužitelj za krivična djela iz člana 89. stav (1) ovog zakona ne primijeni odgojnu preporuku dužan je obrazložiti razloge za donošenje takve odluke.

(3) Tužitelj donosi naredbu kojom se izriče odgojna preporuka kada maloljetnik pristane ispuniti svoju obavezu preuzetu odgojnom preporukom. Dok traje primjena odgojne preporuke, organ starateljstva tužitelju dostavlja izvještaj o njenoj primjeni.

(4) Ako su ispunjeni uvjeti za primjenu odgojne preporuke i nakon što uz saradnju i nadzor organa starateljstva maloljetnik ispuni obavezu preuzetu odgojnom preporukom, tužitelj donosi naredbu o nepokretanju pripremnog postupka prema maloljetniku i o tome, po potrebi, obavještava oštećenog upućujući ga da svoj imovinskopravni zahtjev može ostvariti u parničnom postupku i obavještava podnosioca prijave.

(5) Ako maloljetnik djelimično ispuni obavezu preuzetu odgojnom preporukom tako da kompenzacija još nije bila primljena putem odgojne preporuke, tužitelj odlučuje u skladu sa stavom (4) ovog člana kada nađe da pokretanje pripremnog postupka ne bi bilo cjelishodno.

(6) Ako se na osnovu izvještaja organa starateljstva utvrdi da maloljetnik bez opravdanog razloga odbija ispuniti obavezu preuzetu odgojnom preporukom ili je neuredno izvršava, tužitelj donosi naredbu o pokretanju pripremnog postupka.

(7) Prilikom razmatranja mogućnosti i opravdanosti primjene odgojne preporuke, priznanje maloljetnika da je učinio krivično djelo ne može biti korišteno protiv njega u bilo kojem drugom naknadnom postupku.

3. Pripremni postupak

Član 91.

Naredba za pokretanje i vrijeme trajanja pripremnog postupka

(1) Ako postoje osnovi sumnje da je maloljetna osoba učinila krivično djelo, te se nakon razmatranja u skladu sa članom 90. stav (1) ovog zakona nađe da nema mogućnosti niti opravdanja za primjenu odgojnih preporuka ili ako maloljetnik neopravdano odbije ili neuredno izvršava odgojnu preporuku, tužitelj donosi naredbu za pokretanje pripremnog postupka, o čemu obavještava organ starateljstva.

(2) U fazi pripremnog postupka sudija za maloljetnike ima ista ovlaštenja koja prema Zakonu o krivičnom postupku pripadaju sudiji za prethodni postupak.

(3) Tužitelj će okončati pripremni postupak u roku 90 dana od donošenja naredbe iz stava (1) ovog člana, a ako se pripremni postupak ne završi u ovom roku, važi supsidijarna primjena odredbi čl. 239. i 240. Zakona o krivičnom postupku.

Član 92.

Pribavljanje podataka o ličnosti maloljetnika

(1) U pripremnom postupku, pored činjenica koje se odnose na krivično djelo, tužitelj, ako je potrebno, na osnovu socijalne anamneze u skladu sa članom 87. ovog zakona, pribavlja i druge podatke koji se tiču ličnosti maloljetnika i njegovog ponašanja, sredine i prilika u kojima živi.

(2) O okolnostima iz stava (1) ovog člana tužitelj pribavlja izvještaj i saslušava osobe koje mogu dati potrebne podatke, izuzev osoba iz člana 78. stav (2) ovog zakona. O tim okolnostima obavezno se pribavlja mišljenje organa starateljstva, a ako je prema maloljetniku bila izrečena odgojna mjera - pribavlja se izvještaj o primjeni te mjere. Ako je prema maloljetniku bila izrečena zavodska mjera, tužitelj pribavlja izvještaj zavoda ili ustanove o primjeni te mjere.

(3) Tužitelj može prikupljanje podataka iz st. (1) i (2) ovog člana povjeriti stručnom savjetniku tužiteljstva.

(4) Kada je za utvrđivanje zdravstvenog stanja maloljetnika, stepena zrelosti i drugih karakteristika ličnosti potrebno da maloljetnika pregledaju vještaci, za ovaj pregled određuju se ljekari, psiholozi ili pedagozi. Ovakva ispitivanja maloljetnika mogu se obaviti u zdravstvenoj ili drugoj ustanovi.

Član 93.

Osobe koje prisustvuju radnjama u pripremnom postupku

(1) Tužitelj sam određuje način izvođenja pojedinih radnji propisanih odredbama Zakona o krivičnom postupku i to u onoj mjeri koja osigurava prava maloljetnika na odbranu, prava oštećenog i prikupljanje dokaza potrebnih za odlučivanje.

(2) Radnjama u pripremnom postupku prisustvuje maloljetnik, osim ako postoje razlozi iz člana 111. stav (4) ovog zakona i branitelj. Ispitivanje maloljetne osobe, kad je to potrebno, obavlja se uz pomoć pedagoga ili druge stručne osobe.

(3) Tužitelj može odobriti da radnjama u pripremnom postupku prisustvuje predstavnik organa starateljstva i roditelj, odnosno staratelj ili usvojitelj maloljetnika. Kada navedene osobe prisustvuju tim radnjama, mogu davati prijedloge i upućivati pitanja osobi koja se ispituje, odnosno saslušava.

(4) Tužitelj može uskratiti prisustvo roditeljima, odnosno staratelju ili usvojitelju maloljetnika ako je takva odluka u interesu maloljetnika i tada tužitelj radnje provodi u prisustvu predstavnika organa starateljstva ili predstavnika ustanove za smještaj maloljetnika.

Član 94.
Privremeni smještaj maloljetnika u toku pripremnog postupka

(1) Sudija može na prijedlog tužitelja odrediti da se maloljetnik u toku pripremnog postupka privremeno smjesti u prihvatilište ili sličnu ustanovu za prihvat maloljetnika ako je to potrebno radi izdvajanja maloljetnika iz sredine u kojoj je živio ili radi pružanja pomoći, zaštite ili smještaja maloljetnika, a posebno ako je to potrebno radi otklanjanja opasnosti od ponavljanja krivičnog djela.

(2) Protiv rješenja o privremenom smještaju maloljetnika žalbu mogu uložiti u roku 24 sata maloljetnik, roditelj, usvojitelj, odnosno staratelj i branitelj. O žalbi odlučuje vijeće za maloljetnike istog suda u roku 24 sata, s tim da žalba ne zadržava izvršenje rješenja.

(3) Izvršenje mjere privremenog smještaja provodi se prema odredbama koje vrijede za ustanove, a u pogledu dužine trajanja, kontrole opravdanosti trajanja ovog smještaja i drugih prava, primjenjuju se odredbe ovog zakona koje se odnose na maloljetnike u pritvoru.

(4) Troškovi smještaja maloljetnika isplaćuju se iz budžetskih sredstava tužiteljstva i ulaze u troškove krivičnog postupka.

4. Mjere za osiguranje prisustva maloljetnika i uspješno vođenje krivičnog postupka

Član 95.
Mjere zabrane

(1) Kada su ispunjeni uvjeti iz člana 146. stav (1) tač. od a) do c) Zakona o krivičnom postupku, sud može na prijedlog stranaka ili branitelja ili po službenoj dužnosti prema maloljetniku umjesto određivanja i produženja pritvora odrediti mjere zabrane i to:

a) zabranu napuštanja boravišta i zabranu putovanja bez odobrenja,

b) zabranu posjećivanja određenih mjesta ili područja,

c) zabranu sastajanja sa određenim osobama,

d) narediti da se povremeno javlja određenom državnom organu,

e) narediti da se mlađoj punoljetnoj osobi privremeno oduzme putna isprava uz zabranu izdavanja novih isprava, kao i zabraniti korištenje osobne karte za prelazak državne granice Bosne i Hercegovine.

(2) Kad određuje mjere zabrane shodno se primjenjuju odredbe čl. 140., 140.a, 140.b, 140.c i 140.e Zakona o krivičnom postupku.

Član 96.
Lišenje slobode

(1) Ovlaštena službena osoba može maloljetnu osobu lišiti slobode ako postoje osnovi sumnje da je izvršila krivično djelo i ako postoje razlozi predviđeni članom 146. stav (1) tač. a), b) i c) Zakona o krivičnom postupku.

(2) Prilikom lišenja slobode i tokom boravka maloljetnika u policijskoj stanici ministarstva unutrašnjih poslova svi kontakti ovlaštene službene osobe sa maloljetnikom se obavljaju na način koji u punoj mjeri poštuje ličnost maloljetnika i podržava njegovu dobrobit. Bilo koji postupci koji narušavaju fizičko i mentalno zdravlje maloljetnika su zabranjeni.

(3) O lišenju slobode ovlaštena službena osoba odmah obavještava roditelja, odnosno staratelja ili usvojitelja maloljetnika, branitelja i nadležni organ starateljstva.

Ukoliko roditelji ili staratelji maloljetnika nisu dostupni, oni se obavještavaju u što kraćem roku.

(4) Ispitivanje maloljetnika vrši tužitelj ili uz odobrenje tužitelja ovlaštena službena osoba koja osigurava prisustvo roditelja, odnosno staratelja ili usvojitelja.

(5) Kada se maloljetnik prvi put ispituje, prije početka ispitivanja tužitelj ili ovlaštena službena osoba maloljetnika u pisanoj formi, a nakon toga i usmeno na maternjem jeziku i na njemu razumljiv način, obavještavaju o pravima iz člana 92. stav (2) Zakona o krivičnom postupku, a posebno o pravu da u prisustvu branitelja, roditelja, odnosno staratelja ili usvojitelja ili predstavnika organa starateljstva bude ispitan od tužitelja ili ovlaštene službene osobe.

(6) Ovlaštena službena osoba dužna je maloljetnu osobu bez odgađanja, a najkasnije u roku 24 sata dovesti tužitelju i obavijestiti ga o razlozima i vremenu lišenja slobode. Ako maloljetnik lišen slobode ne bude doveden tužitelju u ovom roku, pušta se na slobodu.

Član 97.
Posebna pravila postupanja tokom lišenja slobode

(1) Maloljetnik koji je lišen slobode dok se nalazi u policijskoj stanici i tokom zadržavanja u tužiteljstvu smješta se u prostoriju tako da nije u kontaktu sa odraslima.

(2) Dovođenje maloljetnika se obavlja na način koji štiti njegovo dostojanstvo i pretpostavku nevinosti.

(3) Maloljetniku se prilikom lišenja slobode i stavljanja u pritvor oduzimaju predmeti u vezi sa krivičnim djelom i predmeti koje ne smije imati u pritvoru prema pravilima kućnog reda, a ima pravo zadržati lične stvari i pravo na odgovarajuću medicinsku njegu koja uključuje i ljekarski pregled nakon lišavanja slobode.

Član 98.
Odlučivanje tužitelja nakon dovođenja maloljetnika lišenog slobode

Nakon što je maloljetna osoba dovedena, tužitelj je dužan bez odgađanja, a najkasnije u roku 24 sata od dovođenja, ispitati maloljetnika ako već nije ispitan i odlučiti da li će sudiji dati prijedlog za izricanje mjera zabrane iz člana 95. ovog zakona ili privremenog smještaja u skladu sa članom 94. ovog zakona ili prijedlog za određivanje pritvora ili će ga pustiti na slobodu.

Prilikom predlaganja tužitelj uvijek daje prednost mjerama zabrane, a potom mjeri privremenog smještaja, dok pritvor kao krajnju mjeru predlaže samo ako se prethodnim mjerama ne može osigurati prisustvo maloljetnika tokom suđenja.

Član 99.
Određivanje pritvora

(1) Ako postoji osnovana sumnja da je maloljetnik učinio krivično djelo, sudija može odrediti pritvor kad postoje razlozi predviđeni članom 146. stav (1) tač. a), b) i c) Zakona o krivičnom postupku.

(2) Prije donošenja rješenja o određivanju pritvora sudija maloljetnika odmah upoznaje sa prijedlogom iz člana 98. ovog zakona, saslušava ga na te okolnosti i najkasnije u roku 12 sati od prijema prijedloga tužitelja odlučuje o određivanju pritvora ili maloljetnika pušta na slobodu.

(3) Ako postoje okolnosti zbog kojih ne može postupati sudija za maloljetnike, o pritvoru će odlučiti sudija sa posebnim znanjima kojeg odredi predsjednik suda, o čemu se obavještava sudija za maloljetnike.

(4) Protiv rješenja kojim je određen pritvor dopuštena je žalba vijeću iz člana 17. stav (3) ovog zakona u roku 24 sata od sata prijema ovog rješenja. Žalba ne zadržava izvršenje rješenja.

(5) Ako sudija ne prihvati prijedlog tužitelja za određivanje pritvora, donosi rješenje kojim se prijedlog odbija i maloljetnika odmah pušta na slobodu. Tužitelj na ovo rješenje može uložiti žalbu, ali žalba ne zadržava izvršenje rješenja. (6) U slučajevima iz st. (4) i (5) ovog člana vijeće je dužnom odluku o žalbi donijeti u roku 24 sata.

Član 100.
Trajanje pritvora

(1) Po rješenju sudije pritvor može trajati najduže 30 dana od dana lišenja slobode, uz obavezu vijeća da vrši kontrolu neophodnosti pritvora svakih 10 dana, uz prethodno izjašnjenje tužitelja o poduzetim radnjama za period koji prethodi kontroli. Ako tužitelj ne postupi na ovaj način, obavještava se tužitelj kantonalnog tužiteljstva radi poduzimanja potrebnih mjera za ispunjenje zahtjeva iz ovog stava.

(2) Odlukom vijeća iz člana 17. stav (3) ovog zakona, po obrazloženom prijedlogu tužitelja, pritvor se može produžiti za još 30 dana. Protiv rješenja vijeća dopuštena je žalba o kojoj odlučuje vijeće drugostepenog suda u roku 24 sata po prijemu žalbe.

(3) O pritvaranju maloljetnika sudija odmah ili u što kraćem roku obavještava roditelja, staratelja ili ustanovu kojoj je maloljetnik povjeren na odgoj i čuvanje, kao i organ socijalnog staranja.

(4) U toku pripremnog postupka, a prije isteka trajanja pritvora sudija na prijedlog tužitelja ukida pritvor i maloljetnika odmah pušta na slobodu.

Član 101.
Trajanje pritvora nakon okončanja pripremnog postupka

Nakon dostavljanja prijedloga za izricanje krivične sankcije, pritvor se na obrazložen prijedlog tužitelja može produžiti prema odluci vijeća iz člana 17. stav (3) ovog zakona za još dva mjeseca, uz kontrolu pritvora svakih mjesec dana i uz prethodno izjašnjenje tužitelja o poduzetim radnjama za period koji prethodi kontroli. Protiv tog rješenja dopuštena je žalba vijeću drugostepenog suda iz člana 17. stav (2) ovog zakona koje o žalbi odlučuje u roku 24 sata od prijema žalbe. Žalba ne zadržava izvršenje rješenja.

Član 102.
Pritvor nakon izricanja krivične sankcije

(1) Pritvor se odmah ukida ako je sud donio rješenje da se prema maloljetniku obustavi postupak iz razloga predviđenih članom 298. tač. c), e) i f) i članom 299. Zakona o krivičnom postupku ili kada sud nađe da nije cjelishodno maloljetniku izreći zavodsku odgojnu mjeru ili kaznu maloljetničkog zatvora, nego maloljetniku izrekne odgojnu mjeru iz člana 32. stav (1) tač. a) i b) ovog zakona.

(2) Poslije izricanja zavodske odgojne mjere ili kazne maloljetničkog zatvora pritvor može trajati najduže još dva mjeseca. Ako za to vrijeme ne bude izrečena drugostepena odluka kojom se potvrđuje ili preinačuje prvostepena odluka, pritvor se ukida i maloljetnik odmah pušta na slobodu. Ako u roku dva mjeseca bude izrečena drugostepena odluka kojom se prvostepena odluka ukida, pritvor može trajati još 30 dana od izricanja drugostepene odluke.

(3) Ako se maloljetnik nalazi u pritvoru, a odluka kojom mu je izrečena zavodska odgojna mjera ili kazna maloljetničkog zatvora postala je pravomoćna, maloljetnik se može pustiti na slobodu do upućivanja u ustanovu za izvršenje zavodske odgojne mjere ili kazne.

(4) Vrijeme provedeno u pritvoru ili ustanovama privremenog smještaja iz čl. 94. i 112. ovog zakona, kao i svako lišenje slobode u vezi sa krivičnim djelom, uračunava se u vrijeme trajanja izrečene zavodske odgojne mjere i kazne maloljetničkog zatvora u skladu sa članom 57. stav (1) Krivičnog zakona.

Član 103.
Postupanje prema maloljetniku u pritvoru

(1) Maloljetnik se nalazi u pritvoru odvojeno od punoljetnih osoba.

(2) Dok se nalazi u pritvoru, maloljetniku se omogućavaju uvijeti korisni za njegov odgoj i zanimanje.

(3) Sudija ima prema pritvorenim maloljetnicima ista ovlaštenja koja prema Zakonu o krivičnom postupku pripadaju sudiji za prethodni postupak, odnosno sudiji za prethodno saslušanje i može u svako doba obići pritvorenika, sa njim razgovarati i od njega primati pritužbe.

(4) Obilazak maloljetnika u pritvoru vrši i tužitelj.

(5) Po nalogu sudije i tužitelja obilazak pritvorenog maloljetnika može obaviti svakih 20 dana stručni savjetnik suda i tužiteljstva. O obilasku pritvorenika sačinjava se izvještaj koji je sastavni dio spisa.

5. Postupanje nakon okončanog pripremnog postupka

Član 104.
Obrazloženi prijedlog

(1) Nakon što ispita sve okolnosti koje se odnose na izvršenje krivičnog djela, zrelost i druge okolnosti koje se tiču ličnosti maloljetnika i prilika u kojima živi, tužitelj je dužan u roku osam dana po okončanju pripremnog postupka dostaviti sudiji obrazložen prijedlog za izricanje odgojne mjere, odnosno kazne. U slučaju da tužitelj nakon okončanja pripremnog postupka nađe da nema dokaza da je maloljetnik učinio krivično djelo, donijet će naredbu o obustavi pripremnog postupka.

(2) Prijedlog tužitelja sadrži: ime i prezime maloljetnika, njegovu dob, opis i zakonski naziv krivičnog djela, dokaze iz kojih proizilazi da je maloljetnik učinio krivično djelo, obrazloženje koje treba sadržavati ocjenu stepena zrelosti maloljetnika, kao i razloge koji opravdavaju primjenu predložene odgojne mjere ili kazne maloljetničkog zatvora, a ne primjenu odgojne preporuke u skladu sa članom 90. st. (1), (4) i (5) ovog zakona.

(3) Bitni sadržaji prikupljenih podataka o ličnosti maloljetnika iz člana 92. ovog zakona obrazlažu se tako da to, koliko je moguće, ne djeluje štetno na njegov odgoj.

(4) Prilikom dostavljanja prijedloga za izricanje odgojne mjere ili kazne, tužitelj dostavlja i dokaze kojima potkrepljuje navode iz prijedloga.

Član 105.
Neslaganje sudije za maloljetnike sa prijedlogom tužitelja

(1) Ako tužitelj nije dao obrazložene razloge zbog kojih nije postupio u skladu sa članom 89. stav (3) ovog zakona ili članom 90. st. (1) i (2) ovog zakona, sudija može izraziti neslaganje sa prijedlogom tužitelja za izricanje sankcije i zatražiti da vijeće iz člana 17. stav (3) ovog zakona u roku tri dana o tome donese odluku. Vijeće odluku donosi po saslušanju tužitelja.

(2) Vijeće može odlučiti da se predmet vrati tužitelju radi postupanja u skladu sa čl. 89. i 90. ovog zakona ili odlučiti da sudija postupi prema članu 106. ovog zakona, a ako nisu ispunjeni uvjeti primjene iz člana 106. ovog zakona, da postupi po prijedlogu tužitelja za izricanje krivične sankcije.

Član 106.
Razmatranje mogućnosti i opravdanosti primjene odgojne preporuke od sudije

(1) Prije donošenja odluke o postupanju po prijedlogu tužitelja za izricanje odgojne mjere ili kazne maloljetničkog zatvora za krivična djela iz člana 89. stav (1) ovog zakona, odnosno nakon što je vijeće donijelo odluku po članu 105. stav (2) ovog zakona, sudija je dužan razmotriti mogućnost i opravdanost primjene odgojne preporuke. O načinu rješavanja konkretnog slučaja, prirodi, sadržaju, trajanju, posljedicama primjene odgojne preporuke, kao i posljedicama odbijanja saradnje, izvršenju i ispunjenju odgojne preporuke sudija obavještava maloljetnika i roditelje, odnosno staratelja ili usvojitelja.

(2) Ako sudija nađe da, s obzirom na prirodu krivičnog djela i okolnosti pod kojima je izvršeno, raniji život maloljetnika i njegove lične karakteristike, vođenje postupka i izricanje odgojne mjere ili kazne maloljetničkog zatvora prema maloljetniku ne bi bilo cjelishodno, postupit će u skladu sa odredbama čl. 24., 25., 26. i 27. ovog zakona.

(3) Sudija donosi rješenje kojim se izriče odgojna preporuka kada maloljetnik pristane ispuniti svoju obavezu preuzetu odgojnom preporukom. Dok traje primjena odgojne preporuke, organ starateljstva dostavlja sudiji izvještaj o njenoj primjeni.

(4) Ako su ispunjeni uvjeti za izricanje odgojne preporuke i nakon što uz saradnju i nadzor organa starateljstva maloljetnik ispuni obavezu preuzetu odgojnom preporukom, sudija donosi rješenje da neće postupati po

prijedlogu tužitelja za izricanje predložene krivične sankcije i o tome, po potrebi, obavještava oštećenog i upućuje ga da svoj imovinskopravni zahtjev može ostvariti u parničnom postupku. Protiv rješenja sudije žalba nije dopuštena.

(5) Ako maloljetnik djelimično ispuni obavezu preuzetu odgojnom preporukom, odnosno kada nije ostvarena potpuna kompenzacija primjenom odgojne preporuke, sudija odlučuje na način predviđen u stavu (3) ovog člana kada nađe da izricanje krivične sankcije prema maloljetniku ne bi bilo cjelishodno.

(6) Ako se na osnovu izvještaja organa starateljstva utvrdi da maloljetnik bez opravdanog razloga odbije ispuniti obavezu preuzetu odgojnom preporukom ili je neuredno izvršava, sudija postupa u skladu sa članom 108. ovog zakona.

(7) Prilikom razmatranja mogućnosti i opravdanosti izricanja odgojne preporuke, priznanje maloljetnika da je učinio krivično djelo ne može biti korišteno protiv njega u bilo kojem drugom naknadnom postupku.

Član 107.

Prihvatanje i postupanje po prijedlogu tužitelja

(1) Kad sudija primi prijedlog tužitelja za izricanje odgojne mjere ili kazne maloljetničkog zatvora, odnosno odluku vijeća iz člana 105. stav (2) ovog zakona, prijedlog tužitelja dostavlja maloljetniku i njegovom branitelju.

(2) Maloljetnik i branitelj mogu u roku tri dana od dana uručenja prijedloga izjaviti prethodne prigovore iz člana 248. stav (1) Zakona o krivičnom postupku o kojima vijeće odlučuje u roku osam dana. Rok za podnošenje prethodnih prigovora se na prijedlog branitelja može produžiti, ali rok ne može biti duži od 15 dana od dana uručenja prijedloga iz stava (1) ovog člana.

(3) Nakon što bude odlučeno o prethodnim prigovorima sudija dokaze iz člana 104. stav (4) ovog zakona dostavlja tužitelju, a predmet sudiji radi zakazivanja sjednice ili glavnog pretresa.

(4) Sudija koji je kao član vijeća odlučivao o prigovorima ne može učestvovati u suđenju. Protiv rješenja sudije žalba nije dopuštena.

Član 108.

Zakazivanje sjednice ili glavnog pretresa

(1) Nakon što primi prijedlog tužitelja za izricanje odgojne mjere ili kazne maloljetničkog zatvora, odnosno nakon što vijeće odbije prethodne prigovore ili odluči u skladu sa članom 105. stav (2) ovog zakona, sudija je dužan u roku osam dana od dana prijema prijedloga tužitelja, odnosno donošenja odluke vijeća zakazati sjednicu ili glavni pretres.

(2) Kazna maloljetničkog zatvora i zavodske mjere izriču se samo po održanom glavnom pretresu. Ostale odgojne mjere mogu se izreći na sjednici.

(3) Sudija saopštava maloljetniku odgojnu mjeru ili kaznu koja mu je izrečena.

Član 109.

Odlučivanje o prijedlogu tužitelja na sjednici

(1) Na sjednici će se pozvati tužitelj, maloljetnik, branitelj, roditelji, usvojitelj, odnosno staratelj maloljetnika, a o sjednici se obavještava i može joj prisustvovati predstavnik organa starateljstva.

(2) Sjednici obavezno prisustvuju tužitelj, maloljetnik i njegov branitelj. Ukoliko tužitelj ili branitelj neopravdano izostanu sa sjednice, sudija postupa shodno odredbama čl. 260. i 263. Zakona o krivičnom postupku.

(3) Nedolazak roditelja, odnosno usvojitelja ili staratelja maloljetnika i predstavnika organa starateljstva ne sprječava sud da održi sjednicu.

(4) Kada roditelj, odnosno staratelj ili usvojitelj nisu u mogućnosti prisustvovati sjednici ili nisu sposobni ili su nepoznati ili kada maloljetniku nije određen poseban staratelj, sudija u interesu maloljetnika poziva predstavnika organa starateljstva i tada je njegovo prisustvo obavezno sve do pravomoćnog okončanja postupka.

(5) Na sjednici tužitelj čita prijedlog i ukratko izlaže dokaze koji se odnose na krivično djelo i podatke o ličnosti maloljetnika do kojih je došao tokom pripremnog postupka, kao i razloge koji opravdavaju stavljanje prijedloga

za izricanje krivične sankcije. Kad izlaže podatke koji se tiču ličnosti maloljetnika, tužitelj postupa obazrivo, kako iznošenje ovih podataka ne bi štetilo daljnjem razvoju maloljetnika.

(6) Na sjednici maloljetnik i njegov branitelj izlažu odgovor na prijedlog tužitelja, a ako sjednici prisustvuju roditelji, odnosno staratelj ili usvojitelj maloljetnika i predstavnik organa starateljstva, oni mogu davati pojašnjenja i davati prijedloge.

(7) U ovoj fazi postupka važi shodna primjena odredaba Zakona o krivičnom postupku o izmjeni optužbe na glavnom pretresu, s tim što je sudija bez prijedloga tužitelja ovlašten odluku donijeti na osnovu prezentiranih dokaza i činjeničnog stanja utvrđenog na sjednici.

Član 110.
Odlučivanje na glavnom pretresu

(1) Kada se odlučuje na osnovu glavnog pretresa, shodno se primjenjuju odredbe Zakona o krivičnom postupku o rukovođenju glavnim pretresom, o odgađanju i prekidu glavnog pretresa, o zapisniku i o toku glavnog pretresa, ali sudija može, uvijek po saslušanju stranaka, odstupiti od ovih pravila ako smatra da njihova primjena za konkretan slučaj ne bi bila cjelishodna.

(2) Osim maloljetnika glavnom pretresu obavezno prisustvuju tužitelj, branitelj i predstavnik nadležnog organa starateljstva. Ako tužitelj ili branitelj neopravdano izostanu sa glavnog pretresa, sudija poduzima mjere u skladu sa općim odredbama iz čl. 260. i 263. Zakona o krivičnom postupku. O neopravdanom izostanku predstavnika organa starateljstva obavještava se rukovoditelj tog organa.

(3) Pored osoba čije je prisustvo obavezno na glavnom pretresu, na glavni pretres pozivaju se roditelji maloljetnika i usvojitelj, odnosno staratelj maloljetnika. Kada roditelj, odnosno staratelj nije u mogućnosti prisustvovati glavnom pretresu ili nisu sposobni ili su nepoznati, sudija može, ako nađe da je to u najboljem interesu maloljetnika, odrediti posebnog staratelja. Nedolazak roditelja maloljetnika, staratelja, odnosno usvojitelja ili posebnog staratelja maloljetnika ne predstavlja smetnju za održavanje glavnog pretresa.

(4) U ovoj fazi postupka shodno se primjenjuju odredbe Zakona o krivičnom postupku o izmijeni optužbe na glavnom pretresu, s tim što je sudija bez prijedloga tužitelja ovlašten odluku donijeti na osnovu prezentiranih dokaza i činjeničnog stanja utvrđenog na glavnom pretresu.

Član 111.
Isključenje javnosti

(1) Kada se sudi maloljetniku, javnost je uvijek isključena.

(2) Sudija može dopustiti da glavnom pretresu prisustvuju osobe koje se bave zaštitom i odgojem maloljetnika ili suzbijanjem prijestupništva mladih, kao i naučni radnici.

(3) U toku glavnog pretresa sudija može narediti da se, osim tužitelja, branitelja i predstavnika organa starateljstva, sa zasjedanja udalje sve ili pojedine osobe.

(4) Za vrijeme izvođenja pojedinih dokaza ili govora stranaka, sudija može narediti da se maloljetnik udalji sa zasjedanja i to zbog mogućeg štetnog uticaja na njegov odgoj. Ako je to važno za odbranu maloljetnika, branitelj ga obavještava o sadržaju i toku postupka za vrijeme njegove odsutnosti.

Član 112.
Privremeni smještaj maloljetnika u toku postupka

(1) U toku postupka sudija može na prijedlog tužitelja, branitelja ili ako sam to ocijeni neophodnim, donijeti rješenje o privremenom smještaju maloljetnika u skladu sa članom 94. ovog zakona, a može i ukinuti rješenje koje je o tome ranije doneseno.

(2) Troškovi smještaja maloljetnika isplaćuju se iz budžetskih sredstava suda i ulaze u troškove krivičnog postupka.

Član 113.

Odluke sudije za maloljetnike

(1) Sudija nije vezan uz prijedlog tužitelja pri odlučivanju hoće li prema maloljetniku izreći kaznu ili će primijeniti odgojnu mjeru.

(2) Sudija za maloljetnike će rješenjem obustaviti postupak u slučajevima kada sud na osnovu člana 298. tač. c), e) i f) Zakona o krivičnom postupku donosi presudu kojom se optužba odbija ili kojom se prema članu 299. Zakona o krivičnom postupku optuženi oslobađa od optužbe, kao i kada nađe da nije cjelishodno izreći maloljetniku ni odgojnu mjeru niti kaznu.

(3) Sudija donosi rješenje i kada izriče odgojnu mjeru maloljetniku. U izreci ovog rješenja navodi se samo koja se mjera izriče, ali se maloljetnik ne oglašava krivim za krivično djelo koje mu se stavlja na teret. U obrazloženju rješenja navodi se opis djela i okolnosti koje opravdavaju primjenu izrečene odgojne mjere.

(4) Razlozi za odluku iz stava (3) ovog člana koji bi mogli štetno uticati na odgoj maloljetnika neće biti izloženi.

(5) Kada se donosi rješenje o obustavi postupka, u obrazloženju rješenja se navodi opis djela i okolnosti koje opravdavaju takvu odluku, pri čemu se ne izlažu razlozi koji bi mogli štetno uticati na odgoj maloljetnika.

(6) Presuda kojom se maloljetniku izriče kazna maloljetničkog zatvora donosi se u obliku koji propisuje Zakon o krivičnom postupku za presudu kojom se optuženi oglašava krivim.

Član 114.

Kontrola postupka

(1) Za svako produženje roka iz člana 108. stav (1) ovog zakona, sudija mora imati odobrenje predsjednika suda.

(2) Glavni pretres se odgađa ili prekida samo izuzetno. O svakom odgađanju ili prekidu glavnog pretresa sudija obavještava predsjednika suda i iznosi razloge za odgađanje, odnosno prekidanje.

(3) Sudija je dužan izraditi rješenje, odnosno presudu u pisanom obliku i to u roku osam dana od dana saopštavanja donesene odluke, a u posebno složenim slučajevima u roku 15 dana.

(4) Sudija obavještava predsjednika suda svakih 15 dana koji predmeti maloljetnika nisu okončani i o razlozima zbog kojih je o pojedinim predmetima postupak još u toku. Predsjednik suda će, po potrebi, poduzeti mjere da se postupak ubrza.

Član 115.

Troškovi postupka i imovinskopravni zahtjev

(1) Sud može maloljetnika obavezati na plaćanje troškova krivičnog postupka i na ispunjenje imovinskopravnog zahtjeva samo ako je maloljetniku izrekao kaznu maloljetničkog zatvora.

(2) Ako je prema maloljetniku izrečena odgojna mjera ili je postupak obustavljen, troškovi postupka padaju na teret budžetskih sredstava suda, a oštećeni se radi ostvarivanja imovinskopravnog zahtjeva upućuje na parnični postupak.

(3) Ako maloljetnik ima prihode ili imovinu, sudija može odrediti da plati troškove krivičnog postupka i ispuni imovinskopravni zahtjev i kada prema njemu bude izrečena odgojna mjera, odnosno kada sudija nađe da nije cjelishodno prema maloljetniku izreći kaznu maloljetničkog zatvora, niti odgojnu mjeru.

(4) Troškovi postupka medijacije (posredovanje) koju provodi organizacija iz člana 26. stav (4) ovog zakona padaju na teret budžetskih sredstava tužiteljstva, odnosno suda.

6. Pravni lijekovi

Član 116.
Žalba protiv presude i rješenja

(1) Protiv presude kojom je maloljetniku izrečena kazna maloljetničkog zatvora, protiv rješenja kojim je maloljetniku izrečena odgojna mjera i protiv rješenja o obustavi postupka iz člana 113. stav (2) ovog zakona mogu podnijeti žalbu sve osobe koje imaju pravo na žalbu protiv presude prema članu 308. Zakona o krivičnom postupku i to u roku osam dana od dana prijema presude, odnosno rješenja.

(2) Branitelj, tužitelj, bračni, odnosno vanbračni drug ili neka druga osoba sa kojom živi u trajnoj zajednici, srodnik po krvi u pravoj liniji, usvojitelj, staratelj, brat, sestra i hranitelj mogu podnijeti žalbu u korist maloljetnika i bez njegove volje.

(3) Osobe koje su podnijele žalbu u korist maloljetnika mogu odustati od žalbe samo uz njegovu saglasnost.

(4) Žalba protiv rješenja kojim se izriče zavodska odgojna mjera ili presuda kojom je izrečena kazna maloljetničkog zatvora zadržava izvršenje odluke, izuzev ako sudija, uz saglasnost sa roditeljima maloljetnika i po saslušanju maloljetnika, ne odluči drugačije.

(5) Na sjednicu vijeća drugostepenog suda uvijek se poziva tužitelj, maloljetnik, branitelj, roditelji, usvojitelj, odnosno staratelj maloljetnika. O sjednici se obavještava i može joj prisustvovati predstavnik organa starateljstva. Nedolazak stranaka i branitelja koji su uredno obaviješteni o sjednici, ne spriječava drugostepeni sud da održi sjednicu.

Član 117.
Odluke vijeća za maloljetnike drugostepenog suda i zabrana reformatio in peius

(1) Vijeće za maloljetnike drugostepenog suda može preinačiti prvostepenu odluku izricanjem teže sankcije prema maloljetniku samo ako je to predloženo u žalbi tužitelja.

(2) Ako prvostepenom odlukom nije izrečena kazna maloljetničkog zatvora ili zavodska mjera, vijeće drugostepenog suda može tu kaznu, odnosno mjeru izreći samo ako održi pretres. Maloljetnički zatvor u dužem trajanju ili zavodska mjera teža od one izrečene prvostepenom odlukom može se izreći i na sjednici drugostepenog vijeća za maloljetnike.

Član 118.
Žalba na drugostepenu odluku

(1) Protiv odluke drugostepenog suda dozvoljena je žalba u slučajevima:

a) ako je vijeće za maloljetnike drugostepenog suda preinačilo prvostepenu odluku kojom je prema maloljetniku obustavljen postupak ili izrečena odgojna mjera iz člana 32. stav (1) tač. a) i b) ovog zakona i nakon održanog pretresa izreklo kaznu maloljetničkog zatvora ili zavodsku odgojnu mjeru iz člana 32. stav (1) tačka c) ovog zakona i

b) ako je vijeće za maloljetnike drugostepenog suda na sjednici povodom žalbe izreklo kaznu maloljetničkog zatvora u dužem trajanju ili zavodsku mjeru težu od one koja je izrečena prvostepenom odlukom.

(2) O žalbi protiv drugostepene odluke odlučuje sud trećeg stepena u vijeću sastavljenom od trojice sudija određenih rasporedom poslova u tom sudu koji imaju posebna znanja iz oblasti prava djeteta i prijestupništva mladih.

(3) Odredbe člana 324. Zakona o krivičnom postupku primjenjuju se i na saoptuženog koji nije izjavio žalbu protiv drugostepene odluke.

(4) Pred ovim vijećem ne može se održati pretres.

Član 119.
Vanredni pravni lijek

Odredbe Zakona o krivičnom postupku o ponavljanju krivičnog postupka završenog pravomoćnom presudom shodno se primjenjuju i na ponavljanje postupka završenog presudom kojim je prema maloljetniku izrečena kazna maloljetničkog zatvora ili doneseno rješenje o primjeni odgojne mjere ili rješenje o obustavi postupka.

7. Nadzor suda nad provođenjem mjera

Član 120.
Izvještaj o ponašanju maloljetnika

(1) Uprava ustanove u kojoj se prema maloljetniku izvršava kazna maloljetničkog zatvora i zavodska odgojna mjera dužna je svaka dva mjeseca dostaviti tužiteljstvu i sudu koji je izrekao odgojnu mjeru izvještaj o ponašanju maloljetnika. Stručni savjetnici suda i tužiteljstva, a tamo gdje savjetnika nema, sudija i tužitelj obilaskom zavoda ili ustanove u kojoj se odgojna mjera izvršava, prate izvršenje izrečene odgojne mjere.

(2) Obilazak maloljetnika smještenih u zavode i ustanove iz stava (1) ovog člana stručni savjetnici, odnosno sudija i tužitelj obavljaju najmanje dva puta u toku godine.

(3) Nadležni organ starateljstva dužan je svakih šest mjeseci dostaviti izvještaj sudu i tužiteljstvu o izvršenju ostalih odgojnih mjera. Sudija može, kada nađe da je to potrebno, tražiti izvještaj u kraćem roku.

(4) Izvještaji iz st. (1), (2) i (3) ovog člana čine sastavni dio spisa.

Član 121.
Izmjena odluke i obustava izvršenja

(1) Kada su ispunjeni uvjeti za izmjenu odluke o izrečenoj odgojnoj mjeri propisani članom 45. ovog zakona, odluku o izmjeni donosi sudija koji je donio rješenje o odgojnoj mjeri ako sam nađe da je to potrebno ili na prijedlog tužitelja, maloljetnika, njegovih roditelja, usvojitelja, odnosno staratelja, upravnika zavoda, odnosno ustanove ili organa starateljstva kojem je povjeren nadzor nad maloljetnikom.

(2) Prije donošenja odluke sudija saslušava tužitelja, maloljetnika, roditelja, usvojitelja, odnosno staratelja maloljetnika ili druge osobe, a od zavoda ili ustanove u kojoj se izvršava zavodska mjera, odnosno od organa starateljstva ili drugih organa i ustanova pribavit će i potrebne izvještaje o ponašanju maloljetnika i dostignutom stepenu uspješnosti u provođenju odgojne mjere.

(3) Prema odredbama st. (1) i (2) ovog člana donosi se i odluka o obustavljanju izvršenja odgojne mjere i o uvjetnom otpustu iz člana 43. ovog zakona.

(4) Odluku o izmjeni odluke o odgojnoj mjeri ili o obustavi izvršenja mjere ili uvjetnom otpustu, donosi sudija na sjednici kojoj obavezno prisustvuju maloljetnik i njegovi roditelji, odnosno staratelj ili usvojitelj maloljetnika, tužitelj, branitelj i predstavnik organa starateljstva, odnosno zavoda ili ustanove gdje se odgojna mjera izvršava.

Član 122.
Postupanje u odnosu na mjere sigurnosti

(1) Ako se maloljetnik bez opravdanog razloga tokom trajanja odgođenog izvršenja kazne maloljetničkog zatvora ili uvjetnog otpusta iz zavoda ili ustanove ne podvrgne ambulantnom liječenju na slobodi, sud može na prijedlog tužitelja ili na prijedlog ustanove ili ambulante u kojoj se maloljetnik liječio ili imao liječiti, organa starateljstva ili po službenoj dužnosti, odrediti da se mjera sigurnosti obaveznog psihijatrijskog liječenja ili obaveznog liječenja od ovisnosti prinudno izvrši u zdravstvenoj ili nekoj drugoj specijaliziranoj ustanovi ili će obustaviti izvršenje mjere sigurnosti ako utvrdi da je prestala potreba za liječenjem maloljetnika.

(2) Prije donošenja odluke iz stava (1) ovog člana sud, ako je potrebno, pribavlja i mišljenje odgovarajućeg ljekara - vještaka.

Član 123.
Postupak za naknadno izricanje kazne maloljetničkog zatvora

(1) Maloljetniku kojem je odgođeno izricanje kazne maloljetničkog zatvora iz člana 54. ovog zakona, ova kazna na prijedlog tužitelja može biti naknadno izrečena u skladu sa članom 55. ovog zakona.

(2) O prijedlogu tužitelja odlučuje sud koji je nadležan odlučivati o novoučinjenom krivičnom djelu. Ako maloljetnik ne ispunjava posebne obaveze ili se suprotstavlja izvršenju izrečene odgojne mjere, o prijedlogu tužitelja odlučuje sud koji je izrekao odgodu izvršenja kazne. Glavni pretres i presuda ograničavaju se na pitanje odmjeravanja kazne i razloge za njeno naknadno izricanje, odnosno neizricanje.

(3) Protiv odluke o odbijanju prijedloga za naknadno izricanje kazne tužitelj ima pravo žalbe, a protiv odluke o izrečenoj kazni pravo žalbe imaju i osobe iz člana 116. st. (1) i (2) ovog zakona.

(4) Ako kazna ne bude naknadno izrečena najkasnije u roku šest mjeseci od dana prestanka vremena provjeravanja ili od okončanja postupka zbog novog krivičnog djela na osnovu člana 55. stav (4) ovog zakona, prvostepeni sud koji je odgodio izricanje kazne maloljetničkog zatvora donosi rješenje kojim se utvrđuje brisanje te osude. Rješenje se dostavlja osuđenom, njegovom roditelju, odnosno staratelju ili usvojitelju, branitelju, tužitelju i organu nadležnom za vođenje kaznene evidencije.

Dio šesti

PRIMJENA MJERE UPOZORENJA, ODGOJNIH PREPORUKA I IZVRŠENJE KRIVIČNIH SANKCIJA

1. Primjena mjere upozorenja

Član 124.
Posebni podzakonski akti

Primjena mjere upozorenja iz člana 23. ovog zakona regulira se posebnim podzakonskim aktom koji donosi federalni ministar unutrašnjih poslova.

2. Primjena odgojnih preporuka

Član 125.
Primjena odgojnih preporuka prema maloljetnicima

Primjena odgojnih preporuka iz člana 26. ovog zakona regulira se Uredbom o primjeni odgojnih preporuka prema maloljetnicima.

3. Opće odredbe o izvršenju krivičnih sankcija

Član 126.
Primjena odredaba

Odredbe o izvršenju krivičnih sankcija prema maloljetnicima primjenjuju se i na punoljetne učinioce krivičnih djela kojima je izrečena odgojna mjera ili kazna maloljeničkog zatvora, kao i na osobe koje za vrijeme izvršenja tih sankcija postanu punoljetne.

Član 127.
Individualni pristup

(1) U toku izvršavanja krivičnih sankcija prema maloljetniku treba postupati na način koji odgovara njegovom uzrastu, stepenu zrelosti i drugim karakteristikama ličnosti, uz poštivanje dostojanstva maloljetnika, podsticanje njegovog cjelovitog razvoja i učešća u sopstvenoj resocijalizaciji, pridržavajući se savremenih pedagoških, psiholoških i penoloških znanja i iskustava.

(2) Maloljetniku se omogućavaju uvjeti za sticanje osnovnog i srednjeg stručnog obrazovanja i radnog osposobljavanja, kao i slobodno kreativno izražavanje i izražavanje vjerskih osjećaja i vršenje vjerskih obreda.

Član 128.
Zdravlje maloljetnika

(1) Briga o zdravlju maloljetnika prema kojem se izvršava zavodska odgojna mjera ili kazna maloljetničkog zatvora osigurava se u skladu sa prihvaćenim medicinskim standardima koji se primjenjuju prema maloljetnicima u široj zajednici.

(2) Maloljetnici prema kojima se izvršava zavodska odgojna mjera ili kazna maloljetničkog zatvora podvrgavaju se najmanje jednom godišnje sistematskom pregledu od odgovarajuće zdravstvene ustanove. Izvještaj o zdravstvenom stanju maloljetnika dostavlja se sudiji i tužitelju, roditelju, odnosno staratelju ili usvojitelju maloljetnika, kao i organu starateljstva.

(3) Posebna pažnja se posvećuje potrebama trudnih maloljetnica i majki sa bebama, narkomana, alkoholičara i maloljetnika sa posebnim potrebama.

(4) Najmanje dva puta godišnje sastavlja se izvještaj o psihičkom stanju maloljetnika i dostavlja sudiji koji vrši nadzor, odnosno ima uvid nad izvršenjem krivične sankcije iz stava (1) ovog člana, tužitelju, roditeljima, odnosno njegovom staratelju ili usvojitelju, kao i organu starateljstva.

Član 129.
Programi postupanja

(1) Izvršenje odgojne mjere i kazne maloljetničkog zatvora zasniva se na pojedinačnom programu postupanja sa maloljetnikom prilagođenom njegovoj ličnosti i u skladu sa savremenim dostignućima nauke, pedagoške i penološke prakse.

(2) Pojedinačni programi se izrađuju na osnovu cjelovitog sagledavanja zrelosti i drugih karakteristika ličnosti maloljetnika, njegovog uzrasta, nivoa obrazovanja, ranijeg života maloljetnika i ponašanja u socijalnoj sredini, oblika poremećaja ponašanja, vrste krivičnog djela i okolnosti pod kojima je učinjeno.

(3) Pojedinačnim programom posebno se utvrđuju: nivo zrelosti maloljetnika, druge karakteristike njegove ličnosti, mogućnost uključenja u proces obrazovanja i radnog osposobljavanja, korištenje i organizacija slobodnog vremena, rad sa roditeljem, usvojiteljem ili starateljem maloljetnika i drugim članovima njegove porodice, kao i drugi oblici psihosocijalnog, pedagoškog i penološkog uticaja na maloljetnika.

Član 130.
Troškovi izvršenja krivičnih sankcija

(1) Troškovi izvršenja krivičnih sankcija prema maloljetniku padaju na teret budžeta Federacije Bosne i Hercegovine.

(2) Roditelj, usvojitelj ili staratelj maloljetnika, odnosno druga osoba koja je prema zakonu obavezana izdržavati maloljetnika, kao i maloljetnik koji ima prihode ili imovinu, po pravilu, nisu dužni, ali mogu snositi dio troškova izvršenja posebnih obaveza, mjera pojačanog nadzora u drugoj porodici, upućivanja u odgojnu ustanovu, upućivanja u odgojno-popravni dom i kazne maloljetničkog zatvora.

(3) O visini podmirenja dijela troškova ishrane i zadovoljavanja drugih ličnih potreba maloljetnika odlučuje sud na prijedlog osoba iz stava (2) ovog člana. Ovi troškovi mogu biti u visini iznosa minimalne plaće na nivou Federacije Bosne i Hercegovine koju utvrđuje Federalni zavod za statistiku za mjesec koji prethodi mjesecu

odlučivanja ili u visini koju predloži podnositelj prijedloga. U ovom slučaju sud će najprije donijeti odluku o izricanju krivične sankcije, a nakon toga nastavlja postupak za odlučivanje o podmirenju dijela troškova i o tome donosi posebno rješenje.

Član 131.
Izmjena odluke o troškovima

(1) Na prijedlog osoba iz člana 130. stav (2) ovog zakona, odnosno na prijedlog organa starateljstva, druge porodice, zavoda ili ustanove u kojoj se krivična sankcija izvršava, sudija može posebnim rješenjem izmijeniti odluku o podmirivanju dijela troškova ishrane i zadovoljavanju drugih ličnih potreba maloljetnika smještenog u zavodu ili ustanovi, odnosno troškova nastalih izvršenjem odgojnih mjera, posebnih obaveza ili pojačanog nadzora u drugoj porodici.

(2) Podmirivanje troškova krivičnih sankcija osoba iz člana 130. stava (2) ovog zakona traje dok, u odnosu na te osobe, traje njihova zakonska obaveza izdržavanja maloljetnika, a u odnosu na maloljetnika dok je u mogućnosti snositi troškove izvršenja krivične sankcije.

Član 132.
Poduzimanje mjera radi zaštite prava maloljetnika

Kad sudija u toku izvršenja krivične sankcije utvrdi da postoje činjenice i okolnosti koje upućuju na potrebu poduzimanja mjere radi zaštite prava maloljetnika, dužan je o tome obavijestiti nadležni organ starateljstva prema mjestu prebivališta ili boravišta maloljetnika.

Član 133.
Pravo na prigovor

(1) Maloljetnik koji smatra da je lišen određenih prava ili da su mu ona povrijeđena, kao i da su učinjene druge nezakonitosti ili nepravilnosti u toku izvršenja zavodske odgojne mjere ili kazne maloljetničkog zatvora, ima pravo prigovora rukovoditelju ustanove ili zavoda u kojoj se ta krivična sankcija izvršava.

(2) U vezi sa prigovorom maloljetnika rukovoditelj ustanove ili zavoda u kojoj se odgojna mjera, odnosno kazna maloljetničkog zatvora izvršava donosi u roku tri dana obrazloženo rješenje kojim se prigovor odbija kao neosnovan, ili se utvrđuje njegova potpuna ili djelimična osnovanost, u kojem slučaju se hitno poduzimaju odgovarajuće mjere za otklanjanje učinjenih povreda ili lišavanja prava maloljetnika, odnosno drugih nezakonitosti ili nepravilnosti. Rješenje mora sadržati pouku o pravnom lijeku.

(3) Protiv rješenja rukovoditelja ustanove ili zavoda o prigovoru maloljetnik može u roku osam dana od dana prijema rješenja podnijeti žalbu sudiji suda koji vrši nadzor nad izvršenjem odgojne mjere, odnosno sudiji koji je izrekao kaznu maloljetničkog zatvora.

4. Izvršenje odgojnih mjera

Član 134.
Izvršenje

(1) Odgojna mjera se izvršava po pravomoćnosti odluke i kada izvršenje nema zakonskih smetnji, osim ako ovim zakonom nije drugačije određeno.

(2) Za izvršenje odgojnih mjera nadležan je poseban odjel ili služba organa starateljstva za maloljetnike, ako ovim zakonom nije drugačije određeno.

Član 135.
Nadzor i kontrola izvršenja

Nadzor nad izvršenjem i kontrolu izvršenja odgojne mjere vrši sudija koji je izrekao odgojnu mjeru.

Član 136.
Neposredni nadzor

(1) Sudija i tužitelj najmanje jednom godišnje vrše neposredni nadzor i kontrolu izvršenja odgojnih mjera.

(2) Izvještaji o toku i rezultatima izvršenja odgojnih mjera pribavljaju se i dostavljaju u skladu sa članom 120. ovog zakona.

A) Izvršenje mjera posebnih obaveza

Član 137.
Nadzor nad izvršenjem

(1) Na zahtjev sudije nadležni organ starateljstva dužan je dostaviti izvještaj o toku i rezultatima izvršenja izrečene mjere posebne obaveze iz člana 35. stav (2) ovog zakona.

(2) Pribavljanje izvještaja iz stava (1) ovog člana sudija može povjeriti i stručnom savjetniku iz člana 22. ovog zakona.

(3) Izvršenje mjere posebnih obaveza iz člana 35. ovog zakona regulira se posebnim podzakonskim aktom.

B) Izvršenje mjere upućivanja u odgojni centar

Član 138.
Nadležnost i provođenje

(1) Za izvršenje odgojne mjere upućivanja u odgojni centar nadležan je odgojni centar u mjestu prebivališta ili boravišta maloljetnika u vrijeme kada je odluka kojom je mjera izrečena postala izvršna.

(2) U slučajevima iz člana 36. st. (6) i (7) ovog zakona izvršenje odgojne mjere upućivanja u odgojni centar vrši se u saradnji sa organom starateljstva koji prati izvršenje odgojne mjere pojačanog nadzora, odnosno mjere posebnih obaveza.

Član 139.
Boravak maloljetnika u odgojnom centru

(1) Maloljetnik za vrijeme izvršenja mjere boravka u odgojnom centru na određeni broj sati tokom dana ostaje kod roditelja, usvojitelja ili staratelja, nastavlja pohađati školu ili odlaziti na posao. Mjera boravka u odgojnom centru na određeni broj sati tokom dana izvršava se u periodu od 08 do 20 sati u slobodnom vremenu maloljetnika usklađenom sa školskim ili radnim obavezama.

(2) Prijem maloljetnika u ustanovu vrši se na osnovu izvršne odluke suda i druge neophodne dokumentacije utvrđene aktom o prijemu, tretmanu i otpustu maloljetnika.

(3) Maloljetniku upućenom u odgojni centar na neprekidni boravak osigurava se smještaj i ishrana. Maloljetniku upućenom u odgojni centar na period duži od četiri sata dnevno osigurava se odgovarajući broj obroka hrane.

(4) Izvještaj o toku i rezultatima provedbe mjere dostavlja se na zahtjev sudiji, tužitelju i organu starateljstva tokom samog trajanja mjere i obavezno po njenom isteku, a u slučaju kada je ova mjera određena u najdužem trajanju (član 36. stav (2) tačka b)) svakih 15 dana

(5) Ukoliko se zbog nediscipline, ometanja ili onemogućavanja izvršenja mjere od maloljetnika mjera ne može izvršiti, odgojni centar dužan je u roku 76 sati obavijestiti nadležni sud radi poduzimanja odgovarajućih mjera.

(6) Dokumentacija maloljetnika koja sadrži podatke o identitetu maloljetnika i postupku izricanja i izvršavanja ove odgojne mjere povjerljive je prirode i dostupna je samo nadležnim organima u skladu sa zakonom.

(7) Sve ustanove, organizacije, institucije i druga pravna lica obavezna su sarađivati sa odgojnim centrom radi što efikasnije provedbe ove mjere, a u najboljem interesu maloljetnika.

C) Izvršenje odgojnih mjera pojačanog nadzora

a) Izvršenje mjere pojačanog nadzora roditelja, usvojitelja ili staratelja

Član 140.

Početak izvršenja

Izvršenje odgojne mjere pojačani nadzor roditelja, usvojitelja ili staratelja počinje danom kada se roditelju, usvojitelju ili staratelju maloljetnika dostavi izvršna sudska odluka kojom je izrečena odgojna mjera.

Član 141.

Provjera izvršenja mjere

Roditelj, usvojitelj ili staratelj maloljetnika dužan je izvršavati naloge i uputstva sudije i nadležnom organu starateljstva omogućiti provjeru izvršenja odgojne mjere i prihvatiti ukazanu pomoć radi njenog izvršenja.

Član 142.

Izvještavanje suda

(1) Roditelj, usvojitelj ili staratelj maloljetnika, odnosno organ starateljstva u rokovima propisanim članom 120. ovog zakona izvještavaju sud o toku i rezultatima izvršenja odgojne mjere.

(2) Organ starateljstva bez odgađanja izvještava sud i tužitelja o razlozima koji otežavaju izvršenje mjere.

b) Izvršenje mjere pojačanog nadzora u drugoj porodici

Član 143.

Upućivanje u drugu porodicu

(1) Odgojna mjera pojačanog nadzora u drugoj porodici izvršava se u porodici koju je odredio sud koji je sudio, na prijedlog nadležnog organa starateljstva.

(2) Po prijemu izvršne sudske odluke, koja je prethodno dostavljena maloljetniku, nadležni organ starateljstva upućuje maloljetnika u porodicu koja je određena sudskom odlukom.

Član 144.

Izvršenje mjere

(1) Nadležni organ starateljstva i porodica u koju se maloljetnik smješta zaključuju ugovor u pisanom obliku kojim se reguliraju međusobna prava i obaveze.

(2) Porodica u kojoj je maloljetnik smješten dužna je nadležnom organu starateljstva omogućiti provjeru izvršenja odgojne mjere i prihvatiti ponuđenu pomoć radi ostvarivanja svrhe odgojne mjere.

(3) Za vrijeme izvršenja ove odgojne mjere maloljetnik održava veze sa svojom porodicom, ako sud koji prati i kontrolira izvršenje odgojne mjere, na prijedlog organa starateljstva, drugačije ne odluči.

Član 145.

Izmijenjene okolnosti

Sud koji je izrekao odgojnu mjeru pojačanog nadzora u drugoj porodici može po službenoj dužnosti ili na prijedlog tužitelja, odnosno organa starateljstva odrediti smještaj maloljetnika u neku drugu porodicu, ako se prilike u porodici u kojoj je maloljetnik smješten toliko izmijene da otežavaju izvršenje odgojne mjere.

Član 146.
Shodna primjena odredaba

Odredbe ovog zakona kojima se uređuje izvršenje odgojne mjere pojačanog nadzora od roditelja, usvojitelja ili staratelja primijenjuju se shodno i na izvršenje odgojne mjere pojačanog nadzora u drugoj porodici.

c) Izvršenje mjere pojačanog nadzora nadležnog organa socijalnog staranja

Član 147.
Organ socijalnog staranja

(1) Za izvršenje odgojne mjere pojačanog nadzora organa socijalnog staranja nadležan je organ prebivališta, odnosno boravišta maloljetnika u vrijeme kad je odluka kojom je mjera izrečena postala izvršna.

(2) Organ starateljstva dužan je po prijemu izvršne odluke kojom je odgojna mjera pojačanog nadzora izrečena, odrediti službenu osobu organa starateljstva ili drugu stručnu osobu koja će mjeru provoditi i o tome odmah obavijestiti sudiju.

Član 148.
Obaveze stručne osobe organa starateljstva, državnih organa i drugih ustanova

(1) Stručna osoba kojoj je povjereno izvršenje odgojne mjere sačinjava program rada sa maloljetnikom, u skladu sa uputstvima suda i nadležnog organa starateljstva.

(2) Državni organi, odgojne, obrazovne, zdravstvene i druge ustanove dužni su stručnoj osobi koja provodi ovu odgojnu mjeru pružiti pomoć, a roditelj, usvojitelj ili staratelj dužan je obavijestiti stručnu osobu o prilikama koje otežavaju izvršenje mjere.

(3) U svemu ostalom u vezi sa izvršenjem odgojne mjere pojačanog nadzora nadležnog organa socijalnog staranja shodno se primjenjuju odredbe ovog zakona kojim se uređuje izvršenje odgojne mjere pojačanog nadzora roditelja, usvojitelja ili staratelja.

D) Izvršenje zavodskih odgojnih mjera

a) Opće odredbe

Član 149.
Odgojne ustanove i odgojno-popravni dom

Zavodske mjere izvršavaju se u odgojnim ustanovama, odgojno-popravnom domu i posebnoj ustanovi za liječenje i osposobljavanje maloljetnika.

Član 150.
Dostava dokumentacije i odluke organu nadležnom za izvršenje

(1) Sud koji je sudio će izvršnu odluku sa dokumentacijom, koju čini izvod iz matične knjige rođenih, isprave ili dokazi o dotadašnjem školovanju i osposobljavanju, nalaz o zdravstvenom stanju, podaci o ranijem činjenju krivičnih djela, vođeni postupci i izvještaji organa starateljstva, zajedno sa nalogom, dostaviti organu nadležnom za upućivanje radi izvršenja zavodske mjere u roku tri dana od dana kada je odluka postala izvršna.

(2) Organ kojem je odluka dostavljena na izvršenje dužan je pristupiti izvršenju krivične sankcije u roku osam a najduže u roku 15 dana od dana prijema odluke i dokumentacije iz stava (1) ovog člana.

Član 151.
Prijem maloljetnika u ustanovu

(1) Prijem maloljetnika u ustanovu vrši se na osnovu naloga o izvršenju sankcije koji izdaje sud.

(2) Nakon prijema u ustanovu, maloljetniku se na jeziku i na način koji razumije objašnjavaju pravila ustanove, prava i obaveze koje ima, a u roku 24 sata obavlja se i medicinski pregled maloljetnika.

(3) Maloljetniku se osigurava kopija pravilnika ustanove u kojoj se nalazi. Za maloljetnike koji su nepismeni ili ne razumiju jezik, ove informacije se prenose na način koji osigurava njihovo potpuno razumijevanje.

(4) Dosjei maloljetnika koji sadrže podatke o identitetu, činjenicama i razlozima upućivanja u ustanovu, organu koji je to odredio, dan i sat prijema, podatke o premještanju i otpuštanju, detalje o fizičkom i mentalnom zdravlju maloljetnika kao i obavještenja roditelju, usvojitelju ili staratelju povjerljive su prirode i dostupni su samo ovlaštenom osoblju ustanove.

Član 152.
Prava maloljetnika

(1) Maloljetnik prema kojem se izvršava zavodska mjera ima prava na:

a) dozvolu da nosi vlastitu odjeću ako je pogodna, ako je nema da mu se osigura, donji veš, sezonska odjeća i obuća primjerena lokalnim vremenskim uvjetima.

Pogodnom odjećom se smatra i odjeća koja nije degradirajuća ili ponižavajuća i koja ne predstavlja rizik za sigurnost;

b) ishranu koja je dijetetski, higijenski i zdravstveno prilagođena njegovom uzrastu, koja ga održava u dobrom zdravlju i snazi i omogućuje normalan psihofizički razvoj;

c) najmanje tri obroka dnevno čija je ukupna vrijednost najmanje 16.000 džula;

d) boravak u slobodno vrijeme van prostorija ustanove i na svježem zraku najmanje tri sata dnevno;

e) učestvovanje u organiziranim kulturnim, sportskim i drugim prikladnim aktivnostima van ustanove;

f) osiguravanje uvjeta za bavljenje fizičkom rekreacijom i sportom;

g) pohađanje nastave van ustanove ako u toj ustanovi nije organizirana nastava određenog smjera ili obrazovanja i ako to opravdavaju dosadašnji uspjesi u odgoju i školovanju maloljetnika, pod uvjetom da ne šteti izvršenju odgojne mjere;

h) neograničen prijem paketa čija se težina i dopuštena sadržina određuju aktom o kućnom redu;

i) primanje pošte i po vlastitom izboru da komunicira u pisanoj formi ili telefonom najmanje dva puta sedmično;

j) primanje informacija praćenjem štampe i drugih publikacija, radio i televizijskog programa, igranog filma, pristupom biblioteci, internetu ili na drugi prihvatljiv način koji promovira dobrobit maloljetnika;

k) posjete jednom nedjeljno roditelja, usvojitelja, staratelja, bračnog druga, osobe sa kojom je zasnovao vanbračnu zajednicu, usvojenika, djece i ostalih srodnika u pravoj liniji, a u pobočnoj liniji do četvrtog stepena srodstva;

l) boravak sa bračnim drugom ili osobom sa kojom je zasnovao vanbračnu zajednicu jednom mjesečno do tri sata nasamo u za tu svrhu određenoj prostoriji u okviru ustanove;

m) posjete dva puta mjesečno i drugih osoba koje ne ometaju izvršenje odgojne mjere, s tim da zabranu posjete ovih osoba može izreći rukovoditelj ustanove koji će rješenjem dati obrazloženje za donošenje takve odluke;

n) posjetu predstavnika vladinih i nevladinih organizacija, institucija i drugih koji su zainteresirani za pružanje pomoći maloljetniku u obliku obrazovanja, zapošljavanja ili smještaja u svrhu pripreme za povratak u zajednicu;

o) rad prema svojim mogućnostima u ustanovi, u skladu sa obavezama u pohađanju nastave. Za maloljetnika koji ne pohađa nastavu radno vrijeme traje u skladu sa općim propisima. Maloljetnik se van radnog vremena može radno angažirati najviše dva sata dnevno na održavanju čistoće i drugim tekućim poslovima ustanove;

p) naknadu za rad i novčane nagrade za posebne uspjehe u radu, čije najniže i najviše iznose određuje rukovoditelj ustanove, kao i pravo da polovinom naknade i nagrade slobodno raspolaže, a ostatak mu se stavlja na štednju, s tim da mu, izuzetno, rukovoditelj ustanove može odobriti korištenje cijele naknade. Ni u kojem slučaju interes maloljetnika i njegov rad ne smiju biti podređeni ciljevima ostvarivanja profita ustanove ili za nekog trećeg;

r) dnevni i nedjeljni odmor u skladu sa općim propisima;

s) godišnji odmor u trajanju od 18 do 30 dana koji se koristi van ustanove ili u okviru ustanove, s tim da o dužini, načinu i mjestu korištenja odlučuje rukovoditelj ustanove na prijedlog odgajatelja;

t) zdravstvenu zaštitu van ustanove ako ustanova ne može pružiti odgovarajuću zdravstvenu zaštitu. Vrijeme provedeno na liječenju u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi uračunava se u trajanje odgojne mjere;

u) izvještavanje porodice maloljetnika o zdravstvenom stanju maloljetnika, a ako maloljetnik umre u roku šest mjeseci od otpuštanja izvršiti uvid u izvještaje provedene istrage;

v) izvještavanje u najkraćem mogućem roku o smrti, ozbiljnoj bolesti ili povredi bilo kojeg člana uže porodice i da mu se osigura posjeta članu porodice ili prisustvo sahrani i

z) ako želi, ima pravo učestvovati u vjerskoj službi i u vezi sa tim posjedovati i zadržati potrebne vjerske knjige i predmete za vjeroispovijedanje, kao i pravo odbijati sve oblike učešća u vjerskim i religioznim službama i obrazovanju.

Član 153.
Pogodnosti

(1) Maloljetniku koji se dobro vlada i zalaže na radu rukovoditelj ustanove odgojno-popravnog doma može dodijeliti sljedeće pogodnosti:

a) prošireno pravo na prijem posjeta,

b) slobodne izlaske iz doma u grad,

c) posjete sportskim, kulturnim i drugim prikladnim događajima van odgojno-popravnog doma,

d) posjete porodici, srodnicima ili drugim bliskim osobama za vrijeme vikenda i praznika i

e) dodatna odsustva iz ustanove odgojno-popravnog doma do 15 dana.

(2) Prošireno pravo na prijem posjeta podrazumijeva i češće posjete osoba iz člana 152. stav (1) tačka m) ovog zakona.

(3) Rukovoditelj ustanove u skladu sa posebnim pravilnikom može maloljetniku dodijeliti i druge pogodnosti koje povoljno utiču na izvršenje odgojne mjere.

Član 154.
Disciplinski prekršaji i postupak

(1) Imajući u vidu osnovne karakteristike, potrebe i prava maloljetnika federalni ministar pravde posebnim pravilnikom propisat će koje ponašanje predstavlja disciplinski prekršaj, vrste sankcija koje se mogu izreći i njihovo trajanje, organ koji je ovlašten da izriče te sankcije, kao i organ ovlašten da razmatra žalbe.

(2) Nijedan maloljetnik neće biti kažnjen za disciplinski prekršaj o kojem prethodno nije provedena istraga i maloljetnik na njemu razumljiv način prethodno obaviješten o navedenom prekršaju i data mu mogućnost da prezentuje svoju odbranu, uključujući i pravo na žalbu.

Član 155.
Zabranjene disciplinske mjere

Zabranjene su disciplinske mjere koje uključuju uskraćivanje rada, smanjenje hrane, ograničenje komunikacije maloljetnika sa članovima porodice, zatvaranje u mračne prostorije i samice, kolektivno kažnjavanje maloljetnika, kao i druge disciplinske mjere koje degradiraju i ugrožavaju fizičko ili mentalno zdravlje maloljetnika.

Član 156.
Disciplinske mjere

(1) Zbog povrede odredaba ovog zakona koje se odnose na pravila boravka u ustanovi odgojno-popravnog doma, pravila kućnog reda i radne discipline, obaveza i programa postupanja i naloga ovlaštenih osoba maloljetniku se mogu izreći disciplinske mjere opomene i oduzimanja dodijeljenih pogodnosti.

(2) Pogodnosti predviđene članom 153. stav (1) tačka d) ovog zakona mogu se ograničiti samo ako bi posjeta porodici, srodnicima ili drugim bliskim osobama ugrozila fizičko i mentalno zdravlje maloljetnika ili na drugi način ometala izvršenje odgojne mjere o čemu rukovoditelj ustanove donosi rješenje sa razlozima za donošenje takve odluke.

(3) Ako se svrha disciplinske mjere može postići i bez njenog izvršenja, izvršenje disciplinskih mjera oduzimanja dodijeljenih pogodnosti može se uvjetno odgoditi do 90 dana. Uvjetno odgađanje izvršenja disciplinske mjere može se opozvati ako se maloljetniku u roku za koji je odgođeno izvršenje izrekne novo oduzimanje dodijeljenih pogodnosti.

Član 157.
Zabrana nošenja i upotrebe oružja i ograničenja upotrebe sile i prinude

(1) Zabranjeno je nošenje i upotreba oružja uposlenicima u ustanovama u kojima se izvršavaju zavodske odgojne mjere.

(2) Upotreba sredstava sile i prinude iz bilo kojeg razloga je zabranjena, izuzev u slučajevima kada su druge metode kontrole iscrpljene ili bile neuspješne i to samo na najkraće moguće vrijeme i u skladu sa ovlaštenjima utvrđenim zakonom i propisima ustanove.

(3) Po naređenju rukovoditelja ustanove sredstva sile i prinude za privremeno onesposobljavanje mogu se primijeniti samo radi spriječavanja maloljetnika od samopovrjeđivanja, spriječavanja fizičkog napada i povređivanja službene osobe i drugih maloljetnika ili uništenja imovine većih razmjera, a o čemu se odmah obavještavaju sud, tužiteljstvo i Federalno ministarstvo pravde.

Član 158.
Pravilnik o kućnom redu

Bliže odredbe o organizaciji i načinu izvršenja zavodskih odgojnih mjera propisuju se pravilnikom o kućnom redu ustanove.

Član 159.
Obilazak maloljetnika smještenog u ustanovi

(1) Sudija i tužitelj najmanje dva puta u toku godine obilaze maloljetnika smještenog u ustanovi za izvršenje zavodskih mjera, gdje u neposrednom kontaktu sa maloljetnikom i stručnim osobama koje se brinu o izvršenju mjere, kao i uvidom u odgovarajuću dokumentaciju utvrđuju zakonitost i pravilnost postupanja i cijene uspjeh postignut u odgoju i pravilnom razvoju ličnosti maloljetnika.

(2) O uočenim propustima i drugim zapažanjima osobe iz stava (1) ovog člana dužne su bez odgađanja obavijestiti Federalno ministarstvo pravde, kao i upravu ustanove u kojoj se odgojna mjera izvršava.

(3) Po obavještenju sudije, odnosno tužitelja, Federalno ministarstvo pravde, kao i uprava ustanove u kojoj se odgojna mjera izvršava dužni su bez odgađanja izvršiti odgovarajuće provjere i poduzeti mjere za otklanjanje nezakonitosti i nepravilnosti i o tom obavijestiti sudiju i tužitelja.

Član 160.
Odgađanje izvršenja zavodske mjere

(1) Na molbu maloljetnika, njegovog roditelja, odnosno staratelja ili usvojitelja ili na prijedlog nadležnog organa starateljstva, sudija može iz razloga predviđenih Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija odgoditi izvršenje zavodske odgojne mjere.

(2) O odgađanju odlučuje rješenjem sudija koji je izrekao odgojnu mjeru u roku tri dana od prijema molbe. Vrijeme odgađanja može biti određeno u trajanju do godinu dana, a u slučaju bolesti maloljetnika dok bolest traje.

(3) Protiv rješenja sudije, roditelji, usvojitelj ili staratelj maloljetnika mogu u roku tri dana od prijema rješenja podnijeti žalbu vijeću za maloljetnike istog suda. Vijeće za maloljetnike o žalbi odlučuje u roku tri dana od prijema žalbe.

(4) Molba i prijedlog iz stava (1) ovog člana i žalba iz stava (3) ovog člana zadržavaju izvršenje zavodske mjere.

(5) Ako sud prilikom ponovnog odbijanja molbe za odgađanje izvršenja utvrdi da se pravo na molbu zloupotrebljava, odlučuje da žalba ne zadržava izvršenje zavodske mjere.

Član 161.
Prekid izvršenja zavodske mjere

(1) Na molbu maloljetnika, njegovog roditelja, usvojitelja ili staratelja na prijedlog organa starateljstva ili rukovoditelja ustanove u kojoj se zavodska mjera izvršava, sudija može iz razloga predviđenih Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija prekinuti izvršenje zavodske odgojne mjere.

(2) O prekidu odlučuje rješenjem sudija koji je izrekao odgojnu mjeru i to u roku tri dana od prijema molbe. Vrijeme prekida može biti određeno u trajanju do godinu dana, a u slučaju bolesti maloljetnika dok bolest traje.

(3) Protiv rješenja sudije osobe iz stava (1) ovog člana mogu izjaviti žalbu vijeću za maloljetnike u roku tri dana od prijema rješenja. Vijeće za maloljetnike o žalbi odlučuje u roku tri dana od dana prijema žalbe.

(4) Vrijeme prekida izvršenja ne uračunava se u vrijeme trajanja mjere.

(5) Kada prestanu okolnosti zbog kojih je dozvoljen prekid izdržavanja zavodske mjere ili se utvrdi da je dozvola data na osnovu lažnih isprava i dokaza, ili ako se prekid ne koristi u svrhu za koju je dozvoljen, sudija koji je izrekao zavodsku mjeru ukida rješenje iz stava (1) ovog člana i maloljetniku nalaže da se odmah, a najduže u roku tri dana od prijema rješenja javi ustanovi radi izvršenja zavodske mjere. Rješenje se dostavlja maloljetniku, roditeljima, odnosno staratelju ili usvojitelju i ustanovi, s tim da žalba ne zadržava izvršenje zavodske mjere.

(6) Protiv rješenja sudije iz stava (5) ovog člana žalbu mogu izjaviti maloljetnik, roditelj, odnosno staratelj ili usvojitelj u roku tri dana od prijema rješenja vijeću iz člana 17. stav (3) ovog zakona. Vijeće o žalbi odlučuje u roku tri dana od prijema žalbe.

Član 162.
Shodna primjena Zakona o izvršenju krivičnih sankcija

Na sva ostala pitanja u vezi sa odgađanjem i prekidom izvršenja zavodskih mjera shodno se primjenjuju odredbe Zakona o izvršenju krivičnih sankcija kojim se uređuje odgađanje izvršenja i prekid izvršenja kazne zatvora za učinjeno krivično djelo.

Član 163.
Otpuštanje maloljetnika iz ustanove

(1) Maloljetnik se otpušta sa izvršenja zavodske mjere kad istekne zakonom određeno najduže trajanje mjere ili kada sud donese odluku o obustavljanju njenog izvršenja, zamjeni izrečene odgojne mjere drugom mjerom ili uvjetnim otpustom.

(2) O uvjetnom otpustu iz odgojne ustanove i odgojno popravnog doma, na molbu maloljetnika, odlučuje sudija suda koji je izrekao mjeru upućivanja u odgojnu ustanovu i odgojno-popravni dom.

(3) Kada se maloljetnik nalazi u završnom razredu škole ili pri kraju stručnog usavršavanja, a otpuštanjem iz ustanove u kojoj se mjera izvršava onemogućio bi se završetak školovanja ili stručnog osposobljavanja, ustanova može, na molbu maloljetnika, omogućiti završetak školovanja ili stručnog osposobljavanja.

(4) U slučaju iz stava (3) ovog člana na maloljetnika se ne primjenjuju odredbe člana 164. stav (4) i člana 169. stav (4) ovog zakona.

b) Izvršenje mjere upućivanje u odgojnu ustanovu

Član 164.
Upućivanje u odgojnu ustanovu

(1) Zavodska mjera upućivanje u odgojnu ustanovu izvršava se u ustanovi koja osigurava smještaj i zadovoljavanje odgojnih, zdravstvenih, obrazovnih, sportskih i drugih razvojnih potreba maloljetnika.

(2) Zavodska mjera upućivanje u odgojnu ustanovu izrečena osobi muškog spola izvršava se u odgojnoj ustanovi za te osobe.

(3) Zavodska mjera upućivanje u odgojnu ustanovu izrečena osobi ženskog spola izvršava se u odgojnoj ustanovi za maloljetnice ili u odvojenom ženskom odjeljenju odgojne ustanove iz stava (2) ovog člana.

(4) Maloljetnik kojem je izrečena ova odgojna mjera ima ista prava i obaveze kao i ostali maloljetnici u odgojnoj ustanovi, s tim što mu se u pogledu postupanja poklanja posebna pažnja, ali tako da se u životu i radu u ustanovi ne izdvaja od ostalih.

(5) O izrečenoj odgojnoj mjeri upoznaje se samo rukovoditelj kao i drugo stručno osoblje uključeno u izvršenje odgojne mjere.

(6) Osoba kojoj je izrečena zavodska mjera upućivanje u odgojnu ustanovu može u njoj ostati do navršene 23. godine.

Član 165.
Dovođenje maloljetnika u ustanovu

(1) Organ starateljstva nadležan prema mjestu prebivališta, odnosno boravišta maloljetnika u vrijeme kada je odluka kojom je odgojna mjera izrečena postala izvršna, određuje osoba koja je dužna maloljetnika dovesti u odgojnu ustanovu.

(2) Odgojna ustanova obavještava sud o prijemu maloljetnika i danu početka izvršenja odgojne mjere.

Član 166.
Prijem maloljetnika u ustanovu

(1) Prilikom stupanja maloljetnika u odgojnu ustanovu u skladu se odredbom člana 151. ovog zakona, najprije se utvrđuje identitet maloljetnika, zatim slijedi ljekarski pregled, a potom ispitivanje ličnosti u posebnom odjeljenju odgojne ustanove radi određivanja programa postupanja. Ovo ispitivanje može trajati najduže 30 dana.

(2) Pojedinačni program postupanja sa maloljetnikom sačinjava stručni tim ustanove.

(3) Nakon ispitivanja iz stava (1) ovog člana maloljetnik se raspoređuje u grupu koja se formira prema uzrastu, nivou zrelosti i drugim ličnim karakteristikama maloljetnika, kao i određenom programu postupanja radi primjene istovrsnih odgojnih postupaka i uticaja.

(4) Odgojna grupa ima najviše deset maloljetnika i posebnog odgajatelja.

Član 167.
Nemogućnost otpočinjanja ili nastavka izvršenja odgojne mjere

(1) Ako izvršenje mjere ne može otpočeti ili se nastaviti zbog odbijanja ili bjekstva maloljetnika, organ starateljstva, odnosno rukovoditelj ustanove o tome obavještava nadležni organ unutrašnjih poslova koji dovodi maloljetnika u odgojnu ustanovu.

(2) Način dovođenja ne smije narušavati dostojanstvo maloljetnika, niti mu nauditi fizički ili mentalno.

Član 168.
Premještaj maloljetnika u drugu odgojnu ustanovu

Na zahtjev maloljetnika, roditelja, usvojitelja ili staratelja maloljetnika ili na prijedlog ustanove u kojoj se mjera izvršava, odnosno na prijedlog nadležnog organa starateljstva, sud može donijeti odluku o premještaju maloljetnika u

drugu odgojnu ustanovu kada prvobitni kriteriji za upućivanje ili daljnja potreba za reintegracijom u društvo mogu biti efikasnije postignuti u drugoj ustanovi ili kada obrazloženi razlozi sigurnosti prebacivanje čine neophodnom mjerom.

c) Izvršenje mjere upućivanje u odgojno-popravni dom

Član 169.
Odgojno-popravni dom

(1) Zavodska mjera upućivanje u odgojno-popravni dom izrečena osobi muškog spola izvršava se u odgojnopopravnom domu za te osobe.

(2) Zavodska mjera upućivanje u odgojno-popravni dom izrečena osobi ženskog spola izvršava se u odgojnopopravnom domu za maloljetnice ili u odvojenom ženskom odjeljenju odgojno-popravnog doma iz stava (1) ovog člana.

(3) Punoljetna osoba kojoj je izrečena mjera iz stava (1) ovog člana, kao i maloljetnik koji u odgojno-popravnom domu dok traje mjera postane punoljetan smješta se u posebno odjeljenje odgojno-popravnog doma.

(4) Osoba kojoj je izrečena zavodska mjera upućivanje u odgojno-popravni dom u njemu može ostati do navršene 23. godine.

Član 170.
Upućivanje maloljetnika

(1) Za upućivanje maloljetnika u odgojno-popravni dom nadležan je sud koji je izrekao mjeru. Maloljetniku se za pripremu mora ostaviti najmanje osam a najviše 15 dana.

(2) Maloljetnika koji se nalazi u pritvoru u odgojno-popravni dom upućuje sud na čijem je području sjedište ustanove u kojoj je maloljetnik pritvoren.

(3) Sud koji upućuje maloljetnika na izvršenje ove mjere dostavlja odgojno-popravnom domu izvršnu odluku o izrečenoj mjeri sa dokumentacijom iz člana 150. stav (1) ovog zakona.

Član 171.
Dovođenje u odgojno-popravni dom

(1) Sud koji je sudio nalaže maloljetniku koji nije u pritvoru u pisanom obliku da se određenog dana javi radi izvršenja izrečene mjere ili nalaže roditelju, usvojitelju ili staratelju da maloljetnika određenog dana dovede u odgojnopopravni dom.

(2) Sud iz stava (1) ovog člana obavještava odgojno-popravni dom o datumu kada se maloljetnik treba javiti i uz to obavještenje dostavlja izvršnu odluku o izrečenoj mjeri sa podacima o maloljetniku pribavljenim u toku postupka iz člana 150. stav (1) ovog zakona.

(3) Ako se maloljetnik po nalogu suda ne javi u odgojnopopravni dom, sud naređuje njegovo dovođenje, a ako se maloljetnik krije ili je u bjekstvu, sud naređuje izdavanje potjernice.

(4) U slučaju bjekstva maloljetnika iz odgojno-popravnog doma, rukovoditelj ustanove će odmah obavijestiti roditelja, odnosno staratelja maloljetnika i narediti izdavanje potjernice.

Član 172.
Prijem maloljetnika u odgojno-popravni dom

Prijem maloljetnika u odgojno-popravni dom vrši se u skladu sa odredbom člana 151. ovog zakona.

d) Upućivanje maloljetnika u posebnu ustanovu

Član 173.
Ometenost u psihofizičkom razvoju

(1) Maloljetnik kojem je zbog ometenosti u psihofizičkom razvoju ili zbog psihičkih poremećaja izrečena mjera upućivanje u posebnu ustanovu za liječenje i osposobljavanje na osnovu odredbe člana 44. ovog zakona, u toj ustanovi ima ista prava kao i ostali maloljetnici smješteni u ustanovi.

(2) Ako se u ustanovi za osposobljavanje ne mogu zadovoljiti potrebe maloljetnika sa invaliditetom, maloljetnik se premješta u specijalizirani zavod ili ustanovu gdje se ove potrebe mogu zadovoljiti.

Član 174.
Upućivanje u posebnu ustanovu za liječenje i osposobljavanje

(1) Upućivanje maloljetnika u posebnu ustanovu za liječenje i osposobljavanje vrši organ starateljstva prema prebivalištu, odnosno boravištu maloljetnika u vrijeme kada je odluka kojom je odgojna mjera izrečena postala izvršna.

(2) Organ starateljstva iz stava (1) ovog člana odmah obaviještava sud nadležan za izvršenje ove mjere i nadležni organ unutrašnjih poslova kada izvršenje mjere ne može započeti ili se nastaviti zbog odbijanja ili bjekstva maloljetnika.

(3) Maloljetnik se dovodi i sprovodi u pratnji zdravstvenih radnika.

(4) Način dovođenja i sprovođenja ne smije narušavati dostojanstvo maloljetnika, niti mu nauditi fizički ili mentalno.

Član 175.
Izvještavanje

Posebna ustanova za osposobljavanje i liječenje maloljetnika o rezultatima izvršenja mjere dostavlja izvještaj u skladu sa članom 120. stav (1) ovog zakona, a kada maloljetnik postane punoljetan, posebno izvještava sudiju i tužitelja o zdravstvenom stanju maloljetnika radi ispitivanja potrebe za donošenjem jedne od odluka predviđenih članom 44. stav (3) ovog zakona.

5. Izvršenje kazne maloljetničkog zatvora

Član 176.
Odvojeni kazneno-popravni zavodi

(1) Kazna maloljetničkog zatvora izvršava se u posebnom kazneno-popravnom zavodu za maloljetnike koji ne može imati dodira sa kazneno-popravnim zavodom u kojem odrasle osobe izdržavaju kaznu zatvora.

(2) Kazna maloljetničkog zatvora izrečena osobama ženskog spola izvršava se u posebnom kazneno-popravnom zavodu za maloljetnice ili odvojenom odjeljenju kaznenopopravnog zavoda za maloljetnike iz stava (1) ovog člana.

(3) Maloljetnici koji za vrijeme izvršenja kazne maloljetničkog zatvora postanu punoljetni i dalje nastavljaju boraviti u zavodu za maloljetnike ili u odjeljenju za mlađe punoljetne osobe, osim ako njihova društvena reintegracija neće imati veći efekat ako se smjeste u zavod za odrasle.

(4) Mlađe punoljetne osobe kojima je izrečena kazna maloljetničkog zatvora smještaju se u zavod koji ima sličan režim kao i zavod za maloljetnike.

Član 177.

Vrijeme ostanka u kazneno-popravnom zavodu

(1) Osuđeni na kaznu maloljetničkog zatvora u kaznenopopravnom zavodu za maloljetnike može ostati najduže do navršene 23. godine, a ako do tada ne izdrži kaznu, u odnosu na njega, postupa se na način propisan članom 176. ovog zakona.

(2) Izuzetno, u kazneno-popravnom zavodu za maloljetnike osuđeni može ostati i nakon što je navršio 23. godinu, ako je to potrebno radi završavanja školovanja ili stručnog osposobljavanja, ili ako ostatak neizdržane kazne nije veći od šest mjeseci, ali najduže do navršene 25. godine.

Član 178.

Odlučivanje o uvjetnom otpustu

(1) O uvjetima otpusta osuđenog na kaznu maloljetničkog zatvora odlučuje sudija prvostepenog suda koji je donio presudu.

(2) Sudija odlučuje o uvjetnom otpustu na osnovu molbe maloljetnika.

(3) Prije donošenja odluke sudija, po potrebi, usmeno saslušava maloljetnika, njegove roditelje, predstavnike organa socijalnog staranja i druge osobe i pribavlja izvještaj i mišljenje kazneno-popravnog zavoda o opravdanosti uvjetnog otpusta. Usmeno saslušanje maloljetnika obavezno je ako se odlučuje o uvjetima otpusta poslije dvije trećine izdržane kazne, osim ako sudija, na osnovu dostupne dokumentacije, ne ocijeni da su ispunjeni uvjeti za uvjetni otpust.

(4) Ako je maloljetnik izdržao kaznu iz stava (3) ovog člana, a njegovo ponašanje tokom izdržavanja kazne ukazuje da u skladu sa članom 31. ovog zakona nije postignuta svrha kažnjavanja, zahtjev za uvjetni otpust se odbija i maloljetnik se o tome obavještava.

(5) O opozivanju uvjetnog otpusta, kada se za to steknu uvjeti, poslije saslušanja tužitelja i maloljetnika, odlučuje sud koji je donio odluku o uvjetnom otpustu.

Član 179.

Shodna primjena odredaba ovog zakona i Zakona o izvršenju krivičnih sankcija

(1) Odredbe čl. od 150. do 157 i čl. od 159. do 161. ovog zakona shodno se primijenjuju i u odnosu na maloljetnika kojem je izrečena kazna maloljetničkog zatvora, a bliže odredbe o režimu boravka maloljetnika propisuju se posebnim pravilnikom kazneno-popravnog zavoda koji donosi federalni ministar pravde.

(2) Na ostala pitanja u vezi sa izvršenjem kazne maloljetničkog zatvora shodno se primjenjuju odredbe Zakona o izvršenju krivičnih sankcija, ukoliko nisu u suprotnosti sa odredbama ovog zakona.

6. Posebne odredbe o izvršenju mjera sigurnosti

Član 180.

Posebna odjeljenja za izvršenje mjera sigurnosti

(1) Izvršenje mjera sigurnosti obaveznog psihijatrijskog liječenja i obaveznog liječenja od ovisnosti prilagođava se uzrastu i ličnosti maloljetnika.

(2) Mjera obaveznog psihijatrijskog liječenja, kada postoje uvjeti iz člana 63. stav (1) ovog zakona i mjera sigurnosti obaveznog liječenja od ovisnosti kada postoje uvjeti iz člana 64. stav (1) ovog zakona izvršavaju se u posebnom odjeljenju zdravstvene ustanove određene za maloljetnike ili u drugim specijaliziranim zdravstvenim ustanovama.

Mjera sigurnosti ambulantnog liječenja na slobodi kada postoje uvjeti iz člana 65. stav (1) ovog zakona izvršava se u ambulanti koja se određuje na prijedlog organa starateljstva koji prati izvršenje mjera sigurnosti i o tome svaka tri mjeseca obavještava tužitelja, roditelja, odnosno staratelja ili maloljetnika i sud.

(3) Maloljetnik u zdravstvenoj ustanovi ili specijaliziranoj ustanovi ili na ambulantnom liječenju ostaje sve dok ne prestanu razlozi zbog kojih je izrečena mjera sigurnosti, ali najduže do isteka trajanja odgojne mjere ili kazne maloljetničkog zatvora ili dok traje odgođeno izvršenje ove kazne ili uvjetni otpust iz zavoda ili ustanove.

(4) Kada su ispunjeni uvjeti iz člana 122. ovog zakona, sud će poduzeti predviđene mjere u svrhu osiguranja provođenja izrečenih mjera sigurnosti.

7. Pomoć poslije izvršenja zavodskih mjera i kazne maloljetničkog zatvora

Član 181.
Organ starateljstva

(1) Nadležni organ starateljstva dužan je tokom trajanja zavodske mjere i kazne maloljetničkog zatvora održavati stalnu vezu sa maloljetnikom, njegovom porodicom i ustanovom u koju je maloljetnik smješten kako bi se maloljetnik i njegova porodica što bolje pripremili za vraćanje maloljetnika u raniju socijalnu sredinu i njegovo uključivanje u daljnji društveni život.

(2) Ustanova ili zavod u kojoj se izvršava zavodska mjera ili kazna maloljetničkog zatvora dužni su da najmanje 90 dana prije planiranog otpuštanja maloljetnika obavijeste o tome roditelje maloljetnika, usvojitelja ili staratelja, odnosno bliske srodnike sa kojima je maloljetnik živio, kao i nadležni organ socijalnog staranja i predlože im mjere koje bi trebalo poduzeti za prihvat maloljetnika.

Član 182.
Obavještavanje organa starateljstva i dužnost pružanja pomoći nakon izvršenja krivične sankcije

(1) Roditelj, usvojitelj ili staratelj, odnosno bliski srodnik sa kojim je maloljetnik živio prije stupanja na izdržavanje zavodske mjere ili kazne maloljetničkog zatvora, dužan je o povratku maloljetnika u porodicu obavijestiti nadležni organ starateljstva.

(2) Nadležni organ socijalnog staranja dužan je maloljetniku, poslije izvršenja krivične sankcije iz stava (1) ovog člana, pružiti potrebnu pomoć.

Član 183.
Vrste pomoći

(1) Nakon izvršenja krivične sankcije nadležni organ starateljstva u kontaktu i saradnji sa nadležnim ministarstvima i drugim vladinim i nevladinim organizacijama, institucijama, preduzećima, pojedincima maloljetniku pruža pomoć u vezi sa iznalaženjem smještaja i sredine u kojoj će živjeti, dovršetkom započetog obrazovanja i stručnog osposobljavanja, liječenjem radi zaštite njegovog fizičkog i duševnog zdravlja, pri pronalaženju zaposlenja, osiguranjem ishrane, odjeće i finansijskih sredstava za druge nužne potrebe radi omogućavanja njegovog ponovnog integrisanja u društvenu zajednicu.

(2) Predmet posebne brige organa starateljstva u skladu sa stavom (1) ovog člana su maloljetnici bez ikakvog staranja i porodičnog okruženja, oni koji su bez odgovarajućeg roditeljskog staranja, kao i druge osjetljive (rizične) grupe djece.

Član 184.
Briga o maloljetniku bez roditeljskog staranja

(1) Nadležni organ starateljstva dužan je poslije otpuštanja maloljetnika sa izvršenja zavodske mjere ili kazne maloljetničkog zatvora posebno brinuti o maloljetniku bez roditelja, kao i o maloljetniku čije su porodične i materijalne prilike nesređene.

(2) Predmet posebne brige organa socijalnog staranja podrazumijeva naročito smještaj, ishranu, nabavku odjeće, liječenje, pomoć u sređivanju porodičnih prilika, okončanje stručnog osposobljavanja i zapošljavanje maloljetnika.

Dio sedmi

KRIVIČNA DJELA NA ŠTETU DJECE I MALOLJETNIKA

Član 185.

Opće odredbe

(1) Sudija za maloljetnike, odnosno vijeće kojim predsjedava sudija za maloljetnike ili sudija koji ima posebna znanja iz oblasti prava djeteta sudi i punoljetnim učiniocima krivičnih djela propisanih Krivičnim zakonom kada se u krivičnom postupku kao oštećeni pojavljuje dijete i maloljetna osoba, kao što su krivična djela:

1) ubistvo,
2) čedomorstvo,
3) učestvovanje u samoubistvu,
4) teška tjelesna povreda,
5) protupravno lišenje slobode,
6) otmica,
7) silovanje,
8) spolni odnos sa nemoćnom osobom,
9) spolni odnos zloupotrebom položaja,
10) spolni odnos sa djetetom,
11) bludne radnje,
12) zadovoljavanje pohote pred djetetom ili maloljetnikom,
13) navođenje na prostituciju,
14) iskorištavanje djeteta ili maloljetnika radi pornografije,
15) upoznavanje djeteta sa pornografijom,
16) rodoskvrnuće,
17) vanbračna zajednica sa mlađim maloljetnikom,
18) oduzimanje djeteta ili maloljetnika,
19) promjena porodičnog stanja,
20) zapuštanje ili zlostavljanje djeteta ili maloljetnika,
21) napuštanje djeteta,
22) nasilje u porodici,
23) izbjegavanje izdržavanja,
24) spriječavanje i neizvršavanje mjera za zaštitu maloljetnika,
25) omogućavanje uživanja opojnih droga,
26) razbojnička krađa,
27) razbojništvo.

(2) Tužitelj pokreće i postupak protiv punoljetnih učinilaca drugih krivičnih djela propisanih Krivičnim zakonom, u skladu sa odredbama ovog dijela zakona, ako ocijeni da je to potrebno radi posebne zaštite ličnosti djece i maloljetnih osoba koja kao oštećeni učestvuju u krivičnom postupku.

Član 186.
Provođenje krivičnog postupka

(1) Krivični postupak protiv učinilaca krivičnih djela iz člana 185. ovog zakona vodi se prema odredbama Zakona o krivičnom postupku, s tim da se ne primijenjuju odredbe koje se odnose na kazneni nalog.

(2) Istragu vodi tužitelj koji je stekao posebna znanja iz oblasti prava djeteta i krivičnopravne zaštite maloljetnih osoba.

(3) U istražnim radnjama postupaju specijalizirane ovlaštene službene osobe koje su stekle posebna znanja iz oblasti prava djeteta i krivičnopravne zaštite maloljetnih osoba.

Član 187.
Postupanje

(1) U krivičnim predmetima protiv učinilaca krivičnih djela na štetu djece i maloljetnika, pri provođenju procesnih radnji posebno obazrivo se odnosi prema djetetu ili maloljetniku na čiju štetu je učinjeno krivično djelo, imajući u vidu njegov uzrast, osobine njegove ličnosti, obrazovanje i prilike u kojima živi kako bi se izbjegle moguće štetne posljedice na budući život, odgoj i razvoj. Saslušanje djeteta ili maloljetnika se, po pravilu, obavlja uz pomoć pedagoga, psihologa ili druge stručne osobe.

(2) Ako se kao svjedok saslušava dijete ili mlađi maloljetnik oštećen krivičnim djelom iz člana 185. ovog zakona, takvo saslušanje se može provesti najviše dva puta. Tužitelj ili ovlaštena službena osoba ispitivanje obavlja putem tehničkih uređaja za prijenos slike i zvuka, a bez prisustva tužitelja ili ovlaštene službene osobe u prostoriji gdje se svjedok nalazi. Saslušanje djeteta ili maloljetnika se, po pravilu, obavlja uz pomoć pedagoga, psihologa ili druge stručne osobe.

(3) Dijete ili mlađa maloljetna osoba može se saslušati u svom stanu ili drugom prostoru u kojem boravi ili centru za socijalni rad. Pri saslušanju postupa se u skladu sa stavom (2) ovog člana.

(4) Sud će saslušati dijete ili maloljetnika oštećenog krivičnim djelom iz člana 185. ovog zakona, u skladu sa stavom (2) ovog člana, tako da sud, tužitelj, maloljetnik i branitelj mogu postavljati pitanja a da ne budu prisutni u istoj prostoriji sa oštećenim. Saslušanje djeteta ili maloljetnika se obavlja tako da se pitanja mogu postavljati posredstvom suda, a, po potrebi, uz pomoć pedagoga, psihologa ili druge stručne osobe.

(5) U svrhu zaštite djece i maloljetnika oštećenih krivičnim djelom iz člana 185. ovog zakona primjenjuju se i druge odgovarajuće odredbe Zakona o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka (“Službene novine Federacije BiH”, broj 36/03).

(6) Odredbe ovog člana se primjenjuju i onda kada se saslušava dijete ili maloljetnik koji je svjedok - očevidac učinjenog djela iz člana 185. ovog zakona.

(7) Odredba člana 84. ovog zakona primjenjuje se u krivičnom postupku protiv učinilaca krivičnih djela na štetu djece i maloljetnika.

Član 188.
Zabrana suočenja

Ako se kao svjedok saslušava dijete ili maloljetnik koji je ozbiljno fizički ili psihički traumatiziran okolnostima pod kojima je izvršeno krivično djelo ili pati od ozbiljnih psihičkih poremećaja koji ga čine posebno osjetljivim, zabranjeno je vršiti njegovo suočenje sa osumnjičenim, odnosno optuženim.

Član 189.
Prepoznavanje osumnjičenog, odnosno optuženog

Ako prepoznavanje osumnjičenog, odnosno optuženog vrši maloljetnik oštećen krivičnim djelom ili je očevidac učinjenog krivičnog djela, takvo prepoznavanje u svim fazama postupka vrši se na način koji u potpunosti onemogućava da osumnjičeni, odnosno optuženi vidi maloljetnu osobu.

Član 190.
Nadležnost i sastav suda

U pogledu nadležnosti i sastava suda koji sudi punoljetnim učiniocima krivičnih djela na štetu djece i maloljetnika, shodno se primjenjuju odredbe Zakona o krivičnom postupku ako ovim zakonom nije drugačije propisano.

Član 191.
Hitnost postupanja

Krivični postupak za djela iz člana 185. ovog zakona je hitan.

Dio osmi

PRIJELAZNE I ZAVRŠNE ODREDBE

Član 192.
Važenje pravomoćno izrečenih odgojnih mjera

(1) Odgojna mjera pojačanog nadzora roditelja, usvojitelja ili staratelja, pojačanog nadzora u drugoj porodici i pojačanog nadzora nadležnog organa socijalnog staranja koja je pravomoćno izrečena do dana stupanja na snagu ovog zakona ne može trajati duže od vremena propisanog ovim zakonom.

(2) Zavodska odgojna mjera upućivanje u odgojnu ustanovu, upućivanje u odgojno-popravni dom i upućivanje u drugu ustanovu za liječenje i osposobljavanje koja je pravomoćno izrečena do dana stupanja na snagu ovog zakona ne može trajati duže od vremena predviđenog ovim zakonom.

(3) Zavodska odgojna mjera pravomoćno izrečena do dana stupanja na snagu ovog zakona punoljetnoj osobi koja je učinila krivično djelo kao stariji maloljetnik, a u vrijeme suđenja nije imala navršene 23 godine života, zamijenit će se odgojnom mjerom pojačanog nadzora organa socijalnog staranja.

Član 193.
Pravomoćno izrečena kazna maloljetničkog zatvora

Kazna maloljetničkog zatvora pravomoćno izrečena do dana stupanja na snagu ovog zakona u trajanju dužem nego što bi se mogla izreći prema odredbama člana 51. stav (1) ovog zakona, smanjuje se prema odredbama ovog zakona.

Član 194.
Postupanje u odnosu na zastarjelost izvršenja kazne

Odredbe člana 56. ovog zakona primijenjuju se na zastarjelost izvršenja kazne maloljetničkog zatvora i kada je presuda izrečena prije stupanja na snagu ovog zakona, ukoliko zastarjelost već nije nastupila.

Član 195.
Rehabilitacija

Odredbe člana 60. ovog zakona o rehabilitaciji učinilaca krivičnih djela osuđenih na kaznu maloljetničkog zatvora primijenjuju se i u odnosu na osuđene prije stupanja na snagu ovog zakona, ukoliko rehabilitacija već nije nastupila.

Član 196.
Dosadašnji krivični postupci

(1) Krivični postupak pokrenut prije stupanja na snagu ovog zakona, nastavit će se prema ovom zakonu, ako ovim zakonom nije drugačije određeno.

(2) Predmeti iz stava (1) ovog člana koji se nalaze u fazi pripremnog postupka dostavit će se odmah tužiteljstvu, a ako je u toku izvršenje pojedinih istražnih radnji, u roku osam dana od dana početka primjene ovog zakona.

(3) Ako je do stupanja na snagu ovog zakona donesena odluka protiv koje je prema odredbama Zakona o krivičnom postupku i drugim zakonskim propisima iz ove oblasti dozvoljen pravni lijek, a ta odluka nije dostavljena osobama koje imaju pravo na pravni lijek, ili ako je pravni lijek podnesen, ali o njemu još nije odlučeno - u pogledu prava na pravni lijek i postupak po pravnom lijeku primijenjuju se odredbe Zakona o krivičnom postupku.

Član 197.
Računanje rokova

(1) Ako je na dan stupanja na snagu ovog zakona u predmetima koje on regulira bio u toku kakav rok, taj rok se računa prema odredbama ovog zakona, osim ako je rok po dosadašnjim propisima bio duži.

(2) Odredbe čl. 100., 101. i 102. ovog zakona o rokovima trajanja pritvora primijenjuju se u predmetima započetim nakon njegovog stupanja na snagu.

Član 198.
Edukacija

(1) O sticanju posebnih znanja i kontinuiranom stručnom osposobljavanju i usavršavanju sudija i tužitelja iz oblasti dječijih prava, prijestupništva mladih i njihove krivičnopravne zaštite brine se Centar za edukaciju sudija i tužitelja Federacije Bosne i Hercegovine i to pod nadzorom Visokog sudskog i tužilačkog vijeća Bosne i Hercegovine.

(2) Federalno ministarstvo pravde, Federalno ministarstvo rada i socijalne politike, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Federalno ministarstvo zdravstva, Udruženje medijatora Bosne i Hercegovine i Advokatska komora Federacije Bosne i Hercegovine brinu o stručnom usavršavanju osoba koje rade na poslovima prijestupništva mladih i krivičnopravne zaštite djece, ovlaštenih službenih osoba, socijalnih radnika, medijatora, advokata, uposlenika u ustanovama i zavodima putem saradnje i koordinacije rada sa Centrom za edukaciju sudija i tužitelja Federacije Bosne i Hercegovine, naučnim ustanovama, profesionalnim udruženjima i nevladinim organizacijama kroz stručna savjetovanja, seminare, provjere znanja i druge oblike dodatnog osposobljavanja stručnih osoba koje rade na tim poslovima, a prema programu edukacije koji donosi ministar pravde.

(3) Centar za edukaciju sudija i tužitelja Federacije Bosne i Hercegovine osigurava tužiteljima i sudijama uvjerenja ili certifikate o stručnoj osposobljenosti za obavljanje poslova iz oblasti prijestupništva mladih i njihove krivičnopravne zaštite.

(4) Stručno osposobljavanje osoba iz stava (2) ovog člana, ovlaštenih službenih osoba, socijalnih radnika, medijatora, advokata i uposlenika u ustanovama i zavodima, osigurat će se najdalje u roku deset mjeseci od dana stupanja na snagu ovog zakona.

Član 199.
Komisija za praćenje i unapređenje rada organa krivičnog postupka i izvršenje krivičnih sankcija

(1) Federalno ministarstvo pravde osniva komisiju za praćenje i unapređenje rada organa krivičnog postupka i izvršenje krivičnih sankcija prema maloljetnicima (u daljnjem tekstu: komisija), koja će donijeti poslovnik o radu u roku šest mjeseci od dana stupanja na snagu ovog zakona.

(2) Članovi komisije imenuju se iz reda istaknutih sudija, tužitelja, ovlaštenih službenih osoba, advokata i stručnih osoba organa starateljstva koji su u dužem vremenskom periodu radili ili rade na krivičnim predmetima djece i maloljetnika, kao i osobe koje se bave naukom i koje su priznati stručnjaci u oblasti prijestupništva mladih i krivičnopravne zaštite djece i maloljetnika.

(3) Prilikom izbora članova komisije vodi se računa o ravnopravnoj zastupljenosti oba spola.

(4) Komisija podnosi Federalnom ministarstvu pravde inicijative, prijedloge, mišljenja i analize koje se odnose na prijestupništvo mladih i krivičnopravnu zaštitu djece i maloljetnika, na postupanje sa njima prema odredbama ovog zakona, kao i na druge pravce rada sa ovom populacijom.

Član 200.
Donošenje podzakonskih akata

(1) U roku šest mjeseci od dana stupanja na snagu ovog zakona:

a) federalni ministar pravde donijet će pravilnik o primjeni posebnih obaveza prema maloljetnim učiniocima iz člana 35. stav (9) ovog zakona, pravilnik o disciplinskoj odgovornosti iz člana 154. stav (1) ovog zakona, pravilnik o režimu boravka maloljetnika u kazneno-popravnom zavodu iz člana 179. stav (1) ovog zakona i program edukacije iz člana 198. stav (2) ovog zakona;

b) federalni ministar za rad i socijalnu politiku donijet će uputstvo o načinu vođenja evidencija o izrečenim odgojnim mjerama iz člana 49. stav (1) ovog zakona i

c) federalni ministar unutrašnjih poslova donijet će pravilnik o primijeni mjere policijskog upozorenja iz člana 124. ovog zakona.

(2) Uredba o primjeni odgojnih preporuka prema maloljetnicima ("Službene novine Federacije BiH", broj 6/09) usaglasit će se u roku iz stava (1) ovog člana sa ovim zakonom.

Član 201.
Prestanak važenja

Do početka primjene ovog zakona uskladit će se odredbe Krivičnog zakona, Zakona o krivičnom postupku, Zakona o izvršenju krivičnih sankcija, Zakona o prekršajima i odredbe drugih propisa iz oblasti zaštite prava djece i maloljetnika sa ovim zakonom.

Član 202.
Stupanje na snagu

Ovaj zakon stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Službenim novinama Federacije BiH", a primjenjivat će se istekom godine dana nakon stupanja na snagu.

Predsjedavajući
Doma naroda
Parlamenta Federacije BiH

Radoje Vidović

Predsjedavajući
Predstavničkog doma
Parlamenta Federacije BiH

Fehim Škaljić

Na osnovu člana 19. stav l. Zakona o Vladi Federacije Bosne i Hercegovine ("Službene novine Federacije BiH", br. 1/94, 8/95, 58/02, 19/03, 2/06 i 8/06) i člana 125. u vezi sa članom 200. stav 2. Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku ("Službene novine Federacije BiH", broj 7/14), Vlada Federacije Bosne i Hercegovine, na 150. sjednici, održanoj 04.02.2015. godine, donosi

UREDBU
O PRIMJENI ODGOJNIH PREPORUKA PREMA MALOLJETNICIMA

POGAVLJE I - OPĆE ODREDBE

Član 1.
(Sadržaj Uredbe)

Ovom uredbom propisuje se način primjene odgojnih preporuka prema maloljetnim učiniteljima krivičnih djela, vrste i uslovi za njihovu primjenu, ciljevi koji se njima žele postići, rokovi za primjenu i provođenje, te organi koji učestvuju u postupku.

Član 2.
(Vrste odgojnih preporuka)

Odgojne preporuke su:

a) lično izvinjenje oštećenom,

b) naknada štete oštećenom,

c) redovno pohađanje škole ili redovno odlaženje na posao,

d) uključivanje u rad, bez naknade, u humanitarne organizacije ili poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja,

e) liječenje u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi (bolničko ili ambulantno),

f) uključivanje u pojedinačni ili grupni tretman odgojnih, obrazovnih, psiholoških i drugih savjetovališta.

Član 3.
(Principi primjene odgojnih preporuka)

Primjena odgojnih preporuka se zasniva na principima dobrovoljnosti, nepristrasnosti, neposrednosti, srazmjernosti i poštivanju građanskih i ljudskih prava, sve u najboljem interesu maloljetnika.

Član 4.
(Ciljevi primjene odgojnih preporuka)

(1) Odgojne preporuke imaju za cilj:

a) preusmjeravanje maloljetnog učinioca krivičnog djela od redovnog krivičnog postupka kako bi se izbjegli negativni efekti na ličnost maloljetnika i obezbijedio njegov pravilan razvoj,

b) da maloljetnik sagleda posljedice svoga djela i preuzme odgovornost za ono što je učinio i

c) uticaj na maloljetnika da ponovo ne čini krivična djela.

(2) Ciljevi iz stava 1. ovog člana ostvaruju se na sljedeći način:

a) davanje mogućnosti maloljetnom učiniocu krivičnog djela i oštećenom da sami riješe slučaj kroz dijalog koji treba da dovede do međusobnog razumijevanja,

b) davanje mogućnosti maloljetnom učiniocu krivičnog djela da ispravi grešku vraćanjem stvari oštećenom koja je pribavljena krivičnim djelom, namirenjem štete u visini vrijednosti stvari stečene krivičnim djelom, ili davanjem satisfakcije izvinjenjem oštećenom, ili izvršenjem određene obaveze u korist oštećenog,

c) aktivno učešće društvene zajednice u pružanju pomoći u reintegraciji maloljetnog učinioca krivičnog djela i oštećenog, te prevenciji maloljetničke delinkvencije.

Član 5.
(Uvjeti primjene odgojnih preporuka)

(1) Odgojne preporuke se mogu primijeniti ukoliko je maloljetni učinilac krivičnog djela počinio krivično djelo za koje je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine, a za krivična djela za koja je propisana kazna viša od tri godine - ako su ispunjeni uslovi iz člana 89. stav 1. Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku (u daljem tekstu: Zakon) i ako je to srazmjemo okolnostima i težini učinjenog krivičnog djela u skladu sa članom 9. Zakona.

(2) Tužilac za maloljetnike (u daljem tekstu: tužilac) ili sudija za maloljetnike (u daljem tekstu; sudija) mogu za konkretni slučaj odrediti primjenu jedne ili vise odgojnih preporuka pod uslovom:

a) da maloljetnik priznaje krivično djelo,

b) da je priznanje dato slobodno i dobrovoljno,

c) da postoji dovoljno dokaza da je maloljetnik učinio krivično djelo,

d) da maloljetnik u pisanoj formi izražava spremnost za pomirenje sa oštećenim,

e) da maloljetnik u pisanoj formi da pristanak za primjenu odgojne preporuke, a mlađi maloljetnik i uz pristanak zakonskih zastupnika i

f) da u pisanoj formi pristanak da i oštećeni u slučaju kada se to po zakonu zahtijeva.

Član 6.
(Dužnost tužitelja i suca za maloljetnike)

(1) Prije donošenja naredbe za pokretanje pripremnog postupka prema maloljetniku koji je počinio krivično djelo iz člana 5. stav 1. ove uredbe, tužilac je dužan razmotriti mogućnost i opravdanost primjene jedne ili više odgojnih preporuka prema maloljetnom učiniocu krivičnog djela.

(2) Kada tužilac ne primijeni odgojnu preporuku iz stava 1. ovog člana, obavezno obrazlaže razloge za donošenje takve odluke.

(3) Prije donošenja odluke o prijedlogu tužioca za izricanje odgojne mjere ili kazne maloljetničkog zatvora prema maloljetniku koji je počinio krivično djelo iz člana 5. stav 1. ove uredbe, ili nakon stoje vijeće donijelo odluku u skladu sa članom 105 stav 2. Zakona, sudija je dužan razmotriti mogućnost i opravdanost primjene jedne ili više odgojnih preporuka.

Član 7.
(Mogućnost i opravdanost primjene odgojnih preporuka)

(1) Prema maloljetniku se osim odgojnih preporuka iz člana 2. tač. a) i b) ove uredbe mogu primijeniti i druge odgojne preporuke u slučaju kada maloljetnik i oštećeni ne prihvate posredovanje (medijaciju), ili kada je oštećeni nepoznat, ako je to u najboljem interesu maloljetnika.

(2) U skladu sa stavom 1. ovog člana, primjena odgojnih preporuka je uvijek opravdana kada se maloljetnik prvi put pojavljuje kao učinilac krivičnog djela, a u ostalim slučajevima kada to opravdava najbolji interes maloljetnika.

Član 8.
(Dostava predmeta nadležnom organu starateljstva)

(1) Kada tužilac ili sudija utvrde da su ispunjeni uslovi, da postoji mogućnost i opravdanost za primjenu odgojne preporuke, predmet dostavljaju nadležnom organu starateljstva kao organu za provođenje postupka posredovanja, praćenja i izvještavanja o uspješnosti primjene odgojne preporuke.

(2) Rukovodilac nadležnog organa starateljstva će odrediti stručno lice za provođenje postupka posredovanja, praćenja i izvještavanja o uspješnosti primjene odgojne preporuke (u daljem tekstu: posrednik).

Član 9.
(Uslovi za posrednika)

Posrednik treba da ispunjava sljedeće uslove i to:

a) da je lice sa radnim iskustvom i afinitetom za rad sa mladima;

b) da je lice osposobljeno za provođenje postupka posredovanja, praćenja i izvještavanja;

c) da je sposobno da procjenjuje, analizira i rješava problem;

d) da poštuje dostojanstvo i osjećaj lične vrijednosti maloljetnika, oštećenog, te poznaje i razumije ljudska prava i potrebe djeteta, i

e) da je lice kod kojeg ne postoji sukob interesa.

Član 10.
(Medijacija/posredovanje)

(1) Ako u okviru nadležnog organa starateljstva nema osposobljenog lica iz člana 9. ove uredbe tužilac ili sudija mogu odrediti da postupak posredovanja između maloljetnika i oštećenog provede organizacija ovlaštena za provođenje medijacije.

(2) Ako postupak medijacije provodi organizacija iz stava 1. ovog člana, službeno lice organa starateljstva je obavezno da prati proces medijacije i o postignutom sporazumu i njegovoj primjeni izvještava tužioca, odnosno sudiju.

(3) U slučajevima iz člana 2. tač. a) i b) ove uredbe kada se provodi medijacija primjenjuju se odredbe Zakona o postupku medijacije (“Službeni glasnik BiH”, broj 37/04), ako nisu u suprotnosti sa Zakonom.

(4) Kod primjene odgojnih preporuka iz stava 3.ovog člana dužina trajanja medijacije je određena rokovima koji se primjenjuju u postupku posredovanja kod nadležnog organa staratejjstva.

Član 11.
(Izbor, primjena i trajanje odgojnih preporuka)

(1) Izbor i primjena odgojne preporuke vrši se u saradnji sa zakonskim zastupnicima maloljetnika i nadležnim organom starateljstva uz njihov savjetodavno-terapijski rad, a na ,osnovu procjene dijagnostičkog tima.

(2) Tužilac ili sudija u izboru i primjeni odgojne preporuke uzimaju u obzir mišljenje i sveukupne interese maloljetnika, kao i interese oštećenog, vodeći računa pri tome da se primjenom odgojnih preporuka ne ometa redovno školovanje ili rad maloljetnika.

(3) Maloljetniku će se prilikom izbora i primjene odgojne preporuke po potrebi omogućiti savjetovanje i sa braniocem.

(4) Odgojne preporuke mogu trajati najduže jednu godinu i mogu se izricati na pune sate, dane i mjesece.

Član 12.
(Zamjena i ukidanje odgojnih preporuka)

(1) Izrečena odgojna preporuka može se na osnovu zajedničkog prijedloga maloljetnika i oštećenog zamijeniti drugom odgojnom preporukom ako je izvršenje odgojne preporuke za maloljetnika preteško, o čemu stručno

lice organa statateljstva izvještava tužioca ili sudiju, navodeći razloge za zamjenu izrečene odgojne preporuke. Ako tužilac ili sudija prihvati prijedlog, zamjena odgojne preporuke izvršava se u skladu sa postignutim sporazumom maloljetnika i oštećenog.

(2) Izrećena odgojna preporuka može se ukinuti ako se postignuti sporazum ne izvršava o čemu posrednik izvještava tužioca ili sudiju navodeći u vezi sa tim mišljenje maloljetnika i oštećenog. Tužilac u ovom slučaju donosi naredbu za pokretanje pripremnog postupka, a sudija postupa po podnesenom prijedlogu za izricanje krivične sankcije.

(3) Zamjena i ukidanje odgojnih preporuka može se izvršiti i na prijedlog zakonskih zastupnika maloljetnika.

(4) Prilikom razmatranja mogućnosti primjene odgojne preporuke, priznanje maloljetnika da je učinio krivično djelo ne može biti korišteno protiv njega u bilo kojem drugom naknadnom postupku.

Član 13.
(Evidencija odgojnih preporuka)

Evidenciju o izrečenim odgojnim preporukama, u okviru svoje nadležnosti, vode nadležna kantonalna tužilaštva i općinski sudovi, a podaci o odgojnim preporukama mogu se dati samo nadležnom organu starateljstva, policiji, tužilaštvu i sudu.

POGLAVLJE II - PRIMJENA ODGOJNIH PREPORUKA

Odjeljak A. Lično izvinjenje oštećenom

Član 14.
(Pokretanje pripremnog postupka)

(1) Prije donošenja naredbe za pokretanje pripremnog postupka za krivična djela iz člana 89. stav 1. Zakona, tužilac razmatra mogućnost i opravdanost primjene odgojne preporuke iz člana 2. tač. a) ove uredbe.

(2) Prije donošenja odluke o prijedlogu tužioca za izricanje odgojne mjere ili kazne maloljetničkog zatvora za krivična djela iz člana 89. stav 1. Zakona ili nakon što je vijeće donijelo odluku u skladu sa članom 105. stav 2. Zakona, sudija postupa u skladu sa stavom l. ovog člana.

(3) Nakon što utvrde postojanje uslova iz st. 1. i 2. ovog člana tužilac ili sudija obavještavaju maloljetnika, njegove zakonske zastupnike i oštećenog o mogućnosti da se konkretni slučaj riješi primjenom odgojne preporuke, prirodi, sadržaju, trajanju i posljedicama primjene, kao i posljedicama odbijanja saradnje, izvršenja i ispunjenja odgojne preporuke. Obavijest se dostavlja maloljetniku putem njegovih zakonskih zastupnika i oštećenom uz napomenu da su u obavezi da u roku od osam dana od dana prijema obavijesti dostave svoj pisani odgovor da li daju pristanak na primjenu odgojne preporuke lično izvinjenje oštećenom.

(4) Maloljetnik se poučava da njegov pisani odgovor pored izjave o pristanku na primjenu preporuke treba da sadrži i izjavu o spremnosti za pomirenje sa oštećenim. Pored navedenih uslova pisani odgovor miađeg maloljetnica treba da sadrži i pristanak njegovih zakonskih zastupnika. Tužilac ili sudija uz obavjest iz stava 3. ovog člana dostavljaju i odgovarajući formular koji treba da sadrži moguće odgovore maloljetnika, njegovih zakonskih zastupnika i oštećenog.

(5) Nakon pribavljenih saglasnosti tužilac ili sudija donose odluku o upućivanju predmeta nadležnom organu starateljstva radi provođenja postupka lično izvinjenje maloljetnika oštećenom.

(6) Organ starateljstva dužan je hitno okončati postupak, a najkasnije u roku od 45 dana od dana prijema predmeta od strane tužioca ili sudije.

(7) Kada tužilac ili sudija utvrde da nema uslova za primjenu odgojne preporuke jer nema pristanka jedne ili obiju strana u spora o tome sačinjavaju zabilješku u spisu.

Član 15.

(Razgovor posrednika sa maloljetnikom)

(1) Nakon prijema predmeta u nadležnom organu starateljstva posrednik prvo zakazuje razgovor sa maloljetnikom, poseban razgovor sa oštećenim, nakon što dobije pristanak obiju strana zakazuje njihov zajednički sastanak. Maloljetniku i oštećenom se uz poziv za sastanak dostavlja i odgovarajući informativni letak o primjeni odgojne preporuke.

(2) Na prvom razgovoru sa maloljetnikom na kojem prisustvuju njegovi zakonski zastupnici, posrednik u uvodnom dijelu provjerava da li je maloljetnik uz poziv dobio letak, da li ga je pročitao i razumio, daje osnovne informacije o mogućnosti primjene odgojni preporuke i posredovanju i razlici između posredovanja i krivičnog postupka. Posrednik pojašnjava svrsishodnost primjene odgojne preporuke i da se u tom slučaju neće pokrenuti pripremni (sudski) postupak, da u svakom trenutku može odustati od provođenja primjene odgojne preporuke jer je to njegovo slobodno opredjeljenje i da nije obavezan pristati, da ukoliko pristupi ovakvom načinu rješenja da mora iskazati spremnost da preuzme odgovornost za svoje postupke, da odustajanje ili neispunjenje obaveze ima za posljedicu pokretanje pripremnog (sudskog) postupka.

(3) Nakon uvodnog dijela posrednik prelazi na razgovor o počinjenom krivičnom djelu pa objašnjava šta se stavlja na teret maloljetniku kao krivično djelo, provjerava da li je maloljetnik spreman preuzeti odgovornost za djelo i omogućava mu se da govori o tome, maloljetnik se poziva da objasni zašto je to napravio i koja je njegova uloga u svemu tome, koliko je vjerovatno da se nešto slično neće ponoviti kao i da objasni kako je on lično ovaj događaj doživio.

(4) Posrednik zatim prelazi na razgovor o spremnosti maloljetnika da se izvini oštećenom pa tako provjerava da li su maloljetniku poznate posljedice djela koje je imao oštećeni, da li je u međuvremenu bio u kontaktu sa oštećenim, da li je spreman da se izvini oštećenom i da li zna kako bi trebalo da izgleda njegovo izvinjenje.

(5) Posrednik u završnom dijelu razgovora objašnjava maloljetniku da dalji tok postupka uključuje zajednički susret sa oštećenim, da mogu međusobno komunicirati i postavljati pitanja, da sve što je rekao u prvom razgovoru sa posrednikom može iznijeti na zajedničkom razgovoru i da je cilj postupka pismeni sporazum između maloljetnika i oštećenog.

(6) Nakon završenog sastanka posrednik obavještava maloljetnika da će biti obaviješten o terminu zajedničkog razgovora sa oštećenim. Zakonskim zastupnicima se saopštava da ne moraju biti prisutni sljedećem sastanku, ali se o svemu obavještavaju.

(7) Posrednik sačinjava službenu zabilješku u spisu o obavljenom razgovoru sa maloljetnikom.

Član 16.

(Razgovor posrednika sa oštećenim)

(1) Na prvom razgovoru sa oštećenim posrednik u uvodnom dijelu provjerava da li je oštećeni uz poziv dobio letak, da li ga je pročitao i razumio, daje osnovne informacije o mogućnosti primjene odgojne preporuke i posredovanju i razlici između posredovanja i krivičnog postupka. Posrednik pojašnjava oštećenom svrsishodnost primjene odgojne preporuke i da se u tom slučaju neće pokrenuti pripremni (sudski) postupak, da u svakom trenutku može odustati od provođenja primjene odgojne preporuke jer je to njegovo slobodno opredjeljenje i da nije obavezan pristati, da može jasno izraziti svoje interese i zahtjeve. Oštećeni se poučava da ima pravo postavljati pitanja o stvarima koje ga posebno zanimaju i da može direktno komunicirati sa maloljetnikom.

(2) Nakon uvodnog dijela, posrednik prelazi na razgovor o počinjenom krivičnom djelu kako bi se kod oštećenog stvorila mogućnost za iskazivanje emocija pa se poziva da ispriča događaj kako ga je doživio, da li je imao traume poslije ovog događaja i šta ga je posebno povrijedilo i prestrašilo, zašto je događaj prijavio, i šta je poslije toga očekivao.

(3) Posrednik zatim prelazi na razgovor o spremnosti oštećenog, dali je spreman da prihvati ponuđeno izvinjenje, pa provjerava da li je oštećeni u međuvremenu bio u kontaktu sa maloljetnikom, da li će mu izvinjenje maloljetnika biti dovoljna satisfakcija. Oštećeni se poučava da se može posavjetovati sa stručnim licem koje pruža pravnu pomoć u vezi eventualnih rješenja iz sporazuma ako do njega dođe.

(4) Posrednik u završnom dijelu razgovora objašnjava oštećenom da dalji tok postupka uključuje zajednički susret sa maloljetnikom, da mogu međusobno komunicirati i postavljati pitanja, da sve stoje rekao u prvom razgovoru sa posrednikom može iznijeti na, zajedničkom razgovoru i da je cilj postupka pismeni sporazum između maloljetnika i oštećenog.

(5) Posrednik nakon završenog razgovora obavještava oštećenog o terminu zajedničkog razgovora sa maloljetnikom.

(6) Posrednik sačinjava službenu zabilješku u spisu o obavljenom razgovoru sa oštećenim.

Član 17.
(Zajednički razgovor maloljetnika i oštećenog)

(1) Zajednički razgovor maloljetnika i oštećenog koji vodi posrednik sastoji se iz uvodnog dijela koji se odnosi na stvaranje uslova postavljanjem pravila i granica za zajednički razgovor, kratkog iznošenja sadržaja ranijih odvojenih razgovora, rada na zajedničkom problemu koji uključuje traženje i pojašnjavanje mogućih rješenja i očekivanja i postizanja pisanog sporazuma između strana u sporu.

(2) Maloljetniku se prilikom postizanja sporazuma daje mogućnost da iznese svoje razloge za lično izvinjenje, a oštećenom da iznese svoje razloge za prihvatanje izvinjenja. U zapisnik se unosi izjava maloljetnika koji svojim riječima i na prikladan način izražava žaljenje i kajanje za krivično djelo koje je počinio, kao i za posljedice koje su time prouzrokovane. Nakon toga u zapisnik se unosi izjava oštećenog da prihvata izvinjenje maloljetnika.

(3) Zapisnik o postignutom sporazumu o ličnom izvinjenju oštećenom potpisuju: posrednik, maloljetnik, njegovi zakonski zastupnici ako su prisutni i oštećeni.

(4) Zajednički razgovor može biti prekinut od strane posrednika radi nastavka razgovora u drugom terminu ili zbog nemogućnosti postizanja sporazuma.

Član 18.
(Izvinjenje oštećenom)

(1) Ukoliko se maloljetnik lično izvinuo oštećenom, a oštećeni prihvatio izvinjenje, tužilac istovremeno donosi naredbu kojom se izriče odgojna preporuka lično izvinjenje oštećenom i naredba o nepokretanju pripremnog postupka.

(2) Ukoliko se maloljetnik lično izvinuo oštećenom koji je prihvatio izvinjenje, sudija istovremeno donosi rješenje kojim se izriče odgojna preporuka lično izvinjenje oštećenom i rješenje o nepostupanju po prijedlogu tužioca za izricanje predložene krivične sankcije.

(3) Ukoliko tokom postupka posredovanja oštećeni nije iz određenih razloga prihvatio izvinjenje maloljetnika ili se maloljetnik nije izvinuo oštećenom, tužilac donosi naredbu o pokretanju pripremnog postupka, a sudija postupa po prijedlogu tužioca za izricanje odgojne mjere ili kazne maloljetničkog zatvora.

(4) Tužilac ili sudija su dužni da u roku od osam dana od dana prijema obavještenja od nadležnog organa starateljstva donesu odluku iz st. 1., 2. i 3. ovog člana.

Odjeljak B, Naknada štete oštećenom

Član 19.
(Opravdanost primjene odgojne preporuke)

(1) Prije donošenja naredbe za pokretanje pripremnog postupka za krivična djela iz člana 89. stav 1. Zakona, tužilac razmatra mogućnost i opravdanost primjene odgojne preporuke iz člana 2. tačka b) ove uredbe.

(2) Prije donošenja odluke o prijedlogu tužioca za izricanje odgojne mjere ili kazne maloljetničkog zatvora za krivična djela iz člana 89. stav 1. Zakona ili nakon što je vijeće donijelo odluku u skladu sa članom 105. stav 2. Zakona, sudija postupa u skladu sa stavom 1. ovog člana.

(3) Nakon što utvrde postojanje uslova iz st. 1. i 2. ovog člana tužilac ili sudija obavještavaju maloljetnika, njegove zakonske zastupnike i oštećenog o mogućnosti da se konkretni slučaj riješi primjenom odgojne preporuke,

prirodi, sadržaju, trajanju i posljedicama primjene, kao i posljedicama odbijanja saradnje, izvršenja i ispunjenja odgojne preporuke. Obavijest se dostavlja maloljetniku putem njegovih zakonskih zastupnika i oštećenom uz napomenu da su u obavezi da u roku od osam dana od dana prijema obavjesti dostave svoj pisani odgovor da li daju pristanak na primjenu odgojne preporuke naknada štete oštećenom.

(4) Maloljetnik se poučava da njegov pisani odgovor pored izjave o pristanku na primjenu preporuke treba da sadrži i izjavu o spremnosti za pomirenje sa oštećenim. Pored navedenih uslova pisani odgovor mlađeg maloljetnika treba da sadrži i pristanak njegovih zakonskih zastupnika. Tužilac ili sudija uz obavijest iz stava 3. ovog člana dostavljaju i odgovarajući formular koji treba da sadrži moguće odgovore maloljetnika, njegovih zakonskih zastupnika i oštećenog.

(5) Nakon pribavljenih saglasnosti tužilac ili sudija donose odluku o upućivanju predmeta nadležnom organu starateljstva radi provođenja postupka naknada štete oštećenom.

(6) Odluka iz stava 5. ovog elana donosi se ukoliko je oštećenom nanesena znatna materijalna šteta, a maloljetnik i njegovi zakonski zastupnici su u mogućnosti da je naknade ili da maloljetnik naknadi štetu ličnim radom koji može trajati najviše 60 sati u periodu od tri mjeseca, s tim da taj rad ne ometa njegovo školovanje ili zaposlenje, odnosno da ne šteti njegovom ugledu i dostojanstvu.

(7) Organ starateljstva dužan je okončati postupak hitno, a najkasnije u roku od 90 dana od dana prijema predmeta od strane tužioca ili sudije.

(8) Kada tužilac ili sudija utvrde da nema uslova za primjenu odgojne preporuke jer nema pristanka jedne ili obiju strana u sporu o tome sačinjavaju zabilješku u spisu.

Član 20.

(Zajednički sastanak posrednika sa maloljetnikom i oštećenim)

(1) Nakon prijema predmeta u nadležnom organu starateljstva posrednik prvo zakazuje razgovor sa maloljetnikom, zatim poseban razgovor sa oštećenim a nakon što dobije pristanak obiju strana zakazuje njihov zajednički sastanak. Maloljetniku i oštećenom se uz poziv za sastanak dostavlja i odgovarajući informativni letak o primjeni odgojne preporuke.

(2) Na prvom razgovoru sa maloljetnikom na kojem prisustvuju njegovi zakonski zastupnici, posrednik u uvodnom dijelu provjerava da li je maloljetnik uz poziv dobio letak, da li ga je pročitao i razumio, daje osnovne .informacije o mogućnosti primjene odgojne preporuke i posredovanju i razlici između posredovanja i krivičnog postupka. Posrednik zatim pojašnjava svrsishodnost primjene odgojne preporuke i da se u tom slučaju neće pokrenuti pripremni (sudski) postupak, da u svakom trenutku može odustati od provođenja primjene odgojne preporuke jer je to njegovo slobodno opredjeljenje i da nije obavezan pristati, da ukoliko pristupi ovakvom načinu rješenja da mora iskazati spremnost da preuzme odgovornost za svoje postupke, da odustajanje ili neispunjenje obaveze ima za posljedicu pokretanje pripremnog (sudskog) postupka.

(3) Nakon uvodnog dijela posrednik prelazi na razgovor o počinjenom krivičnom djelu i spremnosti da se nami-ri šteta, objašnjava maloljetniku šta mu se stavlja na teret kao krivično djelo, provjerava da li je maloljetnik spreman preuzeti odgovornost za djelo i omogućava mu se da govori o tome, poziva se da objasni da li su mu poznate posljedice djela koje je imao oštećeni i da objasni zašto je to napravio i koja je njegova uloga u svemu tome te koliko je vjerovatno da se nešto slično neće ponoviti, i da objasni kako jte lično ovaj događaj doživio. Maloljetnik se zatim upoznaje sa iznosom štete koju je oštećeni iskazao prilikom prijavljivanja krivičnog djela, izjašnjava se da li je u mćgućnosti da vrati stvar koja je pribavljena krivičnim djelom, a ako nije da li je u mogućnosti da naknadi tu visinu štete, ili će izraziti spremnost da nadoknadi štetu ličnim radom na određeni broj sati u periodu od tri mjeseca.

(4) Posrednik u završnom dijelu razgovora objašnjava maloljetniku da dalji tok postupka uključuje zajednički susret sa oštećenim, da mogu međusobno komunicirati i postavljati pitanja, da sve što je rekao u prvom razgovoru sa posrednikom može iznijeti na zajedničkom razgovoru, da je cilj postupka pismeni sporazum između maloljetnika i oštećenog.

(5) Nakon završenog sastanka posrednik obavještava maloljetnika da će biti obaviješten o terminu zajedničkog razgovora sa oštećenim. Zakonskim zastupnicima se saopštava da ne moraju biti prisutni slijedećem sastanku, ali se o svemu obavještavaju.

(6) Posrednik sačinjava službenu zabilješku u spisu o obavljenom razgovoru sa maloljetnikom.

Član 21.
(Upoznavanje oštećenog sa svrsishodnošću odgojne preporuke)

(1) Na prvom razgovoru sa oštećenim posrednik u uvodnom dijelu provjerava da li je oštećeni uz poziv dobio letak, da li ga je pročitao i razumio, daje osnovne informacije o mogućnosti primjene odgojne preporuke oštećenom i posredovanju i razlici između posredovanja i krivičnog postupka. Posrednik zatim pojašnjava svrsishodnost primjene odgojne preporuke i da se u tom slučaju neće pokrenuti pripremni (sudski) postupak, da u svakom trenutku može odustati od provođenja primjene odgojne preporuke jer je to njegovo slobodno opredjeljenje i da nije obavezan pristati, i da može jasno da izrazi svoje interese i zahtjeve. Oštećeni se poučava da ima pravo postavljati pitanja o stvarima koje ga posebno zanimaju i da može direktno komunicirati sa maloljetnikom.

(2) Nakon uvodnog dijela posrednik prelazi na razgovor o počinjenom krivičnom djelu kako bi se kod oštećenog stvorila mogućnost za iskazivanje emocija pa se poziva da oštećeni ispriča događaj kako ga je doživio, da li ima traume poslije ovog događaja i šta ga je posebno povrijedilo i prestrašilo, zašto je događaj prijavio i šta je poslije toga očekivao.

(3) Posrednik zatim prelazi na razgovor o spremnosti oštećenog na naknadu štete pa se provjerava da li je u međuvremenu bio u kontaktu sa maloljetnikom i da li mu je nadoknađena šteta, da li je spreman da prihvati ponuđeni iznos štete koju je maloljetnik u skladu sa svojim mogućnostima spreman naknaditi, a ukoliko se ponuđeni iznos razlikuje od iznosa koju je oštećeni naznačio prilikom prijavljivanja krivičnog djela, daje mu se mogućnost da se izjasni da li i dalje zahtijeva iznos koji je prvobitno naveo ili je saglasan sa iznosom koji je maloljetnik spreman naknaditi, odnosno sa spremnošću maloljetnika da nadoknadi štetu ličnim radom određeni broj sati u periodu od tri mjeseca. Oštećeni se poučava da ima pravo postavljati pitanja o stvarima koje ga posebno zanimaju, da se može posavjetovati sa stručnim licem koje pruža pravnu pomoć u vezi eventualnih rješenja iz sporazuma ako do njega dođe.

(4) Posrednik u završnom dijelu razgovora sa oštećenim objašnjava da dalji tok postupka uključuje zajednički susret sa maloljetnikom, da mogu međusobno komunicirati i postavljati pitanja, da sve što je rekao u prvom razgovoru sa posrednikom može iznijeti na zajedničkom razgovoru i da je cilj postupka pismeni sporazum između maloljetnika i oštećenog.

(5) Posrednik nakon završenog razgovora obavještava oštećenog o terminu zajedničkog razgovora sa maloljetnikom.

(6) Posrednik sačinjava službenu zabilješku u spisu o obavljenom razgovoru sa oštećenim.

Član 22.
(Zajednički razgovor o postizanju pisanog sporazuma)

Zajednički razgovor maloljetnika i oštećenog koji vodi posrednik sastoji se iz uvodnog dijela koji se odnosi na stvaranje uslova postavljanjem pravila i granica za zajednički razgovor, kratkog iznošenja sadržaja ranijih odvojenih razgovora, rada na zajedničkom problemu koji uključuje traženje i pojašnjavanje mogućih rješenja i očekivanja i postizanja pisanog sporazuma. Maloljetniku se prije postizanja sporazuma daje mogućnost da iznese svoje razloge za naknadom štete, a oštećenom da iznese svoje razloge za prihvatanje ili neprihvatanje naknade štete te se maloljetnik i oštećeni ponovo izjašnjavaju i to maloljetnik o visini štete koju je spreman naknaditi, a oštećeni o visini štete koju zahtijeva da mu se naknadi. Maloljetnik i oštećeni mogu se dogovoriti da se šteta namiri vraćanjem stvari pribavljene krivičnim djelom ili njene protivvrijednosti u određenom novčanom iznosu ili ličnim radom u korist oštećenog, koji je prilagođen ličnosti, uzrastu i mogućnostima maloljetnika, o čemu mišljenje daje nadležni organ starateljstva. Svrha ličnog rada maloljetnika mora biti usmjerena prvenstveno na naknadu štete nastale krivičnim djelom, s tim što ekonomski efekat rada nije odlučujući.

Ako se maloljetnik i oštećeni dogovore oko visine naknade štete ili o broju sati ličnog rada maloljetnika koji ne može da bude duži od tri mjeseca, isti se istovremeno dogovaraju i oko načina na koji se organ starateljstva obavještava da je šteta izmirena tako što maloljetnik donosi priznanicu o uplaćenom iznosu ili da oštećeni obavijesti organ starateljstva. Zapisnik o postignutom sporazumu o naknadi štete potpisuju: posrednik, maloljetnik, njegovi zakonski

zastupnici ako su prisutni i oštećeni. U zapisnik se unosi izjava maloljetnika o spremnosti za naknadu štete oštećenom u tačno određenom iznosu, odnosno tačan broj sati ličnog rada maloljetnika u periodu od tri mjeseca. Unosi se i izjava oštećenog kojom prihvata naknadu navedenog iznosa štete, odnosno daje spreman da mu maloljetnik naknadi štetu svojim ličnim radom u određenom broju sati u periodu od tri mjeseca. Zajednički razgovor može biti prekinut radi nastavka u drugom terminu ili zbog nemogućnosti postizanja sporazuma.

Član 23.
(Naknada štete oštećenom)

Nakon postignutog sporazuma o naknadi štete tužilac ili sudija donose odluku o primjeni odgojne preporuke-naknada štete oštećenom koju dostavljaju organu starateljstva koji nadzire ispunjenje ove obaveze i o tome najmanje jednom mjesečno obavještava tužioca ili sudiju.

Član 24.
(Nepokretanje pripremnog postupka)

(1) Ako je maloljetnik naknadio štetu oštećenom, tužilac donosi naredbu o nepokretanju pripremnog postupka a sudija rješenje o nepostupanju po prijedlogu tužioca za izricanje predložene krivične sankcije.

(2) Ako maloljetnik ne naknadi štetu oštećenom u ostavljenom roku ili ne obavi lični rad u određenom broju sati, odnosno ukoliko maloljetnik ili oštećeni ne prihvate mogućnost primjene odgojne preporuke, kao i ukoliko se nisu saglasili oko visini naknade štete, tužilac donosi naredbu o pokretanju pripremnog postupka, dok sudija postupa po prijedlogu tužioca za izricanje predložene krivične sankcije.

(3) Tužilac ili sudija dužni su da u roku od osam dana od dana prijema obavještenja od nadležnog organa starateljstva donesu odluke iz st. l. i 2. ovog člana.

Odjeljak C. Redovno pohađanje škole ili redovno odlaženje na posao

Član 25.
(Opravdanost primjene odgojne preporuke)

(1) Prije donošenja naredbe za pokretanje pripremnog postupka za krivična djela iz člana 89. stav 1. zakona, tužilac razmatra mogućnost i opravdanost primjene odgojne preporuke iz člana 2. taška c) ove uredbe.

(2) Prije donošenja odluke o prijedlogu tužioca za izricanje odgojne mjere ili kazne maloljetničkog zatvora za krivična djela iz člana 89. stav 1. Zakona ili nakon što je vijeće donijelo odluku u skladu sa članom 105. stav 2. Zakona, sudija postupa u skladu sa stavom l. ovog člana.

(3) U skladu sa st. l.i 2. ovog člana na ročište za razmatranje mogućnosti i opravdanosti primjene odgojne preporuke pored maloljetnika pozivaju se zakonski zastupnici maloljetnika i predstavnik organa starateljstva.

Član 26.
(Odluka o primjeni odgojne preporuke)

(1) Kada tužilac ili sudija nakon razmatranja mogućnosti primjene navedene odgojne preporuke utvrde na osnovu izvještaja organa starateljstva i opravdanost iste, posebno u slučaju kada se utvrdi da je maloljetnik sklon napuštanju časova u školi ili neopravdanom izostajanju sa posla ili da je počinio krivično djelo dok nije boravio u školi ili na poslu, uz pristanak maloljetnika i njegovih zakonskih zastupnika, donosi se odluka o primjeni odgojne preporuke kojom maloljetniku nalaže redovno pohađanje škole ili redovno odlaženje na posao.

(2) U odluci iz stava 1. ovog člana određuje se vrijeme trajanja ove preporuke koje može trajati najduže jednu godinu.

(3) Maloljetnik se upoznaje da u određenom roku odgojna preporuka može biti zamijenjena drugom ili ukinuta, odnosno ukoliko je ne bude ispunjavao da može biti pokrenut pripremni postupak odnosno postupljeno po prijedlogu tužioca za izricanje krivične sankcije.

Član 27.
(Praćenje primjene odgojne preporuke)

Odluka iz člana 26. ove uredbe dostavlja se nadležnom organu starateljstva koji prati izvršenje izrečene preporuke u saradnji sa odgovornim licem iz škole koju pohađa maloljetnik ili sa poslodavcem gdje je maloljetnik zaposlen i uz njihov savjetodavni rad i najmanje jednom mjesečno o tome izvještava tužioca ili sudiju.

Član 28.
(Dostavljanje izvještaja tužiocu od strane organa starateljstva)

(1) Ukoliko maloljetnik u potpunosti ispuni odgojnu preporuku iz člana 26. ove uredbe, organ starateljstva podnosi izvještaj tužiocu koji donosi naredbu o nepokretanju pripremnog postupka. Istu odluku tužilac može donijeti i u slučaju da maloljetnik djelimično ispuni navedenu odgojnu preporuku, ukoliko smatra da pokretanje postupka ne bi bilo cjelishodno s obzirom na prirodu krivičnog djela i okolnosti pod kojim je učinjeno, raniji život maloljetnika, njegova lična svojstva i razloge neispunjenja obaveze.

(2) Tužilac donosi naredbu o pokretanju pripremnog postupka u slučaju kada maloljetnik ne ispuni odgojnu preporuku ili je ispuni djelimično, ali u mjeri koja opravdava pokretanje postupka na osnovu mišljenja nadležnog organa starateljstva i u saradnji sa odgovornim licem iz škole ili poslodavcem gdje je maloljetnik zaposlen.

(3) U skladu sa stavom 1. ovog člana sudija donosi odluku o neprihvatanju prijedloga za izricanje krivične sankcije, dok u skladu sa stavom 2. ovog člana postupa po prijedlogu tužioca za izricanje krivične sankcije.

Odjeljak D. Uključivanje u rad, bez naknade, u korist humanitarne organizacije ili poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja

Član 29.
(Razmatranje opravdanosti primjene odgojne preporuke)

(1) Prije donošenja naredbe za pokretanje pripremnog postupka za krivična djela iz člana 89. stav 1. Zakona, tužilac razmatra mogućnost i opravdanost primjene odgojne preporuke iz člana 2. tačka d) ove uredbe.

(2) Prije donošenja odluke o prijedlogu tužioca za izricanje odgojne mjere ili kazne maloljetničkog zatvora za krivična djela iz člana 89. stav 1. Zakona ili nakon što je vijeće donijelo odluku u skladu sa članom 105. stav 2. Zakona, sudija postupa u skladu sa stavom l. ovog člana.

(3) U skladu sa st. l. i 2. ovog člana na ročište za razmatranje mogućnosti i opravdanosti primjene, odgojne preporuke pored maloljetnika pozivaju se zakonski zastupnici maloljetnika i predstavnik organa starateljstva.

Član 30.
(Odluka o uključenju u rad humanitarne organizacije)

Tužilac ili sudija na zakazanom ročištu razmatraju mogućnost primjene odgojne preporuke iz člana 29. ove uredbe i utvrđuju na osnovu izvještaja organa starateljstva opravdanost primjene iste, a posebno kada utvrdi da je svrha rada, odnosno posla prvenstveno usmjerena na otklanjanje štetne posljedice krivičnog djela koje je počinio maloljetnik, uz pristanak maloljetnika i njegovih zakonskih zastupnika i njegovom sviješću da je potrebna njena primjena, donose odluku kojim se izriče odgojna preporuku i nalaže maloljetniku da se bez naknade uključi u rad humanitarne organizacije ili poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja.

Član 31.
(Izbor rada odnosno posla koji će maloljetnik obaviti)

Izbor rada, odnosno posla izvršiće tužilac ili sudija, po pribavljenom mišljenju nadležnog organa starateljstva, vodeći računa da rad, odnosno posao nije usmjeren na postizanje ekonomske koristi i da ne smije prevazilasiti fizičke mogućnosti maloljetnika, štetiti njegovom zdravlju, ugledu i dostojanstvu, niti ometati školovanje maloljetnika.

Član 32.

(Izbor ustanove ili organizacije u kojoj će rad obavljati maloljetnik)

(1) Radi stvaranja uslova za primjenu odgojne preporuke iz člana 29. ove uredbe, federalni ministar rada i socijalne politike donosi opće kriterije za izbor odgovarajućih preduzeća, ustanova ili organizacija u javnom i društvenom sektoru (u daljem tekstu: pravno lice) u kojima će se provoditi odgojna preporuka izrečena maloljetniku.

(2) Nadležni organ starateljstva, nakon što na lokalnom nivou izvrši izbor pravnih lica, koji ispunjavaju opće kriterije iz stava (1) ovog člana, sačinit će listu izabranih pravnih lica i sa istim zaključiti posebne sporazume o provođenju odgojne preporuke.

(3) Nadležni organ starateljstva upoznaje tužioca i sudiju sa listom iz stava 2. ovog člana koja sadrži kratak opis poslova koje mogu obavljati maloljetnici u primjeni odgojne preporuke kod tih pravnih lica.

Član 33.

(Dostavljanje odluke)

(1) Odluka o primjeni odgojne preporuke iz člana 29. ove uredbe dostavlja se nadležnom organu starateljstva koji zaključuje poseban sporazum sa pravnim licem u koje se upućuje maloljetnik radi provedbe odgojne preporuke.

(2) Sporazumom koji potpisuju predstavnik nadležnog organa starateljstva i pravnog lica, uz saglasnost maloljetnika, uređuje se način primjene odgojne preporuke kao i prava i obaveze koje proizilaze iz sporazuma.

Član 34.

(Trajanje rada maloljetnika)

(1) Tužilac ili sudija odlukom o primjeni odgojne preporuke o uključivanju maloljetnika u rad, bez naknade u humanitarne organizacije ili poslove, socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja odredиće da maloljetnik može raditi najviše 60 sati u periodu od tri mjeseca, s tim da rad ne ometa njegovo školovanje ili zaposlenje.

(2) Maloljetnik se upoznaje da u roku iz stava 1. ovog člana odgojna preporuka može biti zamijenjena drugom odgojnom preporukom ili ukinuta, odnosno da će se započeti sa vođenjem pripremnog postupka ili postupiti po prijedlogu tužioca za izricanje krivične sankcije.

Član 35.

(Dostavljanje rješenje organu starateljstva)

Odluka o primjeni odgojne preporuke - rad u korist humanitarne organizacije ili poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja, dostavlja se nadležnom organu starateljstva koji prati ispunjenje ove preporuke u saradnji sa odgovornim licem iz pravnog lica u kojem radi maloljetnik i najmanje jednom mjesečno o tome izvještava tužioca ili sudiju.

Član 36.

(Naredba o nepokretanju pripremnog postupka)

(1) Ako maloljetnik u potpunosti ispuni odgojnu preporuku iz člana 30. ove uredbe, o čemu izvještaj podnosi nadležni organ starateljstva, tužilac donosi naredbu o nepokretanju pripremnog postupka prema maloljetniku. Istu odluku tužilac može donijeti i u slučaju da maloljetnik djelimično ispuni odgojnu preporuku i ukoliko nade da pokretanje postupka ne bi bilo cjelishodno s obzirom na prirodu krivičnog djela i okolnosti pod kojim je učinjeno, raniji život maloljetnika, njegova lična svojstva i razloge neispunjenja obaveze.

(2) Tužilac će započeti vođenje pripremnog postupka, ako maloljetnik ne ispuni izrečenu odgojnu preporuku ili je djelimično ispuni, ali u mjeri koja opravdava pokretanje postupka, o čemu je mjerodavno mišljenje nadležnog organa starateljstva.

(3) U skladu sa stavom 1. ovog člana sudija donosi odluku o neprihvatanju prijedloga za izricanje krivične sankcije, dok u skladu sa stavom 2. ovog člana postupa po prijedlogu tužioca za izricanje krivične sankcije.

Odjeljak E. Liječenje u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi (bolničko ili ambulantno)

Član 37.
(Pozivanje zakonskih zastupnika i organa starateljstva)

(1) Prije donošenja naredbe za pokretanje pripremnog postupka za krivična djela iz člana 89. stav 1. Zakona, tužilac razmatra mogućnost i opravdanost primjene odgojne preporuke iz člana 2. tacka e) ove uredbe.

(2) Prije donošenja odluke o prijedlogu tužioca za izricanje odgojne mjere ili kazne maloljetničkog zatvora za krivična djela iz člana 89. stav 1. Zakona ili nakon što je vijeće donijelo odluku u skladu sa članom 105. stav 2. Zakona, sudija postupa u skladu sa stavom 1. ovog člana.

(3) U skladu sa st. 1, i 2. ovog člana na ročište za razmatranje mogućnosti i opravdanosti primjene odgojne preporuke pored maloljetnika pozivaju se zakonski zastupnici maloljetnika i predstavnik organa starateljstva.

Član 38.
(Ročište za razmatranje primjene odgojne preporuke)

Tužilac ili sudija na zakazanom ročištu razmatraju mogućnost primjene odgojne preporuke iz člana 37. ove uredbe i utvrđuju na osnovu izvještaja organa starateljstva opravdanost primjene iste, a posebno kada se od strane vještaka neuropsihijatra utvrdi da je maloljetnik počinio krivično djelo pod uticajem alkohola ili uslijed upotrebe opojnih droga, uz pristanak maloljetnika i njegovih zakonskih zastupnika i njegovom sviješću daje potrebna njena primjena, donose odluku o primjeni odgojne preporuke kojom se maloljetniku nalaže da se uključi na tretman radi liječenja u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi (bolničko ili ambulantno).

Član 39.
(Ustanova za primjenu odgojne preporuke)

Tužilac ili sudija odlukom o primjeni odgojne preporuke, određuju ustanovu u kojoj će se odgojna preporuka iz člana 38. ove uredbe primjenjivati i vrijeme njenog trajanja, koje ne može biti duže od jedne godine, odnosno upoznaju maloljetnika da u tom roku ova odgojna preporuka može biti zamijenjena drugom odgojnom preporukom ili ukinuta ili da će se započeti sa vođenjem pripremnog postupka odnosno postupiti po prijedlogu tužioca za izricanje krivične sankcije.

Član 40.
(Dostavljanje odluke ustanovi ili organizacijama)

(1) Odluka o primjeni odgojne preporuke iz člana 38. ove uredbe dostavlja se ustanovi ili organizaciji koja se bavi pitanjima odvikavanja od ovisnosti u kojoj će se ova preporuka primjenjivati.

(2) Odluka iz stava 1. ovog člana dostavlja se i nadležnom organu starateljstva koji prati ispunjenje ove preporuke i koji najmanje jednom mjesečno o tome izvještava tužioca ili sudiju.

(3) Ustanova ili organizacija iz stava 1. ovog člana određuje ovlašteno lice koje će pratiti primjenu preporuke i po potrebi uključivati zakonskog zastupnika i nadležni organ starateljstva.

Član 41.
(Primjena odgojne preporuke)

(1) Primjena odgojne preporuke mora biti zasnovana na individualno utvrđenom planu koji izrađuje ovlašteno lice u saradnji sa zakonskim zastupnikom i organom starateljstva, sa kojim je maloljetnik upoznat i na koji je dao pismenu saglasnost.

(2) Prilikom izrade individualnog plana iz stava l. ovog člana vodiče se računa o sredini iz koje maloljetnik dolazi, njegovoj ličnosti, sposobnostima, mentalnom razvoju i okolnostima koje su dovele do izvršenja krivičnog djela a posebno treba voditi računa da se primjenjuju najmanje ograničavajuće metode.

Član 42.
(Posljedice prestanka primjene odgojne preporuke)

(1) U primjeni odgojne preporuke iz člana 38. ove uredbe posebno treba voditi računa o zaštiti ličnog dostojanstva maloljetnika, njegove privatnosti, a u cilju čuvanja i jačanja intergriteta ličnosti maloljetnika i njegovog pravilnog razvoja i lične odgovornosti.

(2) Maloljetnik može da povuče saglasnost za primjenu odgojne preporuke u pisanoj formi u bilo kojem trenutku.

(3) Ovlašćeno lice iz člana 40. stav 3. ove uredbe i organ starateljstva dužni su da upozore maloljetnika o posljedicama prestanka primjene ove odgojne preporuke.

Član 43.
(Izvještaj o načinu primjene odgojne preporuke)

(1) Izvještaj o načinu primjene odgojne preporuke ovlašteno lice iz člana 40. stav 3. ove uredbe podnosi nadležnom organu starateljstva najmanje jednom mjesečno i po završetku primjene.

(2) Organ starateljstva će po završetku trajanja ove preporuke na osnovu izvještaja ovlaštenog lica iz stava 1. ovog člana podnijeti konačni izvještaj sudu.

Član 44.
(Naredba o nepokretanju pripremnog postupka)

(1) Ako maloljetnik u potpunosti ispuni izrečenu odgojnu preporuku, o čemu izvještaj podnosi organ starateljstva, tužilac donosi naredbu o nepokretanju pripremnog postupka. Istu odluku tužilac može donijeti i u slučaju da maloljetnik djelimično ispuni odgojnu preporuku i ukoliko nađe da pokretanje postupka ne bi bilo cjelishodno s obzirom na prirodu krivičnog djela i okolnosti pod kojim je učinjeno, raniji život maloljetnika, njegova lična svojstva i razloge neispunjenja obaveze.

(2) Tužilac započinje vođenje pripremnog postupka ako maloljetnik ne ispuni izrečenu odgojnu preporuku ili je djelimično ispuni, ali u mjeri koja opravdava pokretanje postupka, o čemu je mjerodavno mišljenje nadležnog organa starateljstva.

(3) U skladu sa stavom 1. ovog člana sudija donosi odluku o neprihvatanju prijedloga za izricanje krivične sankcije, dok u skladu sa stavom 2. ovog člana postupa po prijedlogu tužioca za izricanje krivične sankcije.

Odjeljak F. Uključivanje u pojedinačni ili grupni tretman odgojnih, obrazovnih, psiholoških i drugih savjetovališta

Član 45.
(Razmatranje mogućnosti i opravdanost primjene odgojne preporuke)

(1) Prije donošenja naredbe za pokretanje pripremnog postupka za krivična djela iz člana 89. stav 1. Zakona, tužilac razmatra mogućnost i opravdanost primjene odgojne preporuke iz člana 2. tačka f) ove uredbe.

(2) Prije donošenja odluke o prijedlogu tužioca za izricanje odgojne mjere ili kazne maloljetničkog zatvora za krivična djela iz člana 89. stav 1. Zakona ili nakon što je vijeće donijelo odluku u skladu sa članom 105. stav 2. Zakona, sudija postupa u skladu sa stavom l. ovog člana.

(3) U skladu sa st. 1. i 2. ovog člana na ročište za razmatranje mogućnosti i opravdanosti primjene odgojne preporuke pored maloljetnika pozivaju se zakonski zastupnici maloljetnika i predstavnik organa starateljstva,

Član 46.
(Uključivanje u pojedinačni i grupni tretman)

(1) Kada tužilac ili sudija nakon razmatranja mogućnosti primjene navedene odgojne preporuke utvrdi i opravdanost iste, posebno kada se od strane vještaka neuropsihijatra utvrdi da je maloljetnik počinio krivično djelo pod uticajem alkohola ili uslijed upotrebe opojnih droga ili drugih psihičkih stanja ili duševnih oboljenja, uz

pristanak maloljetnika i zakonskih zastupnika, donosi odluku kojom nalaže maloljetniku uključivanje u pojedinačni ili grupni tretman odgojnih, obrazovnih, psiholoških i drugih savjetovališta.

(2) Ukoliko se na osnovu izvještaja organa starateljstva utvrdi da se radi o maloljetniku koji nema dovoljno obrazovanja, a izrazi spremnost za daljim obrazovanjem, može se odrediti da isti pohađa posebne kurseve za stručno osposobljavanje kako bi se pripremio za polaganje ispita kojim se provjerava njegovo znanje.

(3) U naredbi iz stava 1. ovog člana određuje se vrijeme trajanja ove preporuke i to period od šest mjeseci do jedne godine.

(4) Maloljetnik se upoznaje da u određenom roku odgojna preporuka može biti zamijenjena drugom ili ukinuta, odnosno ukoliko je ne bude ispunjavao da može biti pokrenut pripremni postupak ili postupiti po prijedlogu tužioca za izricanje krivične sankcije.

Član 47.
(Izvještaj organa starateljstva o praćenju ispunjenja odgojne preporuke)

(1) Odiuka iz člana 46. ove uredbe dostavlja se nadležnom organu starateljstva koji, zavisno od nalaza i mišljenja vještaka neuropsihijatra, vrši odabir savjetovališta i u saradnji sa odgovornim licem odabranog savjetovališta, sačinjava program rada sa maloljetnikom i njegovog uključivanje u pojedinačni ili grupni tretman, odnosno u saradnji sa odgovarajućom ustanovom program pohađanja kursa i polaganja ispita.

(2) Nadležni organ starateljstva prati ispunjenje ove preporuke u saradnji sa odgovornim licem iz savjetovališta, odnosno ustanove i najmanje jednom mjesečno o tome izvještava tužioca ili sudiju.

Član 48.
(Naredba o nepokretanju pripremnog postupka)

(1) Ukoliko maloljetnik u potpunosti ispuni odgojnu preporuku iz člana 46. ove uredbe, organ starateljstva podnosi izvještaj tužiocu ili sudiji, koji donosi naredbu o nepokretanju pripremnog postupka. Istu odluku tužilac može donijeti i u slučaju da maloljetnik djelimično ispuni navedenu odgojnu preporuku ukoliko nađe da pokretanje postupka ne bi bilo cjelishodno, s obzirom na prirodu krivičnog djela i okolnosti pod kojim je učinjeno, raniji život maloljetnika, njegova lična svojstva i razloge neispunjenja obaveze.

(2) Tužilac donosi naredbu o pokretanju pripremnog postupka u slučaju kada maloljetnik ne ispuni odgojnu preporuku ili je ispuni djelimično, ali u mjeri koja opravdava pokretanje postupka na osnovu mišljenja nadležnog organa starateljstva.

(3) U skladu sa stavom 1.ovog člana sudija donosi odluku o neprihvatanju prijedloga za izricanje krivične sankcije, dok u skladu sa stavom 2. ovog člana postupa po prijedlogu tužioca za izricanje krivične sankcije.

POGLAVLJE III - PRELAZNE I ZAVRŠNE ODREDBE

Član 49.
(Program za edukaciju)

Nadležna federalna i kantonalna ministarstva će u okviru svoje nadležnosti pripremiti program za edukaciju stručnih lica radi sticanja dodatnih znanja i vještina za vođenje postupka posredovanja i primjene odgojnih preporuka, odnosno njihovog izvršenja, kako je to propisano ovom uredbom.

Član 50.
(Sredstva i materijalno-tehničkih uslovi)

Nadležna federalna i kantonalna ministarstva će u svom budžetu predvidjeti i obezbijediti sredstva za realizaciju ove uredbe, a posebno za edukaciju stručnog kadra, stvaranje prostornih i materijalno-tehničkih uslova.

Član 51.
(Donošenje općih kriterija)

(1) Odredbe ove uredbe dužni su sprovoditi nadležni organi i tijela Federacije Bosne i Hercegovine, kantona, gradova i općina, a posebno iz oblasti socijalne zaštite, obrazovanja i zdravstva.

(2) Federalno ministarstvo rada i socijalne politike će u roku od 60 dana od dana objavljivanja ove Uredbe donijeti opće kriterije iz člana 32. stav l. ove uredbe.

(3) Nadležni organi starateljstva će u roku od 45 dana od dana donošenja kriterija iz stava 2. ovog člana, po osnovu javnog poziva, izvršiti izbor i sačiniti listu ustanova, preduzeća i organizacija i sa istim zaključiti posebne sporazume.

Član 52.
(Stavljanje van snage)

Početkom primjene ove uredbe prestaje da važi Uredba o primjeni odgojnih preporuka ("Službene novine Federacije BiH", broj 6/09).

Član 53.
(Stupanje na snagu i promjena)

Ova uredba stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Službenim novinama Federacije BiH", a primjenjivat će se od 07.02.2015. godine.

V broj 104/2015

04. februara 2015. Godine
Sarajevo

Premijer Nermin Nikšić, s. r.

Službene novine Federacije BiH, broj 10/15

Na osnovu člana 35. stav 9. i člana 200. stav 1. Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku ("Službene novine Federacije BiH", broj 7/14), federalni ministar pravde donosi

PRAVILNIK
O PRIMJENI ODGOJNIH MJERA POSEBNIH OBAVEZA PREMA MALOLJETNIM UČINIOCIMA KRIVIČNIH DJELA

DIO PRVI - OPĆE ODREDBE

Član 1.
(Predmet Pravilnika)

Ovim pravilnikom uređuju se oblici i način izvršenja odgojnih mjera posebnih obaveza (u daljem tekstu: posebne obaveze) iz člana 35. stav 2. Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku (u daljem tekstu: Zakon), određuju organi nadležni za sprovođenje izvršenja posebnih obaveza, uređuju međusobni odnosi tih organa i utvrđuju druga pravila od značaja za ostvarivanje svrhe ove vrste odgojnih mjera.

Član 2.
(Izricanje posebnih obaveza maloljetniku)

(1) Sud može maloljetniku izreći jednu ili više posebnih obaveza, ako ocijeni da je odgovarajućim nalozima ili zabranama potrebno uticati na maloljetnika i njegovo ponašanje.

(2) Sud maloljetniku može, u skladu sa Zakonom, izreći obavezu:

a) da redovno pohađa školu,

b) da ne izostaje s posla,

c) da se osposobljava za zanimanje koje odgovara njegovim sposobnostima i sklonostima,

d) da se uključi u rad humanitarnih organizacija ili poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja,

e) da se uzdrži od posjećivanja određenih lokala, odnosno priredbi i izbjegava društva i određene osobe koje na njega mogu štetno uticati,

f) da se maloljetnik, uz saglasnost zakonskog zastupnika, podvrgne stručnom medicinskom postupku ili postupku odvikavanja od droge ili drugih vrsta ovisnosti,

g) da se uključi u pojedinačni ili grupni rad u savjetovalištu za mlade,

h) da pohađa kurseve za stručno osposobljavanje ili se priprema i polaže ispite na kojima se provjerava određeno znanje,

i) da se uključi u određene sportske i rekreativne aktivnosti i

j) da bez posebne saglasnosti suda ne može napustiti mjesto prebivališta ili boravišta.

(3) Pri izboru posebnih obaveza sud uzima u obzir kriterije sadržane u čl. 4, 7, 10, 13, 18, 21, 24, 27, 30 i 33. ovog pravilnika.

Član 3.
(Izricanje posebnih obaveza uz odgojnu mjeru pojačanog nadzora)

Jednu ili više posebnih obaveza iz člana 35. Zakona sud može izreći i uz odgojnu mjeru pojačanog nadzora iz člana 37., 38. i 39. Zakona.

DIO DRUGI - POSEBNE OBAVEZE I NJIHOVO IZVRŠENJE

POGLAVLJE I - REDOVNO POHAĐANJE ŠKOLE

Član 4.
(Uslovi za izricanje posebne obaveze redovnog pohađanja škole)

Sud može maloljetniku koji u kontinuitetu izostaje sa nastave izreći posebnu obavezu iz člana 2. stav 2. tačka a) ovog pravilnika kada utvrdi da se redovnim pohađanjem škole može ostvariti svrha ove posebne obaveze u okviru opšte svrhe krivičnih sankcija prema maloljetnicima iz člana 31. stav 1. Zakona.

Član 5.
(Vrijeme trajanja posebne obaveze redovnog pohađanja škole)

Rješenjem o izricanju posebne obaveze redovnog pohađanja škole sud određuje vrijeme njenog trajanja koje ne može biti duže od jedne godine, uz mogućnost da u tom roku naložena odgojna mjera posebne obaveze bude zamijenjena drugom posebnom obavezom, odnosno drugom odgojnom mjerom ili da bude obustavljena od daljeg izvršenja.

Član 6.
(Dostavljanje rješenja o izrečenoj posebnoj obavezi redovnog pohađanja škole)

(1) Rješenje o izrečenoj posebnoj obavezi iz člana 2. stav 2. tačka a) ovog pravilnika dostavlja se nadležnom organu starateljstva koji samostalno ili preko određenog stručnog lica prati njeno izvršenje i najmanje jednom mjesečno o tome izvještava sudiju za maloljetnike.

(2) Odgovorna osoba i nastavno osoblje škole koju maloljetnik pohađa pruža asistenciju, podršku i pomoć organu starateljstva pri praćenju izvršenja izrečene posebne obaveze iz člana 4. ovog pravilnika.

POGLAVLJE II - ZABRANA IZOSTAJANJA SA POSLA

Član 7.
(Uslovi za izricanje posebne obaveze zabrane izostajanja sa posla)

Sud može maloljetniku koji u kontinuitetu izostaje s posla izreći posebnu obavezu iz člana 2. stav 2. tačka b) ovog pravilnika kada utvrdi da se redovnim obavljanjem poslova i radnih zadataka može ostvariti svrha ove posebne obaveze u okviru opšte svrhe krivičnih sankcija prema maloljetnicima iz člana 31. stav 1. Zakona.

Član 8.
(Vrijeme trajanja posebne obaveze zabrane izostajanja sa posla)

Rješenjem o izricanju ove posebne obaveze određuje se vrijeme njenog trajanja koje ne može biti duže od jedne godine, uz mogućnost da u tom roku izrečena posebna obaveza bude zamijenjena drugom posebnom obavezom, odnosno drugom odgojnom mjerom ili da bude obustavljena od daljeg izvršenja.

Član 9.

(Dostavljanje rješenja o izrečenoj posebnoj obavezi zabrane izostajanja sa posla)

(1) Rješenje o izrečenoj posebnoj obavezi iz člana 2. stav 2. tačka b) ovog pravilnika dostavlja se nadležnom organu starateljstva koji samostalno ili preko određene stručne osobe prati njeno izvršenje i najmanje jednom mjesečno o tome izvještava sudiju za maloljetnike.

(2) Odgovorna pravna ili fizička osoba, odnosno poslodavac maloljetnika pruža asistenciju, podršku i pomoć organu starateljstva pri praćenju izvršenja izrečene posebne obaveze iz člana 7. ovog pravilnika.

POGLAVLJE III - NALAGANJE OSPOSOBLJAVANJA ZA ODGOVARAJUĆE ZANIMANJE

Član 10.

(Uslovi za izricanje posebne obaveze osposobljavanja za zanimanje koje odgovara sposobnostima i sklonostima maloljetnika)

Sud može maloljetniku izreći posebnu obavezu iz člana 2. stav 2. tačka c) ovog pravilnika kada utvrdi da se osposobljavanjem za odgovarajuće zanimanje, koje odgovara njegovim sposobnostima i sklonostima, može ostvariti svrha ove posebne obaveze u okviru opšte svrhe krivičnih sankcija prema maloljetnicima iz člana 31. stav 1. Zakona.

Član 11.

(Vrijeme trajanja posebne obaveze osposobljavanja za odgovarajuće zanimanje)

(1) Rješenjem o izricanju posebne obaveze osposobljavanja za odgovarajuće zanimanje koje odgovara sposobnostima i okolnostima maloljetnika, po prethodno pribavljenom mišljenju organa starateljstva, određuje se vrijeme njenog trajanja koje ne može biti duže od jedne godine, uz mogućnost da u tom roku naložena posebna obaveza bude zamijenjena drugom posebnom obavezom, odnosno drugom odgojnom mjerom ili da bude obustavljena od daljeg izvršenja.

(2) U slučaju da se posebna obaveza iz člana 10. ovog pravilnika izriče uz jednu od mjera pojačanog nadzora iz člana 37., 38. i 39. Zakona njeno trajanje može biti koliko i izrečena mjera pojačanog nadzora.

Član 12.

(Dostavljanje rješenja o izrečenoj posebnoj obavezi osposobljavanja za odgovarajuće zanimanje)

Rješenje o izrečenoj posebnoj obavezi iz člana 2. stav 2. tačka c) ovog pravilnika, dostavlja se nadležnom organu starateljstva koji samostalno ili preko određenog stručnog lica prati njeno izvršenje i najmanje jednom mjesečno o tome izvještava sudiju za maloljetnike.

POGLAVLJE IV - NALAGANJE OBAVLJANJA ODREĐENOG RADA ILI POSLA

Član 13.

(Uslovi za izricanje posebne obaveze obavljanja određenog rada ili posla)

Sud može maloljetniku izreći posebnu obavezu iz člana 2. stav 2. tačka d) ovog pravilnika kada utvrdi da se uključivanjem maloljetnog učinioca krivičnog djela u rad humanitarnih organizacija ili u poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja može ostvariti svrha ove posebne obaveze u okviru opšte svrhe krivičnih sankcija prema maloljetnicima iz člana 31. stav 1. Zakona.

Član 14.

(Izbor i svrha posebne obaveze obavljanja određenog rada ili posla)

(1) Izbor rada, odnosno posla vrši, po prethodno pribavljenom mišljenju organa starateljstva, sud vodeći računa da rad, odnosno posao ne može biti usmjeren na postizanje ekonomske koristi, te da ne smije ometati školovanje maloljetnika, odnosno štetiti njegovom ugledu i dostojanstvu.

(2) Svrha rada, odnosno posla, koji maloljetnik treba da obavi mora biti usmjerena prvenstveno na otklanjanje štetnih posljedica krivičnog djela.

Član 15.

(Izbor ustanova i organizacija radi izvršenja posebne obaveze obavljanja određenog rada ili posla)

Kantonalna ministarstva pravde po pribavljenom prijedlogu Centra za socijalni rad sastavljaju listu ustanova i organizacija na lokalnom nivou radi izvršenja posebnih obaveza, vrše izbor odgovarajućih ustanova i organizacija i sudiju za maloljetnike upoznaju sa zaključenim sporazumima sa istim.

Član 16.

(Dužina trajanja posebne obaveze obavljanja određenog rada ili posla)

(1) Rješenjem o izricanju posebne obaveze iz člana 2. stav 2. tačka d) ovog pravilnika određuje se da maloljetnik može da radi najviše 120 časova u periodu od šest mjeseci, ali tako da taj rad ne ometa njegovo školovanje ili zaposlenje i da ne šteti njegovom zdravlju.

(2) U slučaju da se posebna obaveza iz člana 13. ovog pravilnika izriče uz jednu od mjera pojačanog nadzora iz člana 37., 38. i 39. Zakona njeno trajanje može biti koliko i izrečena mjera pojačanog nadzora.

Član 17.

(Dostavljanje rješenja o izrečenoj posebnoj obavezi obavljanja određenog rada ili posla)

(1) Rješenje o izrečenoj posebnoj obavezi iz člana 2. stav 2. tačka d) ovog pravilnika dostavlja se nadležnom organu starateljstva koji određuje predstavnika organa starateljstva, odnosno drugu osobu koja posjeduje posebna znanja iz oblasti prava djeteta i prijestupništva mladih, a koje postupa pod nadzorom nadležnog organa starateljstva.

(2) Osoba koja nadzire maloljetnika dok traje ova posebna obaveza najmanje jednom mjesečno o tome izvještava sudiju za maloljetnike.

POGLAVLJE V - UZDRŽAVANJE OD POSJETE LOKALIMA, PRIREDBAMA, DRUŠTVU I LICIMA KOJA MOGU ŠTETNO UTICATI NA MALOLJETNIKA

Član 18.

(Uslovi za izricanje posebne obaveze uzdržavanje od posjete lokalima, priredbama, društvu i osobama koja mogu štetno uticati na maloljetnika)

Sud može maloljetniku izreći posebnu obavezu iz člana 2. stav 2. tačka e) ovog pravilnika, kada utvrdi da se uzdržavanjem od posjećivanja određenih lokala, priredbi, izbjegavanjem društva i određenih osoba koje na njega mogu štetno uticati može ostvariti svrha ove posebne obaveze u okviru opšte svrhe krivičnih sankcija prema maloljetnicima iz člana 31. stav 1. Zakona.

Član 19.

(Vrijeme trajanja posebne obaveze uzdržavanje od posjete lokalima, priredbama, društvu i licima koja mogu štetno uticati na maloljetnika)

(1) Rješenjem o izricanju posebne obaveze iz člana 2. stav 2. tačka e) ovog pravilnika, po prethodno pribavljenom mišljenju nadležnog organa starateljstva, određuje se vrijeme njenog trajanja koje ne može biti duže od jedne

godine, uz mogućnost da u tom roku naložena posebna obaveza bude zamijenjena drugom posebnom obavezom, odnosno drugom odgojnom mjerom ili da bude obustavljena od daljeg izvršenja.

(2) U slučaju da se posebna obaveza iz člana 18. ovog pravilnika izriče uz jednu od mjera pojačanog nadzora iz člana 37., 38. i 39. Zakona njeno trajanje može biti koliko i izrečena mjera pojačanog nadzora.

Član 20.
(Dostavljanje rješenja o izrečenoj posebnoj obavezi uzdržavanja od posjete lokalima, priredbama, društvu i licima koja mogu štetno uticati na maloljetnika)

Rješenje o izrečenoj posebnoj obavezi iz člana 2. stav 2. tačka e) ovog pravilnika dostavlja se nadležnom organu starateljstva koji prati njeno izvršenje i najmanje jednom mjesečno o tome izvještava sudiju za maloljetnike.

POGLAVLJE VI - PODVRGAVANJE STRUČNOM MEDICINSKOM POSTUPKU ILI NALAGANJE ODVIKAVANJA OD ZAVISNOSTI

Član 21.
(Uslovi za izricanje posebne obaveze podvrgavanja stručnom medicinskom postupku ili odvikavanju od zavisnosti)

Sud može maloljetniku, uz saglasnost zakonskog zastupnika, izreći posebnu obavezu iz člana 2. stav 2. tačka f) ovog pravilnika, kada utvrdi da se podvrgavanjem maloljetnika stručnom medicinskom postupku ili postupku odvikavanja od droge ili drugih zavisnosti može ostvariti svrha ove posebne obaveze u okviru opšte svrhe krivičnih sankcija prema maloljetnicima iz člana 31. stav 1. Zakona.

Član 22.
(Određivanje ustanove za izvršenje i vremena trajanja posebne obaveze podvrgavanja stručnom medicinskom postupku ili odvikavanju od zavisnosti)

(1) Rješenjem o izricanju posebne obaveze iz člana 2. stav 2. tačka f) ovog pravilnika, po prethodno pribavljenom mišljenju nadležnog organa starateljstva, određuje se ustanova ili organizacija u kojoj se ova posebna obaveza izvršava i vrijeme njenog trajanja koje ne može biti duže od jedne godine, uz mogućnost da u tom roku naložena posebna obaveza bude zamijenjena drugom posebnom obavezom, odnosno drugom odgojnom mjerom ili da bude obustavljena od daljeg izvršenja.

(2) U slučaju da se posebna obaveza iz člana 21. ovog pravilnika izriče uz jednu od mjera pojačanog nadzora iz člana 37., 38. i 39. Zakona njeno trajanje može biti koliko i izrečena mjera pojačanog nadzora.

(3) O izrečenoj mjeri iz stava 1. ovog člana ustanova ili organizacija u kojoj se ova posebna obaveza izvršava obavještava se u pisanoj formi.

Član 23.
(Dostavljanje rješenja o izrečenoj posebnoj obavezi podvrgavanja stručnom medicinskom postupku ili odvikavanju od zavisnosti)

Rješenje o izrečenoj posebnoj obavezi iz člana 2. stav 2. tačka f) ovog pravilnika dostavlja se nadležnom organu starateljstva koji prati izvršenje posebne obaveze i najmanje jednom mjesečno o tome izvještava sudiju za maloljetnike.

POGLAVLJE VII - NALAGANJE UKLJUČIVANJA U ODGOVARAJUĆI POJEDINAČNI ILI GRUPNI TRETMAN

Član 24.

(Uslovi za izricanje posebne obaveze uključivanja u odgovarajući pojedinačni ili grupni tretman)

Sud može maloljetniku izreći posebnu obavezu iz člana 2. stav 2. tačka g) ovog pravilnika kada utvrdi da se uključivanjem u odgovarajući pojedinačni ili grupni tretman u odgovarajućem savjetovalištu za mlade može ostvariti svrha ove posebne obaveze u okviru opšte svrhe krivičnih sankcija prema maloljetnicima iz člana 31. stav 1. Zakona.

Član 25.

(Vrijeme trajanja posebne obaveze uključivanja u odgovarajući pojedinačni ili grupni tretman)

(1) Rješenjem o izricanju posebne obaveze iz člana 2. stav 2. tačka g) ovog pravilnika, po prethodno pribavljenom mišljenju nadležnog organa starateljstva, određuje se savjetovalište u kojem se ova posebna obaveza izvršava i vrijeme njenog trajanja koje ne može biti duže od jedne godine, uz mogućnost da u tom roku naložena posebna obaveza bude zamijenjena drugom posebnom obavezom, odnosno drugom odgojnom mjerom ili da bude obustavljena od daljeg izvršenja.

(2) U slučaju da se posebna obaveza iz člana 24. ovog pravilnika izriče uz jednu od mjera pojačanog nadzora iz člana 37., 38. i 39. Zakona njeno trajanje može biti koliko i izrečena mjera pojačanog nadzora.

(3) O izrečenoj mjeri iz stava 1. ovog člana savjetovalište se izvještava u pisanoj formi.

Član 26.

(Dostavljanje rješenja o izrečenoj posebnoj obavezi uključivanja u odgovarajući pojedinačni ili grupni tretman)

Rješenje o izrečenoj posebnoj obavezi iz člana 2. stav 2. tačka g) ovog pravilnika dostavlja se nadležnom organu starateljstva koji prati njeno izvršenje i najmanje jednom mjesečno o tome izvještava sudiju za maloljetnike.

POGLAVLJE VIII - NALAGANJE POHAĐANJA ODREĐENIH KURSEVA I PRIPREMANJE ISPITA

Član 27.

(Uslovi za izricanje posebne obaveze pohađanja određenih kurseva i pripremanje ispita)

Sud može maloljetniku izreći posebnu obavezu iz člana 2. stav 2. tačka h) ovog pravilnika kada utvrdi da se pohađanjem određenih kurseva za stručno osposobljavanje maloljetnika, odnosno njegovom pripremom i polaganjem ispita kojima se provjerava određeno znanje može ostvariti svrha te vrste posebne obaveze u okviru opšte svrhe krivičnih sankcija prema maloljetnicima iz člana 31. stav 1. Zakona.

Član 28.

(Vrijeme trajanja posebne obaveze pohađanja određenih kurseva i pripremanje ispita)

(1) Rješenjem o izricanju posebne obaveze pohađanja određenih kurseva za stručno osposobljavanje ili priprema i polaganja ispita kojima se provjerava određeno znanje maloljetnika, po prethodno pribavljenom mišljenju organa starateljstva, određuje se vrijeme njenog trajanja koje ne može biti duže od jedne godine, uz mogućnost da u tom roku naložena posebna obaveza bude zamijenjena drugom posebnom obavezom, odnosno drugom odgojnom mjerom ili da bude obustavljena od daljeg izvršenja.

(2) U slučaju da se posebna obaveza iz člana 27. ovog pravilnika izriče uz jednu od mjera pojačanog nadzora iz člana 37., 38. i 39. Zakona njeno trajanje može biti koliko i izrečena mjera pojačanog nadzora.

Član 29.
(Dostavljanje rješenja o izrečenoj posebnoj obavezi pohađanja određenih kurseva i pripremanje ispita)

Rješenje o izrečenoj posebnoj obavezi iz člana 2. stav 2. tačka h) ovog pravilnika dostavlja se nadležnom organu starateljstva koji samostalno ili preko određenog stručnog lica prati njeno izvršenje i najmanje jednom mjesečno o tome izvještava sudiju za maloljetnike.

POGLAVLJE IX - NALAGANJE UKLJUČIVANJA U ODGOVARAJUĆE SPORTSKE I REKREATIVNE AKTIVNOSTI

Član 30.
(Uslovi za izricanje posebne obaveze uključivanja u odgovarajuće sportske i rekreativne aktivnosti)

Sud može maloljetniku izreći posebnu obavezu iz člana 2. stav 2. tačka i) ovog pravilnika kada utvrdi da se uključivanjem u odgovarajuće sportske i rekreativne aktivnosti može ostvariti svrha ove posebne obaveze u okviru opšte svrhe krivičnih sankcija prema maloljetnicima iz člana 31. stav 1. Zakona.

Član 31.
(Vrijeme trajanja posebne obaveze uključivanja u odgovarajuće sportske i rekreativne aktivnosti)

(1) Rješenjem o izricanju posebne obaveze uključivanja u odgovarajuće sportske i rekreativne aktivnosti, po prethodno pribavljenom mišljenju organa starateljstva, određuje se vrijeme njenog trajanja koje ne može biti duže od jedne godine, uz mogućnost da u tom roku naložena posebna obaveza bude zamijenjena drugom posebnom obavezom, odnosno drugom odgojnom mjerom ili da bude obustavljena od daljeg izvršenja.

(2) U slučaju da se posebna obaveza iz člana 30. ovog pravilnika izriče uz jednu od mjera pojačanog nadzora iz člana 37., 38. i 39. Zakona njeno trajanje može biti koliko i izrečena mjera pojačanog nadzora.

(3) Sportske aktivnosti iz stava 1. ovog člana ne mogu imati karakter borilačkih vještina što podrazumijeva bliski tjelesni kontakt učesnika (npr. boks, kik boks i slične aktivnosti), osim kada se procijeni da su i takve sportske aktivnosti podobne za razvoj ličnosti maloljetnika u konkretnom slučaju.

Član 32.
(Dostavljanje rješenja o izrečenoj posebnoj obavezi uključivanja u odgovarajuće sportske i rekreativne aktivnosti)

Rješenje o izrečenoj posebnoj obavezi iz člana 2. stav 2. tačka i) ovog pravilnika, dostavlja se nadležnom organu starateljstva koji samostalno ili preko određene stručne osobe prati njeno izvršenje i najmanje jednom mjesečno o tome izvještava sudiju za maloljetnike.

POGLAVLJE X - ZABRANA NAPUŠTANJA MJESTA PREBIVALIŠTA ILI BORAVIŠTA

Član 33.
(Uslovi za izricanje posebne obaveze zabrane napuštanja mjesta prebivališta ili boravišta)

(1) Sud može maloljetniku izreći posebnu obavezu iz člana 2. stav 2. tačka j) ovog pravilnika kada smatra da on bez posebne saglasnosti suda ne može napustiti mjesto prebivališta ili boravišta, a da se na ovaj način može ostvariti svrha ove posebne obaveze u okviru opšte svrhe krivičnih sankcija prema maloljetnicima iz člana 31. stav 1. Zakona.

(2) Posebnu obavezu iz stava 1. ovog člana sud će, po pravilu, izreći uz još neku od posebnih obaveza iz člana 2. stav 2. ovog pravilnika.

Član 34.

(Vrijeme trajanja posebne obaveze zabrane napuštanja mjesta prebivališta ili boravišta)

(1) Rješenjem o izricanju ove posebne obaveze određuje se vrijeme njenog trajanja koje ne može biti duže od jedne godine, uz mogućnost da u tom roku naložena posebna obaveza bude zamijenjena drugom posebnom obavezom, odnosno drugom odgojnom mjerom ili da bude obustavljena od daljeg izvršenja.

(2) U slučaju da se posebna obaveza iz člana 33. ovog pravilnika izriče uz jednu od mjera pojačanog nadzora iz člana 37., 38. i 39. Zakona njeno trajanje može biti koliko i izrečena mjera pojačanog nadzora.

(3) O izricanju posebne obaveze iz stava 1. ovog člana sud obavještava nadležnu policijsku stanicu.

Član 35.

(Dostavljanje rješenja o izrečenoj posebnoj obavezi zabrane napuštanja mjesta prebivališta ili boravišta)

Rješenje o izrečenoj posebnoj obavezi iz člana 2. stav 2. tačka j) ovog pravilnika dostavlja se nadležnom organu starateljstva koji, po pravilu, sam prati njeno izvršenje, a u izuzetnim slučajevima i uz pomoć službenika policijske stanice i najmanje jednom mjesečno o tome izvještava sudiju za maloljetnike.

DIO TREĆI - ZAVRŠNE ODREDBE

Član 36.

(Stupanje na snagu Pravilnika)

Ovaj pravilnik stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u “Službenim novinama Federacije BiH”.

Broj 01-02-3-6193/14 03. decembra 2014. godine

Ministar Zoran Mikulić, s. r.

Službene novine Federacije BiH, broj 10/15

Na osnovu člana 154. stav 1. i člana 200. stav 1. Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku ("Službene novine Federacije BiH", br. 7/14), federalni ministar pravde donosi

PRAVILNIK O DISCIPLINSKOJ ODGOVORNOSTI MALOLJETNIKA KOJI SE NALAZE NA IZVRŠENJU ZAVODSKIH ODGOJNIH MJERA ILI IZDRŽAVANJU KAZNE MALOLJETNIČKOG ZATVORA

POGLAVLJE I - OSNOVNE ODREDBE

Član 1.
(Predmet Pravilnika)

Ovim pravilnikom propisuju se prava i obaveze maloljetnika koja se nalaze na izvršenju zavodskih odgojnih mjera ili izdržavanju kazne maloljetničkog zatvora u odgojnim i kazneno-popravnim ustanovama (u daljem tekstu: ustanova) u Federaciji Bosne i Hercegovine u vezi sa disciplinskim prekršajima i disciplinskim mjerama, pokretanjem disciplinskog postupka i organima koji vode taj postupak, žalbenom postupku, izvršenju, odgađanju izvršenja i zastarjelosti disciplinskih mjera i druga pitanja u vezi sa disciplinskom odgovornošću maloljetnika i vođenjem disciplinskog postupka.

Član 2.
(Obavještavanje maloljetnika o disciplinskom prekršaju i zabranjene disciplinske mjere)

(1) Nijedan maloljetnik neće biti kažnjen za disciplinski prekršaj o kome prethodno nije provedena istraga, kao i ako maloljetnik na njemu razumljiv način nije obaviješten o prekršaju i ako mu nije data mogućnost da iznese svoju odbranu, uključujući i pravo na žalbu.

(2) Zabranjene su disciplinske mjere koje uključuju uskraćivanje rada, smanjenje hrane, ograničenje komunikacije maloljetnika sa članovima porodice, zatvaranje u mračne prostorije i samice, kolektivno kažnjavanje maloljetnika, kao i druge disciplinske mjere koje degradiraju i ugrožavaju fizičko ili mentalno zdravlje maloljetnika.

Član 3.
(Disciplinski prekršaj i podjela)

(1) Maloljetnik je dužan je da se pridržava odredaba Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku (u daljem tekstu: Zakon), pravila kućnog reda ustanove i drugih propisa iz oblasti izvršenja krivičnih sankcija, kao i da postupa po naređenjima službenih osoba ustanove u kojoj se nalazi.

(2) Ponašanje koje je suprotno odredbama stava 1. ovog člana predstavlja disciplinski prekršaj, za koji maloljetniku može biti izrečena disciplinska mjera.

(3) Disciplinski prekršaji mogu biti lakši i teži.

Član 4.
(Novo krivično djelo)

Ako maloljetnik za vrijeme izvršenja zavodske odgojne mjere ili izdržavanja kazne maloljetničkog zatvora počini krivično djelo, ustanova je dužna da podnese izvještaj nadležnom organu.

POGLAVLJE II - DISCIPLINSKI PREKRŠAJI I DISCIPLINSKE MJERE

Član 5.
(Lakši disciplinski prekršaji)

Lakši disciplinski prekršaji su:

1.) davanje na korišćenje stvari drugom licu za koje nema odobrenje,
2.) posjedovanje i uzimanje lijekova bez odobrenja,
3.) neovlašćeno uzimanje ili korišćenje tuđih stvari,
4.) podsticanje drugog na vršenje prekršaja,
5.) namjerno narušavanje higijene u prostorijama ustanove,
6.) neovlašćeno kontaktiranje sa drugim licima,
7.) zanemarivanje lične higijene i nedovoljna briga o ličnom izgledu,
8.) izbjegavanje i nekorektno obavljanje redarskih dužnosti i
9.) nepoštovanje dnevnog rasporeda aktivnosti i propisanih dnevnih obaveza.

Član 6.
(Teži disciplinski prekršaji)

(1) Teži disciplinski prekršaji su:

1.) odbijanje izvršenja naređenja službenog osoblja ustanove,
2.) podstrekavanje na pobunu ili bjekstvo,
3.) pripremanje bjekstva, pokušaj bjekstva i bjekstvo iz ustanove ili sa sprovođenja,
4.) pomaganje drugim osobama pri pripremanju bjekstva ili bjekstvu,
5.) organizovanje i učešće u pobuni,
6.) nasilničko ponašanje prema drugim osobama,
7.) fizički napad na drugu osobu,
8.) posjedovanje i upotreba mobilnih telefona i drugih sredstava elektronske komunikacije,
9.) pružanje aktivnog i pasivnog otpora službenom osoblju,
10.) zadržavanje druge osobe protiv njegove volje,
11.) namjerno ugrožavanje ličnog zdravlja ili zdravlja drugih osoba,
12.) namjerno uništavanje tuđe imovine i imovine ustanove,
13.) uzimanje od drugih osoba naknade u novcu ili naturi,
14.) udaljavanje iz ustanove bez odobrenja službenog osoblja,
15.) unošenje, posjedovanje, preprodaja i uživanje alkohola i opojnih droga u ustanovi i za vrijeme korištenja pogodnosti van kruga ustanove,
16.) izrada, posjedovanje i unošenje u ustanovu nedozvoljenih predmeta,
17.) neopravdano kašnjenje sa pogodnosti van kruga ustanove,
18.) međusobne svađe i tuče,

19.) izrada bilo kakvih predmeta i obavljanje privatnih poslova za sebe ili drugog bez naloga službenog osoblja,

20.) ometanje provođenja dnevnog rasporeda aktivnosti,

21.) ulaženje i boravak na mjestima gdje je to zabranjeno,

22.) sprečavanje pristupa u bilo koji prostor ustanove službenom osoblju i osobama koje imaju ovlašćenje da ulaze u ustanovu,

23.) međusobna preprodaja ili trampa bilo kakvih stvari,

24.) krađa, kockanje i igranje nedozvoljenih igara,

25.) opiranje zdravstvenom pregledu i testiranju na zarazne bolesti, alkohol i opojna sredstva,

26.) podsticanje drugih osuđenih osoba na ponašanje koje predstavlja teži disciplinski prekršaj ili krivično djelo,

27.) nekorektno ponašanje prema službenim i drugim osuđenim osobama,

28.) izbjegavanje obaveza iz programa postupanja,

29.) učestalo ponavljanje lakših disciplinskih prekršaja i

30.) davanje lažnih podataka usljed kojih je nastala ili je mogla nastati šteta većih razmjera i

31.) sve druge radnje koje su zabranjene pravilnikom o kućnom redu, pravilnikom o režimu boravka, uputstvima i naredbama rukovodioca ustanove.

(2) Teži disciplinski prekršaj je i svako ponašanje koje predstavlja krivično djelo za koje se maloljetnik goni po službenoj dužnosti.

Član 7.
(Disciplinske mjere)

Zbog povrede odredaba Zakona koje se odnose na pravila boravka u ustanovi, pravila kućnog reda i radne discipline, obaveza i programa postupanja i naloga ovlaštenih osoba, maloljetniku se mogu izreći sljedeće disciplinske mjere: 1.) opomena i 2.) oduzimanje dodijeljenih pogodnosti.

Član 8.
(Način izricanja disciplinskih mjera, vrijeme trajanja disciplinskih mjera i početak računanja trajanja disciplinskih mjera)

(1) Disciplinska mjera opomena izriče se za lakše disciplinske prekršaje.

(2) Disciplinska mjera oduzimanje dodijeljenih pogodnosti izriče se za teže disciplinske prekršaje.

(3) Oduzimanje dodijeljenih pogodnosti odnosi se na pogodnosti koja se koristi u krugu ustanove i van kruga ustanove.

(4) Vrijeme trajanja disciplinske mjere oduzimanja dodijeljenih pogodnosti zavisi od težine počinjenog prekršaja, ali ne može biti kraće od jedan mjesec niti duže od šest mjeseci, nakon čega maloljetnik za dodjeljivanje pogodnosti može biti ponovno razmatran.

(5) Početak trajanja disciplinske mjere oduzimanja dodijeljenih pogodnosti računa se od dana konačnosti rješenja o izricanju disciplinske mjere.

Član 9.
(Ograničenje disciplinske mjere oduzimanja pogodnosti)

Pogodnost posjete porodici, srodnicima ili drugim bliskim osobama mogu se ograničiti samo ako bi ugrozila fizičko i mentalno zdravlje maloljetnika ili bi se na drugi način ometalo izvršenje odgojne mjere, o čemu rukovodilac ustanove donosi rješenje sa razlozima za donošenje takve odluke.

POGLAVLJE III - POKRETANJE DISCIPLINSKOG POSTUPKA I DISCIPLINSKI ORGANI

Član 10.
(Hitnost postupka)

Postupak za utvrđivanje disciplinske odgovornosti maloljetnika i izvršenje disciplinske mjere je hitne prirode i sprovodi se u skladu sa Zakonom, ovim pravilnikom i zakonom koji propisuje krivični postupak.

Član 11.
(Pokretanje disciplinskog postupka)

(1) Prijedlog za pokretanje disciplinskog postupka podnosi rukovodilac organizacione jedinice u čijem djelokrugu je prekršaj učinjen, neposredno po učinjenom disciplinskom prekršaju.

(2) Rješenje o pokretanju disciplinskog postupka donosi rukovodilac ustanove u roku od tri dana od dana prijema prijedloga za pokretanje postupka i uručuje ga maloljetniku, čime počinje disciplinski postupak.

(3) Rješenje o pokretanju disciplinskog postupka donosi se u pisanom obliku i sadrži podatke od značaja za utvrđivanje prekršaja i učinioca, a naročito: ime i prezime maloljetnika koji je počinio prekršaj, opis izvršenog prekršaja, vrijeme, mjesto i način izvršenog prekršaja, pravnu kvalifikaciju prekršaja, dokaze za utvrđivanje odgovornosti maloljetnika i potpis ovlaštene službene osobe za donošenje rješenja.

Član 12.
(Komisija za vođenje disciplinskog postupka)

(1) Komisija koju imenuje rukovodilac ustanove vodi disciplinski postupak i izriče disciplinske mjere.

(2) Komisija ima predsjednika i dva člana, koji imaju zamjenike.

Član 13.
(Zakazivanje rasprave i pozivanje na raspravu)

(1) Po prijemu rješenja o pokretanju disciplinskog postupka komisija će nakon upoznavanja sa disciplinskim prekršajem u roku od 24 sata od prijema odrediti datum i vrijeme održavanja rasprave i zatražiti pisani izvještaj odgajatelja.

(2) Izvještaj odgajatelja sadrži: osnovne podatke o ponašanju maloljetnika, stepen ostvarivanja utvrđenog programa postupanja, kao i druge podatke o ličnosti maloljetnika.

(3) Na raspravu se pisanim putem pozivaju maloljetnik, zastupnik pokretača disciplinskog postupka kojeg ovlasti rukovodilac ustanove, svjedoci, kao i druge osobe koje mogu da pomognu u utvrđivanju disciplinske odgovornosti.

(4) Poziv maloljetniku mora biti uručen najkasnije tri dana prije dana određenog za raspravu, kako bi se maloljetnik pripremio za odbranu.

(5) Maloljetnik ima pravo da se brani sam ili uz pomoć branioca koga sam izabere.

Član 14.
(Vođenje rasprave i ispitivanje na raspravi)

(1) Raspravom rukovodi predsjednik komisije, koji daje i oduzima riječ, postavlja pitanja i traži objašnjenja.

(2) Predsjednik komisije, kao i članovi po odobrenju predsjednika, mogu postavljati pitanja maloljetniku i svim drugim osobama koje komisija saslušava.

(3) Po odobrenju predsjednika komisije, pitanja mogu postavljati branilac maloljetnika i ostale osobe koje učestvuju u postupku.

(4) Predsjednik komisije će zabraniti postavljanje sugestivnih pitanja.

Član 15.
(Prisutnost na raspravi)

(1) Prije početka rasprave predsjednik utvrđuje da li su prisutne sve pozvane osobe.

(2) Ako na raspravi nije prisutan zastupnik pokretača postupka, a uredno je pozvan, rasprava se može održati.

Član 16.
(Zapisnik)

(1) U toku rasprave vodi se zapisnik u koji se unosi cijeli tok postupka.

(2) U uvodu zapisnika navodi se sastav disciplinske komisije, ime i prezime zapisničara, ime i prezime maloljetnika, mjesto i vrijeme održavanja rasprave, da li maloljetnik ima branioca i njegovo ime i prezime.

(3) Zapisnik sadrži sve podatke koji su od značaja za utvrđivanje odgovornosti, a naročito podatke o tome koji je zahtjev na raspravi pročitan, odnosno usmeno izložen, odnosno da li je zastupnik pokretača izmijenio ili proširio zahtjev, prijedloge stranaka u postupku, koji su dokazi dostavljeni i izvedeni i da li su pročitani određeni dokumenti i druga pismena.

(4) Iskazi maloljetnika protiv kojeg se vodi disciplinski postupak, svjedoka, zastupnika pokretača postupka i ostalih učesnika, unose se u zapisnik tako da se vjerno prikaže njihova bitna sadržina.

(5) U zapisnik se unosi vrijeme kada je komisija zaključila raspravu.

(6) Zapisnik na kraju potpisuju: ispitane, odnosno saslušane osobe, predsjednik, članovi komisije i zapisničar.

Član 17.
(Čitanje, ispravke i potpisivanje zapisnika)

(1) Stranke imaju pravo da pročitaju zapisnik ili da zahtijevaju da im se pročita, da daju primjedbe u pogledu sadržaja i da traže ispravku zapisnika.

(2) Ispravke pogrešno upisanih imena i drugih očiglednih grešaka može izvršiti predsjednik komisije sam ili po prijedlogu maloljetnika ili zastupnika pokretača postupka. Ostale ispravke čini komisija u punom sastavu.

(3) Primjedbe i prijedlozi, kao i ispravke i dopune izvršene u zapisniku moraju se unijeti u nastavku završenog zapisnika, a ako pojedini prijedlozi i primjedbe nisu usvojeni, u nastavku zapisnika navešće se razlozi neusvajanja.

(4) Predsjednik, članovi komisije i zapisničar potpisuju nastavak zapisnika.

Član 18.
(Početak rasprave i saslušanje maloljetnika)

(1) Rasprava pred komisijom počinje čitanjem rješenja o pokretanju disciplinskog postupka, nakon čega se poziva maloljetnik da se izjasni o povredi koja mu se stavlja na teret i da iznese svoju odbranu.

(2) Saslušanju maloljetnika ne prisustvuju druga lica koja treba saslušati u dokaznom postupku.

Član 19.
(Dokazi i svjedoci)

(1) Nakon saslušanja maloljetnika pristupa se izvođenju dokaza radi utvrđivanja činjeničnog stanja.

(2) Svjedoci se saslušavaju pojedinačno i u odsustvu drugih svjedoka.

(3) Svjedok se može suočiti sa drugim svjedocima i maloljetnikom.

Član 20.
(Izvođenje dokaza)

(1) Komisija izvodi dokaze neposredno na raspravi.

(2) Predsjednik komisije odlučuje kojim redom i koji dokazi će se izvoditi na raspravi.

(3) Po završenom dokaznom postupku predsjednik komisije će dati mogućnost maloljetniku i zastupniku pokretača da po potrebi predlože dopunu postupka.

(4) Ako zastupnik pokretača postupka u toku dokaznog postupka ocijeni da je činjenično stanje izmijenjeno u odnosu na izneseno u rješenju o pokretanju disciplinskog postupka, može se na raspravi izjasniti o izmjeni ili proširenju rješenja, a ako to učini, rasprava se nastavlja po izmijenjenom, odnosno proširenom rješenju.

Član 21.
(Završne riječi)

(1) Po završenom dokaznom postupku predsjednik komisije daje završnu riječ zastupniku, maloljetniku ili njegovom braniocu.

(2) Poslije završne riječi, predsjednik komisije objavljuje da je rasprava završena.

Član 22.
(Prekid rasprave)

Ako je potrebno, rasprava se može prekinuti i nastaviti drugog dana, a u tom slučaju komisija mora biti u istom sastavu.

Član 23.
(Vijećanje i glasanje komisije)

(1) Poslije zaključenja rasprave komisija se povlači radi vijećanja i glasanja i donošenja odluke o odgovornosti maloljetnika i vrsti, odnosno dužini trajanja disciplinske mjere.

(2) Vijećanjem i glasanjem rukovodi predsjednik komisije.

Član 24.
(Izricanje disciplinske mjere i rješenje)

(1) Disciplinska mjera izriče se rješenjem u roku od 24 časa od završetka disciplinske rasprave.

(2) Rješenje se donosi u pisanom obliku, a maloljetniku se saopštava neposredno.

(3) Rješenje sadrži uvod, izreku, obrazloženje i pouku o pravnom lijeku.

Član 25.
(Žalba)

(1) Protiv rješenja kojim je izrečena disciplinska mjera maloljetnik i podnosilac prijedloga za pokretanje disciplinskog postupka imaju pravo žalbe rukovodiocu ustanove u roku od tri dana od dana prijema rješenja.

(2) Žalba odgađa izvršenje rješenja.

(3) Rukovodilac ustanove dužan je da donese drugostepeno rješenje u roku od tri dana od dana prijema žalbe na protokolu ustanove.

(4) Rješenje rukovodioca ustanove doneseno po žalbi je konačno i protiv njega se ne može pokrenuti upravni spor.

Član 26.
(Odlaganje rješenja u osobni list)

Primjerak rješenja o izrečenoj disciplinskoj mjeri i rješenje kojim je odlučeno po žalbi maloljetnika odlažu se u osobni list maloljetnika.

Član 27.
(Čuvanje i evidencija dokumentacije o disciplinksim postupcima)

Zapisnik o vođenju disciplinskog postupka i ostala dokumentacija vezana za disciplinski postupak, kao i evidencija i izrečenim disciplinskim mjerama čuvaju se i vode kod predsjednika komisije.

POGLAVLJE IV - IZVRŠENJE, ODGAĐANJE IZVRŠENJA DISCIPLINSKE MJERE I ZASTARJELOST DISCIPLINSKOG POSTUPKA

Član 28.
(Izvršenje disciplinske mjere)

(1) Izrečene disciplinske mjere izvršavaju se kada odluka o izrečenoj disciplinskoj mjeri postane konačna. Odluka je konačna:
   a) kad istekne rok za žalbu, a žalba nije izjavljena i
   b) danom dostavljanja drugostepenog rješenja donesenog po žalbi.

(2) Izuzetno od odredaba stava 1. ovog člana disciplinska mjera se može izvršiti i prije pravosnažnosti rješenja u slučajevima predviđenim Zakonom i ovim pravilnikom.

Član 29.
(Uslovno odgađanje izvršenja disciplinske mjere i opozivanje uslovne odgode)

(1) Izvršenje disciplinske mjere oduzimanja dodijeljenih pogodnosti može se uslovno odgoditi za vrijeme do 90 dana.

(2) Disciplinska mjera opomena ne može se uslovno odgoditi.

(3) Uslovno odgađanje izvršenja disciplinske mjere opozvaće se ako maloljetniku u roku za koje je odgođeno izvršenje bude ponovo izrečena disciplinska mjera.

(4) U slučaju opoziva uslovne disciplinske mjere, izriče se jedna mjera, s tim što se ranije izrečena kazna uzima kao utvrđena.

(5) Prilikom opoziva uslovne disciplinske mjere oduzimanja dodijeljenih pogodnosti, ukupna disciplinska mjera ne može se izreći u trajanju dužem od šest mjeseci, nakon čega maloljetnik može ponovno biti razmatran za dodjeljivanje pogodnosti.

Član 30.
(Uslovljavanje i obustava izvršenja disciplinske mjere)

(1) U određenim slučajevima, na osnovu ispoljenog dobrog ponašanja maloljetnika i kada se utvrdi da je postignuta svrha izricanja disciplinske mjere, rukovodilac ustanove može na prijedlog tretmanskog osoblja usloviti jedan dio neizdržane disciplinske mjere oduzimanja dodijeljenih pogodnosti.

(2) Izvršenje disciplinske mjere obustavlja se danom otpuštanja maloljetnika sa izvršenja odgojne mjere, odnosno izdržavanja kazne maloljetničkog zatvora.

(3) Izvršenje disciplinskih mjera sprovodi organizaciona jedinica tretmana.

Član 31.
(Nadležnost za izvršenje disciplinske mjere)

(1) Ako je maloljetnik u toku izvršenja odgojne mjere, odnosno izdržavanja kazne maloljetničkog zatvora počinio disciplinski prekršaj, a premješta se u drugu ustanovu, okončanje disciplinskog postupka je u nadležnosti komisije i rukovodioca ustanove iz koje se premješta.

(2) U slučaju iz stava 1. ovog člana izvršenje disciplinske mjere u nadležnosti je ustanove u koju se maloljetnik premješta.

(3) U izuzetnim slučajevima, disciplinski postupak iz stava 1. ovog člana može se voditi u ustanovi u koju se maloljetnik premješta.

POGLAVLJE V - PRIJELAZNE I ZAVRŠNE ODREDBE

Član 32.
(Zastara pokretanja disciplinskog postupka)

(1) Pokretanje disciplinskog postupka zastarijeva u roku od 30 dana od dana saznanja za prekršaj i za učinioca.

(2) Disciplinski postupak neće se pokrenuti ukoliko je od izvršenog disciplinskog prekršaja protekao vremenski period duži od tri mjeseca, osim u slučaju bjekstva maloljetnika.

(3) Dan saznanja u smislu stava 1. ovog člana je dan kada je organ ovlašten za pokretanje disciplinskog postupka saznao za prekršaj i za učinioca neposredno.

Član 33.
(Zastara izvršenja disciplinske mjere)

Zastarjelost izvršenja diciplinske mjere nastaje u roku od 30 dana od dana donesene konačne odluke.

Član 34.
(Stupanje na snagu i primjena)

Ovaj pravilnik stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Službenim novinama Federacije BiH".

Broj 01-02-3-5716/14 03. decembra 2014. godine

Ministar **Zoran Mikulić**, s. r.

OVO JE RADNA VERZIJA PRAVILNIKA

Na osnovu člana 56. Zakona o organizaciji organa uprave u Federaciji Bosne I Hercegovine ("Službene novine FBiH" broj 35/05), člana 35.stav 9 i člana 200. stav 1 Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku ("Službene novine Federacije BiH" broj 7/14), federalni ministar pravde donosi;

PRAVILNIK O REŽIMU BORAVKA MALOLJETNIKA U KAZNENO-POPRAVNOM ZAVODU

I OSNOVNE ODREDBE

Član 1.

Ovim pravilnikom propisuje se organizacija rada i način života maloljetnih osoba koja se nalaze na izvršenju kazne maloljetničkog zatvora (u daljem tekstu: maloljetnik) koja se izvršava u posebnom odjeljenju Kazneno-popravnog zavoda zatvorenog tipa u Zenici (u daljem tekstu: Zavod) za izvršenje kazne maloljetničkog zatvora (u daljem tekstu: Odjeljenje), a naročito: prijem, upoznavanje, ispitivanje i proučavanje ličnosti, utvrđivanje programa postupanja; smještaj, ishrana i odijevanje; način pružanja zdravstvene zaštite i sprovođenja higijenskih mjera; uslovi i način raspolaganja novcem; dužnosti, obaveze i prava maloljetnika; raspored dnevnih aktivnosti; mjere prevaspitanja; održavanje reda i discipline; materijalna odgovornost; klasifikacija i reklasifikacija, vrste pogodnosti i uslovi za sticanje prava na njihovo korišćenje; otpuštanje maloljetnika sa izvršenja kazne maloljetničkog zatvora i druga pitanja.

Član 2.

Kazna maloljetničkog zavora izvršava se u skladu sa odredbama Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku (u daljem tekstu: Zakon) i drugim propisima donesenim u skladu sa Zakonom.

Član 3.

Svrha izvršenja krivičnih sankcija prema maloljetnicima je da se pružanjem zaštite, brige, pomoći i nadzora, vodeći računa o značajnim karakteristikama njegove ličnosti, kao i obezbjeđenjem opšteg i stručnog osposobljavanja utiče na razvoj i jačanje lične odgovornosti maloljetnika, obezbijedi vaspitanje i pravilan razvoj njegove ličnosti sa ciljem uključivanja maloljetnika u društvenu zajednicu.

Član 4.

Prema maloljetnicima se postupa na isti način bez obzira na rasu, boju kože, pol, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo uvjerenje, nacionalno, etničko ili socijalno porijeklo, imovinsko stanje, status stečen rođenjem ili drugi status maloljetnika, njegovog roditelja, usvojioca ili staraoca, kao i druge oblike različitosti, na način koji odgovara njegovom uzrastu, stepenu zrelosti i drugim svojstvima ličnosti, uz poštovanje dostojanstva maloljetnika, podsticanje njegovog cjelovitog razvoja i učešća u sopstvenoj resocijalizaciji, pridržavajući se savremenih pedagoških, psiholoških i penoloških znanja i iskustava.

Član 5.

Prema maloljetnicima na izvršenju kazne maloljetničkog zatvora mogu se primjenjivati samo ona ograničenja koja su nužna za ostvarenje svrhe izvršenja kazne maloljetničkog zatvora, u skladu sa Zakonom.

Član 6.

(1) Maloljetnici će biti upoznati sa odredbama ovog pravilnika prilikom prijema u Odjeljenje, a tokom cjelokupnog vremena boravka u Odjeljenju, ovaj pravilnik će im biti dostupan.

(2) Maloljetnici su dužni da se pridržavaju odredaba Zakona, pravilnika, naredbi i uputstava rukovodioca i drugih ovlaštenih lica u Odjeljenju.

II PRIJEM, UPOZNAVANJE, ISPITIVANJE LIČNOSTI I UTVRĐIVANJE PROGRAMA POSTUPANJA

Prijem

Član 7.

(1) Prijem maloljetnika u Odjeljenje vrši se na osnovu naloga za izvršenje sankcije koji izdaje nadležni sud.

(2) Prilikom prijema maloljetnika obavezno se, u skladu sa Zakonom, utvrđuje njegov identitet, i to na osnovu podataka iz sudske odluke i ličnih isprava (lične karte, putne isprave ili drugih dokumenata pogodnih za utvrđivanje identiteta).

(3) Ako se identitet ne može utvrditi na osnovu isprava navedenih u stavu 2. ovog člana, identitet se može utvrditi na osnovu izjave u pisanom obliku roditelja, organa starateljstva ili službenih lica koja sprovode maloljetnika.

(4) Prilikom prijema posebno će se evidentirati vidljive fizičke povrede maloljetnika.

(5) Pratiocu se izdaje službeni dokument o prijemu u Odjeljenje.

(6) Nakon utvrđivanja identiteta, maloljetnik se upisuje u prijemnu knjigu.

(7) Uputni akt i druga dokumentacija na osnovu koje je izvršen prijem maloljetnika predaje se dežurnom licu, koji ih prosljeđuje u matičnu evidenciju.

(8) O prijemu maloljetnika u Odjeljenje, Zavod će odmah obavijestiti sud koji je izrekao kaznu maloljetničkog zatvora, sud koji je maloljetnika uputio na izvršenje kazne maloljetničkog zatvora, roditelje, odnosno usvojioca ili staraoca, kao i policijsku stanicu i centar za socijalni rad nadležan po mjestu prebivališta maloljetnika.

Član 8.

(1) Prilikom prijema vrši se pretres maloljetnika i pretres njegovih stvari.

(2) Pretresanje vrše službena lica koja su istog pola kao i maloljetnik.

(3) Ne smatra se da je pretres izvršen ako je izvršen samo spoljni pregled odjeće i ličnih stvari.

Član 9.

(1) Maloljetniku se prilikom prijema u Odjeljenje privremeno oduzimaju novac, dragocjenosti, sredstva za održavanje elektronske komunikacije, foto-aparat, kamera, lijekovi i svi predmeti koji su pogodni za samopovređivanje, napad ili bjekstvo.

(2) Za vrijeme boravka u Odjeljenju maloljetnik kod sebe može imati ortopedska pomagala, pribor za ličnu higijenu, odjeću, obuću, knjige, pribor za pisanje, sportsku odjeću i patike, pidžamu, veš, čarape i maramice, par rukavica, čašu za vodu, porodične fotografije, časovnik i prsten.

(3) Po odobrenju rukovodioca Odjeljenja maloljetnik može kod sebe zadržati i druge stvari.

Član 10.

(1) Oduzete stvari i novac upisuju se u evidenciju oduzetih stvari maloljetnika. Evidencija se vodi u tri primjerka, koju obavezno potpisuju službeno lice i maloljetnik.

(2) Jedan primjerak izdaje se maloljetniku, drugi primjerak prilaže se uz oduzete stvari, odnosno novac, a treći primjerak ostaje u knjizi oduzetih stvari.

(3) Prilikom otpuštanja iz Odjeljenja, maloljetnik potpisuje da je preuzeo privremeno oduzete stvari.

Član 11.

(1) Stvari koje su privremeno oduzete od maloljetnika čuvaju se u Zavodu, a lijekovi se predaju zdravstvenoj službi.

(2) Novac, dragocjenosti i sredstva za održavanje elektronske komunikacije drže se u kasi ili na drugom sigurnom mjestu.

(3) Stvari koje su privremeno oduzete od maloljetnika predaju se ili šalju porodici ili licu koje maloljetnik odredi, a stvari lica koje nemaju kome da se pošalju zadržavaju se u depozitu.

(4) Stvari podložne kvarenju neće se deponovati, već se, ako se ne mogu poslati porodici maloljetnika, unose u zapisnik i uništavaju.

Upoznavanje

Član 12.

(1) Nakon prijema u Odjeljenje maloljetnici se smještaju u prijemno odjeljenje.

(2) Zdravstveni pregled maloljetnika obavlja se najkasnije 24 časa nakon prijema, a nalaz se unosi u zdravstveni karton.

(3) Maloljetnik koji boluje od zaraznih bolesti izdvaja se u bolnicu, odnosno u stacionar Odjeljenja.

(4) U prijemnom odjeljenju maloljetnici se zadržavaju najduže do 30 dana.

(5) Neposredno po prijemu u Odjeljenje obavlja se kupanje, šišanje i brijanje maloljetnika.

Ispitivanje ličnosti

Član 13.

U Odjeljenju se maloljetnici upoznaju sa odredbama Zakona, ovim pravilnikom, Pravilnikom o disciplinskoj odgovornosti, uputstvima rukovodioca Odjeljenja, organizacijom života i rada u Odjeljenju, ovlašćenjima službenih lica, osobljem koje će se o njima brinuti u toku izvršenja kazne maloljetničkog zatvora, načinom ostvarivanja kontakta sa porodicom i vanjskim svijetom, posjetama, telefonskim razgovorima, primanjem pošiljki, načinom upućivanja molbi i žalbi nadležnim organima i drugim bitnim pitanjima koja se tiču života i rada u Odjeljenju.

Utvrđivanje programa postupanja

Član 14.

(1) U Odjeljenju, pored ostalih aktivnosti, radi što uspješnije adaptacije na nove uslove života i rada i kreiranja pojedinačnog programa postupanja, vrši se obrada maloljetnika sa psihološkog, pedagoškog, kriminološkog, socijalnog i drugih aspekata, pri čemu se posebno utvrđuju: nivo zrelosti ličnosti maloljetnika, druga svojstva njegove ličnosti, mogućnost uključenja u proces obrazovanja i radnog osposobljavanja, korišćenje i organizacija slobodnog vremena, rad sa roditeljem, usvojiocem ili staraocem maloljetnika i drugim članovima njegove porodice, kao i drugi oblici psihosocijalnog, pedagoškog i penološkog uticaja na maloljetnika.

(2) Za svakog maloljetnika formira se lični list, odnosno dosije, u koji se unose potrebni podaci.

(3) Pojedinačni programi postupanja izrađuju se na osnovu cjelovitog sagledavanja zrelosti i drugih svojstava ličnosti maloljetnika, njegovog uzrasta, nivoa obrazovanja, ranijeg života i ponašanja u socijalnoj sredini, oblika poremećaja ponašanja, vrste krivičnog djela i okolnosti pod kojima je počinjeno.

(4) Programom postupanja određuju se: klasifikaciono-stimulativna grupa, potreba opšteg i stručnog obrazovanja i usavršavanja, medicinski tretman, potreba rada u oblasti porodičnih odnosa, intenzitet i oblik vaspitnog rada, kao i vrsta i obim slobodnih aktivnosti, te drugi sadržaji koje treba preduzeti radi što potpunijeg i efikasnijeg ostvarivanja procesa prevaspitanja.

Član 15.

(1) Promjena programa postupanja vrši se zavisno od ponašanja maloljetnika, njegovog zalaganja na usvajanju radnih navika i sticanju stručne obuke, discipline, stečenog povjerenja, te rezultata procesa prevaspitanja.

(2) Prijedlog programa postupanja utvrđuje prijemno odjeljenje, a program postupanja i njegovu promjenu odobrava rukovodilac Zavoda.

(3) Promjena programa postupanja vrši se na prijedlog službe tretmana.

III SMJEŠTAJ, ISHRANA I ODIJEVANJE

Smještaj maloljetnika

Član 16.

(1) Nakon izlaska iz prijemnog odjeljenja maloljetnici se smještaju u prostorije namijenjene za smještaj i boravak maloljetnika.

(2) Raspored maloljetnika po sobama vrši odgajatelj.

(3) Maloljetnici se raspoređuju u vaspitne grupe prema uzrastu, zrelosti ličnosti i drugim ličnim svojstvima koja omogućavaju primjenu istovrsnih odgojnih mjera i postupaka.

Član 17.

(1) Svaki maloljetnik zadužuje se posebnim krevetom, posteljinom, garderobnim ormarom, odjećom i obućom.

(2) Maloljetnici se upoznaju sa rokom trajanja preuzete opreme i odijevnih predmeta, kao i s tim da su dužni da ih čuvaju, a ukoliko ih namjerno ili grubom nepažnjom oštete ili unište, šteta će biti naplaćena u skladu sa zakonom.

(3) Kreveti trebaju biti uredno namješteni tokom cijelog dana, a lične stvari složene na određeno mjesto.

(4) Slobodno vrijeme maloljetnici provode u odgovarajućim prostorijama za dnevni boravak, a boravak u spavaonicama dozvoljen je za vrijeme trajanja popodnevnog i noćnog odmora, u skladu sa rasporedom dnevnih aktivnosti, kao i drugim terminima kada to odobri službena osoba.

(5) Nedjeljom i praznikom u popodnevnim časovima dozvoljava se odmor u trajanju do dva sata za sve maloljetnike.

Član 18.

(1) Boravak u spavaonicama tokom dana dozvoljen je maloljetnicima kojima je ljekar odredio mirovanje, i to za vrijeme koje je navedeno u odobrenju ljekara.

(2) Ako zdravstveni razlozi zahtijevaju, maloljetnik se može smjestiti u posebno namijenjene prostorije, odnosno u odvojenu prostoriju stacionara.

Član 19.

(1) Spavaonice i druge prostorije za smještaj maloljetnika trebaju zadovoljavati zdravstvene i higijenske potrebe, te raspolagati potrebnom količinom svjetla, grijanja i ventilacije.

(2) Svakom maloljetniku obezbijeđen je slobodan pristup vodi za piće i ostali sanitarni uslovi neophodni za održavanje lične i kolektivne higijene.

(3) Prostorije u kojima maloljetnici borave i rade zagrijavaju se.

(4) Zagrijavanje prostorija zavisi od klimatskih uslova, a po pravilu traje od 15. oktobra do 15. aprila.

(5) Ukoliko vremenski uslovi ili drugi objektivni razlozi to zahtijevaju, rukovodilac Zavoda može odobriti skraćenje ili produženje grejne sezone.

Član 20.

(1) Sve prostorije Odjeljenja se adekvatno održavaju i čiste, a maloljetnici su dužni da postupaju prema naredbama službenih lica kada je potrebno održavanje lične i kolektivne higijene.

(2) Red i čistoću u spavaonicama održavaju maloljetnici koji u njima borave.

(3) Hodnike, prostorije za dnevni boravak i ostale prostorije čiste maloljetnici - redari koje određuje odgajatelj.

Ishrana maloljetnika

Član 21.

(1) Maloljetnicima se obezbjeđuje dnevno najmanje tri obroka raznovrsne i kvalitetne hrane. Obroci se dijele u pravilnim razmacima, a kvalitetom i količinom treba da zadovoljavaju prehrambene i higijenske standarde, a ujedno su primjereni dobi, zdravlju i njihovim vjerskim potrebama.

(2) Na osnovu tablice ishrane, rukovodilac Zavoda utvrđuje jelovnik za sedam dana unaprijed, za maloljetnike koji su bolesni jelovnik se utvrđuje uz pribavljeno mišljenje ljekara, a jelovnik se postavlja na vidno mjesto i dostupan je maloljetnicima.

(3) U jelovniku se iskazuje kalorična vrijednost svakog obroka izražena u džulima.

(4) Maloljetnicima - vjernicima omogućiće se ishrana u skladu sa vjerskim običajima konfesije kojoj pripadaju.

(5) U spavaonicama i prostorijama za dnevni boravak maloljetnici mogu držati namirnice koje su kupljene u kantini Zavoda, dobijene u paketu ili prilikom posjete.

Član 22.

(1) Vrijeme podjele dnevnih obroka utvrđuje se rasporedom dnevnih aktivnosti.

(2) Obroci traju najduže 30 minuta, a razmak između njih ne može biti kraći od tri sata niti duži od pet sati.

(3) Maloljetnici su dužni da se pridržavaju dnevnog rasporeda o podjeli obroka, te da se za vrijeme obroka pristojno ponašaju.

Član 23.

(1) U Zavodu postoji prodavnica (kantina) u kojoj maloljetnici mogu kupovati prehrambene artikle i druge stvari za ličnu upotrebu.

(2) Vrste artikala koji se nabavljaju za prodavnicu, te način na koji se vrši kupovina određuje rukovodilac Zavoda.

(3) Na vidnom mjestu u Odjeljenju je istaknut cjenovnik svih artikala i drugih stvari za ličnu upotrebu, koji se prodaju po nabavnoj cijeni, uvećanoj samo za propisani porez, koji ne sadrži nikakav vid zarade.

(4) Da bi maloljetnik mogao kupiti artikle u prodavnici, mora imati novac na svom depozitu.

(5) Platežno sredstvo u prodavnici je konvertibilna marka.

(6) Artikli iz prodavnice se ne prodaju na odgođeno plaćanje.

(7) Ako u Zavodu nema prodavnice, Zavod obezbjeđuje nabavku potrebnih artikala na drugi odgovarajući način.

Odijevanje maloljetnika

Član 24.

(1) Ustanova maloljetnicima obezbjeđuje odjeću i obuću prikladnu klimatskim uslovima i godišnjem dobu.

(2) Odjeća ne smije ni na koji način djelovati degradirajuće i ponižavajuće.

Član 25.

(1) Maloljetnici zaduženu odjeću i obuću brižljivo čuvaju i održavaju.

(2) U slučaju prouzrokovane štete namjerno ili iz krajnje nepažnje, šteta se naplaćuje u skladu sa opštim propisima o naknadi štete.

Član 26.

(1) Maloljetnici treba da budu adekvatno obučeni u svim prilikama.

(2) Sportsku odjeću maloljetnik može nositi za vrijeme i neposredno poslije bavljenja sportskim i drugim organizovanim aktivnostima.

(3) Za vrijeme korištenja pogodnosti van kruga Odjeljenja, maloljetnici mogu koristiti vlastitu odjeću.

IV ZDRAVSTVENA ZAŠTITA I HIGIJENSKE MJERE

Zdravstvena zaštita

Član 27.

(1) Po prijemu u Odjeljenje, ljekar će pregledati svakog maloljetnika radi utvrđivanja njegovog zdravstvenog stanja.

(2) Pružanje zdravstvene zaštite u Odjeljenju obezbjeđuje se u okviru postojeće zdravstvene službe Zavoda i potrebnih specijalističkih pregleda u zdravstvenim ustanovama.

(3) Nalaz o zdravstvenom stanju upisuje se u zdravstveni i stomatološki karton kao i lični list maloljetnika.

(4) Sistematski ljekarski pregled maloljetnika obavlja se obavezno najmanje jednom godišnje, u skladu sa Zakonom.

(5) Zdravstveno stanje maloljetnika utvrđuje se i prilikom otpuštanja iz Odjeljenja.

Član 28.

Za pružanje zdravstvene zaštite maloljetnika, u Zavodu se organizuje rad opšte ambulante, stomatološke ambulante, priručne apoteke i stacionara.

Član 29.

(1) Radi obavljanja ljekarskog pregleda, maloljetnici se javljaju dežurnom pripadniku službe obezbjeđenja u Odjeljenju, a ljekarski pregled i druge medicinske usluge obavljaju se svakog radnog dana.

(2) Maloljetnik može zatražiti zdravstvenu pomoć tokom cijelog dana.

(3) Ljekarski pregledi vrše se u ambulanti Zavoda prema rasporedu rada ambulante.

(4) U hitnim slučajevima, poslije redovnog radnog vremena dežurni Odjeljenja će uz konsultaciju sa zavodskim ljekarom, maloljetnika uputiti na ljekarski pregled u mjesnu zdravstvenu ustanovu, o čemu odmah obavještava rukovodioca Zavoda.

Vrste i troškovi liječenja

Član 30.

(1) Ako se maloljetnik upućuje na liječenje u zdravstvenu ustanovu, troškove snosi Zavod.

(2) Za vrijeme izvršenja kazne maloljetničkog zatvora maloljetniku se omogućava liječenje, popravka zuba i vađenje zuba u stomatološkoj ambulanti.

(3) Troškove stomatološke protetike za maloljetnike koji su oboljeli tokom izvršenja kazne maloljetničkog zatvora snosi Zavod.

Član 31.

(1) Maloljetnici su dužni da se pridržavaju uputstava ljekara i radnika za zdravstvenu zaštitu i da koriste propisane lijekove.

(2) Ukoliko ne postoji mogućnost liječenja u stacionaru Zavoda, teže oboljeli maloljetnici upućuju se na liječenje u zdravstvenu ustanovu.

(3) Ljekar zavoda upućuje maloljetnika na liječenje uz saglasnost rukovodioca Zavoda.

Član 32.

(1) Specijalistički ljekarski pregled vrši se na osnovu uputnice ljekara Zavoda.

(2) Specijalističkom pregledu iz stava 1. ovog člana obavezno prisustvuje zdravstveni radnik Zavoda.

(3) Ako maloljetnik traži specijalistički pregled koji nije odredio ljekar Zavoda, takav pregled plaća maloljetnik.

(4) Specijalistički pregled iz stava 3. ovog člana odobrava rukovodilac Zavoda, na osnovu prijedloga i mišljenja ljekara.

(5) Ako maloljetnik odbija da uzme hranu ili da se liječi, te time ugrozi život ili zdravlje, primjenjuju se i bez njegovog pristanka neophodne medicinske mjere koje određuje nadležni ljekar.

Član 33.

(1) Maloljetnici mogu nabavljati lijekove i ortopedska pomagala o svom trošku ili ih primati od porodice po odobrenju ljekara, ukoliko ih ne posjeduje Zavod.

(2) Maloljetnicima je zabranjeno da kod sebe drže bilo kakve lijekove.

(3) Terapija se primjenjuje prema uputstvima ljekara, a pod nadzorom zdravstvenog radnika ili radnika službe obezbjeđenja.

Član 34.

Maloljetnici koji rade u kuhinji, prodavnici i drugim mjestima gdje su u neposrednom kontaktu sa namirnicama, hranom i ljudima podliježu redovnom ljekarskom, odnosno sanitarnom pregledu, a u skladu sa opštim propisima moraju biti obučeni kao ugostiteljski radnici.

Higijenske mjere

Član 35.

(1) Prostorije u kojima borave maloljetnici, njihova oprema, stvari, hrana, voda za piće, odjeća i obuća, podliježu redovnom pregledu zdravstvenog radnika, a prostorije za spremanje, čuvanje i raspodjelu hrane redovnom pregledu sanitarne inspekcije.

(2) Hranu koja se sprema u kuhinji Zavoda, svakodnevno prije podjele, probava zdravstveni radnik, o čemu se vodi evidencija.

(3) Uzorak svakog obroka hrane čuva se 24 časa u posebnoj posudi i na propisan način.

(4) Maloljetnici su dužni da svakodnevno održavaju ličnu i opštu higijenu.

(5) Maloljetnici se mogu kupati svakodnevno.

Član 36.

(1) Posteljina maloljetnika mijenja se dva puta mjesečno, a po potrebi i češće.

(2) Lično rublje maloljetnici peru i suše u prostorijama Odjeljenja namijenjenim za te svrhe, odnosno u vešeraju Zavoda.

Član 37.

(1) Maloljetnik je uredno ošišan i obrijan i svoju kosu uredno održava.

(2) Maloljetnik se svakodnevno brije samostalno.

(3) Maloljetnici se šišaju u organizaciji brijačnice Zavoda.

(4) Pravo na brijanje u brijačnici Zavoda imaju maloljetnici sa psihofizičkim smetnjama i za vrijeme dok se nalaze u stacionaru.

Član 38.

(1) Maloljetnici su obavezni da odjeću i obuću koju nose svakodnevno čiste i brižljivo čuvaju.

(2) Prije početka noćnog odmora, maloljetnik je obavezan da odjeću i obuću uredno složi na odgovarajuće mjesto.

Član 39.

(1) Maloljetnici su dužni da uredno održavaju higijenu u prostorijama u kojima borave i rade. Prostorije u kojima spavaju maloljetnici kreče se prema potrebi, a najmanje jednom godišnje.

(2) Prostorije koje služe za svakodnevnu upotrebu provjetravaju se i čiste svakog dana, a ćebad se obavezno istresa dva puta mjesečno.

(3) Zajedničke prostorije generalno se čiste svakih sedam dana.

(4) Neposredni nadzor na održavanju potrebne higijene u zajedničkim prostorijama u kojima borave maloljetnici vrše odgajatelj, dežurni službe obezbjeđenja i zdravstveni radnik.

Član 40.

Redovna dezinfekcija, dezinsekcija i deratizacija prostorija vrši se dva puta godišnje u skladu sa važećim propisima, a po potrebi i češće.

Član 41.

(1) Zabranjeno je pušenje u spavaonicama, trpezariji i radnim prostorijama.

(2) Ako je za pušenje obezbijeđen odgovarajući prostor u Odjeljenju, pušenje je zabranjeno i u prostorijama za dnevni boravak.

Član 42.

(1) Maloljetnicima koji rade i stalno borave u zatvorenim prostorijama ili se iz razloga bezbjednosti ili drugih razloga ne upućuju na rad, omogućiće se boravak na svježem vazduhu (šetnja) u krugu Odjeljenja, u trajanju od najmanje tri sata dnevno.

(2) Vrijeme boravka na svježem vazduhu za maloljetnike koji se nalaze na liječenju u stacionaru Zavoda, zavisno od zdravstvenog stanja i potrebnog liječenja određuje ljekar Zavoda.

V DUŽNOSTI, OBAVEZE I PRAVA MALOLJETNIKA

5.1. *Dužnosti i obaveze maloljetnika*

Član 43.

Maloljetnici su dužni da se za vrijeme izdržavanja kazne maloljetničkog zatvora u Odjeljenju ponašaju onako kako je to određeno zakonom, ovim pravilnikom, naredbama i uputstvima rukovodioca Zavoda.

Član 44.

(1) Pri susretu sa zaposlenim u Odjeljenju i drugim licima, maloljetnik je dužan da pristojno pozdravi ili otpozdravi odgovarajućim pozdravom prema dobu dana.

(2) Maloljetnik se prilikom obraćanja predstavlja imenom i prezimenom, a zaposlene u Odjeljenju i Zavodu persira, i oslovljava sa "gospodine ili gospođo odgajatelju", "gospođo ili gospodine instruktoru" itd.

(3) Zaposleni radnici maloljetnike oslovljavaju poimenično i dužni su da se korektno odnose prema maloljetnicima i da otpozdrave na njihov pozdrav.

Član 45.

(1) Ustajanje, lična higijena, spremanje prostorija, doručak i priprema za posao obavljaju se kao dnevne aktivnosti od 6.00 do 7.00 časova.

(2) Maloljetnici ručak obavljaju od 13.30 do 15.30 časova, a večeru od 18.30 do 19.30 časova.

(3) Povečerje je u 22.00 časa, a noćni odmor traje od 22.00 do 6.00 časova.

Član 46.

(1) Nedjeljom i tokom državnih praznika i drugih dana kada se u skladu sa zakonom ne radi, ustajanje i druge jutarnje aktivnosti pomjeraju se za jedan čas kasnije.

(2) Na znak za povečerje gase se svjetla, a maloljetnici su dužni da legnu u krevet.

(3) Rukovodilac Odjeljenja ili lice koje on ovlasti može dozvoliti praćenje TV programa i poslije znaka za povečerje.

(4) Dnevni, nedjeljni i godišnji odmor maloljetnici provode u prostorijama za dnevni boravak i drugim prostorijama predviđenim za boravak u slobodno vrijeme.

Član 47.

Rukovodilac Zavoda određuje raspored i drugih dnevnih aktivnosti (radno vrijeme, slobodne aktivnosti i drugo) u Zavodu.

5.2. *Dopisivanje, primanje posjeta i pošiljki*

Član 48.

(1) Maloljetnici mogu primati posjete i pošiljke.

(2) Maloljetnici imaju pravo na kontaktiranje sa članovima svojih porodica, pravnim zastupnicima, kao i ustanovama i organizacijama da bi zaštitili svoja prava i zakonom zaštićene interese. Eventualna ograničenja o ovom pitanju moguće je preduzeti ukoliko se procijeni da mogu štetno uticati na sprovođenje procesa prevaspitanja.

(3) Pošta se prima i otprema posredstvom uprave Zavoda.

(4) U hitnim slučajevima maloljetnici mogu slati telegrame članovima uže porodice i drugim licima, po odobrenju rukovodioca Odjeljenja.

(5) Maloljetnici mogu obavljati telefonske razgovore, i u tu svrhu u Odjeljenju postoji telefonska govornica.

(6) Ukoliko se iz bezbjednosnih i drugih razloga telefonski razgovor prisluškuje, maloljetnik mora biti obaviješten o tome.

(7) Maloljetnicima nije dozvoljeno korišćenje mobilnog telefona.

(8) Svaka vrsta zloupotrebe telefona i telefonske govornice smatraće se disciplinskim prekršajem.

(9) Način i vrijeme telefoniranja, dužina telefonskog razgovora i ograničenja korišćenja telefona regulisaće se posebnim uputstvom koje donosi rukovodilac Zavoda.

Član 49.

(1) Maloljetnici imaju pravo da se molbom i žalbom obraćaju pisanim putem rukovodiocu Odjeljenja, sudovima ili drugim institucijama, kao i ovlašćenim licima ili drugim organima ovlaštenim za nadzor nad radom Zavoda.

(2) Podnesak iz stava 1. ovog člana podnosi se u dva istovjetna primjerka, od kojih se jedan zadržava u ličnom listu maloljetnika.

Član 50.

(1) Maloljetniku će se omogućiti čitanje dnevne, kao i periodične štampe, te svakodnevno praćenje radio i TV programa, s tim da se vodi računa o tome da sadržaji koji nude printani i elektronski mediji ne budu takvog karaktera koji će se negativno odraziti na proces preodgoja.

(2) Odjeljenje se radi zadovoljavanja potreba maloljetnika za informisanjem može pretplatiti na dovoljan broj dnevnih i sedmičnih listova.

(3) Maloljetnici imaju pravo da se pretplate na dnevne, nedjeljne ili periodične listove i časopise, kao i drugu zabavnu i stručnu literaturu primjerenog sadržaja.

Član 51.

(1) Maloljetnici imaju pravo da primaju posjete članova uže porodice

(2) Rukovodilac Odjeljenja, na osnovu prijedloga i procjene službe tretmana, može odobriti posjete maloljetnicima i od strane drugih lica, a iz opravdanih razloga može odobritii i vanredne posjete članova uže posjete.

(3) Prijem posjeta obavlja se u namjenskim prostorijama Zavoda, pod neposrednim nadzorom službenog lica..

(4) Za vrijeme trajanja posjete maloljetnici su dužni da se ponašaju pristojno.

(5) Izuzetno, rukovodilac Odjeljenja, na prijedlog službe tretmana, može zabraniti maloljetniku da prima posjete određenih lica, ako bi ova lica mogla negativno da utiču na proces prevaspitanja maloljetnika.

(6) O posjetama maloljetniku vodi se evidencija.

Član 52.

Posjete se obavljaju u dane i vrijeme koje rasporedom o dnevnim aktivnostima i Pravilnikom o kućnom redu odredi rukovodilac Zavoda.

Član 53.

Prilikom prijema u Odjeljenje, odgajatelj upoznaje maloljetnika sa pravom da prima posjete, te mu omogućava da o tom pravu obavijesti članove uže porodice, staraoca ili usvojioca.

Član 54.

Maloljetnik ima pravo da ga na njegov zahtjev, ili po ukazanoj potrebi posjećuje advokat, odnosno punomoćnik koji ga zastupa u skladu sa zakonom.

Član 55.

(1) Službeno lice koje nadzire posjete, može u opravdanim slučajevima vršiti i pretres lica koja dolaze u posjetu, ako to zahtijevaju razlozi bezbjednosti.

(2) Pretres žena - posjetilaca u smislu stava 1. ovog člana obavezno vrši službeno lice ženskog pola.

Član 56.

(1) Ako se maloljetnik ili njegov posjetilac grubo ili nepristojno ponašaju ili je sadržaj njihovog razgovora takav da šteti prevaspitanju maloljetnika, posjeta se može prekinuti.

(2) O prekidu posjete odlučuje dežurno službeno lice, o čemu u pisanoj formi obavještava odgajatelja i rukovodioca Odjeljenja.

Član 57.

(1) U slučaju pojave epidemije, rukovodilac Zavoda može privremeno zabraniti posjete, sve dok o tome federalno ministarstvo pravde (u daljem tekstu: Ministarstvo) ne donese konačnu odluku.

(2) Maloljetnicima se omogućava da o trošku Zavoda obavijeste članove uže porodice o zabrani posjeta.

Član 58.

(1) Maloljetnici imaju pravo na prijem paketnih pošiljki od članova uže porodice putem pošte, kao i prilikom posjete.

(2) Maksimalana dozvoljena težina paketne pošiljke se propisuje Pravilnikom o kućnom redu Zavoda.

(3) U paketu je dozvoljeno primati hranu, predmete za ličnu upotrebu, štampu, knjige

(4) Hrana iz stava 3 mora biti nekvarljiva, tvornički hermetički zapakovana, pri čemu nije dozvoljeno unošenje hrane koja je upakovana u ambalažu od stakla, metala i drugih materija koje su podesne za nanošenje povreda ili izradu oruđa podesnih za korištenje u nedozvoljene svrhe.

(5) Paket sadržaja iz stava 3. ovog člana maloljetnik može donijeti prilikom povratka sa korišćenja pogodnosti van kruga Odjeljenja.

Član 59.

(1) Paketi i druge pošiljke koje primaju maloljetnici moraju se prije uručivanja pregledati.

(2) Pregled paketa i pošiljki vrši službeno lice uz prisustvo maloljetnika.

(3) Pošiljke se uz potpis prijema uručuju istog dana kada stignu u Zavod.

(4) Ako se u paketu nađu predmeti čije posjedovanje po odredbama ovog pravilnika nije dozvoljeno, primjenjivaće se odredbe čl. 10. i 11. ovog pravilnika.

5.3. *Zadovoljavanje vjerskih potreba*

Član 60.

(1) Maloljetnici imaju pravo da zadovoljavaju svoje vjerske i duhovne potrebe i da učestvuju u vjerskim obredima ili skupovima organizovanim unutar Odjeljenja i Zavoda, te da koriste vjersku literaturu, u skladu sa vjerskim propisima konfesije kojoj pripadaju.

(2) Zabranjena je zloupotreba vjere po bilo kom osnovu.

Član 61.

(1) Zavod je dužan da obezbijedi prostorije za održavanje vjerskih obreda kao i redovan dolazak kvalifikovanih vjerskih službenika.

(2) Prostorije za zadovoljavanje vjerskih potreba koriste se u vremenu koje je potrebno da se vjerske potrebe obave, a u skladu sa vjerskim propisima određene konfesije.

(3) Maloljetnike mogu posjećivati predstavnici vjerskih zajednica i vjerski službenici, radi obavljanja vjerskih obreda.

(4) Prostorije za zadovoljavanje vjerskih potreba održavaju maloljetnici - vjernici koji koriste te prostorije.

5.4. *Uslovi i način raspolaganja novcem*

Član 62.

(1) Maloljetnik ima pravo na neograničen prijem novčanih pošiljki putem poštanske uputnice.

(2) Novac koji maloljetnik donosi sa sobom, novac dobijen prilikom posjete ili poštanskom uputnicom, kao i novac od nagrade i naknade za rad deponuje se na depozit maloljetnika.

(3) Obaveza naknade materijalne štete učinjene u Odjeljenju koja je utvrđena pravosnažnim rješenjem rukovodioca Zavoda, kao i obaveze proistekle na osnovu rješenja nadležnog suda kojim je utvrđena novčana obaveza maloljetnika prema trećim licima, izmiruju se iz novčanih sredstava maloljetnika u skladu sa opštim propisima.

Član 63.

(1) Maloljetnik kod sebe ne smije imati novac.

(2) Ako se prilikom pretresa kod maloljetnika nađe gotov novac, taj novac će biti oduzet i položen na njegov depozit.

(3) Prilikom otpuštanja iz Odjeljenja, maloljetniku će se isplatiti ostatak neutrošenog novca sa njegovog depozita.

Član 64.

(1) Novčana sredstva iz člana 62. stav 2. ovog pravilnika vode se na ličnom depozitu maloljetnika u skladu sa zakonom i propisima koji se odnose na finansijsko poslovanje.

(2) Novac koji se nalazi na ličnom depozitu maloljetnika može se koristiti za kupovinu u prodavnici - kantini, a po odobrenju rukovodioca Zavoda i za druge svrhe (podmirivanje potreba porodice, potrebe advokata, kao i prilikom korišćenja pogodnosti i slično).

(3) Nije dozvoljeno prenošenje novca sa depozita jednog maloljetnika na depozit drugog maloljetnika.

(4) Maloljetnik se može neposredno informisati o stanju novčanih sredstava na svom depozitu kod službenog lica Zavoda koje je zaduženo za te poslove.

5.5. *Pravna pomoć maloljetniku*

Član 65.

(1) Pravnu pomoć maloljetniku pruža službeno lice pravne struke, raspoređeno na radno mjesto u skladu sa propisima o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta u Zavodu.

(2) Pravna pomoć odnosi se na ostvarivanje prava i obaveza maloljetnika u Odjeljenju, i sprovodi se kroz preduzimanje potrebnih radnji za zaštitu prava i interesa maloljetnika koji su u vezi sa izvršenjem kazne maloljetničkog zatvora.

(3) Svaki maloljetnik može zatražiti pravnu pomoć predajući zahtjev sa pitanjima u pisanom obliku odgajatelju, koji taj zahtjev dostavlja službenom licu za davanje pravne pomoći, uz obezbjeđivanje potrebnih informacija o maloljetniku, predmetu zahtjeva maloljetnika i eventualnim aktivnostima o tom pitanju koje su do tada bile preduzimane.

(4) Službeno lice priprema odgovore, a maloljetniku ih saopštava neposredno, o čemu se vodi uredna evidencija.

VI MJERE I OBLICI PREODGOJNOG RADA

Član 66.

Radi osposobljavanja da po povratku sa izvršenja kazne maloljetničkog zatvora u društvenu sredinu žive i rade u skladu sa važećim normama društvenog ponašanja, za svakog maloljetnika se određuje odgovarajući pojedinačni program postupanja, koji se realizuje sljedećim mjerama i oblicima rada:

a) odgojni rad,

b) rad maloljetnika - stručno osposobljavanje i usvajanje radnih navika,

v) obrazovanje i stručno osposobljavanje maloljetnika,

g) kulturno-prosvjetne i sportske aktivnosti,

d) savjet maloljetnika i

đ) rad u oblasti porodičnih odnosa.

6.1. *Odgojni rad*

Član 67.

(1) U realizaciji programa postupanja učestvuju svi radnici Odjeljenja ličnim primjerom i neposrednim kontaktima sa maloljetnicima. Nosilac neposrednog odgojnog rada je Sektor tretmana.

(2) Program preodgajanja sistematski se ostvaruje na osnovu godišnjeg programa kojega sačinjava multidisciplinarni tim u sastavu: odgajatelj, socijalni radnik, pedagog, psiholog, predstavnik Sektora sigurnosti mjesečnih planova rada, primjenom savremenih oblika metoda i sredstava pedagoškog rada.

Član 68.

(1) Osnovni oblici odgojnog rada su individualni, grupni i kolektivni.

(2) Individualni rad organizuje se metodom razgovora - intervjua koji je prilagođen svrsi i usmjeren na rješavanje konkretnog problema, s tim da se vodi računa o individualnim osobenostima i strukturi ličnosti maloljetnika sa kojim se vodi razgovor - intervju.

(3) Grupni rad ostvaruje se kroz sljedeće oblike: grupno savjetovanje, socioterapiju, psihoterapiju i diskusione grupe, a kolektivni održavanjem konferencija, informativnih sastanaka i predavanja.

6.2. *Rad maloljetnika - stručno osposobljavanje i usvajanje radnih navika*

Član 69.

(1) Rad maloljetnika - stručno osposobljavanje i usvajanje radnih navika organizuje se u okviru Privredne jedinice Zavoda i na poslovima od zajedničkog interesa za život i rad u skladu sa predviđenim programom postupanja.

(2) Vrsta posla, određuje se prema psihičkim i fizičkim sposobnostima, stručnim kvalifikacijama i izraženim željama maloljetnika, vodeći računa o obavezi izvršenja izrečene kazne maloljetničkog zatvora kao i mogućnostima zavoda za organiziranje rada.

(3) Stručno osposobljavanje i usvajanje radnih navika trebalo bi da bude povezano koliko god je moguće sa odgovarajućim programima obrazovanja mladih ljudi u građanstvu. Prvenstveno treba voditi računa o stručnoj obuci koja će im biti od koristi nakon obustavljene ili izvršene odgojne mjere.

(4) Ni u kom slučaju interes maloljetnika i njegov rad ne smiju biti podređeni ciljevima ostvarivanja profita ustanove ili nekog drugog fizičkog i pravnog lica,

Član 70.

(1) Maloljetnici su dužni da za vrijeme rada postupaju po instrukcijama i uputstvima stručnih radnika i drugih službenih lica pod čijim nadzorom rade, pridržavajući se propisa o protivpožarnoj zaštiti i zaštiti na radu.

(2) U toku radnog vremena maloljetniku nije dozvoljeno udaljavanje sa radnog mjesta, vođenje privatnih razgovora i na drugi način narušavanje radne discipline.

(3) Maloljetnicimaa nije dozvoljeno da u radnim jedinicama, kao i na svakom drugom radnom mjestu izrađuju bilo kakve predmete za sebe ili drugog bez radnog naloga.

Član 71.

(1) Radno vrijeme maloljetnika ne može trajati duže od redovnog radnog vremena za posao odgovarajuće vrste.

(2) Shodno odredbama Zakona o radu, zabranjen je rad duži od punog radnog vremena maloljetnicima mlađim od 18 godina.

(3) Poslovi koji se obavljaju radi održavanja čistoće i omogućavanja normalnog života i rada u Odjeljenju, ako ne traju duže od jednog časa dnevno, ne smatraju se radom dužim od punog radnog vremena.

(4) Poželjno je da boravak na radu radi usvajanja radnih navika i stručnog osposobljavanja bude kraći od redovnog radnog vremena.

(5) Za maloljetnike koji pohađaju nastavu za opšte i stručno obrazovanje radno vrijeme ne može trajati duže od 30 časova sedmično.

(6) Maloljetnici koji ne pohađaju školu rade puno radno vrijeme.

Član 72.

(1) Maloljetnici imaju pravo na naknadu za svoj rad, koja se isplaćuje iz sredstava budžeta koje Federacija BiH isplaćuje Zavodu i sredstava koje svojim radom i poslovanjem ostvari Privredna jedinica Zavoda.

(2) Sva novčana primanja za rad u toku jednog mjeseca čine mjesečnu novčanu naknadu maloljetniku.

(3) Novcem ostvarenim od naknade i nagrade za rad maloljetnik raspolaže u skladu sa Zakonom.

(4) Obračun mjesečne naknade za rad maloljetnicima vrši se u skladu sa propisima prema kojima se obračunava naknada za rad licima koja se nalaze na izdržavanju kazne zatvora.

Član 73.

U toku redovnog radnog vremena maloljetnici imaju pravo na odmor u trajanju od 30 minuta koji ne može biti na početku niti na kraju radnog vremena.

Član 74.

(1) Maloljetnici imaju pravo na osmočasovni neprekidan odmor u toku 24 sata, odmor dva dana u toku vikenda, kao i odmor u dane državnih praznika.

(2) Maloljetnici koji su na radu u Odjeljenju proveli neprekidno 6 mjeseci, stiču pravo na godišnji odmor u trajanju od 18 do 30 dana u toku jedne godine.

Član 75.

(1) Godišnji odmor se može koristiti kod roditelja, usvojioca ili staraoca, a za maloljetnike koji nemaju kod koga da koriste godišnji odmor, koji su skloni bjekstvu, kojima je izrečena disciplinska mjera oduzimanja dodjeljenih pogodnosti van kruga Odjeljenja ili za koje postoji opasnost da bi mogli da nastave sa vršenjem krivičnih djela, u Odjeljenju se organizuje korištenje zajedničkog godišnjeg odmora.

(2) Za vrijeme korišćenja godišnjeg odmora u Odjeljenju maloljetnici se mogu baviti slobodnim aktivnostima.

Član 76.

Način, mjesto korištenja i dužina trajanja godišnjeg odmora određuje se posebno za svaki konkretni slučaj, zavisno od stečenog povjerenja, uspjeha u prevaspitanju, zalaganja na radu, ponašanja maloljetnika, kao i drugih uslova bitnih za postizanje svrhe izvršenja zavodske mjere. Godišnji odmori se po pravilu koristi u vrijeme školskog (ljetnog i zimskog) raspusta.

Član 77.

(1) Na prijedlog odgajatelja, odluku o korišćenju godišnjeg odmora u Odjeljenju ili izvan njega, kao i o vremenu trajanja godišnjeg odmora donosi rukovodilac Zavoda ili lice koje on ovlasti.

(2) Maloljetniku se o korišćenju godišnjeg odmora izdaje rješenje.

(3) Vrijeme provedeno na godišnjem odmoru uračunava se u vrijeme provedeno na izvršenju kazne maloljetničkog zatvora.

6.3. *Obrazovanje i stručno osposobljavanje maloljetnika*

Član 78.

(1) Zavod je obavezan da organizuje obrazovanje za maloljetnike koji nemaju završenu osnovnu i srednju školu, u skladu sa zakonom.

(2) Stručnu pedagošku saradnju Zavod će ostvariti sa nadležnim Prosvjetno-pedagoškim zavodom kantona, te sa osnovnom školom i srednjim stručnim školama sa kojma je sklopljen ugovor o izvođenju nastave i provođenju ispita.

Član 79.

(1) Nastava u osnovnoj školi i školi za srednje obrazovanje izvodi se prema nastavnom planu i programu koji se donosi u skladu sa važećim zakonima Federacije Bosne i Hercegovine i drugim propisima koje donosi Kantonalno ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta.

(2) Po završetku školovanja, odnosno školske godine maloljetniku se izdaje svjedočanstvo o završenoj školi, odnosno razredu, a iz svjedočanstva se ne smije vidjeti da je obrazovanje stečeno za vrijeme izvršenja kazne maloljetničkog zatvora u Zavodu.

Član 80.

Maloljetnicima koji su prije prijema u Odjeljenje počeli školovanje rukovodilac Zavoda može dozvoliti odlazak radi polaganja ispita u školama i na fakultetima, ako u toku izvršenja mjere to zaslužuju svojim radom i ponašanjem.

Član 81.

(1) Stručno osposobljavanje maloljetnika vrši se teorijskom pripremom i praktičnom obukom u prostorijama i kapacitetima Zavoda.

(2) Zavod će prema mogućnostima organizovati kurseve i seminare, radi proširivanja znanja stečenog praktičnom obukom.

6.4. *Kulturno-prosvjetne i sportske aktivnosti*

Član 82.

(1) Radi unapređivanja kulturnih potreba, očuvanja i unapređivanja zdravlja i tjelesnih sposobnosti, u Odjeljenju se organizuju kulturno-prosvjetne i sportske aktivnosti maloljetnika.

(2) Kulturno-prosvjetne i sportske aktivnosti su skup aktivnosti za koje se maloljetnici po svojoj volji mogu opredijeliti, bilo da se odmaraju, zabavljaju, bilo da povećavaju nivo svoje obaviještenosti ili obrazovanje, bilo da se dobrovoljno angažuju u sportskim aktivnostima.

(3) Kulturno-prosvjetne i sportske aktivnosti i sve što je u vezi sa tim organizuju se po posebnom programu, koji utvrđuje Služba tretmana.

(4) Po odobrenju rukovodioca Zavoda, a na prijedlog Službe tretmana, kulturno-prosvjetne i sportske aktivnosti maloljetnika mogu se organizovati van kruga Odjeljenja.

(5) O realizaciji tog programa brine se referent za kulturno-prosvjetne aktivnosti Zavoda.

Član 83.

(1) Programski zadaci kulturno-prosvjetnog i sportskog rada realizuju se radom biblioteke, praćenjem štampe i drugih publikacija, predavanjima i sastancima, radio i TV programima, kino-predstavama, pozorišnim predstavama, sadržajima putem elektronskih uređaja za reprodukciju slike i zvuka, organizovanim posjećivanjem sportskih i drugih priredbi, sekcija, te sportskim aktivnostima prema mogućnostima Odjeljenja.

(2) Zavisno od interesovanja i sklonosti maloljetnika, organizuju se sekcije: muzička, dramska, folklorna, recitatorska, likovna, sportska i druge za koje se iskaže interesovanje i za čje organiziranje postoje materijalno-tehničke pretpostavke.

(3) Aktivnosti iz stava 2. ovog člana organizuju se, po pravilu, u slobodno vrijeme.

(4) Za ovakav vid aktivnosti maloljetnicima ne pripada naknada za rad.

Član 84.

Ograničenje uključivanja maloljetnika u oblike organizovanog korištenja slobodnog vremena vrši se na osnovu bezbjednosne procjene Službe za obezbjeđenje i Službe tretmana.

6.5. *Savjet maloljetnika*

Član 85.

(1) U Odjeljenju se formiraju savjeti maloljetnika, koji imaju za cilj razvijanje samostalnosti i odgovornosti ličnim učešćem u svom preodgajanju.

(2) Putem savjeta, maloljetnici u vaspitnom kolektivu aktivnije učestvuju u rješavanju problema koji se odnose na svakodnevni život u Odjeljenju.

(3) Maloljetnici putem savjeta daju prijedloge i pokreću inicijative koje pomažu rješavanju svakodnevnih problema u vezi sa održavanjem reda, discipline, higijene, kao i obrazovnim, kulturnim, sportskim i drugim korisnim djelatnostima, predlažu jelovnik, kontrolišu hranu i drugo, a sve da bi se poboljšali uslovi za izvršenje kazne maloljetničkog zatvora.

6.6. *Rad u oblasti porodičnih odnosa*

Član 86.

(1) Služba tretmana obavezna je da organizuje ostvarivanje saradnje sa porodicom maloljetnika.

(2) Ukoliko su porodični odnosi narušeni ili prekinuti, ostvariće se saradnja sa socijalnim službama na terenu, te raditi na uspostavljanju, poboljšanju i održavanju veza na relaciji maloljetnik - porodica.

VII ODRŽAVANJE REDA I DISCIPLINE

Član 87.

(1) Red i disciplina održavaju se u interesu bezbjednosti Odjeljenja, propisanog načina života i ciljeva procesa prevaspitanja.

(2) Maloljetnici su dužni da se za vrijeme izvršenja vaspitne mjere pridržavaju odredaba Zakona, ovog pravilnika i drugih propisa i naređenja službenih lica.

Član 88.

(1) Maloljetnici su dužni da se u međusobnim odnosima ponašaju korektno, pristojno i uz poštovanje ličnosti drugih.

(2) U slučaju drskog ponašanja maloljetnika, vrijeđanja drugog lica ili drugog nedozvoljenog postupka, lice kome je uvreda učinjena ne smije uzvraćati uvredu istom mjerom, već je dužno da o svakom takvom slučaju obavijesti odgajatelja ili drugo službeno lice.

Član 89.

(1) Maloljetnicima nije dozvoljeno da drže kod sebe druge predmete osim onih koji su dozvoljeni članom 9. ovog pravilnika ili odobrenjem rukovodioca Odjeljenja.

(2) U slučaju sumnje da maloljetnik ima ili kod sebe drži nedozvoljene predmete, službeno lice će izvršiti pretres. Nedozvoljeni predmeti koji se nađu kod maloljetnika oduzeće se uz potvrdu.

(3) Sa oduzetim predmetima će se postupati u skladu sa čl. 10. i 11. ovog pravilnika.

Član 90.

Maloljetnici su dužni da pažljivo čuvaju zaduženu imovinu (odjeću, obuću, posteljinu, alat, mašine, inventar i drugo).

Član 91.

Štetu prouzrokovanu namjernom ili grubom nepažnjom maloljetnik je dužan da nadoknadi u skladu sa opštim propisima.

Član 92.

Disciplinskim prekršajem smatra se svako postupanje suprotno odredbama ovog pravilnika i uzeće se u obzir prilikom odobravanja pogodnosti počiniocima tog prekršaja.

Član 93.

(1) Za održavanje reda i discipline prema maloljetnicima mogu se primjenjivati samo mjere predviđene Zakonom, a u granicama nužnim za normalno funkcionisanje i bezbjednost Odjeljenja i koje su srazmjerne stepenu opasnosti i izazvanom riziku.

(2) Po naređenju rukovodioca Zavoda, pripadnici Službe obezbjeđenja mogu upotrijebiti sredstva prinude u skladu sa Zakonom, radi sprečavanja maloljetnikovog samopovređivanja, sprečavanja fizičkog napada i povređivanja službenog lica i drugih maloljetnika ili uništenja imovine većih razmjera, o čemu se odmah obavještavaju sud, tužilaštvo i Ministarstvo.

VIII MATERIJALNA ODGOVORNOST

Član 94.

(1) Maloljetnik je odgovoran za štetu koju namjerno ili krajnjom nepažnjom prouzrokuje i dužan je u skladu sa Zakonom da je nadoknadi.

(2) Ako se ne može utvrditi pojedinačna odgovornost maloljetnika za štetu nastalu u pobuni maloljetnika, učesnici pobune dužni su da štetu nadoknade solidarno bez obzira na krivicu.

(3) Maloljetnik koji usljed bjekstva i u drugim slučajevima prouzrokuje štetu dužan je u skladu sa Zakonom da je nadoknadi.

Naknada štete

Član 95.

(1) Postojanje štete i njenu visinu utvrđuje komisija koju formira rukovodilac Ustanove.

(2) Komisiju čine predsjednik i dva člana, koji imaju zamjenike.

(3) Prije donošenja rješenja o naknadi štete, maloljetnik će obavezno biti saslušan i prikupiće se drugi dokazi na osnovu kojih će se ocijeniti da li je šteta pričinjena namjerno, odnosno grubom nepažnjom, iz nehata ili usljed više sile.

(4) Ako je šteta pričinjena namjerno ili grubom nepažnjom, rukovodilac Zavoda će donijeti rješenje o naknadi štete, a ako je šteta učinjena iz nehata ili usljed više sile, neće se donositi rješenje o naknadi štete, već će se nastala šteta zapisnikom konstatovati, a vrijednost nastale štete otpisati.

Član 96.

(1) Rješenje o naknadi štete donosi rukovodilac Zavoda na osnovu zapisnika komisije.

(2) Rješenje o naknadi štete izvršava se na teret sredstava maloljetnika.

(3) Protiv rješenja o naknadi štete maloljetnik ima pravo žalbe Ministarstvu u roku od osam dana od dana prijema rješenja.

(4) Ako maloljetnik odbije da plati štetu koju je prouzrokovao, a veća je od 300 KM, Zavod će podnijeti tužbu za naknadu štete nadležnom sudu.

IX KLASIFIKACIJA, REKLASIFIKACIJA, VRSTE POGODNOSTI I USLOVI ZA NJIHOVO KORIŠĆENJE

9.1. *Klasifikacija i reklasifikacija maloljetnika*

Član 97.

(1) Na osnovu praćenja ponašanja i vladanja u kolektivu, zalaganja i rezultata u radnom i obrazovnom programu, učešća u kulturno-prosvjetnim, sportskim i drugim aktivnostima u Odjeljenju, te postignutog stepena prevaspitanja, maloljetnici se klasifikuju u klasifikaciono-stimulativne grupe.

(2) Osnov za klasifikaciju za određeni tretman predstavljaju rezultati ispitivanja ličnosti maloljetnika za vrijeme boravka u prijemnom odjeljenju, koji je primjeren osobenostima njegove ličnosti i potrebi prevaspitanja, u odnosu na uslove i mogućnosti Odjeljenja u kojem se prema maloljetniku izvršava odgojna mjera.

(3) Klasifikacija predstavlja metod kojim se planiranje programa postupanja prema maloljetniku i njegovo izvršenje koordinira u individualnom slučaju.

Član 98.

(1) Na osnovu rezultata postignutog uspjeha realizacije utvrđenog programa postupanja i stepena ostvarivanja ciljeva tretmana usmjerenih ka reintegraciji u društvenu zajednicu, vrši se reklasifikacija maloljetnika, pri čemu se posebno uzimaju u obzir sljedeći kriterijumi:

a) ponašanje maloljetnika u toku izvršenja odgojne mjere,

b) izvršavanje školskih obaveza i postignuti uspjeh u školi,

c) odnos prema radu, sredstvima rada i postignutim rezultatima rada,

d) odnos prema kulturno-prosvjetnom radu i angažovanje u slobodnim aktivnostima,

e) odnos maloljetnika prema službenim licima, prema drugim maloljetnicima i prema članovima uže porodice i

f) disciplinske mjere u toku boravka u Odjeljenju

(2) Reklasifikacija se vrši svaka dva mjeseca

Član 99.

Na osnovu rezultata proučavanja dokumentacije i ličnosti maloljetnika sa psihološkog, pedagoškog, socijalnog i bezbjednosnog stanovišta, stručni tim prijemnog odjeljenja donosi prijedlog programa postupanja, koji odobrava rukovodilac Zavoda na zvaničnom rasporedu.

Član 100

(1) Nakon stručne obrade u prijemnom odjeljenju, maloljetnici se raspoređuju u polaznu, P grupu, u trajanju od dva mjeseca.

(2) Nakon dva mjeseca provedena u P grupi, a na osnovu dobijenih rezultata praćenjem svih elemenata iz člana 98. ovog pravilnika, maloljetnici se reklasifikuju u jednu od klasifikaciono-stimulativnih grupa, i to:

a) u A grupu raspoređuju se maloljetnici koji su proveli u Odjeljenju najmanje četiri mjeseci, odnosno dva klasifikaciona perioda, a koji se naročito ističu po svim elementima iz člana 98. ovog pravilnika,

b) u B grupu raspoređuju se maloljetnici koji se pozitivno ističu po svim elementima praćenja,

c) u C grupu raspoređuju se maloljetnici kod kojih se tretman otežano sprovodi i koji ne zadovoljavaju utvrđene kriterijume iz člana 98. ovog pravilnika .

Član 101.

U izuzetnim situacijama, ukoliko nastanu značajne pozitivne ili negativne promjene u vladanju i ponašanju maloljetnika, može se izvršiti reklasifikacija iz jedne u drugu klasifikaciono-stimulativnu grupu nezavisno od dvomjesečnih termina.

9.2. *Vrste pogodnosti i uslovi za njihovo korišćenje*

Član 102.

(1) Zavisno od postignutog stepena preodgajanja, ponašanja i vladanja u kolektivu, zalaganja i rezultata u radnom i obrazovnom programu, aktivnog učešća u kulturno-prosvjetnim, sportskim i drugim korisnim aktivnostima u Odjeljenju, rukovodilac Zavoda, može maloljetnicima odobravati pogodnosti.

(2) Maloljetnici mogu koristiti pogodnosti u skladu sa Zakonom, propisima donesenim na osnovu Zakona i instrukcijama nadležnih organa.

(3) Pogodnosti u smislu stava 1. ovog člana mogu biti:

a) pogodnosti koje se koriste unutar Odjeljenja i

b) pogodnosti koje se koriste van kruga Odjeljenja.

Član 103.

Pogodnosti unutar Odjeljenja su:

a) korištenje vlastitog elektronskog uređaja za reprodukciju zvuka,
b) uređenje životnog prostora ličnim stvarima,
c) dodjeljivanje nagrade u novcu ili stvarima,
d) prijem posjete bez nadzora u prostorijama za posjete u Odjeljenju,
e) češće primanje posjeta i paketa,
f) prošireno pravo na prijem posjeta i
g) boravak sa bračnim ili vanbračnim drugom u namjenskoj prostoriji.

Član 104.

Pogodnosti van kruga Odjeljenja su:

a) slobodan izlazak u grad sa porodicom,
b) slobodan samostalan izlazak u grad,
c) posjeta sportskim, kulturnim i drugim prikladnim događajima izvan Odjeljenja,
d) posjeta porodici, srodnicima i drugim bliskim licima za vrijeme vikenda i praznika i
e) dodatna odsustva iz Odjeljenja do 15 dana.

Član 105.

Kao kriterijumi za odobravanje pogodnosti smatraju se:

a) ponašanje maloljetnika od početka izvršenja kazne maloljetničkog zatvora,
b) izvršavanje školskih obaveza i postignuti uspjeh u školi,
c) odnos prema radu, sredstvima rada i postignutim rezultatima rada,
d) odnos prema kulturno-prosvjetnom radu i angažovanje u slobodnim aktivnostima,
e) vrste krivičnog djela, stava maloljetnika prema izvršenom krivičnom djelu i stava socijalne sredine prema maloljetniku,
f) socijalno i zdravstveno stanje članova uže porodice i zdravstveno stanje maloljetnika,
g) vremenski dio izvršene kazne maloljetničkog zatvora i dužina boravka u Odjeljenju
h) odgojni efekat pogodnosti koje se odobravaju,
i) odnos maloljetnika prema službenim licima, prema drugim maloljetnicima i odnos prema članovima uže porodice i
j) disciplinske mjere tokom boravka u Odjeljenju.

Član 106.

(1) Vrsta pogodnosti, način korišćenja i dužina trajanja pogodnosti određuje se prema klasifikaciono-stimulativnoj grupi (u daljem tekstu: grupa) A, B, C, i P, u koju je raspoređen maloljetnik.
(2) Osim pogodnosti iz čl. 103. i 104. ovog pravilnika, za izuzetno vladanje i postignute uspjehe u kulturno-sportskim i drugim društveno korisnim aktivnostima maloljetniku se mogu dodjeljivati i nagrade.
(3) Nagrade mogu biti diplome, usmene i pisane pohvale, materijalne nagrade i novčane nagrade.

Član 107.

(1) Sve pogodnosti odobrava rukovodilac Zavoda ili lice koje on ovlasti, na prijedlog Službe tretmana.

(2) Rukovodilac Zavoda odlučuje o potrebi nadzora, naknadi troškova, te o potrebi prijavljivanja maloljetnika nadležnoj stanici policije za vrijeme korištenja pogodnosti van kruga Odjeljenja.

(3) Prijedlozi Službe tretmana zasnovani su na ocjenama donesenim na sastancima mikrotima.

(4) O odobrenim pogodnostima vodi se evidencija.

Član 108.

(1) Odobrene pogodnosti ne mogu se spajati.

(2) Odobrene pogodnosti ne mogu se koristiti van teritorije Federacije BiH, odnosno Bosne i Hercegovine.

Član 109.

(1) Maloljetnicima klasifikovanim u P (polaznu) grupu mogu se odobriti samo pogodnosti unutar Odjeljenja u skladu sa članom 103. ovog pravilnika.

(2) Maloljetnicima klasifikovanim u B grupu mogu se odobriti sve pogodnosti unutar Odjeljenja u skladu sa članom 103. ovog pravilnika i sljedeće pogodnosti van kruga Odjeljenja:

a) mjesečno jedan vikend dopust, u trajanju od dva dana,

b) mjesečno jedan slobodan izlaz u grad samostalno u trajanju do pet časova,

c) mjesečno jedan slobodan izlaz u grad sa porodicom u trajanju do osam časova,

d) dopust u trajanju od pet dana jedanput u toku klasifikacionog perioda,

e) korišćenje dodatnog odsustva u trajanju od najduže 20 dana u krugu porodice za vrijeme trajanja školskog raspusta ili godišnjeg odmora, i to najduže 10 dana u ljetnom periodu po završetku školske godine, i najduže deset dana u zimskom periodu po završetku školskog polugodišta. Ova vrsta dodatnog odsustva može biti podijeljena u više dijelova i može se dodijeliti samo maloljetnicima koji se školuju.

(3) Maloljetnicima klasifikovanim u A grupu mogu se odobriti sve pogodnosti unutar Odjeljenja i sljedeće pogodnosti van kruga Odjeljenja:

a) dva vikend dopusta u trajanju od po tri dana u toku klasifikacionog perioda,

b) dva slobodna izlaza u grad toku klasifikacionog perioda u trajanju od po pet časova,

c) jedan slobodan izlaz u grad mjesečno sa porodicom u trajanju od osam časova,

d) dopust u trajanju od pet dana jedanput u toku klasifikacionog perioda,

e) korišćenje dodatnog odsustva u trajanju od najduže 30 dana u krugu porodice za vrijeme trajanja školskog raspusta ili godišnjeg odmora, i to najduže 20 dana u ljetnom periodu po završetku školske godine, i najduže 10dana u zimskom periodu po završetku školskog polugodišta. Ova vrsta dodatnog odsustva može biti podijeljena u više dijelova i može se dodijeliti samo maloljetnicima koji se školuju.

(4) Maloljetnicima klasifikovanim u C grupu mogu se odobriti samo pogodnosti koje se koriste unutar Odjeljenja..

Maloljetnik kojem je izrečena disciplinska mjera oduzimanja pogodnosti, pogodnosti ne može koristiti u periodu koji je izrečen odlukom disciplinske komisije, a koji ne može biti kraći od 30 dana niti duži od šest mjeseci.

Nakon isteka perioda zabrane korištenja pogodnosti nove pogodnosti će se odobravati u ponovnoj proceduri procjenjivanja rizika kontroliranog puštanja u društvenu zajednicu.

Član 111.

(1) Prilikom odobravanja pogodnosti koje podrazumijevaju izlazak iz Odjeljenja, maloljetniku se izdaje pisana dozvola koja sadrži broj, datum izdavanja, ime i prezime maloljetnika, dan i sat izlaska iz Odjeljenja i povratka u Odjeljenje, dužinu trajanja i vrstu odobrene pogodnosti, mjesto gdje maloljetnik odlazi, potpis ovlašćenog lica i pečat Zavoda.

(2) Podaci o odobrenim ili uskraćenim pogodnostima unose se u lični list maloljetnika, za svaki reklasifikacioni period.

(3) U izuzetnim prilikama, a naročito u slučaju epidemije ili kada to nalažu interesi bezbjednosti, za određeni period korištenje pogodnosti može se uskratiti ili ograničiti.

X OTPUŠTANJE MALOLJETNIKA SA IZVRŠENJA KAZNE MALOLJETNIČKOG ZATVORA

Član 112.

(1) Maloljetnik se otpušta iz Odjeljenja na način određen odredbama Zakona.

(2) Otpuštanje maloljetnika sa izvršenja kazne maloljetničkog zatvora vrši se onog dana koji je naveden u rješenju nadležnog suda o uslovnom otpustu, odnosno kada istekne zakonom predviđen najduži rok trajanja kazne.

Član 113.

(1) Zavod je dužan da prilikom otpuštanja maloljetnika obezbijedi putne troškove do mjesta gdje će maloljetnik boraviti, a po potrebi i odjevne predmete i ishranu.

(2) Zavod je dužan da blagovremeno, a najkasnije tri mjeseca prije otpuštanja maloljetnika obavijesti organ starateljstva o predviđenom otpuštanju maloljetnika iz Odjeljenja i predloži mjere koje će organ starateljstva preduzeti za prihvat maloljetnika.

(3) O otpuštanju maloljetnika Zavod će odmah obavijestiti sud koji je izrekao kaznu maloljetničkog zatvora, sud koji je maloljetnika uputio na izvršenje kazne maloljetničkog zatvora, a u slučaju kada u momentu otpuštanja iz Zavoda nije navršio 18 godina života obavijestit će i roditelje, odnosno usvojioca ili staraoca, kao i policijsku stanicu i centar za socijalni rad nadležne po mjestu prebivališta maloljetnika.

(4) Maloljetnik se oslobađa svakog rada u Odjeljenju tri dana prije otpuštanja i za to vrijeme se smješta u prostorije prijemnog odjeljenja radi pripremanja za otpust.

(5) Za to vrijeme Zavod će izmiriti sve obaveze koje ima prema maloljetniku (isplatiti naknadu za rad, predati lične stvari, novčana sredstva i drugo), a od njega će se uzeti pisana izjava o tome da li ima kakvih potraživanja od Zavoda (novčanih ili drugih), a ako ih ima, iz koga su osnova.

(6) Izjava se daje pred ovlaštenim radnikom Odjeljenja koju potpisuju maloljetnik, ovlašteni radnik i dva svjedoka koji su prisustvovali davanju izjave.

Član 114.

Prije otpuštanja iz Odjeljenja, maloljetnika obavezno pregleda ljekar Zavoda i podatke o utvrđenom zdravstvenom stanju upisuje u zdravstveni i stomatološki karton maloljetnika.

Član 115.

Maloljetnik koji se otpušta dužan je da se blagovremeno razduži sa zaduženim sredstvima rada, a ukoliko to ne učini, nadoknadiće Zavodu stvarnu vrijednost tih sredstava.

Član 116.

(1) Ako maloljetnik koji se otpušta iz Odjeljenja nema vlastitu odjeću i obuću niti sredstva da ih nabavi, odjeća mu se obezbjeđuje o trošku Zavoda.

(2) Zavod blagovremeno uspostavlja kontakt sa nadležnim službama socijalne pomoći radi obezbjeđivanja osnovnih uslova za prihvat u mjestu boravka maloljetnika koji se otpušta.

XI ZAVRŠNE ODREDBE

Član 117.

Ovaj pravilnik stupa na snagu osmog dana objavljivanja u “Službenim novinama F BiH”.

Broj: MINISTAR Sarajevo,

Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine
FEDERALNO MINISTARSTVO UNUTRAŠNJIH POSLOVA
FEDERALNO MINISTARSTVO UNUTARNJIH POSLOVA
SARAJEVO

PRAVILNIK
O PRIMJENI MJERE POLICIJSKO UPOZORENJE

Sarajevo, novembar 2015.

Na osnovu člana 200. stav (1) tačka c) Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku ("Službene novine Federacije BiH", broj 7/14), federalni ministar unutrašnjih poslova donosi

PRAVILNIK
O PRIMJENI MJERE POLICIJSKO UPOZORENJE

Član 1.
(Predmet Pravilnika)

Ovim pravilnikom reguliše se primjena mjere policijsko upozorenje prema maloljetnom učiniocu krivičnog djela u skladu sa Zakonom o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku ("Službene novine Federacije BiH", br. 7/14 - u daljnjem tekstu Zakon).

Član 2.
(Definicija mjere policijsko upozorenje)

(1) Policijsko upozorenje predstavlja mjeru koja se može preduzeti prema maloljetniku, a koju izriče ovlašteno službeno lice uz odobrenje tužioca na način i u postupku koji je propisan Zakonom i ovim pravilnikom.

(2) Ovlašteno službeno lice iz stava (1) ovog člana predstavlja policijski službenik koji raspolaže posebnim znanjem stečenim u toku stručnog osposobljavanja u skladu sa članom 198. Zakona.

(3) Odobrenje tužioca iz stava (1) ovog člana predstavlja pismeni akt kojim tužilac prihvata prijedlog ovlaštenog službenog lica za izricanje policijskog upozorenja.

Član 3.
(Pojam maloljetnika)

Pod pojmom maloljetnik, u smislu ovog pravilnika, smatraju se lica iz člana 3. st. (1) i (2) i člana 12. tačka b) Zakona.

Član 4.
(Principi na kojima se zasniva mjera policijsko upozorenje)

Primjena mjere policijsko upozorenje zasniva se na principima: dobrovoljnosti, nepristrasnosti, srazmjenosti i poštivanja građanskih i ljudskih prava, a u interesu je maloljetnika, o čemu se stara ovlašteno službeno lice iz člana 2. stav (2) ovog pravilnika.

Član 5.
(Cilj izricanja mjere policijsko upozorenje)

(1) U skladu sa članom 23. stav (4) Zakona, svrha izricanja mjere policijsko upozorenje ima za cilj da se prema maloljetniku ne pokreće krivični postupak ako bi se primjenom mjere policijsko upozorenje uticalo na pravilan razvoj maloljetnika i jačanje njegove lične odgovornosti kako ubuduće ne bi počinio krivično djelo.

(2) Ocjenu osnovanosti i potrebu izricanja mjere policijsko upozorenje prema stavu (1) ovog člana određuje ovlašteno službeno lice iz člana 2. ovog pravilnika.

Član 6.
(Kada se može izreći mjera policijsko upozorenje)

U skladu sa članom 23. stav (1) Zakona, mjera policijsko upozorenje može se izreći ukoliko je maloljetni počinilac krivičnog djela počinio krivično djelo za koje je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine, ako su ispunjeni uvjeti iz člana 88. Zakona i ako je to srazmjeno okolnostima i težini učinjenog krivičnog djela, u skladu sa članom 9. Zakona.

Član 7.
(Uvjeti pod kojima se izriče mjera policijsko upozorenje)

(1) Mjera policijsko upozorenje izriče se pod uvjetima propisanim u članu 23. stav (2) Zakona i to:

a) da maloljetnik prizna krivično djelo;

b) da je priznanje dato slobodno i dobrovoljno;

c) da postoji dovoljno dokaza da je maloljetnik učinio krivično djelo i

d) da prema maloljetniku nije ranije izricano policijsko upozorenje, primijenjena odgojna preporuka ili izricana krivična sankcija.

(2) Ovlašteno službeno lice je dužno nakon što utvrdi da su ispunjeni uvjeti iz stava (1) ovog člana podnijeti tužiocu prijedlog za izricanje mjere policijsko upozorenje na način utvrđen u članu 8. ovog pravilnika.

Član 8.
(Prijedlog za izricanje mjere policijsko upozorenje)

(1) Ovlašteno službeno lice za podnošenje prijedloga za izricanje mjere policijsko upozorenje iz člana 7. stav (2) ovog pravilnika sačinjava i pribavlja sljedeće:

a) službeni izvještaj u odnosu na počinjenio krivično djelo koje se stavlja na teret maloljetniku s obrazloženim prijedlogom tužiocu u pogledu izricanja mjere policijsko upozorenje,

b) dovoljno dokaza da je maloljetnik počinio krivično djelo,

c) podatke o socijanoj anamnezi maloljetnika te da li je ranije prema njemu izricana odgojna preporuka, krivična sankcija ili policijsko upozorenje.

(2) Podatke o socijalnoj anamnezi ovlašteno službeno lice traži putem Obrasca broj 1.

Član 9.
(Ispitivanje maloljetnika)

(1) U skladu s odredbom člana 88. stav (1) Zakona, ispitivanje maloljetnika vrši tužilac, s tim da ovlašteno službeno lice može ispitivati maloljetnika pod uvjetima utvrđenim u članu 88. stav 2. Zakona.

(2) Ovlašteno službeno lice o odobrenju tužioca za ispitivanje maloljetnika sačinjava službenu zabilješku, koju ostavlja u spisu predmeta.

(3) Ovlašteno službeno lice ispituje maloljetnika u prisustvu branioca, roditelja, staraoca, odnosno usvojioca.

(4) Kada se maloljetnik prvi put ispituje, prije početka ispitivanja ovlašteno službeno lice obavještava maloljetnika u pisanoj formi, a nakon toga i usmeno, na jeziku kojem razumije upoznaje o pravima koja ima maloljetnik

prema članu 92. stav 2. Zakona o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine ("Službene novine Federacije BiH", br.: 35/03, 37/03, 56/03, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 9/09, 12/10 i 8/13), a posebno o pravu da bude ispitan u prisustvu branica, roditelja, odnosno staraoca ili usvojioca ili predstavnika organa starateljstva.

(5) Kada su roditelj, staralac, odnosno usvojilac maloljetnika spriječeni da prisustvuju ispitivanju maloljetnika, odnosno ako njihovo prisustvo ne bi bilo u interesu maloljetnika, ovlašteno službeno lice ispituje maloljetnika u prisustvu predstavnika organa starateljstva ili predstavnika ustanove za smještaj maloljetnika.

(6) Ako maloljetnik, njegov zakonski zastupnik ili srodnici ne uzmu branica, o tome se obavještava sudija koji na prijedlog tužioca ili ovlaštenog službenog lica postavlja branioca po službenoj dužnosti.

(7) Ovlašteno službeno lice, nakon što u roku od 24 sata ispita maloljetnika, prikupi dokaze, pribavi socijalnu anamnezu i podatke o ranijem životu maloljetnika uz službeni izvještaj koji se sastavlja na osnovu Zakona o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine, može tužiocu dostaviti obrazloženi prijedlog da se maloljetnik za konkretan slučaj samo upozori.

(8) Priznanje maloljetnika da je učinio krivično djelo ne koristi se protiv njega u bilo kojem drugom naknadnom postupku.

Član 10.
(Način izricanja mjere policijsko upozorenje)

(1) Na osnovu dokaza iz čl. 7. i 8. ovog pravilnika ovlašteno službeno lice iz člana 2. stav (2) ovog pravilnika u skladu sa članom 88. stav (4) Zakona tužiocu uz službeni izvještaj o počinjenju krivičnog djela dostavlja i prijedlog za izricanje mjere policijsko upozorenje na Obrascu broj 2.

(2) Ako tužilac utvrdi da postoje uvjeti utvrđeni u članu 88. stav (4) Zakona, u tom slučaju donosi akt kojim odobrava da se maloljetniku izrekne mjera policijsko upozorenje na Obrascu broj 3.

Član 11.
(Obavještavanje o izricanju mjere policijsko upozorenje)

(1) Kada tužilac nakon razmatranja prijedloga za izricanje mjere policijsko upozorenje utvrdi da su ispunjeni uvjeti za primjenu mjere policijsko upozorenje, s obzirom na prirodu izvršenog krivičnog djela i okolnosti pod kojima je maloljetnik počinio krivično djelo, raniji život maloljetnika i njegove lične karakteristike, te ocijeni da pokretanje krivičnog postupka ne bi bilo cjeloshodno, može dati odobrenje da ovlašteno službeno lice izrekne mjeru policijsko upozorenje i u tom slučaju predmet dostavlja policijskom službeniku.

(2) Ukoliko tužilac ne odobri izricanje mjere policijsko upozorenje, potrebno je da o tome obavijesti ovlašteno službeno lice.

(3) Ovlašteno službeno lice najdalje u roku od tri dana od dostavljanja predmeta izriče mjeru policijsko upozorenje maloljetniku i ukazuje mu na društvenu neprihvatljivost i štetnost njegovog ponašanja, posljedice koje takvo ponašanje može imati za njega, kao i na mogućnost vođenja krivičnog postupka i izricanje krivične sankcije u slučaju ponovnog izvršenja krivičnog djela.

(4) Izricanju mjere policijsko upozorenje mogu prisustvovati lica iz člana 9. stav 3. ovog pravilnika.

(5) Odluka se bilježi u spisu i izrađuje se u pisanoj formi na Obrascu broj 4.

(6) Ovlašteno službeno lice u roku od tri dana od dana izricanja mjere policijsko upozorenje iz stava (1) ovog člana o odluci pismeno obavještava tužioca, maloljetnika i njegovog branioca, roditelje, odnosno staraoce ili usvojioce maloljetnika, organ starateljstva, kao i oštećenog, uz navođenje razloga za donošenje ove odluke, što se vrši na Obrascu broj 5.

Član 12.
(Neprihvatanje prijedloga o izricanju mjere policijsko upozorenje)

Ako tužilac ne prihvati prijedlog za izricanje mjere policijsko upozorenje, u tom slučaju postupa po službenom izvještaju o učinjenju krivičnog djela te o neprihvatanju prijedloga obavještava ovlašteno službeno lice.

Član 13.

(Vođenje evidencije o izrečenim mjerama policijsko upozorenje)

Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova prema mjestu rođenja maloljetnog lica kojem je izrečena mjera policijsko upozorenje vodi evidenciju o izrečenim mjerama policijsko upozorenje (u daljnjem tekstu: evidencija) koja nema karakter krivične evidencije o osuđivanosti maloljetnika i ne upotrebljava se na način koji bi štetio maloljetniku.

Član 14.

(Sadržaj evidencije)

(1) Evidencija iz člana 13. ovog pravilnika sadrži sljedeće podatke i to:

1) redni broj;
2) podatke o maloljetnom izvršiocu krivičnog djela;
3) JMB;
4) ime, ime oca i prezime;
5) državljanstvo;
6) datum i mjesto, općina i država rođenja;
7) mjesto (ulica i broj) i država prebivališta;
8) mjesto (ulica i broj) i država boravišta.

Podatke o izvršenom krivičnom djelu i to:

1) naziv krivičnog djela;
2) zakonska kvalifikacija krivičnog djela;
3) datum izvršenja krivičnog djela;
4) mjesto izvršenja krivičnog djela;
5) kratak opis krivičnog djela.

Podatke o oštećenom i to:

1) JMB;
2) ime/naziv pravnog lica;
3) prezime fizičkog lica;
4) visina štete (KM).

Podatke u slučaju lišavanja slobode maloljetnika:

1) datum lišavanja slobode maloljetnika;
2) sat lišavanja slobode maloljetnika;
3) datum i sat obavještavanja (tužioca, roditelja, odnosno staratelja ili usvojioca maloljetnika, branioca, organa starateljstva);
4) datum i sat pribavljanja odobrenja od tužioca za ispitivanje maloljetnika;
5) ko prisustvuje ispitivanju;
6) datum i sat dostavljanja izvještaja tužiocu;
7) datum i sat puštanja maloljetnika iz prostorija policije;
8) datum i sat pribavljanja odobrenja tužioca za izricanje mjere policijsko upozorenje;
9) broj i datum odluke kojom se izriče mjera policijsko upozorenje;
10) datum i sat izricanja mjere policijsko upozorenje;
11) ko prisustvuje izricanju mjere policijsko upozorenje;

12) datum i broj akta - pismenog obavještavanja (tužioca, maloljetnika, branioca, roditelja, odnosno staraoca ili usvojioca maloljetnika, organa starateljstva i oštećenog) o odluci o izricanju mjere policijsko upozorenje i

13) ime i prezime policijskog službenika.

(2) Evidencija iz stava (1) ovog člana čuva se trajno.

(3) Evidencija iz stava (1) vodi se u elektronskom i pisanom obliku.

Član 15.
(Organ koji je nadležan za provođenje ovog pravilnika)

Nadzor nad provođenjem ovog pravilnika vrši Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova - Federalno ministarstvo unutarnjih poslova putem davanja stručnih mišljenja, traženja izvještaja, infomacija i dr.

Član 16.
(Obrasci)

Obrasci br. 1 do 5 nalaze se u prilogu ovog pravilnika i njegov su sastavni dio.

Član 17.
(Stupanje na snagu Pravilnika)

Ovaj pravilnik stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Službenim novinama Federacije BiH".

Broj: 01-03-02-2-104/15
16. 11.2015. godine
Sarajevo

MINISTAR

Aljoša Čampara

Obrazac broj 1

Član 8 stav (2)

Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine

_____
(Naziv kantona)

MINISTARSTVO UNUTRAŠNJIH POSLOVA
UPRAVA POLICIJE
POLICIJSKA UPRAVA

Broj: _____
Dana: _____

CENTAR ZA SOCIJALNI RAD

PREDMET: Zahtjev za dostavljanje socijalne anamneze, traži se.-

Na osnovu člana 87. stav 2. Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku (”Službene novine Federacije BiH”, broj 7/14), potrebno je da nam dostavite socijalnu anamnezu za maloljetnika _____ *(ime i prezime)* i ostale podatke, kako bismo prema tom licu u skladu sa navedenim zakonom poduzeli određene mjere i radnje.

OVLAŠTENO SLUŽBENO LICE

_____

(ime i prezime)

Obrazac broj 2

Član 10. stav (1)

Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine

_____
(Naziv kantona)

MINISTARSTVO UNUTRAŠNJIH POSLOVA
UPRAVA POLICIJE
POLICIJSKA UPRAVA

Broj: _____
Dana: _____

KANTONALNO TUŽILAŠTVO

PREDMET: Prijedlog za izricanje mjere policijsko upozorenje, traži se.-

Na osnovu člana 88. stav 4. Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, predlažemo da se maloljetniku _____ *(ime i prezime maloljetnika)* izrekne mjera policijsko upozorenje s obzirom na to da su ispunjeni uvjeti iz člana 23. stav 2. navedenog zakona.

Obrazloženje:

_____

_____

_____

_____

OVLAŠTENO SLUŽBENO LICE

_____

(ime i prezime)

Obrazac broj 3

Član 10. stav (2)

Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine

_____
(Naziv kantonalnog tužilaštva)

Broj: _____
Dana: _____

MINISTARSTVO UNUTRAŠNJIH POSLOVA
UPRAVA POLICIJE

_____

(Naziv policijske uprave)

PREDMET: Izricanje mjere policijsko upozorenje,-

U skladu sa članom članom 88 stav 4. Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, odobrava se izricanje mjere policijsko upozorenje maloljetniku_____ *(ime i prezime maloljetnika)* po Prijedlogu broj _____ od _____.

KANTONALNI TUŽILAC

_____

(ime i prezime)

Obrazac broj 4

Član 11. stav (5)

Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine

_____
(Naziv kantona)

MINISTARSTVO UNUTRAŠNJIH POSLOVA
UPRAVA POLICIJE
POLICIJSKA UPRAVA

Broj: _____
Dana: _____

PREDMET: Odluka o izricanju mjere policijsko upozorenje, dostavlja se. -

Na osnovu člana 23. Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, a nakon što su ispunjeni uvjeti iz člana 88. istog zakona i po pribavljenom odobrenju tužioca i s obzirom na to da djelo nije dovelo do težih posljedica, opasnosti ili veće materijalne štete maloljetniku: _____ *(ime i prezime maloljetnika)* rođen_____ *(datum i godina i mjesto rođenja)* zbog učinjenog krivičnog djela iz člana ____ izriče se mjera policijsko upozorenje.

Ovom mjerom je maloljetniku _____ ukazano na neprihvatljivost i štetnost njegovog ponašanja, kao i na posljedice koje mogu proizaći iz takvog ponašanja te mogućnost vođenja krivičnog postupka i izricanja krivične sankcije u slučaju ponavljanja krivičnog djela.

OVLAŠTENO SLUŽBENO LICE

_____

(ime i prezime)

Obrazac broj 5

Član 11. stav (6)

Bosna i Hercegovina

Federacija Bosne i Hercegovine

_____ _____

(Naziv kantona)

MINISTARSTVO UNUTRAŠNJIH POSLOVA
UPRAVA POLICIJE
POLICIJSKA UPRAVA

Broj: _____
Dana: _____

KANTONALNO TUŽILAŠTVO
CENTAR ZA SOCIJALNI RAD
BRANITELJ
RODITELJ MALOLJETNIKA

PREDMET: Obavještenje o izrečenoj mjeri policijsko upozorenje, dostavlja se.-

Na osnovu člana 88 stav 7. Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, maloljetniku _____izrečena je mjera policijsko upozorenje. (ime i prezime)

Obrazloženje:

_____

_____

_____

_____

OVLAŠTENO SLUŽBENO LICE

_____

(ime i prezime)

PRAVDA ZA SVAKO DIJETE

Publikacija je omogućena je uz pomoć UNICEF-a i Save the Children, odnosno, kroz projekat Pravda za svako dijete koji je podržan od Vlade Švicarske i Švedske agencije za međunarodni razvoj i saradnju (Sida). Sadržaj publikacije nužno ne oslikava stajališta UNICEF-a, Vlade Švicarske i Sida-e.

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

SWEDEN

unicef